

قیمت ۵۱۱۱

کتاب الکتب

ALMANACH DE KABOUL

1943-44

بیت قولند

(۹۶)

دمطبعاتو درياست عمومي لمبر

(۶۲)

د پښتو ټولنې لمبر

د کابل کالنی

۱۳۲۲

د پښتو ټولنې د نشریاتو څخه

مهتم

کل پاچا «الفت» د پښتو ټولنې عمومي مبصر

اود صحافت څانګې

مدیر

عمومي مطبعه

کابل :

بسم الله الرحمن الرحيم

د کابل دور و لسمه کالنی

شلونه تېرېږي . دنړۍ د کتاپ نوي نوي يانې را اوږي ، او اسونه هر کال له دغو يانو څخه د ژوندانه لپاره نوي لوستونه لولي . او دارتقا پرلاره روان وي . مونږ هم پردغه نړۍ يو کال په شپه توگه تېر کړ ، او شکر کوو چه ملت او حکومت دواړه دوطن داود تيا پرلاره روان دي .

کوم شپه نيتي نه او شپي آرزو گانې چه زموږ کران تو او اک اعليحضرت الممتوکل علي الله محمد ظاهر شاه ټي پدې ملت او هواد د هر راز لود تيا د پارو لري دسته يلو او ناملو لخوا دي . چه هر دښمني به درنه ستر که کوري او شپه اميدونه ورته لري . د لوی خپلای په لوی حضور کښي دېر دېر شکرونه او وچه تېر کال مويه خبر تېر شو او د خپل وېش او محبوب حکومته په پا ملرنه ، د حساس ملت په شپه استعداد ، د خواخوږو مشرانو په يو هه او کياست او د محترمي کابينې دېوا جرا آتو په رڼا کښي مونږ وکړي شو . چه د مملکت دامورو په هره خوا کښي خپل پېشرفت ته ادامه ور کړ و او د مملکتني دواړو اجرا آت خپلو لوستو نکو ته وړاندي کړو .

په دغسې غم لېږلي کال کښي چه دنيا د سره اور له بشروو څه ده ، دغه راز هوساني جهان خدای ددې ملک په برخه کړی ده يوه اوپه نيکمرغي او ستر موفقت بلل کېږي . د همدغه غو مې موفقت په اثر کښي مونږ هم موفق شوو ، چه د کابل دوولسمه کالنی طبع او خپره کړو او په راتلو نکی کال کښي هم د همدغه راز لود تيا وې د خپل لڅلمی او محبوب اعليحضرت ترسيوري لاندې وغواړو او آرزو وکړو چه هر ډول ملی او عرفاني نهضتونه زمونږ په برخه وي .

د دغسې شو برخواو شپه مستقبل په رڼا کښي د لڅلمی ټولو اک اوږد ژوند ، او دوطن د مېشتانو خوشی ، او د خپلو زده سواندو مشرانو مسرت له لوی څښتن څخه هر وخت غواړو او بيله لرو چه زمونږ د مليت ستوری تل روڼ او لڅلېدونکی وي .

(د صحافت خانکه)

د افغانستان پادشاه

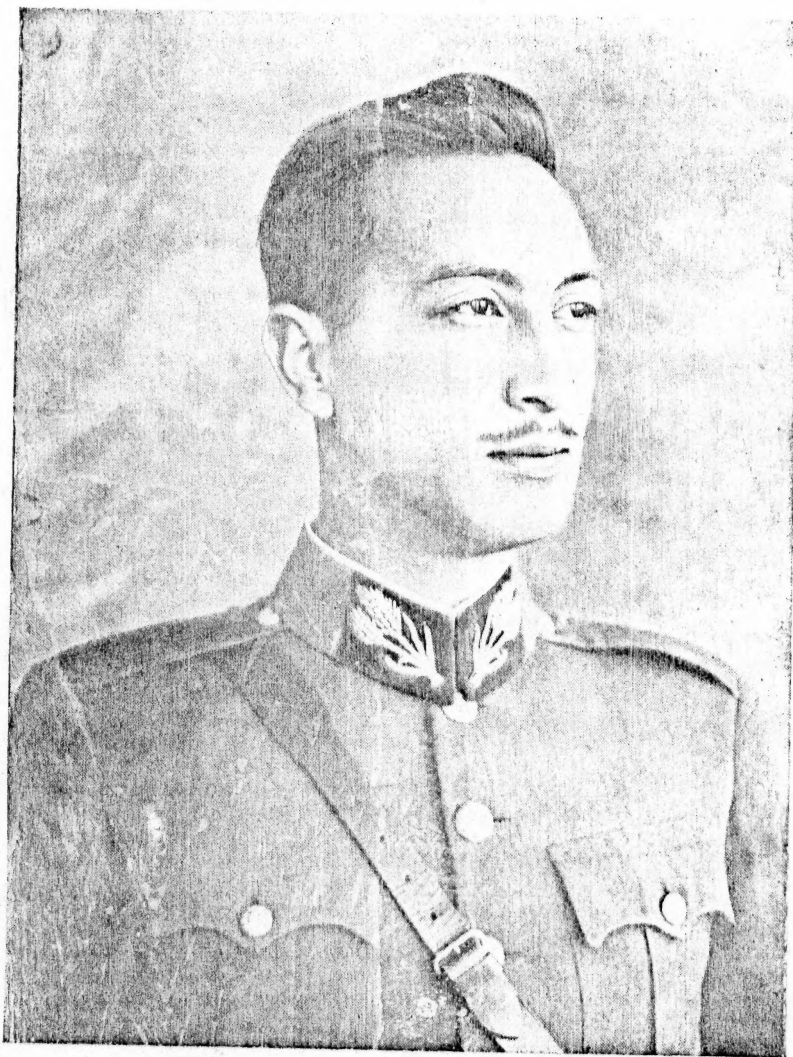
د افغانستان معظم شهر يار اوزلمی ټولواک اعلیٰ حضرت محمد ظاهر شاه خلد الله ملکه و اطال الله امره و دولته دی، چه هماغه یونی ذات ټپي سنځ کال دخپل شریف زرنډیه ته ویشتمه مرحله کښې پښه زدی . هماغه یونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال دمیزان په ۲۲ په کابل کښې زېږېدلی دی . وروسته چه دده سن دتعلیم مقتضی شو ، نو په مقدماتو او منځنیو مکتبو او بالاخر ټپي خپل تحصیلات د کابل په عالی مکتبو کښې پای ته ورسول ، کله چه دده ، فقید او شهید پلار اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه کبیر د افغانستان په سفارت پاریس ته ولاړ ، هماغه یونی ذات هم دغه فقید شهر یار سره دهمو تحصیلاتو دپاره فرانس ته تشریف فرما شو . دفرانسوی ژبې او عالی علومو تحصیل ټپي دغه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبو او یوه کورنیر کښې پای ته ورساوه . اود وطن دداخلی مسائلو په شاوخوا کښې ټپي خصوصی روزنه له خپل بزړگوار پلار څخه وشوه او ملی اخلاق اود وطن په نسبت ټپي دلازمه مطالبو ادرک او خصائص هم له دغه نومیالی پلاره څخه زده کړه . دافغانستان دلوې شورش تربیښې وروسته (چه دغه نجات دهمه یونی ذات د شهید پلاریه حق پالونکي لاس څرگند شو) زلمی اعلیٰ حضرت چه په دغه مملکت کښې دده تعلیمات پای ته رسیدلی و د اود وطن ددخمت دپاره مستعدو ، ۱۳۰۹ شمسی کال دمیزان په ۲۰ کابل ته تشریف فرما شو . محض د هغه عشق په اثر چه دافغانستان دعسکری عالم سره ټپي درلود ، اود بزړگوار پلار دقدمونو په تعقیب د کابل دنظامی عالی تعلیمگاه په عسکری خانګه کښې شامل شو . په ۱۳۱۰ شمسی کال ټپي دوالا حضرت سردار احمد شاه خان ددربار وزیر دشهید اعلیٰ حضرت داکازوی دمعظمی اور سره ازدواج وفرمایه . او دهمدغه کال په آخر کښې خو موده دحرب دجلبله وزارت په کالت او بیاد معارف دوزارت په ښکاره لټونو ظف و . په دې دواړو وزارتو کښې دهمه یونی ذات فطری استعداد او ذاتی قابلیت دوظیفې داجرا کولو او ټپي ادارې له رویه ښه څرګند شو .

په ۱۳۱۲ کال یعنی دشهید شهر یار ترشهادت وروسته دعقرب په ۱۶ دملت دلوویو کیلانو او ټولو عسکری او کشوری افرا دوی غوښتنه او اتفاق دافغانستان پدچا شو ، سنځ کال ددې زلمی شهر یار دجلوس یوولسم کال دی .

د هماغه یونی اعلیٰ حضرت اولاد:

- ۱ - شهزاده بیګم بلقیس
  - ۲ - والا حضرت شهزاده احمد شاه خان
  - ۳ - شهزاده بیګم مریم
  - ۴ - والا حضرت شهزاده محمد نادر خان
- د زېږېدو نېټه دحمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش
- » » » د سنبلې ۲۱ » ۱۳۱۳ »
- » » » دعقرب ۱۰ » ۱۳۱۵ »
- » » » دجوزا ۳ » ۱۳۲۰ »

زمونځي کړان او معظم ټولواک اعليحضرت همايوني محمد ظاهر شاه ، د افغانستان
معارف پالونکي او وطن روزونکي پادشاه چه د مملکت او هواد ايمادی او معنوی
ترقياتو او هر راز لوړتيا سره زيات عشق او دزړه علاقه لري

ج . غ . ج . ۱۰۱۰ ، نشان افخم والا حضرت سردار محمد هاشم خان صدر اعظم چه د مملکت
وروستنی ترقیات په ټولورشتو کښې دده دښو او لوړو خدمتو پوروی دی

S. A. R. • A.A. • Sardar Mohammad Hachem Khan
premier ministre

صدارت عظمیٰ

صدر اعظم	: ج، ع، ج، ا، ا، نشان والا حضرت سر دار محمد ہاشم خان
لمری معاون	: ج، ع، والا حضرت سر دار محمد نعیم خان
دوہم	: ، ، ، عبدالرحیم خان
مشاور	: ، ، ، یار محمد خان
	: ، ، ، سید احمد خان

الف ، دتحریراتو او نور دوائرو :

دتحریراتو لمری مدیر	: ع، خلیل اللہ خان
» » دوہم	: ، ، محمد فاروق خان
دتحریراتو پہ دوہم خانگہ	
کشی مدیر پہ حیث	: ع، شاہ عبداللہ خان
داورافو عمومی مدیر	: ، ، محمد ابراہیم خان
دعرا یضو	: ، ، میر عبد اللہ خان
د اجر ایبی	: ، ، عبدالکریم خان

ب ، دضبط احوالاتو ریاست :

دضبط احوالاتو رئیس او	
د مجلس وزراء مشی	: ع، ص، محمد شاہ خان

د ضبط احوالاتو لمری مدیر	ع، محمد رفیق خان
» » دوم »	د، میر جا نخان
» » دریم »	ع، محمد عثمان خان
دمجلس وزراء سر کاتب	س، محمد حسن خان

ج، دمحاسباتو د عمومی تفتیش ریاست :

رئیس	ع، س، غلام مجتبی خان
عضو د عمومی مدیر په حیث	د، شاه محمود خان
د تفتیش مدیر	س، نصر الله خان
» » »	ع، قطب الدین خان
» » »	ع، عبدالرحمن خان
» » »	ع، غوث الدین خان

د، داملا کو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	ع، عبدالستار خان

د حمل و نقل عمومی مدیر   ع، غلام جیلانی خان

ع . ج . ۱۰۱۰ . نشان والا حضرت غازی سردار شاه محمود خان سپه سالار اود حرب وزیر
S.A.R. • A.A. • Sardar Chah Mahmud Khan ministre de la guerre

د حزب دوزارت تشکيلات

وزیر	ع، ج، ۱۰۱، نشان والا حضرت غازي سپه سالار
	سردار شاه محمود خان
معاون	ع، ع، ش، محمد انور خان نایب سالار
داردو عمومی مفتش	«، ش، سردار عالی اسدالله خان لمړی فرقه مشر
« مفتشیت رئیس ارکان	ح، محمد صفر خان لمړی غنډ مشر
« مفتشیت اردو در رئیس ارکان معاون	ش، عبید الله خان کنډ کمشر
« ریاست ارکان حریبه د ذاتیه خانگی »	ش، محمد اسحق خان
دیلپو متخصص	ح، محمد ابراهیم خان غنډ مشر
د سوری	«، سید احمد خان »

ریاستونه

د عمومی ارکان حزب ریاست :

رئیس	ع، ش، محمد عمر خان لمړی فرقه مشر
د حرکاتو عمومی مدیر	ح، غلام سرور خان لمړی غنډ مشر
د تشکيلاتو	ش، عبدالرزاق خان کنډ کمشر
د ۳ خانگی	«، محمد اسحق خان
د ښوونې او روزنې عمومی مدیر	ح، عبد الکریم خان دوهم غنډ مشر
د مسلکي خانگی او امر	«، ثار احمد خان دوهم غنډ مشر
د نشریاتو مدیر	«، سید محمد اکبر خان دوهم غنډ مشر
د مامور	ش، امین الله خان کنډ کمشر
د خبریاتي مدیر	ش، میر عبدالسلام خان »

داردو ریاست :

رئیس	ع، ش، سردار عالی احمد علیخان لمړی فرقه مشر
د مامورینو مدیر	ح، عبد الخالق خان غنډ مشر
« روغتیا او بیطارۍ د مدیر کفیل	ش، عبدالواحد خان کنډ کمشر
« کورس او ښوونځی مدیر	«، قدرت الله خان »

ترجمان	ش ، عبدالکریم خان کنه کشر
د نقليې د عمومي مدیریت کفیل	» ، محمد سرور خان
د ساکنو د کنه کشر	» ، محمد صدیق خان
» موټروالود » » »	» ، . . . . .

د عمومي لوازماتو ریاست :

رئيس	ع ، ع ، ش ، شیرا حمد خان نایب سالار
معاون	» ، . . . . .
د کنترول عمومي مدیر	ش ، عبد القیوم خان کنه کشر

حربي ریاست :

درئيس کفیل	ع ، ش ، عبد القیوم خان دوهم فرقه مشر
د کتنې او تدقیق مدیر	ح ، سردار محمد علی خان لمری غنم مشر
معاون	» ، محمد حسین خان
عضو	ش ، عبد الواحد خان کنه کشر
»	» ، عبد اللطیف خان
دوسلې مدیر	ح ، غلام حسین خان لمری غنم مشر
د جبه خانې مدیر	» ، محمد اسماعیل خان
فنیه کفیل	ش ، توکل شاه خان کنه کشر
د مگزین غنم مشر	ح ، عبد الرشید خان غنم مشر
» جبه خانې »	» ، محمد توکل خان
» » » معاون	ش ، محبوب شاه خان کنه کشر
» » » تحویلدار	» ، محمد یعقوب خان

دمحا کماتو ریاست :

رئيس	ح ، شاه عبد الحمید خان غنم مشر
معاون	ش ، محمد مهدی خان کنه کشر

د اصلاحاتو او ترقي ریاست :

رئيس	ع ، ش ، محمد عمر خان لمری فرقه مشر
عضو	» ، » ، خان زمان خان فرقه مشر

عضو	ح ، محمد عمر خان غنومشر
»	» ، سيد محمد حسين خان
»	» ، جهانگير خان
»	» ، محمد اکبر خان
»	» ، محمد عمر خان
»	» ، محمد اياز خان
»	» ، حسين عليخان
»	ش ، امير محمد خان کښه کمشر
»	» ، داد محمد خان

د دائمي ديو ان حزب رياست:

رئيس	ع ، ش ، عبد القیوم خان فرقه مشر
معاون	» . . . . .
عضو	ح ، حبيب الله خان غنومشر
»	» ، احمد شاه خان
»	» ، محمد اصغر شاه خان
»	» ، غلام بهاو الدين خان
»	» ، سيد احمد خان
»	ش ، محمد سليمان خان کښه کمشر
»	» ، محمد حسين خان
»	» ، غلام عليخان

د حربي فابريکو عمومي مدیریت:

عمومي مدير	ح ، غلام دستگير خان غنومشر
معاون	» . . . . .
دميخانيکي مکتب مدير	ش ، عبد المجيد خان کښه کمشر

د قبايلو رياست:

رئيس	ع ، ش ، محمد شاه خان فرقه مشر
معاون	ح ، شير باز خان غنومشر

دالمپیک ریاست:

اداری رئیس	ع ، ص ، محمد یوسف خان
معاون	.
دسپورټ مدیر	ش ، ظهورالدین خان کنډو کمشر
» کورسو «	ح ، ذکر یا خان غنډو مشر

د استخباراتو عمومی مدیریت:

عمومی مدیر	ح ، محمد انور خان غنډو مشر
معاون	ش ، داد خدا خان کنډو کمشر

د تعمیراتو عمومی مدیریت:

کفیل	ح ، غلام سمیع خان غنډو مشر
لمړی معاون	» ، نور محمد خان
دوهم »	ش ، محمد ایاز خان کنډو کمشر
نقشه کښ	» ، محمد عوض خان

د تعمیراتو د سنجش مستقل مدیریت:

مدیر	.
معاون او د مدیریت کفیل	ش ، میر غلام احمد خان کنډو کمشر

د تحریراتو او مخصوص قلم مدیریت:

مدیر	ح ، محمد قاسم خان دوهم غنډو مشر

د پلوی د تعلیمگاه او دعالی کورس مدیریت:

مدیر	ح ، محمد آصف خان دوهم غنډو مشر
لمړی معاون	.
دوهم »	.

د اوراقو عمومی مدیریت:

مدیر	ح ، عبدالشکور خان دوهم غنډو مشر

د حربیه وزارت د منتظمیت دائره:

منتظم	ش ، عبدالعظیم خان کنډو کمشر

ع ، ج ، والا حضرت سردار محمدنعيم خان دمعارف وزير او دصدارت عظمى لمرى معاون

S. Ex. Sardar Mohammad Na'im Khan ministre
de l'instruction publique et vice-président du Conseil

ش. ج. ۱۰۱۰، نینان والا حضرت سردار شاه ولی خان د کابل فاتح
 د اعلیٰ حضرت وزیر مختار اوفوق العاده نماینده په فرانسه کښې
 S.A.R. .A.A. Sardar Chah Vali Khan envoyé extraor-
 dinaire et ministre plénipotentiaire de Sa Majesté
 en France

هوائی قوا :

قوماندان دلمري ټولې قوماندان او ديپلوماتانو
د عملياتو د ټولې ښوونکي
دارکان حرب رئيس
د ښوونې او روزنې مدير
د لوازمو مدير
ع ، ش ، محمد احسان خان فرقه مشر
ح ، محمد هاشم خان غنډ مشر
» ، محمد عارف خان کشف دوهم غنډ مشر
ش ، عبدالفتاح خان
ح ، شاه محمد خان کشف دوهم غنډ مشر

د ولاياتو عسکري قوماندانان :

د مرکزي قواو قوماندان
» قندهار عسکري
» هرات
» مزار شريف
د قطغن و بدخشان د عسکري قوماندان و کيل
» سمټ مشرقی د عسکري
» جنوبي
ع ، ش ، سردار عالي والا حضرت محمد داؤد خان فرقه مشر
» ، » ، محمد علم خان
» ، » ، محمد قاسم خان
» ، » ، الله داد خان
ح ، محمد عثمان خان غنډ مشر
» ، محمد گل خان
ع ، ع ، ش ، سردار عالي عليشاه خان
نایب سالار د جنوبي د عمومي قواو قوماندان
» ، » دلمري-فرقي
» ، » د دوهمې
» ، » غزني عسکري قوماندان
ع ، ش ، غلام رسول خان فرقه مشر
» ، » ، فيض محمد خان
» ، » ، نور محمد خان

د خارجه وزارت تشکيلات

وزیر: ع ، ج ، علی محمد خان
 لمری معین: ع ، ج ، حبیب الله خان
 معین: ع ، ص ، عبدالحمید خان

د سیاسي عمومي مدیریت:

عمومي مدیر: ع ، نجیب الله خان
 د لمری خانګی مدیر: ص ، عبدالرؤف خان
 د دوهمی: » » « فضل احمد خان
 د دریمي: » » « عبد القیوم خان
 د څلورمې: » » « محمد قسیم خان

د شریفاتو ریاست:

رئیس: ع ، ص ، غلام محمد خان

د بین المللي چارو عمومي مدیریت:

عمومي مدیر: ع ، . . . . .

ع ، ج ، علی محمد خان د خارجي چارو وزیر
 S. Ex. Ali Mohammad Khan ministre
 des Affaires Étrangères

د شفر او قلم مخصوص مدیریت:

مدیر: س ، محمد سلیمان خان

د مامورینو او اجرائي او تنظیماتو مدیریت:

مدیر: س ، عبدالرزاق خان

د وېزي او قونسلګري عمومي مدیریت:

عمومي مدیر: ع ، عبدالرؤف خان
 د لمری خانګی مدیر: ص ، فیض محمد خان

د اوراقو عمومي مدیریت:

عمومي مدیر: ع ، عبدالغفار خان

د کنترول او محاسبې مدیریت:

مدیر: ص ، عبدالاحد خان

پښتانه سفيران او نمايندگان په خارج کښې

داعليحضرت لوی سفير په انقره کښې	ع، ج، فيض محمد خان
» » » په طهران کښې	» » مير محمد حيدر خان
» » » په ماسکو کښې	» » سلطان احمد خان
» » » مختاروزير په پاریس کښې	ع، ج، ا، ا، نشان والا حضرت سردار
	شاه وليخان
» » » په لندن کښې	» ج احمد عليخان
» » » په روما کښې	» » عبدالصمد خان
» » » په برلين کښې	» » الله نواز خان
» » » په توکیو کښې	» » ذوالفقار خان
» » » په قاهره کښې	» » محمد صادق خان مجد دی
	» چه د حجاز مختاروزير هم دی
» » » په بغداد کښې	» » عبد الرحمن خان
» » » په واشنگتن کښې	» » عبدالحسين خان
» » » جنرال فونسل په دهلی کښې	» » محمد شفيع خان
» » » په مشهد کښې	» » مير محمد صديق خان
» » » فونسل په بمبئی کښې	» » عبدالرحمن خان
» » » په کراچی کښې	» » محمد يونس خان
» » » دوېرې پښتون مامور په پشاور کښې	» » محمد قيوم خان
» » » په چمن کښې	» » کلاب شاه خان

د داخله وزارت تشکيلات

ع ، ج محمد نورو زخان د داخلې وزير
S, Ex. Mohammad Naoroz Khan
Ministre de l'intérieur.

داخله وزير : ع ، ج محمد نورو زخان
دمخصوص قلم مدير : ص ، محمد صديق خان

الف: اداري رياست :-

اداري رئيس : ع ، ص ، عبد الرشيد خان
د مامورينو مدير : ص ، محمد حسن خان
د كنترول مدير : ص ، محمد سعيد خان
داورافو : ص ، خواجه محمد خان

ب: امنيه رياست :-

امنیه رئیس : ع ، ش ، طرهباز خان
دوهم فرقه مشر

د تشکيلاتو مدير : ح ، محمد اکبر خان

دوهم غنم مشر

امنیه مدير : ح ، محمد جان خان
دوهم غنم مشر

د صناعتي محبسو مدير : ص ، اختر محمد خان
سرحدیه مدير : ص ، عبد السمیع خان
د اخذ اطلاعات مدير : ص ، عبد الباقي خان
د پاسپورت مدير : ص ، محمد ابراهيم خان
د دکتور معاون اود روغتيا د مدیریت کفیل : ص ، نصر الله خان

ج: د احصائي رياست :-

د احصائي رئيس : . . . . .
د احصائي درياست معاون : ع ، محمد معصوم خان
د اخذ عسکر مدير : ص ، شاه جان خان

د: د تفتيش رياست :-

د تفتيش رئيس : ع ، ص ، عبد الله خان
اداري مدير : ص ، عبد الله خان
د ولاياتو اود اعلى حكوماتو د احصائي
د تفتيش مدير : ص ، عبد الواحد خان

د نقشبش مدير او عضو	ص ، عبدالو کيل خان
» » » »	ص ، محمد طاهر خان
» » » »	ص ، صالح محمد خان
» » » »	ص ، مولوي محمد شيرين خان
» » » »	ص ، صالح محمد خان

ه: د ناقلينو عمومي مديريت

عمومي مدير	ع ، پاينده محمد خان
د کړهني مدير	ص ، محمد طاهر خان
د ناقلينو مدير	» » » »

دهوتلو عمومي مدير ، غلام دستگیر خان (چهار سينما مدير عمومي)

عدليه وزارت

وزير : ع ، ج ، فضل احمد خان

«مجددی»

معین : « ، س امین الله خان

دتمیز رئیس : ج ، ف عبد الرب خان

دتمیز او دجمعیت العلماء

معاون : ف ، صالح محمد خان

دتمیز د ریاست مدیر : س ، محمد شریف خان

د اجرائیې او : س ، محمد میر خان
د مامورینو مدیر

د تحریراتو مدیر : « ، عبد السلام خان

« کمنتر ول » : « محمد ناصر خان

ع ، ج فضل احمد خان مجدی د عدلیې وزیر
S.Ex. Fazl Ahmad Khan ministre
de la Justice.

د مالیې وزارت

وزیر : ع ، ج ، میرزا محمد خان
 معین : ع ، س ، محمد اسلام خان
 د مخصوص قلم سر کتاب : سید محمد خان
د کنترول عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، عبدالغفور خان
 د بودجې : س ، محمد سرور خان
 د خزانو : » ، عبد الرب خان
 د کنترول : » ، حبیب الله خان
د اجرائیې عمومی مدیریت :

عمومی مدیر : ع ، محمد انور خان
 د مالیاتو او
 محصولاتو مدیر :
 د مامورینو مدیر : س ، عبد المجید خان
 د احصائیې : » ، عبد الرحیم خان
 د اوراقو : » ، عبد الرحیم خان

ع ، ج ، میرزا محمد خان د مالیې وزیر
 S.Ex. Mirza Mohammad Khan
 ministre des finances.

د تفتیش عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	: ع ، محمد حسن خان
مدیر	: س ، محمد ابراهیم خان
»	: س ، محمد رضا خان
مامور	: س ، سلام الدین خان
»	: » ، فضل الدین خان
»	: » ، محمد غوث خان
»	: » ، محمد عظیم خان

د تصفیو او مدرک او تجارتی عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	: ع ، غلام حسن خان
د نوی مدرک مدیر	: س ، محمد ایوب خان
د محاسبی تجارتی	: » ، عبد الکریم خان
د بقا یاد تصفیې	: » ، فضل حق خان
د شهرې د تصفیې مامور	: » ، محمد عثمان خان

د معارف وزارت

د معارف وزیر	ع ، ج والا حضرت سردار محمد نعیم خان
معین	» ، س سید عبد الله خان
مشاور	» ، س عبدالاحمد خان
مشاور	» ، س هاشم شایق خان
مشاور	» ، س برهان الدین خان
د مخصوص قلم مدیر	» ، س امیر الدین خان

د روزنی او پالنې ریاست :

د ریاست کفیل	ع ، س دا کتر محمد انس خان
عضو	» ، محمد نبی خان
»	» ، عبدالغفور خان برشنا
»	» ، س محمد اسمعیل خان غز نوى
»	» ، س دا کتر میر نجم الدین خان
»	» ، س عبد المجید خان
»	» ، س عبد الحکیم خان
»	» ، س غلام محمد خان
»	» ، س محمد اعظم خان ایازی
»	» ، س پاینده محمد خان
د عضو معاون	» ، س عبد الغفور خان
»	» ، س محمد کریم خان
»	» ، س نورا حمد خان
د کتاب خانې معاون	» ، س نور الله خان

د تد ریساتو ریاست :

رئیس	ع ، س عزیز الرحمن خان
معاون	ع ، س عبد الجبار خان
»	» ، س محمد یونس خان

د تفتیش ریاست :-

رئيس	ع ، س سيد محمد فاروق خان
مفتش	س عبد الاحمد خان
»	س ، مير محمد اسماعيل خان
»	س ، عزيز محمد خان
»	س ، سيد حبيب خان
»	س ، عبدالله خان
»	س ، امير محمد خان

د سپورت او حفظ الصحې ریاست :-

رئيس	ع ، س ميا فاروق شاه خان
د سپورت مدير	س ، محمد محسن خان
د شفا خانې سر طبيب	س ، عبدالرحيم خان
د غاښو داکتر	س ، فضل احمد خان
دموزې او حفرياتو عمومي مدير	ع ، احمد علي خان کهزاد

اداري شمېرې

د اجرا لې او مامورينو عمومي مدير	ع ، محمد مريد خان
د کنترول عمومي مدير	ع ، غلام سخي خان
د اوراقو مدير	س ، عبيد الله خان

فاکولتي او عالي او مسلکي مکتبونه:

د طبي فاکولتي ریاست :-

رئيس	ع ، س ، رفقي کامل
اداري مدير	س ، محمد آصف خان

د حقوقو او سياسي علومو فاکولته :-

دریاست کفیل	ع ، س ادهم مننه منجي او غلو
معاون	س ، عبدالکریم خان

د سائنس د فاکولتي ریاست :-

درئيس کفیل	ع ، س دا کتر محمد يوسف خان
د عربی دارالعلوم رئيس	ع ، س عبدالر سول خان

د ستانعو د ښوونځي عمومي مدير	: ع ، نور الله خان
د حبيبيې د لېسې عمومي مدير	: ع ، غلام حيدر خان
د نجات د لېسې مدير	: س ، دا کتر علي احمد خان
د استقلال د لېسې مدير	: س ، عبد الشکور خان
د غازي د لېسې مدير	: س ، محمد امين خان
د دارالعلومين مدير	: س ، دا کتر محمد انور خان
د حکامو د ښوونځي مدير	: س ، عبد الغفار خان
د مساحت د ښوونځي مدير	: س ، عبد السلام خان
د پرستاري د ښوونځي مدير	: س ، فدای احمد خان
د تخرير او محاسبې	
د اوبو د ښوونځي مدير	: س ، عبد القیوم خان

د ملي اقتصاد وزارت

وزير	: ع ، ج ، اوع ، عبدالمجيد خان
لوي معين	: ع ، س ، محمد اکرم خان
دوهم معين او د اطاق تجارت عمومي رئيس	: ع ، س ، غلام غوث خان
دريم معين	: . . . . .
مختصوس مدير	: . . . . .

د کمر کا تو عمومي مديريت :-

عمومي مدير	: . . . . .
معاون د مدير به حيث	: س ، عبد الرشيد خان
د کمر کا تو متخصص	: س ، سيد مختار خان
د کريزي مدير	: س ، حبيب الله خان
د احتسابي مدير	: . . . . .

د ستايعو عمومي مديريت :-

عمومي مدير	: ع ، محمد نعيم خان

ع ، ج ، اوع ، عالمي نشان عبدالمجيد خان د ملي اقتصاد وزير
S. Ex. Abdul-Madjid Khan ministre
de l'économie nationale

دصنا عتی قوا نیښو مدیر	س ، عبد الغفور خان
دلای خانگی مدیر	.....
دما شینی خانگی	.....
دفتیش مدیر	س ، عبدالحجیدخان
درنگ متخصص	س ، عبدالرحمن خان متخصص

د تجارتی توسعی عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	ع ، سید احمد علی شاه خان
د خارجي تجارت مدیر	.....
د وار داتو اوصا دواتو مدیر	س ، محمد حسین خان
د احصائیې	س ، محمد صادق خان
د تجارتی	.....
د شرکتو	س ، محمد صدیق خان
د کریدت	.....
مفتش د انتهایی مدیریہ حیث	س ، محمد حسن خان
د شرکتو د خانگی معاون	س غلام محمد خان
د نندار تون معاون	.....
د ستانداردیزاسیون د خانگی معاون	.....

د تفتیش عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	.....

د اقتصادی مجلسو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	.....

د اداری عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	ع ، عبدالشکور خان
د مامورینو او اجرائیې مدیر	س ، محمد هاشم خان
د کنترول مدیر	س ، محمد عنایت اللہ خان
د ترجمانی مدیر	س ، محمد علی خان
د رافو مدیر	س ، عبدالو دود خان

د تجارتی اطاقو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، میر محمد ضیا الدین خان
د کتیر ول مامور : ص ، عبدالحسین خان

دا نطباعاً تو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، محمد زما نغان
د اقتصاد دمجلې مدیر : ص ، غلام دستگیر خان

(۱۹۷) (۱۹۷) (۱۹۷)

د فوائد عامي وزارت

وزیر : ع ، ج ، رحیم الله خان
معین : ع ، ص ، نصر الله خان
معین : « ، » ، عبدالرحیم خان

عمومی مدیریتونه :

د لوا او بندو :
عمومی مدیر : ع ، محمد کبیر خان
دمعا برو :
عمومی مدیر : « ، » ، محمد اکرم خان
د تعمیر اتو :
عمومی مدیر : « ، » ، عبدالرحیم خان
د ساتنه او مراقبت :
عمومی مدیر : « ، » ، سعد الدین خان
د کتیرول :
عمومی مدیر : « ، » ، غلام رسول خان
دمصالح دتې :
عمومی مدیر : « ، » ، امیر محمد خان
د پلټنې عمومی مدیر : « ، » ، عبدالغنی خان

ع ، ج رحیم الله خان د فوائد عامي وزیر
او دمعدن وزارت کفیل

S. Ex. Rahimullah Khan ministre
des travaux publics et ministre
par intérim des mines

ادا ری مدیریتونه :

د مامورینو مدیر : ص ، بدرالدین خان

د پیمایشی مدیر	س ، محمد طاهر خان
دمتر الوژی دمديريت کفيل	س ، محمد اسلم خان
د اورافو مدیر	س ، میرا کبر خان
د تصفیة ماضیه مدیر	س ، محمد موسی خان
د ولواو بندود اجرائیې مدیر	س ، میر عنایت الله خان
د سرکو مدیر	س ، سید قاسم خان

(۱۹)

(۱۹)

د صحیې وزارت

وزیر : ع ، ج ، غلام یحیی خان
 معین :
 صحی مشاور اود طبی
 فاکولتي رئیس : ع ، س ، دکتور رفقی
 کامل

د روغتیا د ساتنې او تشکیلاتو
 عمومی مدیر : ع ، جلال الدین خان طرزی
 د اجرائیې او مامورینو
 مدیر : س ، محمد ابراهیم خان
 د نشریاتو او احصائیې
 مدیر : س ، عبدالغفور خان
 د کثرت ول
 مدیر : س ، عبدالرشید خان
 د تشکیلاتو دمدير
 کفيل : س ، میر عبدالرحیم خان

س ، محمد اکبر خان
 س ، صالح محمد خان
 س ، سید کبیر خان
 س ، میر آقا خان
 س ، عبدالهادی خان

ع ، ج غلام یحیی خان دصحیې وزیر
 S: Ex. Gholam Yahya Khan
 ministre de la santé publique

د درملواکي دمديريت کفيل
 د اورافو مامور
 دقتيش دڅانگي فني معاون
 د اداري او بين المللي څانگي معاون
 د ترجماني د څانگي کفيل

د مخصص قام سرکاتب	س ، میر فیض احمد خان
د عمومی مجبوس د شفا خانې سرطبيب	س ، د کتور غلام فاروق خان
د ښځو د غاښو جوړولو د کتور سه	مهرمن د کتوره نريمان
د مستوراتو د سنا توري ماموره	ميرمن امير بيگم
د روغتيا د ساتنې او دانستيتو با کترو لوزی متخصص	عزتمند د کتور ز هدی
د روغتيا د ساتنې او دانستيتو با کترو لوزی د کتور	س ، عبدالمجيد خان
د تجزيې او د تحليل موسسې د کتور	س ، محمد اسماعيل خان

د پست او ټلگراف او ټيلفون وزارت

وزیر	ع ، س ، محمد حسين خان
معین	» ، » ، غلام صفر خان
د تفتيش رئيس	س ، محمد اکرم خان
د » معاون	ع ، علي گل خان
د ټلگراف عمومی مدير	س ، عبد الاحد خان
د » اداري مدير	ع ، محمد سميد خان
د ټيلفون عمومی مدير	» ، غلام فاروق خان
د پست د عمومی مدير کفيل	» ، عطاؤ الله خان
د راديو فني عمومی مدير	س ، محمد اسلم خان
د » د تخنيکي عمومی مديریت اداري مدير	» ، عبد القیوم خان
د خارجه ارتباط مدير	» ، محمد حسين خان
د چک آفس	» ، غلام سرور خان
د يکه توت د ټلگراف غاښي منتظم	» ، محمد اما ن خان
د مهتاب قلعه » » » »	» ، عبد المجيد خان
د مرکز د ټلگراف منتظم	» ، محمد ايوب خان
د ټيلفون اداري مدير	» ، لعل محمد خان
د مامورينو او اجرائيې مدير	» ، نيك محمد خان
د کتورول مدير	
د اورا فو مدير	

د معادن وزارت

د معادن دوزارت کفیل	ع ، ج ، رحیم الله خان
معمین	» ، س ، غلام محمد خان
د فنی عمومی مدیر	» ، محمد احسانخان
د کشافی مدیر	» ، س ، غلام علی خان متخصص
» معادن انجنیر	» ، ع ، سید عبدالاحد خان
» » متخصص	» ، س ، دا کتر سلطان احمد خان
» » انجنیر	» ، » ، عبدالله خان
د پیرلو او پلورلو مدیر	» ، » ، رمضان علیخان
» کنترول مدیر	» ، » ، محمد حسن خان
» تفتیش »	» ، » ، عبدالفتاح خان
» اجرایی مامور	» ، » ، عنایت الله خان
» اوراقو سر کاتب	» ، » ، محمد یوسف خان
» مخصوص قلم	» ، » ، عبدالستار خان

د کرهڼې مستقل ریاست

دریاست کفیل: ج، عبدالحکیم خان
د کرهڼې متخصص: ښاغلی میر محمد یوسف خان

د کرهڼې
عمومی مدیر: ع، محمد زمان خان
د تقیش

عمومی مدیر: ع، نادر علی خان
د کرهڼې د آفتو

د دفع مدیر: س، محمد کریم خان

د قوانینو د تدوین او احصائیې
مدیر: س، فقیر محمد خان

د اجرایی او مامورینو

د مدیریت کفیل: ع، نادر علی خان

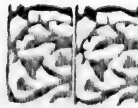
د اوراقو مدیر: س، میر محمد هاشم خان
د کمترول مامور: س، عبدالرؤف خان

ج، عبدالحکیم خان د کرهڼې د مستقل ریاست کفیل

S. Ex. Abdul Hakim Khan

Intérimaire du département
de l'agriculture

ج ، صلاح الدین خان دمطبوعاتو مستقل رئیس
S. Ex. Salahoddin Khan Chef
du département de la presse

دمطبوعاتو مستقل ریاست

رئیس : ج ، صلاح الدین خان
معاون : ع ، سید قاسم خان «رشتیا»
د : « ، عبدالحی خان «حبیبی»
مشاور : د ، سرور خان «گویا»
» : « ، محمد امین خان «خوکیانی»

د نشریاتو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، عبدالرحمن خان «پژواک»
دلمری خانگی
مدیر : س ، عبدالرؤف خان «بینوا»

ددومی خانگی

مدیر : « ، عبدالباقی خان «لطیفی»
د آژانس دمدیریت
کفیل : س ، محمد محسن خان «فیروز»
د راډیو د نشریاتو
مدیر : س ، غلام جیلانی خان آریزوی

د پښتو ټولنې عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، س ، عبدالحی خان «حبیبی» (دریاست معاون)
دمعاون کفیل اود قواعدو مدیر : « ، صدیق الله خان «رشتین»
د پښتو ټولنې عمومی مبصر او
د صحافت د خانگی مدیر : « ، گل پاچا خان «الفت»
د لغاتو دمدیریت آمر : س ، محمد گل خان «نوری»
د « مدیر : « ، سید مسعود خان
د کورسو مدیر : « ، عبدالغنی خان

د دایرة المعارف عمومی مدیریت چه پد پښتو ټولنې پوری مربوط دی :

عمومی مدیر : ع ، میا حسین خان
د انګلیسی او پارسی لغاتو
د خانگی مدیر : س ، غلام علی خان «بریالی»

د داخلی خانگی معاون	س ، سید احمد شاه خان « هاشمی »
د تدقیق او تتبع د خانگی معاون	س ، محمد روحی خان
د پښتو د ترجمې خانگی	دع ، رشتین تر نظارت لاندی
د پښتو لغاتو	د س ، نوری

د تاریخ عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	ع ، احمد علیخان « کهزاد »
عضو	س ، میر غلام محمد خان « غبار »
	س ، سرور خان « گویا » (دریاست مشاور)
	س ، علی احمد خان « نعیمی »
	س ، محمد نبی خان « کهزاد »
	س ، میر غلام حامد خان
	س ، محمد ابراهیم خان « خلیل »

د مطابعو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	ع ، احمد الله خان « کریمی »
اداری معاون	س ، غلام جیلانیخان « اعظمی »
فنی معاون	س ، محمد نوری خان
تخلیکی مدیر	س ، محمد شریف خان
د تصحیح د مدیر کفیل	س ، شیر احمد خان
د کنترول مدیر	س ، غلام حیدر خان
د اجرایی د مدیریت کفیل	س ، عبدالوکیل خان

د ریاست اداری خانگی :

د اجرایی او مامورینو مدیر	س ، میر امین الدینخان « انصاری »
د کنترول مدیر	س ، محمد نعیم خان
د اوراقو د مدیریت کفیل	س ، گل سعید خان
د کتابخانهی مامور	س ، غلام جانخان

دولایاتو او اعلیٰ حکومتو تشکيلات

د کابل ولایت

دوالی و کابل	و ، ج محمد اسماعیل خان
مستوفی	ع ، ص ، سید حبیب خان
د کوتوالی قوماندان	ح ، محمد نعیم خان
د مرافعی د محکمې قاضی	ف ، ملا عبد الجلیل خان
د تجارتی جکړو د فیصلې رئیس	ع ، ص فقیر محمد خان
د گمرک رئیس	ع ، ص ، غلام حیدر خان
د تحریراتو مدیر	ص ، عبدالباقی خان
د احصائیې مدیر	» ، امین الله خان
د معابر عمومی مدیر	ع ، احمد شاه خان
د تعمیراتو	» ، عبدالقیث خان
د مستوفیت د کنترول مدیر	ص ، امیر محمد خان
د معارف د مدیرو کلیل	ع ، غلام حیدر خان
د جزا مدیر	ص ، سید بها والدین خان
د تعلیم او تربیې مدیر	ش ، حبیب الله خان
د پولیسو سرمامور	ش ، غلام دستگیر خان
د مخصوص قلم مدیر	ص ، محمد سرور خان
د لوازمو	» ، غلام رضا خان
د حقو قو	» ، محمد شاه خان
د بلدیې د منطقی د ښوونځیو مدیر	ص ، عبد الرسول خان

د فوائد عامی دولایات

کابل د کنترول مدیر	ص ، عبد الحسین خان
د احصائیې د تقیش	» ، علی محمد خان
د صناعتی مجلس عمومی مدیر	ع ، عبد الغاق خان
د مجلس د مدیر کفیل	غ ، محمد دور انجان

و ج ، عبدالقادر خان	د نائب الحدكو مهو کابل
ع ، ص ، سيد محمد خان	مستوفی
ف ، احمد عليخان	دمر افغني دمحمکي قاضي
ح ، عبدالقادر خان	د ثوتوالی قوماندان
ص ، عبدالقدير خان	د نجرير اتو مدير
د ، محمد اشرف خان	د خاز جه چارو مدير
ع ، ص ، عبدالحريم خان	د معارف رئيس
د ، د حاجي محمد عظيم خان	دمگور کنډرئيس
د ، د ، عبدالقادر خان	دمنازعاتو د فيسلي رئيس
د ، د ، سيد محمد خان	د اضافي تجارت د
ص ، عبدالظاهر خان	دا حصا لبي مدير
د ، محمد الدين خان	د نفتيش مدير
د ، محمد زما نخان	د کړنهې مدير
د ، محمد هاشم خان	دمعياو اتو مدير
د ، مير نظام الدين خان	دمصحي مدير
د ، غلام نبی خان	دمعا براتو مدير
د ، د ، د ، د	د فورالده عامي مدير
د ، غلام حضرت خان	د حمل و نقل مدير
د ، غلام عليخان	د انطباعاتو مدير
د ، عبدالحريم خان	د تېلېگراف د منظم لپيل
د ، د ، د ، د	د اسنخيچار اتو مامور
د ، گل محمد خان	د خزانې مدير

دمزارشریف دولایت تشکیلات

و ، ج ، کر احمد خان	نائب الحکومہ
ع ، س ، عبد الکریم خان	مستوفی
ح ، باز محمد خان	ڈرائڈار می داوا الفیل
ح ، سید کمال خان	ڈاکوۃ الی قوماندان

دمرافعي د محکمې قاضي	ف ، ملا عبد الرحمن خان
د ژاندارمي د نوا د قومانداني دوهم غنيم مشر	ح ، محمد زمان خان
د تهر يراتو مدير	ص ، عبد السمع خان
دمعارفو مدير	ص ، عبد الرسول خان
د فوالد عامې دمد ير کفيل	س ، تقيب الله خان
دمخابرا تود مد ير کفيل	ص ، رجب علي خان
د صحتي مد ير	س ، صفر علي خان
د احصائي دمد ير کفيل	س ، محمد اسلم خان
د کر هنې	ص ، محمد علي خان
دمطبو عاتو مدير	ص ، عبد الصمد خان (جاهد)
د خزاني مد ير	س ، سيد احمد شاه خان
د حمل و نقل مدير	ص ، مير سعيد خان
د تاشقرغان دنیکسار دمد ير کفيل	ص ، غلام داؤد خان
د احصائي د تفتيش مد ير	س ، عبد الهادي خان
د مناظر عاتو د فيصلي رئيس	ع ، س عبد الاحد خان
د روضي شريفې د چارو رئيس	» ، » ، نور محمد خان
د بلدي رئيس	» ، » ، عبد الکر يم خان
د تجارتی اطاق رئيس	» ، » ، فتح محمد خان
د استخبار اتو مامور	ص ، عبد الرشيد خان
د مستوفيت د کنترول مامور	ص ، ميرزا سرافراز خان
د مستوفيت د اجرائيې مامور	ص ، غلام حيدر خان
د مستوفيت د تفتيش مامور	ص ، عبد الحميد خان
دموزيم خانې مامور	ص ، حاجي محمد سليم خان (نزار)
د آژانس مامور	ص ، عبد اللطيف خان (نشاط)
د بلد يې مامور	ص ، عز يز الله خان

دمشرقي ولايت

د نايب الحکومه وکیل	و ، ج عبد الرزاق خان
مستوفي	ع ، ص ، محمد حسين خان
د کوتوالۍ قوماندان	ح ، حاجي ضياء الدين خان

د تحریراتو مدیر	ص ، عبد الرزاق خان
د خارجې	» عبد النبي خان
د کمرک	» محمود خان
د مطبوعاتو	» قیام الدین خان
د فواید عامې	» غلام حیدر خان
د معارف	» محراب الدین خان
د احصائیې	» عزیز خان
د مخبراتو	» غلام دستگیر خان
د صحېې	» دکتور محمد شریف خان
د آژانس مامور	» محمد سرور خان

د میمنې د اعلیٰ حکومت تشکیلات

حاکم اعلیٰ	ع ، ع ، ص ، عبد الوهاب خان
سررشته دارا عی	» ، ص ، عزیز احمد خان
د تحریراتو مامور	ص ، فضل محمد خان
د کمرک مامور	ص ، میرا کبر خان
د مخبراتو مامور	» ، » ، »
د تلېگراف منتظم	ص ، غلام محی الدین خان
د کرهڼې مامور	» ، آقا رحیم خان
د شفا خانې سر طبیب	» ، امیر محمد خان
د روغتیا معاون	» ، فضل احمد خان
د مرافعې قاضی	» ، » ، »
د منازعاتو د فیصلې رئیس	ع ، ص ، احمد جان خان
د استخباراتو مامور	ص ، میرزا محمد عثمان خان
د کنترول مامور	» ، محمد علی خان
د ګوتوالی قوماندان	ش ، عبد القیوم خان
د پولیس مامور	غ ، عبد الحکیم خان
د فواید عامې مدیر	» ، » ، »
د معارف مامور	ص ، غلام محمد خان
د راډیو منتظم	ص ، حفیظ الله خان

دملی دوائر و تشکیلات

دملی شورا عالی ریاست

رئیس هیئت :-

رئیس : ع ، ج عبدالاحد خان
 امری معین : « ، ص جلال الدین خان
 دوهم : « ، سید ابو الغیر خان
 منشی : « ، عبد اللطیف خان
 دمنشی معاون : ص ، محمد انور خان
 دکنترول مامور : « ، محمد حسین خان
 سرکاتب : « ، محمد داؤد خان
 داوراقومامور
 سرکاتب : « ، فیض محمد خان

دینمجمعی دوری و کیلان :

دکابل دمر کر
 وکیل : ع ، محمد زمان خان
 ع ، عبدالباق خان
 ع ، محمد ایوب خان
 « ، محمد عمر خان
 « ، محمد اسمعیل خان
 « ، عبد الرؤف خان
 « ، غلام صدیق خان
 « ، محمد اعظم خان
 « ، ذو الفقار خان
 « ، عبد الغنی خان
 « ، عبد الحبيب خان
 « ، حبیب الله خان
 « ، بهادر خان

ع ، ج عبد الاحد خان دملی شورا رئیس
 S. Ex Abdul Ahad Khan président
 du Conseil National.

دشش گروهی وکیل
 « ، پنهان
 « ، او کر
 « ، ور د کو
 « ، میدان
 « ، سر دبی
 « ، چهار یکار
 « ، جیل السراج وکیل
 « ، کوه دامن
 « ، ریزه کوهستان
 « ، تنگاب
 « ، نجراب

د سیغان و کهردو کیل	ع ، محمد یوسف خان
» پنجشیر	» ، میرزا عبدالحمید خان
» بامیانو	» ، سید محمد طاهر شاه خان
» سرخ و بارسا	» ، سید غلام حیدر خان
» غور بند	» ، میرزا محمد صدیق خان
» مقر	» ، حاجی عبدالقیوم خان
» غزنی	» ، محمد صفر خان
» دهشین کټواز	» ، محمد ابراهیم خان
» کوچی کټواز	» ، محمد یونس خان
» دایرنکی	» ، سید غلام رضا خان
» بهسودو	» ، میر محمد علی خان
» ییکاو لنګ	» ، میرزا نوروز علیخان
» جاغوری	» ، محمد طاهر خان

د قندهار ولایت :

د قندهار د مرګز و کیل	ع ، محمد عزیز خان
» دنده	» ، فقیر محمد خان
» کدنی	» ، محمد کلیم خان
» ترین	» ، صالح محمد خان
» کشک نفود	» ، غلام محمد خان
» ارغسان	» ، یار محمد خان
» دهلی	» ، محمد یعقوب خان
» دهر اوډ	» ، دوست محمد خان
» کرشک ، پشت رود	» ، دین محمد خان
» زمینداور موسی قلعه	» ، محمد موسی خان
» گرمسیر	» ، یار محمد خان
» کیزاب	» ، لعل محمد خان
» ارزګان	» ، غلام رضا خان
» ترنک و جلدک	» ، سیف الله خان

د اجرستان وکیل	ع ، کیل داد خان
« قلات »	« ، عبد الرشید خان
« پشت رو دد کوچی »	« ، محمد لعل خان

د هرات ولایت :

د هرات د مرکز وکیل	ع ، حاجی محمد عمر خان
دغو راتوو	« ، دین محمد خان
د شین د نه	« ، عبد الحبيب خان
دغو ریانو	« ، عبد الظاهر خان
د کشک او گبران	« ، عبد الواسع خان
د قلعه نو	« ، بهرام بیک خان
داو به	« ، شاه گل خان
د تولک	« ، محمد امین خان
د شهرک	« ، عبد الکحیم خان
د چچجران	« ، حاجی عبد القدوس خان
د بالا مرغاب	« ، عبد القادر خان

د مزار شریف ولایت :-

د مزار شریف د مرکز وکیل	ع ، حاجی عبد الرزاق خان
د کشنده او نهر شاهي	« ، سید حسین خان
د سنگ چارک	« ، وصال الدین خان
د تاشقرغان	« ، سید مراد خان
د آبیکو	« ، سید محمد صادق خان
د سرپل	« ، عقد الجبار خان
د آفجی	« ، عبد البصیر خان
د دولت آباد	« ، قاری غلام رسول خان
د دره صوف	« ، سید سکندر شاه خان
د شهر غان	« ، محمد سید خان
د بلخ	« ، محمد رسول خان

د قطغن او بدخشان ولایت :

د بدخشان دمرکز وکیل	ع ، لطف الله خان
د خان آباد د پټار	» ، محمد محمد حسن خان
د قندوز	» ، عبدالحی خان
د نهرین	» ، سید محمد خان
د اندراب و خوست و فرنک	» ، میر محمد حسن خان
د تالقانو	» ، عبدالمعلی خان
د حضرت امام صاحب	» ، صاحب نور خان
د چال و اشکمش	» ، میر عبدالوہاب خان
د غوری	» ، سید عمر خان
د ستاق	» ، مولوی نجم الدین خان
د یتگی قلعه	» ، محمد نبی خان
د جرم	» ، عبد الجبار خان
د درواز	» ، میرزا عبد القیوم خان
د واکان اوزیباک	» ، میرزا محمد سلیم خان
د کشم اود رایم	» ، ملا قوت خان

دمشرفی ولایت :

د جلال آباد دمرکز وکیل	ع ، سید عبدالر قیب خان
د سرخرو	» ، حاجی عبدالقادر خان
د لغمان	» ، داد محمد خان
د لغمان د نورستان	» ، ولی محمد خان
د خوگیاڼو	» ، شیر جان خان
د شنوارو	» ، محمد گل خان
د مهندری	» ، سید قدرت شاه خان
د روداتو	» ، سید زمان شاه خان
د کامی	» ، میرزا نصر الله خان
د اسمار	» ، فضل رؤف خان
د بیج درې	» ، محمد صدیق خان

ع. میرزا شاهروز خان

محمد صفدر خان

دین محمد خان

جلالت خان

د خاص کنړ او کوز کنړ وکیل

د بر کنړ دره سین

د حصارک غلجالی

د ننگرهار د کوچیانو

د جنوبی ولایت :

ع. نورالدین خان

حضرت محمد خان

تخت میر خان

حضرت علی خان

محمد رشید خان

اکبر خان

مرخ خان

فراز خان

محمد اکبر خان

د گردیز دمرکز وکیل

د زرملي

د متون خوست

د تنی خوست

د ارگون

د زدرانو

د منگلو

د زازيو

د خکنيو

د فراه اعلی حکومت :

ع. محمد یسین خان

محمد عمر خان

عبدالوهاب خان

د فراه دمرکز وکیل

د چخانسور

د بکواه او خاشرود

د میمنې اعلی حکومت :

میر زامحمد عمر خان

محمد یعقوب خان

سید محمد عثمان خان

میرزا محمد امین خان

د میمنې دمرکز وکیل

د اندخوی

د درز آب او کرزیوان

د قیصار

د مجلس اعیان ریاست

رئيسه هیئت

رئيس : ع . ج . میر عطاء محمد خان
 لمری معاون او د تحقیق
 دانجمن رئیس : ع . ص . محمد اکبر خان
 دوهم معاون او د اصولو د تدوین
 دانجمن رئیس : ع . ص . محمد حکیم خان
 د تمیز د محکمې
 رئیس : ع . ص . حافظ عبد الغفار خان

د مجلس اعضاء

ع . سردار گل محمد خان
 « حاجی خیر محمد خان
 « عطا محمد خان
 « عبدالحکیم خان
 « معاذ الله خان
 « شرف الدین خان
 « جان محمد خان

ع . ج . میر عطاء محمد خان د اعیانو د مجلس رئیس
 S. Ex. Mir Ata Mohammad Khan
 président du Sénat.

د مجلس اعضاء

ع . ایشان امان الدین خان
 « حاجی میرزا عبدالرحیم خان
 « خان آقا خان
 « آخوند زاده محمد رسول خان
 « عبد الغفور خان
 « حاجی عبدالحکیم خان
 « عبدالمطیف خان
 « امین الله خان
 « عبد الستار خان
 « میر محمد علی خان
 « سید احمد شاه خان
 « علی احمد خان

د مجلس اعضاء	:	ش محمد حسن خان
»	:	» ميرزا خداداد خان
»	:	» نظر محمد خان
»	:	» ملا محمد پندير خان
»	:	» نور الدين خان
»	:	» حاجي محمد شريف خان
»	:	» ، غلام رسول خان
»	:	» ، محمد اکبر خان
»	:	» ، سيد احمد خان
»	:	» ، بشير احمد خان
»	:	» ، محمد يعقوب خان
»	:	» ، محمد حسين خان افندي
»	:	» ، خواجه جان گل خان
»	:	» ، محمد اسحق خان
»	:	» ، حاجي شاه بيگ خان
»	:	» ، نيك محمد خان
»	:	» ، عبد الحكيم خان
»	:	» ، عبد الجبار خان
»	:	» ، محمود خان
د مجلس منشي	:	» ، محمد حسين خان
» تحريري اتو سر کتاب	:	» ، محمد يونس خان
» محاسبی	:	» ، محمد اکبر خان
» اورافو	:	

د دربار وزارت

وزیر : ع ، ج ، والا حضرت
 سردار احمد شاه خان
 امری معین : ع ، س ، محمد حیدر خان
 دوهم : د ، د ، عبدالواها بختان
 د تشریفاتو
 عمومی مدیر : د ، عبد الرشید خان
 د تشریفاتو معاون : س ، محمد اکرم خان
 : د ، عبدالله خان
 تنظیماتو مدیر : د ، عبدالرحیم خان
 مامور : د ، محمد زمان خان
 دواخانې مدیر : د ، میر عبد الفتی خان
 نقلیې : د ، میر اکبر خان
 فراشباشی : د ، حاجی امین الله خان

ع ، ج والا حضرت سردار احمد شاه خان

د دربار وزیر

S. A. Ahamad Chah Khan ministre
 de la Cour

د اوراق او د تحریراتو
 مدیر : س ، حافظ محمد عظیم خان
 د کنترولو مدیر : د ، میر امام الدین خان
 کارخانې ناظر : د ، نظر محمد خان

س ، میر علی احمد خان

د مخصوص مامور

د شاهانه حضور مصاحبین :

ع ، س ، سردار محمد اکبر خان

د ، د ، حاجی محمد نواب خان

د ، د ، محمد سرور خان

د ، د ، سلطان احمد خان

شاهی دارالتحریر

سر مشی	:	ع ، س ، سراج الدینخان
د ، مشاور	:	نور محمدخان
د مخصوص قلم د خانگی مدیر	:	حافظ نور محمدخان
د لہری خانگی	:	عبد القدوس خان
د دوہمی	:	غلام قادر خان
داوراقو	:	مولوی صالح محمدخان
د ملو لمانہ د پختو کورس معلم	:	محمد سرور خان
د انگریزی ترجمان	:	

د شاہانہ حضور حربی سر نیاری

سر یاور	:	ع ، ش عبد الغفور خان فرقه مشر
حربی یاور	:	محمد حسین خان غنہ مشر
	:	ش ، گلبدین خان کند کمشر

دہمایونی حضور خصوصی دائری رئیس : ع ، س میر عبدالعزیز خان

در مملکتی در اثر و اجراءات

امور حربیه

وزارت جلیله حربیه که تحت او امر فرزند صالح و پادشاهت و فداکارا غنی
ع.ج ۱۰۱۰ نشان والا حضرت سردار شاه محمودخان سپهسالار غازی وزیر حربیه اداره می شود
و در اثر بلان و اراده صالح جوانه حکومت متبوع به غایبه تامین آسایش و امنیت ملی به سعی
و عمل جدی در امور حربیه و ترقی و تکامل وسایل و تعالی اردو ابراز جدیت و فعالیت نموده طوریکه
موجودیت یک اردو در حیات اجتماعی ملل موقعیت بزرگ و مهم را تشکیل می کند همان طور
اردوی شاهی در اثر تربیه و زحمت کشی وزیر محترم خود حائز مقام برجسته میا شد .
اساسات تشکیلات و تسلیحات و امور تعلیم و تربیه و حیاتی و احتیاجات ملزومه موجودیت
از دوه تدقیقات بسیار صحیح موافق با ایجابات عصر و زمان موجوده در محل تطبیق و ساحه عمل آورده میشود.
سلسله اجرا آتی که در شعب وزارت جلیله حربیه درین سال علاوه بر اجراآت مهمه عمومی
بعمل آمده قرار آتیست :

- ۱ - اكمال تحصیل دوره دوم مامورین بحاسبه عسکری .
- ۲ - بسر رسیدن يك عده خورد ضابطان صحیه و بیطاریه و تعلیم و تعیین شان در اردو .
- ۳ - ختم دوره سوم ضابطان صحیه و تقرر شان به قطعات .
- ۴ - ختم دوره اول مکتب میکانیکی حربی و تقرر شان به قطعات .
- ۵ - اكمال دوره ستار يك تعداد دو کتوران فارغ التحصیل طبی که در آردو آمده اند .
- ۶ - تاسیس يك دائره حیوانی برای معالجه و تدای و عملیات حیوانات مریض قطعات .
- ۷ - فارغ التحصیل شدن يك تعداد موزیکه نوازان و نصب و تعیین شان در اردو .
- ۸ - ورود يك عده صاحب منصبان فارغ التحصیل و تقرر شان بمراجع لازم .

امور وزارت خارجه

مختصر سوانح جلالتمآب آقای ابوالقاسم نجم سفیر
کبیر دولت شاهنشاهی ایران در کابل :-

در سال ۱۲۷۱ هجری شمسی در طهران متولد شده
تحصیلات خود را در مدرسه عالی علوم سیاسی بیابان رسانده
دانشخانه نوادگی (ریاضی، هیئت ونجوم) را هم ضمناً فرا
گرفته است در سال ۱۲۹۱ به خدمت وزارت امور خارجه
دعوت و تدریس بعضی شعب تاریخ و جغرافیای مدرسه علوم سیاسی
نیز بایشان واگذار شده است، در وزارت امور خارجه از کار
آموزی (ستار) شروع و به تدریج همه مراتب خدمت را پیغموده
وریاست بعضی ادارهها را احاطه کرده است در سال ۱۳۰۸

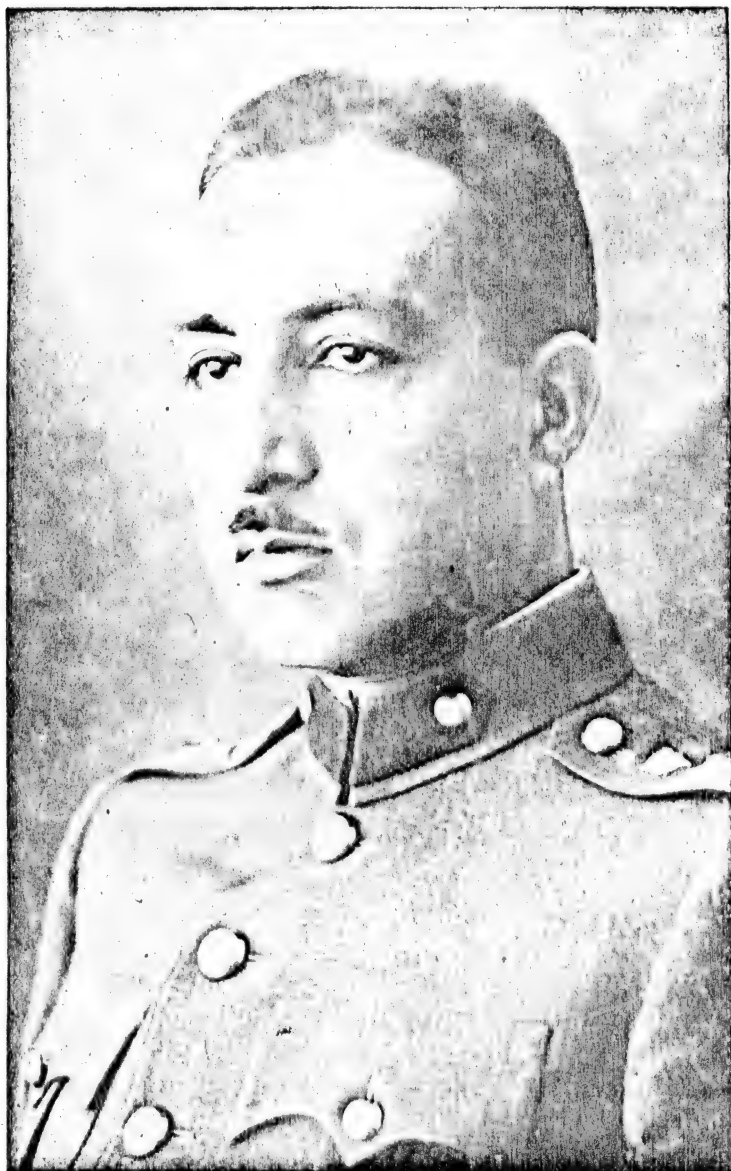
مدیر کل و معاون اداری سپس معاون پارلمانی وزارت دارائی
(مالیه) شده اند تا سال ۱۳۱۲ که به سمت وزیر مختاری به برلین
ولاهه اعزام و در سال ۱۳۱۴ / بفرانسه رفته و در پاریس و مادرید و لندن وزیر مختار بوده اند .
در سال ۱۳۱۷ / مدیر کل و معاون وزارت پیشه و هنر (صناعت و معادن) شده اند تا سال ۱۳۱۹
که به سمت وزیر مختاری مامور توکیو و در سال ۱۳۲۱ به طهران احضار و در سال ۱۳۲۲ سفیر کبیر
شاهنشاهی مامور در بار افغانستان گردیده اند .

سوانح جلالتمآب آقای باکولین ایوان نیکولایویچ سفیر
کبیر اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی در کابل :-

در سال ۱۹۰۶ تولد شده و پس از تحصیلات عادی در انستیتوی
مهندسی اقتصادی لنین گرا دیه نام مولو توف شامل و دوره
تحصیلات انستیتوی فوق و همچنین دوره اسپران آن را انجام
داده و سپس در آن انستیتوی سمت کارکن علمی و معلمی را اداره
بودند، در سال ۱۹۳۹ داخل خدمت کمیساریت ملی امور خارجه
و در آن برتبه مدیر یکی از شعبات سیاسی عزت قرار یافته اند.
از سال ۱۹۴۰ الی ۱۹۴۲ بحیث جنرال قونسل مقیم
سین تسزریان (ترکستان چین) و تا عازم قرار بحیث سفیر کبیر

ع.ج آقای باکولین ایوان نیکولایویچ
سفیر کبیر اتحاد جماهیر اشتراکی
شوروی در کابل

ع ، ش ، والا حضرت سردار محمد داؤد خان فرقه مشر دمر کیز دقواؤ قوماندان
S. A. Général Mohd Daoud Khan commandant
des forces armées de Kaboul

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې عسکري مقرري.

ح . خان محمد خان غنومشر

ح . محمد حسين خان غنومشر

ح . جلاد خان غنومشر

ح . محمد آصف خان غنومشر

پد ۱۳۲۲ خینی مهمی عسکری مقرری۔

ح . حیات اللہ خان غنیم مشر

ح . حاجی محمد خان غنیم مشر

ح . محمد فاسم خان غنیم مشر

ح . عبدالشکور خان غنیم مشر

به ۱۳۲۲ خینی مهمی عسکری مقرری

ح ، محمد زمان خان دمزار شریف
د سرحدی ژاندارمې دلمې
غښد ، غښومشر

ح ، باز محمد خان دیمزار شریف
د ژاندارمې دلوا، دلوا مشر کفیل

ش ، نیاز کھل خان د قندهار
د قوماندانی کفیل

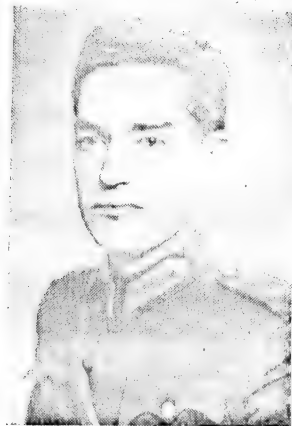

ح ، عبد القا در خان د هرات
د کوټوالی قوماندان

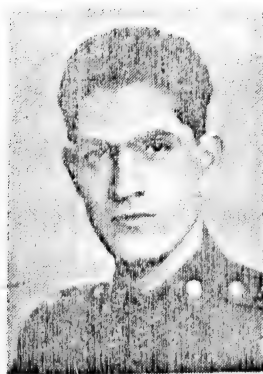
به ۱۳۲۲ خینی مهمی عسکری مقرری

ش، تاج محمد خان کینه کشر
داسهکام متخصص

ش، عبدالرزاق خان دار کانهرب
کینه کشر

ش، خلیل الله خان کینه کشر
دیلو متخصص

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقرري

په وزارت داخله کښې

ع ، ع ، ص عبدالوهابخان
دمیښي حاکم اعلي

و ، ج عبدالرزاق خان دمشقي
دولایت دنايب الحکومه وکیل

ع ، ع ، ع سلطان محمد خان
دبلخ لوی حاکم

ع ، ع ، ص عبدالعليخان دشمالی
حکمران دحاکم اعلي په حيث

به ۱۳۲۲ خیمه مهمی مقرری به وزارت
داخله کنی

ع . ع دادمحمدخان دتالقانو
لوی حاکم

ع . ع محمد صدیق خان
دشبرغان لوی حاکم

ع . ع سراج الدینخان داسمار
لوی حاکم

ع . ع محمدحزیفخان دقندز
لوی حاکم

در افغانستان مدير شعبه کميساريت ملي امور خارجه بوده و بعد از صدور گريمان بتاريخ ۱۱ فروري سال ۱۹۴۴ وارد کابل شده و در ۲۷ فروري بساعت ۱۱ قبل از ظهر در طي تشریفات لازمه در قصر دلكشا اعتمادنامه خود را بحضور اعلی حضرت معظم مهايوني تقديم کردند .

سوانح آقای محمد امين فواد بيگ وزير مختار

دولت مصر در کابل

جلالت آف آقای محمد امين فواد بيگ در ۱۸۹۳

در قاهره متولد گردیده بعد از اتمام تحصیلات خود در فرانسه در سنه ۱۹۱۵ بصفت معاون سكرتري کابينه رئيس تشریفات دربار مقرر گردیده و در ۱۹۱۹ بوزارت امور خارجه داخل گردیده در آنجا متعاقباً بصفت سكرتري وزير امور خارجه معاون تشریفات، مدت زيادى بصفت رئيس کابينه وزير امور خارجه، بعداً بصفت رئيس تشریفات، شارژ دافر مصر در بخارست و از سنه ۱۹۳۵-۱۹۴۱ وزير مختار مصر در بخارست و اخيراً در سنه ۱۹۴۳ وزير مختار مصر در کابل مقرر گردیده.

ع.ج آقای محمد امين فواد بيگ وزير مختار دولت مصر در کابل

سوانح آقای اسكواير وزير مختار دولت بېميه

برطانيه در کابل

تاريخ ولادت ۱۱۲ کتو بر ۱۸۹۴ ع

در خدمت عسکري ۱۹۱۴ الى ۱۹۱۹

تعهد به سرويس (اندين سول سرويس) سنه ۱۹۲۰

و در (اندين رولتيکل سرويس) در ۱۹۲۴ ژنرال قو نسل

دولت برطانيه در مشهد ۱۹۳۶ الى ۱۹۴۱، مستشار سفات

دولت برطانيه در طهران ۱۹۴۱ الى ۱۹۴۳، وزير

مختار دولت برطانيه در کابل از ۳۰ جو لانی ۱۹۴۳

ع.ج آقای اسكواير وزير مختار دولت بېميه برطانيه در کابل

د داخله وزارت اجراآت

الف - مقرريها:

- ۱- و. ح. عبدالرزاق خان حاکم کلان شمالي ترفيعاً يو کتات دارالحکومه کې ولايت مشرفي.
- ۲- ع. ش. س. عبدالوهاب خان جنرال فونسل افغاني در مشهد ترفيعاً بحکومت اعلى ميعنه.
- ۳- ع. ح. ح. عبدالملکي خان رئيس احصائية وزارت داخله برتبه و معاش بحکومت اعلى بحکومت کلان سمت شمالي.
- ۴- ع. ش. ع. خواجه محمد خان عضو رياست عالي اعيان بحکومت کلان غورات.
- ۵- ع. د. سلطان محمد خان بحکومت کلان بلخ.
- ۶- ع. ح. ح. محمد صديق خان سابق حاکم کلان لاهور بحکومت کلان شبرغان.
- ۷- ع. ح. ح. محمد حنيف خان حاکم درجه اول امام صاحب ترفيعاً بحکومت کلان قندوز.
- ۸- ع. ح. ح. داد محمد خان حاکم درجه اول لغمان ترفيعاً بحکومت کلان تالقان.
- ۹- ع. ح. ح. سراج الدين خان حاکم کلان بلخ تبديلاً بحکومت کلان کرها.
- ۱۰- ع. ح. ح. عبدالله خان حاکم کلان سابقه دایر ننگي بحکومت کلان شنوار.
- ۱۱- ع. ح. ح. احمد علي خان حاکم درجه اول کوه دامن برتبه و معاش حاکم کلان بحکومتی مذکور.
- ۱۲- ع. ح. ح. محمد صديق خان سابق کفيل مدیریت عمومي اقتصادي وزارت معدن ب مدیریت قوم مخصوص وزارت داخله.
- ۱۳- ع. ح. ح. خواجه محمد خان سر کتابت مدیریت مامورين ترفيعاً ب مدیریت اوراق وزارت داخله.
- ۱۴- ع. ح. ح. عبدالخالق خان مدير صنعتی مجلس عمومي کابل به حيث مدیریت عمومي صنعتی مجلس.
- ۱۵- ع. ح. ح. محمد جان خان سابق قوماندان کوتوالی ولايت مشرفی برتبه غند مشري ب مدیریت امنیت وزارت داخله.
- ۱۶- ع. ح. ح. اختر محمد خان مدير امنیت وزارت تبديلاً عوض کېدو ب مدیریت صنعتی وزارت.
- ۱۷- ع. ح. ح. عبدالوهاب خان به کميساری اشکاشم.
- ۱۸- ع. ح. ح. عبد الستار خان به کميساری سياه گرد.
- ۱۹- ع. ح. ح. گل محمد خان کنده کشر به کفالت کميساری درواز.
- ۲۰- ع. ح. ح. باز محمد خان غند مشر بحيث کفيل قوماندان لوا ژاندارمه ولايت مزار شريف.
- ۲۱- ع. ح. ح. محمد زمان خان غند مشر ژاندارمه ولايت مزار شريف.
- ۲۲- ع. ح. ح. دين محمد خان غند مشر ژاندارمه مشرفی تبديلاً به ژاندارمه ولايت فغن بدخشان.
- ۲۳- ع. ح. ح. عبد القا در خان کنده کشر کفيل قوماندان پوليس و ژاندارمه ولايت قندهار ترفيعاً برتبه غند مشري ب قوماندانی پوليس و ژاندارمه ولايت هرات.

- ۲۴- ش ۰ نیاز گنجان کند کشر بسکفات قوماندانی پولیس و ژاندارمه ولایت قندهار.
- ۲۵- ش ۰ عبد القیوم خان کند کشر ترفیعاً برتبه غندمشری بحیث قوماندان ژاندارمه ولایت مشرقی.
- ۲۶- ش ۰ ضیاء الدین خان کند کشر سرمامور پولیس قندهار بحیث کفیل قوماندان پولیس و ژاندارمه ولایت مشرقی.
- ۲۷- غ ۰ محمد اکرم خان تولیشر ترفیعاً برتبه کند کشری بحیث سرمامور پولیس ولایت قندهار.
- ۲۸- غ ۰ سردار محمد خان تولیشر ترفیعاً برتبه کند کشری بحیث سرمامور اضراف ولایت کابل.
- ۲۹- غ ۰ عبد الشکور خان تولیشر و کفیل قوماندانی پولیس و ژاندارمه حکومت اعدی فراه تبدیلًا بوحکومت قوماندهای حکومت اعلیٰ میهنه.
- ۳۰- غ ۰ غلام بهاوالدین خان تولیشر بحیث کفیل قوماندانی پولیس و ژاندارمه حکومت اعلیٰ فراه.
- ۳۱- س ۰ امین الله خان مدیر احصائیه ولایت قندهار تبدیلًا بمدریت احصائیه ولایت کابل.
- ۳۲- س ۰ ضیاء الدین خان مدیر احصائیه ولایت مشرقی تبدیلًا بمدریت احصائیه ولایت قندهار.
- ۳۳- س ۰ عزیز خان سرکاتب اخذ عسکر مدریت احصائیه کابل ترفیعاً بحیث مامور انتهائی به کفالت مدریت احصائیه ولایت مشرقی.
- ۳۴- س ۰ عبد الله خان عضو ریاست تفتیش وزارت بمدریت اداری ریاست تفتیش وزارت داخله.
- ۳۵- س ۰ عبدالواحد خان عضو ریاست تفتیش وزارت بمدریت تفتیش احصائیه ولایات و حکومت اعلیٰ ریاست تفتیش وزارت.
- ۳۶- س ۰ محمد صاهر خان عضو تفتیش وزارت معارف بحیث مدیر تبدیلًا بمصوبیت تفتیش وزارت داخله.
- ۳۷- س ۰ صالح محمد خان مدیر تفتیش احصائیه ولایت کابل تبدیلًا بمصوبیت تفتیش وزارت.
- ۳۸- س ۰ مولوی محمد شیرین خان مدیر حقوق قوماندانی ولایت کابل تبدیلًا بمصوبیت تفتیش وزارت.
- ۳۹- س ۰ صالح محمد خان حاکم کوهدامن بحیث مدیر بمصوبیت ریاست تفتیش وزارت.
- ۴۰- س ۰ علی محمد خان سابق مدیر فواید عامه ولایت کابل بمدریت تفتیش احصائیه ولایت کابل.
- ۴۱- س ۰ «غریب الله خان مدیر تفتیش احصائیه ولایت قلعن و بدخشان تبدیلًا بمدریت تفتیش احصائیه ولایت قندهار.
- ۴۲- س ۰ عتیق الله خان مدیر ناقلین وزارت ترفیعاً و تبدیلًا بمعاونی ریاست فارمزراعتی بقلان.

ب : تغییر و تبدیل در تشکیلات ملکیه :-

- ۱- علاقه داری انار درهٔ فراه به حکومت درجه ۲ انار درهٔ تعدیل و دو علاقه داری (خاک سفید ، قلعه کاه) مربوط آن جدید تشکیل شده.
- ۲- یک علاقه داری بنام علاقه داری (میل کرکی) مربوط حکومت درجه اول جغتو نور فراه تشکیل و منظور شده.
- ۳- علاقه داری اچین مربوط حکومت کلان شنوار به (حکومت درجه ۳ اچین) تعدیل و منظور گردیده.
- ۴- علاقه داری بهسود سه قلیبرین به حکومتی سرخ رود مربوط و اجرا آت مینمود از حکومتی مذکور منفک و بر کر ولایت مشرقی مربوط و منظور شده .
- ۵- اسم قریهٔ سود خورهای شکر درهٔ کوه دامن به (زرغون کلی) تبدیل و منظور شده .
- ۶- قریه جات (فنوات ، سادات ، زیروک ، محمود آباد ، لوده میر) از علاقه داری واشیر حکومت نوزاد منفک و نسبت به قرب مسافه بر کر حکومت کلان پشت رود مربوط گردیدند.

ج : اجراآت مهمهٔ ریاست امنیه :-

از نقطهٔ نظریات مملکتی و توسعهٔ تشکیلات ملکیه تشکیلات ذیل بعمل آمده :

- ۱- یک کنده مستقل در فرماندانی پولیس و ژاندارمه ولایت کابل جدید تشکیل و منظور گردیده.
- ۲- به قوهٔ ضابط حکومت محلی خان آباد منجیت و سعت شهر و به حکومت درجه ۲ انار دره که بیشتر علاقه داری بود و در علاقه داریهای جدید تشکیل حکومتی مذکور حسب معمول تشکیل پولیس و ژاندارمه توسعه داده شده .

د- لواحق :-

برای استخدام دلگیمشان و پولیسان دائمی مقررات جدیدی وضع و در معاش دلگیمشان و پولیسان دائمی تزئید کافی که تکافوی معیشت امروزی شان را بتواند بعمل آمده است علاوه بر و کرام های تعلیم و تربیوی سنوف مختلفه به جمع قوماندانهای پولیس و ژاندارمه ها با کتب مملکتی و فنون عسکری توزیع گردیده است .

بروگرام های کورس های جدیدیکه برای ضابطان ، خور ضابطان و افراد پولیس و ژاندارمه از آغاز سال ۱۳۲۳ در ولایات و مرکز قوماندانی های ژاندارمه ها تاسیس میگردد نیز تعیین و وضع گردیده است .

ه- : نگرانی و ملاحظهٔ تهاجمات و امور مملکتیه :-

ع- : ش رئیس امنیه بفرض ملاحظهٔ تهاجمات و امور پولیس و ژاندارمه ولایت مشرقی

برای دومام بمشرفی توقف و راجع به انتظام امور هدايات لازمہ صادر نمودند .
 يك هيئت مرکب از ضابطان مسلکی بفرض تحقیقات و ملاحظه امور ژاندارمه بحکومت
 اعلى ميمنه و هيئت ديگري بولايت قطن و بدخشان فرستاده شده اند .
 و : - ازدوره ششم تعليمگاه پوليس و ژاندارمه (۵۲) نفر ضابطان و (۵۲) نفر خور دضابطان
 فارغ التحصيل بولايات و بسمت معينه شان اعزام و مامور وظيفه گرديده اند .
 ز : - برای آينده تعليم گاه پوليس بمكتب پوليس و ژاندارمه تبديل و موعود کورس تمدید گردیده
 برای خور دضابطان مداومين ازلیسه حربه و برای ضابطان از فارغ التحصيلان مكتب حربه
 شامل کرده شده اند .

تعميرات : -

- ۱ - تعمير مكتب پوليس و ژاندارمه که تحت ساختمان بود يك حصه آن پيايان رسیده طرف استفاده
 مداومين قرار گرفته است .
- ۲ - در ولايت قطن برای ژاندارمه تهاجمات و اقامتگاهها تعمير و مورد استفاده گردیده است .

امور صنعتی مجبوسين : -

برای اصلاح احوال مجبوسين و تدارك وسائل معيشت و حیات مابعد موعود حبس مجرمين
 تا بتوانند بر کسب و مشغل مشروع مصروف و تأمين ما يحتاج حياتيه خود را نموده باشند
 واز بيکاري که منشأ افکار مجرمانه و مولد جرم است برکنار باشند به فعال مجس عمومي
 مرکب از درساير مجابس ولايات و حکومت اعلى و حکومتی های کلان صنايع بافت و ساخت
 و نجاری و خياطي و چرمگري تأسيس و منظوري داده شده است و مجبوسين تحت نگرانی
 مملسان صنوف مختلفه مشغول کار گردیده اند در نظر است از اين دستگاها و ماشين ها
 ملبوسات پوليس و ژاندارمه هر محل تهیه گردد . علاوه بر اين سال از مجس عمومي کابل
 يك اندازه کافي پارچه های نخی و سرجی و بوت های عسکری و اشیای چوبی تهیه و بفروش
 رسانیده شده است .

امور پاسپورتي : -

برای توحيد اجراءات پاسپورتي تعليمات نامه وضع و به جميع ولايات و حکومت اعلى و کلان
 توزیع گردیده است .

امور صحيه : -

به قطعات ژاندارمه چهار شفاخانه ثابت و بر علاوه آن دوشفاخانه سيار بولايت قطن و يك

شفاخانه سپار بولایت مزار شریف تاسیس و داکتر و جراح و کمبوندر وادویه لازمه ارسال گردیده است .

ریاست تفتیش :-

ریاست تفتیش که از طرف یسکنفر رئیس و چهار نغراضه اداره میگردد برای تفتیش امور احصائیه وی در ولایت کابل، قندهار، هرات، مزار شریف، قلعن و بدخشان یک یک مدیریت و در حکومت اعنی میمنه و فرامان یک ماموریت تفتیش احصائیه مستقیماً بزیارام و هدایت رئیس تفتیش اجرای وظیفه مینمودند منظوری داشت. در سال جاری عنداللزوم به تشکیلات مذکور ذیلاً تجدید نظر بعمل آمده است :-

الف - مدیریت اداری :-

اجراآت اداری ریاست تفتیش که قبلاً از طرف اعضاء ریاست بلا تفریق بامورات راجعه تفتیشیه زیر نظر گرفته شده بود درین سال برای اجراآت امور اداری این ریاست مدیریتی بشاء (مدیریت اداری) تشکیل و تمام امور اداری این ریاست و تفتیش حکام و قوماندانیهای بولیس و ژاندارمه باین مدیریت تفویض گردیده است . مدیریت اداری عبارت از شعبات ذیل است :-

۱- شعبه تفتیش : این شعبه موظف است که لوایح تفتیش را ترتیب و قوانین و اصولنامه های موضوعه را بغرض استفاده هیئت های تفتیش تهیه نماید و همچنان اعزام هیئت های تفتیشیه و تهیه مصارف و لوازمات آنها و تقدیم اوراق تفتیشیه بغرض ملاحظه رئیس تفتیش متعلق به این شعبه میباشد :-

۲- شعبه تدقیق و نتیجه : اوراق وارده از طرف شعبه تفتیش برای احضار و تقدیم انجمن مامورین وزارت به این شعبه سپرده میشود این شعبه موظف است که تمام اوراق تفتیش را تدقیق و نواقصی که در اوراق تفتیشیه موجود باشد استخراج و عنداللزوم هیئتی برای اكمال آن بامر رئیس تعیین نماید اوراق تفتیشیه به انجمن مامورین از طرف این شعبه تقدیم و در برابر مامورین مظلون که مستلزم محاکمه باشد به غرض غور و تدقیق به منظوری وزیر، یکی از اعضاء بعیت وکیل اثبات جرم موظف میگردد .

برای تفتیش امور اداری در ریاست تفتیش ۹ نفر مفتش به حیث مدیر انتهائی و ۹ نفر بحیث مدیر ابتدائی تعیین شده که وقتاً فوقتاً امور تفتیشیه ولایات و حکومت اعلی توسط آنها اجرا و برای تدقیق و اجراآت سائره در مدیریت اداری وظیفه دار میباشند .

ب: مدیریت تفتیش احصائیه ولایات و حکومت اعلیٰ :-

امور احصائیه ولایات و حکومتی های اعلیٰ که قبل ازیں از طرف مدیران و مامورینکه مستقیماً از طرف رئیس تفتیش اداره میشدند تفتیش و نتایج امور تفتیشیه آنها از طرف ریاست تفتیش به انجمن مامورین وزارت تقدیم و صورت فیصله را می گرفت در سال جاری مدیریت ها و ماموریت های تفتیش ولایات و حکومت اعلیٰ که مخصوص تفتیش احصائیه میباشد بولایات و حکومت اعلیٰ مربوط و تحت او امر مستقیم نائب الحکومه ها و حکام اعلیٰ ایفا و وظیفه مینمایند این هیئت ها امور احصائیه مربوطات حکومت کلان را بعد از تفتیش بمجالس مشاوره حکومت کلان و از مراکز حکومت کلان و مربوطات مستقیم ولایات و حکومت اعلیٰ بمجالس مشاوره ولایات و حکومت اعلیٰ تقدیم مینمایند و خلاصه اجراءات خود را با فیصله هائیکه در مجالس مشاوره میشود بر فرض ملاحظه و استحضار وزارت بمدریت جدیدالتشکیل که به عنوان مدیریت تفتیش احصائیه ولایات و حکومت اعلیٰ در مرکز ریاست تفتیش تشکیل گردیده تقدیم مینمایند این مدیریت و مدیریت های احصائیه ولایات و حکومت اعلیٰ را متناوباً تفتیش و اوراق تفتیش را به انجمن مامورین وزارت داخله تقدیم مینماید .

به این مدیریت علاوه بر یک نفر مدیر و دو نفر عضو بحیث ماموری که دائماً بامدریت تفتیش احصائیه اشتراک مساعی مینمایند داده شده .

ج : معائنات و تفتیش هائیکه درین سال بعمل آمده :-

- ۱ - مرکز حکومت کلان شنوار مربوط ولایت مشرقی
- ۲ - علاقه داری اچین
- ۳ - نازیان
- ۴ - مرکز حکومت کلان کنرها
- ۵ - حکومتی پنج
- ۶ - کاهه
- ۷ - علاقه داری بهود
- ۸ - چهار باغ لغمان
- ۹ - حکومتی پفسان ولایت کابل
- ۱۰ - وردک
- ۱۱ - موضوع غوریک مسئله در حکومتی غوریان ولایت هرات .
- ۱۲ - حکومت کلان بدخشان مربوط ولایت قطن و بدخشان و دوائر مربوطه آن

۱۳ - حکومت زیباک مربوط ولایت قطن و بدخشان و دوالر مربوطه آن

۱۴ - جرم

۱۵ - علاقه داری و اخان

۱۶ - غنڈزا ندارمه و داره کندیك اشكاشم.

۱۷ - حکومتی بهود مربوط ولایت کابل.

۱۸ - مدیریت حقوق قوماندانی کوتوالی ولایت کابل.

د - فقراتیکه در گذشته تفتیش و در هدا سنه صورت فیصله را در بر گرفته ۲۰ فقره

ه - تفتیش ها ایسکه از طرف ولایات و حکومت اعلیٰ نموده شده و بمده

نظر بر افرامه خواهی حکومت بانجن مامورین فیصله شد. ۲۲

و - فقراتیکه در ولایات و حکومت اعلیٰ تفتیش و فیصله مجالس مذکور

بوزارت توصل و طرف فغاات واقع شده. ۶

ز - فقراتیکه از طرف مجالس مشاوره ولایت فیصله و عندا لمر افرامه محکومین

به انجن مامورین وزارت فیصله شده.

ح - فقراتیکه متعلق شق ژاندارمه و پلیس بانجن وزارت و دیوان

حرب ها و مجالس مشاوره فیصله شده :- ۲۴ فقره

۱ - فقراتیکه به انجن مامورین وزارت و دیوان

حرب ریاست ا منیه فیصله شده ۶ فقره ۲۴

۲ - فقراتیکه از مجالس مشاوره دیوان حرب های ولایات

و حکومت اعلیٰ فیصله شده است ۸

ط - تفتیش های احصائیه که در ولایات و حکومت اعلیٰ گردیده و از

طرف مدیریت تفتیش احصائیه ولایات بفرض تقدیم انجن مامورین

وزارت در آن غور و تدقیق و بمواد اصولنامه تطبیقات بعمل آمده. ۱۲۸

ی - تفتیش ها ایسکه بولایات نموده شده و راپور آن بریاست تفتیش مدیریت

تفتیش احصائیه ولایات توصل نموده است. ۲۹

مدیریت عمومی ناقلین :-

الف : اداره تخنیک زراعتی نظر به لایحه مرتبه تحت اثر یک نفر متخصص و دو نفر معاون

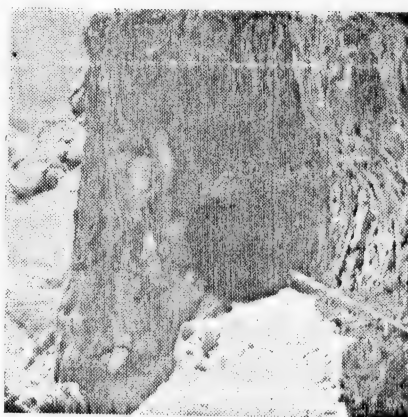
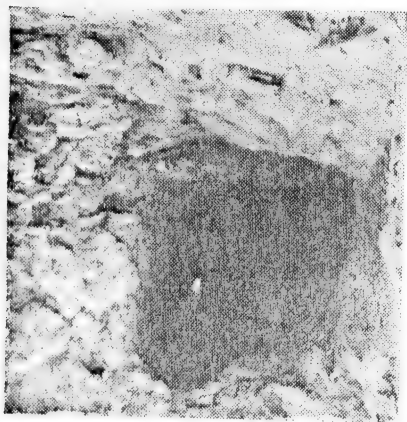
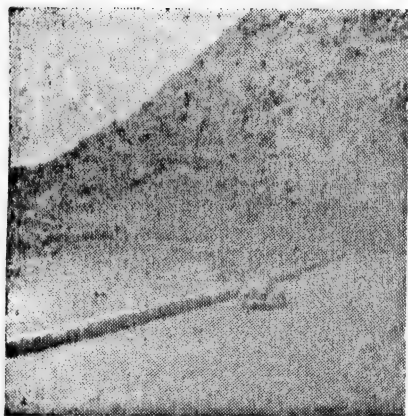
اداره می شود .

۱ - معاون اداری امورات اداری و راپور و غیره امورات شعبه تخنیک را در شق زراعت لبلبو

اداره مینماید معاون تخنیک بایک تعداد مامورین زراعتی که نفی فنی بوده و بایک تعداد نگران

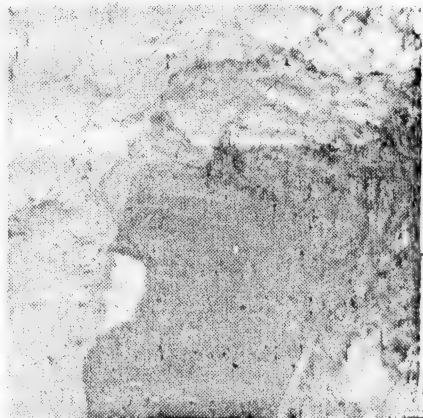
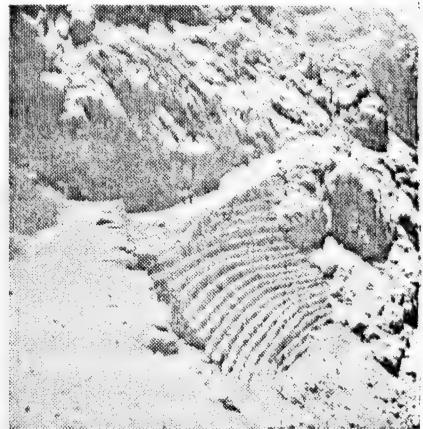
دمشرقی دنوی سرک خو منظری : دتنگ غارو

دماهی پریه حصه کښې

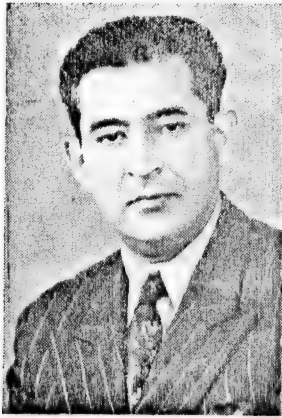
دمشرقی دنوی سرک دجوړښت یوڅو منظری دتنگ غارو دماهی پریه حصه کښې چه ددغه سران مشکله برخه گڼل کېږی په دغه برخه کښې چه دسخت غره له یوې توتی نه لږی تشکیل موندلی دڅلور وتونلو د کینلو تجویز شوی دی چه یو په ۳۶ متره طول او څلور متره عرض ه نیم متره اوږوالی کینل شوی او دبرهم لږی په اتلس نیم متره طول له کار لاندی دی اوڅنگه چه په دی تصویرونو کښې لیدل کېږی فعلا پکښې سوری ایستل شوی دی او یوازی د پراخو او کارائی پاته دی دوه نور تونلونه به پرا تونلونکی کال کښې له کار لاندی ونیول شی ددغه سرک

د مشرقو دنوی سرک خو منظرې : د تنگ غارود ما هی بر په حصه کښې

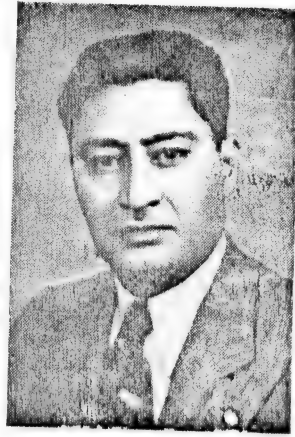

ضوله کابل نه تر جلال آباده پوری ۱۳۵ کیلومتره دی چه نظر دلته بشد ۱۸۴ کیلو متره سرک ته ۳۱ کیلومتره لږه پوری علاوه پوری نوی سرک په هیڅ برخه کښې غاښی نه لری او طولی سلامی ئی په اوسطه ټول په سلو کښې ۸۰/۰ یعنی ۸۰ سانتیمتره او حدا عظم ئی ۴ نیم په سلو کښې دی او په اکثر و تقاضو کښې داوبوله څنګه تیر شویدی فعلاً بی دماهی پر دتونلو دبرخی څخه چه دیو کیلومتر په اندازه اودگو کلامندی په حصه کښې (۲) کیلومتره ناتمام دی د سرک په نورو برخو کښې مو تر کر خیدلای شی د مشرقی حصه تر سروبی پوری د سرک کار تقریباً تمام دی اولاره خلاصه ده ، له کابله هم تر ۳۲ کیلومتره دتونل تر خصوصو تر تللی شی۔ څنګه چه مهندسینو پیش بینی کړی ده داسرک چه په ۱۳۱۹ کښې ئی تار شروغ شوی ۱۳۲۹ کل تر آخره پوری به ئی افتتاح وشي اود مشرقی او کابل تر مینځ به حمل او نقل زیات سهولت پیدا کړی .

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقرري

ع ، محمد یونس خان افغاني قونسل
په کراچۍ کښې

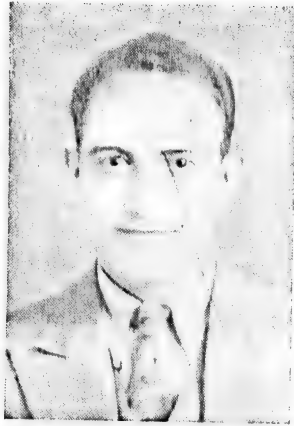
ع ، عبدالرحمن خان افغاني قونسل
په بمبېي کښې

ع ، امير محمد خان دټهيه مصالح
عمومي مدير

ع ، عبدالقني خان دفوايد عامي
د وزارت د تفتيش عمومي مدير

س ، عبدالله خان دمعدن انجنير

ع ، محمد احسان خان دمعدن دوزارت

فنی عمومی مدیر

دښاغلی عبدالله خان دمعدن انجنير لنډ سوانح :-

زوکړه په ۹هـ د محرم ۱۳۳۱ قمری په کابل کې .

د ښاغلي وروسته د طفولت له دورې له ۱۲۹۸ شمسی څخه تر ۱۲۹۹ پورې په کورنۍ مکتب کې اوله ۱۳۰۰ څخه تر ۱۳۰۲ پورې په ابتدائي مکتب کې په تعلیم بوخت و، وروسته د خلرم صنف له تکمیل څخه په ۱۳۰۳ کې د منتخبو طلابو په ټولګي کې د نجات په مکتب کې داخل شو. پدې مکتب کې يې ابتدائي، رشدی او اعدادی دوره طي کړه او په ۱۳۱۳ کې له دغه مکتب نه د ساینس فا کولتې ته ولاړ او هلته يې خپلو تعلیماتو ته ادامه ورکړه .

په ۱۳۱۴ کې د جدي په ۱۶ د شپږو تنو محصلينو په جمله کې د علم معدن د تحصیل دپاره جاپان ته ولاړ او وروسته د جاپاني ژبې د زده کړې د درې کاله نورد دارالفنون د تېرې د دورې په تېرولو کې تېر کړه او ۱۲-۱۳-۱۴ صنف يې پای ته ورساوه چه په دغه وخت کې يې انګلیسي ژبه هم زده کړه د شهادت نامه يې تر اخستلو وروسته دیوه صحیح متعلم په حیث د امپراطور یونیورسټي په کیو تو کې د تخنیک د فا کولتې په شق د معدن په شعبه کې داخل شو . وروسته د دې فا کولتې د دورې تر امتحانه يې د پروفیسر کورا اوچی په اشاره د خپل یوه کال مطالعات د اوانودایالت د نقرې دمعدن په شاوخوا کې دغه پروفیسر ته وړاندې کړه او د کواکوشی (Kogakku Shie) درجه يې حاصل کړه .

په ۱۳۲۲ کې يې د میزبان په ۱۹ د خپلو تحصیلاتو دوره کاملاً پای ته ورسوله او په ۱۳۲۲ کې د قوس په ۱۷ تاریخ خپل ګران وطن ته راوځوړلیده، اوس دمعدن په وزارت کې د انجنیر په صفت کار کوی .

که تحت اثر آنها میباشد انتخاب زمین را برای زراعت لبلبو و اصلاحات آن ذریعه همین مامورین و نگرانهای اداره مراقبت احوال زراعت اوشان بوده و هدایات لازم را در باب زراعت لبلبو و پرورش و آبیاری و خساره و غیره به زارعین لبلبو داده و قتا فوقتا از زراعت زارع باز دید می نماید جهت توسعه زراعت لبلبو و اصلاح و زیادتى حاصلات آن از بدو تشکیل اقدامات و فعالیتى ابراز نموده اند که در هر سنه نسبت بسال گذشته زراعت لبلبو توسعه یافته و حاصلات زیادى اخذ و طبیعى است که به حاصلات شکر نیز نسبت به سال های ماقبل اثرى انداخته حاصلات زیادى اخذ نموده اند که ذیلا توضیح میشود .

زراعت سال ۱۳۱۹/۵۸۰۰ جریب حاصلات لبلبو (۸۵۰۰) تن

۱۳۲۰/۱۰۰۲۰ * * * (۲۶۰۰) *

۱۳۲۱/۱۲۰۰۰ * * * (۲۳۰۰۰) *

۱۳۲۲/۲۲۰۰۰ * * * (۲۲۰۰۰) *

۲ - نقشه فورم زراعتى و اراضى خرید نمودكى رياست فورم :

رياست فورم زراعتى بغلان و بالادورى به تعداد تخمین (۱۳۶۴۰) جریب زمین را خریداری نموده و پس از وضع زمین که برای خانه و شرکت ها و جاده های عبور و مرور تعیین گردیده است به باقى اراضى خرید نمودكى اقوام بى زمین و بى بضاعت را مسکون نموده که نظیر به احصائى وارده تخمین برای ۹۲۱ خانوار زمین داده شده زمین معینه را جهت زراعت لبلبو و غیره حیوانات انتخاب و بدسترس دهاقین مذکور گذاشته بر علاوه يك اندازه پول از ینچ الى ششصد افغانى بصورت تقاوى جهت آبادى زمین و تهیه آلات زراعتى و غیره که زمین را برای زراعت آماده مینماید فی خانوار به دهاقین مربوطه داده پول مذکور در پنج سال اول معاف و در ده سال اول با قسط مساوى از حاصلات خود کار سازی خواهند کرد برای تعمیر خانه نشین رهایش دهاقین و باغچه و اشجاری که مربوط آن يك جریب زمین را از زمین های مواخذه تعیین و جهت تعمیر خانه قرار نقشه که از طرف مهندسین بعمل آمده است از دو الى دونیم هزار افغانى به دهاقین مذکور به طور تقاوى اعطاء و تعیین گردیده که این پول هم بقرار قسط که در فوق ذکر داده شده از عایدات زراعتى آنها اخذ گردد و برای ایشکه ساختمان دروازه و کلیکین تعمیرات مذکور نظر به مقتضیات وقتى و قلت جواب ارچه آهن جامه و غیره در بغلان بصورت دستگیری و بلکه موجود نمیشد در حدود دوهزار و سه صد باب دروازه و کلیکین تعمیرات دهاقین قرار نقشه منظوره با شرکت حجارى و نجارى فرمایش و ذریعه شرکت مذکور تکمیل و به بغلان حمل و ارسال گردیده و به دسترس دهاقین گذاشته شده .

۳ - ریاست فورم زراعتی بفلان از جمله زمین های مواخذہ (۲۰۲) جریب زمین را باسم باغ تجربه امتحانی تعین و ذریعہ فنی و باغبانهای متجرب کار زمین های مذکور را تحت تجربه قرار داده حبوبات ذیل را در آن تجربه و زرع نموده و در اثر تجارب واضح گردید که زمین های مذکورہ قابل هر نوع زراعت بوده و حبوبات مذکور خیلی ها بصورت صحیح نمو و پرورش مینمایند بر علاوہ زرع حبوبات مذکورہ یک تعداد اشجار متمر و غیر متمر را فرار تفصیل ذیل در آن غرس و پرورش نموده که نشو و نمای اشجار مذکور نیز اطمینان بخش بوده و ممکن از آن حاصل خوبی بدست آورده بتوانند و همچنان صورت زرع حبوب و نشو و نمای آن را توسط مامورین فنی خود به زار عین و دهافین مسکوئہ آنجا از روی تجاربی که حاصل نموده اند یک تفهم و هدایات لازم را نسبت پرورش و آبیاری و غیره حبوب مذکور به آنها وقتاً فوقتاً داده و میدهند و مزیداً ریاست فورم مذکور منجمه زمین های مذکورہ یک اندازه زمین را برای گرفتن تخم بلبلو که یکی از مهم ترین شعبہ زراعتی آنولا و مورد احتیاج واقع است تحت اثر نفر متخصص فنی و تعلیم یافته گان مکتب زراعت قرار داده و تا جائیکه واضح گردید از روی تجارب زمین مذکورہ برای اخذ تخم بلبلو مفید ثابت شده و گفته میتوانیم که پس از یک سلسلہ تجربه و توسعہ که در امور تخم گیری بعمل آورده شده ، آئینده از توريد تخم بلبلوی خارج را حتی حاصل خواهیم نمود .

الف : آرائی ، لادو ، لریده ، ما ، لرم خارجی ، شلفم ، لرم دوبه دار کابل ، پیاز ، هسفی مارچویه ، ملی سرخ انگریزی ، داخلی ، سیر ، نخود ، ارس ، پرسبل ، شلوری ، تراپیزک نعنای ، توت اشتاپری ، بادر نک ، یالت انگریزی ، کاهوی انگریزی ، کاهوی دوبه دار انگریزی ، فاصلیا ، زردک انگریزی ، زردک کابل ، بادنجان رومی ، بادنجان سوسنی شبت ، پچالو ، مرج سرخ ، کندنا ، بلبلوی تخمی ، تباکوی وطنی و امریکائی و غیره ماش ، جواری ، شیدر ، رشقه .

۴ - همچنان ریاست فورم (۲۲) جریب زمین را برای پرورش اشجار در بفلان و ۱۲ جریب زمین را در بالادوری باسم (باغ ذخیره) انتخاب و در اراضی مذکور اشجار متمر و غیر متمر و انواع کل هائی را که نام برده میشود بصورت فنی و عصری ، زرع و پس از آنکه تخم مذکور نمو مینمایند تخم مذکور را بیک جای دیگری که برای همین مقصد تعین و آماده میگردد بصورت منظم و مرتب غرس و بعداً پرورش و آبیاری آن را بصورتیکه لازم است نموده و پس از یک زمان معین نهال های مذکورہ را به زمین هائیکه قبلاً برای آن تهیه و آماده مینمایند غرس و تحت پرورش قرار داده و برای سال دیگر آن نهال مذکور را برای دهافین توزیع

وهم بفرض فروش در بازار بدسترس باغداران وغيره نفري متوطنين آنجا گذاشته و برای اهالی و مشتری خود صورت زرع تخم و پرورش آن را هدايات لازمه داده برای هر يك عليهجده عليهجده نوافسات آنرا تفهيم و تعليم مينمايند كه تخمين (۱۳۰۰۰۰۰) اشجار منبر وغير مشر در باغهای مذکور موجود است تاك قلمه تخم و پیوندی از هر رقم ، سب قلمه پیوندی از هر رقم ، آلو بخارا از هر رقم ، زرد آلو از هر رقم ، آلو بالو از هر رقم ، کیلاس هر رقم ، توت هر رقم ، چهار مغز هر رقم ، بادام ، بهی ، تاك ریشه دار ، تاك قلمه ، عناب ، انار ، شفتالو ، عكاسی خاردار ، عكاسی بدون خار ، انجیر ، آلوچه ، نسترن ، قلمه چنار ، البسکن ، ناجو ، ارچه ، كل كینا ، زنبق هر رقم ، داودی ، پشه خانه ، گل چنبیلی ، كلاب خوشه ای ، سرو ، مرج تند ، گل بید ، خرما ، پبله ، عون غوراشکی ، عرعر ، سفیدار ، ملنه ، پهلل هزار ریشه ، قلمه بید ، بسته ، شنگ ، شیشم ، بلوط ، گنک ، پام ، مر بانك .

۵ - يك شعبه نسل گیری و تربیه حیوانات ریاست فورم موجود است كه شعبه مذکور تحت اشر ریاست مذکور به تربیه حیوانات و اصلاح نسل حیوانات محیط قطن خدمت مينمايد چنانچه از بدو تشكيل تا كنون در اصلاح حیوانات خدمتی نموده و ضروريكه لازم است ذریعه نفرضی عملیات نسلگیری ، اجرا و تا اندازه در نسل حیوانات اصلاحاتی بعمل آمده و برای سالیهای حیوانات مذکور بدو حصه تقسیم ، حصه اولی آن كه برای نسل گیری قرار داده شده است اسب ، گاو ، مراكب ، كوسفند مری نوس ، اشتر دو كوپانه ، و كوسفند عادی و حصه دوم آن از نسل هایی كه برای نسلگیری در خود فورم تهیه شده است اسب سواری برای مامورین و معاونین زراعتی كه از زراعت لبلبو بازديد مينمايند و گاوهای قلمه ای كه برای آماده نمودن زمین های زراعت ماده ۳۰۳ خدمت مينمايد و مراكب برای حمل و نقل خوراك حیوانات و حمل و نقل مصالح تعمیراتی .

۶ - ریاست فورم زراعتی بفلان يك تعداد تعمیرات كه مراد از (۲۲) تعمیر پخته كاری و خام كاری می باشد از بدو تشكيل تعمیر و بدسترس مامورین فورم جهت رهایش گذاشته بر علاوه ریاست فورم به نمایندگی ونگرانی شركت اباك يك تعداد تعمیر پخته كاری كه عبارت از بنجام و دو دكان و دو تعمیر بزرگك برای نشین ریاست فورم و متخصص باشد و يك مكتب لبلبه برای طلاب مكتب زراعت اكنون طرف استفاده ریاست فورم قرار داده شده نیز تحت ساختمان گرفته و از آن استفاده مينمايد .

۷ - در بفلان صناعتی يك ماموریت بملديه تشكيل عليهجده تحت اشر ریاست فورم زراعتی قرار داده شده كه شعبه بملديه منجمله زمین های داخل نقشه فورم زراعتی به اندازه چهار كيلومتر در بفلان و پنج كيلومتر در بالا دوری قرار نقشه و بفلان ها كه طرح گردیده بود در بین فثلاق

برای عبور و مزوردها قین و غیره نفی سرک ها و جاده های منظم از پخته کاری و خام کاری بصورت عصری در مقابل تعمیرات دها قین فورم و هم برای حمل و نقل لبلبو که ذریعۀ موثر و کراچی و گادی میشود به اندازه (۳۱) کیلومتر سرک پخته کاری در بفلان و بالا دوری امتداد داده و در دوطرفۀ سرک و جاده ها اشجار مثمر و غیر مثمر را غرس نموده و به نفی که تحت اثر آن خدمت مینمایند جاده ها و اشجار مذکور را نگهداری و آبیاری مینماید و به اندازه (۶۱) پل و پلیجک را در جاده های مذکور بصورت پخته از سمنت تعمیر نموده و هم ساختمان تعمیرات فورم را نگرانی کرده و سر پرستی مینماید. علاوهً یک باغ که به اسم باغ عمومی نامیده میشود و عبارت از (۷۰) جریب زمین می باشد تحت اثر ماموریت بلدیۀ قرار داده شده که مامورین مذکور در باغ موصوف اشجار و حبوبات و اقسام گل را زرع و غرس نموده و سرک های وسیعی در باغ مذکور امتداد و کشیده شده و تفرج گاه اهالی بفلان قرار داده شده.

۸ - نظر به منظوری مقامات رفیعۀ مکتب زراعتی مرکزی کابل در سال ۱۳۱۹ بریاست فارم زراعتی بفلان مربوط و طلاب مکتب مذکور را به بفلان اعزام و از ۱۹ الی ۲۲ نفر طلاب داخل تعلیم بوده و درست پس از اخذ تعلیمات نظری و عملی که از طرف معلمین به آنها داده میشد یک صنف آن کامیاب و پس از اخذ شهادتنامه که از طرف وزارت معارف به آنها داده شده اجراآت میدارند که درین اواخر تماماً طلاب مذکور فارغ التحصیل شده و به وظایف معینه تعین و مشغول خدمت میباشند.

۹ - ریاست فورم زراعتی یک اندازه آلات و سامان زراعتی عصری از خارج خرید و توريد نموده و سامان مذکور را پس از بسته کاری و رفع نواقص قرار منظوری مقامات رفیعۀ بدسترس اهالی و مراجعین گذاشته و پول آن را بقیمت تمام شد با قسط مساوی در ظرف هشت سال از عایدات زراعت و دسترنج خود ها بخرانه فورم زراعتی تحویل میدارند که جزو سامان مذکور حسب ذیل است :-

الف، گردن بند اسپه ۷ جوره، گردن بند گاو ۵۰ دانه، ماشین بندرا فشانی دواسپه ۲ دانه ماشین بندرا فشانی یک اسپه یکدانه، قلبۀ غلطک و چیرا ست دار ۲۴ دانه، ماشین مسکه دو دانه، دسکه یعنی کلوخ شکن ۱۵ دانه، قلبۀ خیشاوه دستکی ۳۵ دانه، قلبۀ خیشاوه بی دوعراده بی (۳۵) دانه، قلبۀ جویبه کشی آهنی ۲ دانه، قلبۀ جویبی (۲۵) دانه، قلبۀ خیشاوه کوچک ۲۵ دانه، قلبۀ خیشاوه معۀ سامان ۲۰ دانه، جوت بند آهنی ۲۰۰ دانه، جوت بند جویبی ۹۸ دانه، رول آهنی ۲۰ بست کوتی و انور ۱۵۰ دانه، ماشین میده کردن خورا که حیوانات، یکدانه، قلبۀ کلوسست پنجاه دانه، قلبۀ افودا نزل ۲۵ دانه، قلبۀ یک

اسی ه دانه، قلبه ترا کتور د دانه، ماشین غله پاکي یک دانه، ظروف شیر ۱۰ دانه، ماله سنگین سه صد دانه، ماشین قیاق کشی، ماشین بندرافشانی یک دانه.

۱۰- ریاست فورم زراعتی یک شعبه مدافعه نسل امراض حشره مضره زراعتی که تحت اثر یک نفر متخصص خارجی اداره میشود در شعبه تخنیک اجراءات می نماید تشکیل و قرارداد داده که شعبه مربوطه نظر به منظوری بودجه در هر سته ادویه جات ضد حشره توسط مدیریت عمومی ناقلین وزارت داخله از خارج تهیه و از طرف دیگر از ادویه جات داخله هم قرار تجارب اصولی و فنی کیمیاوی جهت دفع حشره و امراض زراعتی و کیمیاوی ترتیب و حین بروز حشره و امراض مذکوره ذریعه ماشین را که هائیکه برای عملی نمودن امور ادویه پاشی از خارج تهیه گردیده ادویه های تهیه و تدارک نمودگی بکار برده از ضرر حشره مضره و امراض نباتی زراعتی جلوگیری مینماید.

۱۱- نظر باینکه بفلان صنعتی قبل از تشکیل ریاست فورم و تعمیر فابریکه قند یک جای لا مزروع وخاره بوده وهم نقری در آن جامسکون نبودند پس زمانیکه تعمیر فابریکه بنام ریاست فورم تشکیل زارعین و دهاقین و مامورین در انجا جهت اجرای اموزات مسکون گردیدند از اهل کسبه که رفع احتیاج مسکونین را بنماید کدام شخصی نبود به نقر کسبه ضرورت حس میکرد ریاست فورم زراعتی یکسیت کارخانه های کوچک دستی تشکیل و در شعبه مذکور آهنگری و نجاری و سراجی استخدام و برای استفاده اهالی آنجا قرارداد داده و موضوع رابه اهالی و مراجعین نیز تفهیم نموده که احتیاجات خود را ذریعه شعبه آهنگری و سراجی و نجاری رفع بدارند چنانچه تاکنون شعبات مذکوره در انجا داخل خدمت بوده مطلوبه مراجعین را بزمان کمی به بول قلیل انجام داده آنها را از مشکلات رها نیده می باشند.

ب- تشکیل مدیریت عمومی ناقلین برای دو نظریه قایم بود:

نخست انتقال و اسکان اقوام بی بضاعت و پریشان حال در حصص اراضی با اثر کمی نفوس مملکت ثانیاً سرسبزی و آبادی زمین های لم یزرع و شادابی مملکت و به کار افتادن قوای فزیکتی افراد و اشتغال و تشویق ایشان به فلاح و زراعت بصورت عصری و اساسی بوده هما نام مدیریت مذکور پس از تشکیل برای پیشبرد و عملی ساختن نظریات فوق و تامین حیات و معیشت توده لاجابیداد بتاسی از نظریات بهی خواهانه حکومت غمخوار شرایط خوبتر و آسانتر را وضع کرده در مقابل شخص ناقل مساعدت ها و کمک های مختلفه از قبیل اعطای یک باند از پول مجانی در بدل انتقال، دادن تقاوی عمرانی و پول تقویه زراعتی و عدم تحمیل مالیات تا یک میعاد لازمه را از یکطرف در نظر گرفته و از جانب دیگر بکار انداختن املاک لا مالک و خشک کردن با طلاقها و مرداب ها با اثر جویبه کشی و زابرها، تعمیر و تمهید جداول و انهار نوین برای شادابی

اراضی باتر جدیت تمامه بعمل آورده است. در غوری و بفلان و قندو ز که از نقطه نظر جنس و نوعیت خاک و احتیاج بیشتر مملکت و استفاده افزودن تر از این رهگذر جهت زراعت لبلبو و پنبه مساعدتر و مفیدتر به نظر رسیده و شرایط و تسهیلات چندی را در کشت و کار این دو محصول نافع نیز روی کار آورده است البته باید گفت تشکیل یک اداره با هم چو یک و وظیفه در اول امر و بلکه از ابتدای تاسیس الی الان بدون موانع نبوده مشکلات عدیده بمانند عدم بلدی ناهلین در آن نواحی و مشکلات از رهگذر تبدیل آب و هوا و موثرات محیط و اصول آبیاری و جویه کشی و پیمائش اراضی و غیره پیشرفت مرام مدیریت عمومی ناهلین را بی تاثیر نگذاشته ولی باز هم با وجود مشکلات اداری و غیره تعداد ناهلین در سال ۱۳۱۹ - ۲۴۵۰ خا نوار و در سال ۱۳۲۰ - ۲۰۰۰ خا نوار و در سال ۱۳۲۱ (۵۶) خا نوار و بالاخره در سال ۱۳۲۲ (۸۵۴) خا نوار و رو به پرفته مدیریت مذکور نتوانست از بدو تاسیس خود الی اخیر سال ۱۳۲۲ بصورت مجموع ۹۳۶ خانوار اقوام لاجایداد و بی بضاعت را مسکون و جابجا نموده و بدون شک اگر خدا بخواهد در آینده بصورت بهتری بتوجه اولیای امور نصب العین مذکور علمی و نتایج مفیدی بدست خواهد آمد.

مبلغ چهل هزار افغانی برای آبادی کاریزهای فریه پشلاق شنوار که زمین های خرابه و لایم زروع را آبیاری کند منظوری اعطا شده .
مبلغ هشتاد هزار افغانی برای حفیر کاریز های فریه توده چینه شنوار منظوری اعطاء شد تا اراضی دشت غنی خیل شنوار را که از سه الی چهار هزار جریب زمین است آبیاری کند .

امور وزارت مالیه

عائدات مالی همواره در امور مملکتی دارای مقام بس بلندی است ، و وضعیت امروزی جهان اقتصادیات تمام ممالک را دچار سخته و بحرانی نموده ، با وجود این بود چه مملکت عزیز ما موازنه خود را حفظ کرده و علاوه ازین ازین تو جهات حکومت متبوعه و فعالیت مامورین مربوطه تزییلاتی نیز قرار ذیل در هذمه السنه بعمل آمده :

۱/۶۶ افغانی

۱: در مالیه جمعی از قرار فیصد

۳/۴۶

۲: محصول مواشی

۸/۰

۳: فروش عرایض

امور وزارت معارف

وزارت معارف درین سال به تطبیق پروگرام و خط مشی که قبلاً تعیین و تصویب نموده بود پرداخته بسوی هدف معین قدمهای مثبتی گذاشته است .

مجادله بامشکلات و نوا قضیکه بسبب کمبود معلم و لوازم تحصیل و غیره تأثیرات وضعیت عمومی دنیا بمقابل جریانات تدریسی بظهور پیوسته همیشه دوام داشته و در اکثر جاها نواقص مذکور رفع و یا برای رفع آن در آینده چاره های اساسی سنجیده شده . حکومت معارف پروگرام درین آوان بحران اقتصادی مصارفی را که برای معارف تخصیص داده بود بر دوام داشته و حتی دران تزییلات نیز بعمل آورده تشکیلات عرفانی تحت اثر وزیر معارف و همکاران او برای تحقق مرام و مقاصد خود در تریبه اولاد و وطن بحراکت بوده و باعزم متین اساسات آینده معارف را تحکیم مینماید مطالعه سطور ذیل اطمینان کافی راجع بوضعیت حاضر و امید های بزرگ راجع به آینده معارف وطن و هموطنان عزیز خواهد بخشید .

تعلیمات ابتدائیه

درین سال تالیف و تدوین بقیه کتب درسی دوره ابتدائیه تکمیل گردیده باساس پروگرام جدید دوره ابتدائی تمامی کتبهای تعلیمی طلاب بامراعات شرائط اصول صنفی و احتیاج روحی اطفال بمنصه ضمیم و نشر گذاشته شد . از جمله کتبیکه که سابقاً حسب مقررات پروگرام جدید ابتدائی برای استیفای طلاب بطبع رسانیده شده بود بیست و سه جلد کتاب درسی برای طبع ثانی مجدداً مورد تدقیق قرار یافته بعد از اجرای تعدیلات مقتضیه بطبع ثانی رسیده جهت توزیع و تقسیم بمکاتب آماده شد ، فعالیتی که مطبوعه عمومی در امور ضمیم متن و تصاویر کتبهای ابتدائی درین سال از خود نشان داده است قابل تقدیر و تشکر دیده میشود . چه بر علاوه از مراعات وصحت ضمیم کتب چون وزارت معارف نظر به احتیاج آینده و لزوم تهیه یک تعداد کافی کتابهای ابتدائی به طبع تعداد خیلی زیادتری از سال های گذشته امر داده بود مطبوعه عمومی باوجود مشکلات زیاد که از حیث قلت کاغذ و عدم پیدایش لوازم طباعتی داشت با در نظر داشتن شرایط وصحت طبع و خوانائی حروف همه کتابهای دوره ابتدائی را بتعداد لازمه بطبع رسانیده بوزارت معارف تسلیم نمود و درین موقع که مشکلات اقتصادی از هر طرف محسوس است دولت پیشرفت و ادامه صحیح تدریسات ابتدائیه را مدنظر داشته بطبع یک عدد زیاد کتابهایی که احتیاج معارف ذریعه آن رفع شود اقدام برد طلاب وطن

را با داشتن کتب و لوازم تعلیمی از فیض تحصیل بیشتر مستفید گردانید. مزید بر مضافیکه حکومت در راه تهیه کتابهای تعلیمی دوره ابتدائی درینوقت که متکفل گردیده است باید یک نکته دیگر را نیز تذکر داد که منظور حکومت در تربیه اولاد کشور تنها تعلیم و تربیه اطفال مکتب نبوده بلکه در بین سال برای استفاده آینده شاگردان و مراجمه منسوبین فامیلی ایشان از اعاده کتبهای دوره اول ابتدائی یعنی صنف اول و دوم و سوم نیز صرف نظر نموده مانند آنرا در دسترس طلاب برای همیشه منظور و بدینصورت بار سنگین دیگری را بر بودجه معارف متحمل گردید. گرچه بنا بر مشکلات اقتصادی امروزه کماغذی که بعضی از کتابهای ابتدائی بالای آن بطبع رسانیده شده است کما ملا در خور تجدید دیده نمیشود ولی اعتنائیکه در تدقیق و طبع و صحافت این کتابها چه از طرف وزارت معارف و چه از طرف مطبعه بعمل آمده است نظر بکتابهای درسی دوره های سابق امتیاز خاصی دارد. بر علاوه رعایت موافقت مضامین این کتابها با سویه طلاب و صحت مطالب و مفید واقع شدن آن در حیات اجتماعی و انفرادی شاگردان قابل هرگونه امیدواری میباشد. و از همین نقطه نظر است که امروز در سایه طبع و نشر کتابهای مفید و رویکار شدن پروگرام عصری شاگردان که بعد از طی دوره تعلیمات ابتدائیه از مکاتب فارغ میشوند باظهار هرگونه مرام و مقصد خود ذریعه تحریر به پیتو کلامیاب و امور ضروریه حیاتیه خودشان را بمساعدت مضامین درسی: دینیات - پیتو - حسن خط حساب - جغرافیه - تاریخ - معلومات و طبیه و طبیمیه - عائله و غیره بخوبی انجام میدهند.

وزارت معارف امیدوار است که در اثر تطبیقات متمادی این پروگرام و کتب درسی بالای طلاب فارغ التحصیل دوره ابتدائیه موافق هدفهای معین یک عده افراد مفید و جوانان نافع بوطن عزیز تقدیم بنمایند. بدیهی است که کتب تعلیمی بطوری مفید واقع شده میتواند که دران سویه فکری شاگردان مدنظر قرار یافته عبارات سلیس مقاصد واضح و لغات مانوس و در حیات روزمره و عمومیه قابل استفاده و استعمال دیده شود برعکس کتابهاییکه با عبارات مغلط و جملات بی ربط و کلمات نامانوس تحریر یافته باشد همانقدر از داغره استفاده دور مانده و در نتیجه مفید حال شاگردان شده نمیتواند روی همین منظور ریاست تعلیم و تربیه وزارت معارف در تجدید نظر بر نسخه های طبع اول کتب درسی دوره ابتدائی لغات نامانوس پشتورا به لغات مانوس و عام فهم تبدیل و جملات مغلط را به عبارات سلیس و روان عوض نمود مخصوصاً در تبدیل لغات نامانوس بلغات عربی که متداول اکثر السنه شرقی است اهمیت داده شد تا از مانوس بودن و کثرت استعمال لغات مذکور در عوض لغات نامانوس به قوه افاده و استفاده شاگردان وسیله و معاونت خوبی تهیه کرده باشد کتبی که بادر نظر داشتن شرایط مذکور بعد از تجدید نظر و اصلاحات طبع و نشر

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقرري په وزارت
معارف کښې

ع ، ص عبدالرحيم خان دهرات
د معارف رئيس

ع ، ص دكتور محمد يوسف خان
دسيانس دفا كولتې درياست كفيل

ع ، ص ادهم منه منجي اوغلود
اوسياسي علومو درياست

په ۱۳۲۲ ځینې مهمې مقرري

په وزارت معارف کښې

ع ، محمد مرید خان د وزارت
معارف د اجرائیې او مامورینو
عمومي مدیر

ع ، غلام سخی خان د وزارت معارف
د کنټرول عمومي مدیر

گردیده باوجود مشکلات حمل و نقل راه تا دورترین نقاط مملکت بتمام مکاتب ابتدائی رسانیده بموقع استفاده طلاب قرار داده شده است .

درین سال مزید بر مکاتیبیکه در سال گذشته دوره ابتدائی شش صنفی در آن تکمیل گردیده بود پنجاه و شش باب مکتب دیگر هم مطابق پروگرام جدید دوره شش صنفی خود را تکمیل نموده سامان و لوازم تعلیمی و غیره آن تهیه و تکمیل شد .

ناگفته نماند که هنوز معلمین برخی از مکاتب ابتدائی متشکل از یک عده معلمین موقت است . و چون تهیه معلم کار فوری نیست وزارت معارف باوجود مساعی مبذوله قادر نشده است که برای تدریسات همه مکاتب ابتدائی مرکز و اطراف معلمین اساسی تربیه و اعزام دارد ولی متیقن است که ذریعه معلمین فارغ التحصیل دارالمعلمین مستعجله که از چند سال باینطرف مشغول تدریس و تجربه میباشند در تدریس طلاب دوره ابتدائی ثمره بدست آمده است . چه بر علاوه از تجربه و سابقه معلمین مذکور وزارت معارف در مرکز کابل و اطراف مثل (قندهار - هرات - غزنی -) موسسات تربیوی لوستخی راجعت ترنید معلومات مسلکی این قسم معلمین ابتدائی افتتاح نموده و معلمین مکاتب مخصوصاً کسانیکه فارغ التحصیل دارالمعلمین اساسی ابتدائی نمیباشند در تحت پروگرام معینه در آنها مشغول تحصیل هستند . و علاوه بر افتتاح موسسات لوستخی از مرکز وزارت معارف نیز وقتاً فوقتاً برای ترنید معلومات و تنویر افکار معلمین دوره ابتدائی لایحه و هدایت و توضیحات و تقسیم اوقات نشرو در دسترس استفاده گذاشته شده است . مزید بر لوائح مذکور برای ارائه صورت تدریس هر مضمون از قبیل معلومات حیاتی ، ریاضی و غیره کتابهای جداگانه بنام رهبر تدریس طبع و نشر گردیده بر علاوه از کتب مذکور جهت پیشرفت صحیح تدریسات پشتو در مکاتب ابتدائی کتاب جداگانه گرامر پشتو به اصول عصری و متداول امروزه دنیا تهیه گردیده که به دسترس استفاده معلمین گذاشته میشود . از طرف دیگر برای رهبری معلمین ابتدائی به تدریس اصول صنفی هیئت های مفتشین از وزارت معارف بهر سمت و ولایات اعزام گردیده و مشکلات حاصله برخی جا بجا اصلاح گردیده و بعضی بعد از دادن راپورهای مفتشین و ملاحظه آن ذریعه نشر متحد المال ها و ارسال مکاتیب رفع گردیده است جهت ترقی سویه معلمین در زبان پشتو و تکمیل قوه افاده و استفاده ایشان کورسهای مخصوص تدریس پشتو نیز در هر مکتب دائر گردیده و ذریعه معلمین لایق پشتو زبان مطابق پروگرام معینه ریاست تعلیم و تربیه وزارت معارف در ترقی سویه معلمین ابتدائی در زبان پشتو توجه کافی بعمل می آید برای معلمین کورسها مطابق تعلیماتنامه جداگانه ذریعه اعزام مفتشین سیار و نشریات متناوب و ارسال هدایات درباره پیشبرد تدریسات

کورس و صورت اداره آن وقتاً فوقتاً بعد از تفتیش و گرفتن را پور تعلیمی هدایات داده و اقدامات لازمه بعمل آمده است برای ملاحظه امور تعلیمی و صحتی و اداری مکاتب نیز هیئت های مفتشین سیار از مرکز وزارت بهمه مکاتب مرکز و اطراف اعزام گردیده و باین وسیله در اصلاح تدریسات و اداره مکاتب بعد از رسیدن راپورها و ملاحظه آن هادر مجالس شورای معارف اقدامات لازمه بعمل آمده است و برای تفتیش صحیح مکاتب ریاست تعلیم و تربیه علاوه بر نشر تعلیمات دمه های مکاتب رهبر جداگانه مفتشین را تهیه و بمعرض استفاذه ایشان گذاشته است وزارت معارف در پرتو این اقدامات خود درین سال سعی نموده است که از معلمین فارغ التحصیل دارا المعلمین مستعجله در راه تدریس مکاتب ابتدائی استفاده اعظمی بنماید.

نظر به فقدان معلم اساسی و ضرورت کار گرفتن از معلمین موقت در ادامه تدریسات ابتدائی یکی ازین دو صورت منظور قرار یافته میتوانست اول آنکه بنا بر وقت معلمین اساسی ابتدائی و رویکار بودن معلمین موقت پروگرام اصولی و عصری امروزه مکاتب ابتدائی را که در اکثر معالک متمدن و پیشقدم مورد تجربه و تطبیق قرار یافته و نتایج مثبتی از تطبیق آن بدست آمده است یکسو گذاشته عوض آن مطابق لیاقت معلمین موقت پروگرام ناقص و مختصر دیگری را رویکار بسازیم. دوم آنکه بذریعه معلمین موقت پروگرام عصری موجوده تطبیق شود ولی چون نسبت موفقیت در پیشبرد معلومات اطفال و ادامه تدریسات لازمه ابتدائی و تنویر افکار توده بذریعه پروگرام ناقص مفید به نظر نیامد وزارت معارف به ادامه تدریسات پروگرام عصری ذریعه همین معلمین ترجیح داده و چنانچه در بالا ذکر شد حقی الامکان از هر جهت آنها را رهنمائی نمود. درین سال بعد از اجرای تجارب هم ثابت گردیده که ادامه تطبیقات پروگرام عصری موجوده دوره ابتدائی بذریعه معلمین موقت خالی از فایده نبوده تا یک اندازه قابل امیدواری و اطمینان است البته درین شک نیست مکاتیب که تدریسات دوره ابتدائی درانها ذریعه معلمین فارغ التحصیل دارا المعلمین اساسی صورت میگيرد به تطبیق پروگرام جدید و حاصل نمودن هدفهای مطلوبه به آن بهتر موفق میشوند اگر چه تعداد این قسم معلمین در مکاتب نظر به معلمین موقت کمتر است ولی در سایه اقداماتی که درین سال برای تربیه معلمین اصولی ابتدائی بعمل آمده است وزارت معارف چند سال بهدیک تعداد کافی معلمین صحیح ابتدائی را برای پیشبرد تدریسات ابتدائی مرکز و همه ولایات آماده خواهد کرد چه اقداماتی که درین سال راجع به تنویر عده محصلین دارا المعلمین و شمول طلبه پشتو زبان و انتخاب هیئت تعلیمیه مقتدر برای تدریسات دارا المعلمین بعمل آمده است امید میدهد که از موسسه مذکور پس ازین هر سال بتعداد کافی معلمین ابتدائی فارغ التحصیل گردیده و در راه تطبیق پروگرام دوره ابتدائی بیشتر قدمهای موفقیت برداشته شود و از طرف دیگر فارغ التحصیلان سابقه دار دارا المعلمین مستعجل که در لوستخیها مشغول تحصیل اند برای تطبیق صحیح پروگرام

ع ، ج ، والا حضرت دمعارف وزير دسيانس په فا کولته کښې

ع ، ج ، والا حضرت دمعارف وزير دسيانس په فا کولته کښې

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقرري

ع، ص، سيد ابوالخير خان
دملي شورا دوهم معين

ع، ص، عبدالوهابخان دوزارت
دربار دوهم معين

ع، ص، فتح محمدخان دوزار شريف
دولایت د اطاق تجارت رئیس

ع، عبداللطيف خان چه دملی شورا
په پنځمه دوره کښې بيا منشی
انتخاب شوی دی

شش صنفی دوره ابتدایه معلومات لازم را حاصل نموده و با معلومات تازه و حاصل نمودن شهادتنامه های معلمین ابتدائی بصفت معلمین اساسی در مکاتب ابتدائی به تطبیق پروگرام و تدریس طلاب رسیدگی کنند.

درین سال بنا بر مشکلات جنگ دنیا و قلت معلمین اصولی دوره ابتدائی وزارت معارف به تاسیس مکاتب جدید اقدام نورزیده و تمام مساعی خود را در راه اصلاح مکاتب موجوده منحصر گردانیده است.

تعلیمات ثانوی

در سال گذشته شورای عالی معارف به تدریسات مکاتب ثانوی توحید بخشیده به اساس تربیه ملی و مطابق به شرایط افغانستان پروگرامی ترتیب و در موقع اجرا گذاشت در سال گذشته و امسال وزارت معارف بهمان خطوطیکه در پروگرام تعیین شده بود رفتار نموده برای تدریس اصولی پروگرام مذکور هر گونه چاره هاسنجیده به فراهم آوری تسهیلات در جریان تدریسی مشغول گردیده است. به سبب عدم توافق پروگرام جدید با بعضی حصص پروگرامهای مکاتب وزارت معارف لازم دید که پروگرام را در دوره اول و دوم مکاتب ثانوی بصورت تدریجی تطبیق کنند نظر به دو سال تجربه که در تطبیق آن حاصل گردیده وزارت معارف متیقن شد که در سال آینده پروگرام در تمام لیسه های افغانستان بصورت قطعی و کلی تشیل و تطبیق می یابد پار سال صنف دوره اول متوسط و ثانوی یعنی صنف هفتم و دهم و امسال علاوه بر صنف هفتم و دهم صنف هشتم و نهم پروگرام را بکلی تطبیق نموده اند در سال آینده صنف نهم و دوازدهم هم پروگرام را در تمام نقاط آن تطبیق و از پروگرامهای سابق که از یک مکتب به مکتب دیگر بعضی اختلافات را احتوا مینمود صرف نظر خواهند نمود توحید تدریسات مکاتب ثانوی اجرا آت مرکز وزارت را در باره پیشبرد تعلیمات این دوره داخل یک سیستم نموده چو کاتاساسی ولسته های معینه احتیاجات مکاتب را تعیین گردانید و هر گونه پیش بینی را در صورت پیشرفت آینده مکاتب ممکن ساخت و کنترل تدریسات لیسه ها بصورت کلی بو وزارت معارف تمرکز یافت توحید تدریسات در تقدیر مدارجی که از طرف لیسه ها بعد از ختم تحصیل اعطامیشود نیز یک نوع تجانس تولید و سویه بکنور پای لیسه های افغانستان بکلی تعیین گردید بدینصورت طلاب لیسه های مختلف ولو که فسماء تدریسات خود را بزبانها مختلف اجنبی نموده باشند بعد از فراغ تحصیل معلومات مساوی را دارا خواهند بود و پروگرام فاکولته ها بالای همان اساس ترتیب گردیده است نظر به پروگرام مذکور وزارت معارف تعداد ساعات تعلیمی هر مضمون را در هفته تعیین نموده تقسیم ساعات را نیز توحید بخشیده ضرورت معلم هر لیسه

را نظر به صنوف و شعبات آن بیش از پیش تعیین نموده میتواند. وزارت معارف تد ریس زبان خارجه و آموختن يك لسان حیه ممالك متدنه را به طلاب لیسه الزم و از ضروریات تکمیل تعلیمات میداند زیرا طلاب ما باید کتب و نشریات علمی ممالك غرب را تعقیب نموده و معلومات خود را بعد از فراغ تحصیل پیش برده بتوانند تدریس زبانهای انگلیسی، فرانسوی، المانی در مکاتب ما به طلاب راجع به پیشبرد سو یه علمی شان کمک زیاد رسانیده تجر به که از بدو تاسیس مکاتب حبیبیه، استقلال، نجات درین باره بعمل آمده موجب اطمینان و ممنونیت وزارت معارف گردیده اکثر از هوطنان بعد از فراغ تحصیل و ترك مکتب به داشتن کلید يك زبان مدنی معلومات خود را توسعه داده و امروز در جمله فضلاء مملکت بشمار میروند و آثار مفیدی بوجود آورده اند تد ریس زبان خارجه بصورت صحیح در لیسه ها بطوری ممکن خواهد شد که يك عده مضامین آن بزبان مذکور تد ریس گردد و رنه ۴ - ۵ ساعت در هفته برای آموختن لسان بصورت اساسی برای طلاب کفایت نمیکند.

معلمینیکه مضامین را بزبان خارجه بطور صحیح تدریس بتوانند مع الاسف کم پیدا میشود و در بعضی از مکاتب تدریس بواسطه معلمین خارجه صورت میگیرد - که عده آنها کم است با وجود این وزارت معارف تدریس بعضی از مضامین را بزبان خارجه نظر به تعداد معلمینادر بعضی از لیسه ها تطبیق داده توانست.

درین لیسه ها علاوه بر تدریس لسان خارجه مضامین علمی که جنبه ملی دران نبوده در تمام ممالك بیک طرز تد ریس میشود قرارداد شده که به لسان اجنبی تدریس شود تا طلاب بیش از پیش به مطالعه کتب علمی غربی اقدام نمایند و قوه مطالعه و تتبع در آنها انکشاف نماید.

يك گروه مضامین دیگر که جنبه ملی و اسلامی را دارا و دران از شعائر افغانی بحث رانده میشود بزبان ملی تدریس خواهد شد برای تهیه معلمین مضامین سیانس که باید بزبان خارجه هم تدریس نموده بتوانند در فا کولته سیانس ترتیبات لازمه گرفته شده. طلاب فا کولته سیانس از فراغ التحصیلان لیسه ها میباشد که زبان خارجه در آن بصورت اساسی تد ریس و يك عده دروس آن بزبان خارجه بالای طلاب تعلیم میشود قبل از شمول بفا کولته، طلاب به قدر کفای در لسانیکه میداند دارای معلومات بوده مقاصد خود را واضحاً افاده و تجریر میدارند از طرف دیگر مضامین سیانس نظر به مضامین ادبی از نقطه نظر عبارات آرائی و کلمه بازی خیلی بسیط و هدف در آنها اظهار فکر است بصورت صحیح؛ بنابراین طلاب فا کولته سیانس برای افاده موضوعات فنی از نقطه نظر لسان مشکلات زیاد حس نمی نمایند وزارت معارف بمقابل هراحتمال ترتیبات گرفته علاوه بر دروس مسلکی در هر شعبه فا کولته دوام تعلیمات لسانی را که طلاب در مکاتب اموخته اند مجبوری قرار داده در فا کولته سیانس هم به تقویه درس لسان طلاب اقدام نموده است.

درینصورت وزارت معارف یقین دارد که فارغالتحصیلان فاکولته سیانس علاوه بر تدریس مضامین متعلقه شان بزبان ملی مضامین مذکور را بیک زبان اجنبی نیز تدریس خواهند توانست . وزارت معارف امسال برای مکاتب ثانوی تهیه لوازم تحصیل و کتب به السنه خارجه راپیشبینی نموده است یک تعداد کتابهای انگلیسی و فرانسوی از هند و امریکا و بیروت خریداری شده به معرض استفاده طلاب گذاشته میشود بعضی کتب بزبان المانی در مطبعه عمومی و وزارت معارف طبع شده و بکاتب ارسال گردیده است .

برای قسمت ادبی تعلیمات لیسه ها کتب ادبیات به زبان پشتو که از انتخابات آثار شعرا و نویسندگان سلف و عصر حاضر و ترجمه پارچه های ادبی از زبانهای خارج میباشد تالیف گردیده است و تحت طبع گرفته شده کتب تاریخ مکاتب ثانوی قسماتالیف و یک عدد آن تحت تصحیح و تدقیق میباشد درین کتابها برحسب پروگرام مفکوره های ملی اساس گرفته است کتب بصورت عصری دارای لوائح و نقشه جات تاریخی با لخصه نقشه هاگی که ادوار تاریخی وطن را نشان میدهد میباشد .

در سال گذشته همینکه پروگرامهای مضامین لیسه هادر شعبه معارف تحت مذاکره قرار داده شده بود در پروگرام دینیات نیز مذاکرات بعمل آمده سوبه ادراک طلاب مد نظر گرفته شد و برای اینکه در پروگرام این مضمون بصورت عمیقانه از طرف علمای وطن غورو تدقیق بعمل آید وقت زیادتیری را برای ترتیب پروگرام آن وزارت معارف تخصیص داد درین سال وزارت معارف پروگرام دینیات را ترتیب داده مطابق سوبه علمی اطفال و ضروریات یک مسلمان معلومات لازم دینی راجع نموده بمجلس علما که تحت ریاست والا حضرت صدرا عظم صاحب منعقد شده بود تحت تدقیق قرارداد که بعد از اندک تعدیلات در نصاب آن از طرف مجلس محترم تصویب گردید درین پروگرام برای صنوف عالی مکاتب ترجمه آیات شریف و احادیث منیف که موجب تقویه عقیده و صفای طینت اولاد اسلام میگردد ادخال گردیده و دو هیئت مفسرین که یکی در صدارت مشغول تفسیر قران شریف بزبان فارسی میباشد و دیگران در وزارت معارف قران شریف را به پشتو تفسیر مینمایند . از همه اولتر بترجمه آیات و احادیث داخل نصاب شروع نموده و مصروف کار میباشند تا بزودی طلاب لیسه ها از آن مستفید گردند و وزارت معارف امید دارد که در اثر تطبیق این پروگرام نه تنها از نقطه نظر علمی بلکه از نقطه نظر اسلامی بطلاب تربیه متینی بخشیده برای آینده مملکت به عدا شخاص صحیح بیا فزاید .

پروگرام جدید شامل دودوره بوده دوره اول آن بصنوف ۸۰۷ و ۹۰۸ و دوره دوم آن بصنوف ۱۰۱۱ و ۱۲۰۱ تطبیق میگردد مکاتبتبیکه صنوف ۷۰۶ و ۷۰۵ را دارا بود قبلاً بنام مکاتب متوسطه یاد میشد . این مکاتب به اساس ابتدائیه چهار صنفی تخصیص یافته و به حسب پروگرام

قدیم ادامه تعلیمات می نمودند بعد از اینکه ابتدائیه هاشش صنفی شده مطابق پروگرام جدید تعلیمات خود را شروع نمودند سویه مکاتب متوسطه هم ترقی نموده و به اساس ابتدائیه هاشش صنفی تاسیس و صنف ۹، ۸، ۷ را دارا شد در مراکز ولایات و حکومات اعلی که دارای لیسه نمیا شدند مکاتب متوسطه تاسیس یافته است تدریسات درین موسسات کما ملازبان ملی میباشد وزارت معارف به تهیه کتب این دوره که بزبان پشتو میباشد در داخه است چنانچه اکثر از کتب درسی از قبیل تاریخ، جغرافیه، کیمیا، ریاضیات، باولوژی تالیف گردیده این کتا بهای لیسه هائیز به حیث کتب درسی و قسماً به حیث کتب معاون درس مورد استعمال و استفاده قرار داده خواهد شد.

در تعلیمات مکاتب ثانوی مشکلاتیکه از همه اولتر به نظر میخورد کمبودی معلمین صحیح میباشد اگر چه وزارت برای پیشبرد تدریسات تاحدممکن چاره های فوری سنجیده و از خارج با وجود مشکلات راه معلمین را استخدام نموده لیکن الی فراغ تحصیل یک عده معلمین از فاکولته ساینس احتیاجات مکاتب ثانوی بمعلم رفع نخواهد نشد البته در آینده بعد از اینکه یک تعداد معلمین لایق ازین فاکولته فارغ التحصیل شوند ترقی و توسیع تعلیمات ثانوی به مشاهده خواهد رسید برای مکاتب متوسطه و تدریس بعضی مضامین دوره اول لیسه ها یک تعداد معلم لایق تحت تربیه گرفته شده که در دارالمعلمین متوسطه مشغول تحصیل میباشد بعد از چندی مکاتب متوسطه موجوده از کمبود معلم نجات یافته تاسیس مکاتب متوسطه های دیگر نیز ممکن خواهد شد.

یک عده معلمین موجوده مکاتب متوسطه و دوره اول لیسه در پوهنخی به کورسهای شان مشغول تعلیم میباشد درین سال شعبات فنی پوهنخی نتیجه خوبی داده و بعد از انقضای دوسال نواقص این کروب طلاب تکمیل گردیده صلاحیت تامه تدریسی را در مکاتب متوسطه حائز میگرددند. راجع به تهیه سامان و لوازم تحصیل برای دوره ثانوی اقدامات بعمل آمده یک لست آلات و سامان لا براتوارهای لیسه ترتیب و از خراج خواسته شده است. یک حصه نقشه جات و تابلوها تحت اداره وزارت معارف ذریعه رسامهات ترتیب میگردد تا در مورد استفاده طلاب واقع شود.

بعد از مطالعه نتایج امتحان و پارچه های طلاب و مقایسه آن با راپورهای تدریسی و پروگرام وزارت معارف بری کنترول امتحانهای سالانه داخل اقدامات گردیده راجع به صورت جریان امتحانها و تعیین ممتحنین ترتیبات لازم گرفته است و در امتحان آینده تطبیق خواهد یافت درین سال یک عده زیادتر طلاب درجه بکلوریا را حاصل نموده و از لیسه ها فارغ التحصیل شده به فاکولته ها و دهر بپوهنتون شامل گردیدند.

تعلیمات مسلکی و عالی

در سال ۱۳۲۲ و ۱۳۲۳ - اصلاحات و تعدیلات مهمی در امور مکاتب مسلکیه وفا کولته ها رخ داده است سال گذشته وزارت معارف به ساختن پروگرامهای مکاتب ثانوی مشغول بوده و درین سال به انتظام دادن موسسات مسلکی و عالی عطف توجه نموده است .

فا کولته سیانس که در سال گذشته بایک تعداد محدود معلمین تاسیس شده بود به سبب آمدن معلمین لایق از فرانسه و جرمنی که عبارت از تحصیل یافته گان افغانی میباشند رنگ و رونقی خوبی بخود گرفته امید های وزارت معارف را به پیشرفت این موسسه تقویه بخشید فی الحقیقت هیئت تدریسی این فا کولته اشخاص متخصصین و تقریباً همه دکتور در فن خود بوده . صلاحیت و لیاقت تدریسی را داشته و بکمال ممنونیت مشاهده میشود که همه این جوانان فاضل افغان امور فا کولته را بدوش گرفته بصورت اساسی ایفا مینمایند هنگامیکه فقدان معلم در لیسه ها و وضعیت بحران را بخود گرفته و در بعضی آلیسه ها تدریس بعضی مضامین بالخاصه مضامین سیانس بخوبی اجراء نمیشود وزارت معارف به تاسیس و تقویه این فا کولته مطمئن گردیده یقین دارد که بعد از مدت سه سال احتیاجات فوری لیسه ها را از طلاب فارغ التحصیلان فا کولته سیانس رفع و جریان تدریسات را بصورت طبیعی دوام خواهد داد فا کولته سیانس از همه اولتر تربیه معلمین ریاضی کیمیا و بیولوژی مکاتب ثانوی را در نظر دارد البته چنانکه به تعداد کافی معلمین از این مؤسسه بدست آمد تا سیس لیسه های جدید بدیگر مناطق نیز ممکن میگردد فا کولته سیانس بقدم اول خود تربیه معلمین را مد نظر گرفته پروگرام خود را ترتیب داده است . و جنبه اکتشافیه او نظر به پلان تربیه معلمین و احتیاج اشده مکاتب ثانوی و از طرف دیگر به سبب عدم ارتباط با موسسات علمی خارج نظر به وضعیت جنگ بتأخیر افکنده شده امید است که در آینده نتایج تتبعات و تدقیقات علمی این مؤسسه بدنیای علم نشر گردد ، ص دو کتور محمد یوسف خان که در دار الفنون (Gottingen) رتبه دو کتوری فیزیک را حاصل نموده بریاست فا کولته تعیین و افایان ابوبکر خان دو کتور فیزیک دار الفنون (Monpellier) و محمد اسحق خان دا کتر کیمیا دار الفنون (پاریس) به پرو فیسری فیزیک و کیمیا فا کولته سیانس تعیین گردیده اند امسال یک عده زیاد تر از طلاب به فا کولته مذکور شامل و مصروف تدریسات میباشند تا اندازه که شرایط موجوده مساعدت مینماید لا بر اتوار های فیزیک، کیمیا و بیولوژی، فا کولته سیانس تنظیم و ترتیب گردد و به معرض عملیات و تجربه طلاب قرار داده شده است . در نظر است که بسال آینده فا کولته به عمارت وسیعتری که گنجایش در سخانه ها و لابراتوار هارا داشته باشد نقل داده شوند .

وزارت معارف همیشه بفکر بلند بردن سوئے تعلیمی مکاتب بوده بعضی مکاتب مسلکی که قبلاً برای رفع احتیاج فوری مملکت تاسیس و به سبب نبودن معلم عالی بصورت ابتدائی و متوسط اجرای تدریس مینمودند حینیکه شرایط بلند بردن سوئے تعلیمی و معلمین لایق تهیه شد وزارت معارف اقدام فوری به اساسی ساختن و بلند بردن مکاتب های مذکور نموده مکتب زراعت قبل برین از طلاب ابتدائی چهار صنفی طلبه پذیرفته در بغلان یک عده طلاب را تحت تربیه گرفته بامور فنی زراعت آنها را آشنا میساخت طلابیکه ازین مکتب فارغ التحصیل شده به معرض استفاده ریاست زراعت بغلان گذاشته شده .

احتیاج بزرگ زراعتی آنجا را رفع مینمایند به سبب آمدن متخصصین زراعت - از خارج و اهمیت فن زراعت برای بهبود افغانستان وزارت معارف از فرصت و شرایط امکان استفاده نموده به بلند بردن سوئے مکتب زراعت اقدام نموده - این بود پروگرام جدید و تعلیمات تنامه و باقی حوائج مادی مکتب فعلاً از طرف وزارت معارف تهیه دیده شده یک عده طلاب از دوره اول مکاتب ثانوی که از صنف ۹ فارغ شده بودند بمکتب مذکور شامل و هیئت متخصصین زراعت را که به دارالفنونهای خارج تحصیل نموده اند بمعلمی آنها موظف گردانید .

طلاب بصورت لیلی در مکتب شامل و اداره مکتب مذکور به غلام نقشبند خان متخصص میوجات فارغ التحصیل جاپان دارالفنون توکیو سپرده شد برای بلند بردن سوئے علمی این مکتب و کنترول تدریسات آن بصورت صحیح این مؤسسه را وزارت معارف تحت کنترول تعلیمی فا کولته سیانس قرارداد تا فا کولته با هیئت تدریسی خود پیشبرد امور تعلیمی این مؤسسه را عهده دار گردیده عندالامکان در آینده یک فا کولته زراعتی که برای حیات ممالک زراعتی خیلی مهم است بوجود آید .

الحال مکتب بنام لیسه زراعتی افتتاح و به تدریسات خود شروع نموده است به طلاب فارغ التحصیل این مؤسسه عنوان باشولیه زراعت داده میشود فا کولته ساینس علاوه برین مکتب مکتب مساحت را تحت کنترول خود گرفته تدریسات آنرا مواظبت مینماید تا در آینده یک عده مساحتان و کار توگرافها تربیه شده بمساحه و کار توگرافی مملکت اشتغال ورزند .

در فا کولته حقوق هم در سال آینده اصلاحات زیادی بعمل آمده بعضی از مکاتب مسلکی تحت کنترول فا کولته مذکور قرار داده شد درین سال در پروگرام و تعلیمات تنامه فا کولته حقوق تجدیدنظر بعمل آمد عده سالهای تعلیمی آن چهار سال قرارداد شده قبل برین طلاب در سه سال لیسانس حقوق راه دست می آوردند و طلابیکه بکلوریا حاصل نموده بحیث طالب العلم فوق العاده شمول ورزیده میتوانستند الحال که تعداد طلاب بکلوریا دیده شده سال زیاد شده میروند وزارت معارف یکی از شرایط دخول به این فا کولته را داشتن بکلوریا قرارداد و از اخذ طلاب دیگر

امور وزارت معارف

صرف نظر نبود در سال چهارم فا کولته مذکور به سه شعبه تقسیم میشود - اداری - مالی و سیاسی طلابیکه به قسمت اداری آن داخل میشوند در آینده بعد از فراغ تحصیل بامور اداری وبالخاصه بحکومتها موظف میگرددند آنها نیکه شعبه مالی را میخوانند بامور محاسباتی مشغول خواهند شد چنانچه راجع به مکتب زراعت فوق التکرار گردید حکومت برای رفع احتیاجات جهت تهیه حکام ومحاسبین مکاتب سه گانه حکام و اصول تحریر و تجارتی را تأسیس نموده بود الحال که طلاب بیکلوری با تعداد زیاد از لیسه هافارغ و به فا کولته حقوق شامل میشوند و در شعبه اداری آن فا کولته تحصیل مینمایند برای رفع احتیاج فوق قدم بزرگتری به شمار می آید .

برای پیشبرد سوئیة تعلیمی طلاب که قبل برین به مکتب حکام مسروف تعلیم بودند ترتیبات اتخاذ گردید مکتب مذکور را الی فراغ تحصیل تمام طالب العلمهای آن به فا کولته حقوق مربوط گردند از طرف فا کولته مذکور در پروگرام آنها تجدید نظر بعمل آمد و یک عده زیاد کفرا آنها در وزارتها و دوائر مختلفه فرستاده شد تا اشخاص اهل کار راجع به کارهای خود به حکام آینده معلومات بدهند این کفرا آنها بطوری ترتیب گردیده اند که ضروریات اساسی ومعلومات لازمه یک حاکم را تکمیل مینمایند طلاب فا کولته حقوق هم از کفرا آنها استفاد خواهند نمود سلسله کفرا آنها عنقریب شروع خواهد شد برای اینکه حکام آینده راجع به حقوق اسلامی و اصول معنایات از روی شریعت نبوی معلومات لازم را حاصل نمایند وزارت معارف دریر وگرام فا کولته حقوق در سفته شریف را داخل نموده تا قسمت معاملات آن بصورت مفصل به طلاب تدریس شود .

چون محاسبین تجارتی و اصول تحریر و محاسبه تقریباً به مقاصد صدی نزدیک تر از هم طلاب تهیه مینمود و مقصد تربیه محاسب بامور محاسبات دوائر و بانکها بود وزارت معارف لازم دید که درین باره عطف توجه نموده در تربیه محاسبین که به دوائر مملکتی به تعداد زیاد مورد احتیاج واقع میشوند اقدامات اساسی تری را بعمل آورده این بود که اولاً هر دو مکتب یکجا شده تحت اداره علمی فا کولته حقوق قرار داده شد و از اخذ طلاب جدید به این دو مکتب صرف نظر گردید وزارت معارف برای این دو مکتب موقت پروگرام متحدالشکل ترتیب و بایک عده معلمین مسلکی متخصصین طلاب موجوده هر دو مکتب را بصورت اساسی تحت تعلیم گرفت بعضی این دو مکتب یک لیسه تجارتی تأسیس و پروگرام آن ترتیب و مکتب مذکور را افتتاح و ملحق بریاست فا کولته حقوق نمود درین مکتب در آینده بامورهای متوسط محاسباتی برای بانکها و دوائر محاسباتی تربیه میشوند دزراس ریاست فا کولته حقوق و ملحقات آن آقای عسکری پروفسور را کتر منجه انغلو مشاور وزارت خارجه تعیین گردیده یک عده زیاد طلاب فارغ التحصیل مکتب ملکی آنقره تحت اداره پروفسور مذکور در فا کولته ومکاتب ملحقه اجرای تدریسات را مینمایند .

برای پیشبرد تدریسات فا کولته طبی وزارت معارف در سال گذشته خدمات بس مهمی نموده و بالخاصه میدان عملیات فا کولته را توسیع زیاد بخشیده است برای اینکه طلاب نظریاتی را که در فا کولته تحصیل مینمایند بمیدان عمل نیز بیاورند لازم است که هر کدام از طلاب تحت اداره پرو فیسرهای خود در شفاخانه ها و کلینیک ها به عملیات مشغول شوند و چیزیکه وزارت معارف را در بار آوردن اصابه فا کولته کابل زیادتر امیدوار میسازد میدان وسیع طبابت است که معروض استفاده طلاب قرار داده است زیرا در ممالک دیگر بسبب ازدحام طلاب به نسبت فا کولته طبی کابل برای هر طلبه موقع زیاد عملیات به شفاخانه ها میسر نمیشود وزارت معارف برای تربیه اطباء با تجربه درین سال یک غده شفاخانه ها و معاینه خانه های بزرگ مرکز را که عبارت از شفاخانه ملکی و سناتوریم شفاخانه عقلی و عصبی و شفاخانه مستورات و معاینه خانه مرکزی باشد. بفا کولته طبی مربوط گردانید این موسسات از طرف ریاست فا کولته اداره گردیده تدایو مریضان علاوه از دو کتور های موظف هر شفاخانه از طرف پرو فیسرهای فا کولته طبی نیز در کلینیک های مختلف صورت میگیرد و طلاب آن تحت اداره پرو فیسر های خود استفاده زیادی مینمایند وزارت معارف یقین دارد که مربوطیت شفاخانه مذکور بفا کولته طبی در پیشرفت تدریسات فبا کولته رول مهم را دارا بوده در لیاقت فارغ التحصیلان اثر مهم می اندازد.

درین سال یک عده پرو فیسر های لائق برای دروس تشریح و عقلیه و عصبیه با کتر یولو جی و انساج و کیمیای حیاتی استخدام و شروع بکار نموده اند یک عده طلبه که درس نظری تشریح را تکمیل نموده بودند بغرض دیدن تطبیقات همراه یک نفر پرو فیسور به هند اعزام شدند تا در آنجا در ایام زمستان تطبیقات نمایند درین سال به تعداد یازده نفر از فارغ التحصیلان دوره پنجم فا کولته طبی دوره ستار خود را تکمیل کرده و به اخذ دیپلومه دو کتوری نائل شدند و به حیث دو کتور طب شروع بکار نموده اند همچنان (۱۶) نفر از فارغ التحصیلان مکتب طبی بعد از تکمیل ستار شهادتنامه گرفته به حیث معاون دو کتور شناخته شدند دو نفر از مکتب دوا سازی امسال فارغ التحصیل گردیدند به تعداد یازده نفر از فارغ التحصیلان دوره ششم فا کولته طبی از درس نظری فارغ شده داخل ستار گردیدند. همچنان (۱۴) نفر از مکتب طبی و یازده نفر از دوا سازی فارغ شده داخل ستار گردیدند برای اینکه عمارت فا کولته نزدیک کلینیک ها و شفاخانه ها بوده برای طلاب سهولت پیش شود چندی قبل به تعمیر عمارت عصری برای فا کولته طبی به علی آباد به جوار شفاخانه ملکی آغاز شد و درین زمینه وزارت معارف جدیت بصرف رسانیده تعمیر آنرا تکمیل و فا کولته را از عمارت موقتی به عمارت اساسی آن نقل دادند تنظیم و ترتیب درس خانه ها و لابراتوارها درین عمارت بصورت اساسی صورت میگیرد.

از همه اولتر وزارت معارف اصلاح دارالمعلمین های ابتدائیه و متوسطه را ضرور میبیند زیرا

پیشرفت تعلیمات ابتدائی و متوسطه که اساس کل معارف را تشکیل مینماید منوط به آن است از بدو تاسیس دارالمعلمین تا حال همیشه این موسسه رو به بهبودی بوده است امسال در تعداد طلاب دارالمعلمین ها افزایش بعمل آمده الحال زیاده از (۷۰۰) نفر در آن موسسه مشغول تحصیل میباشند پروگرامیکه در سال ۱۳۲۱ به تصویب رسیده بود درین سال مورد تطبیق قرار گرفت و یک حصه مشکلات را جمع به تطبیق آن رفع گردید تعلیم و تربیه معارف راجع به تهیه معلمین لایق بصورت پیشبرد تعلیمات در دارالمعلمین ها بصورت اساسی از چند نیست که مشغول مطالعات میباشد در سال آینده اصلاحات مزیدی که پیش بینی شده بود مورد اجرا قرار می یابد چنانچه در انتخاب طلاب برای دارالمعلمین شرایط و زبانی لازم دیده شده چنین قرار داده شد که طلاب دارالمعلمین ها از مناطق پشتو زبان و از طلابیکه بدرجه اعلی و عالی کامیاب شده باشد انتخاب شوند از طرف دیگر یک هیئت مرکب از اشخاص صلاحیت دار مرکز وزارت معارف هر هفته برای مراقبت و ریسیم بکتاب مذکور گرفته بمعلمین و مامورین آنجا هدایات لازمه میدهد و نوافصیکه بنظر آنها برسد فوراً به اصلاح آن اقدامات بعمل می آید از مکتب های جدیدی که درین سال وزارت معارف تاسیس نموده مکتب سیورت است این مکتب برای تربیه معلمین سیورت افتتاح شده سیورت و حفظ الصحه را بصورت اساسی به طلاب تدریس مینماید یک عده طلاب از صنف هفت در مکتب مذکور شامل و بعد از مدت چهار سال تحصیل خود را انجام میدهند، شرایط اسکان و معیشت طلاب بصورت مکمل ترتیب و تعلیمات نامۀ آن تحت اداره ریاست سیورت و حفظ الصحه در جریان است، یک نفر متخصص سیورت که از ترکیه استخدام گردیده به تدریس دروس مسلکی سیورت درین مکتب و در دارالمعلمین مشغول میباشد پروگرام و تعلیمات نامۀ مکتب سیورت در مجلس وزارت تصویب و مورد تطبیق قرار داده شده است.

فعلاً چهار نفر صنف اول آنرا تشکیل نموده فارغ التحصیلان این مکتب فعالیت های سیورتی مکتب را منظم ساخته برای تربیه جسمانی و صحت اولاد وطن خواهند کوشید. مکتب صنائع که قبل از جنگ رنگ و رونقی خوبی را گرفته و عده زیاد صنعت گران از آن فارغ التحصیل شده و به حرفه آزاد مشغول اند به سبب فقدان معلم و نبودن مواد لازمه جریان تدریسات آن مشکل گردیده وزارت معارف باوجود تمام این مشکلات درین سال برای اصلاح وضعیت مکتب مذکور سعی نمود در بعضی شعبات آن اصلاحات لازمه را تمیل نموده است. و بعضی شعبات آنرا مثل قالین بافی که پیشرفت خوبی نکرده بود به نساجی تبدیل و طلاب آنرا به فابریکات جهت آموختن فن بطور عملی تقسیم نمود وزارت معارف به اصلاح شعبه رسامی و مهندسی کوشیده پروگرام اساسی قسمت رسامی آنرا ذریعۀ ارباب فن ترتیب و به معرض اجرا گذاشت. صورت اخذ طلاب و شرایط دخول تعدیل با تعلیمات نامۀ آن تصویب گردید در تهیه معلمین آن تا اندازه سعی کرده شد. در آینده

بعد ازین که طلاب پروگرام جدید را تعقیب و از مکتب صنایع بدرجهٔ باشولیه آرت فارغ التحصیل شدند بک اتولیهٔ رسامی که در آن ادامهٔ تحصیل عالی ممکن میگردد در نظر است که افتتاح شود و طلاب بعد از فراغ اتولیهٔ مذکور بدرجهٔ ماستر آف آرت شناخته خواهند شد .

در مجالس متعدد که در آن مهندسين وزارت فواید عامه وجود داشت بریاست تعلیم و تربیه راجع به اصلاح مکتب مهندسی و معماری مذاکرات بعمل آمد یک پروگرام به اشتراک وزارت معارف و مهندسين فواید عامه ترتیب گردید که بعد از اندک تعدیلات و موافقت وزارت معارف و فواید عامه مورد تطبیق گذاشته خواهد شد، اگرچه درین ایام جنگ تعصبات حکومتی و شخصی نظر به فقدان مالز مه به تعویق افتاده لیکن در آینده احتیاج آینده را پیش بینی کرده برای معاونت خواهد شد، وزارت معارف درین پروگرام خود احتیاج آینده را پیش بینی کرده برای معاونت دیپلوم انجینرها تربیهٔ یک عدهٔ معاون مهندسين و معمار را درین مکتب مدنظر گرفته است .

یک قسمت صنوف مکتب صنایع که بنام مستعمله یاد میشوند و معلمین وطنی دارند در فعالیت آنها وقفه بظهور نرسیده و مسرور تربیهٔ یک عده کارگران و پیشه وران فعال میباشند . این طلاب بعد از آموختن اساسات حرفه به فابریکهٔ تجارتی مکتب صنایع مشغول کارهای عملی شده هر گونه تفرعات حرفهٔ خود را می آموزند، اگرچه وضعیت موجود مکتب صنایع چندان درخشان نیست لیکن وزارت معارف مقاصد عالی را راجع به احیا و توسعهٔ این موسسه که برای ترویج صنعت و ترقی مملکت عامل نافع است در نظر دارد .

مرکز وزارت :

درین سال وزارت معارف بعضی از دوائر مهمهٔ خود را تقویه بخشیده امور عرفانی را زیاده تر به وزارت تمرکز داده تماس خود را با مکتب خواه ذریعهٔ مدیرهای معارف خواسته مستقیماً فایم نموده ذریعهٔ هر گونه هدایات و لواحق طرز فعالیت موسسات مربوطه را تعیین و مامورین را در ایفای وظایف شان بصورت اساسی راهنمایی نموده است . ریاست تعلیم و تربیه درین سال ذریعهٔ بعضی اعضای جدید تقویه یافت، امور متعلقهٔ آن به شعبات ذیل تقسیم و شعبات مذکور تاسیس گردید :

(اول) - مدیریت تعلیمات عالی و مسلکی . (دوم) - مدیریت عمومی تعلیمات ثانوی و متوسطه

(سوم) - مدیریت تعلیمات ابتدائیه . (چهارم) - مدیریت پشتو .

(پنجم) - مدیریت نشریات . (ششم) - مدیریت کتابخانه .

یک عده کتابهای زیادی که بصورت درهم و برهم به نحو یتخانه موجود بود ترتیب و کتابخانهٔ معارف تاسیس گردیده و بمعرض استفادهٔ معلمین و مامورین معارف گذاشته شد و جای مطالعه هم بصورت عصری برای مطالعه کنندگان ترتیب گردیده است از طرف دیگر عمارت اساسی کتابخانهٔ وزارت معارف تحت تعمیر است و یک مقدار پول برای خریداری

کتاب از خارج در بودجه پیش بینی شده تادر آینده کتب مفید جدید الطبع دیگر از خارج خریداری شده بمعرض استفاده معلمین قرار داده شود .

یک دائره بنام مدیریت احصائیه مکاتب تحت اداره مدیریت عمومی مامورین افتتاح و بجمع آوری معلومات احصائیوی مشغول گردیده این مدیریت مرجع معلومات احصائیوی مکاتب که دوائر مختلف وزارت به آن احتیاج دارند میباشد مجلس عالی معارف درین سال تحت ریاست والا حضرت وزیر صاحب معارف هفته وار منعقد گردیده بمسائل عرفانی که در اثر تفتیش مکاتب و تقدیم نتایج آن مطرح بحث قرار داده میشود اصلاحات مهم بعمل آمده درین مجلس روابط و تماس بین دوائر معارف زیاد تر شده در اثر همکاری دوائر و هدایت والا حضرت وزیر معارف به فعالیت هر کدام از دوائر سرعت و انتظام بخشید درین سال دوصد و دوازده باب مکاتب بعضی یکدفعه و برخی دومرتبه تفتیش شد، در اثر مذاکرات مجلس هدیایات و اوائج نافع ترتیب و برای سهولت کار و هدایت معلمین بمعرض استفاده گذاشته شد . علاوه بر تفتیش امور تدریسی مکاتب یک هیئت مفتشین از طرف ریاست سپورت و حفظ الصحه بمکاتب اعزام و وضعیت صحی طلبه راجعت کنترول قرار داده یک عده طلاب مریض بشفاخانه معارف مجاننا تدوی گردیدند برای جلوگیری از امراض ساریه ریاست سپورت انجکشنون ضد مجرقه را بالای قسمت اعظم طلاب تطبیق نمود و همچنین تطعیم ضد چیچک هم بالای طلاب تطبیق شده است .

فعالیت های سپورتنی مطابق به پلان و پروگرامی که پیش بینی شده بود اجرا شده کپی قهرمانیت سپورت را بابیرق آن درین سال مکاتب نجات بدست آورد .

درین سال تعلیماتنامه های عمومی و اصولنامه مکافات و مجازات کلوب و تیم های سپورتنی معارف در مجلس وزارت تصویب گردید و برای گذارشات سپورتنی سالهای آینده مورد تطبیق قرار داده خواهد شد . مقرریهای عمده وزارت معارف در سال ۱۳۲۲ قرار ذیل است :

اول - تقرر ع، ص منه منجی اغلو بحیث کفیل ریاست فاکولته حقوق و علوم سیاسی .

دوم - تقرر ع، ص دادا کتر محمد یوسف خان بحیث کفیل ریاست فاکولته ساینس .

سوم - تقرر ع، ص عبدالرحیم خان بحیث رئیس اداره معارف هرات .

چهارم - تقرر ع محمد مرید خان مدیر عمومی مامورین و اجرائیه .

پنجم - تقرر ع غلام سخی خان مدیر عمومی کنترول .

ششم - تقرر ع غلام حیدر خان بحیث مدیر عمومی لیسه حبیبیه .

هفتم - تقرر ع محمد اسمعیل خان بحیث مدیر عمومی معارف قندهار .

هشتم - تقرر ع عبدالغفور خان برشنا بحیث عضو تعلیم و تربیه بدرجه مدیر عمومی .

نهم - تقرر (۶ نفر) بحیث مدیر بدوائر عرفانی مملکت .

دهم - تقرر هفت نفر عضو بریاست های مربوطه وزارت معارف .

یازدهم - تقرر (۱۴۰) نفر از درجه مامور الی کاتب چهار .

دوازدهم - استخدام (۱۹۹) نفر بحیث مستخدم در موسسات و دوائر عرفانی .....
(انتهای)

۸- تاسیس دوسپنی شرکت در کابل بسرمایه	(۱۰۰۰۰۰۰۰۰) افغانی
۹- » » » » دسرلی	(۵۰۰۰۰۰۰۰) »
۱۰- » » » » دمنی	(۷۰۰۰۰۰۰۰) »
۱۱- » » » » دستوری	(۱۰۰۰۰۰۰۰۰) »
۱۲- » » » » دهرمند	(۱۰۰۰۰۰۰۰۰) »
۱۳- » » » » دغور بند	(۵۵۰۰۰۰۰۰) »
۱۴- » » » » داقبال	(۱۰۰۰۰۰۰۰۰) »
۱۵- » » » » دنوبهار	(۲۰۵۰۰۰۰۰۰) »
۱۶- » » » » دباختر	(۲۰۴۴۷۰۰۰۰) »
۱۷- » » » » درفاه	(۴۰۰۰۰۰۰۰) »

تزئید و تنقیص عمل سال ۱۳۲۲ عموم گمرکات نسبت به سال ۱۳۲۱ قرار ذیل است :

۱- گمرک کابل تزئید سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد - ۶۷ افغانی	
۲- » » » » قندهار	» » » » - ۵۸
۳- » » » » هرات	» » » » - ۳۰
۴- » » » » مزار شریف	» » » » - ۲۹
۵- » » » » اندخوی	» » » » - ۳۵۳
۶- » » » » مشرفی	» » » » - ۱۲
۷- » » » » جنوبی	» » » » - ۳۵
۸- » » » » فراه	» » » » - ۸

و هم دو قلم تنقیص مذکور قرار ذیل است :

- ۱- گمرک قطغن و بدخشان تنقیص سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد يك افغانی .
- ۲- گمرک مېنه تنقیص سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد ۳ - افغانی .

امور وزارت فوائد عامه

مدیریت عمومی معابر:

اجراآت مدیریت مذکور علاوه بر بعضی مطالعات و پیش بینی ها و تدقیقات مجملی نسبت
سړک نین کابل و هرات از راه هزاره جات بدوشق ذیل منتهی میگردد .

I - کارهای سړک کابل و مشرقی از راه تنگ غارو که از سال ۱۳۱۹ کار مذکور
بسورت منظم زیر اجرا آمده و از لحاظ مشکلات عملی و تخنیکي و اهمیت اقتصادی در کارهای
معابر اهمیت اولیه را دارا میباشد .

۱ - مقداری کارهای اجرا شده سړک مذکور:

الف : - سړنک پرانی ، سړنک کاری ، کشدن و پر کردن .

۱	در سال ۱۳۱۹	»	»	»	فیصد ۱۵۸۵۸۰	متر مکعب
۲	در سال ۱۳۲۰	»	»	»	»	۱۶۷۹۱۰
۳	در سال ۱۳۲۱	»	»	»	»	۳۳۲۷۷۷
۴	در سال ۱۳۲۲	»	»	»	»	۳۰۴۱۲۳

ب: - تونل ها :

۱ - تونل اول در حصه ما هی پر:

طول ۰ / ۳۴ متر عرض فعلی ۰ / ۴ بلندی ۱ / ۴ متر کالری متصل تونل اول ما هی پر
نیم تونله طول ۰ / ۲ متر .

۲ - تونل در حصه تنگی ابریشم

طول ۱۰ متر، عرض ۳ متر متصل آن کالری یانیم تونله بطول ۱۶ متر

II : کارهای متفرقه امور معابر:

- ۱ - سړنک کاری و پخته کاری و خشت کاری پخته دریل ها و پیل چک ها جدید جمله ۹۰۰ متر مکعب
- ۲ - پر کاری دریل ها و پیل چک ها ۱۵۰۰۰ متر مکعب
- ۳ - تعمیر معبرها متجاوز از ۱۰۰۰ متر بطول
- ۴ - پخته کاری رویه سړک بطرز (ما کادام) ۵۰۰۰ متر بطول

۹۹۹

نوت: - کارهای سړنک پرانی و سړنک کاری کشدن و پر کردن چهار ساله سړک تنگی غار و ازین
لحاظ گرفته شده که کار ۴ ساله سړک مذکور درج سالنامه کابل کاملا باید بوده باشد .

(۲) مدیریت عمومی تعمیرات :-

کارهای این مدیریت در ظرف سال چهارشقی پیدامی کنند؛ اول تعمیراتی که کارهای آن امسال بسر رسیده، دوم تعمیراتی که در سال ۱۳۲۲ شروع شده، سوم ترمیمات، چهارم بلان و پروژه تعمیراتی که در آینده کار آن ملحوظ نظر است.

I تعمیراتی که در هذاسنه تکمیل شده اند :

۱ - تعمیر دیوای عمومی واقع دهمزنک.

۲ - کدامهای واقع تقاش.

۳ - مدیریت اوراق وزارت خارجه.

۴ - دو عمارت در ناحیه وزراء.

II تعمیراتی که اکثریه کارهای آن در هذاسنه بسر رسیده ولی کاملاً تکمیل نشده اند:

۱ - تعمیر الحاقیه سفارت فرانسه.

۲ - گراج های سیاه سنگک.

۳ - معاینه خانه آب دریا.

۴ - تپه بلند بفعان که جزو کارهای اجرا شده آن قرار ذیل است :

(۱) ساختمان یک حوض کلان جهت ذخیره آب برای فواره ها و برای آبیاری اشجار و غیره.

(۲) کندن و هموار سازی مرتبه اخیر سرتپه و ساختمان جویهای سرتپه.

(۳) اصلاحات مرتبه سوازی قبیل کندن دوم و ساختمان های زینته های سنگ قراغی که انهای مرمر

سراهای مرمر، دیوارها از سنگ مخصوص سرخ، حوض های متعدد از سنگ مرمر خام.

(۴) تکمیل یک اندازه کندان ها از سنگ مرمر و غرس یک تعداد اشجار و تکمیل یک زینته کلان از

سنگ مرمر با تمام ضروریات.

(۵) تکمیل فیچی عمارت و تخته پوش حوض ذخیره و اسفلت کاری آن.

(۶) شروع ساختمان یک دوره برج کلان طرف شرق و شمال تپه.

(۷) تعمیر یک زینته سنگی خشتی از مرتبه اول به مرتبه دوم و هکذا تعمیر یک چوب تپه جدید به نقشه

مکملتر از آخر مرتبه دوم.

(۸) احداث سرك جدید بطرف سمت جنوب تپه و اصلاح سرك طرف شمال

(۹) ساختمان یک عمارت عسری در مرتبه سوم تپه که تا هنوز تکمیل نشده است.

(۱۰) تعمیر کتاره های دورا دور تپه از سنگ پارچه به ارتفاع (۹۰) سانتی.

III تعمیراتیکه درخود سال ۱۳۲۲ نقشه و شروع بکار آن شده است :

- ۱ - تعمیر شفاخانه مستورات واقع قلعه باغرخان که آشپزخانه و قسمت شمال عمارت مذکور تمام شده است.
- ۲ - سینمای جدید که ابتداء در سرای مادر وزیر در نظر گرفته شده و نانی از نقطه نظر موقعیت باغ و جای برکدا احمد جان خان مناسب تر دیده شده و کار آن جاری است .

IV ترمیمات و اصلاحات :

- ۱ - ترمیمات ارک شاهی کابل .
- ۲ - ریگمالي سینما و اطاق های مربوطه آن .
- ۳ - ترمیمات د کاکین بازار ارک .
- ۴ - ترمیمات مقبره حضرت جبر و ترمیم انصار .
- ۵ - ترمیمات دوتی وزارت فوائد عامه و اپارتمان های متعلقه آن .
- ۶ - معاینه خانه مرکزی .
- ۷ - اسریر
- ۸ - موسسه دندان سازی .
- ۹ - سقف تکراف خانه مرکزی .

V - پروژه و پلان و مطالعات :

(۱) دابل :

- ۱ - مطالعات وضعیت شهر جدید در رقبه دارالفنون . مطالعات قواعد ترافیک ، سرک ها در شهر جدید مذکور ، ترتیب پروژه عمومی شهر جدید مذکور که از جمله (۵۴) صفحه آن تکمیل شده است .
- ۲ - مطالعات راجع به اصلاحات کابل قدیمه که با اثر پلان هوایی تکمیل شده و اساس پروژه عمومی اصلاحات شهر قدیم صورت گرفته میتواند .
- ۳ - ترتیب پروژه های ارشدکی مقبره اعلی حضرت شهید (رحمة الله علیه) و تعیین درجات و پروژه های آن ، هکذا ترتیب سکچ های پلان امتحانی ، تغییرات در نقشه جات و ترتیب هفت قطعه پلان ، و چهار و پنج قطعه نقشه و دیگر سنجش های مختلف راجع به مقبره اعلی حضرت شهید .
- ۴ - ترتیب راپورها راجع به خشک کردن منطقه دارالفنون .
- ۵ - پلانهای جناح راست و جناح چپ قصر دارالفنون .
- ۶ - ترتیب پروژه های مختلف راجع بقصر شاهی نعمان .
- ۷ - پرسکتیف کل خانه دارالفنون .
- ۸ - ترتیب سکچ ها و پلان های مختلف راجع بقصر دارالفنون .
- ۹ - و پروجکت های مختلف راجع بناجیه وزراء واقع دارالفنون .

- ۱۰ - ترتیب سکیج ها و نقشه های متفرقه در مورد باغ و غیره امور عمرانی تپه بلند یمنان.
- ۱۱ - پلان تعمیر سقف وزارت امور خارجه.
- ۱۲ - نقشه ساختمان دروازه آهنی برای دیووی عمومی.
- ۱۳ - ترتیب پلان های مختلف برای سینمای جدید کابل از قبیل پلان تعمیر سینما ، پلان افتخار طبقه اول ، پلان فیچر ، پلانهای روی کار ، پلان کار های نجاری و غیره .
- ۱۴ - ترتیب پلان های مجلس دهم ننگ .
- ۱۵ - ترتیب پلان مکتب حبیبیه از قبیل پلان جناح ها ، تهذاب ، پلانهای طبقه اول پلان لندن کاری .
- ۱۶ - ترتیب پروتکول راجع به تعمیر جناح خساره رسیده وزارت پست .
- ۱۷ - پروژه مارکیت عمومی شهر کابل .
- ۱۸ - پلان برای وزارت داخله قدیمه .
- ۱۹ - پروژه عمارت موقتی وزارت داخله .
- ۲۰ - سنجش های مختلف برای قصر دارالفنون و مقبره اعلیحضرت شهید ، وارگ شاه یمنان ، مکتب حبیبیه ، سنگ سلیت ، تعمیر ناحیه وزراء و عمارت امور خارجه در ظرف سال .
- ۲۱ - ترتیب سکیج ها و پلان ها و پلان تعمیر یکه کنجا یش ۱۲۴ نفر را داشته باشد در هوتل دارالفنون .

(۲) ولایت قندهار :-

الف: سینمای قندهار .

- ۱ - ترتیب سکیج سه موضع برای تعمیر سینما .
- ۲ - یازده عدد پلان برای سینمای مذکور .
- ۳ - پلان واقعی برای سینمای بهاری .
- ۴ - نقشه .

ب: عمارتی در کرشک:

- ۱ - ترتیب سکیج های عمارت مذکور .
- ۲ - هفت قطعه پلان برای عمارت مذکور .

(۳) ولایت مزار شریف :-

- ۱ - سکیج نظریات عمومی در باب شهر جدید آفجه .
- ۲ - یک مصه له برای ساختمان عمارت تعیین شده است .

(۴) ولایت هرات :-

الف : ناحیه مصلی :

- ۱- بیمایش و مساحت طبیعی موقعیت مند کور .
- ۲- ترتیب پلان موقعیت مند کور .
- ۳- پلان آبپاری .
- ب : ترتیب پلان ساختمان دندانخانه ، برای هفت صد نفر در مواقع نمایش سیورتهای ملی بدو نوع سکیل .
- ج : ترتیب نقشه ساختمان کافی .
- د : مسجد جامع .
- ۱- بیمایش موقعیت مند کور .
- ۲- ترتیب سکیج مکتب قضات برای گنجایش صد نفر طلاب لیلیه باتمام مر بوطات آن .
- ۵ : ترتیب دو پلان موقعیت برای محبس عمومی .

(۵) ولایت قطن :-

شهر جدید بغلان .

- ۱- ترتیب سکیج توپوگرافی محیطیکه برای شهر تعیین شده است .
- ۲- » » » » مرکز شهر تعیین شده است .
- ۳- » » » » که برای ساختمان از طرف ریاست تنظیمه تعیین شده است .
- ۴- » » » » سکیج مرکز جدید .

تبصره : پروژه و پلان هایی که ترتیب آن در جز و بالا شرح داده شده است اساسات فنی عمرانی است که حکومت متبوعه آن را جز و پلان های عمومی این وزارت قرارداد داده که از آنجمله بعضی کارهای عملی آن زیرا جراء آمده و بعضی پروژه و پلان آن تیار و اجراء آن بموقع مقتضی ملتوی مانده است .

(۳) مدیریت عمومی بند وانهار :-

الف : بندها :-

اول - بند فرغه : درین بند که به یازده میلی غرب کابل واقع است و مقصد از تاسیس بند مذکور مشروب ساختن چهاردهی و کابل میبا شد منظمأ هر سال کار میشود پروگرام انجام یافتن تعمیر خاک بند مذکور نسبت بکارهای سنگ کاری دوجانبه بند و بخته کاری تهداب و انسداد مجاری کارینز ها کمتر باقی مانده است - کارهایی که در ظرف سال اجرا شده است بقرار ذیل است :

- ۱- تعمیر خاکی بندمند کور مقدار کار - ۴۲۹۴۸/۰ متر مکعب .
- ۲- پس کردن خاک برای پیدا کردن سنگ ۱۶۹۴/۵۰
- ۳- کندن و رسانیدن و شانیدن سنگ ۱۱۶۲۰/۰
- ۴- پخته کاری ۱۱/۰
- ۵- کندن تهداب ۱۶۹۶۰/۲۰
- ۶- منفرفه ۵۰۶۲/۰
- ۷- سنگ کاری دو طرفه مجراء ۷۷/۰

دوم - بندخروار : بندمند کور بطرف جنوب غرنی بقا صله (۲۲) کیلومتر واقع است بند پخته میباشد تقریباً کارهای اصل تعمیر بند تا یکدرجه بانجام رسیده کارهای باقیمانده بند نظر به پروژۀ جدید عبارت از تعمیر یک دیوار پخته پیش روی بند و از تکمیل نقشه طوبوگرافی کاسه بند و پلان آبیاری و بعضی جزویات کارهای تعمیریه بند میباشد .

سوم - بندسراج : بندمند کور بقا صله ۱۵ میل طرف شمال غرنی واقع است ، بند قدیمه میباشد در سال ۱۳۱۸ سلابی از بندمند کور سرازیر و بعضی لکه ها و داغها در دیوار بند احدث نموده بود از آن رو آب بندمند کور خشک گردیده يك حصه تهداب آن حفر گردیده و کانکریت ریخته اند و بعضی حصه ها خراب و دیوار بند تراش شده است .

بر کردن بقه تهداب بند نظر به پروژۀ جدید از خاک رس و پوشانیدن تراش دیوارهای مذکور بندریعه کانکریت باقی مانده است .

ب : - انهار :-

(۱) انهار قدما :

۱- نهر سراج : نهر مذکور یکی از انهار قدیمه میباشد که از دریای هیرمند منبع دارد و یک اندازۀ اراضی زیادی از نهر مذکور مشروب میگردد بمقتضای نگهداشتن وضعیت نهر از سال ۱۳۱۸ اصلاحاتی در نهر مذکور از قبیل ساختمان برقهای پخته و خاک انداختن در بازوهای نهر و اصلاحات دهنده و دركهای مذکور شروع و اکثر کارهای آن تکمیل گردیده است .

اصلاحات بعضی شیلها و قولها ئیکه به نهر مذکور تصادم میکند و اصلاح دور نمودن دریای هیرمند که خطر نزدیکی آن بنهر محسوس است .

۲- نهر مرغه : نهر مذکور نهر کوچکی است که بعرض تقریباً يك متر طول ۱۴ ، الى ۱۸ کیلومتر از مرغه بطرف سپین بولدك بصورت پخته تعمیر گردیده است و ساختمان حوض

ذخیره و نصب نل های سمیتی و یک حصه زیاد کارهای تعمیریه بخته نهر مذکور تمام گردیده کارهای باقیمانده آن تحت نظر اجراست .

(۲) انهار ولایت قطغن و بدخشان :

۱- نهر اجمیر - یکی از مهمترین انهار بغلان بوده و شامن آبیاری اراضی وسیعی در غوری و بغلان می باشد کاشت لبلبو در نهر اجمیر بمرجات نسبت به انهار دیگر زیاد شده میرود از سال ۱۳۱۸ وزارت فوائد عامه و وزارت اقتصاد ملی اصلاحات نهر مذکور را ملحوظ نظر قرار داده نامقدار آبی که کفایت زرع لبلبو را درده بتواند در نهر مذکور تهیه نماید در سال ۱۳۱۹ سرتاسر نهر الی منطقه سلام خیل ۲۳۹۵ میلو متر از سر بند نهر اجمیر پایان ترست کار جاری شد در بعضی جاها نهر وسعت داده شد در بعضی جاها به پهلوها و جدارهای نهر استحکام بخشیده شده در نتیجه مقدار موجوده آب نهر از $۲\frac{1}{2}$ متر مکعب فی ثانیه به $۴\frac{1}{2}$ متر مکعب اضافه گردید و بیشتر از ۱۵ هزار جریب زمین بواسطه وفرت آب مورد استفاده زراعتی قرار گرفت . در سال ۱۳۲۰ کار نهر مذکور بدو حصه تقسیم گردیده یکی شاندرن مترلس ها و اصلاح در کپای منطقه غوری دوم امتداد دادن نهر در حصه شهر نو تا جر (حسن تال) و اصلاح بعضی حصص منطقه بغلان در حصه امتداد دادن نهر موفقیت شایانی حاصل شد و در نتیجه مقدار آب نهر مذکور در سال ۱۳۲۱ به شش و هفت متر مکعب در ثانیه بالغ گردید در سال ۱۳۲۲ علاوه بر بخته کاری بعضی درک ها اصلاحات مزیده و مساعدت از برای اضافه شدن آب نهر جدیدی از این منشعب گردیده است مقدار حفر یاتی نهر جدید ۱۹۲۲۲۳ متر مکعب در نتیجه حفر نهر مذکور فعلا سه هزار جریب زمین تحت آب آمده و تمامه حمل و ثور که کار نهر مذکور تا ماورای زمین های حسن تال و ماورای جر حسن تال امتداد داده میشود ممکن است از چهار ده تا بیست و سی هزار جریب زمین جدید تحت آب آید .

۲- علاوه برین ترتیبات دفاعی فنی از نقطه نظر سیلاب های موسمی در سر بند نهر اجمیر و نهر چانقارق اتخاذ گردیده که در مواقع مذکور در نگهبان شدن وضعیت نهر و آب موجوده خیلی کفایت بخش ثابت گردیده است .

ج- باطلاق ها :

اول باطلاق های واقع غوری و بغلان :

(۱) غوری و خشک کردن چکنه غوری (باطلاق های چشمه شیر) یکی از مسائل مهمه بوده که مجلس عالی وزراء در تصویب پلان اقتصادی سال ۱۳۱۸ اجراء آن را بوزارت فوائد عامه امر و اراده فرموده و از سال ۱۳۱۹ اقدامات عملی کارهای مذکور شروع گردیده است و بقرارد معلوم

خشك كردن باطلاق هاي مذكور بقرارسيستم سابق يعني كشيدن جر ها از زابره اي مسدود شده آغاز گرديد .

مقدار كار هائي كه كهدر زابره اي غوري بعمل آمده بدون قيد تفصيل قرار ذيل است :

۱- زابر لان به بعد از طی مسافه بطول (۲۲۵۷۰) متر بدريای قندوز انداخته شده است .
۱۳۵۴۲۰ متر مكعب

۲- زابر چين زائي از فريه چين زائي بمسافه ۴۳۰۰ متر بدريای قندوز انداخته شده است .
۱۶۱۲۵ متر مكعب

۳- زابر كول كافور بطول / ۱۳۵۰ متر بدريای قندوز انداخته شده است / ۲۷۰۰ متر مكعب

۴- زابر كر كرك طول و قطع مستطيل داشته عرض ۲ متر بلندي ۱ متر

۵- زابره چشمه شير بطول / ۵۵۳۰ متر مقدار كار / ۲۴۸۸۵ متر مكعب

۶- زابره سر آب بطول / ۳۰۸۳ متر مقدار كار / ۱۱۸۸۱ متر مكعب

۷- زابره سر آب سابقه بطول / ۰ مقدار كار / ۱۵۰۰ متر مكعب

۸- کوتاه ندارد

۹- نیم زابره ۳۸۰۰ / متر مكعب

۱۰- زابر واغزی ۶۰۰۰ متر مكعب

جمله ۲۰۸۳۱۱

از نتيجۀ حفر زابره هاي فوق الذكور و خشك كردن اراضي باطلاق غوري دو نتيجه بدست آمده است : يكي احياي منابع مليريائي غوري ، دوم بوجود آمدن اراضي زرخيز در منطقه مذكور .

(۲) بغلان :-

كولپاي وسيع نغرهاو خواجه خان كه در امتداد بغلان صنعتي و بغلان مركزي واقع و هر كول مذكور به اندازه دومتر آب جمع نموده و به صورت كاسه بقرب همديگر واقع بوده و با اندازه دوصد جريب زمين را با اندازه دومتر آب ايستاده احاطه كرده بود - علاوه بر ذو ترناب و بل بخته كه براي كشيدن زابره كولپاي مذكور تحت انهار جاتقارق و خمارق ساخته شده مقداري حفريات آن بالغ بر ۵۱۹۶ متر مكعب ميكرد و از نتيجه آن علاوه بر اينكه زمين هاي مذكور خشك گرديده منابع مليريائي منطقه مذكور محو گرديده است .

دوم- باطلاقهاي كا بل :

حكومت متبوعه از نقطه نظر خشك كردن زابره اي واقع چمن بيني نيزارو چمن خواجه رواش و وزير آباد و مستعد ساختن اراضي مذكور براي نهال شاني واستفاده زراعتي قبلا

بوزارت فوائد عامه امر وارشان فرموده بودند ، چنانچه پس از مطالعات فنی کارهای چمن
بینی نیزار وزیر آباد یکی بعد از دیگری تحت اجرا قرار داده شد .
در چمن بینی نیزار جرحا حفر کر دیده و از آب چمن مذکور از پهلوی باغ عمومی خارج کرده
شده از حدود وزیر آباد بطرف چمن خواجه رواش چری بطول متجاوز از هفت کیلومتر
و عرض $2/40$ سانتی بصورت اوسط حفر و زاء آب بجانب قریه خواجه چاشت انداخته
شده است مجموعی مکملی کار ۲۹۹۹۲ متر مکعب اراضی که بوسیله آن خشکانیده شده - ۶۰۰۰
جریب علاوه بر کارهای عملی فوق الذکر در سال جاری از نقطه نظر پیش بینی و تحقیقات
مزیدتری در امور فنی بندها و اقام ولایت کابل یک نفر متخصص آبیاری با چند نفر انجینیر
دیگر در بند قرغه ، بند خوار ، بند سراج و سرده ، زنگان ، سرخ آب فر ستاده
شدند تا بندهای مذکور را از نزدیک مطالعه نموده و نتیجه معلومات خود را بشعبه مربوطه
بسیارند چنانچه در نتیجه راپور آنها منجمه تطبیقاتی که در بند قرغه و مسدود نمودن دروازه
بند سرخ آب بمحل آمده و بتی به موقع مقتضی ملاتوی گذاشته است .
(۲) مدیریت امترا وژی - مدیریت مذکور به تا سیس - سرویس های جوی نقاط ذیل در ظرف
سال مو فوق شده است :

- ۱ - تاسیس رصدخانه مرکزی در منطقه دارالفنون
- ۲ - افتتاح سرویس جوی در بغمان
- ۳ - « « « در فندهار
- ۴ - « « « در جلال آباد
- ۵ - « « « در فراه
- ۶ - « « « در سرک شک
- ۷ - « « « در غزنی

امور صحنه

امور صحنه بر طبق سالهای گذشته در سال ۱۳۲۲ نیز پیشرفت های تازه را احراز و وزارت صحنه به تاسی از نظریات بهی خواهانه حکومت متبوعه در مورد مجادله با امراض ، تاسیس و توسعه موسسات صحنی و پیشبرد حفظالصحة عامه داخل اقدامات جدی شده که مختصر آن قرار آتی است :

کالرا :

حسب اطلاعی که از منابع ذی صلاحیت به تاریخ (۱۰ میزان ۱۳۲۲) به وزارت صحنه واصل گردید بروز مرض کالرا را در شهر پشاور تصدیق و وزارت صحنه برای جلوگیری از سرایت مرض در خاک افغانستان با اقدامات آتی متوصل گردید :

مسافرینی که از خاک افغانستان بطرف هند عزیمت و یا از خاک هند آرزوی مسافرت را بخاک افغانی مینمودند بدن داشتن تصدیق تزریق واکسین ضد کالرا از مسافرت نمودن ایشان ممانعت کرده میشد ، چنانچه این اقدام وزارت صحنه عامل بزرگت جلوگیری از سرایت مرض گردیده و از لطف خداوند پاک در سال ۱۳۲۲ نیز در سر خاک افغانستان از نقطه نظر کالرا خیریت تامه حکمفرمایی داشته است .

تیفوئید :

مطابق پروگرام هر ساله برای حفظ ماتقدم یک تعداد کثیری واکسین ضد تیفوئید از طرف وزارت صحنه در تمام ادویه فروشی ها در دسترس استفاده اهالی قرار داده شده و ضمناً به تمام مراکز صحنی یک تعداد کافای واکسین مذکور برای تطبیق از سال گردید و ضرورتیکه از احصائیه های دست داشته وزارت صحنه ظاهر میشود گویا نسبت به سال ۱۳۲۱ در سال ۱۳۲۲ از مراحم خداوندی و افعات مرض تیفو کمتر بشظر رسیده است

حمای لکه دار :

در سال ۱۳۲۲ سیر مرض حمای لکه دار نسبت به سالهای گذشته در اثر تدابیر فنی که اتخاذ کرده شد بطی تر بوده و چند واقعه در محابس و برخی نقاط دیگر افغانستان رخ داده است که رویه مرفته اگر با سال ۱۳۲۱ صرف مقایسه قرار داده شود گویا اقدامات تدافعی وزارت صحنه مؤثر افتاده است .

واکسین ضد حمای لکه دار:

در سال گذشته نسبت به توريد واکسين ضد حمای لکه دار از امريکا تاند کداري رفته بود. چنانچه در اوایل سال ۲۲ حکومت امریکا مجس تجارب ابتدائی يك مقدار واکسين را بصورت رایگان بوزارت صحتیه سپرده و خواهش نمودند تا بعد از تطبيق نتایج تجربیه بایشان وانمود کرده شود زیرا ضروريکه فارغین کرام اطلاع دارند واکسين ضد حمای لکه دار در زمرة اختراعات جدیدۀ عالم طب محسوب شده و تاکنون مجرب بودن قطعی آن با ثبات نرسیده ازین باعث بود که وزارت صحتیه تحت نظارت با کترولوژی مربوطه خویش بدواً به تطبيق این واکسين در برخی از مجابس عمومی پرداخت در وقتیکه وزارت صحتیه واکسين مزبور را مورد تطبيق می گذاشت از شدت مرض حمای لکه دار ناگهانی گسسته شده و مرض طور اییدیمی موجود نبود تا بعد از تزریق نتیجه مطلوب به بدست می افتاد و الی اینقدر میتوان گفت که بعد از تطبيق واکسين ناسیون مانند سالهای گذشته مرض حمای لکه دار صورت استیلای در مجابس اختیار نکرد و نسبت به علت فوق باید بگوئیم که تاکنون نتیجه قطعی بدست وزارت صحتیه نیفتاده ولی با آنهم تجارب مطلوب تعقیب کرده میشود و امید است که در آتیۀ قریب وزارت صحتیه بکدام نتیجه اساسی رسیده بتواند.

واکسين چيچک و آبله کوبی:

در سال ۲۲ نیز طبق سالهای گذشته نسبت به عمل نمودن آبله کوبی در بین عموم اطفال مملکت اقداماتی بعمل آمده و به تعداد (۲۵۰۰۰۰) نفر واکسين چيچک طرف استفاده قرار داده شده است.

مجادله با سفلس:

در سالهای گذشته از رهنمائی تداوی سفلس و معاینه خانه هائیکه بمنظور مجادله با این مرض در ولایت هرات و سایر نقاط افغانستان تاسیس یافته بودند تذکری رفته است که اینک به سلسلۀ همان اجراءات ماقبلی در مورد مجادله با سفلس هرات ذیل توضیح داده میشود:

از روی احصائیۀ که در مورد مرض سفلس وزارت صحتیه بدست دارد ولایت هرات نسبت به سایر نقاط افغانستان از نقطۀ نظر مرض سفلس بیشتر توجه وزارت صحتیه را بخود جلب نموده و اولتر از همه در ولایت هرات بمجادله این مرض برآمده است، اگرچه نسبت کمسود بودن راههای تجارتي وزارت صحتیه حسب مطلوب بمجادله این مرض اقدامی کرده نتوانست معینۀ در سال ۲۲ حتی المقدور يك مقدار ادویه کافي ضد مرض سفلس ارسال نمود تا توسط معاینه خانهای سیار و ثابت و شفا خانهای عمومی خویش به تکمیل این منظور بپردازند بدیهی است مجادله

اساسی با مرض سفلس در ولایت هرات و یاسائر نقاط افغانستان اگر خدا بخواهد بعد از خاموش شدن آتش جنگ عملی خواهد گردید .

دارا العجزه :

در قطار موسسات خیریه که حکومت متبوعه موجودیت آنرا احتمی و لازمی می شمرد یکی از آنها موسسه دارالعجزه میباشد . مفهوم دار العجزه البته از اسم آن خوبتر افاده گردیده و هر شخصی معلومات کافی خواهد داشت که موجود بودن این قبیل موسسات در محیط مسا ضروری میباشد از آنجائیکه تاکنون دارالعجزه عمومی تاسیس نگردیده و از طرف وزارت صحیه برای نگهداشت مجانبین بی بضاعت و مجانبینی که در سالیهای متعددی تحت معالجه در شفاخانه عقلی و عصبی قرار گرفته و اعاده صحت نکرده اند چنین تجویز شد که باید یکی از شاخهای دارالعجزه عمومی از حالا تاسیس گردیده و به واری نمودن احوال این قبیل مریشان بپردازد چنانچه وزارت صحیه در جریان سال ۱۳۲۲ صورت نظریات خود را به پیشگاه حکومت متبوعه تقدیم کرده و منظوری تاسیس این موسسه را بدست آورد ، موضع این دارالعجزه در جوار طیور خانه علی آباد انتخاب گردیده و درین موسسه باندازه چهل مریش رهایش کرده میتوانند ، غماریکه در جوار طیور خانه علی آباد برای این منظور انتخاب شده است چون اندک ترمیمات و تعدیلاتی بکار داشت ازین حیث وزارت صحیه بودجه مقدماتی این دارالعجزه را بک نصف آن از طرف موسسه خیریه بانک ملی و نصف دیگر آن از بودجه حکومت متبوعه برداشته میشود ترتیب داده و به موسسات صحی علی آباد دستور صادر نمود تا هر چه زودتر راجع به مرمت کاری و تعدیلات آن اقدامات لازمه را بعمل آورند تا برای رهایش مریشان آماده گردد چنانچه موسسات صحی علی آباد طبق دستاویز فوق مسئله را در دست اجرای خویش قرار داده است .

مسائل نفتیش و مرا قبت های عمده :

۱- نفتیش ادویه فروشی های مرکزی و سایر ولایات حسب مقررات وزارت صحیه در هر بانزد روز جریان داشته و نواقصی که به ملا حظه رسیده بر اساس مقررات متذکره یا توضیح داده شده و یا مورد اخطار و جزا قرار داده شده گویا این نفتیش ها مانند سال گذشته در اصلاح ادویه فروشی ها چه در زمینه نظم و نظافت ادویه فروشی ها چه در خصوص فروش ادویه و غیره آنهارول خوبی را ایفا کرده است .

۲ - از آنجا ئیکه در سال ۱۳۲۲ نیز نسبت به توریید مشکلاتی موجود و قیمت ادویه رو به تریید بوده برای جلوگیری از احتکاک رادویه فروشی ها و قایم نمودن یک معیار معین جهت

فروش ادویه مسئله تحت کنترل قرار گرفته و برای فروش ادویه شرکت های مرکزی و اطراف معیار اساسی تعیین گردید .

۳- در سال ۱۳۲۲ هم با اینکه بحران موجوده در تولید ادویه مشکلات زیادی رایش کرده معینا نسبت به تجاوز بیکه از طرف وزارت صحت اتخاذ گردیده بود با همکاری ریاست دیو ادویه و احتیاجات شفاخانه ها حتی المقدور تهیه گردیده و مخصوصا نسبت به کنترل اساسی بیکه در باره صرفیات ادویه بعمل آمده است بیشتر در صرفه جوئی ادویه کمک کرده و با اینکه طرق تجارتی در اثر مشغول بودن جنگ موجوده مسدود بود در سال ۱۳۲۲ در امورات جاریه هیچ شفاخانه بندشی بوجود نپيوست .

۴- برای اینکه یک شخصی اگر آرزو داشته باشد در مرکز و یا سایر نقاط افغانستان به افتتاح ادویه فروشی بپردازد در نزد وزارت صحت شرایط و مقرراتی موجود بوده که در اواخر سال ۱۳۲۱ درین قوانین و مقررات تعدیلات لازمه بعمل آمده و یک اساسنامه جامع تدوین و بعد از صحت مقامات صلاحیت دار در منصبه اشاعه و تطبیق گذاشته شده تعدیل این قوانین از یکطرف متضمن مفاد حکومت بوده و از جانبی هم برای مالکان ادویه فروشی ها خالی از فایده نیست .

۵- در سال ۱۳۲۱ ارجاع به تفتیش شفاخانه های ولایات تذکری داده شده بود چنانچه در اواخر سال مذکور یک هیئت مکمل که مرکب از اشخاص فنی و اداری بودند با پروگرام مفصلی اعزام به اساس خطر کتی که از جانب وزارت صحت مقرر شده بود شفاخانه های چهار بیکار، پل خمری، بغلان صنعتی بغلان مرکزی، سیار قطن و بدخشان، خان آباد، قندوز، تالقان، بدخشان، شفاخانه ملکی مزار شریف، سیار مزار، مستورات مزار، اوبیک، بلخ، شبرغان، میمنه، سیار میمنه، مرکز هرات، مستورات هرات، سیار هرات، شبن دند، غوریان، بادغیسات، چغانسور، فراه، کرشک، مرکز قندهار، مستورات قندهار، فلات، غزنی، مرکز مشرقی، لغمان، کندهار، شنوار را تفتیش نمود و در سال ۱۳۲۲ نتایج تفتیش را به وزارت صحت تقدیم کردند عمده ترین نتیجه که وزارت صحت ازین تفتیش بدست آورده عبارت از ذخیره نمودن بیکمقدار کافی ادویه میباشد یعنی هیئت تفتیش مطابق دستور بیکه از مقام وزارت بدست داشت درواخانه های شفاخانه های مربوطه را مورد کنترل قرار داده ادویه بیکه زاید از احتیاج ایشان دیده شد آنرا برنگرداد. بدیهی است درین موقع بیکه تولید ادویه از خارج بسا مشکلاتی دارد جمع آوری این قبیل ادویه حوائج عمده سایر شفاخانه ها را رفع نموده و ازین رهگذر برای وزارت صحت تسهیلات زیادی را فراهم نموده نسبت به سایر نتایج تفتیش آنچه را که مسلم تر جزا بود جزا و آنچه را که قابل مکافات بود مکافات داده شد خلاصه اینکه وزارت صحت ازین تفتیش خیلی نتایج رضایت بخش و مفیدی بدست آورد .

نشریات سال ۱۳۲۲ :

نشریات عمده که در سال ۱۳۲۲ از طرف شعبه تشکیلات وزارت صحتیه در جریان این سال برای رهنمایی شعبات ذی علاقه تدوین و درمنصه اشاعه گذاشته شده حسب آتی میباشد :

۱ - رهنمایی حامی لیکه دار از نقطه نظر تدای و پرستاری شفاخانهای حکومتی، این رهنما برای دکتوران معالج در حین علاج مریضان که باید بطور متحدالشکل صورت بگیرد خیلی مفید ثابت شده و نتایج فناخت بخشی از آن گرفته شده .

۲ - تعلیماتنامه کورس قابله کی و پرستاری شفاخانه مستورات .

۳ - مکلفیت نامه کورس قابله کی و پرستاری شفاخانه مستورات .

۴ - تعلیماتنامه وظائف مامورین و مستخدمین اداری و فنی اکسریز این تعلیماتنامه برای تدویر امور اداری و فنی اکسریز خیلی مفید واقع شده است .

۵ - آواینکه موسسات دندان سازی و شعب پروتیز آن محدود بود مسائل مربوطه آن بسهولت

تدویر شده میتوانست ولی در سال ۱۳۲۲ بعد ازیکه سرویس اول و دوم دند انسان سازی ذکر باشعبه پروتیز آن و سرویس اول و دوم اناث باشعبه پروتیز آن تازه تشکیل گردید درامورات اداری موسسات مذکور از حیث وسعت اخیره برخی مشکلاتی موجود شد که وزارت صحتیه برای رفع این مشکلات به تدوین دستورالعملی پرداخته و خط مشی هر یک از شعب متذکره را به وسیله آن تعین نمود .

احراز تخصص بعضی دکتوران افغانی :

بر حسب لایحه تخصص در سال ۱۳۲۲ دکتوران ذیل در موسسات صحتی علی آباد دوره خدمت استیانی خود را موفقاته انجام دادند و به اخذ دیپلوم تخصص نائل شده اند :

۱ - دوکتور میر غلام حسین خان متخصص امراض جراحی .

۲ - دکتور عبدالرحمن خان متخصص امراض جلدی .

اجراآت متفرقه :

۱ - یازده نفر طلاب فارغ التحصیل دوره ۶ فاکولته طبی تعلیمات نظری خود را به پایان رسانیده و در بول کلینیک های امراض مختلفه مشغول ستاژ میباشند .

۲ - چهارده نفر فارغ التحصیلان دوره نهم مکتب طبی که تعلیمات نظری خود را به انجام رسانیده بودند داخل در شعبات مختلفه ستاژ گردیدند .

۳ - یازده نفر از محصلین دوره ۶ شق دوا سازی فاکولته طبی فارغ التحصیل شده و به شعبات مربوطه مشغول ستاژ میباشند .

- ۴ - ۲۲ نفر از دوره سوم کورس کمپوندری فارغ التحصیل و بعد از اخذشها دتنامه کمپوندری به شعبات مربوطه بحیث کمپوندر موظف مقرر گردیدند .
- ۵ - ۶ نفر آبله کوب از کورس آبله کوبی با کترلوژی فارغ و بعد ستاز بحیث آبله کوب موسسات صحی مقرر شده اند .
- ۶ - یناغلی دکتور عبدالظاهر خان و یناغلی دکتور محمد یوسف خان فارغ التحصیلان امریکا که تحصیلات خودهارا بیابان رسانیده و در شعبه جراحی و داخله سند حاصل کرده اند درین اواخر وارد مرکز گردیده و به شعبات صحیه بوظیفه خودهامقرر شده اند .
- ۷ - عزتمند بدری روح سلمان متخصص سل در هذه السنه استخدام و وارد مرکز شده و بوظیفه معینه خود بحیث متخصص سل در رفقی سناتوریم و سناتوریم نسوان اجرای وظیفه میدارد .
- ۸ - عزتمند سوبیل آکای متخصص گوش و گلودر هذه السنه استخدام و وارد مرکز شده و بحیث متخصص گوش و گلو و ینی در کلینیک علی آباد و پولی کلینیک معاینه خانه مرکزی اجرای وظیفه مینماید .
- ۹ - در جریان سال ۱۳۲۲ حسب مقررات موضوعه از طرف یکنفر از تاجران مسکونه خان آباد یک ادویه فروشی در شهر خان آباد مفتوح گردید .
- ۱۰ - شرکت ادویه فروشی عظیم که نظر به نقائص داخلی آن در سال ۱۳۲۱ ممدوده بود بین سنه ۱۳۲۲ نظر به تعهد یکه راجع به اصلاح نوافس شرکت مالک آن بو وزارت صحیه تقدیم نمود مجدداً مفتوح گردید .

وزارت پست و تلیگراف و تلیفون

الف - ریاست تفتیش :-

۱- ترتیب يك لائحة محصولات تلیگراف برای غرفه جات مرکزی و غیره ولایات که باید محصولات تلیگرافات يك جوابی اخذ گردد که برای مراجعین سهولت بخشیده و هم دفاتر اخذ محصولات منظم و - بوقت الفاظ شماری عوض يك نفر چندین نفر کنترل و حساب واردات همان روز در ختم همان روز تصفیه و پول های عاید شده فی الفور در همان روز یا فردای آن تحویل خزانه شده و بحساب معامله گردد .

ب- مدیریت عمومی تلیگراف :-

- ۱- نصب دستگاه رسیور کلان جدید تلیگراف خانه مهتاب قلعه برای اخذ اخبارات بین المللی .
- ۲- برپا نمودن يك تلیگرافخانه جدید برای اخذ اخبارات دنیا مخصوص به آژانس مطبوعاتی که سامان آن در شرف نصب شدن است .
- ۳- توسعه آلات برقی تلیگرافی و تلیگرافخانه های مرکزی يک توت و مهتاب قلعه .
- ۴- ارتباط پیدا کردن اخبارات رأساً بین کابل و نیویارک و بین کابل و استانبول که از آن جمله قرار داد و موافقه تبادل تلیگرافات بین کابل و امریکا انجام یافته .
- ۵- احداث يك تلیگرافخانه سیمدار در مرکز به ترتیب جدید سه گانه (مورس ، بندر ، تلیفونی) هر یک سرکیت شمالی ، جنوبی ، غرنی ، مشرقی ، آلات جداگانه بارتباط يك سوچورد ترتیب گردیده .
- ۶- تاسیس تلیگرافخانه های جدید سیمدار در فیض آباد ، بدخشان ، حکومتی کلان غرنی حکومت خوست .
- ۷- توريد سامان فالتوی دستگاه های بیسیم مرکزی و اطراف .
- ۸- احداث يك تحویلخانه فنی برای حفظ سامان و چراغ های جدید التجریر تلیگراف در تلیگرافخانه يک توت .

ج - مدیریت عمومی پست :-

- ۱- ترتیب جدول سیر و حرکت عموم پسته های که ذریعه موترحمل و نقل داده میشود و توزیع آن بدوائر مغایراتی و غیره .
- ۲- تکمیل همه انواع احصائیه جات اموریستی .
- ۳- جریان دونوع تکت پستی جدید ۳۵ پولی و ۷۰ پولی :

- ۴- ارسال و مرسل پوسته بین خان آباد و کابل هفته سه مرتبه ذریعۀ موتر .
- ۵- ارسال احصائیۀ انواع ارسالات پستی عموم افغانستان بدفتر بین المللی پستی .
- ۶- تهیه تبادلۀ پستی سر بسته بین عموم دوائر مخابراتی ولایات و حکومتات اعلی و کلان و مواضعی که در بین خط مستقیم موتر واقع است .
- ۷- تبدیلات محصولات آن و نگهداشتن موازنۀ محصولات مذکور .
- ۸- ترتیبات جدیدۀ نسبت سرعت ارسال و مرسل و توزیع مرسلات پستی داخله .
- ۹- تاسیس ماموریت مخابرات در خان آباد ، قندوز ، پل خمری نسبت سرعت جریان مخابرات دوائر رسمی و تجارتی و غیره .
- ۱۰- تعیین اوقات بازگشت ورقه های جوابی مرسلات پستی بین دفاتر مبدأ و مرجع عموم مخابراتی ولایات و حکومتات اعلی و کلان و ثلاثه .
- ۱۱- بواسطۀ بهبود و تنظیم مزیدۀ تعدیل مدیریت مخابرات قطن و بدخشان طور سیار .
- ۱۲- تعلیم یک تعداد طلاب پستی برای شق امور پسته و پارسا خارج .

د- مدیریت ارتباط خارجه :

- ۱- حل و فصل محاسبات تیلگرافى بامالك خارجه : هند ، ايران ، روسيه ، امريكا ، المان ، ايطاليا و جاپان .
- ۲- حل و فصل حسابات ورقه های جوابیۀ بین المللی بامالك خارجه .
- ۳- ترتیب ورقه های ترانزیتی زمینی و هوایی بامالك خارجه .
- ۴- حل و فصل حسابات پارسلات صادره و وارده از راه هند .
- ۵- تادیبۀ پول سهم اشتراك افغانستان بابت سال ۱۹۴۲ بدفتر بین المللی تیلگرافی برن .
- ۶- تادیبۀ پول سهم اشتراك افغانستان بابت ۱۹۴۲ بدفتر بین المللی پستی برن .
- ۷- تحقیقات تاخیر و نرسیدن تیلگرامات وارده و صادرۀ خارجه .
- ۸- تحقیقات مفقودی و تاخیر و نرسیدن پوسته ها و مراسلات پستی وارده و صادره .
- ۹- فروش تکت های پستی افغانی .
- ۱۰- اسمای دفاتر جدید التاسیس تیلگرافی در افغانستان بدفتر بین المللی تیلگرافی در برن و اطلاع آن توسط دفتر موصوف بدیگر از دوائر اتحادیه .
- ۱۱- ترتیب نشر خنامه محصولات مراسلات هوایی از راه هند و اشعار آن بدفتر بین المللی پستی در برن .
- ۱۲- تهیه و طبع تکت های ۳۵ پولی سرخ ۱/۲۵- افغانی آبی مخصوص جشن استقلال (۲۵)
- ۱۳- » » » » » ۳۵ » ۷۰ پولی جهت مراسلات عادی و راجستری داخلی افغانستان .

- ۴- ترتیب و ارسال خریطه‌های سر بسته مستقیم پستی بین دفاتر نیویارک .
- ۵- ترتیب احصائیة گروپ های تیلیگرافی در خارج مملکت مثل هندوستان و ماورای آن و آلمان و جاپان و غیره از وارد و کذا از صادره .

ج : مدیریت محاسبات خارجه :

- ۱- حسابات تیلیگرافی مملکت اتمان، فیصله حسابات دوازده ماهه سال ۴۲ و سنجش دوازده ماهه سال ۴۳ .
- ۲- حسابات تیلیگرافی مملکت جاپان، فیصله حسابات دوازده ماهه سال ۴۲ و سنجش دوازده ماهه سال ۴۳ .
- ۳- حسابات تیلیگرافی مملکت ایتالیا، فیصله حسابات دوازده ماهه ۴۲ و سنجش ۹ ماهه سال ۴۳ .
- ۴- حسابات تیلیگرافی مملکت هندوستان، فیصله حسابات ۲ ماهه اخیر ۴۱ الی ۲ ماهه اول سال ۴۳ و سنجش صادره دوازده ماهه سال ۴۳ و وارده ۹ ماهه سال مذکور .
- ۵- دوازده ماهه روسیه، فیصله دو ماهه اخیر سال ۴۱ و سنجش حسابات سال ۴۲ الی اخیر سال ۴۳ .
- ۶- دوازده ماهه ایران سنجش حسابات سال ۴۲ الی مارچ ۴۳ .
- ۷- دوازده ماهه امریکه، سنجش حسابات ماه جون و جولائی و اگست اخیر ستمبر ۴۳ .
- ۸- تطبیق و چک راپورتهای تیلیگرامات وارده و صادره دفاتر تیلیگرافی افغانستان .
- ۹- استرداد پولهای اضافه اخذ شد کی تیلیگرامات برای مرسل تیلیگرامات و حوات و برات آن .

د -- مدیریت تلیفون :

- ۱- ترتیب تمدید تلیفون های هوایی و مرکزیت آن بطرز جدید فنی در بازار مسجد چوب فروشی .
- ۲- کلیدهای سوچورد مرکز کیبل که از استفاده خارج شده بود به فابریکه حربی جدید ساخته و به کار انداخته شده است .
- ۳- از مرکز حسین کوت الی کاریز میر به مسافه سه گروه جدیداً تمدید لین شده .
- ۴- از مرکز ولایت هرات الی حکومت غوروات به مسافه هفتاد گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۵- از بارک بدخشان الی حکومت اشکاشم در زیباک به مسافه سی و هفت گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۶- از تپه قلعه زال الی کیمساری قلعه زال به مسافه سه گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۷- از مرکز گردیزی الی حکومت جدران به مسافه بیست و چهار گروه جدیداً لین تمدید شده .
- ۸- از مرکز خوست الی یعقوبی به مسافه شش گروه جدیداً لین تمدید شده .

- ۹- از مرکز یعقوبی الی زمیر به مسافت هفت کروه جدیداً لین تمدید شده.
- ۱۰- از مرکز یعقوبی الی حکومت حاجی میدان به مسافت هفت کروه جدیداً لین تمدید شده.
- ۱۱- از مرکز یعقوبی الی علاقه داری تیزی به مسافت شش کروه جدیداً لین تمدید شده.
- ۱۲- از مرکز یعقوبی الی میدان خوله منسکل به مسافت هفت کروه جدیداً لین تمدید شده.
- ۱۳- ترتیب دفاتر مدیریت تلفون به طرز جدید با صورت پیشرفت از قبیل هر گونه معلومات اداری وغیره. این مدیریت با وجود اینکه جدید تشکیل است حسابات داخله و خارجه نسبت به پروژه جدید و حدود سهولت بامورین مربوطه موفقی شده است که حل و فصل یومیه و تطبیقات حسابیه وغیره تفاوت یولی و اداری اصلاح و بدول خارجه از صحت حسابات اطمینان داده شده است و کذا دولیکه تلگرافات صادراتی شعبات مختلفه وزارت پست را پذیرفته اند حساب یولی دارند از صحت حسابات تصدیق نموده اند کذا کنترل یومیه به محاسبات تلگرافات مرکزی بعمل آمده است و هم درین معرفی است که احصائی تلگرافات وارداتی و صادراتی ملکیت خویش و خارجه را ترتیب نموده است.

ه - مدیریت مامورین و اجراییه :

- ۱- ساختمان تعمیر الحاقیه دویم وزارت پست و تلگراف که در سال ۱۳۲۲ تعمیر مذکور مطابق نظریه وزارت و نقشه وزارت فواید عامه شروع و تا اخیر سال کار آن به پایان رسیده و اکنون قابل رهایش و استفاده گردیده .
- ۲- احداث یک باغچه در تلگرافخانه مهتاب قلعه بغرض تفریح مامورین وغیره که در آن جا وظیفه دارند و غرس یک تعداد نهال و اشجار ممر و غیر ممر .
- ۳- ساختمان تلفونخانه محصولی مرکزی بصورت اساسی که دارای احاطه های علیجده و بغرض استفاده مخابره کنندگان برای هر سمت و هر موضوع علیجده ساخته و بغرض استفاده گذاشته شده .
- ۴- ساختمان برنده ها در تحویلخانه برای حفاظت اموال و سامان تحویلخانه .
- ۵- ساختمان دو تحویلخانه قرطاسیه بصورت اساسی و اصولی که در آن قرطاسیه های مطبوعاتی و غیر مطبوعاتی بصورت صحی و از هر قبیل علیجده ساخته و حفاظت میشود و عندالضرورت بدون کدام زحمت صرف استفاده قرار میگیرد .
- ۶- احاطه و میدان وزارت که با اثر انهدام تعمیر سابقه بصورت خرابه بود به غرس اشجار بصورت یک باغچه تشکیل یافته یک تعداد اشجار غرس گردیده .
- ۷- تخصیص محصولات پسته و تلفون و تلگراف و رادیو از مدیریت اجراییه منسک و بدو اثر مربوطه تعلق گرفته است .

امور معادن

بدیهست که مملکت افغانستان يك مملكت كوهستانی و دارای معادن متنوع بوده و تا جائیکه نمونه‌های مواد گمانی از نقاط مختلف وطن عزیز ما كشف گردیده‌مارا به آینه درخشان امیدوار می سازد ، ولی تمام معادن مستلزم تحقیقات مفصل طبقات الارضي و نقشه برداری و برمه کاری و غیره تدقیقات فنی بوده و این کار ایجاب استخدام يك عده متخصصین و مهندسين معدن گشی و تهیه لوازم فنی را می نماید که وزارت معدن از سبب وضعیت مفشوش دنیا مع الاسف به استخدام متخصصین معادن و توريد سامان و لوازم فنی جهت تحقیقات و بکار انداختن معادن حسب مطلوب موفق شده نتوانسته ، و اجرا آتی را که در جریان سال ۱۳۲۲ بعمل آورده است نسبتاً محدود و متناسب به توان و وسایط ممکنه بوده و با وجود مشکلات و بحران جنگ عالم کبر و موجود نبودن وسایل لازم و اجرا آتی که از طرف وزارت معدن ذریعه يك عده نهایت محدود و متخصصین داخلی و يك نفر متخصص پولیندی بعمل آمده ذیلاً بطور اختصار شرح داده می شود :

۱ - وزارت معدن در بهبود و اصلاح امور معادن نمك و ترقی عمل آن بذل مساعی ننوده و با وجود مشکلات ترانسپورت و توريد نمك خارجی که به پیمانه زیاد از مملکت هند وارد افغانستان می شود از کسر عمل معدن نمك تالقان تا اندازه جلو گیری و در پیشرفت امور و ترقی عمل نمكسار تاشقرغان و مدیریت عمومی نمكسار اندخوی و نمكسار غوریان هرات و معدن نمك شهرک اقدامات لازمه بعمل آورده و عایدات نمك قندهار را ترقی مضاعف داده و معدن شوره نمك غور بند که يك مبلغ قلیل به اجاره داده شده بود نظر به اجاره یکساله عمل سال گذشته در هذاسنه که طور امانی کار شده در آن ترقید خوبی بعمل آمده و امور استخراج معادن نمكسار های فوق اکنون بوضعیت بهتر تحت عمل و مورد استفاده بوده نسبتاً مفاد هنگفتی سالانه از معادن مذکور بدست می آید که به ثروت وطن يك وسیله معتنائی شمرده می شود .

۲ - مرکز فروش مدیریت نمك تالقان که فعلاً در طافچه خانه بوده و تقریباً چهار کیلومتر از موضع استخراج یعنی از خود معدن فاصله دارد برای اینکه نمك استخراج شده به سرعت و مقدار کافی در کدام ذخیره شود چنین ترتیب اتخاذ گردیده که سرك مو تررو تا زیر معدن امتداد یابد و کدام اساسی و جای رهایش مامورین مطابق نقشه در نزدیکی معدن تعمیر گردد ، برای اجرای این مقصد فعلاً دو نفر مهندسين از وزارت جلیله فواید عامه در معدن نمك تالقان ارسال شده اند که بعد از بر آورد نقشه بکار تمديد سرك و غیره اقدام نمایند چنانچه فعلاً کار سرك مذکور جاری است .

۳ - در سال ۱۳۱۹ که توسط مستر جی انگلیس و هیئت علمی معینی او تمام معادن نمک افغانستان مورد تحقیقات و مطالعات فنی قرار گرفت و راپورت جامع در این زمینه بوزارت معدن تقدیم نمود بر حسب مقتضیات وقت بر طبق نظریات هیئت مذکور اصلاحات لازمه در امور فنی و اداری نمکسار ها بعمل می آید ، منجمه لازم گردید که بر حسب محتویات راپورت مذکور به تحقیقات سروی و نقشه برداری معادن نمک ولایت فطغن مثل معدن نمک تالقان و چال و کلفنگان و فراق و نهرین اقدامات بعمل آید ، برای اجرای این کار یک نفر نقشه کش موظف ساخته شد که به تحقیقات سروی معادن مذکور پرداخته و نقشه های طوپوگرافی نواحی نمکسار ها را ترتیب و بوزارت معدن حاضر دارد .

۴ - چون مملکت عزیز ما دارای معادن نمک سنگی و قسم رسوبی بوده و عایدات مهمی از آن بدست می آید نظر به اصلاحات قسمت حفاریات و استخراج معادن مذکور لازم افتاد که این کار در تحت نظر یک عده جوانان تعلیم یافته تحت اداره گرفته شود برای حصول این مقصد شش نفر محصلین فارغ التحصیل رشدی را که بصفت ترجمان بوزارت فواید عامه موظف بودند ، وزارت معدن تحت تعلیم و تربیه گرفته بغرض تحقیقات عملی در هند فرستاد در هذالسنه که محصلین مذکور بعد از اخذ تعلیمات عملی وارد مرکز شدند آنها را بغرض تطبیقات عملی و تکمیل دوره ستاژ در معادن نمک اطراف تقسیمات نمود طوری که در نظر است محصلین مذکور مدت یکسال دیگر بصفت معاون مامورین استخراج اجرای وظایف نموده و بعد از تکمیل موعد فوق بحیث مامورین مسئول شعبات استخراج نمک وظیفه دار خواهند شد .

۵ - در افغانستان معادن متعدد ذغال در نقاط مختلف کشف گردیده ، مخصوصاً ذغال ها بیکه دارای جنسیت اعلی و ذخایر بزرگ میباشد در قسمت شمال هندوکش واقع اند ، چنانچه مستر کریس بیخ موجودیت یکی از معادن ذغال را که در ناحیه دره صوف مکتشف گردیده در حدود پنجاه ملیون تن تخمین نموده بود . چون معدن ذغال مذکور و ذغال موضع ایشسته و دیگر ذغال های افغانستان ایجاب یک سلسله تحقیقات طبقات الارضی و سروی و برمه کاری را میکرد این کار مدت سه سال توسط هیئت جیالو جیکل سروی آف اندیا (هیئت مساحتی طبقات الارض هندوستان) در تحت ریاست مسترویس در ناحیه ذغال دار دره صوف و ایشسته و برق و موضع کر کر بقلان صورت گرفت ، از آنجا که مسایل ترانسپورت ذغال دره صوف بسبب موجود نبودن وسایل نقلیه سریع و ارزان در کابل قیمت تمام میشود برای رفع احتیاجات فوری و ضروری کابل در مواقع لازمه از معدن ذغال ایشسته که در ۱۷۲ میلی شمال کابل واقع است استفاده میشود چنانچه در هذالسنه نیز یک مقدار ذغال جفله

از معدن مذکور استخراج و توسط لاری ها بر کزنقل و در موقع زمستان برای رفع احتیاجات اهالی و دواير زسلى به معرض فروش گذاشته شد و يك مقدار خاكۀ ذغال نقل داده شده معدن مذکور هم بعد از عمليات بريكس سازى بفروش رسانيده شد ، همچنين معدن ذغال كركر كه در ده ميلى فابريكات جديد التاسيس فابريكۀ نساجى پل خمري و قند سازى بفلان واقع است در مواقع لازمه به پيمانۀ بزرگك به مجروفات فابريكات فوق الذكر خدمت مينمايد ، گرچه عمليات اكتشافى و استخراجى معدن مذکور بسبب بعضى معاذير چندين معطل گرديده بود اكنون نظر به احتياج فابريكۀ قند بفلان كه سوخت ماشينها را از تيل به ذغال سنگك تبديل مينمايد مجدداً به كار آن اقدام و آغاز ميشود كه درين زمينه ترتيبات لازمه روى دست گرفته شده است ، بعلاوه فابريكۀ پخته قندز از معدن ذغال بشكى مواد محروفات خود را تهيه و از ذغال مذکور كو كس ميسازند ، در معدن ذغال فرح گرد غور بند كه مسایل استخراج نقاط سابقه در اثر توليد مشكلات سوفها و استخراج آب سكه و معطلى واقع شده بود در برج قوس هذالسنة يك رگك جديد ذغال كه داراى هفتاد سانتى متر ضخامت ميباشد ذريعه عز تمند مستر چرسكى مستخدم وزارت معدن كشف گرديد كه رگك مذکور مستلزم تحقيقات مزيد بوده و بعد از امتحانات لازمه و حفريات مقدماتى به استخراج ذغال مذکور مجدداً آغاز خواهد شد .

از آنجا كه وجود تيل و ذغال در يك مملكت بمنزله روح و گرمى مملكت محسوب مى شود بواسطۀ آن چرخهاى صنعتى مملكت بكار مى افتد نظربه اينكه وطن عزيز ما بيشتر ب مواد محروفات احتياج دارد بهمين جهت وزارت معدن در اين قسمت توجه زياد داشته و براى پيشبرد اين كار كه بوجود متخصصين معدن كنى و تهيه ماشين ها و آلات فنى احتياج زياد ديده ميشود خاتمه جنگك را انتظار ميكشد تا آنوقت براى رفع احتياجات ضرورى از متخصصين دا خلى و اسباب وطنى كار گرفته مى شود و مسایل كشفيات مزيد ادامه داده خواهد شد بعلاوه چون ذغال معدن ايشيشته غالباً بصورت میده و يودرى استخراج ميكرديد براى قالب ريختن ذغال مذکور دوپايه ماشين بريكس مۀ بايلران از خارج توريد و فعلا يك دستگاہ آن در فابريكۀ سمنت نصب و بكار انداخته شد كه دريك ساعت مقدار يك تن خاكۀ ذغال را در تحت فشار سخت و بصورت قالب ميريزاند و يك پايۀ ديگر آن براى بريكس ساختن خاكۀ ذغال معدن كركر به شركت قند سازى بفلان داده شد تا در سوخت ماشين هاى فابريكۀ قند از بريكس مذکور استفاده نمايند .

۱۶- در برج اسد سال جارى نظر بدر خواست و ج وكيل نايب الحكومه هرات از طرف وزارت معدن جهت حفريات اكتشافى و بكار انداختن معدن ذغال كركر هرات

ع. سید عبد الاحد خان دیپلوم انجنیر در ولایت هر ات با د ساتیر لازمه اعز ام شد مشارالیه در معدن قدیمه به کشفیات علمی و حفر چاه ها و جره های اکتشافی پرداخته و نقاط مذکور را از نقطه نظر اقتصادی برای استخراج ذغال غیر مساعد یافت بالاخر به اثر تجسّسات مزید به کشف دو لایز جدید به نزدیکی کوتل سبز ک موفق گردید که این رگ های جدید از سرک عمومی قلعه نو سه کیلو متر و از شهر هرات ۷۵ میل فاصله دارد و ضخامت آن دارای یک متر میباشد ، جنسیت ذغال آن خیلی اعلی و از بهترین ذغال های افغانستان است ، ذغال مذکور خیلی سیاه و درخشان بوده دارای مواد قیری نیز میباشد که بوقت محترق شدن به شعله بلند میسوزد و در حدود (۷۰۰۰) کالوری حرارت دارد. در لایز نمبر اشش صوف امتحانی بعرض ۱۸ متر و ۴۰ سانتی و به طول مجموعی ۱۱۴ متر و در لایز نمبر ۲ یک صوف امتحانی به عمق ۲۰ متر حفاریات نموده و در ضمن عملیات اکتشافی یک مقدار ذغال استخراج شده را توسط لاری ها جهت محروقات ضروری شهر هرات نقل و ارسال نموده که توسط ریاست ارزاق آنولا بفروش میرسد سرک موثر و رو بفاصله سه کیلو متر از سرک عمومی تاخود معدن نیز امتداد داده شد است .

نا گفته نماند که رگ های ذغال مذکور نه تنها در نو اخی کوتل سبز ک و مسجد جوبی یافت شده بلکه در اثر تجسّساتیکه بعمل آمده آثار و غلایم ذغال در حد و د کوه و علاقه درملق که تقریباً ۳۰ میل از هرات مسافه دارد نیز مشاهده رسیده است که چون عصر یورا در این علاقه تشکیل بزرگ دارد امکان پیدایش ذغال رفته و این منطقه ایجاب تجسّسات مزید را میبکشد که از نقطه نظر طبقات الارضی تحقیقات مفصل بعمل آید .

۷ - مسائل زرشوئی منطقه فطعن و بدخشان که از سالیان دراز مورد توجه قرار گرفته و طلاء را از دریای آمو و کوکچه و بعضی دره جات زرخیز بصورت دریا کاری و دره کاری بدست آورده میشود و در نتیجه عملیات زرشوئی هر سال یک مقدار طلاء ریگی و برکک توسط زر شوین حاصل و به قیمت از نزد آنها خریداری و تحویل خزانه حکومت میشود گرچه فعلاً یک نماینده کی برای خرید طلاء در موضع رستاق دایر میباشد که توسط نگرانهای سیار و نماینده های مربوطه بجمع آوری و خرید طلاء مناطق زر خیزی پرداختند با آن این شعبه مهم وارداتی در سایه توجه و مراقبت مزید و تحقیقات لازمه کنجایش ترقی بیشتر را داشته و همین مسئله جلب توجه وزارت معدن را نموده بهمین جهت در ضمن اقداماتی که در بهبود و اصلاحات امور زرشوئی و خرید طلاء و قنای فوقاً بعمل می آید ، در انکشاف منابع اصلی طلاء دار که دریای آمو و کوکچه از انجا سرچشمه گرفته و طلاء را با خود آورده بسواحل دریا و رودخانه ها پراکنده و منتشر میسازد نیز به تحقیقات علمی پرداخته و در هذالسنه دوهیئت فنی را در مناطق زرخیز

بدخشان ارسال و تا زمان بدست آمدن نتیجه تدقیقات فنی را برای انکشاف منابع معدنی طلا دار و بهبود و اصلاح امور زرشوئی ادامه داده خواهد شد .

س - داکتر عبداللّه خان متخصص که در موضوع زر دره داوننگ و نقاط مختلف نور آبه برای پیدایش طلا به ترتیب چاهها و جریهای اکتشافی پرداخت بسبب استخراج آب و عدم وجود ماشین های آب کشی عملیات و تحقیقات مزید کرده نتوانسته و برای مطلب بکار انداختن ماشین های زرشوئی پیدایش صورت اوسط مقدار طلارا در بین ریگ و سنگریزه های زرد و مناطق مختلف دره نور آبه و کنار دریای آمو و کو که چه تدقیق و سنجشات مفصل نموده و راپورت آنرا بمقام وزارت حاضر کرده است که از روی آن تناسب طلادر بین ریگهای مواضع زرشوئی امتحان شده معلوم میگردد .

۸ - معدن سرب فرنجل غور بند که یکی از معادن بسیار قدیمی و تاریخی افغانستان بشمار میرود و از سالهای درازی از نظر افتاده و متروک شده بود در همدالسه توسط متخصصین وزارت معدن تحت تحقیقات و عملیات گرفته شد .

در نتیجه تحقیقات علم الارضی و نقش برداری ضو و کرافتی و نقشه های طبقات الارضی و تحت الارضی ثابت گردید که معدن مذکور با وجودی که یک مدت طولانی به احتیاجات بشری خدمت نموده باز هم امید های زیادتری به آن متصور میباشد ، گرچه عملیات امساله معدن مذکور به اساس اکتشیات بوده با آن هم یک مقدار سرب کار آمد سر غچ گمرکی توسط آقای غلام علیخان مدیر کشفی از معدن مذکور استخراج و جهت استفاده وزارت جلیله اقتصاد گذاشته شد ، به نسبت امید بخش بودن معدن مذکور وزارت معادن در نظر دارد که برای سال آینده پیمانه استخراج را وسیع تر بنماید .

علاوه بر آن در نزدیکی معدن سرب فرنجل غور بند یک معدن پیرالو زیت (Pyrolusite) که یکی از ترابیات معدنی آکسید منگن میباشد نیز کشف و مستلزم تحقیقات است .

۹ - معدن اشترشهر غور بند - نمک این معدن که از چشمه های متعدد نمکدار بوسایل تبخیر بدست می آید و اهمیت مخصوص برای صادرات روده ملکیت دارد ، در اوایل سال ۱۳۲۲ معدن مذکور ذریعه یک هیئت فنی تحت تحقیقات علمی قرار داده شد ، نتایج تدقیقات راجع به ذخایر و چگونگی منابع نمک موضع دره نمک آب چنین معلوم نمود که در دره نمک آب آثار نمک در بین احجار کرستلاین شیت که کوه های اطراف آنجا را تشکیل میدهد بظهور نرسیده بلکه مغازن آن باید بصورت عدسیه های نامنظم در حوضه های داخلی کوه که هر دو جناح تشک و نشیب دره را تشکیل میدهد موجود است و باین طریق فهمیده میشود که ذخایر نمک این موضع از صورت پیدایش نمک وسیع و ضخیم منطقه فغان و بدخشان چه از حیث فراوانی و چه از حیث خلقت فرق

زیاد دارد، بنابراین چنین نتیجه بدست می آید که استخراج ذخایر اصلی نمک از قسمت های داخلی معدن که بصورت عدسیه های کوچک و نامنظم پوشیده و پنهان می باشد از نقطه نظر اقتصادی مفید نبوده و باید مثل سابق حاصلات نمک را از چشمه های مذکور در اثر عملیات تبخیر بواسطه حرارت آفتاب بدست آورده شود، و طوریکه در هذالسنه بجمع آوری حاصلات نمک ذریعه کار ریگران وطنی آنجا اقدام (ویک مقدار کافی) نمک صاف و خالص از چشمه های مذکور حاصل گردید در نظر است که این کار به پیمانه بزرگتر و سمت داده شود که از نمک مذکور علاوه بر حفاظت روده بقسم نمک طعام نیز استفاده میشود و مثل شوره نمک های فندهار چون دارای مقدار زیاد سودیوم کلوراید یعنی نمک خالص می باشد برای استعمال مثل دیگر نمک های معدنی ازان کار گرفته میشود و هیچ مضرتی ندارد.

- ۱۰- نظر براینکه برای پوشش سقف تعمیرات بسبب بحران اقتصادی چنک موجود آهن چادر از خارج تورید نمیشود چون سنگ سلیت در نواحی کابل پیدایش دارد از طرف حکومت متبوعه تصمیم گرفته شد که یک تعداد سنگ سلیت از معدن کهنه خمار میدان که در پانزده گروهی کابل واقع است نسبت خوبی جنسیت آن استخراج و برای پوشش امتحانی بعضی تعمیرات بکار برده شود چنانچه در هذالسنه بحدود (یک لک) دانه سنگ سلیت به سائز های مختلف از معدن مذکور استخراج و بعد از قطع و برش به اندازه های معینه به تعداد (۶۲۰۰) دانه آن از رقم سائز ۲۵×۴۰×۳۰ بر کر نقل و در پوشش امتحانی دیوی عمومی و ناحیه وزراء و تیدگراف خانه یک توت استعمال گردید که علاوه بر زیبایی در مقابل حوادث جوی نیز دارای مقاومت بوده و نتیجه اطمینان بخش ازان گرفته شد و در نظر است که پیمانه استخراج آن وسعت داده شود چون معدن سلیت موضع کند استمداد و ذخیره کافی نداشت در هذالسنه با اثر تجسس هیئت فنی وزارت معدن در حصه خشک آب که از معدن سابقه تقریباً ۳ کیلومتر فاصله دارد یک معدن جدید کشف کرده شد که دارای طبقات منظم و ذخایر وسیع تر میباشد
- ۱۱- چون ابرک در عالم صنعت مورد استعمال مهم دارد و از فروش آن مفاد اقتصادی هنگفتی بدست می آید مدیریت عمومی فنی از یکطرف راجع به فروش آن داخل اقدامات جدیانه شده با بعضی کمپنی های خارجه داخل مفاهمه گردیده میخواهد بازار تجارت آن باز شود و از جانب دیگر معادن ابرک نواحی کابل را که در علاقه میدان و پنجشیر و نجراپ واقع اند ذریعه متخصصین مربوطه تحت تحقیقات مزید و تدقیقات فنی قرار داد و در نتیجه قابلیت استخراج و اهمیت ابرک موضع تسکانه میدان و ابرک دره شصت پنجشیر قرار نظریه مستر چرسکی متخصص بوالیندی اطمینان بخش ظاهر گردید و راجع به معلوم کردن قیمت سائز های مختلف ابرک و حصول موافقه مشتریان اقدامات جاری است و یک مقدار مناسب مواد خام ابرک که به تحویلخانه

وزارت موجود است ذریعه يك هيئت تحت تفريق و درجه بندی گرفته شده تاخته های قابل تورق آنرا باندازه های معینه ورقه کرده شود و هم در نظر است که بسال آینده معدن ابرک موضع تنکانه میدان را که بر کر نزدیکتر و دارای ابرک قسم مسکوویت (Muscovite) و تخته کلان ترمیاشد بیکار انداخته شود .

۱۲- معادن مشکوفه سابقه وجود یده که در هذالسنه تحت معاینه و تحقیقات فنی متخصصین قرار گرفته و راجع به چگونگی و اهمیت مفید بودن و غیر مفید بودن آنهارا پورت های متخصصین بمدریت عمومی فنی واصل کر دیده اسامی آن ازین قرار اند :

۱- معدن کا ولین (خاک چینی) اشکا شم که به طرف شرقی کوه شاه کینکف بفاصله يك گروه از دریای پنج واقع است قرار معاینه ورا پورت آقای دکتور سلطان احمد خان متخصص يك معدن غنی و دارای ذخایر زیاد و جنسیت اعلى بوده اهالی منطقه بدخشان مقدار وافر از خاک مذکور باصول وطنی استخراج کرده و در مسایل چینی سازی بکار میبرند فابریکه بخته قندز نیز در صنعت چینی سازی از خاک مذکور استفاده میکند و جهت ترتیب استخراج و نقلیه آن یک نفر نماینده در انجا مقرر کرده است .

۲- معدن سنگک سلیت للندر که ذریعه يك هيئت علمی تحقیقات گردیده نوع سلیت آن خوب و معدن آن دارای اهمیت میباشد .

۳- معدن سنگ مرمر کمدار در قرب راش کوه بابا بدهن دره کهنه خمار واقع است دارای يك ذخیره بزرگ بوده و سنگهای آن که در فابریکه حجاری برش و بعضی نمونه هاتیار شده از حیث فشنکی قابل ملاحظه است .

۴- معدن گرافیت (Graphite) در موضع بولاغه و قوره جا غوری که افواها بنام ذغال شهرت پیدا کرده بود در نتیجه تحقیقات ظاهر گردید که لیتز معدن در موضع قوره دارای ۸ متر عرض و ۲۰۰ متر طول بوده و در جنسیت گرافیت آن خیلی اعلى و دارای ذخیره کافى میباشد که در وقت ضرورت ازین معدن گرافیت بخارج هم صادر شده میتواند .

۵- معدن آهن در علاقه شیرداغ بعد تال فول و تنگی شیرین که يك گروه بطرف شمال قلعه موسی زوار واقع است یکی از ترکیبات معدنی آهن موسوم به هماتیت (Hematite) جدید کشف گردیده که معدن آن از حیث دارائی یکی از معادن بزرگ آهن وطن مقدس ماحسوب میشود ۶- معدن شاه مقصود در منطقه شیرداغ تقریباً يك کیلومتر بطرف جنوب غربی قلعه موسی زوار سنگک شاه مقصود بصورت يك کسنگ بظهور آمده که از نقطه نظر معدن کنی مناسب بوده و بسبب نزدیکی مرکز تنکافوی مصارف شرکت حجاری و تجاری را کرده میتواند .

۷- معدن مس در فربه بایه علاقه جا غوری که بسمت جنوب شرقی سنگک ماشه واقع است یکی از ترکیبات معدنی مس موسوم به کاپر پیریت (Copper - pyrite) در رکهای سنگک کوازتر

کشف گردیده که از نقطه نظر دارائی نسبت به معدن مس کهنه خمار میدان به مراتب استعداد خوبتر دارد .

۸- معدن سرمه :- در کوه کلهر که تقریباً ۱۵ میل بطرف شمال غربی طیوآره (حکومت غور) واقع است از یک معدن انتی مون (Antimon) که یکی از ترکیبات معدنی سرمه میباشد رکب آن به عرض ۱۵ سانتی در بین سنگهای گرسلا این شیفر وجود دارد که معدن آن مستلزم تحقیقات و کشفیات مزید میباشد و اولین معدن سرمه بوده که تا کنون در افغانستان پیدا شده است و چیزی را که اهالی بنام سرمه از بازار خریداری و استعمال میدارند یکی از ترکیبات معدنی سرب موسوم به گالینت (Galinite) میباشد که ترکیبی است از سرب و گوگرد و سرب و بنام سرمه شهرت پیدا کرده است .

۹- چشمه های معدنی :- در پنجو مرکز حکومت کلان دایز نگی دو چشمه آب معدنی وجود دارد که قابل اهمیت بوده و از نقطه نظر صحتی بعد از تجزیه استفاده خوبی از آن گرفته خواهد شد (از شماره ۴ تا شماره ۹ معادن فوق الذکر توسط آقای سید عبدالاحد خان معاینه گردیده است) .

۱۰- در معدن ابرک موضع تیکانه و ابرک موضع غمخیل میدان و گوگرد و سرب قلعه سرخ و دره دادل و امتیلت موضع بینی بادام و سرانیل و کرافیت شاه کابل خورد از طرف عزتمند مستر چرسکی تحقیقات فنی و حفاریات ابتدائی بعمل آمده و نتایج آنرا به مدیریت عمومی فنی راپورت جداگانه داده است .

۱۱- در معدن ذغال غور بند و آهن جبل السراج و ابرک دره شصت و آهن و سرب و مس وادی پنجشیر و ابرک قریه کلمین نجرا ب نیز عزتمند مستر چرسکی تحقیقات علمی و حفاریات مقدماتی بعمل آورده و فعلاً مسروف ترتیب نقشه و راپورت مواضع مذکور میباشد .

۱۲- معدن سنک رخام در موضع سرچنگل اشکاشم ، سنک چونه در قریب فشه عسکری اشکاشم و معادن آهن در چهلتن و صوفیان و معدن کوبالت (Cobalt) در ارکوی بدخشان و خاک کاشی در غرستان و بهترین قسم خاک برای ساختن شاه مت یعنی گیل آتشین در مقام کاگل بکنار دریای آمو و چشمه های معدنی در سرچنگل و رنگهای متفرقه معدنی در دشتک و تیکران منطقه بدخشان ذریعه آقای دوکتور سلطان احمد خان متخصص در ضمن تجسسات و تدقیقات جدید کشف و از نقطه نظر علمی توسط آقای موصوف معاینه گردیده است . و نمونه های مذکور را که به مقام وزارت حاضر کرده بود بفرض تجزیه به کیمیاخانه وزارت جلیله معارف ارسال شده است تا از چگونگی و اجزای ترکیبی نمونه های مذکور معلومات صحیح بدست آید .

۱۳- يك معدن بزرگك كو كرد در كوه چمتال علاقه مزار شريف وجود دارد و برای ترتیب داراساسی آن وزارت معدن داخل اقدامات میباشد .

۱۴- يك معدن مگنیزیت (Magnesite) در موضع محمدآغه لپو كرد كشف گردیده كه دارای ذخایر كافی و قابل استفاده بوده و يك مقدار آن كه در مر كز نقل و در شعبه تجارتی مكتب صنایع مورد امتحان قرار داده شد نتایج خوبی ازان بدست آمد .

۱۵- علاوه بر معادن فوق الذكر كه ذریعه متخصصین كشف یا معاينه علمی گردیده معادن ذیل در سال ۱۳۲۲ تازه كشف شده و نمونه های آن بمديریت عمومی فنی واصل و حفظ موزیم معدنی گردیده است از این قرار :-

۱ - بیتومن (Bitumen) نزدیک قریه وزیري كشنده .

۲ - سنگ ریشه (Asbestos) در علاقه اسمار .

۳ - سنگ آهن - در كوه غار شاه مار كه مربوط حكومت غزنی .

۴ - شوره نمك - در قیصار علاقه میمنه .

۵ - سنگ شاه مقصود - در فرنجل غور بند .

۶ - سرب - در موضع چیلان دره یار سا .

۷ - رنگ سرخ نصواری و رنگ زرد - در موضع سالنگك .

۸ - سنگ سلیت - نزدیک قریه سنگر دره علنگار لغمان .

۹ - کرومیت (Chromite) بطرف غرب آب بازك لپو كرد .

۱۰ - سنگ بلور - در سیاه كوه .

۱۱ - زمج - در قریه پلور .

۱۲ - كوارتز - در سیاه كوه .

۱۳ - گرانات - در بدخشان .

نمونه های فوق الذكر كه در هذالسنه كشف و بمقام وزارت واصل گردیده معادن آن مستلزم تحقیقات و انكشافات مرید بوده و از نقطه نظر علمی در مواقع لازمه حفريات ابتدائی و تدقیقات لازمه بعمل خواهد آمد .

۱۴ - هجده قلم نمونه های مواد معدنی توسط جناب عبدالرشید خان رئیس شركت بخته قندوز بوزارت معدن تقدیم کرده شده است كه از نقطه نظر تهیه مواد چینی سازی دوائر توجه رئیس مذكور نمونه های معدنی ذیل از نقاط مختلف بدخشان بدست آمده است :-

۱ - كرسنل كوارتز (بلور شیشه) در حكومت زیباك به قریه چهلتن .

۲ - سنگ بلور كدآر آمد چینی سازی » در قریه گل خانه دره توب خانه .

۳ - کاولین یعنی خاک چینی در قریه اشکاشم که قبلاً در تحت شماره اول درین باب توضیحات مفصل داده شده است .

۴ - کوارتز کار آمد چینی سازی در قریه اشکاشم مربوط حکومت زیباک .

۵ - فیلدسپار » » » قریه سر جنگل اشکاشم » »

۶ - زمچ معدنی - در کوه روغ مربوط حکومت زیباک .

۷ - کوارتز رنگه - در حکومت زیباک .

۸ - کوارتز سفید - در جرم بدخشان .

۹ - سنگ کورک - در قریه سنگ لیچ زیباک (از کشفیات سابقه است)

۱۰ - خاک آتشی - در قریه اشکاشم بدخشان .

۱۱ - » » - در قریه شورچه نزدیک معدن نمک چال .

۱۲ - کرافیت - در حکومت زیباک .

۱۳ - ذغال سنگ - در کوتل چال مربوط اشکاشم نزدیک دریای بنگی که از کشفیات سابقه بوده و شرکت بخته قندز ازان کوك ساخته اند .

۱۴ - سنگ گچ - در اشکاشم .

۱۵ - » » - در حکومت نهرین .

۱۶ - نمونه ذغال کوكس که از ذغال نمره ۱۳ ساخته شده است .

۱۷ - ترکیب معدنی آهن - در کران بدخشان .

۱۸ - خاک کار آمد چینی سازی - از دره صوف مزار شریف .

همچده رقم نمونه فوق الذکر که از نقاط مختلف ذریعه شرکت بخته قندز بدست آمده معادن آن قابل معاینه و مستلزم تحقیقات و حفاریات مقدماتی میباشد که در سال آینده به تشریک مساعی شرکت بخته ذریعه متخصمین مربوطه به معاینه و تدقیقات لازمه اقدامات بعمل خواهد آمد

این بود مختصر اجراءات وزارت معادن که در جریان سال ۱۳۲۲ و سال های اخیر بعمل آمده است .

امور ریاست مستقل زراعت

پیشرفت های زراعتی نتیجه فعالیت و مساعی اجتماعی است و در اصلاحات زراعتی افراد زیاد ملت را سهیم باید دانست. در عصر حاضر، فن و صنعت بدرجه وسعت پذیرفته و طوری امور اجتماعی را از کلمی و جزئی فرا گرفته که تمام اجرا آتیکه خارج تطبیقات تکنیک حاضره انجام می یابد، بجز نتیجه محدود و سطحی چیز دیگری بار نمی آورد. از همین جهت است که در سنه ۱۳۲۲ در صورتیکه تمام قوای تکنیکی ملل مصروف تهیه لوازم حرب است، در پیشرفت امور اقتصادی و تجارتی شان که مقتضی آرامی و صلح است اغتشاش مهمی رخ داده است. اگرچه وطن عزیز ما افغانستان در اثر صلح دوستی و بیطرفی و سیاست صحیح حکومت خارج دائره جنگ می باشد با این هم کار اکثر دواثر یکه پیشبرد و انجام دادن امور شان وابسته به توريد مواد و لوازم خارجی است دچار مشکلات گردیده است. دواثر ریاست زراعت در جریان سنه ۱۳۲۲ نیز مانند سنه ۱۳۲۱ در ازدیاد اشجار و احداث باغها و حفر کاریزها و تشکیل قوریه ها و مدافعه حشرات مضره و ترتیب احصائیه های زراعتی تاحدی که اجرای آن منوط به توان و استعداد خود دواثر مذکور است طور مطلوب کامیاب گردیده است لیکن چون اصلاحات زراعتی به پیمانه وسیع متضمن پلان و نقشه های فنی بوده هر شق آن مؤسسات و متخصصین و لوازم فنی مخصوصی را ایجاب می نماید و ریاست زراعت در سنه ۱۳۲۲ مانند سنوات گذشته جنگ با استخدام نفر فنی و توريد سامان لازمه خود موفق نگردید، لهذا پروگرام مرتبه اش طور مرام بعمل اجرا گذاشته شده نتوانست با این هم در آنچه از حیطة تکثیر اشجار و تشکیل قوریه های نهال و حفر کاریز و ترویج و تعمیم زرع نباتات خارجی از قبیل نهال، اشجار جنگلی و سبزیجات نوع خارجی است صرف مساعی نموده خلصی ازان ذیلاً تذکار میگردد:

آ- فارم قندوز: در تجربه گاه و فارم قندوز از چندی است که اصلاح نباتات وطنی و ترویج زرع نباتات خارجی تحت عملیات فنی قرار داده شده، خصوصاً در ترویج و تعمیم جنس پنبه های امریکائی که بهترین نتیجه را باب و هوای قطن داده است اجراات معتدیهائی بعمل آمده و در سنه ۱۳۲۲ بمقابل (۹۵۴۸) سیر پنبه دانه امریکائی قسم معموله ایلانده (وارد از ترکستان روسی) موازی (۱۵۴۵۹۱) سیر پنبه دانه امریکائی جدید الورد در بین زراعتین تقسیم شده است. چون تجرباً ثابت گردید که جنس پنبه امریکائی که جدید در سنه ۱۳۱۹ در قطن توسط مدیریت عمومی فارم قندوز ترویج یافته است نسبت به جنس پنبه امریکائی عادی که سابقاً از ترکستان روسی داخل قطن گردیده است از لحاظ درازی

تار و غیره صفات معیزه بلند تر است لهذا در از زیاد تخم و تعمیم زرع آن مساعی زیادی .
 بخرج برده شده . لیکن نا گفته نماند که اگر چه جنسیت پنبه امریکائی جدید نسبت به پنبه
 امریکائی عادی بلندتر است مگر در زرع آن مقدار زارع نسبت بزرع پنبه امریکائی عادی
 کمتر است . زیرا که حاصل پنبه امریکائی جدید در فی جریب نسبت بحاصل پنبه امریکائی
 عادی باین تر است . از طرف دیگر چون مقدار پنبه معلوج در جنس امریکائی جدید نسبت
 به پنبه معلوج جنس امریکائی عادی زیاده تر است به تساوی وزن مقدار خریدار در پنبه
 امریکائی جدید زیاده تر و مقدار فروشنده کمتر میباشد . ازین جهت است که زارعین
 بنابر رفع خویش بزرع پنبه جدید کمتر میلان دارند حال آنکه شرکت که معادش به خریداری
 پنبه اعلی است و مجبور است که در بازارهای فروش خارج بهترین نوع را عرضه نماید
 میلان زیاده تری بطرف پنبه امریکائی جدید دارد . بناء علیه لازم است که شرکت
 خریداری پنبه قطن در بین این دو جنس تفریقی نهاده پنبه امریکائی جدید را بقیمت بلندتری
 از زارعین خریداری نماید و نگذارد که برای منافع قلیلی زرع پنبه امریکائی جدید که
 به تعمیم جنس آن در مدت سه سال مساعی زیادی از طرف مدیریت فارم بخرج برده شده است
 قنات پیدا کنند . ریاست زراعت در این موضوع با شرکت خریداری پنبه داخل مذاکرات
 شده شاید نتیجه خوبی بدست آید .

مسئله تجارت فنی در خصوص پنبه های جنسی مصری در جریان سنه ۱۳۲۲ در اراضی فارم ادامه
 داده شده و نماینده های زرع پنبه در بین زارعین گردش نموده قرار را پورت های شان زارعین
 الان پنبه خودهارا کاملاً بطریق فنی و مطابق به هدایات مدیریت عمومی فارم زرع می نمایند .
 منطقه قطن باینکه دارای میدان های وسیع و آب فراوان و هوای مساعد است نسبت به مساحه
 اراضی خویش اشجار کمتر دارد بناء علیه یکی از مواد پروگرام فارم قندوز همانا تکثیر اشجار
 است که تا اندازه ممکنه عملی شده اکنون از هر نوع نهال یکمده زایدی حاصل شده است که عندالموقع
 در بین اهالی تقسیم خواهد شد .

بیشتر در قطن زراعت سبزیجات با اندازه کافی معمول نبود در فارم قندوز درین اواخر انواع
 سبزیجات زرع و از هر نوع یک مقدار تخم گرفته شده است و در بین اهالی تقسیم گردیده است .
 از آنجا که آب و هوای قطن برای تربیه کرم پیله مساعد و پیله وری هم در بین اهالی معمول است
 برای توسعه مزید پیله وری یکمده زاید نهال توت در اراضی فارم قندوز تهیه شده است .
 (ب) مرکز - برای اصلاح نباتات و طشی و عادی ساختن آنها به آب و هوای نواحی کنابل یک
 اندازه زمین در حصه بینی حصار به موسسه زراعتی تحویل داده شده و در آن انواع غله جات
 و سبزیجات و گله ها و نهالها تحت زرع و اصلاح گرفته شده اند .

در نظر است که تخم‌های صحیح و سالم به مقدار کافی ازین موسسه حاصل شده و عند المطالبه برای شایقین داده شود.

در قوریه پنهان و کدر گاه و غیره تخم اشجار جنگلی و تخم اشجار میوه دار مقدار زیاد بذور شده است و یک تعداد نهالهای سابقه بالای اهالی بفروش رسانیده شده است. یک مقدار تخم اشجار از قبیل تخم توت و صنوبر و سرو و بلوط و اکاسی و غیره از ریاست زراعت بفارم قندوز بمطلوب تسکیر اشجار مذکور فرستاده شده و نیز یک اندازه تخم ناجو و بلوط و سرو و غیره در ولایات مثل قطغن، مزار شریف و غیره نقاط برای اینکه انواع اشجار در قوریه ها تحت تربیه گرفته شده بعد از آن در جنگلات نهال شانی شان بعمل آید نیز فرستاده شده است.

چون جنگلات از منابع ثروت‌های قدرتی محسوب است و توسعه و تنظیم آن منتج باز دیاد عایدات آنها میگردد از مدیریت عمومی زراعت ریاست زراعت لواهی و هدایات لازمه نسبت به حفاظه و انضباط جنگلات و ازدیاد حاصلات آنها باموریت‌های جنگلات فرستاده شده همچنین در موضوع اصلاح جنس اسب و تسکیر آن در ولایات هرات، مزار شریف، قطغن، و حکومتی اعلی میمنه به تعقیب اجرا آت سنه گذشته هدایات لازمه داده شد و برای اصلاح گاوهای شیری نواحی کابل بین ریاست زراعت و دایره نسلگیری چنین موافقه بعمل آمده که یک عده جوانه ضررهای گاوهای اصلاح شده دایره نسلگیری علی آباد را در باغهای حکومتی جهت نسلگیری بدست رس دهاقین همجوار بگذرانند تا بالتدریج درین راه اصلاحاتی حاصل گردد.

اگر چه یک عده قوچهای مرینوس که در سالهای ماضی بغرض اصلاح پشم کوسفندهای وطنی در ولایات قندهار، هرات، مزار شریف، میمنه، و قطغن فرستاده شده بود پیرو فرسوده شده جهت ادامه نسلگیری و اصلاح مزید کوسفندهای وطنی در جنبه توریید کوسفندهای جدید مرینوس از خارج توأم به مشکلات زیادی است. با این هم مدیریت‌های زراعت هدایت داده شد که برای دوام نسلگیری و برای جلو گیری رجعت بطرف نسل وطنی باید از همان قوچهای دور که مرینوس محصول ولایت کار بگیرند که با اصل قوچ مرینوس دارای تشابهات زیادی میباشد و برای اینکه از پشم کوسفندهای دور که مرینوس استفاده لازمه بعمل آید حسب الامور مقامات عالی ولایات امر داده شده تا پشم‌های محصوله را بر کز بفرستند تا در فابریکه پشمینه بافی مورد استفاده قرار داده شود.

در موضع اینکه باید در تسکیر و تولید جنس فیلمر غنما که ولایات فرستاده شده است مساعی لازمه بعمل آید مدیریت‌های زراعت هدایت داده شد تا در آن باره مدیرهای زراعت شخصاً مراقب باشند. برای ازدیاد نهالهای جنگلی و زینتی وطنی و خارجی یک نفر ولایت جنوبی فرستاده شد تا از حبوب جنگلی یک مقدار کافی را بدست آورد و نیز به قونسلگیری‌های افغانی در هندوستان یک عده نهالهای زینتی و جنگلی نقاط مر نفع هند فرمایش داده شد تا در حسن

لازمه تحت تجربه گرفته شود.

همچنین در نظر است که یکمده نهالهای اشجار مشرقی از قبیل مالته، مته، سنتره و چکو تره از مشرقی خریداری و به نقاط دیگر گرم سیر مثل خرما لیک، فر اه و گر شک، قندهار فرستاده شود تا بعد از تجارب لازم در تکثیر نهالهای مذکور اجراءات مزیدی بعمل آورده شود بحال حاضر که اوضاع کنونی دنیا دائره اجراءات فنی ما را خیلی مقید و محدود نموده است چون تکثیر اشجار و احداث باغها و قوریه ها بهترین ذرائع سر سبزی و طین است لهذا به مدیریت های زراعت در ولایات هدایت داده شد تا در باغ های مربوطه خویش از هر نوع نهال یکمده زیادی را قوریه نموده در وقت لازمه پیوند نمایند.

در قندهار یکمده زیادنها لهای متنوعه در باغ دند و باغ های جدید نهر سراج غرس گردیده در جنگل های ارغنداب و مر نجان نیز یک تعداد زیاد قلمه چنار و بید و شنگ شک شده است. در فراه کار باغهای جدید الاحداث که بدو طرف سرک کلان فراه تعبیه شده است ادامه یافته در باغات مذکور که تعدادشان به (۲۰) میرسد یک تعداد نهال نیز در آن ها غرس گردیده است و به ترتیب جاده ها و کلمان ها و خیابانهای باغات موصوف از طرف شعبه زراعت اقدامات لازم بعمل آمده است.

علاوه بران یک قلمه زمین برای قوریه نهالهای مطلوبه ترتیب داده شده است تا عندالموقع در باغهای جدید غرس گردد. نهالهای نارنج که تخم آن دو سال پیشتر در گلخانه ذریعه شعبه زراعت زرع شده بود در نقاط لازم تقسیم گردید. کارات باقیمانده کاریزهای یزده و کاریز شهر کهنه و کاریز پشتو و کورجی و کار عسکری و یرنگتوب با تمام رسانیده شده است و از آب چهار رشته کاریزهای مذکور برای آبیاری باغهای جدید الاحداث کار گرفته می شود.

همچنین در مدافعه ملخ که در بعضی نقاط آثار آن بمشاهده رسیده بود اجراءات لازم بعمل آورده شده الان در فراه از ملخ اثری باقی نمانده است.

در هرات در باغهای جدیدی که درادر سکن، شین دند و گلران و قلمه نو و قادس و کشک و مرغاب و غورماج ترتیب گردیده است یکمده نهالهای متمر و غیر متمر از طرف مدیریت زراعت هرات غرس گردید و همچنین در جنگل های مصنوعی قریب شهر مثل جنگل رباط صدر جنگل پل مالان، جنگل پشتون پل و غیره یکمده زیاد نهال بصورت قلمه غرس گردید.

در میمنه در اثر تشویقات حکومت مرکزی اهالی میمنه به احداث یکمده باغهای اشجار میوه دار در محال مختلف میمنه موفق گردید قیمت اراضی باغهای مذکور را هم در اثر شوق و رغبتی که در نهاد مردم میمنه نسبت به نهال شانی و احداث قوریه ها و باغها تولید گردیده است خود اهالی پرداخته اند.

مدیریت دفع آفات زراعتی:

درائر راپورتهايكه در سال ۱۳۲۲ بمديریت دفع آفات رياست مستقل زراعت واصل گردیده مدافعه ملخ مضره که در بعضی حصص ولايت مزار شريف و هرات و حکومت اعلى ميهن و ولايت قطنن از طرف يکعمده مامورين فنی مدافعه ملخ که هميش به نقاط فوق الذکر برای مراقبت و مدافعه موجود ميما شند به کمک اهالی و همراهی حکومت آن ولايت کعدۀ زياد ملخ های مضره را محو و نابود ساخته و نیز برای سال ۱۳۲۳ احتیاط های لازمه گرفته شده و همچنين در بعضی حصه جات ولايت کابل مثل ده سبز و يك حصه مشترک که ده سبز و بتخاک که در سال گذشته مامورين مدافعه ملخ به کمک ولايت کابل و اهالی مدافعه ملخ را نموده بودند در سال حاضر چندان بروز نکرده به تعداد محدود يکۀ بملاحظه رسیده بود فوری مدافعه شد .

در اوائل هذا السنه مامورين فنی برای مدافعه مرض جولاک و کرم پت دار چهاردهمی غور بند اعزام گردیده بودند و نظر بملاحظه راپورت آنها معلوم ميشود مدافعه که در سال گذشته کرده بودند رضائيت بخش بوده و در سال حاضر هم مامورين مذکور در مدافعه مور به کمک اهالی و همراهی حکومت آنجا اقدامات مدافعه وی نموده اند و مدافعه مذکور برای باغ داران آن ولا از طرف مامورين فنی مذکور نیز هدايت داده شده در ابتدای سال جاری اطلاع پرواز ملخ مضره از سمت هند، بلوچستان و ايران به نقاط مختلف خاک افغانی رسیده بود، مگر قبل از وقت مامورين مدافعه ملخ بدانصوب اعزام گردیده و احتیاط های لازمه هم گرفته شده بود بنا بران بدون ضیاع وقت مامورين مدافعه ملخ به کمک حکومت مربوطه و اهالی بمدافعه آن پرداخته ملخ مذکور بفضل خداوند به زراعت نقصان و خساره عايد نکرده تا اندازۀ ممکنه تلف ساخته شده اند .

چون قراردادی نسبت مدافعه ملخ مراکشی سرحدات شمال افغانستان بين حکومت افغانی و حکومت جواهر اشتراکيه شوروی موجود است همانا حسب معمول هيئت افغانی عازم ستالین آباد شوروی گردیده بودند و از طرف جانبين راپورت اجرا آت مذکور قرائت و تصویبات لازمه گرفته شده پس از آن هيئت افغانی بمرکز مراجعت نمودند . و همچنين هيئت فنی رياست زراعت جهت ملاحظه مناطق پنبه زار ولايت قطنن اعزام گردیده بودند که هيئت مذکور مناطق پنبه زار آنولا را ملاحظه نموده و صورت راپورت خود را برياست تقديم نمودند که در نتیجه اطمینان بخش بود .

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات:

- ۱- در سالنامه سال گذشته از در نظر گرفتن تاسیس مطبعه و نشریات جریده هفته وار در میانه ذکر کرده شده بود - در سال ۱۳۲۲ مطبعه مذکور تاسیس و اولین شماره جریده آن به ماه جوزای سال مذکور بنام ستورین انتشار یافت .
  - ۲ - روزنامه ساختن جریده طلوع افغان .
  - ۳ - روزنامه ساختن جریده اتفاق اسلام .
  - ۴ - ارسالیك اندازه کتب برای قرائت خانه های ولایات .
  - ۵ - تاسیس قرائت خانه های ولایات .
  - ۶ - دائر ساختن کتب فارسی مطبوعاتی در وزارت شریف و هرات .
  - ۷ - اعرام يك بیست مطبوعاتی جهت باز دید امور کورسهای پختو واکا بر و امور نشریات و مطبوعاتی ولایات .
  - ۸ - تهیه (۵۸) جلد کتاب فارسی و پختو برای طبع و نشر که است آن علیحده ذکر است .
  - ۹ - طبع و نشر کتب آتی به سلسله نشریات گذشته .
  - ۱ - چطور باید فکر کرد . ترجمه مهر من سمیرا
  - ۲ - دافغانستان مېرمنی . تالیف بناغلی یوشا
  - ۳ - خوشبین او سی . ترجمه بناغلی محمدیونس خان
  - ۱۰ - تهیه ترتیبات مقدماتی نمایشات عربانی و تشکیل يك مدیریت بنام ارت تا وقت توسیع و تشکیل آن بنام مدیریت عمومی پوهنی ننداری و سپردن امور آن به مدیریت عمومی جدید تشکیل .
  - ۱۱ - تاسیس صفحه تمثيل در مزار شریف قبل از تشکیل مدیریت (پوهنی ننداری) و سپردن امور آن به مدیریت عمومی پوهنی ننداری .
  - ۱۲ - دادن يك تعداد کتب متنوعه و مفید جهت ترجمه به مترجمین .
  - ۱۳ - دائر نمودن يك مجلس سلسکي در ریاست .
  - لست کتبی که در سال ۱۳۲۲ داخل جائزه گردیده است .
۱ - نوی حرارت	تالیف	بناغلی	افت	پختو
۲ - پختو مصادر	"	"	شیر گل کاموی	"
۳ - د ادب جام	"	"	غلام رحمان خان جرار	"
۴ - خوشی قصی	"	"	روستین	"

۵ - سپوزمی ته سفر	تالیف	شاهعلی عزیز الرحمن خان	پشتو
۶ - فلسفه تاریخ	»	» محمد قدیر خان تره سی	فارسی
۷ - سنتری فو کال	»	» عتیق خان رفیق	»
۸ - بحران شرق واسکند رمقدونی	»	» صدقی	»
۹ - کل مزار	»	» صفا	»
۱۰ - جنایات وجرا	»	» محمودی	»
۱۱ - تاریخ غزنی	»	» علی احمد خان شالیزی	»
۱۲ - تداوی بالمو اچ کو تاه	»	» عزیز الله خان	»
۱۳ - استقلال اقتصادی	»	» محمد یعقوب خان	»
۱۴ - طاهر یان هرات	»	» علی احمد خان نعیمی	»
۱۵ - سه نفر سیاح	»	» صفا	»
۱۶ - صنعت	»	» احمد الله خان کریمی	»
۱۷ - مسرت حیات	ترجمه	» رشید لطیفی	»
۱۸ - تداوی رونتگن	»	» عزیز الله خان	»
۱۹ - علم الاجتماع	»	» بیتاب صاحب	»
۲۰ - معلم و تعلم	»	» محمد اسماعیل خان	»
۲۱ - تاریخ عمومی دنیا	»	» میر غلام احمد خان	»
۲۲ - تاثیر خو شبینی و نشاط	»	» نبی خان کشتهزاد	»
۲۳ - ویدا	»	» اریز وی	»
۲۴ - فضیلت در نظر افلاطون	»	» غفیفی	»
۲۵ - المی گلونه	»	» محمد گل	پشتو
۲۶ - شنه زرغونه	»	» غلام حبیب خان	»
۲۷ - گرامر انگلیسی	»	» میر حبیب الله خان	»
۲۸ - پانیا تی خبری	»	» غلام محی الدین خان	»
۲۹ - منظومه پشتو	»	» دردمند	»
۳۰ - دبد بختی علاج	ترجمه	» محمد یونس خان	»
۳۱ - اخلاق رنیا	»	» میا اوراد الدین خان	»
۳۲ - منطق	»	» »	»
۳۳ - امیرا طوری اسلام	»	» عبد الجبار خان	»
۳۴ - دساتلار شیونکی	»	» »	»

۳۵- د پښتو خوږی کسې ترجمه ښاغلی	میر عبد الحکیم خان	پښتو
۳۶- حضرت محمد (س)	سید محمود خان زلمی	»
۳۷- د خوږو لار	سید محمود خان زلمی	»
۳۸- بهشت زندگانی	پروانه	فارسی
۳۹- مشغولیت آفال	محمد صدیق خان طرزی	»
۴۰- آیا کوری باعث	حبیب الله خان طرزی	»
یاس است	مهرمن حاذقه	»
۴۱- مجموعه اشعار	پروانه	»
۴۲- قصر یریان	محمد ابراهیم خان خلیل	»
۴۳- علم بیان	محمد نادر خان معلم	»
۴۴- جغرافیای اقتصادی	نور الله خان کریمی فارسی و فرانسی	»
۴۵- خود آموز فرانسوی	سید احمد شاه خان هاشمی	فارسی
۴۶- تربیه اجتماعی	سید فقیر خان علوی	»
۴۷- فدائیان الماس	محمد نبی خان	»
۴۸- گلمی چند از ادبیات غرب	محمد امان خان معلم	»
۴۹- علم مساحه	میر غلام احمد خان	»
۵۰- حیات فخر کائنات	محمد ناصر خان غرغشت	»
۵۱- اعترافات یک جاسوس	ع عرفانی	»
۵۲- پرورش مرغ ولینیات	میر غلام حامد خان	»
۵۳- تجارت خارجی افغانستان	عبد الحق خان واله	»
۵۴- چترا	بینوا	پښتو
۵۵- د افغانستان میرمنې	محمد امین خان خوگیاڼی	فارسی
۵۶- فرمان فرمائی روشانیها	غبار	»
۵۷- احمد شاه بابا	شعاع	»
۵۸- بامیر و دریای آمو		

شعبه دوم نشریات:

- ۱- اقدامات برای تاسیس و تقویه روابط عرفانی و نشریاتی بامؤسسات علمی و نشریاتی خارجه جبهه معرفی افغانستان بخارج واستفاده از تتبعات و آثار منتشره مؤسسات مزبور بالخاصه تاجالیکه باافغانستان مربوط می باشد .
- ۲- همکاری باجراید و سائر دوائر مطبوعاتی وطن در قسمت تهیه کتب ، جراید ، مقالات ، تصاویر و غیره که این شعبه در حدود وظائف خود به آن دسترس پیدا میکند .

مدیریت عمومی پبنتو و ائنه

مدیریت عمومی دائرة المعارف:

مدیریت عمومی دائرة المعارف در سال ۱۳۲۲ نیز قسمتی از پروگرام وسیع خویش را درباره موضوعات داخلی، خارجی و علمی (دائرة المعارف پبنتو افغانستان) باموفقیت تعقیب و اجرا و برای تهیه و جمع آوری تمام شقوق علمی و فنی دائرة المعارف و معلومات داخلی افغانستان دائماً با از باب دانش و ذوات فاضل و وطن و متخصصین و اهل فن در تماس بوده بر علاوه غور و تدقیق در اطراف برخی از معلومات حاصله و مختلفه سال های گذشته رویهم موفق به جمع آوری قریب (۲۰،۰۰۰) صفحه معلومات متنوعه علمی از مأخذ مختلفه شرقی و غربی گردیده است که از جانبی به تدقیق و تتبع بیشتر معلومات حاصله و پیشبرد پروگرام خود در صرف مساعی داشته و از طرف دیگر برای اینکه مضامین علمی و فنی دائرة المعارف بطور مطلوب به پبنتو ترجمه و تبدیل و اصطلاحات علمی و فنی آن بدرستی تثبیت یابد به تدوین یک فرهنگ علمی و فنی نیز اقدام و از قاموس علمیکه ماخذ فرار داده شده در مدیریت لغات خود توسط قاموس های مختلفه علمی و فنی عربی و غیره و اشخاص صلاحیت دار و اهل فن و مسلک تا حال در حدود ۲۰۰ صفحه بفارسی ترجمه و آماده نموده است تا لغات مذکور حسب تصویباتیکه درین باره بعمل آمده باذرائع مختلفه به پبنتو ترجمه و حل و بدین طریق یک قاموس پبنتو که اصطلاحات علمی و فنی را محتوی باشد تهیه و از روی آن مضامین علمی و فنی دائرة المعارف به پبنتو ترجمه و حل گردد.

این است که مدیریت عمومی دائرة المعارف از هر رهگذر صرف مساعی دارد تا بخواست خداوند و توجه و نظریات عرفان خواهانه و الاحضرت وزیر دانشمند معارف معاون صدارت عظمی و محنت و معاونت از باب دانش، پروگرام خویش را در رشته های مختلفه حسب مرام تعقیب و هر چه زودتر باین امر مهم و عالی موفق و یک اثر مفیدی تقدیم هموطنان عزیز نماید. و من الله التوفیق

شعبه قواعده

الف-گرامر:

۱- از اول سال ۱۳۲۲ الی آخر برج اسد گرامر مرتبه شعبه قواعده تحت غور و تدقیق گرفته شده و اصلاحات مزیده در آن بعمل آمده است، و بعد از آن جهت تنقیح و تحقیق گرامر مذکور از طرف شعبه قواعده هفت دومتبه نجاس مرکب از فضیله پبنتو که در گرامر دارای صلاحیت اند منعقد گردیده و تا آخر سال به آن ادامه داده شده است. در مجالس مذکوره اباحت هفتاد اسم، ضمیر، صفت، مصدر و جمله تضمیناً نصف کتاب میباشد

- فراټ وازطرف مجلس تصويب كېشته ، علاوه مطابق نظريات مجلس بعض اصلاحات لازمه در آن بعمل آمده ، و (۳۵) صفحه جديداً در قسمت مذکور نوشته شده .
- ۲- كتاب جزء اول پشتو كفى سمستر ۶ جهت استفادة كورسپاندرهين سال طبع و نشر ، و براى جزء دوم آن مواد فراهم و تهيه ديده شده . صديق الله رشتين .
- ۳- قسمت نحو گرامر از طرف محمدشير گل خان بنظر ثنائى تحقيق و تطبيق كېشته .
- ۴- در گرامر مفصل پشتو بعد از تجسس و تتبع زياد (۶۰) صفحه كار شده . محمدشير گل خان .
- ۵- صديق الله خان رشتين و محمدشير گل خان مؤلفين گرامر ، هفته دوروز بيجالس گرامر مصروفيت داشتند .

ب لغات و عناوين :

- ۱- بطور همكاري باشعه لغات از طرف صديق الله رشتين ردیف (ب) به غور و تحقيق مطالعه و لغات تحقيق طلب آن نشانی شده .
- ۲- بصورت همكاري شعه لغات ردیف (پ) از طرف محمدشير گل خان به غور و تحقيق مطالعه و لغات مشته آن نشانی شده .
- ۳- در اثر خواهش و مراجعه دواير نام كنار يهاو وضع اسما و اعلام جديده بعمل آمده
- ۴- در اثر مراجعه دواير عناوين و سراوچه هاى فارسى ادارات رسمى و ملي به پشتو تبديل يافته .

ج تراجم اصولنامه ها و جداول :

- ۱- (۸) نوع از اصولنامه ها و ضوابط اصولنامه هاى شوراي ملي جمله (۲۵) ورق ترجمه و تصحيح شده
- ۲- (۲۵) نوع جداول و نمونه هاى دفاتر دواير رسمى و ملي كه جملاً (۲۵۰) ورق بوده و شامل (۲۵۰۰) لغت و (۲۱۰) عناوين و جملات مي باشد ترجمه و تصحيح و بعد بمقامات مربوطه خويش اعاده شده .
- ۳- (۳۱) ورق ديگر آن هم ترجمه شده .

د : تراجم دايرة المعارف و تصحيح آن :

- ۱- تراجم دايرة المعارف كه كار آن از ربيع اخير سال شروع گرديده در ظرف مذكور (۵۰۰) صفحه تراجم پشتوى آن از طرف صديق الله رشتين بغور و تعمق تصحيح و ملاحظه و با اصل فارسى آن كه همه (۲۰۰) صفحه مي باشد مقابله و تطبيق شده .
- و يك قسمت از ياكثويس شدكى آن نيز مكرر ملاحظه و تصحيح كېشته است .
- ۲- تقريباً (۵۰۰) صفحه تراجم فارسى قاموس الاعلام دايرة المعارف از طرف سيد احمد خان ترجمه شده .

۳ - (۴۵) صفحه اوراق فارسی دایرة المعارف را عبدالواسع خان ترجمه نموده .

ه - وظایف متفرقه :

- ۱- همکاری باجراید ومطبوعات وبگارش ده مقاله در (۶۶) صفحه برای مجله کابل .
- ۲- نوشتن یکنرساله بنام (دپینو ادب درې مشهوری کورنی) برای سالنامه .
- ۳- ترجمه نمودن کتاب فرائت سوم پښتو بطور همکاری باوزارت معارف .
- ۴- نقل اشعار چند نفر از شعرای قدیم از طلوع افغان ونوشتن تذکره یکنفر شاعر برای جلد سوم پښتانه شعرا .
- ۵- رفتن جهت اخذ امتحانات کورسها .
- ۶- تصحیح ومقابله دیوان «بیژوم» باصل تقریبا در (۶۰۳) صفحه .
- ۷- تحریر اجوبه بعض استفسارات گرامری وغیره وظایف فوق را صدیق الله رشتین انجام داده .
- ۸- نقل نمودن اشعار شعرای قدیم از طلوع افغان در (۳۷) صفحه .

شعبه تالیف و ترجمه :

شعبه تالیف وترجمه اگرچه در سال ۱۳۲۲ اعضای کمی داشت باوجود آنهم به ثمرهای ذیل موفق شده :

الف : ۱- تدوین وطبع نمودن (۳۰۰۰) لندیها بنام (ملی-هندری) با (۱۰۳) دانش ناری و (۱۱۲) بابولاله ، وآهنگ های آن و (۳۰۰) لغات مشکل آن به فارسی شرح وتامام مردف شده در یک جلد (۱۹۷) صفحه .

مواف : ص ، محمد گل خان «نوری» مدیر تالیف وترجمه وآمر شعبه لغات .

۲- ترجمه کتاب حفظ الصبحه (۱۶۲) صفحه .

۳- ترجمه کتاب طبیعی پوهنی صنف ۶- وزارت معارف .

۴- ترجمه اصولنامه های شورای ملی (۵) جلد .

۵- ترجمه وپښتو نمودن ترجمه فارسی برلنس انگلیسی چند جزء آن .

۶- ترجمه بعضی مضامین مجله صحبه وزارت صحبه .

۷- تصحیح اوراق دایرة المعارف (۲۱۴) صفحه .

۸- مضامین مجله وسالنامه (۱۴۴) صفحه .

ب. ق. م. ، محمد گل خان «نوری» مدیر تالیف وترجمه وآمر شعبه لغات .

ب :- کمیته درین شعبه تصحیح وبتطبع آماده شده است :-

۱- پته خزانه : تالیف محمد هوتکی که کتاب مهم ادب پښتو است ، تصحیح وترجمه وتعلیق

ع ، س ، عبدالحی خان «حبیبی» دپینو وتولنی عمومی مدیر اودمطبوعات ودیاست معاون .

- ۲ - تریبۃ الایمان (۴۱۸) صفحه .
- ۳ - مناقب العیبات (۳۸۶) صفحه - س، مولوی عبدالغالب خان واسعی تصحیح نموده است .
- ۴ - ترجمه معنی الحیات (۳۶۱) صفحه - مترجمین : واسعی و سیفی .
- ۵ - ترجمه روح التریب (۲۱۱) صفحه - س، مولوی عبدالغالب خان واسعی .
- ج - ۱ - ترجمه کتاب حبیب از فارسی (۶۵) صفحه - س غلام رحمن خان جرار .
- ۲ - ترجمه کتاب تهذیب النفس از فارسی (۱۳۹) صفحه - س غلام رحمن خان جرار و س ، سید احمد خان هوتک .
- د - تاریخ مسلسل افغانستان که به نظم آورده شده (یک جلد در حدود پانزده هزار بیت)
- ناظم : س - سید میر حیدر خان قندهاری .
- ه - کتاب فلسفه حقه اخلاق تا (۲۰۱) صفحه ترجمه شده ، مترجم : س عزیزالرحمن خان سیفی معاون شعبه صحافت که کمک باشعبه تالیف و ترجمه نموده است .

شعبه لغت :

شعبه لغات در سال ۱۳۲۲ یک دایره فارسی به پشتو که فریباً مشتمل ۱۰۰۰۰ هزار لغت فارسی و عربی میباشد و اکثر آن در مقابل یک لغت فارسی سه و چهار معنی پشتوی آن نوشته شده با سول کتاب تدوین نموده است .

مدیریت کورسها :

الف : کورس سال ۱۳۲۱ کورس های پشتو .

مرکز ۱۳۰ - کورس | ۴۰۷ - کورس
ولایات ۱۷۷ - کورس

ب : کورس سال ۱۳۲۲ کورس های پشتو

مرکز ۱۵۵ - کورس | ۳۷۶ - کورس
ولایات ۲۲۱ - کورس

از ماده الف ب واضح میگردد که نسبت به سال ۱۳۲۱ در سال جاری در مرکز ۲۵ کورس و در ولایات (۸۶) کورس اضافه و علاوه بر علاوه برای حکومت کلان نالان و بدخشان یک یک نفر معلم منظور و مقرر گردیده است و همکذا نسبت زیادت کورس ها به حکومت اعلیٰ فراه و کلان شالی و غزنی بر علاوه مامور پشتو نیز یک نفر معلم پشتو منظور گردیده است و بر علاوه به حکومت اعلیٰ میمه که سابق مامور پشتو مقرر نگردیده بود در سنه ۱۳۲۲ یک نفر مامور پشتو اعزام گردیده است .

ج : در ظرف سال ۱۳۲۲ تخمیناً یک هزار کورس از طرف مامورین تفتیش در مرکز معاینه شده است .

نوافس کورس‌های مذکور رسماً از مدیریت کورس‌ها بشعبات مربوطه ابلاغ گردیده است.
د: در تمام سال ۱۳۲۲ از (۲۰۰) کورس امتحان اخذ شده است که نقل نتایج امتحانات بشعبات مربوطه رسماً اطلاع گردیده است.

کورس‌های اکابر:

۱. کورس‌های اکابر که در سنه ۱۳۲۱ از طرف ریاست مستقل مطبوعات بتاسی نبات عرفانی
پرورانه حکومت بهی‌خواه مابرای باسواد ساختن اشخاص کلان سال‌بی‌سواد که در
مرکز ولایات تاسیس گردیده قرارذیل است:

در سال ۱۳۲۱ کورس‌های اکابر:

دوایر ملی ۶۶ - کورس [۲۱۷ - کورس .
عسکری ۱۴۱ - کورس

در سال ۱۳۲۲ کورس‌های اکابر:

دوایر ملی ۱۰۰ - کورس [۲۵۰ - کورس .
عسکری ۱۵۰ - کورس

از ماده: (۵) معلوم میشود که نسبت به سال ۱۳۲۱ (۳۳) کورس اکابر اضافه و علاوه
شده است.

در سنه ۱۳۲۲ کورس‌های اکابر گذر خیابان و گذر قرطای چنداول و کورس اول ریاست
مطبوعات سمسردوم اکابر را به پایان رسانیده و امتحان آخرین خود را بداند نتایج امتحانات
شان فراریکه دیده شد اطمینان بخش میباشد یعنی متعلمین کورس‌های مذکور بدرجه یک نفر
متعلم صنف چهار از عهده امور یومی خویش چه در شق تحریر و چه در شق حساب بدر
شده میتوانند شهادتنامه‌های شان نیز بعد از ختم امتحانات با انعامات لازمه داده شد.

و مکاتیب:

در سال ۱۳۲۲ مکتوب‌های وارده و صادره تخمیناً (۵۰۰۰) قطعه.

مدیریت صحافت و شعبه مبصریت:

- ۱- نوشتن يك سلسله مقالات اصلاحی و انتقادی بفرض اصلاح سبك و اسلوب زبان پښتو .
- ۲- فراهمی مضامین اجتماعی برای مجله بصورت نگارش و یا ترجمه از منابع خارجی .
- ۳- تراجم از ادبیات غرب و ادب خارجی ، و بعضی از افسانه‌ها و مقالات علمی و شرح حال مشاهیر .
- ۴- تصحیح مضامین وارده از قبیل تر و نظم .
- ۵- انتخاب اشعار قدیم پښتو و نشر آن در مجله .
- ۶- نوشتن مضامین تبصرویی بر شعر و ادب پښتو و برخی از مسایل گرامری زبان .

- ۷- همکاری و معاونت باشعبة قواعد در مجالس اصلاحات گر امر پښتو .
- ۸- همکاری بادوائر مطبوعاتی در نوشتن مقالات .
- ۹- تهیه فوتوهای مناظر و عمارات جدیدو غیره جهت نشر در مجله .
- ۱۰- ترجمه مضامین فارسی به پښتو که از خارج پښتو ټولنه رسیده .
- ۱۱- باخبری و نگرانی یومیه در مطبعه از برای کارهای مجله ود کابل کالنی .
- ۱۲- تهیه مضامین سالنامه و فوتوهای آن و خبر دادن بموم دوائر رسمی چه در مرکز و چه در ولایات جهت فرستادن تشکیلات و اجراآت مربوطه شان از سال ۱۳۲۲

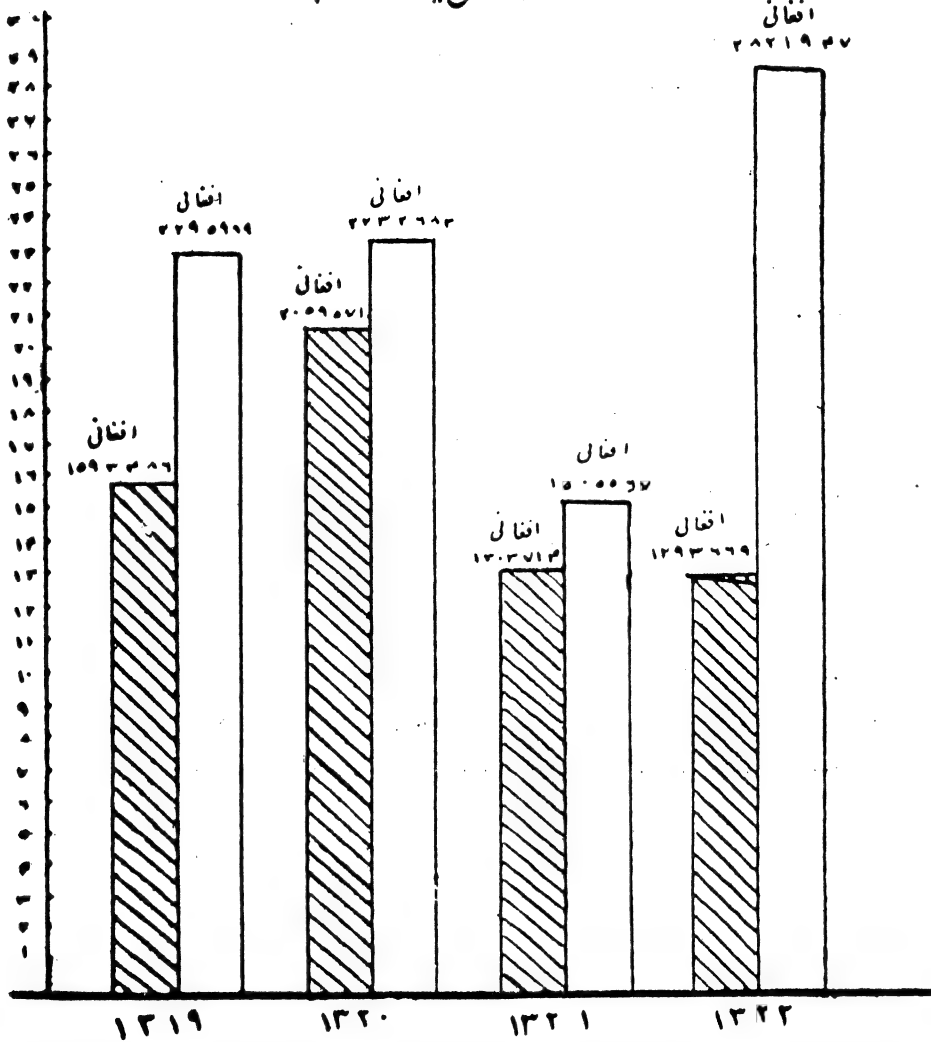
امور مطبعه عمومی

- ۱- اجرای امور مطبعه با اساس بودجه معمولی دولت و طرز غیر مؤسسات صنعتی بعمل میامد و این طرز علاوه از اینکه از نقطه نظر سرعت اجراآت و تصمیمات جدید و ذخیره لوازم ضروری و تزئید استحصال و غیره مشکلات زیاد داشت، از حیث ترتیب بیلانس و فهمیدن نقص و ضرر نیز دارای مخاطیر بود بناءً علیه بمنظوری مقامات صلاحیت دار ترتیبات گرفته شد تا مطبعه سر از سال ۱۳۲۲ طبق مؤسسات صنعتی بودجه خود را ترتیب و اجراآت بشاید .
- ۲- مدیریت عمومی مطابق نظر به توسیع امور صناعتی و صحافی و باقی امور فنی و انضباط امور کارگران و سرعت جریان و تدارک لوازم و ضروریات فنی و بعضاً تشویق و سرگرمی افراد بو ظایف و مشاغل شان نظر به سنه گذشته اندازه استحصال را تقریباً دو چند ساخته و ازین حیث عائدات غیر خالص مطبعه عمومی که در سال ۱۳۲۱ به (۱۵۰۵۰۶۷) افغانی رسیده بود درین سنه به (۲۸۲۱۹۴۷) افغانی که تقریباً دو چند است ترقی نموده .
- ۳- مصارف عمومی سالانه یا بودجه مصارف مطبعه که در سال ۱۳۱۹ به (۱۵۹۳۴۸۶/۱۵) و در سال ۱۳۲۰ به (۲۰۵۹۵۷۱) افغانی و در سال ۱۳۲۱ به (۱۳۰۳۷۱۴) افغانی بالغ میگردد درین سنه بواسطه حذف شدن بعضی مصارف غیر ضروری و صرفه جوئی در مواد و تعدیل یافتن بعضی مواد قیمت دار خارجی به مواد کم قیمت داخلی یا بعوض آن کار گرفتن بدیگر وسایل فنی تقلیل زیادی در مصارف شده و بودجه سال ۱۳۲۲ مطبعه عمومی به (۱۲۹۳۶۶۹) افغانی تنزیل یافته است .
- ۴- در شعبات آفست و زنگوگرافی مطابق که همه ساله یکمقدار زیاد فلم و جیست های مسطح که دارای قیمت های خیلی زیاد بود مصرف می شد درین سنه با اندازه فیصد نمود تنزیل یافته است که تناسب تقلیل سال ۱۳۲۱ باین سنه مثلاً قرار فی سانتی متر مربع بدین تفصیل میباشد در سال ۱۳۲۱ (۱۶۰۰۳۵۳۰) سانتی متر مربع عموم آفلم و جیست مصرف شده بود ولی درین سنه

- ۲۴۰۱۶۰۸) سانتی متر مربع صرف شده است و این بیشتر از اثر صرفه جوگی و پیدا کردن راه‌های تازه برای انجام فرمایشها میباشد نه تقلیل محض .
- ۵- قبلاً برآوردهای مطبعه به اساس قیمت حقیقی تمام شده نبوده از روی تخمین گرفته می شد و هم بول امور تسمان (استهلاک) بصورت اساسی اخذ نشده و حساب علیحده نداشت در سال گذشته بعد از تحقیق زیاده است قیمت ها به اساس قیمت حقیقی تمام شد که بفابریکه های دنیا معمول است ترتیب و بعد از تحقیق انجمن صلاحیت دار مقرر گردید تا از اول سال ۱۳۴۳ به عرض تطبیق گذاشته شود .
- ۶- مطبعه عمومی محض بفرش کمک به بودجه دولت امور صحافی تمام دوائر مملکت را بدون اخذ کدام یزادی در بودجه مطبعه قبول و در ظرف سال مذکور حتی المقدور کار صحافی دوائر مملکتی را انجام نمود .
- ۷- محض بفرش خدمت بفرمان مملکت (۶۲۱۰۰۰) جلد کتاب معارف را که نسبت به سال گذشته دولت افزون است طبع نمود .
- ۸- در سابق برای ملاحظه تطورات امور مطبعه احصائیه موجود نبود در سال ۱۳۴۲ تصمیم گرفته شد که سر از سال ۱۳۴۳ شعبه احصائیه نیز تشکیل گردد تا از زیادت و کمی انواع مصارف مهمه و حکونکی عائدات و استحصال و کار و خطرات که از نقطه نظر مصرف و کار و امور مالی به کدام شعبه متوجه میباشد مدیریت عمومی را با خبر سازد .
- ۹- برای ترتیب کلبشه ها و فلم و غیره نمونه های آثار طباعتی مطبعه عمومی نمونه خانه اساسی نهاده شده امید است به این وسیله میتوانیم ذخایر بزرگ کلبشه و فلم و غیره را که سابقاً در هرجا بی ترتیب و متفرق بود از خرابی محفوظ ساخته باقتصاد و تزئین و سهولت کار و تاریخچه مطبعه خدمت نمایم .

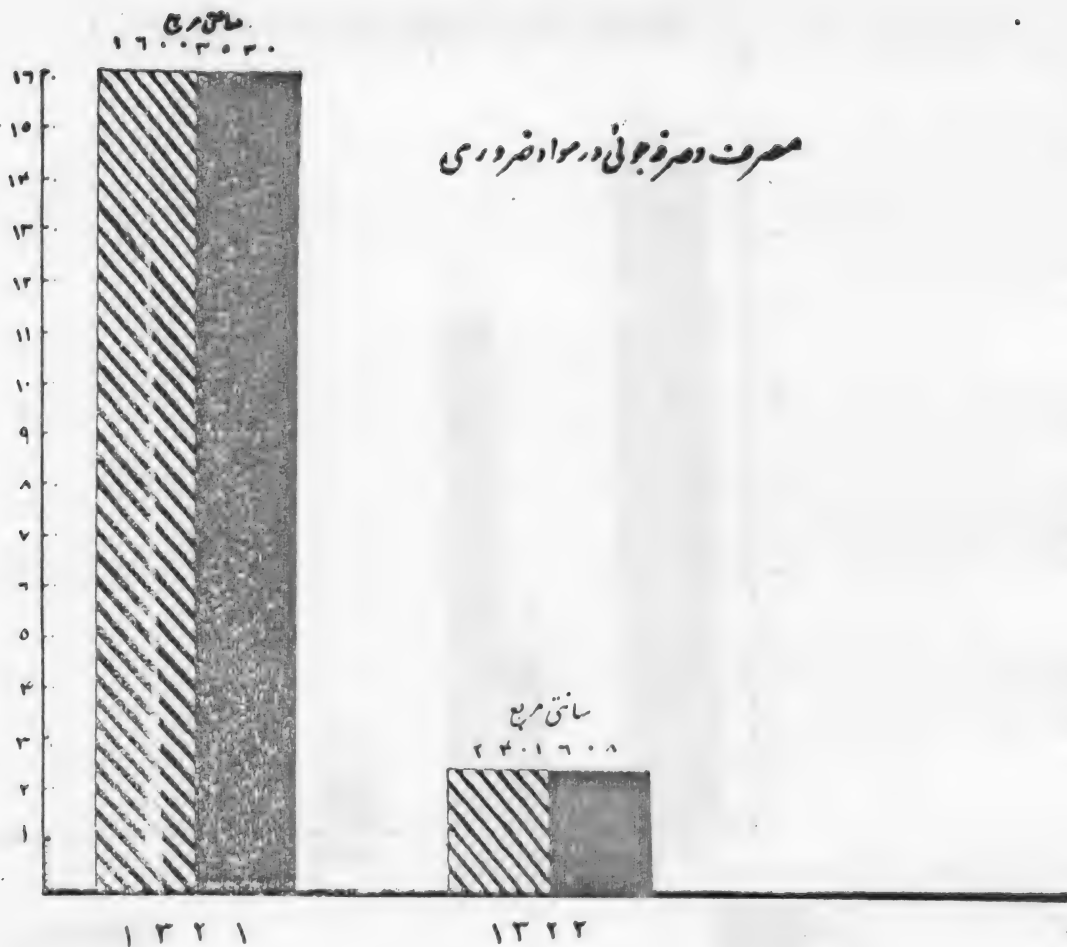
بِسَبْتِ عَامَاتٍ وَبِوَدْعِهِ سَالِ ۱۳۶۲ اِیْرِیْتِ عُمُومِیْ مَطَابِعِ
بِهَاسَاسِ قِیْمَتِ اُمِّیْ سَابِقَہٗ

نیم سانی مسادی یک لک ۱۰ خان

عادی	
پودج	

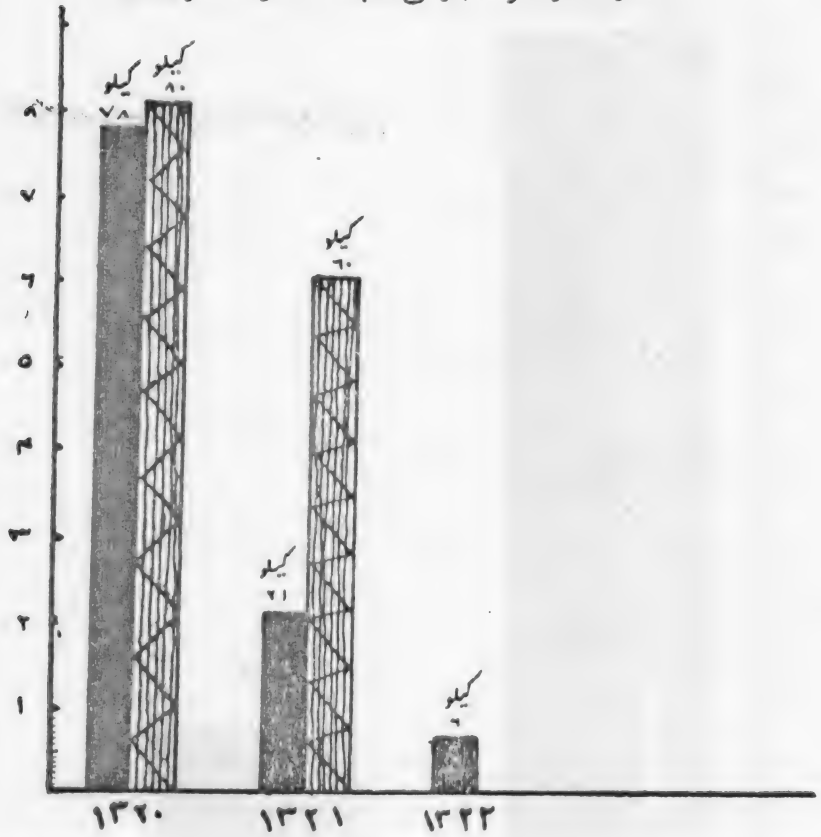

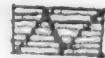
یک ساتن به یک کک
۱۰۰۰۰۰ ساتن مربع

جست
فهم

مصرف و صرفه جوئی مطابعه در مواد ضروری

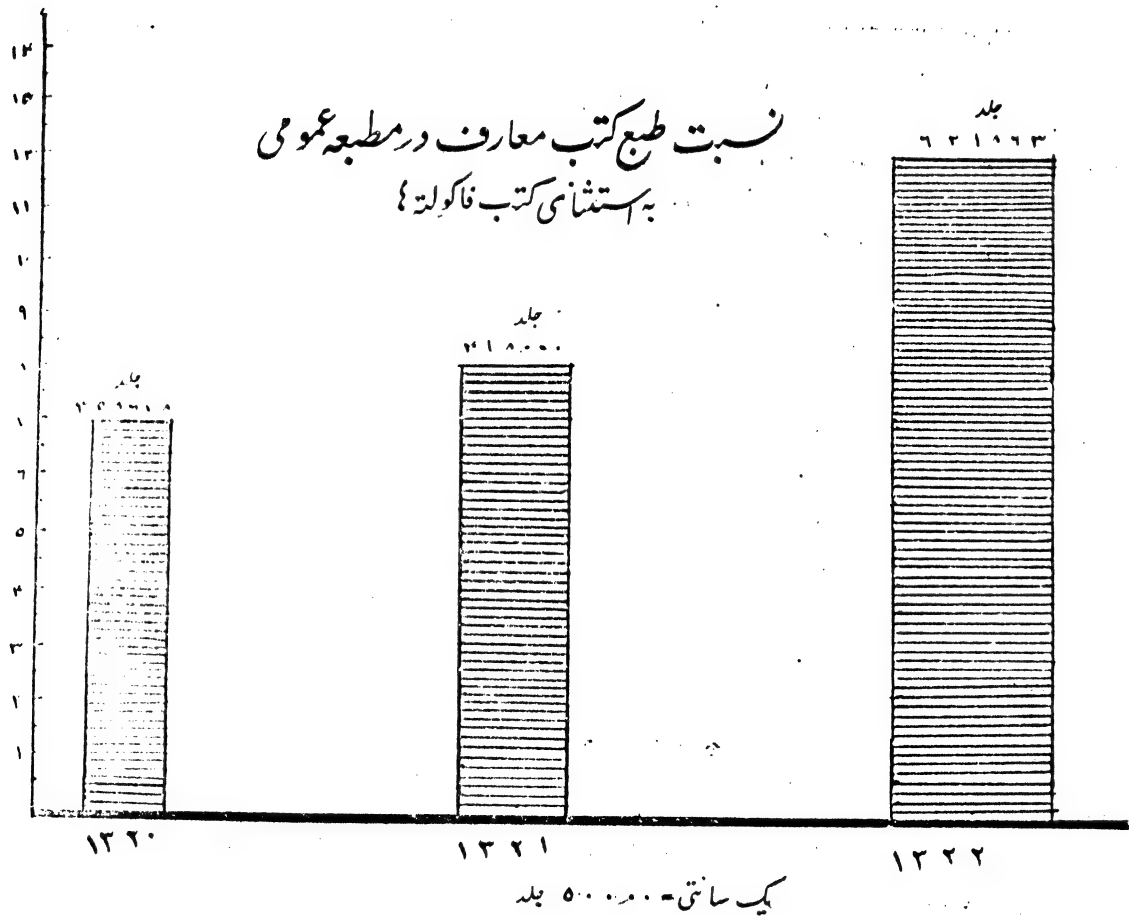
مصرف

صرفه جوئی

یک سانتی = ۱۰ کیلو

نسبت طبع کتب معارف در مطبعه عمومی به استثنای کتب فاکولته

امور مربوطه ولایت کابل

ساختمان کارسرك تشکی ا بریشمی که در ماه خوت ۱۳۲۱ و ماه حمل ۱۳۲۲ شروع گردیده قرار ذیل است:

۱- سرنک برانی. — ۳۵۹۱۰۰۰ متر مکعب ۱	۴۲۴۲۳/۵ متر مکعب ۱
» — ۴۱۳۳۰۰۰ » ۱	» — ۲۳۸۰۰۰۰ » ۱
۲- پس کردن سنگ ذریعۀ جبل ۱۲۲۶۰۰ — ۱	۱۵۴۵۰۰۳۵ » ۱
» — ۲۱۷۶۰ » ۱	
۳- سنگ کاری — ۴۸۱۷/۰۰	متر مکعب ۱
۴- پر کاری — ۸۹۷۳۲/۰۰	۱ »
۵- وسعت دادن سرك خام کاری — ۱۲۱۱۴۵/۰۰	۱ »
۶- تیار کردن کتاره بطول — ۱۳۴۶۶/۰۰	۱ »
۷- صفائی — ۱۱۷۱۰/۰۰	۱ »
۸- کندن ویر کردن خام کاری — ۱۱۹۳۵۷/۰۰	۱ »
	<u>۱۸۶۴۱/۹۰ متر مکعب</u>

سرك جدید یغمان:

الف یخته کاری های روی سرك بمتر طول و متر مربع.	
۱- هموار کاری رینگ زیر فرش ۴۸۸۹/۰۰ — متر طول مساوی ۲۹۳۳۴/۰۰ — مربع متر	
۲- فرش سنگ ۴۸۸۹/۰۰ — » — ۲۹۳۳۴/۰۰ — »	
۳- هموار کاری جغل بالای فرش ۴۴۲۰/۰۰ — » — ۲۶۵۲۰/۰۰ — »	
۴- تیک کردن بالای فرش ۳۶۵۶/۰۰ — » — ۲۱۹۳۶/۰۰ — »	
۵- هموار کاری رینگ زیر فرش ۳۰۱۶/۰۰ — » — ۱۸۰۹۶/۰۰ — »	
ب خام کاری ها و مته کاری ها و سرنک برانی ها بکمب متر در کل سرك مذکور:	
۱- خام کاری های دوبلۀ یخته کاری ۴۳۱۰/۰۰ — مکعب متر	
۲- اصل سرك ۳۱۳۵۵/۶۵ — »	
درلین دوم ۱۰۵۰۰ مکعب متر جمله ۴۱۸۵۵/۶۵ — مکعب متر	
۳- مته کاری ۱۰۴/۴۰ — »	
۴- تهداب کنی برای مته کاری ۹۲/۵۰ — »	

امری امیر فاکولتہ علی آباد کینی

د مستورا توپوونخی دشمال له خوا

د قابله کی ښوونځی

قابله کی

- ۵ - سرنگ پرانی ها ۲۹۰/۰ - متر مکعب
- ج مصالح آوردگی برای فرش سړک و مته کاری های دو بقله فرش سړک و جویچه ها :
- ۱ - سنگ ۶۶۷۲/۲۰ مکعب متر - درلین دوم ۶۰۰ متر مکعب جمله ۷۲۷۲/۲۰ مکعب متر
- ۲ - ریک سروزیر فرش ۴۰/۳۴۹۳ - »
- ۳ - جفله ۷۳۷/۰۰ - »
- د - مصالح مصرف شدگی در پخته کاری ها و پل ها و آبروها و دیوارها در کل سړک مذکور :-
- ۱ - چونه خاکه ۱۳ آثار ۵۰۲ - خروار
- ۲ - خشت پخته ۸۴۹۰۰ - قالب
- ۳ - سنگ پارچه ۱۷۶۲ - مکعب متر
- ۴ - ریک ۴۰۴ - »
- ۵ - سنگ دریائی جهت فرش زیر برقها و دیوار خشکه پل حلیه خانم ۱۷۵/۱۳ - مکعب متر
- ۶ - سنده ۲۵۰ - مکعب متر
- ۷ - سمنت ۹۶ - بوری
- ه - اول تهداب کنی ها برای پل ها و برقها و دیوار پل حلیه خانم ۲۷۷۶ - مکعب متر

حکومت کلان غزنی

- ۱ - بحکومت کلان غزنی در حدود (۱۵) جریب زمین بغرض قوریه تعین و یکنه تعداد زیاد نهال چنار در آن غرس شده است .
- ۲ - احداث یک باغ عمومی و تفریحی بصورت عصری در مقابل مکتب متوسطه :
- ۳ - تعمیر حکومتی مقر بصورت عصری و اساسی .
- ۴ - » » قره باغ
- ۵ - » » زرغون شهر
- ۶ - » » شرن
- ۷ - » » علاقه داری یوسف خیل
- ۸ - » » یحیی خیل
- ۹ - » » حکومت اندری
- ۱۰ - » » جغتو
- ۱۱ - » » جاغوری
- ۱۲ - » » مکتب مقر
- ۱۳ - » » قره باغ

۱۴ - تعبير كدام غزني

۱۵ - مقرر

۱۶ - احداث و آبادي كاريز هاي جديد مخروطيه ولا مالك در حدود (۲۲) دهه . .

ولایت قندهار

الف - مدیریت مطبوعات :

۱- يك قرائت خانه عصري در مدیریت مطبوعات تاسیس و يك تعداد كتب از بازار خريداري و يك مبلغ بکابل جهت خريداري كتب فرستاده شده ، مفروشات قرائت خانه مذکور هم تکميل گردیده .

۲- جريدته صلوح افغان كه در هفته يكمرتبه نشر مي شد ، از تاريخ ۱۴ فوس سال جاري روز نامه گردیده .

ب - مدیریت مخابرات :

۱- لين تليفون خا كرز و ترين راه اندازه هشت گروه تمديد نموده .

۲- اندازه دو گروه يك لين ديگري كه بعد جوي لاهور حكومتي ارغنداب كه به لين سابق خا كرز و ترين توصل مييابد تمديد گردیده ، و درين لين قبلاً از مسافه تقريباً شش گروه مخابراتي كرده مي شد .

ج - مدیریت نمكسار :

محصول مدیریت نمكسار قندهار امسال از فرار فيصد ، صدترقی كرده .

د - رياست كمرك :

افزودنی اینکه بعمل سال جاري رياست كمرك مر كز قندهار نسبت به سال ۱۳۲۱ بعمل آمده (۵۰۹۱۸۹۷/۹۵) افغانی میباشد .

ولایت هرات

الف - شق تعميرات :

۱- تعمير مجلس جديد كه به پوشش رسیده و اسنر كاري وسفيد كاري و انتصاب برق و هموار كاري تحت سراچدها با ساختمان مبل و پخته كاري جوي بين مجلس بعمل آمده و مشرف استفاده مجوسين قرار گرفته است .

۲- تعمير قومانداني كوتوالی در هنداسته پوشش و پلستر كاري خانه هاي آن بعمل آمده .

- ۳- تعمیر صنایع محبس که در هذالسنه شروع گردیده خانه های سمت شمالی آن کار آید . تکمیل و شروع به پلستر کاری آن شده .
- ۴- تعمیر مدیریت اتفاق اسلام که نیم کار بوده تکمیل گردیده .
- ۵- تعمیر پیرده خانه های خزانه در هذالسنه تکمیل و طرف استفاده قرار داده شده .
- ۶- تعمیر هوتل مرکز در هذالسنه برنده سمت جنوبی ورنکک آمیزی و آئینه شانی داخلی و خارجی و حجرچاه و تعمیر بعضی ملحقاتش تکمیل و انجام شده است .
- ۷- تعمیر شفاخانه جدید در هذالسنه بستن طاقهای برنده و دیوار پشت بام و پلستر کاری روی کنار سمت جنوبی و طاقهای آن با سفید کاری و آئینه شانی عمارتش بعمل آمده .
- ۸- تعمیر باغ شاهی در هذالسنه ساختمان حوض آن با استر کاری سمت و تکمیل کاراج ها و ترمیمات آن بعمل آمده .
- ۹- تعمیر حوض تخت صفر در هذالسنه استر کاری آن با ساختمان حلقه های دور حوض تکمیل شده است .
- ۱۰- تعمیر مکتب رباط سنگی که نیم کاره بوده تکمیل و نصب دروازه و آئینه شانی آن بعمل آمده و طرف استفاده قرار داده شده .
- ۱۱- تعمیر هوتل مرغاب که نیم کاره بوده در هذالسنه تکمیل و شروع به استر کاری آن شده .
- ۱۲- تعمیر شفاخانه و هوتل قلعه نو در هذالسنه تکمیل و نصب دروازه و آئینه شانی و سفید کاری آن بعمل آمده .
- ۱۳- تعمیر مسجد جامع قلعه نو در هذالسنه بطاق بندی رسیده .

ب - شق ترمیمات :

- ۱ - عمارت مدیریت مخازرات در هذالسنه سفید کاری و ترمیمات شکست و ریختن آن بعمل آمده .
- ۲ - در هذالسنه کاه کینکاری و سفید کاری و نصب آئینه های کمبودی عمارت دارالحکومه کی و مستوفیت و خزانه و اتفاق اسلام و مدیریت خارجه و فوائد عامه و احصائیه و مکاتب رشدیه نیز اول و دوم بعمل آمده .
- ۳ - ترمیمات ریاست گمرک واقع شهر کهنه تکمیل و انجام شده است .
- ۴ - ترمیمات و سفید کاری عمارت کیساری اسلام قلعه با ساختمان چاه ارت آن .
- ۵ - سفید کاری و غیره ترمیمات مکتب ریغال شبن دند و هوتل آن تکمیل شده است .
- ۶ - ترمیمات و انتصاب دروازه و آئینه های کمبودی مکاتب قلعه نو و مرغاب و مکتب کرخ در هذالسنه بعمل آمده اجرا آت کمارات فوق در هذالسنه ۱۳۲۲ بعمل آمده .

ولایت مزار شریف

الف - مستوفیت :

در عایدات مالیة جمعی و محصول مواشی و اجاره املاکات نسبت بسال ۱۳۲۱-۰/۵۲۱۰۰۰۰ افغانی اضافه شده .

ب - قوماندانی کوه توالی :

۱ - در مجلس شعبه صنعتی تأسیس و مشتمل بر بافت پارچه نخی و سطرنجی و نجاری و بوت دوزی و پالان دوزی و آهنگری و رنگریزی و خشت ریزی میباشد . محصول شقوق مذکور یک مقدار زیاد اجناس و اشیاء ساخته و بافته و به معازنه فروش و خود مجلس موجود و بفروش رسیده و میرسد و در ظرف یکسال پیشرفت خوبی نموده .

۲ - امور عمرانی مجلس علاوه بر تعمیرات سابقه که تماماً بصورت پخته کاری و اساسی تعمیر گردیده یک دیوار طوره احاطه خارجی بطور (۱۳۰۰) متر و ارتفاع ده متر و لکی (۱۵۰) سانتی از خشت خام ساخته شده که در بین احاطه مذکور پنجاه جریب زمین برای بذر هر گونه ترکاری و سبزیجات و غیره آماده ساخته شده .

ج - لوای ژاندارمه :

- ۱ - یک تعلیمگاه خورد ضابطان تأسیس شده .
- ۲ - برای عموم ضابطان کورس تدریسات صنوف های مختلف روی کار شده .
- ۳ - کنفرانسهای عمومی برای افراد روی کار و تعلیمات علمی و نظری آن اضافه شده .
- د: مدیریت معارف ، تعدیل مدرسه اسدیه بطور لایله میباشد .

ه - مدیریت مطلوب عسات :

- ۱ - در مرکز ولایت (۸) کورس پختوو در اطراف سه کورس جدیداً افتتاح گردیده .
- ۲ - یک کورس اکابر و در اطراف دو کورس جدیداً افتتاح گردیده .

و - مدیریت معدن :

هفتاد و دو معدن کشف شده که انواع آن ازین قرار است :

- ۱ - معدن نمک (۳۹) معدن زمج (۲۳) معدن نیل طوطیا (۱) معدن زاك (۲) معدن کوگرد (۵) معدن سنگ سوخت (۲) در مناطق مختلفه اینولا کشف شده .
- ۲ - در عایدات فروش نمک نسبت به سال ۱۳۲۱ مبلغ ۶۹۹۳۵۰/۰ افغانی افزودی بعمل آمده .

ز- حکومت کلان آبیك :

- ۱- بندر لبلبو تخم گیری شده ۱۹۴۱۳ کیلو و بقیعت ۸۶۵۴۱ افغانی فروش شده. لبلبوی قلعه که بدست آمده ۱۸۰۵۰۶۳ کیلو عوض ۴۵۷۲۱ افغانی فروش شده .
- ۲- در سردریای آبیك پل کلان پخته کاری که دارای شش پایه و چهار رواق (۱۰) متر عرض و ۱۴ متر و ۴۰ سانتی طول است ساخته شده و کار مهم آن به پایانه تکمیل رسیده .
- ۳- ذریعہ کاریز کن ها از چشمه سار حصه علافه داری حضرت سلطان به اندازه (۳۹) مکعبانچ و حصه سراغ و خرم باندازه $\frac{۱}{۴}$ مکعبانچ به آب دریای عمومی ایزاد گردیده .
- ۴- چار قطعه باغ در آخر و اول شهر جدیداً وضع شده .

ح - حکومتی کلان شیرغان :

- ۱- يك دربند که دامبکه طور پخته کاری و بدارائی (۲۰) اطاق و دهلیز عمومی مطابق نقشه مهندسی در هذالسنه ۱۳۲۲ جدیداً اعمار گردیده کارات مهمه آن تمام شده اما امور استروسفید کاری و نجاری آن به نسبت سردی هوا معطل است .
- ۲- دیوار يکه بین تعمیر مکتب ابتدائیه و مسجد جامع شریف حسب نقشه پخته کاری و بطول (۱۲۰) متر در هذالسنه ۱۳۲۲ تحت تعمیر بود کار آن تمام شده استروسفید کاری آن از حیث مساعد نبودن هوا معطل است .
- ۳- يك عمارت تحویلخانه و جای رهائش چپراسی های مکتب نزدیک به عمارت مکتب که در هذالسنه تحت تعمیر گرفته شده بود تکمیل شده مورد استفاده است .
- ۴- در جادهای چهار سمت شهر جدید که (۵۰) باب دکان در گذشته تحت تعمیر بوده در هذالسنه به پایانه تکمیل رسیده است .
- ۵- در جاده سمت غربی شهر جدید که يك سرای تجارتی در گذشته تحت تعمیر بوده بقیه کارات آن بکلی تمام گردیده و تحت استفاده میباشد .
- ۶- (۲۰) باب دکان يکه در جاده شرقی شهر جدید بطور برنده دار سمت جنوبی و شمالی آن در هذالسنه تحت تعمیر گرفته شده بود تکمیل و مورد استفاده است .
- ۷- سه باب دکان برسته شمالی بالکل تکمیل شده .
- ۸- در رسته بازار سمت جنوبی باب دکان که جدیداً تحت تعمیر گرفته شده فعلاً باندازه نیم کاره که در خام کاری رسیده باقی به نسبت يکه هوا مساعد نیست معطل است .
- ۹- احداث سرك عامه جدید يکه از حد تعمیر شفاخانه شهر جدید که به سرك سابقه خط مزار شریف

در حدود وضع مشهور به ۳ فوت اتصال داده شده بطول ۱۰۰ میل تسطیح شده .

۱۰- از حوضچه های داخل شهر جدید از حدود قوماندانی الی آخر مکتب بطول (۵۰۰) متر پخته گری شده .

۱۱- موضعی که برای شهر جدید آقچه به یک میلی غرب شهر قدیم آن در هذالسنه تخصیص یافته از ابتدای برج جدی مطابق نقشه مهندسی بامور تسطیح سړک های عمومی و باقی جاده های آن و خیابان بندی کرده و غیره باغ عمومی متعلقه شهر جدید مذکور خاتمه داده شده و برای بخت مصالح کار آمد تعمیر ترنیتات لازمه اتخاذ گردیده .

۱۲- پلاصهار قدیمه سربل منهدم و همواره گردید بصورت عصری برای حکومتی سربل و دوائر مربوطه آن آبادی جدید انعام میشود، در هذالسنه تعمیرات مذکور تحت کار گرفته شده بود و فی زمان براسطه سردی هوا معطل است .

۱۳- سنگ کار لب در بای سربل که در هذالسنه تحت ساختمان آمده کار آن به صحن سړک رسیده و باقی کار کاره اش بواسطه سردی هوا معطل است .

۱۴- کار تعمیر الحاقیه عمارت بلدی سربل که در سال ۱۳۲۱ بدرجه خرنه رسیده بود در هذالسنه ۱۳۲۲ تکمیل و تحت استفاده است .

۱۵- آبادی دیوار احاطه شده شرقی و شمالی عمارت بلدی سربل که در هذالسنه شروع شده بود کارات عمده اش تمام شده اما سنگ کار و سیاه چونه سردیوار بواسطه سردی هوا معطل است .

۱۶- تعمیر شرفات اقدام سربل واقع ب دریا که در هذالسنه تحت اعمار گرفته شده بود تا یک اندازه کار شده باقی کارهای آن بواسطه سردی معطل است .

۱۷- کافی لب دریا که به بازار جدید سربل پیوست است در هذالسنه تحت تعمیر و به پایه تکمیل رسیده است .

۱۸- در بازار جدید سربل (۶۲) باب کان در هذالسنه تحت تعمیر گرفته شده بود فعلاً کامل تکمیل است .

ط - ریاست بلدیہ :

۱- ساختمان بصورت دستگاه نسبتاً خورد برق آبی در موضع یلمرب که در آئینه نزدیکی از انوار و از آن نتیجه گرفته خواهد شد .

۲- بطنه کاری سړک جاده نادرشاهی که فعلاً کار شده - ۶۳۳۶ متر مربع .

۳- بوی سړک جاده نادرشاهی بطول - ۴۰۵ متر .

۴- ساختمان دیوار دکان جدید بطور عصری در جاده بلخ .

۵- ساختمان یک سرای تجارتی رعینی واقع بازار قالین فروشی .

۶- جدید سیمساری .

۷- چهار دو باب دکان رعینی رعینی واقع حاده تحت طاق .

ی - ریاست اطاق تجارت :-

- ۱ - چونکه نرخ چینی باب روسی درمزار شریف بصورت صحیح و مستقل نبود در اثر تنزیل قیمت احتکار بعمل می آمد لهذا از مجلس اطاق تجارت يك نرخ مستقل تعیین و حسب منظوری و تصویب مجلس مقام ولایت در محل اجرا گذارده شده .
- ۲ - باوجود مسدود بودن طرق ارتباط تجارتي و اوضاع امروزی که عالم بشریت را دچار تکلیف و سرگردانی نموده در اثر پیشنهاد ریاست اطاق تجارت و منظوری مقامات رفیعہ شرکتی بنام (دافبال شرکت) درخودمزار شریف به سرمایه ابتدائی (۱۰۰۰۰۰۰۰) افغانی و انتهای (۳۰۰۰۰۰۰۰) افغانی بغرض صادرات اجناس پیداوار وطنی و توريد اموال خارجی بر حسب مقررات مملکتی بدون کدام جنبه انحصاری و امتیازی تأسیس و به تاریخ (۲۲) جدی افتتاح و شروع بکار نموده و نیز دو شرکت دیگر بنام (نوبهار) به سرمایه دونیم ملیون و (باختر) به سرمایه (چهار ملیون) افغانی جدید تشکیل شده .

ولایت قطن و بدخشان

حکومت کلان قندز :

- ۱ - سرک موجوده که بطرف حضرت امام می رود ، قبلاً بخط منکسر بوده و فاصله آن از قندز الی حضرت امام از ۲۲ الی ۲۴ کروه می شود ، و علاوه در ارض راه همیشه ریگ باد کویه کرده و راه عابرین را مسدود میکرد و این در هذا سنه یکراه جدیدی احداث گردیده که مسافت آن تقریباً ۱۴ کروه می شود ، کار حصه اول آن از طرف قندز با تمام رسیده ، وجه زارهایی که در ارض راه مذکور واقع بوده تماماً در اثر کشیدن زابره های متعدد خشک گردیده ، و دو طرفه سرک مذکور نهالهای بید و توت غرس شده .
- ۲ - در جوار دریا که يك جای خوش هوا و منظره خوبی دارد یکباغ برای تفریح اهالی ساخته شده .
- ۳ - در سرک خان آباد و قندز که ۲۴ کیلومتر مسافه دارد تماماً نهال بید و توت غرس گردیده .
- ۴ - در سرک علی آباد که ۲۴ کیلومتر فاصله دارد و قبلاً بی اصول و طور خامه قسم ماهی پشت ساخته شده بود در هذا سنه جفله و ریگ اندازی شده و از حصه شهرالی زیر کوتل نهال توت شانه شده .
- ۵ - سرکهای بین شهر قندز که اثراً کل گشته شده بود ، تماماً هموار و بطور فنی تسطیح و ماهی پشت و به دو طرفه سرکهای مذکور آب جاری و نهال توت غرس گردیده .
- ۶ - در جوار مرکز حکومت کلان قندز يك قطعه زمین که باندازه (۲۰) جریب و در سابق باغ بوده ، و حالا تماماً خرابه و یران گردیده ، در هذا سنه هموار و باندازه ده جریب

آن بصورت اساسی باغ و خیا بان ها در بین باغ مذکور کشیده شده ، و انواع نهال های مشر و غیر مشر در آن غرس گردیده ، زمین باقی مانده مذکور نیز زیر نظر گرفته شده که یک باغ عصری ساخته شود .

حکومت حضرت امام :

- ۱ - ترمیم و مرمتکاری احاطه حضرت امام و مسجد جامع .
- ۲ - تسطیح زمین حصه غربی روضه و در بغل جوی آن يك تعداد زیاد نهال پنجه چنار و غیره غرس شده .
- ۳ - زمین حصه شرقی روضه که خراب و پست و بلند بود و تخمیناً ۱۶ جریب زمین میشود ، تماماً هموار و بران غرس اشجار آماده گردیده .
- ۴ - حسب لایحه نسل گیری و هدایت ریاست مستقل زراعت جهت اصلاح و تکثیر نسل اسب های خرب بتعداد زیاد اسب های مادیان و نریان تهیه گردیده .

حکومت خان آباد :

شهر خان آباد که همه ساله در ایام باران تحت تهدید سیلاب واقع می شد و خساره مالی و جانی برای اهالی وارد می ساخت ، امسال حسب اصول و نقشه مهندسی يك بند پخته در مقابل مجرای سیل بنا و کار آن بسرعت جاریست .

بلدیه پلخمری :

الف : - کار سرک ها :

- ۱ - تکمیل خامه کاری سرک سمت چپ دریا از حدنهر قریب بند برق الی فابریکه نساجی به عرض (۷) متر و طول (۱۰۰۰) متر
- ۲ - تکمیل خامه کاری سرک متصل کوتی نمبر ۲۹ از سرک چپ دریا الی سرک مزار شریف به عرض (۵) متر و طول (۳۰۰) متر
- ۳ - یخته کاری سرک اول دوصد کوتی از حد فابریکه برق که از سرک عمومی جدامی شود طور دولینه تمديد ، يك لين برای رفت ، و ديگر لين آمد متر ددين به عرض (۱۶) متر و طول (۵۰۰) متر که در بین هر دولین پارک برای گیل کاری مرتب و فرش سرک از سنگ گول دریائی تحت کار گرفته شده و کار آن به سرعت جاریست .
- ۴ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۲) دوصد کوتی از سرک مزار شریف الی سرک عمومی خان آباد به عرض (۵) متر و طول (۹۶۴) متر .
- ۵ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۳) دوصد کوتی از سرک مزار شریف الی سرک بین کوتی ها به عرض (۵) متر و طول (۱۰۰) متر .

- ۶ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۴) دو صد کوتی از نهر بالادوری الی سرک اول که نزدیک فابریکه برق است و از شرق به غرب می رود به عرض (۵) متر و طول (۱۸۰) متر .
  - ۷ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۶) دو صد کوتی از سرک خان آباد الی سرک ۲ بین دو صد کوتی به عرض (۵) متر و طول (۱۱۶) متر .
  - ۸ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۷) دو صد کوتی از سرک خان آباد الی سرک ۲ بین دو صد کوتی به عرض (۵) متر و طول (۱۳۶) متر .
  - ۹ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۸) دو صد کوتی از سرک خان آباد الی سرک ۲ بین دو صد کوتی به عرض (۵) متر و طول (۱۲۰) متر .
  - ۱۰ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۱) شهرنو الی ختم کوتی ها به عرض (۵) متر و طول (۴۹۰) متر .
  - ۱۱ - تکمیل خامه کاری و جفله اندازی سرک (۲) شهرنوالی ختم نهر بالادوری به عرض (۵) متر و طول (۱۹۰) متر .
- ب - ساختمان عمارات :
- ۱ - ساختمان يك مبرز عمومی ضرور پخته کاری ، در عقب بازار پلغمیری که کار آن به سرعت جریان دارد .
  - ۲ - چون ساختمان عمارت قهوه خانه باغ ذخیره پلغمیری ، از جریان کار آن در سال گذشته هم اطلاع داده شده بود ، حالا کارات عمرانی آن به کلی تکمیل گردیده .
  - ۳ - ساختمان يك بیت الخدم و طبخ خانه و تحویلخانه متصل عمارت قهوه خانه باغ ذخیره که آن هم تکمیل شده است .
- ج - ساختمان پل ها :
- ۱ - ساختمان دو پل کلان پخته کاری بالای نهر بالادوری که يك پل آن در بین دو صد کوتی و دیگر آن به طرف شرق شهرنو میباشد یکی آن به پایة تکمیل و دیگر آن کارش به سرعت جاری است .
  - د - نهال شانی ها :
  - ۱ - در حصه شمالی باغ عمومی (۲۵) جریب زمین نهال سفیدار و بید و سرو و غیره غرس گردیده .
  - ۲ - « جنوبی » « (۳۰) » « که (۱۵) جریب آن متمر و (۱۵) جریب آن غیر متمر بوده نهالات غرس شده .
  - ۳ - در حصه شمالی باغ ذخیره (۶۱) جریب زمین که (۸) جریب آن متمر و (۵۳) جریب آن غیر متمر بوده نهالات غرس شده .

- ۴ - در اضراف سرک های ششصد کوتی و غیره مواضع آن به تعداد پنجاه هزار اصله نهال غیر مثمر غرس گردیده .
- ۵ - در اضراف سرک های باغ ذخیره نیز یک تعداد زیاد نهال غیر مثمر غرس گردیده که به تعداد (۲۵۰) اصله نهال مورپان و (۸۰۹) اصله نهال کلاب و (۲۳۱) اصله نهال نا جو و (۳۲۹) نهال سرو میباشد .

ولایت مشرقی

- ۱ - بحصه شمال شهر کهنه جلال آباد متصل شیشم باغ کنار تعمیر یک کدام اصولی شروع و تا به پوشش رسیده و باقی کنار آن عنقریب خاتمه خواهد یافت .
- ۲ - تعمیر مدیریت معارف در سال جاری کاملاً خاتمه یافت .
- ۳ - کنار تعمیر شفاخانه ملکی نام و سفیده کاری و غیره آن نیز قریب الاختتام است .
- ۴ - در شعبه ناجی قوماندانی کوتوالی ولایت مشرقی نظر به سابق یک پیشرفت محسوسی به ملاحظه میرسد که از هر قبیل تسک های پشمی ، نخی ، سندی ، قناویز ، سطرانچی و غیره حسب الامام در آن تهیه میشود .
- ۵ - کنار تعمیر مکتب سلطانزورغیا قریب با تمام رسیده .
- ۶ - کنار تعمیر مکتب مندر اور لغمان که قبلاً شروع شده بود در هذالسنه با ختمت مبرسد .
- ۷ - یک حصه سرک مر بوطا حکومتی مهمندره که همیشه تحت تهدید سیلاب بود در موضع مذکور تعمیر یک بوروق پخته کاری شروع و عنقریب جهت تردد عراده ها قابل استفاده خواهد شد .
- ۸ - کنار تعمیر دوبارک قشله عسکری اسمار بسر رسیده .
- ۹ - در ملحقات قشله وزیری سه اصاق جدید جهت رهائش متصداران تعمیر و به پایة اكمال رسیده است .
- ۱۰ - کنار قشله غنی خیل به اكمال رسیده ، و هکذا بجوار آن که تعمیر یک مسجد در سال گذشته بنا شده بود در هذالسنه تکمیل گردیده .
- ۱۱ - احداث یک باغ که به قابل علاقه داری چار باغ واقع پل قرغه گردیده ، در باغ مذکور یک تعداد زیاد نهال های مثمر غرس شده است .
- ۱۲ - بحصه شمال و شمال غرب ، و غرب مرکز حکومتی لغمان در زمین هایی که خرابه و باطلای بود یک باغ احداث و یک تعداد زیاد نهال های مثمر و غیر مثمر در آن غرس گردیده .
- ۱۳ - کنار تعمیر مکتب ابتدائیه شیوه قریب الاختتام است .
- ۱۴ - کنار تعمیر تسکری جاری بوده و عنقریب خاتمه خواهد یافت .
- ۱۵ - کنار تعمیر محبس که به نقشه محبس دهمزنک قبلاً شروع شده بود چها دریوار احاطه

آن بابر جہاں پور اور کمالا ختم کر دینے اور داخل آن بمصہ غریبی مذکور ہم عنایہ خاتمہ
خواہد پذیرفت و تعمیر بازوی شرق و شمال و جنوب آن ہم تحت تعمیر است .

- ۱۶ :- کار تعمیر کدھام مہندرہ ، کش لغمان ، چوکی ، سرخورد ہم سرعت جاری است .
۱۷ :- در عایدات گمرکات ولایت مشرقی نظر بہ تطبیق ۱۱ ماہ ۱۳۲۱ در ۱۱ ماہ سال جاری
مبلغ ۲۷۰۵۳۰۱۳۰۰ افغانی تزئید بعمل آمدہ است .

حکومت اعلیٰ میمنہ

پول افغانی

- ۱ : تزئید محسول مواشی سال ۱۳۲۲ نظر بہ سال ۱۳۲۱ مبلغ ۲۲۰۹۹/۷۸
۲ : شمار اصنافی » » » » » » ۱۹۸۶ / ۶۷
۳ : معائنات یازدہ ماہ سال ۱۳۲۲ گمرک اندخوی نظر بہ سال ۱۳۲۱ ۵۰۰۰۰۰ / ۰
۴ : پول اجارہ سال ۱۳۲۲ - املاکات سرکاری نظر بہ سال ۱۳۲۱ ۹۴۸۶/۷۰
۵ : در جنگل قبصار باندازہ یازدہ سیر پستہ یکسیر بادام تلخ و ۱۵۰۰ دانہ چہار مغز و ۲ سیر تخم
ارچہ و چہار پلو تخم عناب و چہار پلو و امرود چہ و چہار پلو زرد آلو و غیرہ تخم ہای
اشجار وارد مرکز و بدر شدہ .
۶ : در جنگل بلورغ باندازہ دہ سیر پستہ بدر شدہ .
۷ : در تپہ ہای طرف جنوب شہر میمنہ چہت تجربہ باندازہ بیست و پنج جریب زمین للمی خریداری
و بہ مقدار دہ سیر پستہ و چہار پلو بادام و تخمیناً ہزار دانہ چہار مغز و چہار پلو تخم سنجد
و یک مقدار عکاسی و جلفوزہ و غیرہ بدر گر دیندہ است .
۸ : در جنگل کوہستان باندازہ دہ سیر پستہ بدر شدہ .
۹ : مکذا در زمین للمی اطراف سلطان خواجہ نور علیہ الرحمہ کہ بہ جنوب میمنہ واقع است بتعداد
یک ہزار اصلہ نہال بادام و پنج سیر پستہ و چہار پلو تخم بادام غرس شدہ است .
۱۰ : بہ تعداد (۱۱۶۹۸۶) اصلہ اشجار مشہور (۱۰۸۲۲۷۶) اصلہ اشجار غیر مشہور نہال و قلمہ
در باغات و اراضی شخصی اہالی بوسیلہ خود اہالی غرس گر دیندہ است .
۱۱ : در سال ۱۳۲۲ بہ تعداد ۳۲۱۶ جریب زمین زدہ ملخ کشتیات و باصول فنی مدافعہ و خاک
پوشی کردہ شدہ است .
۱۲ : از طرف بلدیہ شہر پنج جریب زمین قریب شہر از انواع تخم ہای درختان مشہور و غیر مشہور در
تیر ماہ سال فورہ شدہ است .
۱۳ : در باغچہ حکومتی یک تعداد نہالہای شمشاد و بتہ ہای کل از قبیل خطمی و یاس

و ابریشم و غیره و همچنین بوته های گلدار که از مشهد آورده شده بودند شانه شده است .

۱۲ : يك تعداد نهالهای پیوندی از فارم زراعتی قندوز خواسته شده آنها را در باغچه حکومتی غرس گردیده .

۱۵ : بلدیة میمنه در باغچه های مربوطه خود وجاده ها به تعداد ده هزار قلمه و پنجاه نهال میوه دار و غیر میوه دار غرس نموده است .

۱۶. در حکومتی تگاب در حصه فرسخی ذریعه و نفر کار ریز کن و اهالی تگاب و دولت آباد و اندخوی جرگنی شده یومیه بیست و پنج روز یک آسیاب خارج و به دریای تگاب و اندخوی مخلوط شده و زمین های آن حصه هم که پشملیر یادداشت بصورت صحی تبدیل گردیده است و کارجرگنی مذکور در سال آینده تکمیل خواهد شد.

۱۷- چند نفر کاریز کن از کابل رسیدند و بذریعۀ مذکوران در حصۀ تمکاب و هکدا در حصۀ پشتون کوت کار دورشته کاریز شروع گردیده است .

تصویبات سال ۱۳۲۲ شورای ملی

الف :-

- ۱ - موازنه بودجه عمومی واردات و مصارف سال ۱۳۲۲ مملکتی .
 ۲ - « » سال ۱۳۲۲ قروض بانکی وزارت خانه ها و دواجر مستقل مرتبه وزارت مالیه .
 ۳ - « » « » « » « » « » « » شق مدرکی
 ب :- موضوع شمولیت حکومت افغانستان در کنوانسیون منعقدۀ سال ۱۹۱۲ حکومت هالیند .
 ج :- اصولنامه ها :-
 ۱ - اصولنامه مالیات بر عایدات .

د - ضمایم :-

- ۱ - ضمیمه اصولنامه دفاتر تجارتي در موضوع اخذ حق التصديق سرعج .
- ۲ - « » مكلفيت عسكري تبديل بعضى مواد اصولنامه مذكوره حاوى ۸ مواد .
- ۳ - « » « » « » اصل ۲۵
- ۴ - « » راديو ، معا فى محصول راديو هاايكه ذريعه اشخاص غير تاجر براى استفاده شخصى شان توريدشود .
- ۵ - ضميمه اصولنامه تشويق صنايع تبديل اصل ۶
- ۶ - « » « » نوت هاى مروجہ ؛ در تزئيد نوع نوت پنجصد افغانيسكى در جمله انواع نوتها .
- ۷ - ضميمه اصولنامه دفاتر تجارتي حاوى سه مواد .

- ۸- ضمیمه ۱ اصولنامه دلالی حاوی پنج مواد .
- ۹- « مالیات بر عایدات تبدیل اصل اول و ۷ و ۱۲ و القواصل ۱۱- اصولنامه مذکور .
- ۱۰- « مکلفیت عسکری تبدیل اصل ۲۱ .
- ۱۱- « « محصولات بلدی .

هـ :-

- ۱- ماده واحده در موضوع انتخاب و مقرری مأ مورین و مستخدمین که از تاریخ اشغال و وظیفه حق معاش دارند .
- فهرست لوائح اصولنامه ها و ضمایم که در هداشته ۱۳۲۲ بتصویب مجلس اعیان رسیده :
- لایحه اصولنامه مالیات بر عایدات .
- ثبت ماده ضمیمه اصولنامه مکلفیت عسکری .
- یک ماده «
- ضمیمه اصولنامه رادیو .
- « اصولنامه تشویق صنایع تبدیل اصل ۶ اصولنامه مذکور .
- « « نوت ها .
- « « دفاتر تجاری .
- « « دلالی .

اعطای نشان

- ۱- فرمان اعتبارنامهٔ نمبر $\frac{۲}{۱۶}$ راجع به اعطای نشان ستور درجه دوم برای ش جواد گوک طونا کند کمشر سر معلم خریطهٔ حربی پوهنتون نظر بخدمت و صداقت او در امور محوله اش .
- ۲- فرمان اعتبارنامهٔ نمبر $\frac{۱}{۱۶}$ راجع به اعطای نشان ستور درجه دوم برای ش جلال باش اول کند کمشر سر معلم لوازم حربی پوهنتون نظر به خدمت و صداقت او در امور محوله اش .
- ۳- فرمان اعتبارنامهٔ نمبر $\frac{۳۸۱}{۱۳۶۶}$ راجع به اعطای نشان معارف درجه سوم برای غ محمد نبی خان عضو ریاست تعلیم و تربیهٔ وزارت معارف در اثر خدمات بیست و پنج سالهٔ مشارالیه در امور معارف .
- ۴- برای یکصد نفر و کلای شورای ملی که در اثر خدمات شان بدورهٔ چهارم شورا به اعطای نشان عزت نائل شده اند قرار ذیل :
  - ۱- ع ، ج عبدالاحد خان رئیس شورا و کیل مرکز کابل بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۰ ر ۹۱۸ مورخهٔ ۲ جوزا .
  - ۲- ع ، ص محمد الیاس خان معین اول و کیل گردیز بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۱ ر ۹۱۹ مورخهٔ ۲ جوزا .
  - ۳- ع ، ص سلطان محمد خان معین دوم و کیل فراه بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۲ ر ۹۲۰ مورخهٔ ۲ جوزا .
  - ۴- ع ، سید جلال الدین خان و کیل مرکز کابل بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۳ ر ۹۲۱ مورخهٔ ۲ جوزا .
  - ۵- ع ، عبدالاحد خان و کیل شش کوهی بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۴ ر ۹۲۲ مورخهٔ ۲ جوزا .
  - ۶- محمد علی خان « پغمان » نمبر ۲۰۵ ر ۹۲۳ « » « » « »
  - ۷- محمد سرور خان « وردک » نمبر ۲۰۶ ر ۹۲۴ « » « » « »
  - ۸- خانشیرین خان « میدان » نمبر ۲۰۷ ر ۹۲۵ « » « » « »
  - ۹- میر احمد خان « سروبی » نمبر ۲۰۸ ر ۹۲۶ « » « » « »
  - ۱۰- محمد کبیر خان « چاریکار » نمبر ۲۰۹ ر ۹۲۷ « » « » « »
  - ۱۱- محمد فیروز خان « تگاب » نمبر ۲۱۰ ر ۹۲۸ « » « » « »
  - ۱۲- میرزا ملک شاه خان « جبل السراج » نمبر ۲۱۱ ر ۹۲۹ « » « » « »
  - ۱۳- میر حیدر خان « کوه دامن » نمبر ۲۱۲ ر ۹۳۰ « » « » « »

۱۴	عبدالاحد خان	وکیل ریزہ کوہستان بفرمان اعتبار نامہ نمبر ۲۱۳ ر ۹۳۱ مورخہ ۲ جوزا
۱۵	غلام نقشبند خان	نجر اب
۱۶	محمد یوسف خان	سیغان و کہمرد
۱۷	محمد ابراہیم خان	پنجشیر
۱۸	محمد حسین خان	وکیل بامیان بفرمان اعتبار نامہ نمبر ۲۱۷ ر ۹۳۵ مورخہ ۲ جوزا
۱۹	حبیب اللہ خان وکیل سرخ و پارسا	نمبر ۲۱۸ ر ۹۳۶
۲۰	خوشدل خان وکیل غور بند	نمبر ۲۱۹ ر ۹۳۷
۲۱	حاجی عبدالقیوم خان وکیل مقر	نمبر ۲۲۰ ر ۹۳۸
۲۲	میرزا عبدالوہاب خان وکیل غزنی	نمبر ۲۲۱ ر ۹۳۹
۲۳	حاجی حیدر خان وکیل دہشین کتواز	نمبر ۲۲۲ ر ۹۴۰
۲۴	احمد جان خان وکیل کوچی	نمبر ۲۲۳ ر ۹۴۱
۲۵	علی احمد خان وکیل دایزنگی	نمبر ۲۲۴ ر ۹۴۲
۲۶	سیدا کبر شاہ خان وکیل یکاوشک	نمبر ۲۲۵ ر ۹۴۳
۲۷	غلام علی خان وکیل جاغوری	نمبر ۲۲۶ ر ۹۴۴
۲۸	عبدالرحمن خان وکیل مرکز قندھار	نمبر ۲۲۷ ر ۹۴۵
۲۹	حاجی نور احمد خان وکیل دند	نمبر ۲۲۸ ر ۹۴۶
۳۰	امیر محمد خان وکیل کدنی	نمبر ۲۲۹ ر ۹۴۷
۳۱	عبدالعزیز خان وکیل ترین	نمبر ۲۳۰ ر ۹۴۸
۳۲	محمد اسحق خان وکیل کشک نخود	نمبر ۲۳۱ ر ۹۴۹
۳۳	عبدالرحمن خان وکیل ارغسان	نمبر ۲۳۲ ر ۹۵۰
۳۴	محمد یعقوب خان وکیل دہلہ	نمبر ۲۳۳ ر ۹۵۱
۳۵	محمد موسی خان وکیل گرشک	نمبر ۲۳۴ ر ۹۵۲
۳۶	عبدالحمید خان وکیل موسی قلعه ز میند اور	نمبر ۲۳۵ ر ۹۵۳
۳۷	محمد اکبر خان وکیل گرم سیر	نمبر ۲۳۶ ر ۹۵۴
۳۸	حاجی فیض الحق خان وکیل گراب	نمبر ۲۳۷ ر ۹۵۵
۳۹	محمد کبیر خان وکیل ارزگان	نمبر ۲۳۸ ر ۹۵۶
۴۰	محمد محسن خان وکیل ترنگ و جلدک	نمبر ۲۳۹ ر ۹۵۷
۴۱	حبیب اللہ خان وکیل کوچی پشت رود	نمبر ۲۴۰ ر ۹۵۸
۴۲	اسمعیل حبیب خان وکیل کوچی قندھاری	نمبر ۲۴۱ ر ۹۵۹

۲۳- غ حاجي غلام نبي خان وکيل مرکز هرات بفرمان اعتبار نامه نمبر ۹۶۰/۲۴۲ مورخه ۲ جوزا .

۲۴- غ محمد عثمان خان وکيل بلو کلات بفرمان اعتبار نامه نمبر ۹۶۱/۲۴۳ مورخه ۲ جوزا

- ۲۵- » احمد جان خان » غور » » » ۹۶۲/۲۴۴ » » »
 ۲۶- » محمد سليم خان » شين دند » » » ۹۶۳/۲۴۵ » » »
 ۲۷- » عبدالشکور خان » غوريان » » » ۹۶۴/۲۴۶ » » »
 ۲۸- » حاجي معين الدين خان » قلعه نو » » » ۹۶۵/۲۴۷ » » »
 ۲۹- » نظر محمد خان » اوبه » » » ۹۶۶/۲۴۸ » » »
 ۳۰- » عبدالرحمن خان » تولک » » » ۹۶۷/۲۴۹ » » »
 ۳۱- » آقا جان خان » شهرک » » » ۹۶۸/۲۵۰ » » »
 ۳۲- » بهادر بيک خان » چقچران » » » ۹۶۹/۲۵۱ » » »
 ۳۳- » عبدالقادر خان » بالامرغاب » » » ۹۷۰/۲۵۲ » » »
 ۳۴- » حاجي عبيدالله خان » مرکز مراز شريف » » » ۹۷۱/۲۵۳ » » »
 ۳۵- » ناز کبير خان » شنده » » » ۹۷۲/۲۵۴ » » »
 ۳۶- » محمد لطيف خان » سکن چارک » » » ۹۷۳/۲۵۵ » » »
 ۳۷- » محمد اسماعيل خان » تاشقرغان » » » ۹۷۴/۲۵۶ » » »
 ۳۸- » ميرزا دلان خان » ايک » » » ۹۷۵/۲۵۷ » » »
 ۳۹- » رحمن برديقان » آفچه » » » ۹۷۶/۲۵۸ » » »
 ۴۰- » نورالله خان » دولت آباد » » » ۹۷۷/۲۵۹ » » »
 ۴۱- » سکنی محمد خان » دره صوف » » » ۹۷۸/۲۶۰ » » »
 ۴۲- » برهان الدين خان » بلخ » » » ۹۷۹/۲۶۱ » » »
 ۴۳- » عبدالله خان » شهر خان آباد » » » ۹۸۰/۲۶۲ » » »
 ۴۴- » عبدالستار خان » فندوز » » » ۹۸۱/۲۶۳ » » »
 ۴۵- » گل علم خان » نهرين » » » ۹۸۲/۲۶۴ » » »
 ۴۶- » محمد سنجر خان » اندراب » » » ۹۸۳/۲۶۵ » » »
 ۴۷- » محمد نمر خان » غوري » » » ۹۸۴/۲۶۶ » » »
 ۴۸- » محمد صفير خان » بدخشان » » » ۹۸۵/۲۶۷ » » »
 ۴۹- » مولوي نجم الدين خان » رستاق » » » ۹۸۶/۲۶۸ » » »
 ۵۰- » محمد نبي خان » ينگي قلعه » » » ۹۸۷/۲۶۹ » » »
 ۷۱- » مولوي ميرزا شاه خان » جرم » » » ۹۸۸/۲۷۰ » » »
 ۷۲- » سيد ايشان خان » درواز » » » ۹۸۹/۲۷۱ » » »

- ۷۳- سید شمس الدین خان و کیل و اخان بفرمان اعتبارنامه نمبر ۹۹۰/۲۷۲ مورخه ۲ جوزا
- ۷۴- « سعدالدین خان و کیل کشم و درایم » » » نمبر ۹۹۱/۲۷۳ » »
- ۷۵- « عبدالعظیم خان و کیل مرکر جلال آباد » » » نمبر ۹۹۲/۲۷۴ » »
- ۷۶- « سید محمد صادق خان و کیل سرخ رود » » » نمبر ۹۹۳/۲۷۵ » »
- ۷۷- « غلام نبی خان و کیل لغمان » » » نمبر ۹۹۴/۲۷۶ » »
- ۷۸- « مشک عالم خان و کیل نورستان » » » نمبر ۹۹۵/۲۷۷ » »
- ۷۹- « شیرین دل خان و کیل خوگیانی » » » نمبر ۹۹۶/۲۷۸ » »
- ۸۰- « محمد ظفر خان و کیل شنوار » » » نمبر ۹۹۷/۲۷۹ » »
- ۸۱- « محمد عالم خان و کیل مهندره » » » نمبر ۹۹۸/۲۸۰ » »
- ۸۲- « میاجا نغان و کیل رودات » » » نمبر ۹۹۹/۲۸۱ » »
- ۸۳- « میان عبدالغفور خان و کیل کامه » » » نمبر ۱۰۰۰/۲۸۲ » »
- ۸۴- « میر علم خان و کیل اسمار » » » نمبر ۱۰۰۱/۲۸۳ » »
- ۸۵- « محمد حسین خان و کیل دره بیچ » » » نمبر ۱۰۰۲/۲۸۴ » »
- ۸۶- « محمد نیاز خان و کیل کنر حاص و کوز کنر » » » نمبر ۱۰۰۳/۲۸۵ » »
- ۸۷- « محمد افضل خان و کیل بر کنر دره سین » » » نمبر ۱۰۰۴/۲۸۶ » »
- ۸۸- « درید بگل خان و کیل حصارک غلجائی » » » نمبر ۱۰۰۵/۲۸۷ » »
- ۸۹- « طوطی شاه خان و کیل کوچی تشکپاری » » » نمبر ۱۰۰۶/۲۸۸ » »
- ۹۰- « غلام محمد خان و کیل زرم ت » » » نمبر ۱۰۰۷/۲۸۹ » »
- ۹۱- « گلر نگشاه خان و کیل تنی خوست » » » نمبر ۱۰۰۸/۲۹۰ » »
- ۹۲- « کلمک خان و کیل جدران » » » نمبر ۱۰۰۹/۲۹۱ » »
- ۹۳- « اعل محمد خان و کیل منگل » » » نمبر ۱۰۱۰/۲۹۲ » »
- ۹۴- « حسین خان و کیل جاجی » » » نمبر ۱۰۱۱/۲۹۳ » »
- ۹۵- « علی جان خان و کیل چمکنی » » » نمبر ۱۰۱۲/۲۹۴ » »
- ۹۶- « غلام رسول خان و کیل چغانسور » » » نمبر ۱۰۱۳/۲۹۵ » »
- ۹۷- « خیر محمد خان و کیل بسکوا و خاشرود » » » نمبر ۱۰۱۴/۲۹۶ » »
- ۹۸- « میرزا نور محمد خان و کیل مرکر میمنه » » » نمبر ۱۰۱۵/۲۹۷ » »
- ۹۹- « سید ابوالخیر خان و کیل شیرین تنگاب » » » نمبر ۱۰۱۶/۲۹۸ » »
- ۱۰۰- « میر محمد اسلم خان و کیل درزاب و گریوان » » » نمبر ۱۰۱۷/۲۹۹ » »
- ۱۰۱- « میرزا محمد امین خان و کیل قیصار » » » نمبر ۱۰۱۸/۳۰۰ » »
- ۱۰۲- « عبداللطیف خان منشی شورای ملی » » » نمبر ۱۰۱۹/۳۰۱ » »

د افغانستان بانک

۱- اجراءات :

اجراءات د افغانستان بانک در سال ۱۳۲۲ باوجود موانع ومشكلات متولده جنگ وتاثيرات بحران اقتصاد عمومي نسبت بسالهاي گذشته بيك پيمانه نسبتاً وسيع ترو اساسي تری صورت گرفته که در اینجا بواسطه ضيق صفحات سا لنامه کابل تنهارؤس مطالب را بصورت ايجاز در بايان قيد مينمائيم :

(۱) — معامله خريد و فروش اسعار خارجه که ازوظايف مخصوصه دافغانستان بانک بوده وقبل ازتاسيس آن موقتاً بپانک ملی افغان سپرده شده بود بموجب تصويب ومنظوري مقامات صلاحيتدار ازابتدای سال ۱۳۲۲ بصورت کلي وقطعي به دافغانستان بانک مربوط گردید وبانک درطول اين سال وظیفه مذکوره را طوري که مقتاضی بوده مطابق اساسنامه خود بدست اجرا گرفته وباوجود مشکلات هر نوع پرداختها وحوالهات ومعاملات اسعاري در داخل وخارج مملکت برفوق مرام مشتريان خويش انجام داده است .

(۲) — کنترل ونظارت اسعار خارجه که مطابق اساسنامه ازوظايف مهمه دافغانستان بانک بوده وتاواخر سال گذشته بپانک ملی افغان تعلق داشت از شروع سال جاری باين موسسه ارتباط پيدا کرد وبانک تاحدودی که ممکن داشته معامله مذکور را تحت کنترل ونظارت قرار داده است چنانچه درمرکز وفندهار وهرات که بواسطه مرکزيت معاملات تجارت وامور واردات وصادرات، معاملات اسعار خارجه زياده تر بوده يك يك شعبه بعنوان (نظارت اسعار خارجه) تاسيس نموده که شعبات موصوفه ازابتدای سال ۱۳۲۲ در تحت اثر نمايندگيهای دافغانستان بانک در مراکز مزبور اجرای وظايف مينمايند .

(۳) — بانک در سال ۱۳۲۲ بواسطه ارتباط اسعار خارجه ومعاملات اسعاري که بخدمات دولت و مشتريان داخلي وخارجی وغيره صورت ميگيرد علائق ومراودات خود را با بانکهای خارجه وسعت داده وبهمراه بعضی بانکهای خارجه که قبلاً داخل معامله نبوده جديداً معاملات بانکی را آغاز نموده است مانند بانک ملی ايران-ستيت بانک مسکو- گريندلی بانک کويته- کامپتوار ناسيونال دسکانت بمبئی ...

(۴) — اشاعه بانکنوت که ازوظايف اصلي وامتيازی دافغانستان بانک بوده در سال جاری مطابق احتياج بازار بولی مملکت وبسلسله اشاعات سابقه يك مقدار از بانکنوتهای جديد مطابق قوانين موضوعه بارعايت حفظ تناسب مقدار پيشتوانه معينه ومنظوري مقامات صلاحيتدار از طرف خزانه مرکزی دافغانستان بانک بمنصه اشاعه گذاشته شده است .

(۵) - اعطای اعتبارات برای تقویه امور تجارت - صناعت - عمران و امور بلدی مملکت نیز که براساس اجرا آت بانکهای مرکزی از وظائف د افغانستان بانک بوده است در سالجاری بیک پیمانه کافی و بانکتانه خیلی نازل بعمل آمده است و اغلب دوائر حکومتی و مؤسسات تجاریه و دوائر بلدی و افراد حاجتمند در مقابل ضمانت اصولی از بانک اعتبار (کریدت) حاصل نموده اند .

(۶) - بر حسب موافقه وزارت مالیه طوریکه دیگر معاملات داد و ستد پولی دولت قبلا به د افغانستان بانک متعلق گردیده بود در نیمه سالجاری امور خزانه و خزانه داری مرکزی وزارت مشار الیه و خزانه و لایت کابل هم ب بانک مربوط گردیده و بانک این وظیفه جدید را نیز بعهده خویش قبول و باین ذریعه ساحه خدمت و فعالیت خود را نسبت به معاملات دولت وسیعتر ساخته است .

(۷) - بانک درینسال حسابات جاریه کلیه دوائر حکومتی و بعضی مؤسسات و شرکتها و اشخاص انفرادی را قبول نموده و بر حسب اقتضای اصول حساب و اجرا آت بانکی حسابات متعدد و زیادی برای مراجعین و مشتریان خود افتتاح نموده است .

(۸) - د افغانستان بانک درینسال حساب امانات مفادی و غیر مفادی را هم مطابق سیستم بانکی

برای حاجتمندان کشود و ازین طریق موجب استفاده صاحبان حسابات مذکور گردیده است .

(۹) - معامله تبادل پول در داخل مملکت که نهایت طرف احتیاج و ضرورت دوائر رسمیه

و مؤسسات و اهالی و تجار و غیره بوده در سال جاری از طرف د افغانستان بانک در نقاطی که

نمایندگی های آن کائن است توسط آنها و در نقاطیکه نمایندگی بانک موجود نبوده با

موافقه وزارت مالیه ذریعه خزانه حکومتی اجراء گردیده یعنی سرویس تبادلوی پول در تمام

نقاط داخل مملکت از طرف د افغانستان بانک فراهم گردیده که ازین رهگذر تسهیلات زیادی

برای مراجعین فراهم آمده است .

(۱۰) - در سال ۱۳۲۲ بواسطه که حجم کار و معاملات د افغانستان بانک نسبت به گذشته

بزرگتر گردیده اگر چه مشکلات و محدودراتی از نقطه نظر جریان جنگ و بجران اقتصادی هم

در پیش بوده اما بر حسب ضرورت و احتیاج نمایندگیهای ذیل را در داخل و خارج تأسیس

و افتتاح نموده است :

الف - در داخل :

۱- نمایندگی ولایت قندهار .

۲- ولایت هرات .

۳- ولایت مشرفی .

(درجلال آباد عجلتاً نمایندگی شرکت قند و شکر بنمایندگی د افغانستان بانک اجرای وظایف مینمایند .)

ب- در خراج :

درین نقاط عجلتاً بانک ملی افغان بنمایندگی د افغانستان بانک کار میکند .	۱- نمایندگی نیویارک . ۲- نمایندگی پشاور . ۳- نمایندگی کراچی . ۴- نمایندگی چمن .

(۱۱)- موسسه د افغانستان بانک درمورد انتظام نرخ و جریان پول و بازار آن که درین سال بنا بر دوام محاربه عمومی و برهمی اوضاع اقتصادی عالم و سیاست پولی و تجارتی مالک متعارب نسبت بسالهای سابق بیشتر درخور توجه و اعتناء بوده تدابیر لازمه و مقتضیه را مطابق هدایات و نظریات شورای عالی بانک اندیشیده و بادر نظر گرفتن احتیاجات بازار پولی و مقدار بانکنوتهای منتشره و اندازه پشتهوانه نوتها اقدامات نموده و این موازنه را بطریقی محافظه نموده است تا از خطر انقلاسیون (ورم پولی) در مملکت جلوگیری تام بعمل آمده باشد .

(۱۲)- بانک در سال جاری برای تکمیل ذخیره مقدار معینه طلا و نقره و اسعار خارجه متعلقه پشتهوانه بانک نوتهای منتشره مطابق اصول و بر اساس هدایات و نظریات مقامات صلاحیتدار بذل مساعی نموده و در اقدامات خود موفقیت حاصل داشته است . و همچنان راجع بتهیه پشتهوانه بانکنوتهایی که آتیاً بر حسب احتیاجات اقتصادی مملکت بدوران چلند خواهد گذاشت نیز اقدامات لازمه را بعمل آورده است .

(۱۳)- محاسبات و بیلانهای یومی و ماهانه و ششماهه و غیره اجراءات اداری و حسابی بانک درین سال از طرف هیئت نظار و مفتش دولت باوقات مختلفه بصورت دقیقانه بازرسی و امتحان گردیده و تصدیق نموده اند تماماً صحیح و مطابق اصول بانکی انجام گردیده چنانچه تصدیق و رایوتهای مذکور بروفق اصول بملاحظه شورای عالی بانک هم رسیده و تصدیق گردیده است .

شاهزاده ها و مقامات میان بعضی پهلوانان و اوستا

شاغلی احمد علیخان « کهزاد »

از روز یک در شق تتبعات تاریخی اصول «مقایسه» در لغات و ضرب الا مثال و قصص و داستان ها
و غیره بیان آمده امروز تقریباً همه مدققین به این عقیده هستند که تمام داستان های شاهنامه ها

و که شاسبنا مه ها و سیر الملوک ها با فروعات
آن سام نامه ، بهر ام نامه رستم نامه و غیره
و دیگر کتب نظم و نثری که در دوره های اسلامی
ازین مطالب بحث میکنند و قصص مهابراته و ر امایانا
و ماخذ مختلف سا نکر یت و داستان هائی که
یشت های اوستا را فر ا گرفته و تمام قصصی که بز بان
پهلوی ارساسی «اشکانی» و ساسانی تحر یر
بوده و جز نمونه اندکی از آن بد ست نر سیده
و افسانه ها و قصه هائی که در میان سائر شعب
و شاخه ها و امواج قبایل هندو اروپائی باقی مانده
همه از یک سرچشمه آب خورده و هسته اولی تمام
آنها یک چیز بوده و مبدأ همه آنها را باید
در مراتب اولی زندگانی قبل التاریخ ملل
هندو اروپائی تجسس نمود .

شاغلی احمد علی خان « کهزاد »

البته مقایسه داستان ها میان شاخه های مهاجرین هند و اروپائی از خود نسبتی دارد و تشابه
داستان ها و اسمای پهلوانان آنها میان دوشاخه ای که به تفاریق مختلف زمان از هم جدا و به نقاط
دور افتاده ای از هم واقع شده اند کمتر از شاخه هائی است که زمان حرکت و نقطه تقرر آنها
بهم نزدیک تر است. تصریح این مطلب طوریکه باید شرح و بسط زیاد و اقلاً مطالعه سر سری
در داستان های تمام اقوام هندو اروپائی بکار دارد که آنها هم به اصول مقایسه خودش تازه
شاخه تتبعات و معرفت جدا گانه گشته و پیش ازینکه ما از مقایسه داستان های اقوام هند

واروپائی یا ملل مختلف آریائی صحبت کنیم اگر بتوانیم داستان های کشور خود را هم کم کم برای مقایسه باقصه های سایر ملل ترتیب و آماده کنیم کار فوق العاده بزرگی کرده خواهیم بود .

گذشته ازین همه ادعاهای بزرگ تنها مقایسه داستان های شعب مختلف کتله آریائی باختری که از حوزه اکسوس و باختر به نقاط مختلف آریانا و ازینجا به خاک های مجاور هند و فارس پراکنده شده اند کاری است خیلی مشکل و مطالعات مخصوص و طولانی در عنعنات باستانی ادبی و تاریخی و حماسی و داستان ها و افسانه های سه کشور آریانا و هند و فارس بکار دارد .

ازین مرحله هم اگر بگذریم میرسیم به کشور خود و از اینجا تمهیدی می برداریم که آهسته آهسته دامنه آن به مرام این مقاله منتهی خواهد شد . کشوری که در تاریخ معاصر بنام افغانستان و در قرون وسطی به اسم « خراسان » و در دوره های قرون قدیمه بنام « آریانا » یاد شده سرزمینی است پر از غنچه و خاطره و داستان و بدون گرفتار از یکی از کانون های بزرگ داستان های حماسی جهان خواند و طوریکه باز از خلال مطالعات این داستان ها بر می آید این راه هم بهتر است میتوان گفت که این سرزمین کانون داستان های حماسی مخصوص آریائی بود . بیشتر گفتیم که اقوام هند و آریائی همه بلا استثنا از خود قصه ها و افسانه ها دارند که اگر همه آن یکایک مطالعه و بهم مقایسه شود عواملی بدست می آید که منشأ آنها در مراتب مختلف زندگی مشترک و غیر مشترک قبل التاریخ آنها سراغ باید نمود عجلأ این کار از عهده ما ساخته نیست و بدون شبهه نظر به عدم تدوین و جمع آوری داستان های هر یک از اقوام مذکور بصورت مجرد زمینه برای انجام این کار طور دلخواه هنوز فراهم نشده ولی با مدارک بزرگ و معتبری که کتله آریائی باختری در دست دارد مانند کتب ویدی و ایوپا نیشاد و مها باراته و رامایانه و اوستا و کتب پهلوی اعم از کتب عصر اشکانی و ساسانی مثل « درخت اسوریک » و « یاتکا زریران » (یادگار های زریر برادر و پستاسب) و « خوتای نامک » یا خدای نامه و شاهنامه های متنور و منظوم و سیر الملوك ها و گرشاسب نامه ها و گشتاسب نامه ها و غیره واضح معلوم میشود که افغانستان امروز و خراسان دیروز و آریانا ی کهن چه رول و مرکزیت بزرگی در پیر و رش عنعنات و داستان های حماسی و رزمی کتله آریائی باختری بازی کرده است و خاک و باشندگان قدیم کشور ما چطور و بجهت اندازه درین همه داستان ها حل و مزج است .

همان طور که منشأ قصص و افسانه های عموم اقوام هند و آریائی را در مراتب اولی حیات دوره قبل التاریخ آنها در نقطه معینی سراغ باید نمود روی هم رفته داستان های حماسی کتله آریائی باختری هم از خود مبداء اولیه ای دارد که عبارت از آریانا ی قدیم و خراسان قرون وسطی و افغانستان حاضره است . خاک افغانستان در دوره قبل التاریخ زمانی که کتله آریائی باختر

هنوز به مهاجرت آغاز نکرده بود کانون یک سلسله عنعنات و یک دسته داستان های مشخصی بود که انعکاس آن جسته جسته از خلال متن سرود ویدی، مهاباراته، او ستا، بندها هشت، یاتسکار زریران (یادگارهای زریر) خواتای نامک (خدای نامه) شاهنامه های منشور ابو الموید بلخی، ابوعلی بلخی، مسعودی مروزی و دقیقی بلخی، وسیر الملوك بهرام هر وی زردشتی وسیر الملوك محمد بن جهم بر مکی (۱) و گرشاسب نامه اسدی طوسی و دیگر کتبی که از اینها ترجمه و اقتباس و پیروی نموده اند معلوم میشود و آشکارا میگردد که از قدیم ترین زمان باستان که خا طره ها تثبیت توانسته خاک های افغانستان صحنه این داستان ها بوده و پهلوانان این داستان ها همه از خاک افغانستان قدیم سر بلند کرده اند و از روزگار باستان با بنظر فآنها نیکه این همه قصص و افسانه های حماسی را بهما نقل داده اند عموماً آریانی یا خراسانی یا افغانستانی بودند.

عجالتاً ما از مبداء این همه داستان ها درزندگان قبل التاریخ اقوام آریائی کشور خود چیزی گفته نمیتوانیم ولی اینقدر میدانیم که پیش از عصر مهاجرت و جدائی مهاجرین هندی و فارسی از باختر قسمتی از داستان ها بمیان آمده بود و بهمین اساس میشود بسیاری از قصه ها و پهلوانان داستان های ویدی و اوستائی را بهم مقایسه کرد، در مورد شخصیت های شاهای آریائی باختری این کار را حتی المقدور نمود و در موارد مختلف آنرا نشر کرده ام ولی مقایسه تمام پهلوانان ویدی و اوستائی کاری است جداگانه و مقالات علیحده میخواهند. پس آریاهای کتله باختری پیش از اینکه از هم جدا شوند در صفحات شمال هند و کش و در حوزة وسیع و حاصل خیز رودخانه بزرگ اکسوس داستان هائی داشتند که قسمتی از آن با سرودهای اولیه و مجهول آریائی که مخصوص مدرسه «بلهیکا» یا «بغدی» بود از بین رفته و قسمت دیگر آن که مبداء اولی داستان های کتله آریائی باختری و بعضی عوامل قدیم تر هم در آن میباشد با مجموعه ریک وید که قدیم ترین یادگار عصر ویدی و محصول سرزمین بین کاپیسا و پنجاب میباشد بدست ما رسیده است. به این ترتیب میتوان گفت که آریاهای کتله باختری در دوره حیات قبل التاریخ در صفحات شمال هند و کش در بغدی و کناره های مجرای اکسوس داستان های داشتند که مبداء تمام قصه های ایشان بدان منتهی میشود.

این داستان ها چندین هزار سال که تعیین آنهم بصورت یقین ممکن نیست بصورت شاهای از یکی به دیگری منتقل میشد و به این ترتیب در میان آریاهای کتله باختری کم و بیش انتشار یافته بود ولی چون بقید تحریر نیامده بود آنقدرها شکل مشخص و معینی بخود نکرده تا اینکه عصر ویدی با مهاجرت های پاره قبایل بطرف شرق و غرب به پایان

رسیده و د وړه او ستانی در کشور ما آغاز شد و بار اول يك قسمت از داستان های اعصار قبل التاريخ آریائی با اوستا و مخصوصاً بایست های آن بقید تحریر در آمد .

این روز بر ای احیای داستان های حماسی و رزمی سر زمین کشور ما روز بزرگ بود و از این روز به بعد زبان و دیانت و آئین کشور هر چه بود و هر چه شد داستان ها بشکل و نحوی دوام کرد که به اساس موجودیت آن رخنه وارد نگردید و بدین شبهه و تر دید مبتو ان گفت که منشا تمام قصص و روایات داستان زما نه های بعد یعنی ماخذ تمام کتب و ادبیات پهلوی ارساسی و ساسانی و عربی و د ری و غیره همان متون اوستا است .

چرا قصص پادشاهان و دودمان های سلطنتی آریائی باختری و نام های پهلوانان کشور داخل کتاب مذهبی اوستا گردید؟ این يك موضوعی است جداگانه و علت آنرا اگر چه تایك اندازه در مقاله ممدوحین شاهنامه ها یا شاهان اولیه آریانا در سالنامه ۱۳۲۱ شرح داده ام باز هم شرح و بسط بیشتر میخواهد که از موضوع این مقاله خارج است .

قرار اذعان عمومی مدققین چنین معلوم میشود که اوستا بحکم ویشتا سب پادشاه دودمان اسیه بلخ بقید تحریر در آمد . معلوم نیست که کدام رسم الخط در تحریر این کتاب بکار رفته و روی چه آنرا نوشتند . نمیدانم طبری به کدام سند میگوید که اوستا را روی پوست گاو تحریر کردند آنچه معمولاً از طرف همگان گو شزد میشود این است که او ستا بحکم ویشتا سب یا کشتاسپ بقید تحریر در آمده است . بهر حال آنچه مسلم است این است که حین ورود اسکندر در شرق نسخه های تحریری اوستا در آتشکده ها یا اقلاً یکی دو نسخه آن وجود داشت . قرار یکه میگویند اسکندر در امجای این کتاب تایك اندازه کوشید ولی بکلی آنرا زبین برده نتوانست چنانچه در دوره زمامداری شاهان مستقل یونان و باختری و حتی در تمام دوره کوشانی آئین اوستائی ازبین رفت و مسکوکات شاهد این مطلب است . البته درین شبهه ئی نیست که بعد از قرن دوم م که آئین بودائی در کشور مارا هیافت پهلوی دین اوستائی ، کیش رفیعی هم پیدا شد و همین رفیب آهسته آهسته و بصورت غیر محسوس فوقیت حاصل کرد و در مناصف شرقی آریانا مقام اول را احراز نمود . بهمین مناسبت کمی بعد از تشکیل دولت مستقل یونان و باختری و در عصر پارتی آهسته آهسته مرکز ثقل کیش اوستائی از افغانستان شرقی به افغانستان غربی و از انجا در حصه جنوب غربی مملکت یعنی حوزه هیرمند و هامون سیستان منتقل شده و در خر اسان غربی لنگر افکند و از همین جهت در راه جمع آوری پارچه های قدیم اوستای باختری بیشتر پارت ها و باز ساسانی ها فعال دیده میشوند بهر حال طوری که گفتیم اوستا بکلی ازبین رفت البته پراگندگی های زیادی در آن پیش شد و بسیار قسمت هایش مفقود گردید ولی ناپدید نشدن اینکه در عصر پارتی بار اول «ولکش» یا ولکش اول که معاصر «نرون» امپراطور روم سلطنت داشت در ربع سوم قرن اول مسیحی

در راه جمع آوری پارچه‌های مختلف اوستا اقدام کرد و بعد موسس سلاله ساسانی اردشیر بابکان « تنسار » بزرگترین عالم وقت را مأمور جمع آوری حصص مختلف اوستا ساخت همین قسم شاه پور اول پسر او (۲۴۱ - ۲۷۲ م) درین راه صرف مساعی زیاد نمود. خلاصه اوستا در اثر این اقدامات به رسم الخط پهلوی درآمده و بهمین شکل و صورت باقی مانده است.

(۹۹) (۱۰۰) (۱۰۱)

برای شرح مطالبی که عنوان این مقاله قرار داده شده یعنی برای اینکه میان بعضی از پهلوانان متذکره اوستا و شاهنامه مقایسه بعمل آید از تفصیل پاره مطالب دیگر که بصورت غیر مستقیم به مقصد ما ربط دارد ناگزیریم، نظریه‌ئی که از آن طرفداری میکنیم این است که نه تنها بعضی پهلوانان شاهنامه با پهلوانان اوستا قابل مقایسه است بلکه هر دو یک چیز است عبارت دیگر شاهنامه‌ها یا اینجا واضح تر بگوئیم شاهنامه منظوم فردوسی قسمتی از داستان‌ها و پهلوانان خود را مرحله به مرحله و با واسطه ماخذ دیگر از اوستا گرفته است و چون میان شاهنامه فردوسی قرن چهارم هجری و اوستای اولیه باختری افلاک دوازده سال فاصله است به پاره مسایلی متوجه میشویم که این خالیکاه بزرگ را با تلسل خود پیر میکند.

(۱۰۲) (۱۰۳) (۱۰۴)

باتکدار زیران:

بیشتر متذکر شدیم که اسکندر با فتوحات خود نه کتاب اوستا را که ملازمین برده توانست و نه آئین زردشتی را نابود کرد بلکه او و یونانی‌های باختری که دو صد سال بعد از او در آریانا سلطنت کردند همه ادیان را احترام میکردند. بناء علیه اوستا و آئین اوستائی در زمان پادشاهان مستقل یونان و باختری آریانا و معاصرین آنها پارت‌ها در آریانا و فارس وجود داشت و پارچه‌های مختلف اوستا درین عصرها از بین نرفته بود. یکی از مراحل بسیار مهم بلکه مرحله اولی که شاهنامه‌های منشور و منظوم دری و اوستای قدیم باختری را بهم ارتباط میدهد و اهمیت آن هم طوریکه شاید و باید گو شزد نشده است ادبیات و ماخذ ادبی و تاریخی عصر پارتی است. پارت‌ها که موسس دودمان و سلطنت آنها راسا بلخی است با وجود اینکه تا اندازه زیاد یونانی دوست معلوم میشوند در تشکیل دولت مقتدر و آزاد ساختن خراسان غربی از سلطه یونانی‌های شامی و احیای مفاخر ادبی و مذهبی خراسان کوتاهی نکردند بلکه قدم‌های اول درین همه شباهت از طرف ایشان برداشته شد و هر چه از اوستای قدیم و دیگر کتب ادبی و مذهبی و تاریخی و فلسفی آریانا بدست ایشان رسید جمع کردند چنانچه فراریکه بیشتر متذکر شدیم مساعی و انش اول در جمع آوری اوستا اولین اقدامی است که درین راه بعمل آمده است. چون پارت‌ها از عصر بجران فتوحات اسکندر در شرق فاصله زیاد نداشتند در جمع آوری آثار قدیم

و ترجمه آنها به پهلوی عصر خویش خدمت شایانی کردند. متأسفانه ازین عرصه و از اقدامات مفید آنها در نگارش و جمع آوری آثار باستانی اثری باقی نمانده و حتی نتایج زحمات و لخش اول مبنی بر جمع آوری پارچه‌های اوستا هم بصورت مثبت در دست نیست. همین قسم تا (۱۰-۱۵) سال قبل کسی از آثار پهلوی ارساسی یا پارتی یا اشکانی سراغی نداشت ولی آهسته آهسته مدققین در میان آثار پهلوی به تشخیص بعضی رسائل پهلوی ارساسی پی بردند از آن جمله یکی اثری است بنام درخت اسور یا Draxt-i-asurik این اثر رساله بوده بسیار کوچک مرکب از ۸۰۰ کلمه که از آن هم ۸۵ کلمه آن گم شده و سراسر به ۱۲ حرکتی (سیلابی) بوده، موضوع این رساله مناظره است میان «نخل و بز» و هر کدام دلیل می‌آورد تا مفید بودن خود را برای نوع بشر ثابت کند. اصلاً این رساله تماماً به شعر بوده آهسته آهسته در پهلوی عصر ساسانی بعضی قسمت‌ها شکل نثر بخود گرفته است. از روی شکل کلمات قدیمی و جمله بندی‌ها و شیوه نگارش، بعضی از علما مانند بن و نیست فرا نسی به این عقیده اند که این اثر به شعر در عصر پارتی و به پهلوی ارساسی نوشته شده بود. موسیو بن و نیست نام اصلی این رساله را درخت اسور یا Draxt-i-asurik می‌نویسد. (۱)

اگرچه این رساله اولین اثری است که مدققین را به وجود فعالیت‌های ادبی عصر پارتی رهنمون می‌کند ولی از نقطه نظر موضوع ازین بیشتر به این مقاله ارتباطی ندارد بناء علیه می‌رویم به تفصیل «یا تنکار زیران».

«یا تنکار زیران» که صحیح تر بصورت «ایا تنکار زیران» خوانده میشد و آنرا بصورت تحت اللفظ «یادگار زیر» و «خاطرات زیر» ترجمه کرده و می‌کنند رساله است تاریخی و رزمی و حماسی و فوق العاده مهم. این رساله شامل سه هزار کلمه است و موضوع آن جنگ‌های ویشتاسیه پادشاه با اختر را با ارجاسپ شاه خیونی تورانی (۲) شرح میدهد و یکی از جنگ‌ها

(۱) شماره ۲ سال ۱۹۳۰ جورنان از یاتیک صفحه ۱۹۳ - ۲۲۷.

شماره ۲ سال ۱۹۳۲ جورنان از یاتیک صفحه ۲۴۵

صفحه ۱۱۷ و ۱۱۸ و بعد شماره دوم سال پنجم مجله مهر

ص ۱۱۹ مجموعه فیلولوژی ایرانی تألیف ویست Grundriss der iranischen Philologie

(۲) مقصد از «تورانی» همان «توریاها» است که در اوستا ذکر شده و از روی عرق آریائی بودند. علت مجادله‌هایی که میان پادشاهان آسیه آریانا و رؤسا شاهان خیونی تورانی شروع شده بود بیشتر کیش و معتقدات بود نه اختلافات عرقی. صفت تورانی که بعدها جای (توریا) یا (تور یائی) را گرفت با انتشار عناصر مغلی و تاتاری در غرب سردر یا مفهوم نوی پیدا کرد و بیشتر به عناصر مغلی نسبت شد ولی استعمال آن در این مقاله ازین مفهوم مبری است.

نامه‌های بسیار قدیمی است که فعالیت پادشاه و پهلوانان رشید آریانا را در مقابل قوای تورانی شرح می‌دهد و از همین جهت «مستروست» در مجموعه فیلولوژی ایرانی صفحه ۱۱۷، ۱۱۸ آنرا شاهنامه رگستانب «شاهنامه پهلوی» یاد کرده این کتاب حماسی بنام «زیر» برادر خورد و یشناسب پادشاه باختر موسوم شده. اسم اصلی برادر و یشناسب «اسپه یاداد» (۱) بوده و بواسطه شجاعت زیاد، اوستا او را به صفت «زایری واری» «زری واری» یاد کرده که در مستتر فرانسوی «زایری» یا «زری» را کلمه (زر) میدانند (واری) یا (ویری) را (کر) یا (کمر بند) تعبیر کرده و هر دو کلمه را بصورت صفت «زرین کر» ترجمه نموده است. مطالعه صفت «زایری واری» برای ما مهم و قابل اهمیت است و توجه دیگری برای آن داریم که از روی ساختمان و شکل و تلفظ و معنی به شکل قدیم اوستا ئی و مفهوم آن نزد یک تر است. در پشتو صفت «زدهور» موجود و به مفهوم شجاع و دلور مستعمل میباشد این صفت مرکب از دو جزء است یکی (زده) یعنی (دل) و دیگری (ور) که ازادات نسبت است و در آخر بعضی کلمات پیوند میشود مانند (گندهور) یعنی (برخور و شکم پرست) و غیره. صفت اوستائی (زایری واری) هم مرکب از دو حصه است یکی (زایری) که همان (زده) پشتو است زیرا قرار یک در فرهنگ نظام صفحه ۷۲ در باب ماده (دل) شرح داده شده دل را در زبان اوستائی «زیرده» Zaretha گویند (واری) یا (ویری) شاید صورت قدیم تر همان (ور) پشتو باشد که جزء ادات فاعلیت و نسبت است. بناء علیه (زایری واری) یا (زایری ویری) اوستائی همان (زدهور) پشتو است. علاوه بر اینکه در ساختمان مرکبات و تلفظ این دو صفت مرکب مشابهت تام و جود است در زبان ملی مانند زبان اوستائی کشور ما این صفت مفهوم خارجی و اصطلاحی پیدا کرده و برای تعریف شجاعت پهلوانان استعمال شده است «زایری واری» پهلوان «زدهور» اوستائی برادر جوان و یشناسب پادشاه بلخ است و در انتشار آئین اوستائی و مقابله با ارجاسپ تورانی شخصیت برجسته حاصل کرده و «یاتکار زریران» صفحه از کار نامه‌های درخشان اوست که به اسمش تاحال باقی مانده است.

موسیو «بن و نیست» این رساله مهم را در شماره دوم سال ۱۹۳۲ مجله ژورنال ازیا تیک مورد تدقیق قرار داده (۲) اگر چه یاتکار زریران «وکار نامک ار شیر پاپسکان» تنها دو کتاب رزمی است که از عصر ساسانی باقی مانده و «یاتکار» طوریکه دیده میشود به پهلوی عصر ساسانی و قرار بعضی نظریه ها به قرن هجدهم مسیحی نوشته شده ولی مدققین مانند «درخت اسوریک» درین اثر هم بقایای ادب پهلوی عصر یارتی (پهلوی افغانستان) را تشخیص داده یا با وجود چنین اثری در عصر ساسانی بی برده اند.

(۱) صفحه ۴۶ مقاله ویست WUSA انگلیس در مجموعه فیلولوژی ایرانی

(۲) قبل از او گایگر جرمنی آنرا ترجمه کرده است. موسیو «پلیا رو» ایضاً لوی

هم در اطراف آن تدقیق نموده.

موسو پلپارو پهلوی شناس ایطالوی بملاحظه میرساند که از نقطه نظر صرف و نحو و لغات قدیم
توابع متعددی در این است که به قدامت آن حکم میکند به این اساس و پاره مطالب دیگر که مذکر آن
در اینجا بطوالت میکشد «بن و نیت» به اینچامیر سد که رساله «یاتکار زیریران» پهلوی ساسانی
از روی کدام رساله‌ئی که اسلاً بزبان پهلوی یارتی (پهلوی افغانستان) بوده نوشته و تحریف شده
یاتکار زیریران به شعراست و اشعار آن هفت سیلابی میباشد «وست» شرح میدهد که این رساله
را میترو آیان کیخسرو» از روی نسخه پدرجد خود «رستم میترو ایان» و او از روی نسخه
دیو پانه نقل کرده (۱)

یاتکار زیریران از نقطه نظر داستان های رزمی مقام خیلی بلند و شامخ دارد و بزرگترین
حقیقه است که اساطیر رزمی پهلوی یارتی را یکطرف بامتشاء قدیم اوستا و طرف دیگر با اسطوره های
عربی و دری متصل و مربوط میسازد و از همین جهت طوری که دیده شد شایسته آنست که
آثار شاهنامه گشتاسب یا شاهنامه پهلوی خوانده و جنگ نامه «زیر» و حتی «زیر نامه»
نامید و چون یکی از علل بروز جنگ های میان باختری ها و خونی های تورانی که این اثر
تصویر میکند مطالب مذکور است آنرا جنگ نامه مذکور هم تغییر کرده اند.
«یاتکار زیریران» هم اگر چه به پهلوی ساسانی در دست است ما نمیدانیم رساله
«درخت اسوریان» و «مارابه و جو» دستخوشی از یاتکار زیریران در عصر پارتی
رهبری میکند. بن و نیت در آخر مقاله‌ئی که پیشتر اشاره کردیم به این نتیجه میرسد
تألیف رساله پهلوی ارساسی نمونه‌ئی از اشعار حماسی بوده که تاحال از وجود آن خبر
نداشتیم و شامل ارتباط بین یشت های اوستا و اشعار رزمی فارسی میباشد و نبوغ عصر ارساسی
در تمام فعالیت های تهنیدی عصر ساسانی رول مهمی بازی کرده است.

اگرچه قدری از اصل مطلب دور شدیم ولی از تذکار مراتب فوق ناگزیر بودیم
حالا از روی نمونه فوق که بدست مدققین آمده و شرح آنها را بالا نوشتیم خوب تر فهمیده
میشود که فعالیت های عصر ارساسی در زمینه ادب و تاریخ صاحب چه مقام مهم در راه ارتباط
متن اوستا و ادبیات رزمی دری بود. مستند بر نظریات «بن و نیت» و «پلپارو» و گایگر
و جمعی دیگر از مدققین میتوان گفت که ادبای دوره پارتی که متا سفانه نامها و آثارشان
ناپدید شده در احیای روایات و اساطیر و قصه های رزمی و بزمی عصر اوستایی باختر
خدمت بر گزیده کرده اند. داستان های حماسی زیریران خورد و یشتا سپ پادشاه
باختر و جنگ های اوباخونی های تورانی نمونه‌ایست که امروز بدون شایبه و ریب وجود
آن اطلاع حاصل کرده ایم و حتی این راهم گفته میتوانیم که «یاتکار زیریران»

متن بعضی‌یشت‌های مفقود اوستا را بدست رسماً می‌گذارد و این بزرگ‌ترین و برجسته‌ترین جیده‌ایست که به‌تنهایی روح این مقاله را تشکیل می‌دهد. ناگفته نماند که قرار بعضی نظریه‌ها دقتی بلخی همین «یاتکار زریران» را ترجمه و برشته‌نظم دری در آورده است مربوط به این نظریه متذکر می‌شویم که بن و نیست هم در مقاله خود راجع به «یاتکار زریران» بعضی فرد‌های دقیقی را با متن پهلوی این رساله مقایسه کرده‌است. از احتمال بعید نیست که دقتی این کار را بصورت مستقیم از روی متن پهلوی نموده باشد این مسئله و شرح آن موضوعی است جداگانه و آن چه مربوط به این مقاله که ال‌اهمیت دارد این است که می‌بینیم یکی از شعرای بلخ در قرن چهارم هجری در منظومه‌های حماسی خود یکدام اندازه از یاتکار زریران استفاده نموده است و باز از پهلوی دیگر ثابت می‌شود که یادکار زریر حلقه تسلسل بزرگ بین متن اوستا و اشعار حماسی دری بود.

خواتای نامک

ماخذ پهلوی عصر ساسانی مرحله دیسکری است که داستان‌های اوستائی را یک قدم دیگر به اوائل دوره اسلامی یا بهتر بگوییم به عروج دوره رزمی قرن سه و چهارم هجری نزدیک می‌سازد. بزبان دیگر بعد از اوستا و متون پهلوی ارساسی مخصوصاً «یاتکار زریران» پهلوی عصر ساسانی سومین مرحله‌ایست که قصص رزمی اوستا را با واسطه منابع عصر ارساسی که عموماً ناپدید است بزبان عربی و دری ارتباط می‌دهد، آثار پهلوی ساسانی نسبتاً زیاد و کم و بیش اسم و نشان تقریباً صد کتاب مختلف معلوم شده که شرح آن اینجا خارج موضوع است. آنچه به این مقاله تماس دارد تجسس آن قبیل کتبی است که تا اندازه ماخذ برای شاهنامه‌های متور و منظوم شده، گفتیم که در زبان پهلوی عصر ساسانی کتاب‌های مختلف و متنوع زیاد نوشته شده بود علاوه بر اقدام جدی راجع به جمع آوری بارچه‌های اوستا و تجدید رساله «یاتکار زریران» و نگارش رمان افسانوی کار نامک اردشیر پایکان در راه جمع آوری خاطرات شاهان و پهلوانان قدیم و داستانهای رزمی اقدامات دیگری هم بعمل آمده‌است.

موسیو «هانی‌ماسه» در مقدمه کتاب خویش «فردوسی» در اطرات ظهور شاهنامه فردوسی مطالعات مبسوطی نموده و از تتبعات او که بیشتر به مدارک افغانستان قدیم متکی می‌باشد و در اینجا از مقدمه معروف «بایسنفری» ضمناً استفاده نموده معلوم می‌شود که شاهان ساسانی مخصوصاً خسرو اول (۵۳۱-۵۷۵ م) در قرن ۶ مسیحی در جمع آوری خاطرات شاهان سلف که در آن جمله شاهان قدیم اوستائی هم شامل است صرف‌مסاعی نموده. به همین ترتیب شاهان ساسانی در جمع آوری واقعات سلسله خود هم کوشیده‌اند، چنانچه فرار شهادت «آگاتیاس» Agathias مورخ یونانی قرن ۶ در عصر همین خسروانوشیروان چنین کتبی در فارس وجود داشت در آخر

دوره ساسانی یزدگرد سوم (۶۳۲-۶۵۱ م) هم به شوق جمع آوری خاطرات پادشاهان سلف افتاده و به دهقانی موسوم به دانشور امر داده بود که وقایع شاهان سابق را جمع کند و او هم خاطرات سلاطین سابق اوستائی باختری را گرد آورده و شاید از وقایع تازه بعضی شاهان ساسانی را در آن علاوه نموده باشد و همین کتاب «خواتای نامک» یا «خدای نامه» میباش. هانری ماسه می نویسد که کلمه اولی اسم این کتاب «خواتای» از کلمه خواتا Hrvata گرفته شده و (خواتا) در پهلوی «پاداروخدا» معنی دارد. پس نام کتاب «خدای نامه» بود. هانری ماسه با ذکر مفهوم پهلوی این اسم به این مطلب اشاره نکرده است که «خدا» در قرون اول هجری به معنی «پادشاه» هم استعمال می شد این مطالب را ازین جهت ذکر کردیم که هانری ماسه میگوید «خدای نامه» ترجمه اسم پهلوی این اثر بود و در قرون اسلامی به علت مفهوم مذهبی آنرا به «شاهنامه» ترجمه کردند یعنی عوض کلمه (خدا) «شاه» آوردند حال آنکه این طور نبوده و ترجمه تحت اللفظ «خواتای نامک» یا «خواتای نامه» یا «خدای نامه» «شاهنامه» میشد. قزوینی این مطالب را شرح داده (۱) و آنچه قابل دقت است این است که باز این مفهوم مخصوص ولایات مختلف خراسان بوده و پادشاهان کابل و زابل، مرو و بخارا را «خدای» می گفتند (۲) و «شاهنامه» بدون مراعات کدام مفهوم مذهبی ترجمه صحیح و تحت اللفظ «خواتای نامک» یا خدای نامه است.

این (خواتای نامک) یا خدای نامه یکی از کتب بسیار معروف پهلوی ساسانی بود که متأسفانه متن آن در دست نیست و از ترجمه عربی آن بعدتر حرف خواهیم زد. پس همان طوریکه «یاتکار زیران» نظریه مارا در عصر پارتی و سست بخشید، خدای نامه مهمترین اثریست که از دوره ساسانی مارا به آغاز دوره اسلامی رسانیده و به آثار عرب و فارسی پیوست میکند. دهقان دانشور جمع کننده و مصنف «خواتای نامک» حتماً اثر خود را از روی ماخذ تحریری که در آن جزو آثاریکه در عصر خسرو انوشیروان جمع شده بود داخل میباش و باره آثار دیگر تصنیف کرده است. «هانری ماسه» اظهار میدارد که «این اثر به اساس اسناد تحریری نوشته شده و امکان ندارد که از خاطره ها اینقدر جزئیات بدست آید» بی مورد نیست درین موضوع علاوه نمائیم که دامنه این اسناد تحریری غیر محدود و به زمانهای قدیم کشانید میشود و یک مرحله مشخص آن همان اسنادی است که خسرو اول جمع آوری نموده بود و حتماً «یاتکار زیران» و رساله های متفرق و شبیه آن در نگارش این اثر دخالت داشت. این «نامه» یا پارچه های متفرق آن نه تنها تازوال ساسانی بلکه در قرون اولیه هجری هم وجود داشت و بسا ماخذ عربی از آن اسم برده است تا اینکه «روزبه» نام یکی از مجوس های فارس که مسلمان شده

(۱) یاورقی (۱) صفحه ۳ بیست مقاله طبع مطبعه مجلس ۱۳۱۳ شمسی طهران.

(۲) فردوسی: برون رفت مهر اب کابل خدای - سوی خانه زال را بل خدای

و به اسم عبدالله ابن مقفع معروف گردید در حدود سنه ۱۴۲ هجری (قرن ۸ مسیحی) آنرا از پهلوی به عربی ترجمه کرد و ترجمه عربی این اثر هم مفقود میباشد.

همین قسم علاوه بر «خواتای نامک» در پهلوی ساسانی کتب تاریخی و حماسی دیگر هم بوده که جز نام متاسفانه اثری از آنها باقی نمانده بعضی از این کتب بصورت مستقیم از «خواتای نامک» دانشور استفاده کرده اند و برخی به ماخذ مجهول دیگرار تباط دارد با این دلایل شبهه نیست که در زبان پهلوی مروج عصر ساسانی در خاک های فارس و خراسان آثار و کتب متعددی وجود داشت که چیزی بواسطه آثار ساسانی و پارتی به اوستا میرسید و چیزی از ماخذ پهلوی ساسانی سرچشمه گرفته بود و این ها کم و بیش تا شیوع دین مقدس اسلام و قرون اول هجری وجود داشت و عده هم محصول قرن های اول و دوم هجری است.

از زمان نشر دین مقدس اسلام به بعد تا قرن چهارم هجری تمام جنبش های ادبی و حماسی و ملی و سیاسی منحصراً به خراسان یعنی به آن سرزمینی است که از دوره های قبل تاریخ ویدی و اوستانی کانون داستان های آریائی بوده و دانشمندان خراسانی چه زردشتی و چه مسلمان زبان پهلوی را میدانستند و پارچه های متفرق رسایل تاریخی و کتب حماسی و رزمی منجمله نسخ کامل یا پارچه های پراکنده «یاتکار زریران» و «خواتای نامک» حتی تا قرن چهارم هجری در دست ایشان بود علاوه بر داستان های ویدواوستا قصص رزمی و اسامی پهلوان دوره های معاصر پارتی و ساسانی یعنی قسه های رزمی عصر کوشانی و هیاطله در اینجامترکز و درخا طره های دانشمندان محفوظ بود و شهرهای خراسان مانند نیشابور و هرات و مرو، بلخ و زرنج و بست و کابل و قندهار و تالقان یعنی همان اراضی صحنه با غنعات ویدی و اوستائی حل و مزج بود و مرکز خاطرات رزمی و صحنه پهلوانان آن بشمار میرفت.

شاهنامه های منشور

اگرچه از سه قرن اول هجری آثار منشور حماسی در زبان دری در دست نیست ولی با اثر قیمتمدار پشَو «پتو خزانه» که در اثر تجسمات بناعلی عبدالجی خان حبیبی تازه کشف شده واضح میشود که در اوایل قرن دوم هجرت آثار منظوم و منشور در زبان پشَو در افغانستان وجود داشت مخصوصاً قصیده حماسی امیر کرو که از قصاید غرای حماسی و رزمی پشَو است، نشان میدهد که روحیات حماسی در اینوقت به منتهای قوت در کشور ما دیده میشد و داستان های رزمی ملی کمال اهمیت داشت. بهر حال مقصد در اینجا است که بواسطه نبودن آثار حماسی دری سه قرن اول هجرت را مخصوصاً در خراسان دوره خود وجود تصور نباید کرد بلکه برعکس آنرا باید یکی از دوره های غلیان روحیات ملی دانست، درین سه قرن که خاک فارس بیش از پیش تحت اثر زبان عربی آمده بود و زبان پهلوی از فارس و خراسان از بین رفته بود، چه دانشمندان عرب

وجه دانشمندی که به زبان دری صحبت میکردند همه به این متوجه شده بودند که ماخذ پهلوی را به زبان عربی ترجمه کنند و یکی از آثار مهمی که درین مقاله با آن سروکار داریم همان ترجمه خواتای نامک است که قراریکه گفتیم در حوالی ۱۴۲ به دست روزبه یا عبدالله ابن مقفع به عربی بنام «سیرالملوک الفرس» به عربی ترجمه گردید. پیش از این مقفع کسان دیگری هم به ترجمه «خواتای نامک» پرداخته و بعد از ترجمه او هم سیرالملوک هائی بمیان آمده است که چیزی جزوا بصورت مستقیم از خواتای نامک پهلوی ترجمه شده چیزی از روی ترجمه ابن مقفع استفاده کرده و چیزی هم از روی مدارک مجهول دیگر پهلوی ترجمه شده است و این وضعیت تا اوایل یا تا اواسط قرن چهارم هجری دوام داشت.

اعرابی که به ترجمه چنین آثار پرداخته اند مقصدشان تنها شناسائی به تاریخ و عرف و عادات اراضی مفتوحه بوده و بعضی خراسانی ها هم قهراً خودشان این کار را برای آنها انجام داده اند یعنی ترجمه «خواتای نامک» و ظهور سیرالملوک ها نه بفرض تحریک روحیات قومی و ملی بلکه بفرض شناسائی و معرفی واقعات باستانی بمیان آمده است تا اینکه خراسانی ها خودشان وارد صحنه عمل شدند.

طوریکه بارها متذکر شدیم خراسان، سرزمینی که مهد اصلی پرورش عنعنات ویدی و اوستائی میباشد، خراسانی که در دوره های قبل الاسلام آزادی و جنبش و استقلال خواهی میزبان و وفطری آن بشمار میرفت در اوایل قرن دوم اسلام با نهضت ابومسلم بار دیگر سحبه ارثی خود را نشان داد و دانشمندان و شمرای آن با تجدید داستان های حماسی و خاطرات رزمی زمینه را برای جنبش های ملی و سیاسی آماده کردند. و یکده شاهنامه ها از طرف شمرای خراسانی مانند ابوالموید بلخی، ابوعلی بلخی، مسعودی مروزی، دقیقی بلخی و شاهنامه معروف ابومنصوری که مهمترین همه شاهنامه های منثور است بمیان آمد.

ابوالموید بلخی که تاریخ تولد و زندگانی و وفات او واضح معلوم نیست، یکی از شعرای عصر سامانی بوده که در نیمه اول قرن چهارم هجری در بلخ می زیست، مشارالیه شاهنامه نوشته منثور که بعنوان «شاهنامه ابوالموید بلخی» در مقدمه قابوس نامه و مقدمه ترجمه تاریخ طبری ذکر شده (۱)

همین قسم ابوعلی محمد بن احمد بلخی شاعر دیگر بلخ درین کار دست زده و شاهنامه منثور تحریر نموده است و ابوریحان بیرونی در کتاب آثار الباقیه خود به تکدیفه از او شاهنامه اود ذکر نموده (۲) و چنین معلوم میشود که مشارالیه از سیرالملوک عبدالله

(۱) صفحه ۵۰۰ بیست مقاله.

(۲) صفحه ۶ بیست مقاله.

ابن مقفع وسیر الملوك محمد بن الجهم بر مکی استفادہ نموده یعنی بالواسطه این دو ترجمه عربی از خواتای نامک پهلوی مستفید شده است .

مسعودی مروزی معاصر همین زمان یعنی در حوالی وسط قرن چهارم هجری منظومه دارد حماسی که تاریخ آن را مقدم تر از ۳۵۵ هجری قرار میدهد (۱) و قرار تحقیقات مجله گناوه و میرزا محمدخان قزوینی در بیست مقاله، ثعالبی در کتاب غرر اخبار ملوك الفرس دومرتبه از منظومه او اسم برده اگر چه این منظومه بنام شاهنامه یاد نشده ولی مطابق آن کاملاً تاریخی و حماسی بود و میتوان آنرا اولین منظومه حماسی و رزمی دری خواند . ازین شاهنامه ها که بگذریم میرسیم به شاهنامه مشهور معروف ابو منصور عبدالرزاق که مهم ترین شاهنامه مشهور بوده و در سیر تاریخی مجموعه های داستان های حماسی و سلسله که شاهنامه فردوسی رابهواوستا وصل میکند میتوان آنرا مانند « یانکار زریران » و « خواتای نامک » و سیر الملوك الفرس حلقه بسیار مهم خواند . زیرا « یانکار زریران » یا نسخه اصلی قدیم آن نمونه پهلوی پارتی و « خواتای نامک » نمونه پهلوی ساسانی ، و سیر الملوك الفرس ترجمه ابن مقفع نمونه عربی و شاهنامه مشهور ابو منصورى نمونه دری آنست که متأسفانه خود این نسخه هم در دست نیست . جز مقدمه که بعقیده میرزا محمد خان قزوینی قدیم ترین مقدمه های شاهنامه است که تا حال در بعضی نسخه قلمی شاهنامه فردوسی جزواً محافظه شده است چون این شاهنامه آخرین مجموعه داستان ها و اساطیر رزمی و حماسی است که فردوسی از آن استفاده یا عیناً اکثر قسمت ها را از آن به شعر در آورده است در اطراف آن قدری بیشتر توضیحات میدهم :

مسئله ظهور شاهنامه مشهور ابو منصورى و حتی موضوع دوسه شاهنامه دیگر ابوالموید بلخی و ابو عمی بلخی و مسعود مروزی و شاهنامه دقیقی هر کدام بجای خود مهم و قابل توجه است . این شاهنامه ۱۵ تقریباً همه در وسط قرن چهارم هجرت یعنی در اطراف سال ۳۵۰ هجری دور میزند و از روی مدارك هم آنقدر به دقت معلوماتی به دست نمی آید که مراتب تقدم و تاخیر آنها واضح معلوم شود بعضی ها از روی نظم مجموعه رزمی مسعودی مروزی را حق تقدم میدهند و برخی از روی نثر شاهنامه ابوالموید بلخی را قدیم تر می شمارند . بهر حال آنچه که مهم است این است که این همه شاهنامه ها بطور بمان آمیزه است . راجع به شاهنامه ابو منصورى طوری که پایان شرح خواهیم داد موضوع روشن تر است و معلوم میشود که کی آن مروکی مهتم و کیهامصنفین و جمع کننده این همه داستان ها بودند ولی موضوع دیگرها مبهم و تاریک تر است ، بعضی ها به این نظریه هستند که ابوالموید بلخی و شاید ابوعلی بلخی هم در جمله مصنفین شاهنامه ابو منصورى بودند ، ولی این نظریه آنقدرها قوی نیست . آنچه مسلم است این است که در دوره ساسانی مفکوره

تجدیدخواهانان و نگارش شاهنامه ها در خراسان خیلی ها شدت پیدا کرده و مفکرین و شعرا ی خراسانی در صدد برآمده اند که عظمت دیرینه خاک و افتخار رات و نیروی رزمی اجداد و پدران خود را به انظار جلوه گر سازند . در وجود و تاثیر عمومی این جنبش شبهه نیست . مقصود ما از تعین ماخذ و منابعی است که شاهنامه نویسان قرن چهارم هجرت از آنها استفاده کرده اند . معمولاً عقیده برین است که بعد از وسط قرن دوم هجری نسخه پهلوی خواناتای نامک از بین رفته و جای آنرا ترجمه عربی ابن مقفع گرفته است ، اگرچه این نسخه هم چندی بعد ناپدید شده معذالک مصنفین قرن چهارم جزواً از این سیرالملوک و سیرالملوک های دیگر استفاده کرده اند . گذشته ازین اگر باین مسئله دقت شود که حتی دقیقاً «یاتکار زیریران» را از روی کدام نسخه پهلوی به شعر دری در آورده است امکان استفاده از ماخذ پهلوی برای سایر شعرا و مصنفین قرن چهارم هم پیدا میشود زیرا فراموش نشود که زبان پهلوی هنوز در میان علما و شعرا و دانشمندان و طبقه متوردهقان کشور و زردشتی ها معمول بود و تا قرن ۸ و ۹ مسیحی یعنی تقریباً قرن ۲ و ۳ هجری و بعد تر تصانیف زیادی درین زبان شده و اکثر کتب پهلوی محصول همین دو قرن است . پس از احتمال بعید نیست که ابوالوید بلخی و مسعود مروزی و ابو علی بلخی مانند دقیقی و مانند کسانی که برای تصنیف شاهنامه ابومنصوری از نقاط مختلف خراسان مثل هرات و سیستان و مرو و طوس و غیره جمع شده بودند بصورت مستقیم از پارچه های مختلف پهلوی از قبیل پارچه های «خواناتای نامک» و «یاتکار زیریران» و دیگر کتب استفاده نموده باشند ایشان بطور اولی از ترجمه عربی خواناتای نامک سیرالملوک الفرس ابن مقفع و دیگر سیرالملوک ها مستفید شده اند . اگرچه قرار یکه پایان شرح میدهم عقیده عمومی چنین است که فردوسی شاهنامه ابومنصوری را به زبان شعر ترجمه کرده است ولی باز هم او واسطی طوسی در اشعار خود بوجود «نامه باستان» و «نامه مهان» اشاره میکنند که حتماً غیر از شاهنامه ابومنصوری است چنانچه گویند :

فردوسی :

فراوان بد و اندرون داستان
از او بهره ای پرده هر بخردی

یکی نامه بود از که باستان
پراکنده در دست هر موبدی

اسدی طوسی :

یکی نامه بد یادگار از مهان
هم از راز چرخ و هم از روزگار
زخو بسی و زشتی و شاد و غم
ز مهر دل و کینه سازی و بزم

ز کردار گرشاسپ اندر جهان
پر از دانش و پند آموز کار
ز فرهنگ و نیرنگ و داد و ست
ز نخچیر و کرد و نغزازی و رزم

این «نامه باستان» و «نامه مهان» که در دست هر موبدی پراکنده بوده همان «خواناتای نامک» است و مصنفین شاهنامه ابومنصوری به شرحی که پایان می نویسیم غیر از ترجمه عربی آن و ترجمه سایر کتب پهلوی به پارچه های پراکنده پهلوی آن هم دست داشتند .

بیائیم به شاهنامه ابو منصور و مصنفین آن: این شاهنامه که مهم‌ترین شاهنامه‌های پارسی می‌باشد در نیمه اول قرن چهارم هجری به امر ابو منصور محمد عبدالرزاق در شهر طوس نوشته شده. ابو منصور از طرف پادشاه سامانی امیر نصر بن احمد خاکم طوس بود و در زمان عبدالملک سامانی در ۳۴۹ هجری سپهسالار خراسان مقرر شد (۱) مشا را به ابو منصور ممری یکی از مهربان خود امر داده بود تا تصنیف شاهنامه را به انجام رساند. شرح تصنیف این شاهنامه در مقدمه که در بعض نسخ خطی شاهنامه فر دوسی جزوا باقی مانده و آنرا قدیم ترین مقدمه شاهنامه و اصلاً مقدمه شاهنامه مشور ابو منصور می‌دانند شرح یافته و تذکار گردیده که به امر ابو منصور عبدالرزاق دسته از دانشمندان مانند «ماخ» پسر «خراسان» از هرات، پزدانان پسر شاپور از سیستان و شاهان پسر برزین از طوس و ماهوی خورشید پسر بهرام از شهر شاپور برای تدوین شاهنامه احضار شدند. میگویند که «آزاد سرو» مقیم مرو یکی از خدام احمد بن سهل یکی از سرداران سامانی هم در جزو مولفین این شاهنامه بود (۲) و یکی از این اشخاص را که شاهان برزین چه گفت بدانکه که بکشاد را ز نهفت (۳)

فردوسی توجه ابو منصور عبدالرزاق سپهسالار خراسان را به مو ضوع تدوین شاهنامه و امر احضار دانشمندان فوق را چنین تصویر میکند:

یکی پهلوان بود دهقان نژاد	دلبر و بزرگ و خردمند و راد
پش و هنده روزگار نخست	گذشته سخن ها همه باز جست
ز هر کشوری موبدی سالخورد	بیاورد این نامه را گرد کرد

پس واضح معلوم می‌شود که در نیمه اول قرن چهارم هجری پارچه‌های متفرق کتب قدیمه و رزمنامه‌ها که در آن جمله معروف تر همه (خواتای نامک) و (یا نکار زریران) باشد بهر نحوی که بوده در میان موبدان و طبقة دانشمند دهقان خراسان وجود داشت. اینها چیزی مانند ابوالوید بلخی ابوعلی بلخی و مسعودی مروزی و دقیقی بلخی با اقدمات منفر دانه شاهنامه‌ها یا مجموعه‌های حماسی و رزمی بمیان آوردند و چیزی هم به امر سپهسالار وقت مجمعی تشکیل داده و دست جمع از روی آثار باستانی و از روی تراجم عربی ماخذ مذکور و تالیفات مستقل دیگر و بالاخره خاطرات قدیمه، شاهنامه مشور ابو منصور را تالیف کردند که سنه تالیف آنرا قبل از ۳۵۲ هجری می‌نویسند و فردوسی توسط یکی از رفقای خود نسخه آنرا بدست آورده و آنرا به شعر ترجمه کرده است و قسمت هائی هم طبعی چه از ماخذ دیگر و چه از خاطرات معاصرین خود بدان افزوده است و با این سیر تاریخی واضح می‌بینیم که چطور ماخذ فردوسی

- (۱) صفحه ۱۶ شماره ۷ سال دوم کاوه.
(۲) صفحه ۱۵ شماره ۳ سال دوم کاوه (دوره جدید)
(۳) نوت ۵ صفحه ۱۴ شماره ۳ سال دوم کاوه.

قدم به قدم و حلقه به حلقه با شاهنامۀ مشهور ابو منصور و سیر الملوك الفرس ابن مقفع و خواتای نامک و یاتکار زیران به متن اوستا پیوسته میشود.

۱۹۰ ۱۸۹ ۱۸۸

اگرچه این مقدمه طولانی شد و از اصل موضوع یعنی مقایسۀ بعضی از پهلوانان شاهنامۀ و اوستا خیلی ها بیشتر شرح و بسط یافت لیکن اگر خوانندگان گرامی دقت فرمایند تا اندازه زیاد معذور بودیم زیرا قرار یکۀ پیشتر یکجا یاد دهانی کردیم نظریۀ که اینجا از آن طرفداری میکنم این است که نه تنها قسمتی از پهلوانان شاهنامۀ فردوسی و اوستا قابل مقایسۀ است بلکه هر دو یک چیز است برای اینکه مطالعات فوق ضروری بود تا معلوم شود که یک قسمت داستان های رزمی شاهنامۀ و روایات حماسی اوستا یک چیز بوده و قدم به قدم و ذریعۀ آثار مشخص دیگر متن قسمتی از داستان های حماسی اوستا به دست فردوسی رسیده است. طبیعی در شاهنامۀ فردوسی یک نمۀ پهلوانانی است که در اوستا دیده نمیشود، اینها پهلوانانی هستند که در فاصلۀ دوهزار سال بین اوستا و شاهنامۀ در خاک آریانا و در اراضی مجاور هند و توران بمیان آمده اند و تعیین دورۀ ظهور این نام های تازه کاری است پس دقیق و مشکل و تجسسات عمیق بکار دارد. بناءً علیه ازین همه مسایل فرعی صرف نظر نموده مختصراً بعضی از پهلوانانی را که در شاهنامۀ و اوستا اسم برده شده اند یادآوری میکنیم:

نوذر (نوتر)

نوذر پسرمنوچهر در شاهنامۀ فردوسی ذکر شده و فردوسی پندهایی را که حین مرگ منوچهر به پسر خود میدهد شرح داده است (۱)
اوستا در ابان یشت یا یشت پنجم جزو ۲۲ فقرۀ (۹۸) نوذرو احفاد او را بنام «نوتیر یا Naotairyas» ذکر میکند.

توزا (طوس)

یکی از پهلوانان رشیدی که در شاهنامۀ و متن اوستا هر دو جا ذکر شده طوس یا (توزا) است که بصورت اولی در شاهنامۀ و بشکل دوم در اوستا دیده میشود. طوس بجای پهلوانان نامی کج خسرو در شاهنامۀ ذکر شده، اوستا در ابان یشت فقرۀ (۵۳) او را بجای پهلوان و کججوی توانا صفت نموده، در شاهنامۀ تشریح یافته که چطور کج خسرو او را به توران فرستاد و این مطالب در فقرۀ (۵۴) یشت مذکور دیده میشود و در اینجا چنین ثبت است (ای انا هیتا نظر لطف بمن داشته باش تا پسر دلاور «ویسا کا» را در قصر «خشا تروسو کا» در قلعه بلند و مقدس «کیشک»

(۱) صفحۀ ۱۹۱ جلد اول شاهنامۀ فردوسی تصحیح محمد رمضان صاحب مؤسسۀ خاور.

(۱) صفحۀ ۱۶۷ جلد دوم شاهنامۀ و صفحات بعد

مغلوب کنیم و تورانی‌ها را به تعداد پنجاها، صدها، و هزارها هزارها، ملیون‌ها، ملیون‌ها، و ملیارها بقتل رسانیم (توزا پسر «نوتر» (نوذر) و نواسه «منوچیرا» (منوچهر) بود.

«زرییر» یا «زایری واری» یا «زری واری»

زرییر برادر کوچک کشتاسب پادشاه آر یانادر شاهنامه فردوسی و دذیقی و در متن اوستا ذکر شده و یکی از پهلوانان بسیار معروف باختر است، اوستا در ابان یشت فقره ۱۱۲ و ۱۱۳ از وواز قربانی‌های او کتار رودخانه «دیتیا» (امودریا) و جنگ‌های او با ر و سای‌خیونی تورانی مانند «پشوسینغا» و «هوما یا کا» و از جت اسپه یا رجا سبو سرکوبی آنها بدست زریواری ذکر میکند، اصل نام این پهلوان نامی «اسپه‌یاودا» بوده و «زری واری» صفتی است که اوستا به او داده و اورا پهلوان «زریین‌کر» خوانده مشارالیه در عصر اوستائی و بعدها آنقدر شهرت داشت که رزم‌نامه مخصوص بنام او به اسم «یاتکار زرییران» در عصر پارتی وجود داشت این رزم‌نامه که آنرا شاهنامه پهلوی هم میخوانند در پهلوی ساسانی موجود است مدققین به این نظر به هستند که اوستا قسمت‌های مفصلی نسبت به جنگ‌های او داشته که متأسفانه از بین رفته و «یاتکار زرییران» بعضی از آن قسمت‌های مفقود را در دسترس ما میگذارد، زرییر به اسم «زریادس» در عصر اسکندر هم معروف بوده و شاهد این قول نگارشات شارس می‌توان (۱) میباشند که در قرن ۴ ق م می زیست. بالاخره در اثر خیانت از دست یک نفر خیونی موسوم به «بی‌درفش» کشته میشود و پسر او بدست ویری انتقام او را میگیرد (۲) بعضی ابیات فردوسی درین مورد میگوید: (۳)

چو گرگ دژ آگاه و درنده شیر	کنون اندر آمد میان زرییر
زرییر سپید جهان پهلوان	پس آنکه در آمد چو گرگ ژیان
همی کشتشان و همیگرد پست	چو شیر اندر افتاد و چون پیل مست
که روز سپیدش همی تیره شد	چو ار جاسپ دید آن چنان خیره شد

گوشاسپ - گرساسپه

یکی از پهلوانان نامی و معروف آر یانا که گوشاسپ یا گرساسپه است. شاهنامه او را بصورت اولی و اوستا بصورت ثانی یاد کرده و آنقدر شخصیت او در داستان‌های حماسی جلوه‌گری داشت که اسدی طوسی رزم‌نامه مخصوصی بنام گوشاسپ نام او از آن ساخته است و بعد از شاهنامه فردوسی کتاب او مهم‌ترین رزم‌نامه‌هاست. اوستا در آبان یشت فقره ۳۷ از او ذکر کرده ولی فهرست کار نامه‌های جنگی او مفصل تر در زمیاد یشت یا یشت نوزدهم

(۱) Chars de mtyline (۲) پاورقی ۱۴۰ صفحه ۳۹۳ جلد دوم زند اوستا ترجمه

دارمستربه فرانسوی (۳) جلد سوم شاهنامه صفحات ۲۱۳ و ۲۱۴ و بعد

از فقره ۳۸ تا ۴۴ شرح یافته است و تفصیل آن خارج از حدود این مقاله مختصر است . دارمستتر در نوتۀ ۴۸ صفحه ۳۷۶ جلد دوم زنداوستا (ترجمۀ فرانسوی) اورا پهلوان داستان کابل میخواند . صحنۀ کارنامه های جنگی او کابل و گندهار اوسستان و درۀ پشین و دریاچۀ زره یا هامون بود . این هم ناگفته نماند که خود دارمستتر قراری که در باورقی ۵۸ صفحه ۶۲۶ ترجمۀ زنداوستای خود شرح میدهد کارنامه های جنگی کرباساپه را با مظاهر پهلوانی رستم منایسه میکنند .

نستور - بستور - بستواری:

یکی دیگر از پهلوانانی که اسمش بصورت مشترک در اوستا و شاهنامه فردوسی آمده نستور یا «بستواری» پسر زریر یا «زریواری» است . این پهلوان در فروردین یشت فقره (۱۰۳) «بستواری» ذکر شده و شاید مانند «زریواری» این کلمه هم نه اصل اسم بلکه صفتی باشد که اوستا به او داده است . و مرکب از دو قسمت است «بسته» و «واری» که معنی مرکب آن «گرم بسته» یا «گرم بسته» میشود یعنی اوستا پدرش را به صفت «زریر گرم» و پسر را «گرم بسته» لقب داده است . شاهنامه پسر «زریر» را «نستور» (۱) خوانده ولی دارمستتر در نوتۀ ۱۹۸ صفحه ۵۳۴ ترجمۀ زنداوستای خود میگوید که «نستور» بجای «بستور» آمده مشارالیه بقصد انتقام خون پدر با خیونی های تورانی داخل جنگ شد و قاتل پدر خویش «بی درفش» را میکشد . چیز مهمی که ضمناً قابل تذکار است این است که بانی شهر «بست» یا قلعه بست همین «بستواری» یا «بسته واری» پسر زریر برادرزاده کشتاسپ بود و این مطلب در «شاهنامه» فقره ۳۶ نسخۀ اوستا که بزبان پهلوی تحریر و از سمرقند پیدا شده تحریر میباشد . دارمستتر هم در نوتۀ فوق الذکر خود بنای شهر «بست» را به او نسبت میدهد .

نظیر این قسم پهلوانان زیاد است که از روی نام و رولی که در رزمها و داستانها بازی کردند بین شاهنامه فردوسی راوستا مشترک اند مانند «سو دا به» و «سوتا پک» (ارنواز و (ارنواک) شهرنازو (سوین هاوک) ، کرزم و (کوارزم) ، کرسیواز و (کرسه وازده) و غیره و غیره . البته قرار یکخواهندگان گرامی ملتفت شده اند اسمای شاهان متذکرۀ اوستا و شاهنامه را درین جا قصداً ذکر نکردیم از برادر سالنامۀ پارسال این کار تا اندازه بعمل آمده و گرنه در اسمای شاهان ، متن اوستا و شاهنامه اختلافی ندارند . در آخر اعتراف دارم که حق و موضوع با این تحقیقات سطحی و مختصر بصورت بسیار ناقص هم ادا نشده و نبشود مجبّر برای تعمیم امر و اجرای وظیفه به این چند سطر پراکنده که ابدانام تحقیق را نمیتوان بر آن گذاشت اکتفا شد .

«احمد علی کهزاد»

د پښتون ژوندی مورخگی «مؤرخین»

لیکونکی ښاغلی حبیبی

په دغه مقاله کې غواړم، چې د پښتو گڼام مؤرخین یو لخوا ذکر کړم، له قديمه تر اوسه د پښتو لځینی مؤرخین زه پيژنم چې اکثر معروف ندي او هم ئی آثار او تاريخی کتب چاپته ندي معلوم. په دغه لنډه مقاله کې زه دخپلو معلو ماتو څخه چې تر اوسه ئی اړم دغه تاريخ لیکونکی یو لخوا معرفی کوم او هم ئی حتی المقدور تاريخی آثار او کتب لنډه لنډه (حبیبی)

(۱) سلیمان ماکو د «تذکرۃ الاولیاء» لیکوال

سلیمان د بارک خان زوی په قوم ماکو صابزی د (۱۶۰۰هـ) په شاوخوا د فندهار په ارغمان کېني او سیده دامورخ سیاح او گرزند سړی و، دی پخپله لیکنی د مورخو نور ۱۰۰۰۰ پېسو سره چې په (۱۶۱۲هـ) تلمی وم او د پښتو لغوا په غرو او زغو مار را نقل کوی، او لیکنی چې په گرزیدم اود اوبانو مر افسمی لیدل او بلقل داسی ښکاری ښیخ قاسم وزیر اوه، او په (۱۶۶۹هـ) چې سلیمان تر دغه منید او گټور سفر وروسته موافق شو چې د محمد په روایت دده پلار د پښتو د نوموړو وروڼو د گټو په احوال کې یره (تذکرۃ الاولیاء) نک (د اولیای افغان) له کتابه چې ښیخ ولیکی او ددوی ویناوی او اشعار په دی کتاب کې یی احوال را نقل کوی.

خو ندي کې (۱) دا کتاب متاسفانه اوس ورک دی، ئی (رح) د اولادی له مریدانو څخه خو لمړی اوسنځه ئی ماته ۱۳۱۹ش کال د منځو شېخانو (د پېښور مشرق ته) وزیر په اوبه په فندهار کې وموندل او دهنو مغو عکسونه می د کابل د نایت مشهور شو، او ډیر کلک په سالنامه او په پښتانه شمرا، لمړی ټوک کې خپاره کړل. ریده او وږي غوښتل، چې د پښتون سلیمان ماکو د پښتو پخوانی مورخ دی، او دده د پېښور حکمران وو او د ښیخ قاسم د

د نفیس او گټور کتاب دغه خو صفحی د پښتو د ژبی او (۲) تاریخ سیستان ص ۲۰۸-۲۰۶ رجالو د تاریخ د باره داسی مفیدی ثابتي شوي، چې د ادب او پښتو تاریخ په ئی ترابره مرهون وی.

(۱) د سلیمان ماکو د تذکرې مقدمه.

سليمان ماكو پوهسري او سترگه ورمورخ ښكاري دي دهر پښتانه لوي اونو ميايي سړي
سوانح اواحوال ليكي وروسته ېې دشعر او وينا نمونې هم راوړي نو دده كتاب يوازي دولېانو تنده كړه
نډه بلكه د پښتو دشعر اودب يو ډير گرانبها مرقع هم ده، د پښتو د تاريخ هم د دې ستر گه وړ
مورخ زيار نه هيروي د تفصيل د كتلو د پاره ولوړي ذكرشوي سالنامي اود پښتانه شعراء لمړي
ټوك ته رجوع وكړي .

(۲) شيخ كټه: «لرغونې پښتانه» ليكوال

دامدق مورخ او د پښتو د يوې خو رالوي عالمي او ادبي كورنۍ ركن دشيخ يوسف زوي
اودشيخ متي لمسي دي، شيخ متي هغه لوي او معروف د پښتو نوموړي دي، چه په كلات بابا
مشهور، او اوس ېې هم مرقد د كلات پر غونډۍ دي، شيخ متي عارف او عالم او اديب سړي واوږه
پښتو كښې ېې په علم او عرفان ډير شهرت درلود (۱)

شيخ متي خپلي كورنۍ ته علم، تقوي، عرفان پهارث پرېښوول او يو كتاب ېې هم وليكلي چه
(د خدای مينه) ېې نوم وده لځيني اشمار هم پښتو مورخينو را نقل كړي دي (۲)

په دې كورنۍ كښې وروسته ډير علما، مورخين، عرفا پيدا شول، چه مونږ ېې دروښان، اودرويزه،
او خوشحال خان دعلمي لورنيو په څېر د پښتو يوه بله لوړه علمي او عرفاني كورنۍ گڼلای شو.

په دې مقاله كښې زما وظيفه ده، چه د دوي تاريخي كتب او خدمتونه وليكم، نوري علمي او ادبي
په پيښور كښې ښخ شو (۳)

دې شيخ يو تاريخي كتاب (تاريخ دول، چه له دوي څخه د شيخ كټه ډېر مشهور شو اودده، مور
چه قلمي نسخه ېې مالايدلې ده، د كتاب (۳) دې نوموړي عالم د پښتو درجا او شاهي رويه تاريخ
مورخ دي، اود خپل كتاب تر ليكنې لرغونې پښتانه، دا كتاب پښتو، اود پټې خزانې مولف محمد
كتاب دما خندا په ډول ېې استعمال كړي ښكارې چه ددغه مورخ يگانه مهم ماخذ هم دغه و.

هغه كتب چه د شيخ امام الدين ماخذ اته ښكاره، خود پټې خزانې په روايت دده نيكه شيخ
دادې: روضه الاحباب، مجمع الاته ښكاره، خود پټې خزانې په روايت دده نيكه شيخ
دمولا نامتقي، دخواجه احمد نظامي چه د مورخينو په اتفاق يوه ډېرۍ ددرو پښتو د پاره
كښلې دي، اسرار الافغانې (۴) له تهم د (۵۱۰۰هـ) شاوخوا وگڼل شي. دشيخ كټه اولاد كه څه
مگر داسې ښكاري، چه پخپله دي سياح سړي و، لځكه،

۵۱ محمد بن علي البستي كتاب تاريخ سوري په بالشتان كښې

دا مورخ هم د وطن له هغو ليكو مشهور ښارو، چه په (۱۳۹هـ) امير پولاد سوري نيولي و
تراوسه لاس ته ندي راغلې، فقط ېې اود منهاج سراج د طبقات ناصري په يوه نسخه كښې

(۱) مخزن افغانې قلمي ص ۲۵۴ (۲) په خزانه قلمي (۳) قلمي مخزن افغانې ص ۳۰۵

(۴) په خزانه قلمي (۵) تاريخ سوري د پټې خزانې په حواله (۶) بيهقي ص ۷۶

غوروالش راغلي دي (۱) اوداښارد تګيڼاډ (اوسني قندهار) اودغور دمنديش تر منځ پروت و اود سيستان په تاريخ کښي هم والستان ضبطشوي دي (۲) نوچه شيخ کهه والستان ته راغلي او دغور دغه ښارني ليدلي و، ښکاره پري چه دوطن شرقي او جنوبي خواوي به ځي هم کتلي وي. دشيخ کهه نفيس تاريخي کتاب (لرغوني پښتانه) چه له نامه څخه ځي هم د کتاب اهميت ښه ښکاري اوس نشته، داسي څرگند پري، چه دغه نفيس کتاب دمحمد هوتک لاس ته ورغلي و، اود پتي خزاني مهمه ادبي برخه هم له دغه کتابه اقتباس دي. خو شېخ تانه محمد داهم ليکلي دي، چه دشيخ کهه مهم تاريخي ماخذ هم تاريخ سوري وو، چه زه به ځي بيل ذکر وکړم.

دشيخ کهه دا ولاديه خصوص کښي خوشبختانه خواجه نعمت الله وې مفصلاً کتلي دي چه ده اته زامن در لوده: دز او مغدورزي. له نسه: سلطان، ثابت، حاجي، سليمان، ممي د دوهمي ماښي څخه چه دغه هم زلونو میده په خټه اکاږي، يوسفزي، ابراهيم، ملک، پاچي (۳)

(۳) شيخ قاسم «د تذکره اوليای افغان» ليکوال

دا عارف او عالم هم دشيخ متي له علمي کورنۍ څخه دي، پلرو نه ځي شيخ کهه ته داسي رسي: قاسم دشيخ قدم زوي، دمحمد زاهدلسي، دمير دادکړ وښي دشيخ سلطان کوسي، اولیکه د مخه چه ذکر شوه، سلطان دشيخ کهه زوي و (۴)

دشيخ قاسم مور نيکبخته نومیده، چه دشيخ الله داد موزي لور، اود پښتو شاعر او ډيره لويه عارفه وه، چه دمحمد هوتک ددي اشعار را نقل کوي، او ليکي چه په (۹۵۱هـ) دشيخ قدم په نکاح راغله، او په (۹۵۶هـ) ځي شيخ قاسم وزير اوه، او په (۹۶۹هـ) ځي (ارشاد الفقراء) نومي کتاب وليکه، ددي کتاب نسخه دمحمد په روايت دده پلار داود خان هوتک ليدل و (۵) او لاوه بردغه دمحمد هوتک د(اوليای افغان) له کتابه چه دشيخ امام الدين متي زي ليکلي دي، هم ددي عالمي مېرمنې احوال را نقل کوي.

نعمت الله ليکي، چه دشيخ قاسم دشيخ عبدا لقادر جيلاني (رح) دا ولادی له مريدانو څخه وو، اود (۹۵۶هـ) کال په پسرلي دېدني رود پر غاړه (د پېښور مشرق ته) وزير په، او په (۱۰۱۶هـ) وفات شو (۶)

شيخ قاسم په پېښور کښي په معرفت او روحانيت مشهور شو، او ډير کلک نفوذ يي وموند، دميرزا محمد حکيم مامورين لځني وېریده او وځي غوښتل، چه داپښتون عالم او عارف مړ کړي، شادمان خان هغه وخت دپېښور حکمران وو اودشيخ قاسم د

(۱) در اورتی حواشی پرانګلیسي طبقات ناصري. (۲) تاريخ سيستان س ۲۰۸-۲۰۶

(۳) قلمي مخزن افغاني س ۳۰۶ (۴) قلمي مخزن افغاني س ۳۰۶ (۵) پټه خزانه، قلمي س ۹۸

(۶) قلمي مخزن افغاني س ۳۰۷

وژلو نيت ټي وکړ، شيخ مجبور شو، له پېښور څخه فندهار ته ولاړ، اولدی لخوا په دځر مينو په زيارت مشرف، او په قادر په طريقه کښې داخل شو. تر دې سفر وروسته بيرته د پېښور دواوې ته راغی، او خپل علمي او روحاني اقتدار ټينګ کړ، او په شيخ قاسم سليمانی مشهور شو. دمغلو باچېانو بيا دا شيخ نه پرېښود، د عيسی نومی په چغلی اکبر باچادى لاهور ته وغوښت، خوشيخ قاسم په لاهور کښې تر پېښور لا زيات نفوذ وموند، نو جهانګير دى د چنارکڼه په کلا کښې بندي کړ، او هم هورى له دنيا څخه تېر شو، او مزار ټي هم تر اوسه هورې مشهور دی، شيخ قاسم مولف او مورخ هم دی، دده تاريخی کتاب (تذکره الاولياء افغان) دی (۱) چه د پښتنو روحانيونو احوال ټي پکښې ليکلي و، دا کتاب متأسفانه ورک دی، او تر اوسه ټي په کتب خانو کښې درک هم نشته، او نه له چاپ څخه ماليدلى دی.

(۴) شيخ امام الدين «د تاريخ افغانی» ليکونکی

شيخ امام الدين محمد عنايت الله شيخ کبير بالا پير زوی، او د شيخ قاسم لمسی دی چه د شيخ کبير له (۱۲) زامنو څخه دی پير شهرت لري، ددو شنبی په ماښام غره د محرم (۱۰۲۰هـ) د پېښور په بند نى کښې وزیږېد، مور ټي تاج بی بی د ملک درويز لور، اود خېلو له مشهورى کورنۍ څخه وه. شيخ امام الدين هم دخپلې کورنۍ دنورو خلقو په ډول علمي او روحاني نفوذ وموند، او د چهار شنبې په ماښام ۲۳ د محرم (۱۰۶۰هـ) له دنيا څخه ولاړ، او په پېښور کښې شو (۲)

دې شيخ يو تاريخی کتاب (تاريخ افغانی) د پښتنو پراحوال او تاريخ په پاړسو و ليکلی چه قلمی نسخه ټي ماليدلې ده، د کتاب له مقدمې شته بنديکاري، چه شيخ امام الدين سترګه ور مؤرخ دی، او دخپل کتاب تر ليکنې دمخه ټي د پښتنو ډېر مهم تاريخی کتب لوستلى او دخپل کتاب د ماخذ په ډول ټي استعمال کړى دی.

هغه کتب چه د شيخ امام الدين ماخذ دی، او دخپل تاريخ افغانی په مقدمه کښې را وړى دی دادى: روضة الاحباب، مجمع الانساب، اصناف المخلوقات، تواريخ ابراهيم شاهى، د مولانا متناقي، دخواجه احمد نظام تاريخ، دشير شاه احوال چه شيخ عباس سروانى کښلى دی، اسرار الافغانى (۳) له دغو کتابو څخه ټينى ما ته معلوم او ټينى ورک دی.

(۵) محمد بن علی البستى «د تاريخ سوری» خاوند

دا مورخ هم د وطن له هغو ليکوالو څخه دی، چه متأسفانه دده احوال او کتاب هم تر اوسه لاس ته ندى را غلى، فقط د ټي خزانې له انکشافه سره دارا ته معلوم شوه،

(۱) تذکره الابرار ص ۱۸۳-۱۸۴- مخزن افغانی ص ۲۶۰

(۲) مخزن ص ۳۰۹ - دميانيم دقلمی ديوان خاتمه (۳) دتاريخ افغانی قلمی نسخه

چې دې مواف او مورخ يو کتاب د (تاريخ سوری) په نامه کتلی و، او د سوریانو د سلطنت احوال يې د اسلام له ابتداء څخه پکښې ليکلي و. د محمد بستي د ژوند نه وخت او احوال هم ندی معلوم، فقط دوني ويلای شو، چې دې دبست د تاريخي ښار او سيدونښکی و ځکه چې د ده کتاب شيخ کټه په بالشتان کښې کتلی او پخپل کتاب لرغونی پښتانه کښې مهم مطالب ځنې اقتباس کړي دي، نو دا په ټينگه ويلای شو، چې د شيخ کټه تر عصر يعنې د (۷۵۰ هـ) دمخه محمد بستي ژوندی و، او په دغه عصر کښې هم دده تاريخ پوری ډير شهرت درلود، ځکه چې شيخ کټه له دغه کتابه ډير مفيد مضامين راخيستی دي.

محمد هوتک چې د پټي خزانې ليکوال دی، د پښتو ځينې مهم او گرانې پخواني ادبي آثار له لرغوني پښتانه څخه را اخلي، او داهم وايي، چې د لرغوني پښتانه مؤلف له تاريخ سوري څخه را نقل کړی دی. په پټه خزانه کښې دغه لاندینی تاريخي او ادبي مواد د لرغوني پښتانه په ذريعه له تاريخ سوري څخه را نقل شوی دی (۱)

(۱) د پښتو ډير پخواني شعراود جهان پهلوان امير کروړ سوري احوال له ۱۵ مخه تر ۱۷

(۲) د شيخ اسعد سوري احوال او اشعار له ۱۸ مخه تر ۲۱.

(۳) د ښکارندوی احوال او اشعار له ۲۱ مخه تر ۲۵.

کوياپه پټه خزانه کښې د پښتو قديمه ادبي ذخيره ټوله، د شيخ کټه په نقل له تاريخ سوري څخه راخيستل شوې ده، او دا راته څرگنده کوي، چې تاريخ سوري يوازی د حربي او سياسي پېښو تاريخ نه وو، بلکې ادبي رنگ يې هم درلود، او محمد بن علي البستي ډير باخبره او ستر کهور مورخ و، ځکه چې ده د پاچېا نواحوال او حربي او سياسي وقايع را نقل کړي، او هم يې د دوی د کلام نمونې راوړي دي، هغه قصايد يې پخپل کتاب کښې ساتلي دي، چې دغوري پاچېا نو په دربار وکښې به په پښتو ويلی کيدې، له دې څخه ښکار يږي، چې تاريخ سوري د سوريانو او غوريانو د عصر يو ادبي او سياسي او حربي تاريخ و، که څه هم د دغه تاريخ ژبه واضحا د پټي خزانې له بيانو څخه نه ښکار يږي، مگر له لوړو اقتباساتو څخه دا څرگندېږي چې تاريخ سوري بايد په پټو ژبه ليکل شوی وي، ځکه چې درې مهم پښتو شعرونه شيخ کټه ځينې را نقل کړي دي، د تاريخ سوري نسخه اوس غالبا په دنيا کښې نشته، او د پښتو دغه غوره کتاب ليکه نور علمي او ادبي آثار، ورک دي. مگر پټي خزانې خوشبختانه د دې گرانې کتاب نوم او مولف او ځينې اشعار او مطالب د لرغوني پښتانه په ذريعه نقل کړي او رساتلی يې دی. تر اوسه چې زه څه معلومات لرم، د دنيا په کتب خانو کښې د دې نفيس کتاب کم درک نشته، که کم وخت پيداشي، يا ئې څرک وموندل شي، نو به په رښتيا د پټو ژبې يو گرانې تاريخي او ادبي اثر لاس ته راغلی وي، پښتانه زلمی دې هر کله تلاښ او پلټنه کوي، دا خبره هم بايد هېر نه کړو

(۱) د مخو عدد د پټي خزانې د قلمي نسخې دی.

چه را ورقي مستشرق دا احمد شاه با تر عصر دورو سته يو تاريخ ميندلی و چه نوم ئې
تذكرة الملوك و ددی کتاب په ماخذو کښي يو کتاب «تاريخ سلاطين سوریه» هم دی (۱) مگر
دانشو ویلای چه دغه تاريخ سوریه هغه د محمد بن علی تاریخ دی که بل ؟

(۶) احمد بن سعید اللودی د «اخبار اللودی» لیکونکی

دا مورخ هم له نو خلقو څخه دی چه تر بتي خزانی دمخه مونه پېژاند، نه ئې نوم، نه ئې کتاب راته معلوم و .
محمد هوتک لیکنی دی چه کرامران خان په (۱۰۳۸هـ) خپل کتاب کلید کرامانی و کښ
اوپه دغه کتاب کښي دا احمد لودی له کتابه دملتان د لودی پاچهانو احوال نقل کړ، شیخ احمد
سعید لودی زوی په (۱۶۸۶هـ) يو کتاب کښلی و چه نوم ئې و (اعلام اللودعي فی اخبار اللودی) د محمد
هوتک په قول دغه کتاب د کرامران خان په لاس کښي و او په کلید کرامانی کښي نقل ځنی کړی دی (۲)
د محمد هوتک له بیانه چه د کلید کرامانی په ذریعه ئې له اخبار اللودی څخه نقل کړی دی
داسی ښکاري چه احمد بن سعید خپل کتاب د پښتنو پخوانو لودی پاچهانو پر احوال لیکلی دی
دغه کورنی د پښتنو مشهور یا جهان دی چه د الیتکین اوسېدونکي له څخه (۳۵۱ - ۳۶۰هـ) ئې
پر ملتان پاچهی کوله ، لمړی پاچاهي شیخ حمید لودی وو ، چه ترده ورو سته نصر دده زوی
پاچهی کوله ، د سلطان محمود په عصر کښي له (۳۹۰ تر ۴۰۱هـ) چه ملتان ئې نیو ، د نصر زوی
ابوالفتح له دغی کورنی څخه پاچاو ، په خزانه په لودو حوالو یو بل سړی هم له دغی کورنی
څخه راښی ، چه شیخ رضی نومیده او د شیخ حمید وراره و، د شیخ حمید د زوی نوم متاخر و مورخینو (نصیر)
کښلي دی مگر د گردیزی زین الاخبار نصر پېله (ی) راوړی دی ، په پته خزانه کښي هم دغه نوم
د کلید کرامانی او اخبار اللودی په حواله نصر کښل شوی دی لدې څخه معلو میږي چه
اخبار اللودی هم لکه گردیزی موثق کتاب و ، محمد قاسم فرشته لمړی مورخ دی چه د شیخ حمید
لودی کورنی پښتانه بولی او ددوی جگړی له سلطان محمود سره لیکي (۳) ورو ستنی مورخین لکه
شیر محمد (۴) او حیات خان (۵) او انگریز ملیسون (۶) هم د فرشته له قوله سره سم دغه کورنی پښتانه کښي
پخوانی مورخین ددوی له قومیه څخه وایي مثلاً گردیزی (۷) او ابن اثیر (۸) او ابن خلدون (۹)
تولاه د سلطان محمود او ددوی جگړی او ددغی کورنی د الحاد قصي ذکر کوی خوداسی نه وایي
چه ددوی څوک وه پښتانه وه که ؟ داوسنی زمانې محقق لیکوال علامه سید سلیمان ندوی هندي لیکي
چه ددی کورنی په پښتانه واله کښي شک دی لکه چه محمد قاسم فرشته دوی بېله که سنده پښتانه کښلي دی
خود وی اصلا عرب او دجل بن شیبان عربي نژاد حکمدار له نسله دی چه تر (۳۴۰هـ) ورو سته د

(۱) د پښتو کرامر مقدمه ص ۹ (۲) په خزانه قلمی ص ۳۰ (۳) فرشته ص ۱۷-۲۷

(۴) خورشید جهان ص ۶۷ (۵) حیات افغانی ص ۴۵ (۶) تاریخ افغانستان ص ۴۴

(۷) زین الاخبار ص ۵۵ (۸) الکامل ج ۹ ص ۱۳۲ (۹) ابن خلدون ص ۴۳۶

مېلتان لمړی فرمظی پاچادی (۱) د پټی خزانی تر انکشاف دمخه یقیناً ددی کورنی په افغانیت کېنې اختلاف وو، لکه چه فرشته هم خپل سندندي ښوولی اولکه علامه سید سلیمان چه لیکي ددوی نومونه هم قح عربی دی مگر دغه تاریخی اشتباه د پټی خزانی له لیدلو څخه هیسته کېنې، لکه دا کتاب د اخبار المودې په حواله ددغی کورنی د دوو تنو، نصر اوردی پښتو اشعار را نقل کوی اود اثباتوی چه دوی پښتانه او ژبه ئې هم پښتو وه او اخبار المودې ددی مشهورې کورنی تاریخ چه متأسفانه اوس ورک دی او که پټه خزانه نه وای پیدا شوې دغه تاریخی حقایق به هم مکتوم پاته وه او د ملتان لودی کورنی به عربی کېدله .

(۷) دوست محمد کاکړ د «غرغښت نامې» لیکونکی

دوست محمد د بابر خان زوی ، اود پښتور شاعر اومؤرخ دی ، چه په (۹۱۲هـ) هرات کېنې وو ، او په (۹۲۹هـ) ئې غرغښت نامه نظم کړه ، اود دغه نامور پښتون لیکه د ژوندانه احوال او حکایات ئې پکښې وکتل محمد هوتک دغه کتاب لیدلی وو ، اولیکي چه دا یو درسی کتاب وو ، کوچنی به لوست (۲)

دوست محمد لیکلی دی ، چه زما پلار بابر خان (تذکره غرغښت) نظم کړې وه ، چه پلار می مړ کېده ، زه نهوم ، وروسته چه راغلم دغه کتاب ضایع شوی اوله منځه وتلی وو ، مگر زمائې اکبر مضامین په یا دوه ، اورو ایات مې قول وېلی وو ، هغه روایات او قصص ما پورته قول نظم کړل ، اونوم مې (غرغښت نامه) کېښو .

غرغښت نامه د محمد هوتک په لاس کېنې وه ، په پټه خزانه کېنې یو حکایت لځنی را نقل کړی دی ، اوهم ئې د زرغون خان نورزی احوال له غرغښت نامې څخه کښلی ، اود دغه مرحوم شاعر یو مثنوی ساقی نامه ئې هم له غرغښت نا مې اقتباس کړې ده (۳) داسی ښکاری چه دوست محمد کاکړ سیاح او گرزند سړی وو ، لکه په (۹۱۲هـ) چه هرات له تی ، په کجران کېنې د زرغون خان دیوان له ملا ایوب تیمنی څخه موندلی ، اود دغه شاعر احوال او اشعار ئې لځنی را نقل کړی وه (۴) د پټی خزانی له مقتبساً توڅخه دا استنباط کولای شو ، چه غرغښت نامه یو ادبی مؤثق تاریخ وو ، چه د غرغښت له احواله ماسوا ، دنوروشا عزانو اورجالو احوال او اشعار هم پکښې وه ، افسوس چه دغه کتاب هم لکه نور گرانېا د پښتو ادبی او تاریخی آثار له منځه ورک دی ، اوفقط پټه خزانه ئې د لځنی مرغلو وسراغ را کوی .

(۸) شیخ بستان برېڅ د «بستان الاولیاء» لیکونکی

ددې مورخ او شاعر احوال محمد هوتک هسی کښلی دی: « شیخ محمد بستان په قوم برېڅ بهیوراو ټک کېنې ئې کوروو ، دده پلار محمد اکرم هم د خدای ولی وو ، اود بیوراو ټک

(۱) تعلقات هندوعرب ص ۳۲۸ (۲) پټه خزانه قلمی ص ۴۱

(۳) زرغون خان د غرغښت نامې په قول په (۸۹۱هـ) په هرات کېنې وو ، او په (۹۲۱هـ) د فندهار په دېراوت کېنې وفات شو (پټه خزانه) (۴) پټه خزانه ص ۳۷

راغی، د هامنډ پر غاړه په یوه کودله کېږي او سپد، شیخ بستان په جوانی ولاړ هندوستان ته او هلته به یوازې ښارگرزېد، هغه وخت چې وطن ته راغی، په (۱۹۹۸ هـ) کې د اولیا، الله په بیان د بستان الا ولیا، کتاب وکېښ، اوزمایار (داؤدخان) دغه کتاب په ښور او کک کېږي د حسن خان برېڅ په کور کېږي لیدلی وو، چې په دې کتاب کېږي شیخ بستان د ډېرو پښتنو او لیاو حالونه او کړا متونه کېښلي، او ډېر ډېر اشعار چې هم را نقل کړي و، له نورو شاعرانو او خپلو شعرو څخه ۰۰۰ (۱)»

د محمد هوتک له دغه بیان نه تاسی په ښه ډول معلومولای شئ، چې بستان الا ولیا فقط درو حانیو نو تاریخ نه وو، بلکه د پښتنو درجالو اشعار او ادبیات هم پکېږي خو ندي شوی وه محمد دخیل یار په روایت د شیخ تیمن اشعار او احوال هم له بستان الا ولیا څخه را نقل کوي (۲) اودا خبره ښه زبادوی، چې دغه کتاب د پښتو ادبی تاریخ هم وو.

نعمت الله هر وی چې د شیخ بستان معا صد دی، دده شرح حال په مخزن کېږي لیکي چې لځینی جملې یې دادي:

«آن احسن عباد الله شیخ بستان برېڅ در ابتدای جوانی از رود به هندستان آمد در قصبه سمانه سکونت اختیار کرد، و خود را در لباس تجارت مخفی میداشت، و باندک دست مایه بیع و شرا میکرد، ... و چشمان شریفش هرگز از اشک خشک نبود ... و اکثر اوقات اشعار پښتو را بصوت حزین در دناک که سنگ را بگریه آرد میخواند .... کمترین محرر این تاریخ در سفر دریا که کرده بود در خدمت ایشان رفیق بود شب و روز اکثر خوارق بنظر در آمد .... چون معاودت نموده به احمد آباد کجرات رسیدند روزی بمن فرمودند که وقت من به آخر رسیده و بیماری اسهال عارض شد به تجهیز و تکفین خواهی پرداخت .... بدمه بتاریخ (۱۱) شهر ربیع الثانی روز جمعه (۱۰۰۲ هـ) بعد از نماز ظهر به محبوب اصلی واصل شد ...» (۳)

د نعمت الله دغه بیان چې دده مشاهدات دی د شیخ بستان عرفانی او ادبی مقام را ښیي نور احوال او اشعار یې هم خوشبختانه پتی خزاني را ساتلی دی.

(۹) بایزید پیر روښان «د حالنامی» لیکوال

داسې د پښتنو په تاریخ کېږي خورا دیر شهرت لری د پلار نوم یې عبدالله په قوم ا ورمړ فندماری او د شیخ سراج الدین له معروفی علمی اورو حانی کورنۍ څخه دی چې په (۹۳۲ هـ) د پنجاب په جالندر کېږي زیږیدلی او د مور نوم یې ښینو د محمد امین لور (۴) بایزید دیر مشهور سړی دی چې:

(۱) پته خزانه ص ۲۸ (۲) پته خزانه ص ۲۶ (۳) قلمی مخزن افغانی ص ۲۵۰

(۴) دبستان مذاهب ص ۲۵۱

ده او دده اولادې له منوالو سره سخت سخت جنگونه کړي ، اوزوې اولمسي ئي دښتنو پاچها ن وده بايزيد کارنامي او دده فلسفي او حربي اعمال ليکل بيل کتاب غواړي دى دښتو ژبې پخواني تر ليکونکي اومؤلف دى ، خير البيان دده په څلور ژبې کتلي او بل کتاب ئې هم پاعربي مقصودالمؤمنين نومېږي ، يو کتاب ئې (حالنامه) هم بڅل تاريخ کتې کتلي دى ، (۱) چه دده ټول کتب اوس وړاندې . بايزيد حربي سړى دى اديب دى ، عالم دى ، فيلسوف دى ، خودلته ئې د مورخينو په ډله کتې هم شمېرلای شو لکه چه دده کتاب (حالنامه) تاريخ دى .

دبايزيد دمرگ وخت له (۹۹۰ - تر ۹۹۴) پورې تخمين کولای شو ، قبر ئې په بته پور يا اشغر کتې دى .

(۱۰) اخوند درويزه د « مخزن اسلام » او « تذکرې » ليکونکى

مشهور عالم دى چه دزرم هجرى کال په شاو خوا کتې ژوندى و دجيون بن جنتى له نسله او پلارى گدائى د سعدى زوى نوميدى دوى پخپله په قندز کتې اوسيدل خودر ويزه شرقى غرو ته راغى ، د ملک دولت ملي زې خوړئى وکړه اود پيښور په شاوخوا کتې ميشته شو (۲)

اخوند درويزه او کورنى . ئي په دښتنو کتې دير شهرت لرى ده پخپل پښتو کتاب (مخزن اسلام) او په پاړسو کتاب (تذکره الابرار والاشرار) کتې دخپل عصر احوال وليکه ورو ستنى کتاب په (۱۰۲۱ هـ) تمام شوى دى (ارشادا لطالبين) هم په فقه کتې دده دى اخوند درويزه کڅه هم ملا دى اومورخ ندى خوددده دده کتابو نه مخزن او تذکره داسى دير مضامين لرى چه دښتنو په تاريخ اود ادب اود رجالو په احوال او تاريخ کتې استفاده غنى کړې نو لکه دى د مورخينو په ټولې کتې هم گڼلای شو .

اخوند درويزه په (۱۰۴۸ هـ) په پيښور کتې مړ او هم هورې پنج دى (۳) دده کورنى . د پښتنو له مشهور وادې او علمى اورو حانى کور نيو څخه ده چه د پښتو د ادب په تاريخ کتې ددوى مقام ښکاره دى .

(۱۱) کامران خان سدوزى د « کليد کامرانى » ليکونکى

دامشرهم دپټي خزانې په ذريعه ديوه مؤلف اومورخ په ټول پيژنو ، محمد هوتک دشيخ رضى اودى په احوال کتې هسليکې : چه « کامران خان بن سدو خان په شهر صفا کتې په (۱۰۳۸ هـ) يو کتاب وکړ ، چه کليد کامرانى ئي نومؤ ، په دې کتاب کامران له کتابه دشيخ احمد

(۱) مانرا لامراء ، ج ۲ - دبستان ، تذکره الابرار اونور

(۲) تذکره الابرار والاشرار س ۳۱ - ۱۰۵ - ۱۰۷ (۳) تذکره علمای هندص ۵۹

بن سعيده اللودی چه په (١٦٨٦هـ) ېې کښلی اونوم ېې اعلام اللودعی فی اخبار اللودی دی هسی نقل کا . . . . (١) »

کامران خان سدوزی د پښتنو له خورا نوموړو خلقو څخه دی ، اوددوی کورنۍ په کلو کلو پرقندهار حکمرانی او پاچهۍ کړېده ، د کامران خان پلار هغه معروف سدوخان دی ، چه د سدوزو د پاچهانو قبر ټول دده اولاد دی ، د سدو پلار عمر خان ؤ ، د عمر پلار معروف بن بهلول بن کانی بن بامی دی ، چه دغه خاق په قندهار کېنې ډېر مشهور وه د سدو پلار عمر د صفویانو په عصر کېنې د قندهار مرزبان او واکمن ؤ ، پخپله سدو خان د (٩٦٥هـ) په ذیجه کښې زو کړی او (٧٥) کاله ژوندی ، اود قندهار واکمن ؤ ، سدو پنځه زامن درلودل : خواجه خضر خان ، مودود خان ، زعفران خان ، کامران خان ، بهادر خان (٢) لکه له پتی خزانې څخه چه ښکاره شوه ، کامران خان عالم اومورخ اولیکوال واکمن ؤ ، د سدو خان تر مرګ وروسته دده مشر زوی خضر خان پرقندهار واکمن شو ، اوترده وروسته ېې زوی چه خداداد سلطان نو مېدی د اورنگزېب له درباره هم د قندهار په حکمداری پېژندل شوی ؤ ، د خضر خان بل زوی شیرخان نو مېدی ، چه اعلیحضرت لوی احمد شاه بابا دده له پشته دی .

کامران خان د شاه جهان مغولی پاچا معاصرو (١٠٣٧-١٠٧٦هـ) او دهغه پاچا سره ېې دوستانه روابط درلودل ، په (١٠٤٧هـ) دی د شاه جهان له خوا رسماً د قندهار په حکمداری پېژندل شوی ؤ ، او په (١٠٥٠هـ) درېع الاول په دریمه کامران خان او دده ورور مودود (مفدود) خان د هلمې ته تللی ؤ (٣)

د کامران خان د مرګ تاریخ ندی راته معلوم ، خودده ورور مودود خان د (١٠٥٣هـ) په شوال له هغه میریچۍ سره جنگ وکړ ، چه د شاه جهان له خواد کابل حاکم ؤ ، او په دغه جنگ کېنې ومړ (٤) د کامران خان کلید کامرانی کتاب مازدی لیدلی ، اونه ېې په کمه کتب خانه کېنې درک لرم ، خو د محمد هوتک دغه کتاب په لاس کېنې ؤ ، اولکه د مخه چه هم وویل شوه دملتان د لودی کورنۍ تاریخ او هم ددوی پښتو اشعار ېې له دغه کتابه را نقل کړی دی ، چه د پښتو ژبې خورا پخوانی ادبی آثار کښل کېنږی . داسی ښکاری چه کلید کامرانی هم د پښتنو سیاسي اود پښتو ژبې ادبی تاریخ ؤ ، او کامران خان په تاریخ پوه او عالم پښتون حکمدار ؤ چه پخپل کتاب کېنې له اخبار اللودی څخه مهم مطالب نقل کړی وه .

(١) پته خزانه ص ٣٠ (٢) حیات ص ١١٨ - خورشید ص ١٨١ تذکره الملوك

(٣) یادشاه نامه ج ٢ ص ٣٦٠-٣٦١ (٤) یادشاه نامه ج ٢ ص ٣٤٨

(۱۲) الله يار د «تحفة صالح» ليکوال

تحفة صالح هم دمحمدهوتک له ماخذو څخه ده ، اودغه کتاب ملاالله يار الکوزي دخپل استاد اومرشد شيخ محمدصالح الکوزي په نامه کښلی ، اوپه هغه کښي دخپل شيخ اونور پښتنو مشاهيرو احوال اواشعار راوړي وو . شيخ محمدصالح دخپل عصرعالم او زاهد سړي ؤ ، چه دقندهار په جلدک کښي عمر په تدريس اوارشاد تېراوه ، او دوی د شاه بيگ خان دقندهار د صوبدار معاصرين دي (۱) دتاريخ له مطالعي داراته ښکارېږي ، چه شاه بيگ خان کابلي په (۱۰۰۳هـ) دجلال الدين اکبر له خوا دقندهار حکمران و، اوتر (۱۰۱۴هـ) پوري هم هورې و (۲) نودالله يار دژوندانه اوقات هم د (۱۰۰۰هـ) حدود تخمين کولای شو . محمد هوتک پخپل کتاب کښي له تحفة صالح څخه يودشيخ محمدصالح احوال اواشعار اقتباس کوي ، اوبل لځي دعلي سرور لودي احوال اواشعار هم لځني رااخلي (۳) له دغه اقتباسه داسي ښکاري چه تحفة صالح دپښتنو درجالو اوديانو پراحوال اواشعارو مشتمل وو ، والله يار دپښتو ژبي يو مؤرخ اوتدکره ليکو نځي مؤلف دي .

(۱۳) محمد رسول هوتک د «بياض» ليکونکي

داسري دپتي خزاني په تصريح دقندهار دکلات هوتک وو ، چه دده يوبياض دمحمدهوتک څخه وو ، اوپه پته خزانه کښي هم درې لځايه لځيني مهم مطالب له دغه بياضه را نقل کړي دي ، او دمحمدرسل ليکونه دپتي خزاني له مهمو ماخذو څخه دي دسلطان بهلول اوخليل خان نيازي اشعار دمحمدهوتک له دغه بياضه را اخيستي ، اوهم ئي درحمان بابا سوانح اومهم حالونه ، اوهم ئي دخوشحال خان اشعار اواحوال له محمدرسل څخه اقتباس کړي دي . دپتي خزاني له مقتبساتو ښکارېږي : چه محمدرسل يودير مدقق ليکوال وو ، اوبخپل بياض کښي دپرمهم حوادث اواحوال او اشعار ليکلي وه ، لځکه چه درحمان بابا سوانح په دغه ډول هيچاته نوه معلوم ، خودپتي خزاني په ذريعه دمحمدرسل له بياضه دپرمهت مواد لاس ته راغلل . محمدرسل درحمان بابا دوفات کال (۱۱۱۸هـ) ليکلي دي ، اوداسي ښکاري ، چه ددې دحاجي ميرويس خان معاصروو ، نو د ژوندانه احوال ئي تراوسه ندی راته ښکاره . فقط پتي خزاني دغه پښتون ليکوال په مونږوپېژاند ، اودی دوطن په مؤرخينو کښي گڼلای شو .

(۱۴) نعمت الله هروي د «مخزن افغاني» ليکوال

نعمت الله دخواجه حبيب الله زوي اودهرات له پښتنو ، چه دپتي خزاني په قول اصلاً نورزي دي . داسري د (۱۰۰۰هـ) په حدودو کښي ژوندی و ، اودجهانگير دمشهور وزير خان جهان خان (۱) په خزانه ص ۴۸ (۲) اکبر نامه - ترک جهانگيري - اقبال نامه - منتخب اللباب (۳) په خزانه ص ۴۸ - ۵۰

اودی له نو کړانو څخه و ، په (۱۰۱۸هـ) چه خان جهان خان لودی د کن ته مقرر شو ، نعمت الله هم ور سره و ، او هیت خان کما کړ هم دده ملگری او د خان جهان له سر و څخه و ، نعمت الله د پښتو احوال او تاریخ د خان جهان په امر ، او دهیت خان کما کړ په ملگری د ذیحجې په شلمه (۱۰۲۰هـ) شروع کړه ، او خپل کتاب يې (تاریخ خان جهانی) یا (مغزن الافغانی) و باله (۱)

مغزن افغانی په پاړسو لیکل شوی ، او د پښتو د تاریخ خورا مهم کتاب دی ، اوه باب له لری ، د لودیانو اوسوریانو او نورو پښتنو پاچانو احوال يې مفصل کتلی ، او د پښتو احوال او علمی او روحانی رجال د بریانیو ، د کتاب قلمی نسخې شته ، او پروفیسور دورن Dorn په (۱۸۳۶ع) ددغه کتاب انګلیسی ترجمه له لڼونه خپره کړه .

لیکه د شیخ بستان بریخ په حال کې چې چه مو ولو ستل ، نعمت الله د هغه مورخ معاصر دی اولیکه چه پخپله يې کتلی دی ، کم وخت يې په دریاب کې سفر کړی ، او په (۱۰۰۲هـ) کال د گجرات په احمد آباد کې و (۲) خلاصه : نعمت الله د پښتنو یو خو را لوی مؤرخ دی ، او د مغزن افغانی په لیکنه کې د پرتاریخی کتب کتلی دی ، چه دلته به زه هریو پیل پیل دروښیم .

(۱۵) هییت خان کا کرد «مغزن افغانی» لیکم ستونکی،

هییت خان د سلیم خان زوی چه له پښتو فضلاؤ څخه دی چه د نعمت الله سره یو لخی د خان جهان خان لودی په در بار کې و ، اوده د مغزن افغانی په لیکلو کې هم مرسته هم تشویق کړی دی نعمت الله د مغزن په مقدمه کې يې دی «محبت اطوار او فضیلت شعار» بولی ، او وایی چه مغزن می دده په سمی او کوښښ لیکلی دی .

د مغزن افغانی دیوې قلمی نسخې په پای کې دهیت خان یوه پاړسو قصیده د خان جهان خان لودی په مدح کې درج ده ، او داسی ښکاری چه دی عالم او ادیب سړی و ، په دغه نسخه کې ده د خپل خاندان احوال هم مفصل کتلی دی ، اودا زبادوی ، چادی له پښتنو امیرزاده گانو څخه و ، او پلرونه يې په هند کې د لویو مرتبو خاوندان وه .

دی لیکي چه زما پښتم نیکه ملک فیروز د سلطان بهلول لودی په عصر کې له پښتونخوا څخه راغی او د سلطان محمود شرقی په جګړو کې په میرانه ښکاره کړه ، او په هند کې دېر جاگیر وموند . وروسته ملک ملهې د سوریانو په وخت د پښتو سو زرو منصب درلود ، او د کور د ولايت حکمران و ، او ملک لقمان هم د سلطان سکندر لودی په اوقاتو کې لوړ مناصب درلودل . او دغه پښتانه په سامانه کې میشته وه ، د اتمان زوی ملک بستان او د بستان زوی ملک بنا دی خان و ، چه دهیت خان نیکه او د سلیم خان پلار دی (۳) ، دغه کورنی له ابتداء څخه تر آخره د پښتنو په پاچهۍ کې معتبره او مقتدره وه ، اودغه رجال ټول په جګړو او اداره کې مشهور دی .

(۱) د قلمی مغزن افغانی مقدمه د پښتو ټولنې د کتب خانې (۲) مغزن افغانی ص ۲۵۰

(۳) د مغزن افغانی قلمی خاتمه ص ۳۷۷

(۱۶) شيخ عباس سرواني د «تاريخ شيرشاهي» ليکوال

تاريخ شيرشاهي داغلي حضرت شيرشاه سوري اود ده د کورني په احوال کيې شيخ عباس خان سرواني ليکلي دي، سرواني د پښتو يوقوم دي، د پښتون مورخ د سوري پاچها نو د کورني احوال له ابتدا څخه داسلا مشاه تر مرکه مفصلا ليکي، تاريخ شيرشاهي د نعمت الله په آخندو کيې هم دي، چه دمخزن افغاني په مقدمه کيې يادوي .

د دې کتاب قلمي نسخه له ما څخه شته، خود ابراهيم پښتني تکملي هم لري، د تاريخ شيرشاهي متن د وي برخي دي، لمړۍ برخه د پخيله شير شاه اود و همه برخه د زوي اسلام شاه مفصل احوال دي، ژبه ئي پلر سوده، اومؤثق تاريخ دي، چه عباس سرواني غالبا خپل مشاهدات کيلي، اود دغودو و تنو پښتو پاچها نو حال اود سلطنت حوادث ئي مفصل ليکلي دي. (۱) شيخ عباس فاضل اوعالم اوستر که ورمؤرخ ښکاري، اودده کتاب هم د سوري کورني د تاريخ د پاره ډير غنيمت دي، موجوده نسخه په قندهار کيې دنورو کتابو سره يو لځي په (۱۱۱۳هـ) ليکلي شوي ده، د مولف احوال ئي اوس نري را معلوم، او د کتاب د نورو نسخودرک هم نلرم. شيخ امام الدين په تاريخ افغاني کيې ليکي چه دغه کتاب هم زما ماخذ دي (۲)

(۱۷) مولانا محمود د «تاريخ ابراهيم شاهي» ليکوال

محمود د ابراهيم کالواني زوي يومؤرخ دي چه د (۹۰۰هـ) په شاوخوا کيې ژوندي وده د سلطان ابراهيم لودي په نامه (تاريخ ابراهيم شاهي) ليکلي، اردهغه پښتون پاچا اود لو دي کورني احوال ئي پکيې راوړي دي دا کتاب هم د نعمت الله په ماخذو کيې دي، اود دمخزن افغاني په ليکنه کيې استفاده ځني کوي (۳) او شيخ امام الدين هم په تاريخ افغاني کيې دغه کتاب خپل ماخذ بولي دخواجه نظام الدين احمد د طبقات اکبري په ماخذو کيې هم شامل دي.

(۱۸) احمد خان د «مجمع التواريخ» ليکوال

دا تاريخ هم دمخزن له ماخذو څخه دي اود نعمت الله په لاس کيې و، اوداسي يي ستايي «ومعدن اخبار احمدی که فصاحت شعار بلاغت دتار احمد خان بن بهيگخان کتوبه درسنه يکهزار و بيست تصنيف نموده ومجمع التواريخ نام نهاده والحق که تواريخ باين خوبی بنظر درنيامده است..» (۴) نعمت الله وايي: چه دغه تاريخ د پښتو احوال لري اوماقتباس ځني کړي دي اما اوس دده کتاب که قلمي نسخه نده معلومه، خو د نعمت الله له قول ئي پلر نو اوداسي معلوم نري چه معدن اخبار احمدی هم نوميد.

- (۱) د تاريخ شيرشاهي قلمي نسخه
(۲) د تاريخ افغاني قلمي مقدمه .
(۳) قلمي مخزن ص ۲۷-۲۸ (۴) دمخزن مقدمه په يوه قلمي نسخه کيې: احمد خان بن بيل خان کښو

(۱۹) ملامست زمند د «سلوک الفزاة» لیکوال

ملاست زمند د (۱۰۴۰ هـ) په حدودو مشرقی خوا په قبايلو کې اوسید او پورو حانی او عالم سړی دی داخوند چالاک نومی روحانی پیرو او پخپل عصر کې پیرو روحانی نفوذ وموند آخوند چالاک په مشرقی اتو کې دمغلور خلاف پیرو ملی حرکات و کړل او ملاست هم په دغو جگړو کې لاس درلود (۱)

ملاست د پښتو ژبی لیکوال دی او یو کتاب ئی د (سلوک الفزاة) په نامه کتلی دی چه قلمی منحصر بفرد نسخه ئی په پښتو ټولنه کې شته په دی کتاب کې ده دخپل عصر تاریخی احوال لیکلی ، او مشاهیر او د پښتنو مشران ئی ښوولی دی ، د پیرو جگړو بیان ئی کړی او دخپل عصر هغه احوال ئی کتلی دی چه په نورو تاریخو کې نشو موندلای .

ملاست عالم ، ادیب سړی دی په فقه ، تفسیر ، عقاید ، اخلاق کې ښه معلومات لری او د پښتو ژبی له پخوانو لیکوالو څخه گڼل کیږی که څه هم دده کتاب یوازی تاریخی ندی ، خو بیا هم دیر تاریخی حوادث ځنی څرگندویږی او دی د مؤرخینو له ټول څخه نشو ایستلای . د ملاست زمند قبر تر اوسه د سمت مشرقی د ښو اړو په غرو کې مشهور دی او خلق ئی پیژنی د ملاست په کتاب کې د سلطان محمود گدو ن پښتانه قایده خصوص کښی هم ښه معلومات لاس ته راځی او داخوند چالاک ملی جهادونه بیانوی .

له «سلوک الفزاة» څخه داوسنی عصر پر ذوق او تاریخی تدقیق برابر لاندینی . کتی اختلای شو :
(۱) دهغه عصر د پښتنو ځینی مشران او خوانین راینی . (۲) دهغه عصر د پښتنو اوضاع په مشرقی خوا او پیښور کې ښکاره کوی . (۳) اښه او اما کن اود کلیو او مشهورو ځایو نومونه راښکاره کوی . (۴) هغه حوادث او وقایع چه د سمت په عصر کې تیر شوی دی لږ لږ او څه څه بیانوی (۵) دهغه عصر عمومی د پښتنو روح او اخلاق او عواطف ځنی ښکاره کیږی .

په اصل کې کتاب تردینی احساس لاندی لیکل شوی اکثری برخي ئی هم دینی او اخلاقی او وعظی دی خو ، ځای ځای چه د قوم د تحضیض دپاره تبلیغ کړی نودغا زیانو نومونه اخلی ، وقایع هم لیکي ، مشران او قایدين هم یادوی ، د ځایو نومونه هم څرگندوی ، د عصر عمومی اخلاقی رجحان هم ځنی ښکار یږی ؛ موجوده نسخه ډیره ناقصه او بی پایه اوله منځه هم یری پری او ډیره پریشانه ده ډیر مطالب مبهم او ناڅرگنده پکښی پاتیږی او داسی ښکاری چه بله نسخه دی هم نه وی ددی ټولو نواقصو سره هم ډیر غنیمت اوقیمتی ده او ببله تاریخی بها ادبی پلور هم لری ، چه پر هغه بحث کول داته نه ښائی .

(۱) د سلوک الفزاة قلمی نسخه .

(۲۰) مولا نامشتاقي دهلوی د «واقعات مشتاقی» لیکوال

دامورخ غالباً دهلوی اوسیدونکی دی ، اودژوندانه عصرې تر (۱۰۰۰هـ) دمخه معلومېږي ، نعمت الله هروی په مغزن کېږي دغه کتاب خپل ماخذ گڼي ، او په مقدمه کې يې یادوي ، اوداسي وائي ، چه مشتاقی دهند دېښته وپاچا هانو احوال پخپل تاریخ کېږي کېڼی دی (۱) مگر نعمت الله ددې

کتاب نوم نه ښيي ! تر نعمت الله هروی وروسته شیخ امام الدین متیزي هم دخپل کتاب تاریخ افغانی په مقدمه کېږي د مشتاقی تاریخ خپل ماخذ گڼي ، مگر د کتاب دنامه تصریح نه کوي (۲) خودونی ښکارېږي ، چه دغه مؤرخ وروستیو پښتو تاریخ لیکو نکوته معلوم و ، خو اجه نظام الدین احمد بخشی دمحمدقیم الهروی زوی ، چه خپل کتاب «طبقات اکبری» ئې په (۱۰۰۱هـ) کېڼی دی ، پخپلو ماخذو کېږي «واقعات مشتاقی» هم یادوي ، (۳) او له دغه تاریخه د مشتاقی د کتاب نوم پیدا کولای شو دمورخینو له احوالو اواقوالو څخه داسی ښکاری ، چه مولانا مشتاقی ښه مؤرخ و ، لکه دغه مؤرخینو دده کتاب پخپلو ماخذو کېږي راوړی او گڼلی دی ، مخصوصاً نظام الدین احمد هروی چه دا کبر پاچا ددربار سړی اوهم غټ لیکوال اومورخ دی . تردې زیات اوس ماله د کتاب پر څنگو الی او د نسغو پرشته والی کم معلومات نشته .

(۲۱) ابراهیم بټی د «تاریخ شیرشاهی» بشپړوونکی

دمخه وویل شوه ، چه تاریخ شیرشاهی شیخ عباس سروانی کېڼی دی ، تر (۱۰۲۰هـ) وروسته چه نعمت الله خپل مغزن وکښ ابراهیم چه په خټه بټی و راوړل شو ، اومغزن افغانی او تاریخ نظامی (هنه طبقات اکبری چه نظام الدین احمد هروی کېڼی و ،) اونور کتب ئې وکتل ، او غالباً ئې لځنی حوادث پخپله هم ولیدل ، نو ئې د شیخ عباس سروانی تاریخ شیرشاهی تکمیل کړ . لکه دمخه چه می وویل زما څخه دتا ریخ شیرشاهی یوه قلمی نسخه شته ، چه په (۱۱۱۳هـ) په فندهار کېږي کېڼي شوي ده ، دا نسخه د ابراهیم بټی تکملي هم لری او دی پخپله د کتاب په پای کېږي هسی کازي :

«مصنف اصل این تاریخ شیرشاهی عباس خان سروانی است ، چون بعضی مقدمه چنانچه احوال باز بهادر و وقایع کرد انیان ، و مذاکره نوحانیان و بعضی معرکه ها که داخل در این تاریخ نبوده ، بنابر آن فسمی نمود . در اینولا احقر العباد ابراهیم بټی آنرا از تاریخ نظامی که اونیز احوال شیرشاهی و اسلام شاه نوشته است ، و بعضی مقدمه از کتاب مغزن افغانی که آن نیز از تصنیف نعمت الله سامانی است ، انتخاب نموده داخل این تاریخ کرده با تمام رسانید.... (۴)»

(۱) دمغزن افغانی مقدمه (۲) دتاریخ افغانی مقدمه (۳) طبقات اکبری ج ۴

(۴) دتا ریخ شیرشاهی دقلمی تکملي خاتمه

په دې ډول ابراهيم پر تاريخ شير شاهي تکمله اواضافات ليکلي دي او هغه کتاب
 ئې بشپړ کړي دي داسې ښکاريزي چه دشير شاه اواسلام شاه احوال پخپله عباس کيڼلي و ، ابراهيم
 پر هغه تاريخ دا لاندیني وقايع اضافه کړه :

(۱) د عدلي اوباز بهادر د پاچهۍ احوال اود کردانيانو اونو حانيو د تسلط وقايع .
 (۲) په مالوه کښې د باز بها در سلطنت چه د پاچا هم د سوره له قبيلې څخه دی ،
 اوبراهيم ئې شرح حال مفصل کيڼلی دی . (۳) د کردانيو احوال ، په دې فصل کښې
 د تاج خان او عماد خان اونورو پښتنو امراؤ احوال د جهانگير تر عصره را غلي دي .
 د ابراهيم دغه تکملې د پښتنو د گننامو پاچهانو په احوال کښې زمونږ سره ډېر کومک کوي ،
 اود ډېر هغه رجال راښيي ، چه په هغو وختو کښې سلطنت کړي دي .

ځکه چه ابراهيم د خپل تاريخ په پای کښې جهانگير ستايي ، او وايي چه په دغه عصر
 کښې دی په هند کښې ژوندی او اوسېدونکی ؤ ، نو مونږ دا ويلای شو چه ابراهيم
 د جهانگير معاصر دی ، اود د دژوندانه دوره هم تر (۱۰۰۰ ه) وروسته شروع کېږي .
 د ابراهيم له ليکه ښکاري ، چه دی ښه ليکوال او پلټونکی مورخ دی ، د تاريخ کتب ئې
 ډېر کتلي او استفاده ئې لځني کړي ده .

(۲۲) غلام حسين سليم د «رياض السلاطين» ليکوال

په دې نامه سليم د ښکال د پاچهانو يو تاريخ کيڼلی دی ، چه په هغه کښې د ډېرو پښتنو پاچهانو
 ذکر او احوال هم را غلي دي . دغه تاريخ هم لکه ابراهيم غوندي ، د پښتنو د ځينو
 نوموړو کورچالو او پاچهانو نومونه او احوال راښکاره کوي ، چه دوی په ښکال کښې
 حکمراني کړي ، اود هند په تاريخ کښې د نامه خاوندان اومشهور دي .

غلام حسين دهند د زيد پور و ، اوسليم دده تخلص دی ، کتاب ئې په پارسي دمستر جارج
 بادل په نامه په (۱۲۰۰ ه) کيڼلی دی ، يوه مقدمه او څلور روضي لري ، د ښکال جغرافيا
 اود ښارويان مفصل د کتاب په سر کښې ليکي ، کتاب ئې له هره پلوه مفيد ، اود پښتنو پاچهانو
 اونو مورکو حکمدارانو د احوال د پاره ډېر غنيمت دی . اولځني داسې مباحث لري ، چه هغه
 په نورو تاريخو کښې لږ ميندل کېږي .

دا کتاب په (۱۸۹۰ ع) د ښکال د ايشيائي جرکې له خوا د (عبدالحق عابد) په تصحيح چاپ
 شوی هم دی ، مگر له دې چته دلته ذکر کړشو ، چه زمونږ د هيواد خلقو ته دغه معلومنه و ،
 اونه په مونږ کښې شهرت لري .

(۲۳) شيخ ملي د « دفتر » ليکوال

داسې د پښتنو يو معروف قايد اوليکوال او مؤرخ دی ، چه نوم ئې آدم بن ملي دی (۱) خوشهرت ئې په شيخ ملي سره کړی و ، د مورخينو په قول دده دېلار نيکه نومونه دادی ملي بن يوسف بن مندی بن خټی بن کند بن خربون (۲) اخوند درويزه او افضل خان خټک اونور مؤرخين اوهم ملي عنعنه دا وایی ، چه دشيخ ملي نيکونه دقندهار په ارغسان کښی اوسیده ، اوله هغه خايه دوی دننگرهار او پېښور لټوته راغلی دی (۳) ، هغه پښتانه تراوسه هم وایی : چه مونږله غوردی مرغې څخه راغلی یو ، « مرغه » خوهم لوی لڅای و ، چه اوس ئې يوه برخه په ارغسان او بله په کدنی اړه لری ، گویا « مرغه » د کوزک د غره شا وخوا ته تړزو به رسیده .

دغه لښه مؤرخين د مرزا الغ بیګ په عصر کښې گڼی ، (۸۱۲ - ۸۵۳ ه) مگرداسی بېګا ری ، چه له قدیمه د پښتنو دغه تنګ راتګ شروع و ، او ښایی چه دغه هم وروستی لښه اوبون وی . لښکه محمد هوتک کښلی دی ، چه دکنډاو زمنداوولاد ولاد مځه په لښه پیل کړی و (۴) زما مقصد دلته داندی چه دشيخ ملي شرح حال مفصل وليکم ، لښکه د (۱۳۱۹ ش) په کالنی کښې ښاغلی خادم (ص ۳۴۴) اوهم د (۱۳۲۰ ش) په کالنی کښې ښاغلی رشتين (ص ۲۶۴) تر يوه حده دې پښتانه قايد احوال کښایی دی ، خو دلته دیوه مؤرخ په حیث دده پښتانه مقصد ده : وایی چه شيخ د پښتنو احوال اود خپل عصر وقایع ، اوددوی دراتګ حوادث اود مليکو وېش په يوه کتاب کښی وکښل ، چه دغه کتاب نوم د « شيخ ملي دفتر » و خوشحال خان دا کتاب داسی راښیي :

په سوات کښې دی دوه څيزه که چلی دی که خفی

مغزن د درويزه دی ، يا دفتر د شيخ ملي

معلومه ده چه د خوشحال خان ترعصره هم دغه کتاب په سوات کښی شهرت در اود ، او د مغزن سره ئې په شهرت کښې سیالی کوله .
د ناروی مشهور مستشرق مارګن سټرن وایی : چه راورقي (مشهور انګلیسی مستشرق) کښلی دی ، چه شيخ ملي خپل دفتر په (۱۴۱۷ع = ۱۸۲۰ ه) و کښی ، اودا کتاب ما موندلی دی د پښتو ژبی يو خوراقديم ليک دی (۵) راورقي په پښتو کښې يو مدق سړی دی ، دغه نقلهم له ده څخه باالواسطه رارسېدلی دی ، محمد عبدالسلام هم د شيخ ملي د دفتر په خصوص کښی شرحه لیکي ، اوداسی ښکاری چه ده هم له راورقي څخه استفاده کړې ده (۶)

(۱) تذکره الابرار (۲) حیات افغانی اوتاریخ مرصع (۳) تاریخ مرصع ، تذکره الابرار ، حیات

(۴) پته خزانه ص ۲۱ قلمی (۵) د هند د زړو آثارو مجله ۱۹۳۹ع (۶) نسب افغانه ص ۱۱۳

په هر صورت د شیخ ملی د دفتر نسخه اوس ماته معلومه نده ، چه شته که نشته ؟ خود ونی ویلای شو ، چه تقریباً سل کاله دمخه دغه نسخه له راوړتی څخه وه ، او په پښتو ژبه یو د پښتنو تاریخ و ، چه دیوسفزو د هجرت حال ئې پکښی کښلی ، اود دوی دمخکوو یشونه ئی هم پکښی کړی وه ، اخوند دروېزه وایی چه تردغه وخته د شیخ ملی وېش معتبر دی اوتر اوسه څوک څه نشی پکښی کولای (۱) او یوسفزی تراوسه هم ارثی جایداد ته د «شیخ دفتر» وایی .
خلاصه : شیخ ملی د پښتو مؤرخ ، لیکوال ، مشر ، اویو تاریخ یی سړی ؤ ، چه مدفن ئی په اشترکښی دی ، اود مرگ تاریخ ئی تر اوسه ما ته ندی معلوم ، خود ژوندانه وخت ئی د (۸۰۰ هـ) شاوخوا دی .

(۲۴) کجوخان را فیزی د پښتنو د تاریخ لیکوال

مارگن سترن مستشرق لیکي چه راوړتی د پښتو د کشری په مقدمه کښی کښلی دی چه له ده څخه د خان کجورانی زی یو پښتو تاریخ شته چه په هغه کښی د پښتنو تاریخ حوادث او وقایع لیکلی دی . ددی تاریخ یی کتاب د لیکنی وخت راوړتی (۱۴۹۴ ع = ۹۰۰ هـ) ښوولی دی (۲) خو داسی ښکاری چه خان کجو د شیخ ملی تر عمرو روسته د پښتو مشر ؤ تراوسه ددی کتاب په خصوص کښی نور څه معلومات لمانځه نشته خودونی ویلای شو چه په سوات او اطرافو کښی له یوسف و څخه یو قوم تراوسه رانی زی پرته دی د خیانتان په قول تراوسه له دغو یوسف و څخه درې کورنی مشهوری وی چه یوه له دغو درو څخه ازی خپل دی چه ازی دغای زوی و او تلای بن رانی بن اکوبن یوسف دی . د ازی خپلو دغه مشهوره کورنی (کاجو کور) بولی چه پخوا ددوی نفوذ او اقتدار خورا ارتو مگر اوس په پاسنی سوات کښی شپږ زره کوره په دوی اړه اری چه د (۱۲۸۰ هـ) په شاوخوا کښی ددغی کورنی مشر صحبت خان نو مېدی بل لحای خیانتان وائی چه خان کجو د شیر شاه معاصرو (۳) چه دغه خبره هم صحیح ښکاری یزی نو دغه مشهور کاجو یا کجوخان د پښتنو یو خورا نویالی مشر و چه لکه شیخ ملی د علم خېتن هم و اودده یو تاریخ یی کتاب راوړتی لیدلی او میندلی ؤ چه اوس متأسفانه ورک دی اوشائی چه د برطانیاه په موزیمو کښی پیدا شی لڅکه چه دراورتی قول کړی کتابونه ترده وروسته ندی ضایع شوی او اکثر د لښون په موزه خانو کښی خوندي دی .

(۲۵) خوشحال خان خټک د «تاریخ افغان» لیکوال

مرحوم خوشحال خان خټک د پښتنو هغه نوموړی او علامه سردار او مشر شاعر دی چه ښائی داسی پښتون به نه وی چه دی نه پیژنی . د مرحوم د پښتو پلار او د پښتنو ییکانه ملی ادیب او هم

(۱) تذکره الابرار (۲) دهند د زړو آثار و مجله ص ۵۶۶ ج ۱۱

(۳) حیات افغانی ص ۱۷۴ - ۱۹۰

نوموړی ليکوال دی مگر دامشهور او معروف مشر تراوسه دمورخ په ډول لږ پيژندل شوی دی .
خوشحال خان د پښتو مؤرخ هم گڼل کېږي ده خپل تاريخي مطالب اود پښتونود تاريخ مهم
وقايع پخپل يوه کتاب کښي کښلي وه افضل خان خټک په تاريخ مرصع کښي ډېر مقاصد له دغه کتابه
راټل کوي او وايي چه خان عليبن مکران پخپل « بياض » کښي هسي کښلي دي . (۱)
راورتي مستشرق هم هسي ليکي چه خوشحال خان (تاريخ افغان) ليکلي دی چه او س ډېر
ناياب دی (۲) نه پوهېږم چه راورتي هم هغه بياض چه افضل خان ئي راښيي يادوي که ئي مقصد
يو بل مستقل کتاب دی ؟ په هر صورت خوشحال خان د پښتو مورخ دی تاريخ افغان يا بياض
دده تاريخي کتاب و .

(۲۶) ح. فظ رحمت خان د « خلاصة الانساب » او « تواريخ رحمت خاني » ليکوال

نواب حافظ رحمت خان د شاه عالم خان زوی دمحمود خان لمسي دشهاب الدين کوټا بابا کړوسی
دی چه اصلاً د قندهار د ښور اوک پرخان دی شيخ شهاب الدين روحاني سړی اود پښور د يوسفزو
مرشد و ، چه تراوسه ئي مزار د سر حدی صوبی په هزاره کښي دی . تر دهورسته ئي کورنی
مشهوره شوه ، او په بد ايون او بريلي کښي د پښتو مشر توب کاوه ، اوداعليحضرت احمد شاه
بابا په عصر کښي ددې کورنی مشهور مشر حافظ رحمت خان و ، دی عالم ، فاضل ، ليکوال او شاعر
سړی ؤ او په روښل کهنه کښي حکمراني درلوده .

حافظ رحمت خان د مشهور نواب علي محمد خان افغان ملگري و او دو اړه علمی
او ادبی خلق وه ، چه علي ئي ښه روزلی مگر علي محمد په دغه وخت په (۱۱۹۲ هـ) وفات او
حافظ رحمت خان ئي پر خاني کښي نو ست او بد ايون او روښل کهنه او نورخا يونه ئي ونيول هغه
وخت چه اعليحضرت احمد شاه بابا هند ته ولاړ نو حافظ رحمت خان هر وار لده سره ښه ښه کومکونه
وکړه اود احمد شاه بابا ارشدين ملگري او مرستی و دپا نی بت په جگړه کښي هم دی نو موړی
پښتون دخپل ملگري احمد شاه بابا سره ټينگه ملگري وکړه او په (۱۱۸۸ هـ) کال په يوه جنگ
کښي شهيد او په بريلي کښي ښخ شو (۳)

حافظ رحمت خان عالم ادیب ليکوال متدين او شاعر او مؤرخ سړی و ده يوه مفصله کتب خانه
هم درلوده چه د کور اسپرينگر مشهور مستشرق دهنو کتا بو فهرست په (۱۸۵۴ع) يو جلد نشر
کړ اودی وائي چه دا کتابونه څلويښت صندوقه او اکثر هم پښتو وه لويه برخه ئي په (۱۸۵۷ع)

(۱) تاريخ مرصع (۲) د پښتو گرامر مقدمه (۳) د حيات حافظ رحمت خان په نامه
يو مفصل کتاب سيدالطاف علي بی ای ليکلی او په هند کښي په ۱۹۳۳ع چاپ شوی دی دا کتاب
ډېر مفصل او مستند دی دغه مطالعنی اقتباس شول .

دلکهنو په فساد کېږي برباد شوه (۱) حافظ رحمت خان د پښتو او پارسو د شعر دېوان هم د رلود دارمستور وایی چه ددغه دېوان وجود ماته دهند پښتویه ټينگه ووايه اوجان استريجي لیسکی چه ماته له هنده ځنی پارسو غزلی راوړسیدی چه هغه د حافظ رحمت خان وی ، علاوه پر دغه دارمستور وایی چه ماته په رامپور کېږي یوه پښتانه د پښتو اشعارو یوه مجموعه را کړه چه د حافظ رحمت خان اونورو پښتو سردارانو اشعار پکښی وه اودغه مجموعه اوس د برتښ موزیم په شرقی آثارو کېږي ساتی ده یو د حافظ رحمت خان شعر په دغه مجموعه کېږي دمغولو غندنه وه (۲) حافظ رحمت خان د پښتویه تاریخ کېږي د وه کتا بونه کیلی دی :

(۱) تواریخ رحمت خانی : په دی کتاب کېږي د پښتو تاریخی احوال او دیوسفز ورا ننگ ته قندهاره کابل اوبیا پیښور ته مفصلاً لیکلی شوی دی دا کتاب په (۱۶۲۲ع = ۱۰۳۲ هـ) کم مؤلف په پښتو کیلی و خو حافظ الملك په (۱۷۷۰ع = ۱۱۸۴ هـ) په آسانه او روانه پارسی ترجمه کړ. ددې نسخه اوس هم د لندن د انولیا آفس په کتب خانه کېږي شته او په هند کېږي هم د پتمی دخدا بخش په کتب خانه اود آگری د سید عشرت علی څخه شته (۳)

(۲) د حافظ الملك بل تاریخی کتاب خلاصه الانساب دی چه د لندن په برتښ موزیم او په هند کېږي نسخی شته (۴) ددغه کتاب یوه نسخه په پښتو ټولنه کېږي هم شته اوتر امبر (۱۲۳۴) لاندی خوندی ده .

مؤلف ددې کتاب په لیکنه داخوند درويزه تذکرة الابرار ، اومغزن افغانی خانجپانی ، اوتاریخ شیرشاهی اونورو کتابوته حواله کوی ؛ دا علی حضرت احمد شاه بابا دری سفره هند ته یادوی ، او په ښه نامه ئې ستایی . کله کله د خوشحال خان په بیتو هم استناد کوی . کتاب له لمړی مخه تر (۷) حمدونمت دی ، وروسته دخپل نیکه شیخ کوتا بابا تنگ هند ته بیانی ، اودسربنو پر پخوانساب ښی ، له (۲۴) مخه دوهم فصل اود پتمنی داوولاد بیان شروع کېږی ، په (۳۶) مخ کېږي دریم فصل اود غرغښت بیان دی نور کتاب تر (۵۶) مخه اخلاقی مضامین اود تنسښ په ملتیا کېږي خبری اتري دی . دی وایی : چه دغه کتاب ما له دې جهته ولیکلی ، چه دهند پښتانه خپل اصلیت هېر نکړی ، اودخپلو اجدادو په حال خبروی (۵) د کتاب ژبه پارسو ده ، په عربی جملو او خبرو هم ډېر مشجون دی .

راورتي مستشرق د پښتو گرامر په مقدمه کېږي دغه کتاب نواب الله یار خان ته منسوبوی ، چه د حافظ الملك زوی دی ، مگر دا خبره ددې مستشرق غلطی ده ، اونه ښایی چه مرنزی په خطا ووزو .

(۱) درو هیلو جنګ دجان استريجي (۲) دجان استريجي درو هیلو جنګ

(۳) حیات حافظ رحمت خان ص ۲۹۹ (۴) حیات حافظ ص ۲۹۸

(۵) له قلمی خلاصه الانساب لاندونه

(۲۷) نواب مستجاب خان بېخ د «گلستان رحمت» ليکوال

د پښتنو بېخو پاچاهانو له علمي او نوموړي کورنۍ څخه ، د حافظ رحمت خان زوی دی ، چه د خپل پلار د شهادت پر وخت د (۱۳) کالو و ، په دوشنبې (۲) د شوال (۱۲۴۸هـ) په بريلي کښې وفات ، او په هغه باغ کښې ښخ دی ، چه دده په نامه يادېږي . مستجاب خان د خپل پلار په ډول د پرمخ عالم او متقي مشرؤ ، په عربي ، پارسي ، پښتو کښې ماهر ليکوال او هم د خپل عصر ښه مؤرخ دی . دده له تاريخي آثارو څخه «گلستان رحمت» دی ، چه د خپل پلار د ژوندانه احوال او دهند د پښتنو معاصر تاريخ دی . دا کتاب په پارسي ژبه په خورا صحت او روانه ژبه او ښه انشاء کښل شوی ، او مؤلف خپل مشاهدات او د پرتاريخي وقايع په خورا دقت او تحقيق پکښې ليکلي دي . اوله علمي نسخې يې دهند په کتب خانو کښې شته . مستجاب خان اوه زامن درلوده ، يولسمې يې «محمد عبدالرزاق خان هم د پرتو تاليفو خاوند دی ، او د شعر د پوهان هم لری (۱)

(۲۸) سادات يار خان بېخ د «گل رحمت» ليکوال

دی د حافظ محمد يار خان زوی او د حافظ رحمت خان لمسی ، اوله هغې علمي کورنۍ څخه پورون ستوری دی ، چه د (۱۲۴۹هـ) په حدودو کښې يو کتاب «گل رحمت» په پارسي وکښ دده شعري تخلص «صاحب» دی ، او پخپل کتاب کښې د بېخو د کورنۍ احوال او هم هغه حوادث کښلي دي ، چه دده په عصر کښې په هند کښې پښتنوته ورپېښ شول . دی د خپل عمر په پای کښې د بيت الله د زيارت د پاره ولاړ ، پرلاری دهند په پرتو کښې وفات او هم هورې ښخ شو ، ددې علمي او ادبي کورنۍ مشهور رکن دی (۲)

(۲۹) نياز احمد خان «هوش» د تاريخ «روهيل کهنه» ليکوال

دنياز محمد زوی او د حافظ يار محمد خان لمسی او د حافظ رحمت خان کړوسی ، اوله دغه علمي خاندانه څخه معروف مؤرخ او ليکوال دی ، چه «هوش» تخلص لری ، او د پرتو مؤلفانو خاوند دی مثلا کليات هوش ، ترانه هوش حديقۀ نعت انور . . . په اردو د پرتو اشعار لری او د روهيل کهنه تاريخ يې هم په اردو کښلی دی ، چه دغه کتاب هم دهند د پښتنو تاريخ کښل کيږي ، د (۱۲۵۰هـ) په حدودو کښې ژوندی و ، عمر يې په سياحت تېراوه او دهند په علمي او ادبي جرگو کښې شريک و (۳)

(۱) حیات حافظ رحمت خان ص ۳۴۹ (۲) حیات حافظ ص ۲۲۱

(۳) حیات حافظ ص ۳۲۶

(۳۰) محمد سلیمان خان «اسد» د «تاریخ افغانستان» لیکوال

محمد سلیمان خان بن محمد موسی خان بن نواب محبت خان بن حافظ رحمت خان متخلص په «اسد» هم ددغی علمی کورنی، یو ستوری دی، چه هم شاعر هم ادیب هم لیکوال و، ده د پښتو تاریخ په اردو کیلی دی، چه مشهور دی په «نقش سلیمانی» یا «تاریخ افغانستان» (۱)

(۳۱) نواب محبت خان د «ریاض المحبة» لیکوال

نواب محبت خان د حافظ رحمت خان زوی و چه دخپل پلار د شهادت پروخت (۲۴) کلن و اوددی کورنی یونو مودی پښتون سردار اوامیر دی، دی لیکه خپل پلار د علم خاوند او په عربی او پارسی او اردو او پښتو کښې شاعر اولیکوال و، نومآسفانه دده اشعار د (۱۸۵۷ هـ) په اردو دود کښې تلف شوه، په سنسکریټ کښې هم ډېر مهارت درلود. دده لحنی اردو او پارسی او عربی اشعار تراوسه محفوظ دی ده یو پارسیو مثنوی د «اسرار محبت» په نامه کیلی او یوه د پارسیو ژبی قاعده او صرف او نحو ئې لیکلې چه «آمدنامه» نومېږی، محبت خان په ۱۳ د صفر (۱۲۲۴ هـ) په لکهنو کښې وفات اودوزیر باغ سره کښور کښ ته ژودې ښخ سو، دده له پارسیو اشعار وڅخه دغه دی چه استادۍ ئې لحنی ښکاری (۲)

یار بسویم گذری داشتی	کمر کشش من اثری داشتی
کاش به ما هم نظری داشتی	آنکه جهان را به ننگه زنده کرد
ما در گیتی پسری داشتی	ز یستمی بی تو، اگر مثل تو؛
نخل امیدم ثمری داشتی	دانه مهر اربدش سرزدی
شام «محبت» سحری داشتی	کرخت از پرده برون آمدی

د ابیت هم دده دی؛

ز سر گذشت «محبت» زهر که پرسیدم به عارض اشک پیایی چکیدو، هیچ نگفت
محبت خان ډېر فنان او سلیم الطبع سړی و، په مو سیقی کښې هم ښه معلومات در لو دل، داسی ښکلی و، چه خلق به ورته اریان وه، غلام حسین مورخ چه د ده معاصر دی، اوسیرت دسر داری وړ دی، خو افسوس چه سفلې پسر وری زمانې دوی اوس په بلا کښې ایستلې دی» (۳)

(۱) حیات حافظ ص ۳۱۹ (۲) حیات حافظ ص ۳۱۳

(۳) سیر المتأخرین

خلاصه : محبت خان ددې کورنۍ نوموړی سردار و ، چه د مغولي وروستنی پاچا جها نادر شاه له خوا ئې د « نواب مظفر الدوله شهباز جنگ » لقب درلود ؛

نواب محبت خان يو خورا مهم کتاب په پښتو کښلی دی ، چه نوم ئې « رياض المحبة » دی ، دا کتاب را ورتی ليدلی او داسی ئې په مونږ پيژنی چه « د سرچا راج بار او په خواشيت په (۶- ۱۸۰۵ ع = ۱۲۲۰ هـ) کښلی شوی ، او (۷۰۰) پاڼی دی ، چه کو چنی صفحه لری ، د پښتو مهم لغت دی ، اود افغالو گردا نونه لری ، (۱) « دراورتي له دغه بيانه ښکاري ، چه رياض المحبت د پښتو يولغوی او کرا مری کتاب دی ، مکر يو لحای پخپله را ورتی (۲) لحنی مهم تاريخی مطالب له دغه کتاب را نقل کوی ، اوداسی معلومېزی ، چه په دغه کتاب کښې محبت خان د پښتو تاريخ هم کښلی و ، دغه برخه چه دراورتي د دغه کتاب له پښتو مضمونه په انگر يزی ترجمه کړې ده ، د پښتو احوال دی ، د سلطان محمود او غزنو يانو په دوره کښې ، اوددې خبری علل ئې بيان کړی دی ، چه په هند ښې ولی پښتانه « روهيله » بولی ؟

دحيات حافظ رحمت خان ليکوال ، چه دې زمانی پوه سړی دی ، اوبخپل کتاب کښې ددغه خاندان ټول احوال مفصل کښلی دی ، فقط دونی وائی : چه محبت خان يو خورا مفصل قاموس هم کښلی و (۳) مگر نوم ئې ښايی چنه و ورته معلوم (۴) .

(۳۲) .... د تذکرة الملوك ليکوال

د تذکرة الملوك په خصوص کښې فقط مستر را ورتی څه معلومات کښلی دی ، چه بل لحای څه نشته ، دا کتاب لکه چه فقط يوه منحصر بفرد نسخه وه ، اوهغه را ورتی لاس ته ورغلې وه ، د پښتو گرامر په مقدمه کښې لاندینی معلومات ليکی : « تذکرة الملوك د سد وزو تاريخ دی ، اته ټوکه او (۶۴۰) مخه لری ، دا کتاب ډېر کمياب دی ، اوزما په خيال به ئې په افغا نستان کښې کمه بله نسخه هم نه وی ، د کتاب دوه ثلثه ښه وقایع دی ، چه د احمد شاه ابدالی تر مرگ وروسته واقع شوی دی ، دا کتاب په پښتو کښل شوی دی ، اولیکو نکي ئې وایی چه دا کتاب فقط زه د سدوزو په تاريخ کښې ليکم ، او له دغو کتابو می استفاده کړې ده :

(۱) د پښتو گرامر مقدمه . (۲) د پښتو گرامر مقدمه ص ۱۸ - ۱۹

(۳) حیات حافظ ص ۳۱۳ (۴) له دې کورنۍ څخه يوتل نوموړی د پښتو

مؤلف نواب الله يار خان د حافظ رحمت خان زوی دی ، چه د عمر پر ۸۱ کال د ۱۲۴۸ هـ د شعبان په ۹ ورځ وفات شوی ، او يو د پښتو لغت ئې کښلی دی چه عجایب اللغات نومېزی ، را ورتی دا کتاب درلود ، او وایی چه په (۱۸۰۸ ع = ۱۲۲۲ هـ) په ۷۴۰ مخه کښې کښل شوی او هر مخ ئې ۱۷ ليکی دی ، دا کتاب ماندی ليدلی چه تاريخی مباحث لری او که يوازی لغت دی ؟ نو ځکه می الله يار خان د مؤرخينو په ټولی کښې نه و شمېره .

تاریخ سلاطین سوریه - طبقات اکبری - آئین اکبری - مرآة الافغانیه - دصفوی شاهانو تاریخ - شاهجهان نامه - تاریخ عالمگیری - تاریخ فرخ سیری - تاریخ محمد شاهی - نادر نامه - تاریخ احمد شاهی - رساله اکبر خدکه -

دا کتاب یوه مقدمه او دوه اصلا او یوه خاتمه لري، او د مضامینو فهرست ګی دادی :
مقدمه : دسد وزو دپلرو او نیکو بیان -

لړۍ اصل : دهغو قبیلو بیان چه په افغانستان کښې اوسی

دا اصل دوې فرعی لري: لړۍ، دهغو کورنیو بیان دی، چه پرنور و ګی حکومت کړی دی ..
دوهمه فرعه: دهغو قبیلو بیان چه پخپلو مینو کښې پرتې دی .

دوهم اصل : دهغو سدوزو بیان چه خپله مېنه ګی پرېښې او په ملتان کښې میشته شوی دی

دا اصل هم پنځه فرعی لري :

لړۍ فرعه : خان مودود خپل . دوهمه فرعه : د بهادر خپلو تاریخ . دریمه فرعه : دکامران خپلو احوال، خلورمه فرعه : دزعفران خپلو احوال . پنځمه فرعه : دخواجه خضر خپلو بیان چه دوی سلطان خدکه خپل بلل کړی .

خاتمه : دخواجه خضر خپلو او داحمد شاه درانی احوال او دده فتوحات په هند او پنجاب کښې (۱)

راورتي چه تذکره الملوك لیدلې وه، له هغه کتابه ګی دغه لوړ معلومات کښلی، او هم ګی ددغه کتاب مقدمه په انگریزی ترجمه کړې ده داسی معلومېږي چه ددې کتاب دمؤلف نوم پخپله راورتي ته هم نه مؤ معلوم، لځکه چه دکتاب ذکر مفصل کوی، امام دمؤلف نوم کورنې نه اخلی.

دتذکره الملوك ماخذ چه مؤلف ذکر کړی دی، او هم هغه انگریزی ترجمه چه دکتاب له مقدمې څخه راورتي په مشکوره سعی پاته ده، مونږ ته دمؤلف په خصوص کښې داسی فکر را کوی، دتذکره الملوك مؤلف پوه، او عالم او مورخ او دپښتو ژبی یو تر لیکونکی ادیب و، ښه مؤرخ و، لځکه چه دخپل کتاب ماخذ ګی ثقه نیوولی دی، او دمقدمې مطالب هم غوره او مستند ښکاری (دهغه وخت له تاریخي معلوماتو سره سم) دتذکره الملوك دمؤلف د ژوندانه عصر هم د تیمورشاه زمانه یعنی د (۱۲۰۰ هـ) ګی کلای شو، لځکه چه راورتي وایی، چه دکتاب یوه برخه هغه وقایع دی، چه داحمد شاه بابا تر مړینې وروسته پېښ شوی دی .

دکتاب مقدمه چه راورتي په انگریزی ترجمه کړې ده، عمده مطالب ګی دغه دی :

دپښتو د اصلیت په باب کښې هغه قصې او روایات چه کلاسیکی مؤرخینو ذکر کول (او اوس مدار د اعتبار ندی) دپښتو د نو موړ او مشاهیرو ذکر، دغه بحثونه ګی تدقیقی رنگ لري

(۱) دپښتو ګرامر مقدمه ص ۹-۱۰-۱۱ وغیره

اوداستفادي وړدی، د پښتو احوال د کسې په غره کښې بيانوی، اوبيا د ملک ابدال احوال ليکي ، خو د ملک سدو عصر ته رارسېږي، دلته د سدوزو په خصوص کښې خوراشنه او غنيبت مواد ليکي ددې کورنۍ اقتدار او روابط د هند له لوديانو او سوريانو سره بيانوي، چه دغه تاريخي څېړنې ټي ډېرې ښې اوداستفادي وړدی .

خلاصه : د تذکرة الملوك د مؤلف نوم متأسفانه ندی را معلوم ، اونه ټي اوس کتاب ميندل کېږي، هغه نسخه چه د راوړتي څخه وه ، نده راښکاره ، چه څه شوه ؟ خو تذکرة الملوك په پښتو ژبه د پښتو د تاريخ يو مهم او گرانبها کتاب و .

سلطان محمد قندهاري هم ليکي، چه ده په قندهار کښې د سردار محمد علم خان بن سردار رحمدل خان څخه يو کتاب وموند، چه د سدوزو په پاچهي کښې کښل شوی او د دغه عصر حوادث مفصل پکښې راغلي دي (۱) ددې کتاب نوم سلطان محمد نه ليکي، خود خپل کتاب په مقدمه کښې (مجموعه ابدالي) بولي ځکه چه له دغه کتابه د سلطان محمد اقتباس د راوړتي له ترجمې سره نژدې والی لري، نو ويلای شو چه دغه کتاب به هم هغه تذکرة الملوك و .

(۳۳) خان جهان خان لودی د « مرآة الافاغنه » ليکوال

راوړتي دا کتاب د مرآة الافاغنه په نامه د تذکرة الملوك په ماخذو کښې ذکر کوی ، اود مؤلف نوم ټي نه ښیي (۲) له نور وکتا بو څخه معلومېږي ، چه د کتاب صحیح نوم مرآة الافاغنه دی ، اومؤلف ټي خان جهان خان لودی وو ، (۳) د هند له مشهورو پښتنو څخه مونږ دوه تنه په دې نامه پېژنو : لمړی خو هغه خان جهان خان لودی دی، چه ذکر ټي دمخزن افغانی په تفصیل کښې وشو، بل خان جهان نغان هم د سلطان سکندر لودی (۸۹۴-۹۲۳هـ) له مشهورو امرا وو څخه دی ، چه په دغه وخت کښې د لوی وزیر حیثیت لري ، اود را پری جاگیر داردی (۴) د نعمت الله په قول خان جهان خان په (۹۰۱هـ) وفات شوی ، او تر ده وروسته ټي زوی احمد خان د « اعظم هایون » په خطاب سرلوړی شوی وو. (۵)

دا پښتون سردار لکه چه عالم او لیکوال اومورخ تېر شوی دی ، چه مرآة الافاغنه دده تاريخي اثر دی ، اوداسی ښکاري چه د پښتنو د پاچها نو چه په هند کښې تېر شوی دی ، اومخصوصاً د سلطان سکندر لودی احوال ټي مفصل کښیلي وو ځکه چه د کتاب نسخه نده ليدلې شوې ، اولوړو ايات هم پوره کفايت نه کوی ، نو د مرآة الافاغنه اقتساب هم دغه خان جهان خان ته زمایه عقیده سل په سل کښې مثبت ندی .

(۱) تاريخ سلطانی ص ۵۲ (۲) د پښتو گرامر مقدمه ص ۸ (۳) تاريخ سلطانی ص ۵۲-۵۷

خورشید جهان ص ۸۷-۸۹ (۴) خورشید ص ۸۹ (۵) مخزن افغانی ص ۷۶

(۳۴) منشی عبدالکریم د «تاریخ احمد» لیکوال

ددې کتاب نسخه له قاری عبدالله خان څخه وه ، نه یو هېڅم چه څه شوه ؟ د ا کتاب د پښتو دسلطنت مفصل تاریخ دی ، چه منشی عبدالکریم دشجاع الملك سد وزی په وخت کښې کتلی دی ژبه ئې پارسو ده .

منشی عبدالکریم مدقق او پوه مؤرخ دی ، د نادر افشار احوال او د اعلیحضرت احمد شاه بابا دسلطنت وقایع ئې خورا مفصل کتلی دی ، اوداسی ښکاری چه ددې تاریخ په لیکنه کښې هم مقصد د دغه عصر حوادث وه ، او د احمد شاه بابا په نامه ئې بللی دی . دا کتاب په اردو هم ترجمه شوی اود «واقعات درانی» په نامه نشرشوی دی ، فیض محمد ئې هم په خپل و ماخذو کښې ذکر کوی . د افغانستان په تاریخ کښې ډېر قیمتی معاو مسات لری اوله مهمو مراجعو څخه کښل کېږی .

(۳۵) اکبر دیوې تاریخی رسالې لیکوال

دارساله ، راوړتی د تذکرة الملوك په ماخذو کښې راوړی ، اووایی چه د تذکری خواند له رساله اکبر خدکه . څخه استفاده کړی ده ، داسی معاو مېږی چه اکبر نومی پښتون یوه تاریخی رساله درلوده ، چه د تذکرة الملوك دڅښتن په لاس کښې وه (۱) خدکه راوړتی په لاتینی حروفو داسی ضبطوی Khadkah اولکه چه دغه د تذکرة الملوك په بیان کښې وویل شوه ، د سدو یوزوی خواجه خضر چه احمد شاه بابا هم دده له نسله دی اولاد ئې په «سلطان خدکه» مشهور دی ، ددې تسمیې وجه حیات خان اوسلطان محمد اونور مؤرخین هسی کاږی ، چه د خضر خان زوی ، سلطان خداداد نومېدی اودغه سړی پخپل عصر کښې ډېر مقتدر مشرو ، پښتانه لکه چه هر نوم داغراز دپاره تصفیر کوی ، دی ئې «سلطان خودکی یا خدکه» باله ، نو په سدو زو کښې هم د خواجه خضر اولاد چه سلطان خودکی ته منسوب دی ټوله خودکی بولی (۲) په هر صورت اکبر ددغی طایفې څخه یو مورخ دی ، چه رساله ئې د تذکرة الملوك دخاوند په لاس کښې وه .

(۳۶) ..... د «نادر نامې» ناظم

ددې مورخ نوم ندی راته معلوم ، خودونی ویلای شم ، چه دی اصلاً د خراسانو ، اودده نیکه قاسمی شاعردی ، چه دمشهور مستشرق پروفیسور براون انگلیس په قول ئې دفر دوسی دشهنامې په ډول اشعار ویلی ، اوقلمی نسخه ئې دانگلستان د کمپبرج په دارالفنون کښې شته (۳)

(۱) د پښتو گرامر مقدمه (۲) حیات اوسلطانی (۳) د براون د پارسو ادب تاریخ

جنرال ډاک ترهرلی دامریکی د متحده مهالکو
 درئيس جمهور خصوصی نما ینده په شرق وسطی
 کښې چه په ۱۳۲۲ کال کابل ته راغلی و
 او وروسته د همایونی اعلی حضرت د حضور
 د شرفیایي اوڅو ورلخی استوگنۍ څخه ې پرته
 مراجعت وکړه .

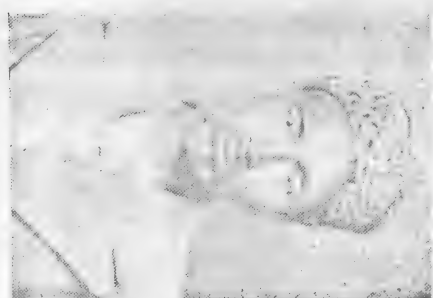
ښاغلی سراج الدینخان «سعيد»
 د شخصيت د مقالې ليکونکی

ع ، رشيد خان «لطيفي» د پوهنې
 نندارې عمومي مدير چه ستر کال ې په
 کار پيل کړی دی

پنا نغلی احمد جان خان دحقو قو
دفا کو کشتی خدایه سدهاں چه اه پشخو سو
کمالو اووستی او دسواد خوانی
به کو رس کنجی به اعمی درجه
فوریع المجدیل شویدی

دبناغلی فضل حق خان دحقو قو
چند چه عمر لی به پشخو سو کمالو
نبردانی او دسواد خوانی به کورس
کنجی کنی شهادتنامه اخستی ده

خدايي ياکے را شکر گزاريم که سر ابراهيم از سکن بجا
بهت بينايي در ايشو اندک لي و ز سينه کي با
کوارش و فرمود که اسرار ز ميتوا کماله اک اورد
بجو اتم و تير و شتر خود را با بد اکم تا بجا ملکه از دست
من عبایر پور به باشه برای وطن خود حمزه کني
کمالی
نکرا ااک له معلم از اتم هر دم از منبر او ماطلی اتم
فضل حق خیا طه ملازم فخر او لقوای مری مری

دبناغلی فضل حق خان خیاض دلیک قو به

د نادر نامې ناظم د قاسمی شاعر لسی او د احمد شاه بابا معاصر دی ، چه یو کتاب ئې د نادر نامې په نامه د خراسانی نادر افشار په شرح مال کښې په (۱۷) زره بیتو د حسین خان فراهی په امر منظوم کړی دی ، چه دغه حسین خان د احمد شاه بابا له خوا د خراسانی حاکم و ، دا کتاب داغلی حضرت احمد شاه بابا په نامه د (۱۱۷۲ هـ) د لمرۍ خور په میاشت پښتې ته رسېدلی دی . (۱)

د نادر نامې ناظم د هوتکو د سلطنت او د احمد شاه بابا د ښکونو احوال مفصل لیکي ، او بیا د احمد شاه بابا د حیات ډېر وقایع ذکر کوي . د دې کتاب یو د قامی نسخه زما څخه شته ، د بلی نسخې درک نلرم . پارسو شعر ئې خوږ او د قدر وړ دی .

(۳۷) د سلطان اویس د تاریخ لیکوال

نه د دغه کتاب وجود له بله لخوا پراخ معلوم دی ، اونه ئې مؤلف پېژنم ، خود ونې راته ښکاره ده ، چه د مرحوم حاجی میر ولس خان هوتک په احوال کښې په لوړ نامه یو کتاب په عربی جالیکلی دی شیر محمد مؤرخ تصریح کوي ، چه د دغه کتاب کښې د حاجی میر ولس خان او دده دورور عبدالعزیز د عهد و قایع مفصلاً راغلي دي (۲) . نو افسوس نه دی د دغه کتاب شرح لیکي ، اونه له بل څا څخه ما د دغه کتاب په باب کښې څه اړویدلی دی ، نو پخپله د کتاب وجود هم محل د تامل دی ، ځکه چه په دغه عصر کښې عربی کتاب لیکل با لکل له روا جهلویدلی وه ، او هم معاصرینو لیکه محمد هوتک د دغه تاریخ ذکر نه دی کړی ځکه چه د شیر محمد قول خبر واحد دی ، نو په سل کښې سل دويساويز نه ښکاري :

(۳۸) میا عمر شو کښې د پښتنو د نسب نامې ناظم

داسې په پښتو کښې خورا مشهور او پراخ حانیت او علم وتلی دی ، د پېښور په څو کښو کښې او سیدي ، او د احمد شاه بابا معاصر دی . داغلی حضرت احمد شاه بابا دده سره علمی او روحي حاتی روابط درلودل ، او هر پلاجه به هند ته ئې ، دده سره به ئې ملاقاتونه کول او فیوض به ئې ځنې اخستل .

میا عمر ډېر تصانیف لري ، عالم او ادیب سر دی ، د پښتنو اقوامو نسب نامه ئې په پښتو شعر منظومه کړې ده (۳) د دې کتاب نسخه ما ته نه ده رسیده ، چه شته که به ؟ خو محمد حیات خان د خپل تاریخ په ما څخو کښې پښتو نسب نامه هم راوړی ، ښائی چه دغه کتاب وی .

میا عمر د خپل عصر معروف عالم او هم دیوه ادبی حرکت مؤید او حامی دی ، پخپله هم د پښتو ادیب او دده مريدان هم پښتانه شعراء دي ، چه له دغو څخه یو مسعود گل پاسبانی دی چه د خپل مرشد

(۱) قلمی نادر نامه . (۲) خورشیدس ۱۳۲ (۳) سولات افغانی .

مناقب ټي په پښتو مثنوی کښې په خوراسلا ست نظم کړې دی ، او یو نغځه ټي دېر طایف په موزیم کښې شته (۱)

(۳۹) محمد «پتی خزاني» لیکوال

لیکوال دغه تاسی ووستل ، پته خزانه د پښتو ادب اورچالو اوهم دشارو یومهم تاریخ دی ، چه دا علیحضرت شاه حسین هوتک په عصر کښې د شوال په (۲۴) هجری کال (۱۱۴۲هـ) ټي لیکل پای ترسیدلی دی ، محمد هوتک د پښتنو مدقق مورخ اود پښتو ژبی نو موری لیکوال او شاعر دی ، چه ترېل کتاب ټي دغه معارف پالونکی پاچا په نامه کښلی دی .

خوشبختانه محمد هوتک د کتاب په پای کښې دخپلی کورنۍ احوال هم لیکي ، چه په دی لځای کښې زما دپاره دېر غنیمت دی ، اولته وم ټي :

محمد د داؤدخان زوی د قادر خان لمسی په قوم هوتک ، چه اصلاً په مرغه کښې اوسېدل ، اوقادر خان دغه خایه سوری ته راغلی ؤ ، له دغه خایه ټي یون وکړ ، اود قندهار کوکران ته راغی ، په سن د (۷۶) کالو په (۱۰۵۸هـ) وفات او هلته ښخ شو ، امداد داؤدخان دمؤلف پلار په (۱۰۲۹هـ) کال په کوکران کښې وزېږېدی ، او په صباوت کښې علوم ولوستل ، شاعر او عالم سړی شو . داؤدخان د ژرب اود کښې په غره ، او پېښور کښې سیاحتونه وکړل ، اود حاجی میرویس خان مرحوم سره د آزادۍ غوښتلو په جگړو کښې ملگری و ، په (۱۱۲۶هـ) داؤدخان د حاجی میرویس خان له خوا په فرام اوسپستان او گلستان کښې د پښتنو د سپهسالار په ډول مقرر ؤ ، او هلته ټي د متجا وزویر دوو انیکروسره جگړې کولې ! داؤدخان په (۱۱۳۶هـ) وفات او په کوکران کښې ښخ شو ، دده د ادب او علم دنمونې په ډول دغه دوې رباعی وگوری ، چه د تجنیس په صنعت کښې خونی قیمت لری :

چه دچا په زړه کښې اور د مینې بل سی   په اور بل ټي لمبې گمې حال ټي بل سی
اور د مینې کله مری د زړه له مینې   د اور بل مینه که تل د زړه په تل سی

که ټي وینې وینی تل شاخی له زړو څخه   څوک چه وینی تاله لخواو یازړو څخه
د زړو له زړه که وینې وینی شاخی   په کړو دغم لوېدی ستا له کړو څخه

اما پخپله محمد د پتی خزاني لیکوال: په (۱۳) درجې (۱۰۸۴هـ) په کوکران کښې وزېږېدی او ترانسم کاله ټي مروجه علوم لیکه : فقه ، تفسیر ، اصول اود فصاحت علوم لیکه قافیه ، عروض بیان ، معانی اونور ولوستل ، ځکه چه د پلار لیکه ښه مناسبات ټي دهو تنکو دشاهی کورنی سره وه نودا علیحضرت شاه حسین په امر قندهار ته راغی ، او هر کله به ددغه زلمی پاچا په دربار کښې و ، اود حضور ادبی لیکوال و ، هغه ادبی او علمي مجلسونه چه ددغه پوهنوال پاچا په دربار کښې به

هر کله کېده، یو رکنې محمد ؤ، دی په پټه خزانه کېنې ددغواو دې مجلسواو ټولنو حال ښه لیسکی .
محمد پېله پټی خزاني یوبل کتاب « خلاصة الفصاحة » هم په پښتو کېنلی چه د فضاحت غلو ټپي
پکېنې راوړی دی، بل علمی پټه اثرې « خلاصة الطب » دی ، چه په ۱۱۳۹ هـ کال ټپي دهغه زامی
اعلی حضرت حضور ته وړاندي کړ ، اوسل طلاوی ټپي جایزه وموندله .
محمد دشعردېوان هم لری، دغه خوبونه دده دی :

ساقی پاخه دسروملو ډک یو جام را   ستا لغمه نا آرامه یم آرام را
نه نشاطسته نه مستی سته نه رندی -   چه سم رند هغه اوبه علی الدوام را
په اوبومی سوږ زړه کی لږ څه را تودک (۱)   محمد ته داور ډک یوهسی جام را

(۴۰) ریډی خان مهمند د « محمود نامې » ناظم

ریډی خان د غیاث خان زوی او د مسعود خان لمسی دی ، چه پلرونه ټپي د قندهار دشرفی خوا
دمهمندو په کلی کېنې اوسیدل، غیاث خان د مرحوم حاجی میرویس خان ملـگري وز ، او پېله
ریډی خان دمحمد هوتک معاصر دی ، په (۱۱۳۶ هـ) اصفهان ته ولاړ ، او هلته د اعلی حضرت شاه محمود
بریالی سره وو، له هغه لخوا په چه را غی ، دهغه اعلی حضرت دفتوحا توبه احوال کېنې محمود نامه
نظم کړه چه څلور زره بیته وه (۲)

داسی ښکاری ، چه ریډی خان په دغه خپل کتاب کېنې د مرحوم حاجی میرویس خان دمای
نېسته را نیولی ، بیا د اصفهان تر فتح پوری ، ټوله وقایع په پښتو خوازه مشنوی نظم کړی دی .
محمد هوتک په پټه خزانه کېنې له دغه کتابه یو با بړا نقل کوی ، چه د حاجی میرویس خان
دملی مجاهدت اود کر گین دوزلو قصې .

(۴۱) زرداد خان د « صولت افغانی » لیکوال

دا کتاب ماندې لیدلی ، اونه ټپي نسخه راته معلو مه ده، موح حسین خان مهمند هپی لیسکی ،
چه په (۱۱۸۷ هـ) زرداد خان « صولت افغانی » وکښ ، اود پښتنو تاریخی احوال ټپي پکېنې څرکند کړ
ددې مؤ لف ما خذ هم مغرن افغانی او تاریخ رحمت خانی او اخوند درويزه اونوردی (۱)
داسی معلو میږی ، چه په صولت افغانی کېنې تر اعلی حضرت احمد شاه بابا دغه اودده
دسلطنت احوال لیکل شوی وو ، لکه چه ماله دغه کتابه د میا عمر څو کښی د شرح حال حواله
لیدلی ده ، او میا عمر دغه عصر لهرو حانی مشاهیر و څخه وو .

(۱) پټه خزانه ص ۱۰۷-۱۰۸-۱۰۹-۱۱۰-۱۱۱ د قلمی نسخې .

(۲) پټه خزانه قلمی ص ۷۱ (۳) تحفة الپښتون - قلمی ص

(۴۲) افضل خان خټک د «تاریخ مرصع» لیکوال

داهوړخ د خوشحال خان له مشهورې کورنۍ څخه دی، لکه څه مایې په پښتانه شعرا، لمړۍ جلد (س ۲۲۸) کې مفصل حال کتلی دی، نو دلته یې تکرار ضرورت نلري، افضل خان دا څه نو فی تاریخ، او کابل له اودمه هم په پښتو ترجمه کړې دی.

تاریخ مرصع هم دده پښتو کتلی دی، څه مایې اوس یې نسخه، نسته خو هیوز انګلیس لیکمې څه دغه یو شمېر می تاریخ دی، د پښتو او منځو څخه احوال هم پکې پېژند کړ کینزی، او اکثر مطالب یې له مخزن افغانی اودرویزه څخه اقتباس شوی دی، هیوز دا هم وایي، څه د تاریخ مرصع اصلی نسخه افضل خان په لاس کې ده، څه په جمال کړ کې کینزی اوسی، دوی نور یې نسخې یې هم سته، څه یوه په ما اړه لري (۱)

را ورتی په کابلشن رود او هیوز په کابل افغانی کې له تاریخ مرصع څخه یو یو باب چاپ کړی دی.

(۴۳) د سدوزو او محمد زودعصر گمنام مورخ

د پښتو ټولنې په کتب خانه کې په لمېر (۶۴۴) یو کتاب سته، څه دا کتاب پر شنه پخوانۍ کاغذ لیکل شوی، او تنظیم یې (۱۱-۱۶۴) انج دی، په هر مخ کې (۱۴) لیکي او ټوله (۴۶۰) مخه دی، خط یې د شکست او نستعلیق تر منځ اوبه ندي، د مؤلف او کتاب نوم ښکاره نه معلومېږي، پارسۍ انشا یې هم تسکلف ته مایله ده.

کتاب په حمد او نعت شروع کوي، وروسته وایي زه په زلمۍ توب په ښکار پور کې وم، او بیامې د خراسان، هرات، قندهار، کابل، پېښور سفر وکړ، اود شاه شجاع د جګړو وځایع مې په سترگو ولیدل، نو وروسته مې داسیو یکتا انګلیس په خوا هیست دا کتاب وکړ (۲)

مؤلف خپل تاریخ د نادر له مرګه شروع کوي، بیا د احمد شاه بابا او تیمور شاه اوشاه زمان اوشاه محمود ذکر مختصر کوي، وروسته د شاه شجاع اود محمود زود سلطنت ابتدائی وقایع مفصل شروع کوي، د وزیر فتح خان اودده دورونو نهضت یا نوی، د کابل قندهار، پېښور او ټوله افغانستان د دغه عصر وځایع مفصل راوړي، دا انګلیسانو د لمری وار راتګ ذکر هم خورا مفصل کوي.

داسی ښکاری څه مؤلف خپله نسخه په (۲۵) د جمادی الثاني (۱۲۷۱ هـ) تمامه کړې ده،

(۱) دهیوز د کابل افغانی مقدمه (۲) له قلمی نسخې څخه س ۱ تر ۱۱

اودغه موجوده نسخه هم په (٦) دروژي (١٢٧١هـ) ليکلي شوې ده. د کتاب د پاي ليک داسي دی، «بقلم حقير پر تقصير ميرزا محمد حسن خلف مو لانا ميرزا عطا محمد» له دې ليکه مونږ دمؤلف دنامه په خصوص کيږي يو استنباط کولای شو، چه دمؤلف نوم ميرزا عطا محمد وو لکه چه د کتاب په پاي کيږي خو لخوايه د «عطا» په نامه تلميح کوي، مثلاً: «باتمام اين نسخه موسومه تازه نوايي معارك پرداخته شد... اميد از آ هنگ نوازان ساز... اگر فقط به نقد تحسين و آفرين متاع هنرم را بخير نديين عطا ي بر عطا ست والا بزبان عيب جوئي و نخوت نام عطا بخاطر برده معاف دارند.... هر گاه از راه لطف و عطا ي بمطالعه اين نسخه بر دارا زند...»

له دغه بيا نه سړي داسي تخمين کولای شي چه ميرزا محمد حسن ددغي نسخې ليکونکي دمؤلف ميرزا عطا محمد زوی وو، لکه چه دتا ليف دختم او ددغي نسخې د ليکلو تر منځ فقط دوې مياشتي فاصله ده. متأسفانه ددغي نسخې يو خو پانې پرې شوې او ناقصی دی، چه له دغو څخه يو خو پانې په بل خط بيا تکميل شوی دی، او داسي ښکاري، چه د کتاب بله نسخه هم موجوده وه.

(٤٤) حاجي محمد عارف قندهاري د «مطلع او مقطع» ليکوال

حاجي محمد عارف قندهاري، اود يوه خورا مفصل تاريخ ليکونکي دی، چه لمړی ټوک يې «مطلع» نومېږي، او بل يې «مقطع» محمد عارف په قندهار کيږي د بيرم خان مير سامان و (١) اود هغه سړي سره يې تر مرکه ملگري درلوده، هند ته ورسره ولاړ، چه بيرم خان ووژل شو، نو عارف له کجراته حجاز ته ولاړ، له حج وروسته تر (٩٨٥هـ) دمظفر خان سره و، په (٩٨٦هـ) دا کبريا چا دربار ته ولاړ، او د پنجاب په ديواني مقرر شو. مگر ژر يې استعفا وکړه، او د مظفر خان سره په تانده کيږي اوسېدی، په (٩٨٨هـ) په دغه ځای کيږي دمظفر خان سره يوځای ووژل شو.

محمد قاسم فرشته دده له کتابه ډېر مطالب را نقل کوي (٢) او داسي ښکاري چه نسخه يې له دغه څخه وه اما اوس د عارف قندهاري له دغه تاريخه فقط يوه نسخه شته، چه دهند د رامپور په کتب خانه کيږي ده، ددې نسخې لمړۍ او وروستۍ پانې شته، خو خوشبختانه دغه ناقص پانې د انگلستان د کيمبرج په کتب خانه کيږي خوندي دی.

په «مطلع» کيږي ده مايون د عصر حوادث ضبط وه، اما په مقطع کيږي د سلطان محمود له عصره بيا تر (٩٨٦هـ) پوري دهند د ټولو پاچهانو اود پښتنو د سلطنت احوال کيږي دی.

نوحاجی عارف قندهاری یو پښتون مورخ دی، چه په هند کښې خپل کتب ایښکلی دی، دی شاعر هم و، امین زاری ئې دغه دوه بیتونه ضبط کړی دی:

صد آرزو است در دل تشنگم گره زد دوست دل نیست در برم گره آرزوی اوست
ای بسا توبه که چون توبه دیرینه من (۱) خو برویان بشکستند بیک چشم ز دن
د حاجی عارف د «مطلع» درک اوس نشته، اودغه کتاب ورک ښکاری.

(۴۵) سلطان محمد «خالص» د «تاریخ سلطانی» لیکوال

سلطان محمد په نومور کو تاریخ لیکونکو کښې نه راځي، لږ څه ده ده کتاب چاپ شوی اومشهور دی، مگر له دې نچته چه څوک دده په احوال ندی خبر، نو ئې شهرت هم کم دی، زه لاندینی معلومات ددې مؤرخ په خصوص کښې لرم:

«سلطان محمد خان دموسی خان زوی په قوم نصرتزی بارکزی د قندهار له پوهانو څخه و چه په شعر کښې «خالص» تخلص کاوه، ده خپل تحصیلات په قندهار کښې وکړل، او په پارسو کښې ښه لیکوال اومنشی شو، دامیر شیرعلیخان مرحوم په دوره کښې د قندهار له مشهورو خوانینو څخه و، اود بر عمر ئې په کلات کښې حکمرانی کړله، هغه وخت چه غازي محمد ایوب خان په قندهار کښې پاچاشو، دی ئې ملگری و، اود میوند په جهاد کښې هم برخه درلوده. د (۱۲۹۷هـ) دروژی ترمياشتی وروسته چه غازي مرحوم محمد ایوب خان له قندهاره ایران ته ولاړ، دودده ملگری هم سره پیل شول، او سلطان محمد خان مرحوم کراچی ته ولاړ، او هورې اوسېد ده په قندهار کښې لایوم فصل تاریخ کښلی و، چه تاریخ سلطانی نومېد، لمړی جلد ئې په (۱۲۹۸هـ) په بمبئی کښې پخپله طبع کړ، داجلد تر (۱۲۷۹هـ) پوری له ابتداء څخه د پښتو احوال لری او هم وقایع په خورا ښه صورت لیکي، دسلطان محمد د تاریخ دوهم ټوک چه دده د عصرو وقایع او هم مشاهدات وه ده لیکلی او هم چاپ شوی دی، چه دهغه نسخې متأسفانه دامیر عبدالرحمن خان په وخت کښې ضایع کړل شوي، او اوس نه میندلی کېږي، مگر له پخوا خلقو څخه روایت دی، چه له هغه کتابه یو څو نسخې پاته شوي او ضایع شوي نه دي، که د تاریخ سلطانی د دوهم جلد که نسخه اوس ومیندله شي، د وطن د تاریخ دپاره به ډېره غنیمت وی.

سلطان محمد په زیارت د بیت الله شریف هم مشرف شوی و، او پسله (۱۳۰۰هـ ق) غالباً له کراچی څخه تللی اود هغه عصر د تور کښې په عربی مملکتو لکه شام، عراق اونور... کورز بدلې او هم هورې وفات شوی دی. خالص یو دیار سو شعر دېوان هم درلود، چه دده تر مرګ وروسته محمد ابراهیم دده زوی هغه اشعار سره ټول کړي وه، له دغه کتابه فقط لمړنی درې بانې زما څخه شته، ابراهیم لیکي: زما یلار چه بیت الله ته ولاړ بیایي احوال معلوم نشو، خو کاله وروسته

(۱) هفت اقلیم.

د سلطان محمد خان ورور حاجی جان محمد مرحوم قندهار ته راغی ، او وې ویل ، چه سلطان محمد په تور کو کښې وفات شو ، ابراهیم وایی ، چه دیلار ډېر اشعار اومثنور لیکونه زماڅخه وه ، هغه می سره ټول کړل او د «دېوان خالص» په نامه می وبلل (۱)

ما (حبیبی) دخپلې کورنۍ له لویانوڅخه (خدای دې وبخښي) اړ وېدلی وه ، چه سلطان محمد خان عالم او خورا یوه لیکوال و ، په قندهار کښې بهر کله له پوهانو او علما سره محشورو ، اود مشهور حبواڅنډزاده له زوی مولوی عبدالرحیم څنډزاده څخه ېې استفاده اولوست کړی و اودهغه ملگری هم و ، چه له قندهاره فرار سو ، نوهم د مولوی عبدالرحیم څنډزاده د زوی مرحوم مولوی عبدالرؤف خان سره یونځای کا کړستان ته ولاړ .

دا دوه بیته دده له یوه مناجاته را اخیستل کېږي (۲)

اگر فضلت نگر دد دستگیر م   ز شر نفس و شیطان ده امانم
ز شر نفس خود ، دردم بعیر م   مکردان جز بد کر خود زبانم

(۴۶) قاسم علی خان د «مجاربه کابل» ناظم

داسې دهنه دی ، په (۱۲۶۰هـ) ېې د «مجاربه کابل» په نامه دفر دوسی دشهنامې په وزن یو کتاب تخمیناً په نه زره بیته کښې نظم کړی دی ، دا کتاب د فیض محمد له ماخذ و څخه هم دی ، چه د سراج التواریخ په کښلو کښې استفاده ځنې کړې ده ، قاسم علی د شه شجاع له عصره خپل تاریخ شروع کوی ، د افغانستان د اړو دور او انقلاب حوادث او د پردو د حملو او جگړو وقایع په قندهار او کابل کښې څرگندوی . که څه هم دا کتاب د متجاوزینو په طرفداری کښل شوی دی ، خو بیا هم د وطن د تاریخ د دغی دورې د پاره بدنډۍ او استفاده ځنې کېدای شی . د کتاب ادبی جنبه او شعر خوږ او روان دی ، په (۱۲۷۲هـ) د آگرې په سلیهانی مطبعه کښې چاپ شوی دی . مگر نسخې ېې اوس لکه قلمی کتابونه ډېری نه میندلی کېږي ، اودهغه کتاب هم لږ خلق پېژنی . مؤلف د کتاب په سر کښې لیکلی ، چه زه د سند په سفر ولاړم ، چه را غلم خلغو د سفر معلومات راڅخه وغوښتل ، ما هم نظم کړل ، دنوموې په ډول د کتاب د پای خوبیتونه اولی ،

ستایش به یزدان که این نامه ام   سرا پا بر آراست از خامه ام
مگر جان فر دوسی پاک زاد   ز فردوس در قالبم رو نهاد
که زان همت این نامه را گفته ام   سخن همچو سلك گهر سفته ام
بدریای معنی شدم غوطه خور   بسه سال اندوختم این گهر

(۳)

(۱) د تاریخ سلطانی مقدمه اود دیوان خالص لمرنۍ قلمی بانی . (۲) د دېوان خالص قلمی بانی .
(۳) له «مجاربه کابل» څخه .

څرگندونه :

تردې لخواه ما د پښتنو د مخينو نوموړو کو تاريخ ليکونکو احوال او ددوی د کتابو په خصوص کېې لنډه معلومات سره راغونډ کړل، دلته ما هغه کتېب او مورخين ښوولی دی، چې ددوی نومونه او کتېب وړک او نایاب دی، یاېې خلق لېږېښتی، اوډېر معروف نه دی، که نه وی د پښتنو او افغانستان تاريخونه او احوال نورو مؤلفينو هم کېلی دی، خود هغو کتېب چاپ شوی یا ډېر معروف دی.

ليکه دا کتېب: داحمدیادگار تاريخ سلاطين افغان، دحيات خان حیات افغانی، دشیر محمد گندهاږوړ خورشید جهان، دفیض محمد سراج التواریخ، دسیدجمال الدین افغان تئمة البیان فی التاريخ الافغان، نسب افغانه دمحمدعبدالسلام خان عمر خېل د ۱۹۱۴ع طبع، تاريخ فرشته تاريخ فیروزشاهی، تاريخ بیهيقي، اخبارالصنادید دنجم الفنی خان، ارمغان اسرائیل دمنظورالدین اکبرنامه، طبقات ناصری، تاريخ گزیده، نیرنگ افغانه، تاريخ سرچان ملک، مرآة العالم طرز معاشرت افغانه، ابن بطوطه، ترک افغانی دمحمدعباس رفعت د ۱۲۹۹ق لېک، تحفة البېښتون د موج حسین خان مېمند ۱۳۱۷ق، تاج التواریخ د امیر عبدالرحمن خان، خصایل السعادت دسعادتخان ترین، جهانکشای نادری، روز نامه ده شجاع سدوزی، تاريخ افغانستان دعلی قلی میرزا، جام جم دفرهاد میرزا، تاريخ مظفری دمحمدعلی انصاری په ۱۲۰۲ق او نور . . . او نور . . .

شخصیت

رو زنه اوبالنه :

ښاغلی سراج الدینخان « سعید »

د شخصیت پېژندنه - د شخصیت ناروغۍ - د ناروغه شخصیت علاج

د شخصیت په باره کښې زمونږ لیکوالو لنډ او ډېر څه لیکلي دي - هر کله چې د دوی کوږوز نې نه په هغو کښې یو صحیح شخصیت پیدا کول مقصد وی زما په خیال دا موضوع ډېرې څېړنې وړ ده اوزمونږ لیکوالو ته ښائی چې په دې پاره کښې ډېر څه وایکي . که څه هم د شخصیت په خصوص کښې خبرې ډېرې شوی دي بیا هم عام وگړی اوو یو نسکی دې لفت سره ښه آشنانه دی کله کله د ځینو نه دا اړوو چې : د پلانسکی په شخصیت کښې څه بحث نشته ، دهغه سړی شخصیت منو احمد د شخصیت خاوند دی که څه هم دهغو ی له دی خبر ونه د شخصیت اصلی معنی نه فهمېږی سره ددې دومره معلومېږی چې دهغو د شخصیت ویلونه څه قدر ته دی مطلب ته اشاره شته اولنې ډېر داغالی مفهوم ځنې څر گندېږی .

شخصیت څه ته وایه شی ؟ که وگواړو د شخصیت د کلمې د مفهوم په شاوخوا کښې پوره څېړنه وکړو نو مونږ ته په کار دی چې ډېر مثالونه راوړو اود څو کر شو په لځای څو پانډې تورې کړو هر کله چې زمونږ مطلب یوازې د شخصیت د ناروغیو تشخیص اودهغه علاج دی دا اوږده تعریفات او مثالونه اړومرو د طوالت سبب گرزی اواصل مطلب راڅخه پاته کېږی له بلې خوا د صحافت څانگې په شمار خوبانې دې موضوع ته پرې ایشی دی نوښائی یو داسی مثال دلته راوړو چې هم بشپړ او هم لنډ وی زمونږ پښتانه داسی یو سړی چې د ډېر و صفا تو خاوند وی په دې ډول ستائی : - پلانسکی د سلو منو کوږی نه ټکېدلی خوږه چکی ده که مونږ سم د پښتنې تعبیر سره د انسان غوره او ممتاز صفتونه ، قابلیتونه (عقلی وی ، که بدنی) ښه خو یونه را غږه کړو اووځی ټکولو اود گرزی په شان خوږه چکی ځنې جوړه کړو هغه چکی به شخصیت وی . څرنگه چې شخصیت د گوښیو گوښیو صفاتو د تر کیب څخه جوړېږی دارنگه د شخصیت خاوندان هم جلا جلا صفات لری - میرویس نیکه ، لوی احمد شاه بابا ، اعلی حضرت نادر شاه ددې خاوری هغه غوره اونومیالی شخصیتونه دی چې هغه موږې سر لورې ده مگر دغه لوړ شخصیتونه په صفا تو کښې پېڅی سره جلا دی . دادرې واره زمونږ د هوادنو ابغ دری واره دتوری سیاست اود عقل اود کیاست خاوندان دی . درې واره په تدد بیر اوبه مرانې زمونږ د هواد خپلواکی

را کتلې ده سره ددې ټولو بیا هم هر یو لځاته لځاته صفات او مزیتونه لری، خصوصیتونه او قابلیتونه یې کوشی دی .

شخصیت څرنگه جوړېږي ؟

د شخصیت په جوړېدو کې ډېر عوامل کار کوی یوله هغو مؤثر و عواملو څخه چه شخصیت یې جوړېږي وراثت دی دا عامل تر ټولو نور ورو املو غښلی او اغیزه من دی دا خو مونږ ته ورسوونو چه دروغ سورتو پلرو نومیندوو و کی په لځان جوړ او تکړه اودنا روغو زیاتره ناروغه او خوار نچي وی او لځکه چه بدنی حالات د عقلانی صفاتو سره ټینګه رابطه لری دا عامل تر ټولو مهم اود زیاتې توجه وړ دی دوهم عامل چه د شخصیت په جوړېدو کې خورا موثر او خورا قوی دی اجتماعي او ثقافي محیط دی ثقافي محیطونه هغه پیاوړی محیطونه دی چه دوکړه په منځ کې کله که رابطه او یووالی موجود ، قوانین ، عادات ، ملي عتقې پکښې منلی او په زړه پوری وی ، وگړی یې دیوه بشپړ او پوره نظام تر اړه لاندی خپلواکی او آزادی ولری یواځی په داسی محیطونو کې شخصیت جوړېږي او وده کوی .

که څه هم نظام او دیسپلین عمل او تدریب پوره فیو د بلل کېږي اوسپری لاس خلاصی هو او هوس ته نه پېږي دی خوبه حقیقت کېږي دغه فیو د ، دغه نظام اود دیسپلین دسړیو شخصیت بشپړ کوی ، ترکان دی که پښ ، میرزادی که معلم ، داسی هر سړی چه په یوه ټاکلی وظیفه په یوه مخصوص عمل بخت وی دغه کار اومشغولتیا د هغوی غری مانزه او پلي کلسکوی ، ذهن اوفکر یې روزی او هغوی ورځ تر ورځه په خپلو عملونو وظایفو اوفنونو کې ټکړه کېږي .

دارنگه دودونو خاوندان تربی کوره کوی خلقو په خوراز حمت اورې دی مگر دارې او زحمت د هغوی همت اوروی د هغوی اراده او شخصیت تربیه کوی .

بل غټ اوفوی عامل چه د شخصیت په جوړولو کې څرګنده اغیزه لری د افکار او آراؤ بشپړ واک اوبشپړه آزادی ده که مونږ په خپلو کارونو ، په خپلو افکارو او په خپلو ویناو کېږي واکمن نه یوهغه وخت به ښه او بد ګټه او تاوان زموږ په نظر کېږي پوی او په کارونو کېږي به زموږ شخصي ذوق او استعداد څه دخل ونه لری هلته به زموږ نږ او دیوه بیرو چه ماشین په منځ کېږي څه توپیر نه وی چه د بل سړی په اختیار او اراده چورلی څرنگه چه وراثت ، اجتماعي محیط ، تعلیم ، تدریب ، کسب او کار د شخصیت په جوړېدو کې موثر شمیره شی دارنگه اوسنځی ، ښوونکی ، ملګری ، هوا ، هواد ، خورک ، هم پوره تاثیر لری .

د شخصیت ناروغی :

لکه چه انسان ، څاروی ، ونی ، بوټی هر یو گوشتی لری چه د ځینو مخصوصو حوادثو په سبب پری اخته کېږي ، دا انسان شخصیت هم لځانله ، ناروغی ، گوشتی مرض لری که څوک تل په لځان پام ولری

او خپل ژوند په یوه خاص پروگرام روان کړی او ممکنه ده چې له هر یې بدنې ناروغۍ څخه په امان پاته شي او که په خپل ځان کې پام نه درلود او بې احتیاطۍ کې کوله یا په هغه مخامخ کېدې چې ناروغۍ پکې په عامه ده استیمده هغه سړی به ضروريه یوه رنځ لرونکو نواخته کېږي یا به ټپي والکي وي یا به ټپي تبه یا به په نورو محیطي اواقلیمي ناروغیو اخته کېږي. دغسې ناوړه اوفاسه محیطونه، ناوړه ښوونکي او ملګري، بې کساري اولتي او بې واکي د شخصیت د ناروغۍ تر ټولو می دی چې د شخصیت پر ناروغه کېږي او د سړي همت، جرئت، استقلال او متانت وژني. دا تر ټولو زیاتره پر وړاندې تېره بیا پر مرهغو ژبنيو یرغل وړوي، د مرهغو توب دوره په اصل ذات کې د بحران د وره ده، هر سړی ته (پلار دی که ښوونکي) داسې چې پر مرهغو، وور کو باندې ډېره توجه او زیات پاملرنه واری که د بده مرغه داسې یو وور کي په دې رنځ اخته شوی بیا ځی رغیدن څه آسانه کار ندي .

د شخصیت ناروغتیا وی لکه داء العظمه، داء الضعه، داء الجنسی بېل بېل مرضونه دي او د کوشنيو کوشنيو عواملو په سبب پیدا کېږي په دې ناروغتیاو کې داء الضعه تر ټولو شدید او ډېری توجه او پاملرنې وړ دي، که څوک یوه پلا په دې ناروغۍ اخته شوی علاج کې هم ډېر ژر ان دی نو دادي چې خپل بحث او څېړنه په دې ناروغۍ منحصر و او د دې مرض په وړاندې او علاج ځینې خبرې اترې کوو .

د ناروغه شخصیت علاج:

ددې ناروغۍ په باره کې تر ټولو زیات ادار (۱) خبرې کړي، څرنگه چې هغه معقق ویلی شوي او بیا لضعه یا د عدم کفایت احساس هله په سړي کې پیدا کېږي چې د هغه د حسب السیادت جذبې کمزوري شي په لمړي ځل د هغه دا عقیده وه چې بدنې یا خلقي عیب که هر څو وي او بې حقیقه وي دار وحی مرض ځنی پیدا کېږي که د یوه هلك زړه ته د اور غله چې دی په غوږ وښه نه اړوي یا جسم کمزوري یا د ونی قیته دی یا په کره وړه اونورو او صافو کې تر هغ و لو بیرته دی له دې وهم نه یو مرضی حالت پیدا کېږي او پر هغه دومره ژور اثر اچوي چې همدو درغیدن امکان کې نه وي ډېر وور کي شته دی او پخوا تر دی هم ووا ولاوی به چې د هغ و لو لور وواله په ځینی اوصافو او قابلیتو نو کې د هغوی د معنایي جذبې په اړینه کې بده او هغوی کې په کار راوستی دی دا جذبې به هغه عالی او هغه فطری قابلیت دی چې د بشر کاروان کې د ترقی په لاره بېولي نو هغه وور کي چې وجه په وجه داوهم وړ ولېږي او ځان تر هر چا وروسته بولي او په ځای د دې چې په صحیحو مواردو کې د هغوی د فطری غریزه راویښه کړي . . . خپل ځان ناقص او بې کفایت وګڼي او اعتبارې له ځانه څخه ورک شي

(۱) ادار د فریوید د تبع او څخه دی اولنې څه پخوا تر فریوید مې شوی دی .

هغه ناروغه دی او علاج ئې په کاردې چه باید وشي لکه چه دروحي طب پوهانو اټکلولی ده اکثره وگړي په لځيني وختو کيږي په دې رنځ اخته کېږي دامرضي زما نه سم دحواد ثو او مقتضياتو سره دهرچا په نسبت په اوږد واله او لنډ واله کيږي فرق لري داعراضه په چا کيږي لکه يوسپک والکي دلږې مودې دپاره ښکاره شي او بيا پسي زور فعه شي په لځينو کيږي څه زياته موده وي خو بيا پخپله ښه شي لځيني نور ديوه بد نې نقص او عيب يادوي نا قصي روزني له امله په دې رنځ اخته شي اولکه مړه تبه په کيلونو کيلونو پرې اخته وي اور غيد ن ئې نه وي .

دارنځ په لمړي لځل دېر سپکوي اوسړي پرې دومره نه ستوما نېږي خوچه وخت تېرېږي

اوزمانه اوږدېږي هغومره پسي زياتېږي اونيلي ښځوي . دا رنځ سړي گوښه کېږي ته مايلوي يايکيږي دزيات اختلاط اومتزاج غوښتنه پيدا کوي دادوهم راز ناروغان دېر زر دخلغو سره اشنا کېږي دهرسړي سره ناسته ولاړه په هر کار کيږي مداخله کوي دده دا هلې لځلي ټولي ددې دپاره وي چه خپل عيب پکيني خوندي کړي اوخپلي کمزوري د خلقو دسترگو څخه پتي وساتي دادول خلق اکثره په لاس لاندې خلقو زور زياتي کوي اوخو شي په خوشي ئې لږوړوي که داسي خلق دېده مرغه د کمي علمي شعبي واکداروي اودېده شامته معلومات ئې هم لږ اوناقص وي نو ددې دپاره چه لاس لاندې خلق ئې په نا پوهي پوه نشي يابه کمي علمي مسئله کيږي دهنه سره بحث اومباحثه ونشي تل خپل زير دستان سپکوي اوبې سپور وستغو بل څه ورته نه وائي هميشه بروس وي وچولي ئې تريونولي وي چاسره سمې خبرې نه کوي .

داناروغان په عمومي توگه په لاندې ډول دي:

۱ - ددې رنځو رانو لځيني کسان داسي کمزوري اوبې سيکه وي چه سمې خبرې هم نه شي کولي اوڅه چه وائي پخپله پرې پوهيږي نه چه څه ئې وويل چه پرلاره روان وي خوشي په خوشي ټکرونه خوري او په سمه لارښوونېږي ياد ملگري پښه چيتوي ياد ومړه ترور او بوله وي چه په تلوار تلو کيږي پرلويښو پښه ږدي اوماتوي ئې که دېده شامته چرته پردي نااشنا سړي سره مخامخ شه خبرې ترې چورې هرې شي اونه پوهيږي چه څه ووائي خوچه څه وائي هغه داسي په سوي سابيانوي لکه چه نيغ په لورده غره ختلي وي سائي لنډه لنډه کېږي په خبرو کيږي دېرې غلطې لځني خر گنديږي اوچه لڼانله خير مېشو هلمته د اتول وضعيتونه ټولي خبرې غلطې گانې دده سترگو ته رډي ودرېږي هغه مال پر غلطو لاڅه چه په سمو خبرو هم پشيمانې نه دي اودائي خيال ته راځي چه دې خبرونه به اوريدونکو نورڅه فهمولي وي هرکله ئې چه دا خبرې داغلطي گانې ورپيادې شي لکه غشي دده په زړه نېلي او که يواځي ناست وي چغې اوساړه اوسپلي ئې په جگک آواز له خولي څخه اوزي .

دارنځوران که چيرې گڼ مجلس ته وبېل شي چه هلمته هر راز دمدا خبرې کېږي

په سلو کښې پنځه کلمې دهغو په یادنه وی داخلکه چه دی مجلس کښې دوی ټول خپل لځان ته متوجه وی خپله وضعه، خپله جامه، خپلې خبرې دنورو سره پرتله کوی او دلځان د پاره دکوتی دنیولو لځای پیدا کوی چه له مجلسه څخه ووتل په لځای ددی چه دخبرواتر و تقریرونو څخه ئې گټه اخیستی وی لوی لوی غمو نه خپل کوروته وړی نو ددی لهامله چه بله پلا په داسی غمونو اواندیشونو وانوری تل له داسی لځایو څخه په څنگگ گرځی او په لځنی کوی .

۲ - دلځینو ناروغانو دازده ته ولیدلی وی چه دی شامتی دی زمانه له ده سره وړانه ده او بېگنې ئې په برخه نشته داراز رنځوران په هر وخت او هر لځای کښې له خپل بخته شکایت کوی اود بده مرغه دا ئې هم زړه ته ولیدلی وی چه دی څه کار کولی نشی . داوهم کچیانو ته په تېره بیا نجونه - پېښې ناروغه نجونی تش په همدی خبره چه دوی هلکان نه دی د خپلو برځونه مروړې وی تل ئې داغوښتنه ئې وی چه کشکی دوی هلکان وای یا کشکی هلك کیدای شوی .

۳ - لځینې په اجتماعی مناسباتو کښې ناقابل او کمزوری وی دخلقو سره راشه درشه نشی کولی دخلقو نه څرمه گرځی او که چېرې گڼ مجلس ته ورپیش شی په کم گوټ کښې به سوټ بوت ناست وی سربه ئې کښته نیولی وی که د کم کار د پاره له خپله لځایه ولاړشی یادخونی دیوه گوټ نه بل گوټ ته ورځی ده ته داسی سخته ښکاری لکه چه دروند غرنې په شا اخیستی وی که هسی چاورته وکتل لوری ورلځنی وړک شی او په سمه لار غزارېږی .

۴ - څه نور داسی دی چه دهر نوی کار څخه ټیټی لځکه دوی پر خپل لځان باور نه لری اود کم وجرائت پکښې نه وی په هر جز ئې کار او په وده خبره کښې متردد وی له پوره احتیاطه یاله زیاتنی وسوسی او ډاره پر پله نشی تیریدی لځکه دهغه په زړه کښې دپله درنگېد وپېره وی ایثارنر مال او لځان تیریدل ئې په نظر کښې لهوټوب ښکاری .

۵ - یوراز ناروغان په دی ډول ناروغانو کښې لېدل کېږی چه داتقان عمل لېواله وی دعلم النفس پوهان دافراط پسندی جنون کمال بولی دهغوی داغوښتنه وی چه خپل عمل تریوه نهائې حده چه سرحد ئې معلوم نه دی ورسوی اتقان دعمل او دفن ترقی د بشر د ترقی او وړاندی تک رازدی خودا په دی صورت ممکنه ده چه هرشی ته ورځ ترور لځی ترقی ورکړا ندی چه دمخنی عمل څخه ښه وی ، خو هغه خلق چه سم دیو موهوم حد ئې تر نظر لاندی ساتلسی او غواړی چه که هغه حد ته ئې عمل ترقی نه ئې کړی نو ښکاره کوی دی نه داغوښتنه مرضی غوښتنه ده مونږ تاسو داسی خلق ډیر لیدلی او وینو ئې چه هغوی په دې مو هو می غوښتنه کښې تل پېر ته پاته وی که یو دهغوی لیک وال وی یو عادی لیک ترسلو پیرو زیات ادوی را ادوی

کله ئی عبارت بدلوی کله ئی په مطلب کښې کوټې وهی آخر په ډېر و ادولو را اړه و لو دومره ستو مانه شی چه ټکي نور لیکلی نه شی او کار لځنی پاته شی .

۶- دی ناروغیو کښې یو بل راز ناروغی هم ده چه پېژندنه ئی خو را گرانه ده پرته له ډېر ودقیقو خلکو عام وگرې پرې پوهېږي نه داراز خلق پرلاره تر هر چا دمخه لځی خبری جگي او په زوره کوی چه دبل چا خبری وانه اروی که څوک پرې تنقید وکوی هغه دده غوږ و نه رسی ددې رنځورانو خبری کله کی اوز دی وی په وضه کښې متشامخ په جامو غوږ (شیک) وی دا تظاهرات مازي یومطلب لاری هغه دا چه خپل نفس ئی پکښې خوندي شی که دمکتب زد کړی په دې رنځ اخته وی هغه به خوشې په خوشی شو و نکو سره د صنف ملگرو سره په بحث مباحثه لگیاوی .

۷- لځینی ناروغان خو را حساس، خسو را سریع التاثر وی دینوی جزئی لځی خبری دیوه ساده ټکی نه له حده زیات متاثر کېږي که یوه سړی دبل چا سره و که وکوله یا ئې داسی خبره وویل چه هغه ئې له حقیقت نه خبر نه و یا ئې اساسی ټکی ته پیام نه وی کړی راز راز تاویلونه به لځنی کوی او خیال ته به ئې دارا لځی چه دا ټولی دده د سپکاوی دپاره وی کله دیوی جزئی خبری نه دومره متاثر شی چه دډېره خپګانه ئې اوښکی په مخ را وېږي، کله دډېره تاوه بدی ناخوالی وائې او ښکته ل کوی دابد گمانی ټولې ددې دپاره دی چه خپل لځان ورته ناقص ویا دجن ښکاری . هغه دمکتب زده کړی چه نوی په لوست پیل کوی اود صنف ملگری ئې تر دوی لږ څه دمخه وی زیاتره بدی حساسیتو نواخته کېږي اود هر یوه له پلوه بد گمانه دی . دښوونکو او پالونکو دا وظیفه ده چه دزد کړیو دا حالات تل د نظر لاندی وساتی .

۸- رخه: که څه هم رخه پخپله اخلاقی مرض دی او دارنځ لږ ډېر مونږ تاسو هر یوه کښې شته دی خو که داسی له خپلې اندازې څخه بهر شو اوسړی دهرشی اود هر چا په نسبت رخه درلوده نو دا لځانه مرض اولځا ته رنځ بللی شی .

لځینی داسی خلق هم پیدا کېږي چه د لځانو او دعا طلو خلکو سره رخه کوی او غواړی لکه هغوی دنورو داوږو پټی وی دا رنځوران تر هر چا زیات د علاج وړدی، دا خلق چه دا اجتماعي مسئولیتو څخه لځان ژغوری او ټولنه پری گه پږي د شخصیت په شدید ناروغی اخته دی .

۹- لځینی وکړی په لځنې اعمالو کښې لکه لوبی، ورزشونه، رسم کښل، شعر جوړول، ساز غږول اوداسی نور شیان تر حده زیات جدیت څرگندوی که دهغوی مطلب بدې کشش او کوښښ کښې اود واله او مهارت پیدا کول وی نودهغې نتیجه به هرو مرو ښه وی او که دا جدیت مازی تصنیفی شی وی او غواړی په دې سره خپل عیب پټ کاندی دا ناروغی اود شخصیت کمزوری ده .

۱۰- لځینی خلق چه په لځان کښې کم عیب یا نقصان اټکلو مازی دی دپاره چه عیب ئې چاته

خرگنده‌شی دخلقه و دمغه لکیری کوی اود لجنو عوارضو خغه شاکی وی که خه هم دوی دی تصنعی و ضعی ته ملتفت وی خوهر کله چه داتصنع دوام و کوی ورو ورو دهنو زده ته دحقیقی ناروغی و هم ورو لهنزی په پای کهنې فکرأ مریض اود شخصیت په کمزوری اخته شی که خپل رو حی حوادث اوباطنی کیفیا توته لجنر شو ، دا به را اخر گنده شی چه مونږ د پرمخله ددی توهم په لومه کهنې نښتی یواونیلو دانښتنه خه او زده عوامله غواړی د پرمخله داسی شوی چه خپلوشه بوو ورو کوته په ساخته گي ډول وچولی تر یو کړو زمونږ خیال داوی چه په دی چم خپل وود کی وپروو خوڅه شیهه تهر نه وی چه داسا ساخته گي . فار دیوی حقیقی غصی لخی ونیسی هرڅه مو هیر شی اوا کښا کی خپل معصوم واده و ډوودغه شانله که څوک په هروخت او هر حال کهنې لحن نوروته ناروغه ښتی او تل په ساخته کی توگه به لکپروو لگیایوی آخر دهنه په خپل لحن باندی دنار وغه گمان راشی که بدنأ ناروغه نوی خوفکرا او روحا ناجوده شی . هغه کچنیان چه مور او پلار ئې ملنډې پری وهی اولت بی سده او ناپوه ئې بولی یادووړ کو محیط معقوله محیط نه وی او یو ډبل سپکی وائی هر ورو د شخصیت په ناروغیو اخته کهنزی دارنگه د کچنی خپل حساسیت هم ددی ناروغیو مبنی گرځی کله یو وود کی وینی چه هغه بل په جامو یا رضعه ترده به تردی یا خبری ئې ښی اود ښی پوهی خاوند دی یا تردی غیبتلی به رنگ ښکلی دی یا نورڅه صفات لری چه په دی کهنې نشته که دا احساس موقتی وی خوښه او که دی په هره موقعه کهنې هر څوک تر لحن اود بولی یا لحن ورته تر هر سړی ټیټ ښکار ری داپه هغه کهنې ددی روحی ناروغی علامه ده او علاج ئې باید وکړی شی .

دامونږ تاسوته ښه جوته ده چه دود کو ژوند ټول مذهبی رامنډی لخواسته لوبی دنگل پرونو او پر لود وختل دی که کم وود کی د لجنو بدنی یا نفسی عوارضو په سبب له دی طفلانه چار وڅخه بی سکه (عاجز) وی یا هسی خپل لحن ورته بی سکه اوبی وسه ښکاره شی په لحن ئې خپل باور کهنزی .

لجنی وود کی هم شته دی چه د تقلید د غریزی په سایقی دلویانو پینې کوی نو که دهنو وود کو بدن کمزوری وی یاد بی تجربه گي له امله هغه کار چه لویان ئې کوی ونه شی کړی هر ورو هغوته د کمزوری و هم ورو لهنزی او په نتیجه کهنې ئې روح کمزوری شی دارنگه هغه هلکان چه د متوسطی ذکاء خاوندان دی اود ذهنو وود کو په منځ کهنې استنبری تر خپله وسه پوری سعی کوی چه لکه هغوی په هرڅه کهنې پوه او د مهارت خاوندان شی خو هر کله چه دهنود فهم او مهارت در جی ته و نه رسیدل خاما خا ئې په لحن بان باور کمینزی او دا ئې زده ته ورو و لهنزی چه که هر څو زیار و کار دی دهنو در جیو ته رسیدی نشی دغه احساس دهنوی دشعور با لنفص مقدمه ده چه ورو ورو ئې اعتماد له لحنه څخه سلب شی او لحن په هر شی او هر کار کهنې ناقابل بولی لجنی خلق دی چه دلته یاد سو گئی دامله په خپلو جامو اونور لحن پام نه کوی خبرن خپچن گرځی کالی ئې شلیدلی نو کانا ئې رسیدلی وی او دخلقه

ورلځنۍ بد راجی یا ملنډې پری وهی په آخر کې د اوضاعیتونه دده پخوا وختاظر کېږي ژور تاثیر اچوی اوسره دهر احتیاط او یا کوالی او توجه پر لځان او پر کالو بیا هم دخلقه په مخ کېږي شرمینې لځان ورته ویاړجن ښکاری. دغه راز هغه مور او پلار چه د خپلو ووډ کو به با ره کېږي تر حده زیات زده سواندی وی او په هرواړه او غت کار کېږي دهنو سره مرسته کوی دهنو فطری قواوی عاظمی او معطلی کاندی باور ئې له لځان څخه وړکشی او هیڅ کار ته په یو لځنۍ لځان غاړه نه ږدی .

لځنۍ وگړی د کچیانو څخه دلو یا نو کار او د برښتو اخلاق او معصومیت غواړی او په هرواړه کار چه دهنو دطبعی نه مخالف وی هنوی ښکځی اور تی ئې. په پای کېږي هنوی خیال کوی چه هنوی په څه کار قادر نه دی او هیڅ ئې له لاسه نه را لځی د شخصیت ناروغۍ هغه ناروغتیا او کمزور تیاوی دی چه تکړه لخوا نان او غښتلی خلق پرې نیمگړی کېږي که بده مرغه یوه پلا څوک پری اخته شونو درغیدن امکان ئې نه وی. دی خلقو ته د ژوند وړ لځی دومره سختی دومره گرانی شی چه مرگ ورته اسانه ښکاری. مونږ ته ښائی په دی ښه وپوهېږو، چه واره (اطفال) د ټو لنې امانتونه دی چه مونږ ته را سپارل شوی که پر هغو ښه پام ونکړو ښه ئې ونه روزو خپله ټو لنه پری خرابوو که څه هم ددی ناروغیو علاج گران اوله امکانه څخه وتی دی سره ددی لځنۍ علاجونه شته دی چه که ناروغه پرې بشپړ روغ نشی دومره خو کېدی شی چه رنځ ئې پر یوه عادی حال پاته شی اور نڅو ریځی له پښو اولاسونه غورزوی .

د علاج په وخت کېږي معالاج ته دالازمه ده چه د ناروغۍ حقیقی سبب وپېژنی یعنی دا چه رنځ ئې له کومه حقیقی سببه څخه پیدا شوی یا محض هغه ته د نقص وهم ورو لیدلی که د ناروغه دا احساس پر کم خاص سبب ښاوی یعنی که یا شل یا کړوپ وی او له دې جهته دنورو ووډ کو سره سم نشی تخفاسستی لوبی منډې رامنډې نشی کولی پالونکي دی هغه ته داسی یوه لوبه برابره کړی چه هم ئې له لاسه پوره وی او هم خپل جسمی عیب هیر کاندی .

که ووډ کی تش د نابلدۍ یا د حیات سببه نورو ملگرو سره لوبی منډې رامنډې نشی وهلی نو ښه داده چه تر هغه چه هنوی بلدشی او کمزوری غږی ئې په کار ولوېږي دهنو سره مرسته وکړی له بلی خوا دی هنوی له داسی اعمالو څخه چه دوا که ئې پوره نه وی یا د هنوی منافساتی غریزه وینوی بالکلیه لږی وساتی معیو بو ووډ کو دپاره تش دا کافی نه ده چه د مناسباتی اعمالو څخه گوښه وساتل شی بلکه هنوی ته دی لځنۍ نوری مشغو لتیا وی برا بری کړی چه هنوی پکېږي ښه ماهرشی او نور ئې له اجرا څخه عاجز اوبی سېکه وی .

که موغوښته چه دوهی ناروغانو علاج وکړو تر ټولو پخوا باید دی د هنوی اعتماد د لځان په نسبت حاصل کړو او دا هله ممکنه ده چه د ناروغه پر ټولو خبرو چه دده پر ناروغۍ پوری اړه لری باور ولرو او هر څه چه وائی بی له تر دید څخه ئې و منو دا کار سر بهره پر دې چه دوی له مونږ څخه خوشحالوی زموږ خبرې هم دهنو په غوږو ښی لگی او هر څه چه ووايو ضرور ئې منی .

که ناروغه دا وویل چـزما لاس دلیکلو په وخت کښې رېښ دی (حال داچه دا خبره محض وهم وی) باید دی په لږواب کښې ئې وویل شی : هوزه وینم چه لاس دی رېښ دی خو شاید دارېښدیده عارضی وی اوخپله ښه شی . بله ورځ ورته وویل شی : چه دادی لاس دی تر پخوانی دی دونه رېښ دی نه بله پلا به ورته وو ایو وینی نن دی لاس با لیکل ښه دی او هېڅ نه رېښ دی .

یو طبیب که هرڅو پوه اود مهارت خاوند وی ترڅو چه زمو نږ زده نه دی منلی یعنی باور مو پرې نه دی راغلې تر هغه پورې ئې داروخه فایده نه بخښی دارنگه یو روحی ناروغه تر هغه چه پر تا سو ئې څه باور نه وی ستا سو تلقبات پر هغه څه تاثیر نه نور لږوی او ستا سی خبرې ورته خوشی اېلتي ښکاره ری .

یوله هغو وښاو لځنی چه په هغه سره د وود کو ویا سا حا صلیدی شی دود وود کو د کبار ونو ستاینه ده که څه هم هغه کار عادی اوبی ارزښته وی که څوک وغواړی چه یو ضعیف النفس هلك په کار راوړی لمړی دی داسی کار ده و ښایي چه هم اسانه او هم دده شوق ورسره وی که هغه دا کار و لری شو خاماڅا دهنه زده پرې غټېږی او پر لمان ئې باور رالځی او نو رو کاروته ئې شوق پیدا شی .

هغه بد نی عیبونه لکه گم توپ یا کچر و پتیا او داسی نور چه رغېدن ئې نه وی ضرور په وود کی کښې شعور بالنقص پیدا کوی خو که پالونکی هوښیار اویه خبره پوه وی کولی شی چه سره ددی عو بو هغه ددې روحی رنځ څخه وساتی . دېده مرغه داسی دېر خلق شته دی چه خپل معیوب وود کی په سیک نظر گوری او هغوی په دې نامه چه آکمه آیکه آخه آخه یادوی لځنی د نورو بېځایه خواخوږی په سبب لځنی نا قص وود کی چه پخپلو پښو هم تنی شی په شاوړی په غېږ کښې ئې گر لځوی او که ئې کم کار ته خو ښه وی چه وئې کړا ندی هغو ته وا ئې : دا کار ستا دلاسه نه رالځی په دی شان د هغو ی روحی جرئت ستوی دا راز وود کی که هرڅو دمرستی دخوا خوږی وړوی بیا هم دا بېتره کښلی شی چه هغوی پر خپل حال پریښودل شی او هغو ته په خپلو کړو کښی پوره واک ور کړا ندی که چېرې کم معیوبه وود کی پخپله په خپل کار کښی سېکن (قمار) نه و ، دو مره بد اثر پری نه غور لځی لکه چه نو رئې جرئت او رو حی قدرت و ژنی .

داسی وود کی چه د کبار په کولو کښی بی سېکه وی هغو ته ښائی تش دومره و ویل شی چه ته هم لکه نور وود کی دا کار کولی شی خو هغوی تر تالېږ څه بلد دی او تجرب به پکښی لری نو که تا هم دې کار کښی مشق و کړ او تجرب به دی حا صله کړه هله تر هر چا دا کار ښه کولی شی

په دې ضمن کېنې مناسبه ده چه داسې وود کوته چه لکه روغ رمې کچنیان پر ونو دیوالونو ورختی نه شی یا پر بایسکل نه شی سپرېدی هغوته آسانه لوبی آسانه مشغولاوی وټاکي اوله داسې لږ اوڅخه دی چه هغوی په تقلیدي کارو کېنې ناکامه کېنې او مایوسی ورته پیدا کېنې بېخی اېری ولری. داسې ډیر گهاوشا ټوټی هلنګان مالیدلي چه د مشق اود مهارت په وجه داسې کارونه کوی چه روغ خلق ئی نه شی کولی . اوس یوشا ټوټی هلك زه پېژنم چه ملائي چوره کړوپه ده په لاره کېنې په سختی ځی خود بائسکل په سپرېدو کېنې دومره ماهر دی چه تند رسته هلنګان په داسې جرئت نه شی سپرېدای داخوار په زین نه شی سپرېدی مګر د بایسکل په کنده داسې نیغ سوروی اوداسې ئی لغلوی چه سپرې ورته حیرانېنې ددې هلك داجرئت اومهارت په سلو کېنې نوی دینی پالنې اود ښو تلقیناتو نتیجه ده دانسان ماغزه دډېرو خارق العاده کارونو قدرت اواستعداد لری دا قدرت هله بشپړ په کار ولېنې چه د انسان ماغزه په صحیح توګه وروزل شی .

نظارت

دا ډرامه چې ښاغلی پژواک په شپږو پردو کې لیکلې ده، پر یوه ملی قصه بناده او فقط د تخیل نتیجه نه ده، دغه ښځه چې ډرامې هیرو گڼله کېږي (عینو) نومېده، اودا احمد شاه بابا په عصر کې مشهوره وه. دوظیفه شناسۍ او ملی احساس په تقدیر هغه اعلیٰ حضرت دې ښځې ته یو کارېز وروباڅیه، چې د قندهار شرقی خواته تر اوسه هم ددې په نامه مشهور دی.

ښاغلی پژواک داملې قصه په ډېر اقتدار او براعت لیکلې ده، چې د کلمې ویونکو ته وړاندې کېږي.

لیکونکي ښاغلی «پژواک»

پردۀ اول صحنه اول

صحنه اول: شب در برج

لحلی: (تنها) حتی دشب درین دقایق عقیده داشتم که امشب ستارگان نوی در آسمان خواهند درخشید و مهتاب دیگری طلوع خواهد کرد، ولی اینهمه خیالی بیش نبود و می نگرم که مانند شب های دیگر ظلمت و سکوت آرزوهای

ښاغلی «پژواک»

مرا احاطه کرده است. ولی باز هم میل دارم سینه صبحی را که در پایان امشب منتظر آن بودم. بینم چه جلوه خواهد داشت. آرزو داشتم روزیکه می آید غراده های موکب آن طلای باشد ولی باز هم می خواهم ورود آنرا استقبال کنم و آرزوهای خود را برای روز دیگری، روزی که مجهول است ولی شاید خود را بشکوه و زیبایی بیشتری بمن نشان بدهد نگاهدارم. آه امشب بایست ماه خویشتن را بجلوه دیگری برای من می آر است و فردا خورشید دنیا را بدرخشند کی زیبا تری برای من، قلب من و آرزوهای من تجلیل و تزیین مینماید.

آیا این آرزوی من بود که باین کاینات بزرگ حیات می بخشید؟ اگر چنان نیست پس چرا امشب فروغی در ماه وستارگان نمی بینم و شب چون قبر تاریکی پیکر سرد جهان را در آغوش کشیده است؟ آیا حقیقتاً آفتاب فردا برای من گرمی و فروغی نخواهد داشت؟ خداوند امشب چرا اضطرابات و اندیشه های مرا افزون ساخته؟ میخواهی مرا آزمون کنی؟ اگر چنین باشد من به قسمت خود راضی هستم و عقیده دارم که خیر من در همان است که تو میخواهی . . . . سعادتی که تو آن را بمن نمیدهی مرا مضطرب نمیسازد. آنچه را نمیتوانم داشته باشم به صبر و قناعت جواب خواهم داد . . . . ولی آیا هماره باید جز زره آغوش محبوب دیگری برای من باز نشود؟ ! بلی من سرباز هستم باید هر زحمت و مصیبتی را بخون سردی بر خود هموار نمایم. نمیدانم این تپش و شور چه قوه قاهره است که قلب مرا مغلوب ساخته و صدای مرا بلرزه می آورد؟ نمیدانم باین سحر و جادویی که هر آن روح مرا مسخر میسازد، باین جذبه و شوقیکه مرا با خود می برد و نمی توانم خود را در مقابل آن بازدارم اعتماد کنم یا اینکه بدان چون وهم شومی پیش بیایم. آیا میتوان عشق و عواطف را دشمن بنداشت و آرزوهای شیرین جوانی را آمال پاک و بی آلاشی را که محبت و عشق به قلب ما اهدا میکند نابود ساخت؟ ۱۴ . . . ۱۴؟ این نور ماه آهسته آهسته خیره میشود.

ظلمت شب بصورت غیر محسوسی بسپیدی می گراید ولی این آتش سوزنده را که در قلب من افروخته اند فروزان تر میسازند و اندیشه های من تاریک تر میشوند. آیا این همه اضطرابات برای آنست که فلق پرتو نخستین همان روز را به من نشان میدهد که من . . . . آیا اکنون همان روشنی که شبها و روزها در بین ظلمت و نور زندگی چشم براه آن بودم و ورود آن را زودتر آرزو داشتم بروی من خواهد تابید . . . . . ایکاش آرزوهای من عجله نمیکردند و روز دیگری را برای پذیرائی کامل عشق و جمال و گرفتن ریسمان شتری که با گامهای وسیع خویش، با چشمان صبور و متحمل خویش بارگرا نیهای سعادت مرا در جلو درب قلعه من فرود می آورد انتظار میکشیدم. فردا خورشید بر یراقهای نقره ای اسپه خواهد تابید که مرا، آرزوهای شدید مرا بجای آنکه . . . . . شوش محبوبم برساند برای مرگ و دشمنان می برد. آه اگر به این همه شور و تپش در آنجا خاتمه بدهند و نگذارند باری قلبم در آغوش تو بزند و جذبه شور بیهوش من، نگاه های پر از عشق و مصیبت من ترا پخش نسازد . . . . .

آه چرا نمیتوانم آن نیم دیگری را از قلب خویش که بایست درینجا تارک کنم بمیدان جنگ ببرم تا قوت و نیروی من دوچندان باشد؟ ۱۴ . . .

ما برای فتح و پیروزی میان می بندیم ولی آیا فتح مادر خون مانست؟ آیا جز به مرگ بجز دیگری نمیتوانیم دیده آرزوی پیروزی را بدوزیم؟ اگر نمیخواستند من و تو برای ابد از هم دور جدا شویم بجای آنکه سعادت ما را بتعویق اندازند می توانستند دوروزی بعد شیپور فشان کشی را

بصدا در آورند . . . . آیا باید همیشه پنجه‌های جوانان نخست‌بخون دشمن و بعد از آن به‌خای سعادت رنگ شود ؟ . . . ما باید هماره بیرق فتح را در مقابل مردان بلند کنیم تا بتوانیم خویشتن را لحظه مغلوب عشق دوشیزگان ببینیم . . . . نمایانم نیاکان ما بخون سرد پیری این کار را کردند و یا اینکه حجت سعادت‌شان را باخون گرم جوانی مهر نمودند و آن را برای فرزندان خود به میراث گذاشتند ؟ آه ای افکار شوم دور شوید . . . خداوند گستاخی‌های مرا بیمار و مرا عفو کن ! . . . . قلوب آنها پاک‌تر و اندیشه‌های شان روشن‌تر از ما بود، آنها در نتیجه احساسات و عواطف خویش چون ما خوار و زبون نبودند . تحفه‌های ایشان برای مجبوه‌شان گرامی‌تر از ما بود . آنها بجای لباس‌های رنگین بیرق‌های افراشته فتح را به مجبوه‌های شان می‌بردند . . . اگر گناهان جوانی ما را نمی‌بخشیدند این خون گرم را به ما نمی‌دادند .

ای قلب آرام شو تو باید باشکوه و جلال بیشتری خود را با تقدیم کنی اینک روشنی صبح آفاق را فرا گرفته است . ظلمت شب فنا شده است . ستارگان ناپدید گردیده‌اند . ماه افول نموده است . این چیزهای کوچک جای خود را برای چیز بزرگتری گذاشته‌اند . تو نیز ای دل من ! بگذار اندیشه‌های تاریک نابود شوند ، آرزوهای کوچک از بین بروند . ستارگان رخنه‌تر ماهی تابنده‌تر و خورشید بزرگتر در آسمان تو طلوع کند . بگذار خود را مسلح سازم و همینکه فریاد شیپور بلند شود سپاهیان دیگر در پهلوی من قرار گیرند من باید آنجا باشم و دیگران به پهلوی من بایستند .

بلی وقتی از یک امید بریدیم باید آن را بکلی فراموش و خود را به آرزوی دیگری پیوند کرد . ولی قلبی که باز بجه آرزوهاست هماره آنچه را بیشتر به او شایدی می‌آورد بیشتر نمی‌بستد ؟ یک لحظه مرد فاتحی هستم که همه دیده‌ها بمن نگران‌اند و همه سپاهیان به خوشبختی من رشک می‌برند . بر ارواح باشاهات و سلحشور حکومت می‌کنم . نگاه مرا از هرسو تحسین‌ها و آفرین‌ها ، تابعیت و تسلیم جلب می‌کند و مسرور می‌سازد . آواز دهل و شیپور برای من پیام شادی و نیروست . آوازی نیست که به دشمنان مغلوب من یا سحرزن ، ناتوانی و افسردگی می‌آورد . شیشه‌ای من در میان اسپانیایی که سواران شان مغلوب شده‌اند بلند است و گوشها برای شنیدن آن باز هستند . لجه دیگری خود را جوانی می‌یابم که هر لحظه ساغر قلبم از احساسات و عواطف لبریز است . جمال و جلال دنیا در حیطه نگاه من جمع میشود . عظمت روح من کوه‌ها و وادی‌ها را پرمیکند تخیل سعادت که بتانی بطرف من می‌آید قلب مرا به تکان‌های ناگهانی عرضه میدارد . هر قدر نیازمندم بشوم خویشتن را بزرگتر می‌بینم . الوهیت و تقدس روح مرا در بر گرفته بهر تاریکی که رو برو می‌شوم آن را روشن می‌سازم با اینکه مغلوب و اسیر هستم بیشتر از فتح و پیروزی تمتع می‌کنم آنوقت سپاه فاتح و نیرومندی بودم و آنوقت عاشق دلباخته هستم ، آنوقت توان و نیروی جسمانی من مردم را بدور من جمع میکرد و اکنون نیاز

روح من قلبی را برای من مسخر میکند نمیدانم آنچه کشور کشائی مرا شاد میسازد یا اینکه می بینم در چه قلبی برویم کثوده شده است مایه سرور و نشاط است. آه که انسان را به چه قوه های مخالفی سپرده اند که باو بازی کنند؟ قلب همه چیز را برای خود می خواهد و ساغر شر را بمن تقدیم میکند که آنرا از عشق و مستی از عواطف و آرزوها پر کنم و جامی سلامتی خود سر کشم و دیوانه وار دروادی پرانم و آرامش سعادت رقصی کنم و گوشم را به آواز پر از جمالانی پرتا تیری وقف نمایم و ببینم در آغوش زهره تابنده و روشن و ماه زیبا همه چیز را جز آرزوی خود فراموش کرده ام . از آبهای زمینی ، سبزه ها ، اشجار ، وادی ها ، کوه ها ، دشت و دمن هائی که به من زندگی خوش و حیات بخشوده اند قبرها و آبداتی که تماشای آن همارا به خاطرات حزن می سپارد و در آن پدران و مادران ، خواهران و برادران من خفته و از دل خاک چشمشان برای دیدن خوشبختی و بد بختی بزرگی و کوچکی ، شکست و فتح من باز است چشم پوشیده ام . آن قوه مقدس دیگری که بنام دانائی و تعقل نظام اینهمه کائنات را استوار داشته است میگوید و ساغر ت را بمن تقدیم کن تا آن را برای تو لبریز بسازم و آن را سلامتی دیگران بنوش و خویشتن را از فدا کاری و جانبازی سرشار بساز ، مردانه وارد راه پر خطر خوشبختی گام زن و گوشت را به صدای پر از جلال و ابهت دهل و شیپور بسیار و خویشتن برخو رشید حاکم ببین . خون و جان خودت را فراموش کن و شا دباش برای آنکه نگذاشته آن آب ها و سبزه ها خشک شوند آن وادی ها و کوه ها ، دشت ها و دمن ها را خطر تهدید کند آن قلب هائی را که در خاک خفته اند شاد بساز .... خداوندانم نمیدانم وظیفه من چیست ؟ ۱۱۴ تو مرا رهنمونی کن .... آیا بزرگترین ضعف بشر همین نیست که نمیتواند خوشبختیهای حقیقی و جاوید را از سعادت های غیر حقیقی و آنی جدا کند؟ تو چرا اینقدر آنها را بهم شبیه آفریده یا آنکه بشر چرا همیشه اشتباه میکند؟ آیا ما معذور نیستیم؟ تو نسکو تر میدانم که اگر بتوانیم بفهمیم و اگر چشم ما کور نباشد اگر ما را باز چیه فریب نسانند هیچ کدامی آنقدر احمق نخواهیم بود که حقیقت خالدر را قربان کنیم ..... قلب بشر گواهی قوی تر از ندامت ها و حسرت های خود ندارد که بتو تقدیم کند و بدین وسیله از تو عفو و پوزش بخواهد .... اینک مسلح شدم .... خداوندان تو بمن مدد کن ... ای شتر مست با آنچه تزئینات خویش از جلو من رد شو برو در سایه درختی که اشک های من آن را آب یاری کرده ییاسای تا من باز گردم جلوه های زیبای خود را برای فریب قلب نا توان من مفرست روزی خواهد رسید که آواز مسرت بخش جرس تو قلب و روح مرا برقص آورد. ای اسب توانا و دلیر من بیا مرا بردار و بجائی ببر که می توانم از آنجا شکوه و پیروزی بیاورم ..... خداوندان ما را یاری کن تا با فتح در میدان جنگ ، جمال عشق را در فتح آرزوهای قلبی خویش تجلیل کنم و شکوه بخشم ..... هنوز یک ساعت دیگر دارم .... بلی یکبار بائست رفت ، آن پیره مرد مرا چون پدر دوست میدارد و مانند فرزند خودش فاتح و نیر و مند می خواهد .... آه قلب پیر او تنها به جوانی

دختر زیبایش زنده است .... وقتی او را از من دریغ نکرد یقین دارم دعای او در حق من قبول خواهد شد بایست باو وداع کنم .... در جنگ گذشته فرزند جوانش دست او را بوسید ولی نتوانست دیگر خود را باو نشان بدهد و مردانه جان سپرد درین جنگ کسی ندارد که او را با وداع پر افتخاری شاد کند آیا این وظیفه من نیست ؟ - (خارج میشود) پرده می افتد .

صحنه دوم

صحنه : درب یکی از قلعه های باشکوه افغانی
پیرمرد : (در جلو درب) هنوز حرکت نکرده اید ؟ ! توقع نداشتم ترا ببینم گفتند فشون در تاریکی حرکت میکند . آرزو مند بودم رویت را ببوسم .
خلعی : نه خیر ولی وقت حرکت نزدیک است . چگونگی می توانستم بدون دیدن شما بروم .
آدم تادست های شمارا برای وداع ببوسم . . . .
پیرمرد : (باخنده معنی داری) بلی برای بوسه وداع آمدمی . . . .
خلعی : (آشوب را پائین می افکند) نتوانستم . بی آمدم بروم . آمدم تا دعای شما را بگیرم . . . . .
پیرمرد : دعای من .. من دعا میکنم که خدا شمارا فتح ارزانی کند ولی آه جز این نمیتوانم دعای دیگری بکنم . . این دعای من همواره مستجاب می شود .
بارها و در جنگ گذشته نیز در همین جا ، در جلو درب همین قلعه دعا کرده ام و جوانان فتح کرده اند ولی نمیدانم من فرا موش کردم یا آنکه خدا خواست فرزند جوان من باز گردد . . . .
او خود میدانم که من شکایتی از مرگ او ندارم و بدان جنگ و فتح شاد بودم ، هر چند آخرین مویه زندگی مرا تند باد آن حادثه فرو ریخت . مرگ او دیگر امید فرزند را در قلب من کشت ولی آرزوی فتح در روح من چه قوتی دارد که همواره زنده مانده است . . . .
باز هم شکر میکنم ، من در چشم هر جوانی سیاهی او را زنده می بینم . اینک تودر مقابل من ایستاده هستی ، چند دقیقه پیشتر دوسه جوان دیگر نیز ازین راه گذشته اند خیال میکردم که فرزند من با ایشان یکجا از جلو من گذشته اکنون او را در پهلوی تو ایستاده می بینم عزیز من گمان میکنم که این وهمی است که از دماغ پیر من برون می آید من معتقد هستم که آنها بیکه خود را فدا کرده اند نه مرده اند و روح آنها همیشه با آنها بیکه بعقیده که ایشان داشتند و راهی که ایشان تعقیب می کردند معتقد و همراه است یاری میکند و از ایشان دور نه میشود . همین حالا که از خانه برون می شدم عینو نمازش را تمام کرده مشغول دعا بود دیدم تبسم حزینی در لب های او نمودار گشت پرسیدم چرا میخندد گفت « برادر جوانم رگم را دیدم که بر فراز قلعه گذشت . بالهای نورانی او چون آفتاب میدرخشید

بمن گفتم که نیازهای مرا بجائی که میخواهم رهنمونی خواهد کرد و بهم تلمی رادر میدان معرکه همراهی خواهد نمود و او را تنها نخواهد گذاشت در گرمی و جوش جنگ بروی اونسیم سرد و بروی دشمنانش شعله های سوزنده حواله خواهد کرد پدر جان آبا خود را بتو نشان نداده؟

تلمی: راستی شاهم اورادیدید ؟

پیره مرد: يك لحظه از چشمان من دور نیست ولی دیگر بامن حرف نه می زند .
او میداند که قلب پدر پیرش محتاج تسلی او نیست و خود عقیده دارد که فرزندش در آغوش مرگ آسوده تر است و جوار رحمت خداوندی از لطف پدر این تر ، گرمی تر و گوارا تر می باشد .

تلمی: عینو نام مرا گرفت ؟ آیا برای من دعا میکرد ؟

پیره مرد: بلی حتی دیشب تمام شب مشغول راز و نیاز بود . هر چند میخواست . . . .
احساساتش را در حجاب حیا از من نهان کند ولی من پدر او هستم او را در دامن خویش بار آورده ام من می دانم که او وقتی خدا را پرستش می کند ترا فراموش نمیکند .

تلمی: برای من شنیدن این خبر قوت و امید است . خوب شد تو انستم . . . .
خود را برای وداع برسانم . من یقین دارم که دعای شما و نیاز عینو برای من فتح و پیروزی می آورد .

پیره مرد: بلی فرزند خدا تنها نیازهای صمیمی و پاک بندگان خود را می پذیرد .
او چیزی را قبول نمیکند که سزاوار آستان کبریاى او باشد . من خیالی آرزو مند بودم جبین ترا ، جبینی را که آیت فتح و نصرت از ان خوانده میشود بوسه بوی بتو میگویم که هر جوان فتح میکند ولی اگر خود دشمن خطوط در خشته جبهه پاک خود را نزدايد . برای تو قلب قوی و روشن نیاز میکنم و یقین دارم تا وقتی که قلب تو برای اطاعت از قوانین مقدس دین و نظام باز است همیشه دستت را از قبضه شمشیر جدا کنی عرق مجاهدات و پیروزی را از جبین خویش با آن پاک خواهی کرد . ولی (تسم معنی داری میکند) تکرار این کلمات و وداع کلمات نیست که از قلب جوانان بیر و نون می آید ولی تدبیر پیران با آن موافق نیست .

تلمی: - (محبوبانه) ولی چطور میتوان خوشتر را از اظهار مطلب پاکی باز داشت ؟ البته شما را عفو می کنید .

پیره مرد: بلی فرزندان من ، من ترا عفو می کنم ولی خبر داری که وداع سفر را تلخ می سازد این را کسی می تواند خوب تر بفهمد که بیشتر سفر کرده و بیشتر به وداع مجبور شده است ، آنهم کسی که در جوانی پیره مرد دلسوزی نداشته است که در درب قلعه مجبوس

باو نصیحت کند . وداع..... وداع جز خاطره غم انگیزی نیست که حساس ترین گوشه قلب را برای خود انتخاب می کند .

خلمی : (معجوبانه) اما.....

پیرمرد : آیا چه ؟ آخر او را خواهید دید . چه قدر خوبست بجای آنکه یکدگر را در اشک و اندوه ترک کنید در خنده و سرور با هم یکجا شوید .

خلمی : من نمی توانم آرزو داشته باشم که باری او را دیده خواهم توانست . چگونگی می تواند ؟
بمیدان جنگ بروم و امید باز گشتن را در دل ببرم ؟

پیرمرد : تو به فتح خود یقین نداری ؟

خلمی : یقین دارم که قشون ما فتح خواهد کرد ولی اگر امثال ما زنده می مانیم این لذت و افتخار مشکوک است .

پیرمرد : کی میدانند که کی می میرد ، من امیدوارم و دعا میکنم که فاتح بازگردی و جوان هستی و باید بدانی که جوان جز بیاس نمیبرد . جوان خود آرزو و امید است و زندگی او زندگی امید و آرزوی اوست .

خلمی : من به هیچ وجه مایوس نمی شوم ولی آرزوی من بامن نخواهد مرد آیاروح فرزند جوان شما امروز صبح با بالهای زنده و رخشنده از فراز این قلعه عبور نکرد و به عیث تسلی پر از محبت خود را اهدا نمود ؟ ولی مصمم هستم که زنده باز نگردم .

پیرمرد : بهتر است بگوئی مصمم هستی که مغلوب بازنگردی . زندگی در فتح و مرگ در مغلوبیت است .

خلمی : آری اگر فاتح باز میگردم..... آننگاه (سرش را بغرور می بردارد)

پیرمرد : بلی فرزند من آننگاه با گردن افراشته و چشم بلند او را خواهی دید که برق شمشیر فاتح تو در لبهای او بجای تو تبسم سرور و افتخار می درخشد . ولی درینوقت مساحت نه می بینم او را پیشی .

خلمی : پدر عزیز من ! قبول میکنم . من هماره به بزرگان خود مطیع خواهم بود تمام جوانان و پهلوانان قوم ما به بزرگان خود اطاعت دارند .

پیرمرد : (جبین اورا می بوسد) برو فرزند امن برای تو دعا میکنم که هنگام بازگشتن وقتی برقبر من بایستی و دعا کنی دعای تو نیاز یک سپاهی مغلوب نباشد . خدا شکایت رانده می بندد دعای یک سپاهی مغلوب جز شکایت رنگ دیگری ندارد . خداوند شکرو سپاس رادوست دارد و این همیشه از کسانی که فاتح و پیروزند ساخته است .

خلمی : من هم آرزو دارم و یقین میکنم که وقتی دست شما را ببوسم لب من لبی نباشد که خنده فتح و پیروزی در آن دیده شود .

پیره مرد؛ شاید وقت حرکت نزدیک باشد؟ (صدای دهل و شیپور بلند میشود)
 لعلی: (بدیدو ارفله می نگرده) صدای دهل حرکت است. همین حالا باید حرکت کنیم.
 پیره مرد: برو فرزندانم! خدا حافظ تو باد! ..... شاید دیگر ترا نبینم زیرا عمر من به آخر
 رسیده است. من از همین حالا جگر گوشه خود را به شرافت و مردی تو می سپارم، اواز تست.
 من مرده یا زنده باشم اگر زنده و فاتح بازگشتی سر راست درب این قلعه بروی تو کشوده
 خواهد شد. در آنوقت من زنده نخواهم بود تا با تو و عروست همراهی کنم. شتر محبوب من
 از من و کالت خواهد کرد و محمل سعادت شمارا خواهد برداشت. ترا بخدا می سپارم.
 لعلی: (دست های پیره مرد را می بوسد) خدا حافظ ..... شما بقول شرافت و مردی
 اعتماد کنید و مطمئن باشید ..... (روان میشود)

لعلی: (باخود) خدا حافظ ..... اواز تست اگر زنده و فاتح بازگشتی درب این قلعه سر راست بروی
 تو کشوده خواهد شد ..... اواز تست ..... اگر زنده و فاتح ..... بازگشتی ..... صرف اگر
 بازگشتم سعادت مند نخواهم شد ..... خداونداتو اورا حفظ کن !!! ..
 (آواز دهل بلندتر میشود. صدای شیپور و غریو ترانه سپاهیان بگوش میرسد.)
 (پرده می افتد)

صحنه سوم!

درب همان قلعه .....
 پیره مرد: (تنها) ..... آه فرزند عزیز من دیگر تو بجنسک نه می روی و برای پدر بدبخت
 و ناتوان افتخار نه می آوری ..... خاک قوت و جوانی ترا برای ابد پوشیده است ...
 باز هم مرگ نمی تواند سیمای ترا از من پنهان کند؟ من ترا صد امیزنم ولی تو برای همیشه
 ساکت شده ..... نگاه من از اینجا در قبر تو نفوذ میکند نیک می بینم که به حیرت به من نگاه
 میکنی و با تبسم ساکتانه بمن میگوئی که مرگ آرزوهای ترا از تو ربوده و ارمانی برای تو
 نگذاشته است بمن گفتند تیر مرگ سینه ترا شکافت و در قلب تو فرو رفت ..... آری من نیز
 درد آن ضربت را در قلب خود حس میکنم ..... خداوند! چرا مرا بیچاره و ناتوان
 ساختی؟! ..... بلی قشون حرکت کرد ..... امروز باروز یکه روی ترا بوسیدم هیچ فرقی
 ندارد ..... هنوز آن دهل و شیپور کهنه نشده اند که تو قدم هایت را با آهنک آنها
 درست میکردی. کوئی من از همان روز تا این دقایق از جای خود حرکت نکرده ام و همان
 صداها بگوشم میرسد ..... پروردگارا چه وقت دردهای مرا خاتمه خواهی داد. ..
 این راه زندگی چقدر درو است ..... برای پیری که عصای او شکسته، پایش ناتوان و قلبش
 رنجور است دور تراست. برای کسی که همراهش او را ترک کرده است سخت خسته

کننده است . . . . . آنجا قبرستانی که نیاکان من در آن خفته اند روی پشته معلوم میشود حتی قدمهای ناتوان من میتواند در چند دقیقه به آنجا برسد . . . . . من نیز جز به آنجا بجای دیگری نمیروم. راه زندگی انجامش همانجاست ولی باز هم نمیتوانم دریایان شصت سال خود را در آنجا بیابم . . . . . میگویند عمر زود گذر و کوتاه است این را کسی میتواند بگوید که يك لجه بدبختی و اندوه او را يك عمر دراز خسته نساخته و اذیت نسکرده است خداوند مرا عفو کن این توهستی که در پدر عاطفه شدید خلق کرده و بشر را طوری ساخته که باری به شکایت حس سپاس و شکر را در خود بکشد و خود را بدبخت تر بسازد. آیا لعلی فرزند من نیست؟ آیا او عوضی نیست که بمن داده؟ راستی تو عصا و همراه دیگری بمن بخشوده او را حفظ کن و مرا ببخش این بنده ناسپاس را تو قابل شکر بساز و سرش را به آستان خویش برای عبودیت بپذیر! بلی باید بروم نمیدانم این دختر چه حال دارد. در چشمان او عشق و صمیمیت می بینم آیا نگاه آنها درد دیوارهای این قلعه نفوذ نکرده و آنها همدیگرشان را ندیده اند. چرا نگذاشتم باهم وداع کنند . . . . . اگر باز نگردد و نتوانند یکدیگرشان را ببینند آیا بد بختی دو قلب يك، دو دل عاشق . . . . . مرگ دو آرزوی شدید جوانی روح مرا ناقرار نمی سازد؟ . . . . . ولی حالا رفته است. تنهامن می توانم حس کنم که نگاه آخرین او چه فوت مغلوب کننده در خود داشت. خیال کردم دیوارهای قلعه را ویران خواهد کرد ولی در قلب سرد و پیر من اثری نکرد. . . . . آه انسانها چقدر از هم دور و تاچه اندازه بهم شبیه هستند؟! اگر مادر عینو به دخترش افسانه خود و من را گفته باشد او را از من نارضا ساخته خواهد بود. آه آنروز چقدر فشنگ بود. جوانی چه قدرت بزرگ است! کی میتوانست مرا از وداع مانع شود آیا من برای جنگ میان نه بسته بودم . . . . . هنوز گرمی آن بوسه وداع را در لبهای سرد خویش حس میکنم . . . . . من که خود سر گذشت شوریده دارم چرا لعلی را ازین لحظه شیرین محروم ساخته . . . . . آری وداع خیلی شیرین ولی سخت حسرت انگیز است. آیا آن قدرتی را که من ازان دقیقه گرفتیم سپاهی دیگری در میدان جنگ داشت؟! ۱۴۴ خاطره آنروز در قلب من جاوید است . . . روزگار نمیتواند معبد باشکوهی را چون قلب عاشق که صورت آسمانی محبوبش آن را تزئین می کند و نیازهای يك و آرزوهای ارجمند او آن را عظیم و مجلل می سازد ویران کند. اینك موهای من سپیده هستند ولی رنگ آن خاطره پراز جوانی را حفظ کرده ام. از همان روز حس میکردم که هر لحظه که از عمر آن میگذرد مرا بزرگتر می سازد امروز می بینم که مانند کوه عظیم الشانی سرم را برف های سرد پیری پوشیده است ولی دامن من از آن گلهای آتشی که گرمی خود را از عشق و جوانی گرفته اند پراست . . . . . و بر وادیهای زیبای حیات وادی هایی که خزان نمیتواند خاطرات بهار را از قلب آن برون کند

حکومت میکنم .... اینهمه عظمت و جلالت که امروز در قلب خود حس میکنم همه مرهون نیازهای همان یک روز است روزیکه دیگر نتوانستم به آفتاب آن چشم بکشایم و تنها امروز می توانستم نظیر آن را ببینم ولی برای من مقدر نبود و نگذاشتم لطمی و عینو باهم وداع کنند..... آمده اند همان شادی جوانیست که میتواند یاس و اندوه پیری را تخفیف کند..... پیره مردانیکه به حسرت از یاد آن روزگاران اشک میریزند طفل اند..... حتی مرگ فرزند جوانم نتوانست بسکلی مرا از این خاطرات مجر و م بسازد..... راستی بدبختی من خیلی بزرگ است..... دیگر همه صداها خاموش شده اند و قشون رفته است..... آنجا در میدان جنگ مرگ و افتخار منتظر آنهاست و کشت این دوقوه بزرگ کامهای شانرا تیزتر می سازد..... چه وقت میتوانم بیقین بدانم که کدام یک قوی تر است خوف یا رجا..... آه لطمی..... خدا..... (دروازه قلعه از داخل باز میشود) (عینو روی صحنه می آید)

عینو: پدر جان شاید نخواست برای وداع بیاید تا چه وقت انتظار میکشی من از برج قلعه دیدم قشون حرکت کرده است همه رفته اند.

پیره مرد: فرزندان من..... آمده بود با او وداع کردم..... آیا.....

عینو: آمده بود؟؟؟ آیا باز می آید و منتظر او هستی؟

پیره مرد: نه فرزندانم با او وداع کرده ام. با قشون حرکت کرده است. البته باز میگردد ولی

وقتی جنگ تمام شود و قشون باز گردد..... آیامرا.....

عینو: آه پدر جان مرا عفو کن آرزو مند بودم یکمرتبه اورا ببینم.....

پیره مرد: فرزندانم مرا عفو کن..... او خیلی آرزو داشت ترا ببیند ولی من نگذاشتم (به قلعه داخل میشود)

عینو: (آهسته با خود) بلی میدانم تو اورا نگذاشته..... او خیلی آرزو داشت نی خدا نخواست....

خداوندا آیات و خواهی خواست؟؟؟.....؟

پیره مرد: بیا فرزندانم... میخواهم وضو کنم.....

عینو: (درب قلعه را می بندد) می آیم...

(پرده می افتد)

صحنه چهارم :- پس از نه ماه

پیره مرد: (در بستر): فرزند من اندکی آب در حلقم فرو ریز!
 عینو: (آب را باو میدهد) پدر جان امروز خیالی تشنه میشوی.
 پیره مرد: فرزند من اینجا پیش روی من نزدیک بنشین..... آری خیالی تشنه میشوم انسان تا وقتی که
 زنده است خیال میکند زندگی بجز تشنگی نیست. اکنون می بینم که مرک هم برای ما
 جز تشنگی چیزی ندارد. خدامیدانند این عطش شدید بشر در کجا و بچه چیز ختم میشود؟ چه
 وقت و در کجا خلق ما تر خواهد شد؟

عینو: پدر جان چرا از مرک صحبت میکنی این صحبت تو مرا تنها می سازد.....
 پیره مرد: فرزند من چرا کوشش کنم که ترا فریب بدهم راهی در جلو نگاه من باز شده است
 بکنه باید آن را ببینیم و ترا ترک کنم..... حس میکنم بکنه میبیرم.....
 یک کمی آب به حلقم فرو ریز.....

عینو: خداوند! بمن و او رحم کن..... مراد این دنیای بزرگ تنها میکند اری؟ من نمیتوانم حتی
 درین فلهه..... حتی در اطاق خود تنها بمانم.....
 پیره مرد: فرزند من آب خواستم.

عینو: (آب را در حلق او میریزد) پدر جان که می توانی تنها بی فرزند ترا به نگاه
 رحم و شفقت پر کنی... چطور میتوانی بمن بگوئی که مرا ترک میکنی؟.....
 پیره مرد: خدا... راستی جز خدا کسی نیست که من ترا باو بسپارم.. او ست که مرا از توجدا
 میکند و هم او خواهد بود که بر تو بدیده رحم و شفقت بشکورد... آیا او به بندگان خود
 مهر بان ترازیدر نیست فرزند من گریه میکنم...
 عینو: آری خدا بزرگ و مهربان است او ترا صحت خواهد داد و بهتر میداند که سعادت من در
 زنده ماندن تست او به من رحم خواهد کرد...

پیره مرد: عینو! خدا هماره مهر بان است. گاهی بما مصیبت میفرستد و سختی می آورد ولی اینهم
 از ما را حم او ست..... ما خیال میکنیم که ما را زحمت میدهد. بشر نمیتواند خوشبختی و
 بدبختی خود را بداند... تمام عمر در پی سعادت خود سرگردان است درحالی که سعادت
 و خوشبختی او از او دور نیست او نمیتواند آن را بشناسد. ما خیلی ضعیف و نادان خلق شده ایم...
 اگر صرف بتوانیم سعادت خود را تمیز بدهیم... راه و چاره دیگری برای این کار
 در نزد ما موجود نیست جز اینکه ایمان داشته باشیم که آنچه خدا میکند همان برای ما نیکوست
 و سعادت مادر رضای او ست.

عینو: من چگونه می توانم باغمهای خود تنها مقاومت کنم . پدر جان...

پیرمرد: فرزند من شکایت میکنی . . . . اگر میتوانی اشک مریز . . . . به من گوش بده . . . . آه ماه گذشته قشون ماهنوز بازنگشته است . کاش میتوانستم یکبار خلمی را ببینم . . . فرزند من وقتی با او وداع میکردم باو گفته بودم که تو از آن اوئی و اگر باز گشت در این قلعه بروی او کسودم خواهد بود . و شتر من محمل شمارا خواهد برداشت تو باید این را بیاد داشته باشی . . . . بتو توصیه میکنم که در تمام دقایق زندگی باو اطاعت و محبت داشته باشی . . . . تو در زندگی تنها هستی . کسی دیگر نداری که یک گوشه قلبت را از بسازی دلت را سرا پا وقف محبت او کنی و یقین داشته باش که یک زن سعادت و خوشبختی بزرگ تر از آن برایش متصور نیست که قلبش پراز عشق و محبت شو هر شب باشد . یگانه دارائی من تو هستی که آن را ترک نمیکتم و بخند امی سپارم . همه چیزها را مانند خودت به خودت می سپارم . عقیده داشته باش که سعادت هر کس بدست خود اوست . خداوند به همه بندگان خود نظر لطف و مروت دارد و نام کسانی را که او را می پرستند دوست دارد . آنها یک به بدبخت می شوند بدبختی شان محصول اعمال و نیات خود شان است خداوند آنها را عقوبت می کند برای آنکه آنها بخود ضرر رسانیده اند . نیک بختان را نعمت و ناز می بخشد برای آنکه آنها خود را ساز و آوار آن ساخته اند و نه بدی بندگان نمیتواند بخدا ضرری برساند و نیکی ایشان جز برای خود شان مفید نیست . . . . من با قلب و روح خود شهادت میدهم که خدا یکی است . مهربان و بخشنده است . . . . دعا کن که گناهان مرا عفو کند . . . فرزند من خدا حافظ . . . خداوند مرا دریاب . . . (جان میدهد)

عینو: (فریاد میکند) آه پدر جان ترا چه میشود . . . چرا این همه گفتار نیکو را زود خاتمه بخشیدی چرا ساکت شدی . . . پدر جان حرف بزن . . . پس نیکی و صلاح بیاموز . . . آه ترا چه میشود ؟ . . . خداوند او را بیامرز . . . قلبی که شصت سال به عاطفه و عشق گرم بود ، از کوچکترین اشتباهی در آتش ندامت می سوزد جز آرزوهای نیک امید در آن نبود . . . . سرد شده است . . . چشمیکه نیاز آن را اشک آلود می ساخت بروی دنیا و زندگی پوشیده شد . یکبری که شصت سال تمام حرکت کرد . . . در یک لحظه ساکن و آرام شد . . . . دیگر مرآت سلیمانید . . . تنهایی مرا نمیتواند ببیند . . . برای سعادت من نمیتواند دعا کند او در آخرین نگاه خویش همه چیز را انجام داد . لحظه که مرگ می آورد نگاهی مختصری که بروی مرگ دوخته میشود در یک آن کارهای چندین ساله زندگی را می تواند انجام دهد . . . آه . . . آه . . . پدر جان چرا مرا بیگس گذاشتی (شعشع بر او مستولی میشود)

پرده می افتد

صحنه پنجم: پس از ۳ ماه

(در قرار گاه اردو، خلعی در خیمه خود ....)

خلعی: نیدانم بابای بزرگ چرا امرداد اینجا فرود آئیم .. بیش از سه میل به شهر نمانده است .
یاور: احمد شاه کبیر بهتر از ما میداند ..... هنوز تازه شام شده است قشون می توانست تا
خفتن بشهر برسد .

خلعی: شاید نمیخواهد فتح درخشان خود را در ظلمت شب به شهر ببرد .

یاور: بلی جز این شده نمیتواند ...

خلعی: ولی کسانیکه وظیفه خود را انجام داده اند و بعد از یک سال فاتحانه به شهر خود وارد میشوند
چه دلها که منتظر آنهاست . امشب در خانه سپاهیان انتظار و شوق حکومت میکند .

یاور: آری ولی چه میشود ؟ بهترست آنها را مشتاق تر بیاوریم .

خلعی: شهر خبر دارد که قشون باز گشته است ولی ما هیچ نیدانیم در شهر چه خبر است .

یاور: همه کس شاد و خرم است .

خلعی: دلای حزین نیز بی شمار است آنها کیه منتظر فرزندان ، شوهران و برادران شان
نیستند .....
یاور: ولی تا کنون کسی از کشتگان بصورت صحیح اطلاع ندارد .....
خلعی: پس شب سختی بر شهر حکم فرماست همه کس حزین است زیرا هر پدر و مادر از فرزند خود
متوقع جانبازیست و او را مرده می شمرد ....
یاور: آری ...
خلعی: امشب خوف و رجا باد دلها بازی میکند . بهر صورت می توانی بروی . . . . . یکبار
خیمه ها را ببین و امر بابای بزرگ را به پهره داران برسان که هیچ فردی حق ندارد
پیش از قشون بشهر برود .
یاور: اطاعت . (خارج میشود)
خلعی: (تنها) . . . . . یک سال تمام . . . . . انتظار مرگ . مسافرت . . . . .
سفر یکه از تسلی و دای عاری باشد . . . . . آه چقدر سخت میگردد گوئی پیش از وداع
از دیدار او محروم شده باشم . گذشت . اکنون بیش از سه میل از هم فاصله نداریم .
دوماه پیش ازین هزاران میل از دور بودم . چندین کوه در میان بود ولی امروز عصر
هنگامیکه بر تپه برآمدم قلعه که سعادت مراد آن محصور ساخته اند معلوم می شد .
آیا من نمیتوانستم ببینم یا حقیقتا در اطراف آن هیچ کسی دیده نمیشد . ولی من میتوانم
این سه میل راه را قطع کنم و خوشتر را به او برسانم . چه لازم بود در اینجا فرود آئیم .
اگر امروز می رفتم و حالا به خوشبختی های خود میرسیدیم از عظمت قشون کم می شد ؟

آياهمه سپاهيان باين خوش نبودند. يك امر قوما ندان بزرگ هزاران هزار آرزوی شديد را متوقف ساخت. آيا خودش مائل نبود امشب راجای آنکه در يك خيمه نظامی سحر کند در قصر شهنشاهی بگذراند؟ شاید برای او همین ترتیب خوش آیند است ولی من چه مجبوری دارم؟ قانون، امر، اطاعت، وظیفه... بلی اینها همه قابل احترام است ولی آیامن بحیث يك سپاهی وظیفه خود را انجام نداده ام؟ وظیفه من جنگ و فتح، اطاعت به قبول واستقبال مرگ بود... آيا امتحان خود را ندادم؟

آيامن اول کسی نبودم که اسب خود را بدریا افکند؟ آيا درب سه قلعه را من نکشودم؟ آيا دوبار برقلب عسکر دشمن جزم دیگری حمله کرد؟ آيا بابای بزرگ، قوماندان اعظم سه بار جبین مرا بنو سید... حالا دو پاس از شب گذشته است ولی هنوز در اینجا هستم تا نظام عسکر برهم نخورد دیگر هیچ خطری نیست آخرین وظیفه خود را هم انجام داده ام اگر يك پاس بیشتر از دیگران میروم چه میشود؟ میتوانم تاوقت حرکت قشون بازگردم... ولی یکبار بایست خود را رسانید... ..

آه آن پیره مرد، اگر زنده باشد چه اند از سرور خواهد شد؟! من فاتح وزنده بازگشته ام عینودرب قلعه را سر راست بروی من خواهد کشود او را در آغوش میکشم... آه این چه صدا نیست که به من میگوید قانون را احترام کن... مر... .. توحق نداری پیش از دیگران بروی... این صدای قانون است... نی محض خیال میکنم... من باید بروم هیچ دلیلی نمیتواند مرا بازدارد. اینجا جز يك انتظار کشنده وظیفه دیگری متوجه من نیست. میخواهم در عوض آنکه بخواهم واستراحت کنم خود را به مجبوری برسانم که یکسال تمام بدون وداع او را ترك کرده ام. بایست حرکت کرد... بلی باید وقت را از دست نداد... آه چهره متهم تو مرا بسوی خود میکشاند تو آغوش را برای من باز کرده... آه این دست تست که روی زنجیر درب قلعه گذاشته شده است؟ آيا آن را بروی من می کشائی... بلی عینو آن را بکشای اینك من آمده ام زنده و فاتح باز گشته ام. نخست بگذار ترا در آغوش کشم آنکاه آن پیره مرد را بیدار کن... آه این توهستی... تو مرا نگذاشی وداع کنم. دست های مرتش تو بچه قوتی زنجیر را برای من میکشاید... !! بگذار زود دست ترا بنو سم... من افسانه جنگ را وقت دیگری بگو خواهم گفت... اول بگذار عینو را در آغوش کشم... .. راستی چه درست گفته بودی، بهتر است بجای آنکه یکدگر را در حسرت و اندوه ترك کنید بشادی و خنده استقبال نمائید... .. اینك من هستم... .. بسوی تو می آیم... .. (از خیمه خارج میشود)

پرده می افتد

صحنه ششم :

خلمی : (دروازه قلعه رامی گوید) چرا باز نمیکند ؟ آیا داخل این قلعه کسی نیست ؟
(مجدداً شدت درب رامی گوید) آیا خواب پیر مردان هم اینقدر سنگین می شود ...
باید اندکی مکث کنم ... آیا اونگفته بود که اگر زنده و فاتح باز کردم درب قلعه سر راست
بر روی من کشوده خواهد شد ... ؟ ۱۱ آیا من زنده و فاتح نیامده ام ؟ آیا این همان
قلعه سعادت من نیست ... ؟ ۱۲ چرا باز نمیکند . ۱۳

(بدر و ن قلعه سنگ می افکند) حالا هم صدائی شنیده نمی شود ... آیا بجائی رفته اند ؟
(مجدداً سنگ می اندازد) صدای پای است ... نزدیک می شود ... قدمهای جوانی
بطرف من می آید ... آن پیره مرد نمیتواند باین قدمهای تند بیاید . آه چرا نمیتوانم
بدانم کیست ... بلی بیدار شدند ... آیا درین لحظه متوقع ورود من نیست ؟ عینو اگر
تو باشی برای من چه سعادت بزرگ است من یقین دارم که تو نیز مرا مانند سعادت خویش
استقبال میکنی ... فردا افسانه های دلیری من ترا شاد خواهد ساخت ... خداوند ادرب
سه قلعه را به نیروی جوانی و قدرت شما متکشودم درب این قلعه را بروی نیازهای
من باز کن ! ... اینجا آغوش سعادت بروی من باز میشود ... آغوش پیره مردی
که چون فرزندش مرادوست دارد ... آغوش محبوبی که او را از جان دوست دارم ...
آه بین الطلوع عین تاریکی و روشنی را بهم آمیخته است ... آیا خواهم تو انست پیش
از طلوع خود را به اردو برسانم ... (از پشت دروازه صدای زنی جوان شنیده می شود) :
کیست و کرا میخواهد ؟

خلمی : این من هستم . کسی که بصدای تو آشناست ...

عینو : من نمیدانم تو که هستی و کرا میخواهی ...

خلمی : دروازه را باز کن ... این من هستم . آیا صدای مرا نمیشناسی .. کجا کجا است
عینو : کجا کجا سه ماه پیش مرده است تو که از مرگت او خبر نداری چطور میتوانی دعوی
آشنائی کنی ؟ ۱۴

خلمی : مرده است ... آه ... دروازه را باز کن تا با هم گریه کنیم این من هستم ...
خلمی ...

عینو : خلمی با عسا کر فاتح می آید ... او با صدای دهل و شیپور فاتحین می آید .
او با جوانان و سپاهیان می آید ... باز گردن ترانی شناسم ...

خلمی : من کسی دیگر نیستم ... عینو من خلمی هستم آیا اینقدر زود فراموش
شده ام ؟ ۱۵

عینو: آیا فو چیکه آواز فتح آن آفاق راپز کرده است چنین خموشانه بشهر وارد شده است ..... بی دهل و شیپور می آید..... آیا لعلمی از فاتحین نیست؟
 لعلمی: من لعلمی هستم... زنده و فاتح بازگشته ام. چرا درب قلعه را سر راست بروی من نمیکشائی ..... چرا مرانهمی شناسی ..... وقت میگذرد ..... شتاب کن و مرا دریاب .....
 عینو: ترا چه شده است... تنها سستی؟

لعلمی: چیزی نیست... دروازه را باز کن... آری تنها هستم.
 عینو: چرا تنها آمدی...

لعلمی: برای آنکه دیگر توان نداشتم مهجور با شمو تنو انم ترا ببینم. بیشتر از دیگران آمدم تا با انگاه مختصری بر تو، فردا خود را حقیقتاً بزرگ و فاتح ببینم. من باید زود بازگردم...
 عینو: چرا زود باز میگردی...

لعلمی: برای آنکه باید با عساکر یکجا بشهر وارد شوم. پیش از آنکه روز شود باید در ار دو باشم... سه میل راه در پیش دارم.

عینو: درب این قلعه بروی کسی باز نمیشود که برای خا طریك زن قا نو ن را بشکند و و خلیفه را فراموش کند.....

لعلمی: عینو این صدای تست که قلب مرا می شکند؟

عینو: بلی باز گرد من نمی توانم ترا ببینم...

لعلمی: مرا عفو کن... اگر بدرت زنده می بود چنین نمیگرد...
 عینو: به مرد گمان ته مت مکن... باز گرد... بر و تا قا نو ن ترا عفو کند...

(اگر یه گیلوی او را می گیرد)

لعلمی: (ما یو سانه باز میگردد) بلی تا قا نو ن...
 عینو: (ما یو سانه باز میگردد) بلی تا قا نو ن...

پرده می افتد

پایان

پښتو د شاهانو په دربار کې

شاهلی بڼوا

د پخوانو پښتنو د عامې طبقې او غریبانو خو هم د نوي د لاسه وشوه چه پښتو ئې د زمانې د هر راز

شاهلی بڼوا

ژبي شاعران پکښې پيدا شوه او د خپلې ژبې ادب ئې تر خپله و سه پورې ، د نو رو په زړو کالو روزل شو وژبو له ادبه سره تقریباً څنگ پر څنگ ودر اوه ځکه شه هم دوی شاهان نه وه ، مگر بيا ئې هم خپل د غر بې پکور کښې د ملي ژبې د پانگې زياتولو دياره راز راز « پتي خزانه » راغونډې کړې دي ، چه اوس ئې د پښتو فضلا ځکه د سلېمان ماسکوله اېږ دي . څخه نيمه چپاوشوې خزانه را باسي او کله دمعد هونک پر « پته خزانه » چه د پښتوله هر راز مرغلرو ځکه ده پېښېږي ، کله ده هيلمند پر غاړو د بست په کښه والو کښې د « سالو و زمه » اتوی او کله د شيخ متي کړه « د خدای د مینې » څرک پلاس ور ځي . ځکه نو اوس غواړي چه سر بېره د غر بيانو پر کورود پښو انيو شاهانو په دربارو کښې هم پښتو ولوی او مقام ئې ځانته څرگند کړي .

د بريده مگر تاسې ته خوبه تره معلومه ده چه انسان په ژوند کښې چه هر څو ئې اوږدېږي هغونی ئې د ژوند مشکلات او اړي هم ډېرېږي ، په افکارو کښې هم دهغه انسان افکار چه ساده او بسيط ژوند لري دهغه انسان له افکارو سره چه عقيد او لوړ ژوند کړي ډېر توپير لري ، د ساده ژوند افکار ساده او محدود دي ، د لوړ ژوند افکار که څه هم لوړ به وي ، مگر په همغه اندازه پر شانه او پاشلي هم وي ، ډېر خلک چه دخپلو افکارو پر اداره کولو واک نلري ليدل شوی دی چه د ډېريو افکارو تر اغېزې لاندې ئې خپل موجوديت بايللی دی ، کله وي چه يوه جزوی مسئله ئې افکار جلب کړي او هغی مسئلې ته تر لزوم ډېر زيات اهميت ورکوي او کله بيا وي چه ډېره مهمه موضوع ئې (چه فرضاً د بولمات ژوند پورې تړلوی) له نظره ولوېږي او هيڅ اهميت نه ورکوي .

اوس نوراشی خپل شاهان وگورو (۱) چه تردې تأثير لاندی راغلی دی که نه ؟ او په هغه بحرانی وضعیت کې چې یوه عجمی وزیر به ویل : « زه په هنداره کې نه گورم چه دیو عجمی مخ ونه وینم . پښتو شاهانو چه هم د اسلام او هم د ملیت مینان وه څه حال درلود ؟ ددې پوښتنو ځواب خو به پخپله په لاندی کړښو ووايه شی .

او په مختصر ډول به د هغو شاهانو نو مونه چه پښتو ې پخپلو در بارو کې رو زلې ده په ترتیب سره راوړو او د هغو د خدمتو چه خپلې ژبې ته ې کړی دی تر هغه لحایه چه مو وسوی یادونه و کو :

۱ : - دامیر کروړ پښتو پالنه (۱۰۰هـ)

امیر کروړ دامیر پولاد سوری زوی و ، او د غور له سوری پښتو شاهانو څخه و ، چه په ۱۳۹هـ کال د غور په « مندیش » کېنې پاچاشو ، او جهان پهلوان ې باله ، د غور کوټونه او د بالیشان او خیصار او تمران مانې او برکوشک ې ټول تر حکمرانی لاندی وه (۲) وایی چه ډېر غښتلی پهلوان و ، په یوه تن له سلو جنگاورانو سره جنگېده ځکه ې نو « کروړ » باله (۳) چه په پښتو کې هم د الفت تراوسه د کلمک اوسخت په معنی استعمال دی نصر لودی وایی :-

گروه می هغه لرغونی دی اوس هم کروړ په لرغونه یم

په زمینداور کېنې ې هم د مندیش په خبر مانې درلوده او د پتی خزانې مؤلف د تاریخ سوری په حواله لیکي چه دې کورنۍ په قرونوړو په غور بالستان او بست کېنې حکمرانی کوله او د « سهاک » له پښته و (۴) منهاج السراج دده دیلار په حق کېنې داسی لیکي :- « ... امیر فولاد غوری یکی از فرزندان ملک شنسب بن خرنک بود اطراف جبال غور در تصرف او بودند و نام پدران خود را احیا کرد .. (۵) » داپاچایوازی د افتخار نلری چه د نورو په شان ې خپله ملی ژبه له لاسه نده ایستلې بلکه تر ټولو ې دالوی افتخاردی چه پخپله د پښتو ژبې زبردست شاعر دی اولکه د جنگ په میدان کېنې چه کروړ پهلوان و دخپل ژبې د ادب په میدان کېنې هم هغه گړندی پهلوان دی چه د پښتو د ادب تاریخ ې پخپلو لوړو اشعارو دوولس سوه کاله دمخه کړاوپه ۱۰۰هـ کېنې ې پښتو ژبه یوه پخوانی او با عظمته ژبه معرفی کړه ، تاسی دده دویارنی داڅو بیتونه وواياست :

دامیر کروړ جهان پهلوان و یار نه

ز یم ز مری پر دې نړۍ له ماته تل (۶) نسته

په هندو سندو پر تخا راو پر کا بل نسته
بل په زابل نسته له ماتل نسته

(۱) تراسلام وروسته شاهان مقصد دی . (۲) پته خزانه - قلمی ۱۴ مخ

(۳) پته خزانه - قلمی ۱۵ مخ (۴) سهاک هغه تاریخی ساکا یا ضحاک دی .

(۵) حقیقات ناصر (۶) اتل = نابغه

غشي دمن می لخی ، بر ینشا پر مهر خمنو با ندی
په ژوبله یونم (۱) یرغالم (۲) پر تښتید نو با ندی
په ما تیدونوباندی له ما اتل نسته

❖ ❖ ❖ ❖

زما دبریو پر خول تا وینزی هسک (۳) په نمځ وپه ویاړ (۴)
د آس له سوومی مخکهرینېدی غرونه کا ندن لټار
کر م ایوادونه اوجاړ له ما اتل نسته

❖ ❖ ❖ ❖

زما دتو ری تر شپول لاندی دی هرات و جر وم
غرج وبامیان وتخا ر بولی نوم زما په اودوم (۵)
زه پیژند ویم په روم له ما اتل نسته

❖ ❖ ❖ ❖

پر مرو زما غشي لونی داری دښن (۶) را څخه
دهر یو الر ود پر څنډه ونم تښتی پلن (۷) را څخه
رپی زدن را څخه له ما اتل نسته

❖ ❖ ❖ ❖

دز رنج سو به می دتو ری په مخسو رو کره
په با داری می لوډاوی د کول د سور وکره
سترمی تر بورو کره له ما اتل نسته

❖ ❖ ❖ ❖

خیلو وگره و لره لور (۸) پیر زوینه کوم
دوی په د اډینه ښه با مم ښه ښه رو ز نه کوم
تل ټی و د نه کوم له ما اتل نسته

❖ ❖ ❖ ❖

پر لو یو غرومی وینا درومی نه په څنډه و په تال
نړۍ زما ده نوم می بولی پر دریخ (۹) ستا یوال (۱۰)
په ورغو، شپو، میاشتو، کال له ما اتل نسته

❖ ❖ ❖ ❖

ښه نواوس چه مو داو یاړنه ولوستله باید دقیق شو چه آیا یوه ژبه باید خوزره کاله وروزله شی چه پس له هغه داسی پاڅه اوله فصاحته ډاک خونډ ور اشعار پکښې پیدا شی ؟

(۱) یونم = سفر کوم (۲) یرغالم = یرغل کوم (۳) هسک = آسمان (۴) ویاړ = افتخار
(۵) اودوم = چاره او علاج درو حانیت له خوا (۶) دښن = غلیم (۷) پلن = پلې او پیاده
(۸) لور = پیرزوینه (۹) دریخ = منبر (۱۰) ستا یوال = خطیب .

ددې پښتون پهلوان دياره هم دومره خدمت کافي دی چه د پښتو دياره نې کړې دی او بردي سر پرېمدا پهلوان شاعر پخواو اشعارو کيڼې د پښتو د ۱۲ سوه کا لويځوا سبک او شېکې هم راښيي، دده په ټوله وياړنه کيڼې يواځېنې اوږدې لقت هم نشته، ټول لغات پښتودي. وزن او بحر يې خپل دی تشبېهات يې ساده او طبيعي دي، پردي اغېزه هيڅ نه پکيڼې لېدله کېږي، مونږ دېلرو دملی وياړنی اولور د عزم سره اشنا کوی، تاسی وگوری، په دې بيتو کيڼې يو عالم ملی وياړنه او لور د همت لخلېږي چه وايي،

زما د بريو پر خول تاوېږي هسک په نمځ ويه وياړ د آس له سوومي مخکې رېږي غر ونه کاندم لټاړ
کرم ايوا دونه اوجاړ له ما تېل نسته

البته دغسې اشعارو ته پاک سپېڅلی ملی اشعارو ويلای شو، ځکه چه ملی لور د احساسات په داسی توگه پکيڼې ځای شوی دی چه ديوه پښتون زلمی پهلوان څخه هم داشان هيله کېږي اديو پښتو پهلوان بايد همداسی خپل دمياني احساسات څرگند کړي. خصوصاً «د بريو پر خول د هسک تاوېدل، د آس له سوومي مخکې رېږدېدل، د توري شپول، نوم په اودوم يادېدل، د توري مغسور، پر لويو غرو وينا درومل...» څه له نزاکته د کي جملې دي چه د پښتوالی په مدرسه کيڼې دملی لوستو مهم عنوانونه تشکيلوي.

ددې زلمی پښتون پهلوان شعر پر مونږ زيری کوی چه سوري کورنۍ اود دوی شاهان له سره تر يايه ټول پښتانه اوداسی پښتانه وه چه پښتو يې ژبه وه او پښتو يې روزله. يو ملی قائد چه دخپلی ملی ژبی سره دومره علاقه و اړی چه د ژبی شاعر وی نو د نورو افرا دومينه هم تاسی له دې څخه ښه اټکلولای شۍ.

ځکه شيخ کټه چه له تاريخ سوري څخه نقل کوی دې پهلوان هر کله شعر ونه ويل او په ۱۵۴ هجري کال دېوشنچ په جنگو کيڼې مړ شو او ترده وروسته يې زوی امير ناصر ايو ا دونه ضبط کړل اودغور اوسوراو بس اوزمين ناوړ پر مخکو غاوند شو (۱)

د سوري شاهانو د پښتو پالني اثر:

۱- هم دادسوري شاهانو د پښتو پالني انگروزه وه چه زبدة الفصحاً ابو محمد هاشم ابن زيد السرواني البستي مجبور شو چه دهلمند درود پر غاړه «دسا لور زمه» وليکي ځکه چسه د پښتو «۱» نوم و دی شا عر د سوري شاهانو معا صراو په ۲۲۳ هجري کال دهلمند په «سروان» (۲) کيڼې زينبېدل دی او په بستي کيڼې يې خپل تعاليمات اداو کيڼې له علماء اوفصحاء څخه پای ته ورسو اي او وروسته ولاړ په عراق کيڼې يې ډېر کلونه د لويو ائيه وڅخه سم وکړه

(۱) په خزانه - قلمی ۱۷ مخ (۲) اوس يې «سروان» کيلا بولي.

اودابن خلاد سره ټي (چه په ابی العیناء مشهور) په بندي اد کښې عمر ونه تېر کړل او له هغه ټي دعر بې بلاغت او اشعار ولوستل او په ۲۹۴ هـ له عراقه بیرته راغی، درې کاله وروسته په بست کښې وفات شو (۱). دپه عربی، پارسی او پښتو شعرونه ویل او هغه وخت چه دده استاد دابن خلاد په سترگو دروند شو نوده به ټي خدمت کاوه اوله هغه خغه به ټي خو اژه خوا اژه شعر ونه اړویدل اود خپل استاد ډیر شعرونه ټي په پښتور اړولی دی. ابن خلاد چه یو ظریف ادیب و، په یوه شعر کښې ټي «درهم» وستا، دده پښتون شا گرد د ستی پخپله خو اژه ژبه دا سی راوا راوه چه مونږ د استاد او شاگرد شعرونه دواړه دلته راوړو:

د استاد اشعار:

من یسملک در همین تعلمت
شفتاه انو اغ الکلام قتل لا
وتقدم الفصحاء فاستمعوا له
ورأيتہ بین الوری مختلا لا
لولا درا همه التی فی کيسه
ارأيتہ شرا لبر يته حالا
ان الفنی اذا تکلم کما ذبا
قالوا صدقت وما نطقتم محالا
واذا الفقير اصاب قالوا لم تصب
وکذبت یا هذا وقت ضللا
ان الدراهم فی المواطن کلها
تکسو والر جالها بته وجلالا
فهی اللسان لمن اراد فصاحته
وهی السلاح لمن اراد قتالا (۲)

د شاه گرد ترجمه:

ژبه هم ښه وینا کاندی چه ټي وینه
دځاوند په لاس کې زراو در همونه
ژبورور له ورځی وینا ټي اړوی
د درهم ځاوندان تلوی په ویا درونه
که در هم ټي ځینی وړک سو، سی نشلی
پر نړۍ ټي وی په خړ و پیژندونه
که بدای سونۍ و بولی خلق وایی
دا وینا ده رشتیا یته له رشتونه
که بهی وزلی و وایی رشتیا خبره...
نور و وایی دا خوشو نۍ دی تیر ونه
هو، درهم ښندی هر چا له لویه برخه
در در هم دځاوند هر لځای پر تمونه
در هم هم ژبه ده که څوک ژبور کښې
ده وسله که څوک په کاندی قتالونه (۳)

ددې پښتون شاعر شعری استعداد او قوت هم دلته څرگند دی چه د خپل استاد اوه بیتونه ټي په اوه بیتو کښې ډېر خواږه اوروان ترجمه کړی دی.

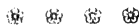
۲: بل کم پښتون ادیب چه دسوری شاهانو په دربار کښې پالل شوی دی شیخ اسعد سوری دی دا پښتون فاضل شاعر دامیر محمد سوری چه دسوری کو رنۍ ورو ستنی پاچا دی معاصرو اوداد پښتو لمری شاعر دی چه په پښتو کښې ټي قصیده داخله کړی ده.

(۱) پټه خزانه - ص ۲۴ (۲) د حبیبی تعلیقات پر پټه خزانه (۳) پټه خزانه - ص ۲۵

د پټی خزانې لیکونکي د « لرغونی بښتانه » په حواله چه هغه بیا له « تاریخ سوری »
 څخه نقل کوي دده په حق کښې داسې لیکي: «... اسمد سوری په غور کښې اوسېده او هلته د سوری
 خاندان په یادشاهي کښې دېر عزتمندو، شیخ اسمد دمحمد زوی و، چه په کابل سنه (۱۲۵۰هـ)
 په بغین (۱) کښې وفات شو. شیخ اسمد علیه الرحمه دېر ښه اشعار ویل... (۲) »
 دده دوستی اوفرب دامیر محمد سوری سره داسې څرگندوی:

« نقل کا: چه سلطان محمود غازي، بر غور باندی دامیر محمد سوری رحمة الله علیه سره چکره
 وکړه او په آهنگرانو (۳) کښې ئې محصور کا. په دې وقت شیخ اسمد هم د آهنگران په کوټه
 کښې و، هغه وقت چه سلطان محمود امیر محمد سوری ونيو او بښدی ئې بوت غزنی ته، نو امیر محمد
 سوری چه خورا زړه وراو عادل او ضابط امیر و، له غیر ته دېند مرسو. او شیخ اسمد چه دوست و،
 دامیر محمد سور، پر مرگ ئې ساندی ویلې په یوه بولـله کښې چه قصیده په عربی ده... (۴) »
 دمحمد هوتک له لیکنې څخه ما ومېږي چه د پټو دې نوموړی شاعر او ادیب دامیر محمد سوری
 په دربار کښې ښه بخای درلود او یقیناً امیر پټو ژبه روزله چه ده په شاهانه دربار کښې د پټو شعرو ویلو جرات
 کولای شو او پس له مرگه ئې هم په پټو ساندی پسی ویلې. د دې دپاره چه دامیر کروړ تر شعرو ورسته
 دهغه وخت د ادب لوړه نمونه راڅرگنده شې د شیخ اسمد د قصیده چه دامیر محمد په مرگ ئې ویلې ده راوړو:

د فلک له چارو څه و کړم کوکار	زموږ لوی هر گل چه خاندی په بهار
هر غټول چه په بید یا غورېده و کا	د پژوی ئې، پانې کاندی نار په نار (۵)
د هر مخو نه د فلک څپره شنه کا	دېر سرو نه کاتر خاورو لاندی زار
دواکمن له سره خول پرې باسی مرسی	د بې وزلو، ویني توی کاندی خونخواړ
چه له برمه ئې زمري ریی (۶) زنگلو کښې	له او کوبه ئې داری (۷) ترو جبار
هم پېغشی سکني دال د ژوبلورو (۸)	رستم ان لښی لښی کاندی په دار
چه ئې ملاوی نه کڼې پېږی په غښتلیو	دا فلک پرو کاڅه کاري گزار ؟
په یوه گردښت ئې پر پیا سې له برمه	نه ئې غشی، نه لښی، وی نه ئې سپار

څه تېری څه ظلم کاندې اې فلکه ! ستاله لاسه ندی هېڅ گل بېله خار

- (۱) بغنی د زمېند اور او غور په منځ کښې یوه ناوړه ده چه اوس هم په دغه نامه یادېږي.
 (۲) پټه خزانه - ص ۱۷ (۳) آهنگران، په غور کښې یوه ټینگه کلاوه. (۴) پټه خزانه ص ۱۷
 (۵) احتمال لری چه «تاریخ تار» وی. (۶) د بی - په اوسنۍ املا «ریږي» (۷) داری - د دار پېږی.
 (۸) ژوبلور = جنگاور = عسکر جنگی

په وېر. زولوړ (۱) نکرې په زده کړاډی
 هېڅ روغی می په زده نسته ستا له خوړه
 له تېر یو دی اوښی خاشی له اوړ یخو
 نه به لاس وا ځلې له خوړه نه به اوړې
 نه به زده وسو خوې په هېچا باندی
 نه به وصل کړې مین له بل مېشه
 ستا له لاسه دی پراته زوېل زکېروی کا
 کله غوڅی کاندی مرا ندی د زړه گېو
 کله ټکې وا چو ی پر نا ز ولبو
 کله غوړ لڅو ی وا کمڼ له پلازونو

پر نټلیو اوړ وې د غم نا تار
 پېلو ی په ژدا ژد مین له یار
 چینی ژاړی په ورېت ورت ستا له شنار
 نه به ملا (۲) کړی له یی وزلو له ترار
 نه به پر یو زی له کر د ښته له مدار
 نه به در مای (۳) ټپو نه دا فگار
 هر پلوت ته قبی زد ونه به لڅار لڅار
 کله تیر با سی و کړی هو ښیا ر
 کړه څیری کړی کړېوان د نمځی چار (۴)
 کله کښینوې په خاور وکې بادار

په پښتو کې

زموږ پر زړونو دی نن بیا یو غشی ووشت
 پر سوریو باندی ویرېر یو وت له پاسه
 یو وار سو اسیر پلاس د میر خمنو -
 په سارو (۵) ئی و دان آ هنګران و
 د محمود د ژ وېلو رو پلاس کښوت
 ننګیا لېو لر ه قید مې ینه د م لڅکه
 تر نړۍ ئې غوره خا وری هلویره کا
 په دې ویرد غورو کړی تور نری سول
 کوره خاشی رنې او ښی له دې غرو نو
 نه هغه زرغا (۱۰) د غرونو د بید یا ده
 نه غټول بیا زر غونډې ی په لاسو نو

ودی ژوبلله په دی غشی هزار
 محمد واکمن چه ولاړی په بل دار
 انتقال ئی و کړه قبر له بل وار
 په ټیکنه (۶) و پردرست جهان اوڅار
 چه غزنه ته ئی بیا تللی په تلو ار
 سه (۷) ئی والو تله هسک ته پردې لار
 د زمر یو په بهر یو (۸) کله وی څوان
 په دې ویر ، رناتیا رده سو له د ښار
 د اکړونکې (۹) سادی لی په شور هار
 نه د زړه کړیو په سساد ی کتھار
 نه بامی (۱۱) بیامسیده کا په کپسار

(۱) اور = پیرزوینه (۲) ملا = ملګری
 متقی ویرمیز کار (۵) سارو = انصاف اصلاح
 (۸) بهرۍ = زولانه (۹) کړونکې = آښار
 (۱۱) بامی یو گل دی

(۳) درمل = دوا (۴) نمځی چار =
 (۶) ټیکنه = عدل (۷) سه مخفف ساه
 (۱۰) زرغا = سرسبزی

نه له غرجه (۱) بیا راځي کاروان دمنیکو
دېسر لی او ره تو دې او ښی توبه
دا په څه څه «محمد» ولاړ له نړۍ
نه ښکاره بېرې هغه سور دسور په لټو
چه به نجلایو په نشا پکې خند له ،
هغه غور په ویر ناتار دواکمن کښنوست
لاس دی ماتسه ای فلکه! چه دی وکا
شین زدکی فلکه! ولی لا ولاړیسی؟
مخکې! ولی په اېز دلونه پر بوزې!
چه زمري غوندي واکمن ځي له جهان
سیخ په تا ای محمد! د غور لروې!
ته پر ننگه وې ولاړ په ننگ کې مرسوي
که سوری دی په تنګ ویر کاندې ویرمن سول
په جنت کی دی وه تون (۳) زموز واکمنه

نه را درومي غورته بیا جو پې دشار (۲)
مر غلری به نیسان نکړی تشار
په و یرنه ځي سو غور ټول سو گو ار
نه خلیږي هغه لمر پر دې د یار
چه به یفلو کا اتې قطار قطار
هغه غور سو د جاندم غوندي سور آرد
محمد غوندي زمري د مړینې ښکار
ای دغور غرونو په څه نسوی غبار؟
لاندې باندې سه! چه وړک سې داشعار
چه څوک نکړی په نړۍ باندې قرار
په نړۍ به نوی ستا د عدل سار
هم پر ننگه دی په ننگه کا لځان جبار
هم به و یاری ستا په نوم ستا په تبار
هم په تا دی وی ډېر اور د غفار (۴)

۲. - دسلطان شهاب الدین غوری پښتو پالنه (۵۶۹-۶۰۲هـ)

له تاریخي قیاس او معلوماتو څرگندېږي چه دې غوری شهنشاه د پښتو سره مېشه درلوده او پښتو شعراو ته ځې په دربار کېږي لځای وړ کړی و ، او ډېر مخوروه . هلمته به ځې پښتو سندرې بوللې او هر وخت به د شاه په جنگو کېږي هم حاضر وه ، مثلاً د پښتو یغوانی شاعر اوادیب «ښکارندوی» به دې دربار کېږي پالل شوی دی او د محمد هوتک له لیکنې څخه ښکاره بېرې چه (ښکارندوی) دسلطان شهاب الدین غوری ادبی مشاور و ، او پر شاه ځې ډېر قدر درلود ، دی داسی لیکي :- «ښکارندوی مېشته دغورو ، او کله کله به په غزنه او بخت کې هم اوسېده . پلار ځې احمد نومیده

(۱) غر جرجستان یا غرستان یا غرستان زموږ د وطن تاریخي لځای دی یا قوت په معجم البلدان کېږي وائې چه ددې کلمې اصل «غر» دي او حدود ځې داسی ټاکي: لمر لویده هرات ، لمر خاته غور ، شمالاً مروالروډ جنوباً غزنه .

(۲) دشار په شاوخوا کېږي حدود العالم داسی لیکي:- «که قصبه او بشین است ومهتر این ناحیت را شار خوانند جائی بسیار غله و کشت و برزو آ بادانست وهمه کوهست» (ص ۵۸ حدود العالم) له دې څرگند بېرې چه دغر جستان مشر ځې «شار» باله .

(۳) تون= جای ، دظرف توری دی . (۴) پټه خزانه ص ۱۹-۲۰

اودغور د فیروز کوه (۱) کوټوالو، ښکارندوی، سلطان شهاب الدین والدینا محمد سام شنبانی په یادشاهۍ کې مخور او د درناوی خاوندو، اوسه وخت چه هغه سلطان پر هند یرغل کاوه. ښکارندوی چه شاعر او عالم سړی و. هم د هغه سلطان په لیکرو کې و او هسې وائی؛ چه ښکارندوی په مدح کې د سلطان محمد سام او سلطان غیاث الدین غوری د ستاینې قصیدې لري چه بوللی دی (۲) « له پورته لیکنې معلومېږي چه دی سلطان پښتو ته په درنه ستر که کتل اوداپوره ټاپوی چه ده راو غوری شاهانو ژبه پښتو ده او پښتو ټاپی پراخه سره ویاړه؛ ځکه چه دهر دربار شاعر مجبور دی چه دیادشاه په ژبه دیادشاه مدح اوستاینه وکړی. دلته نو دښینو مؤرخینو بغه اشتباه چه غوریان ټاپی د پښتو ټاپه ندی بللی بالکل رفع کېږي. بیهقي وائی کم وخت چه امیر مسعود (۴۱۱ هـ) دور میشت د حصار د نیولو دپاره غور ته ولاړ. نو ټاپی د حصار خاوندانو ته دوه پوهان بوالحسن خلف اوشیروان ورو لېږل چه ددوی په مینځ کې ترجمانی وکړی (۳) بار تولد مستشرق هم لیکي چه د غوریانو ژبه دومره جلاوه چه امیر مسعود د مترجم یو واسطه دهنو سره خبری کواي (۴) هولدج د غور ژبه داسی لیکي: «اهالی آن بالسان مخصوص تکلم میکنند که مشابه به لسان اهالی خراسان نمیباشد» (۵) له دی ټولو څخه څرگندېږي چه د غوریانو ژبه فارسی نه وه اود پتی خزانی په دلیل ضرور پښتو وه. ښکارندوی دا آثارو په باره کې په خزانه د محمد بن علی امخولی وائی: «چه په بڼه کی مادده دیوالو غټ کتاب ولېده اوله هغه څخه می دښه بولله چه د محمد سام علیه الرحمه ستاینه ده وکتابه. (۶)» دده دافصیده ډېره خوږه اود پښتو د ادب لوړه نمونه ده؛

د سلطانی ستاینه

د پسرلي ښکلو نکی بیا کړه ښکارونه	بیانې و لوندل په غرونو کې لالونه
مخکې شته، لاشونه شته، لمنی شنې سوي	طیلسان زمردي واغو سته غرونه
د نېسان مشاطي لاس د مچېدو دی	مرغلرو باندي وښکېل بڼونه
دغو اوجندی (۷) خاندی وریدی ته	زرغو نو بڼو کی ناخنی زلمی جونته

(۱) فیروز کوه د غوری شاهانو بایښت و (۲) پته خزانه ص ۲۰-۲۱ (۳) تاریخ بیهقي ص ۱۲۵ عبارت داسی دی: «تا امیر حرکت کرد بر آن جانب دانستمندی را بر سولی آنجا فرستاد و مرد غوری را، از آن بوالحسن و شیروان تا ترجمانی کنند و بیغایهای قوی داد و بیم و امید...» (۴) جغرافیای تاریخی ایران بار تولد ص ۱۰۴ (۵) ص ۲۱۱ دروازه های هند Cates of india ص ۱۶۲ کابل کالنۍ ۱۳۲۱ (۶) پته خزانه ص ۲۰-۲۱ (۷) جنبدی - گل، داکلمه د قدماو په شعارو کې ډېره راغلې اود گل په مناده. که څه هم اوس له معاورې او بدلې ده مگر څرگندېږي چه پتو ټاپی ته جنبدی وایه، دلم جنبدی» د مغوزک تراوسه په پښتو کې استعمال دی او هم تراوسه «جنبدی خان» یعنی گل خان نومونه په پښتو کې ډېر دی.

لکه ناوې چه سور ټيک په تندۍ وکا
مرغلري چه او رو وخو نو ليه (۲)
زرغو نو مخکو کی لخل (۳) کالکه ستوری
سپینی واورۍ وبلېده کاندۍ بهنېزۍ
هر پلورنې والې بهاندۍ خاندۍ
هر پلو دگلو وړم دی لونلی
دمسیح په یو به مرو ژوندون بیا موند
له مرو خاورو ئې آغلی (۵) گل راویوست
سړی جاجی (۶) چه رامشت کړ رامشتگرو
په برېښ چه بزغ د چونو توغو بزېده مسی
دزلا (۱۰) ټاپی را غلی دی پر جنه یو
د یو پلو مخ سور کړ ئی پسرلی دی
دهندارو په خپرغرونه سپین وړنگن دی
په غورخښک غورخښک له خولې لږکونه باسی
نه به چونۍ په ستا په دجنه یو مودسی
د شنب د کپا له ختلی لمر دی -

هسی وگانهل (۱) غټولو سره پسلو نه
په لخل ئی سو رانه خپار د بڼو نه
چه پر هسک باندۍ لخلېزۍ ، سپین گلونه (۴)
لکه او بڼی د مین په کر بو ا نو نه
له خو ښه سر و هی له سپنګر و نه
ته وارا غله له ختنه کړا نو نه
پسرلی مگر مسیح سو په یو کړ و نه ؟
وج پېد یا او غر ئی کړ له جنتو نه
گېڅ چونۍ (۷) چه په بڼ و کا زغو نه
توا چندی (۸) سره پېودی اشلکو نه (۹)
لکه پیغله غو ټی کاندۍ مکېز و نه
یو دېل په غاړه اچوی لاسو نه
چه پروا ورو باندۍ لخل وکا لرو نه
لکه شپ (۱۱) هاتی شپا کاندۍ سپندونه
نه به مودسم د سلطان په صفتونه
د پسرلی په دود ودان له ده رغو نه
الخ . . . .

(۱) وگانهل = د کپې یا کانهې، ماضی صیغه ده ، که څه هم اوس داسی فعل مستعمل نه دی
مگر معلومېزۍ چه پخوا داسی افعال هم په ژبه کپې وه . چه نور مثالونه ئی هم په پخواني ادب
کپې شته لکه یونل ، یرغلیل ، خونول یانور... (۲) خونول ، خونۍ - تار ، خونول - تارول
چه دامصدر او فعل هم اوس استعمال نلری ، فقط « خونۍ » شته .
(۳) لخل = لخلېل ، لخلېت . (۴) ددی بیت کلمات دشعري ضرورت له حیثه سره اوښتی دی ،
دبیت مقصد داسی دی : « زرغو نو مخکو کپې سپین گلونه هسی لخل کاء لکه ستوری چه پر هسک
باندۍ لخلېزۍ » (۵) آغلی = ښکلی ، ښائسته ، دالفت دپښتو په وروستیو ادبیاتو کپې هم دیراغلی
مثلاً عبدالقادر وایی : په لاری تللم په مخه راغله په مخ ترگله ښائسته آغله
پیر محمد کاکروایی : حصار د مینې په لوی کړنگ شوم اوس رارسېزئ خپلو آغلیو
(۶) جاجی = فعل دی ، یعنی فکر کوی . اوس د الفت که څه هم د پر مستعمل نه دی مگر
دلخېنو پښتو په منځ کښی لاشته . (۷) چونۍ = بلبل ، کاکړان ئی « خاچونۍ » بولی
(۸) چندی یعنی شاعر ، چه دا کلمه ډېره پخوانۍ آریائی کلمه ده اوتر هغه وخته پښتو ژوندۍ ساتلې وه .
(۹) اشلک یعنی شعر چه داهم پخوانۍ پښتو کلمه ده (۱۰) زلما = زلمیتوب (۱۱) شپ = مست

او هم دار نکه ملکيار د پښتو پياوړی شاعر په دې دربار کښې روزل شوی دی چه د ملکيار مفصل ذکر د پښتانه شعر د لمرې ټوک په ۵۴-۵۵ مخو کښې راغلی دی .

۳:- سلطان غياث الدين غوری (د ۵۶۰ هـ ، حدود)

ددې سلطان په دربار کښې هم پښتو قصايد لوستل کيدل او زموږ پخوانی شاعر «تایمنی» ددې دربار شاعر و، ددې شاعر پناه په غور کښې یو قوم شته چه د نیکه نوم ئې تیمن و، څنگه چه تاریخ څرگنده کړې ده تیمن د کاکړ زوی دی (۱) چه د کاکړ نیکه مزار د هرات د مسجد جامع په وړه کښې دی او ما لیدلی دی . نو دا څرگند یږي چه د تیمنو ژبه هم د سلطان غياث الدين په وختو کښې پښتو وه . دده خوبه چه د سلطان په مدح کښې ئې ویلې دادی :

نن زه د غېږم په صفت د سلطان	چه دی بادارغا زی ملک دجهان
د فیروز کوه او غور رناله ده	هم د تیرو تورو بر پښانه ده
چه توره وکازي چرتون کی خالی	غلیم ئې کله کړی په توره سیالی
غیاثا لدین دغور زمري عالیشان	دا سلام دین دده په توره رو بیان

❦ ❦ ❦

غیاثا لدین دجهان لمر دی نا	عالم لده د هر بهر ور دی نا
هند ئې رو بیانه په اسلام کی نا	له لځانې خو نی خیر الا نام کی نا
چه ئې په غور کی نیلی زین کی نا	پر کافرانو ئې نا ورین کی نا
تل دی بری وی دغازی پر میدان	زه «تایمنی» ستا پنه کرم د سلطان (۲)

۴:- د سلطان حمید لودی پښتو پالنه (۳۵۱-۳۹۰ هـ)

لځینی غو لیدلی دی وایی د لودیانو کورنۍ پښتانه وه ، مگر دا سپوه ده لځکه چه د لودی شاهانو کورنۍ علاوه پردې چه پښتانه وه ، د پښتو ژبی مینان او شاعران هم وه او په پښتو کښې ئې خواږه خواږه شعرونه ویلې دی او پخپلو منځو کښې ئې شعری مناظرې سره کولې ، مثلاً کوم وخت چه شیخ حمید د ملتان پاچاشو ، نو ئې خپل وراره شیخ رضی پښتونځو اته ولېزه چه د هغو غرو خلق دا سلام دین ته را وبولی ، شیخ رضی راغی دوه کاله د کسې په غرو کښې گرزیده او هلته ئې دېر مغلوک مسلمان کړل (۳) په دې وخت کښې د شیخ حمید زوی نصر په ملتان کښې د ملاحده له استاخو سره کښېناست اوله دوی څخه ئې د الحاد او اسما عیلي فرقې عقاید زده کړل اود دوی په اعتقاد وگرو هیده چه شیخ حمید وفات شو نو ئې پر لځای نصر کښېناست اود الحاد ترویج ئې غوړه کړ

(۱) خورشید جهان ، (۲) پښتانه شعرا ۵۷-۵۸ مخ لمرې ټوک . (۳) په خزانه ص ۲۹

اوقر امطه پي را و ستل، شيخ رضی چه سو چه مسلمان و ، خپل و ر ا ر ه « نصر » ته ئې داسی پلار کي و کپل اوواځي ستول (۱)؛

دالجا د په لور دی تر پل
موزرو نلای په زیار نه -
ارغون (۴) ولی کرو هید لې -
هغه گروه دی اوس آډه (۶) کړ
لو دی ستایه نامه سپک سو
نصر ه ۱ نه مویي له کپا له

گروه (۲) دی زموز و کوراوه (۳)
تاپه سور و تور او ه -
چه دی گوښی (۵) ادا و ه
چه پلر و دی رنبا و ه
که هر خو مو در نا و ه
لو دی نه ئې په کا و ه (۷)

زموز رغا (۸) ده ستا له گرو هه

دور لخلوی (۹) په رغا و ه

نصر اودی ته چه داعتاب ورسیده نوده ئې داسی غبرگون وکا

دالجا د په تور ، تورن سوم
زما دښته هسی تورا (۱۰) کړی
له ا سلام نه تر پلمه -
گروه می هغه لرغونی دی
د اسلام پر هسک به لخم (۱۱)
دلو دی زوی سنتی یم
تورانې دښن چه وایی،
دائې تورا تاسی در و هو
ددښنو وینا وی مغزیه (۱۲)

زه ارغون خو ملجده یم
که ملجده یم د دښنه یم
تورا نو څخه په تر پله یم
اوس هم کروړ په ارغونه یم
و تورا نو ته تیاره یم
د حمید له لور کپا له یم
زه له گرو هه په آډه یم
زه مومن ستاسی په تله یم
زه لودی یمه خوزه یم (۱۳)

(۱) پته خزانه ص ۳۲ (۲) گروه = دین ، گرو هیدل عقیده در لودل ، خوشحال خان وایی ،

نه ئې زده په مانر مینې نه گرو هینې خدایه څه می سرو کار شوله کافره ؟

(۳) کورول = کوره کول ، ویرا نول ، په مجاوره کښې وایی «زما خط دی کوره کړ»

(۴) لرغون = پخوا (۵) گوښی : په دې اشعارو کښې د «وروسته» په معنی راغلی ، مگر اوس

د «تنها» معنا ښندی (۶) آډه ، دالول څخه جوړشوی ، چه اوس دالفت له منځه تللی

(۷) کاوه ، که څه هم دالفت دلته د کول له مصدره ښکاري ، چه د «کړه» او فعل معنا

ورکوي ، مگر زما په عقیده دالفت ، دآریایي لغتو «کاوه ، کیانی ، کي» سره اړه لري

(۸) رغا = رغول ، چه اوس هم دالفت مناسباتو پر قطع دلالت کوي ، وایی «له ماڅخه ئې ورغوله»

یعنی مناسبات ئې راسره پرېکړه . (۹) ور لخلوی = قیامت : یعنی لویه ورځ (۱۰) تورا = اقترا ، تهمت

(۱۱) لخم = لخلېزم . (۱۲) مغزیه = مه غوړباسه ، مه غوړه . (۱۳) پته خزانه ص ۲۹ ، ۳۰

ښه نو ، اوس ایا سره له دې پورته اثباته ویلای شو ، چهلودی کورنۍ پښتانه نه وه ؟
 په ، به دې دربار کې هم د پښتنو شاهانو دنورو دربارو په شان پښتو ژبه ژوندۍ وه
 او روزله کېدله .
 بلکه دا جمله ددوی د پښتنې احساساتو ښه نمایشدگی کوی چه وایی :-
 « زه لودی یمه خو زه یم ! »

۵ :- د سلطان فیروز شاه پښتو پالنه (۷۵۲هـ)

پښتون سلطان فیروز شاه د سالار رجب زوی اود غازي ملک خان مشهور په « سلطان تغلق شاه »
 وراره و، چه دخپل اکا زوی سلطان محمد شاه تر مرگ وروسته د مجرمي په ۲۴ (۷۵۲هـ)
 کال په هندوستان کېې شنه شاه شو (۱) سلطان فیروز شاه دهند دمد نیت دپاره ښه خدمتونه
 وکړه ، ښا رونه ئې جوړه کړه له دهلی څخه ترا کرې پوری ئې سړک بوت ، چه وروسته
 د « شیر شاه » په نامه مشهور شو، ده پنځه درملتونو نه ۱۰۰ حمامه ، ۱۰۰ هديرې ، ۱۵۰ خانان ،
 ۱۰۰ پلو نه جوړه کړی دی (۲) .

سلطان فیروز شاه ښه علم دوسته باچا هم و ، دده په امر « دلائل فیروز شاهی » په حکمت
 طبیعی کېې « تاریخ فیروز شاهی » په تاریخ کېې دوه کتابه ولیکل شوه ، بلکه ده پخپله هم
 د « فتوحات فیروز شاهی » په نامه یو کتاب لیکلی دی (۳) اود فیروز په په جامع کېې ئې په ډبره کېې
 کینلې دی (۴) پردې ټولو سربېره سلطان فیروز شاه د پښتو ژبی مین هم دی او پخپل دربار
 کېې ئې لځای ورکړی و، حتی دده په دربار کېې عزت اولور تابه په پښتو ژبه پوری تړلی
 وه که دچا پښتو ژبه زده وای هغه ډېر معزز و ، اوا متیا زئې در او د شیر محمد خان په
 خورشید جهان کېې ایکی :-

« . . . جز وسیله پښتو وپښتو گوئی در دربار فیروز شاهی احدی را پیش قدمی مقدور نبود ،
 وطائفه افغانه رافیروزشاه از تمام شرفا عزیز تر می داشت و چند مو اضح و مساکن و اماکن که
 افغانه در هند وستان بنا کردند ، در عهد آن پادشاه عالم پناه بود (۵) »
 داپښتو او پښتنوالی پالو نسکی شهنشاه تر ۳۸ کالو پاچهي وروسته دروژي په ۱۸هـ
 ۷۹۰هـ کال وفات شو (۶) .

(۱) د ۱۳۱۵ د طلوع افغان کالنی ۷۱ مخ ، تاریخ سند سید معصوم .

(۲) فرشته ، تاریخ هند (۳) فرشته ص ۲۷۱

(۴) تاریخ فیروز شاهی ، تاریخ هند .

(۵) خورشید جهان ص ۷۲ (۶) تاریخ سند ، تاریخ هند ، دستر نکولاس .

٦: - د سلطان بهاول لودی پښتو پالنه (٨٦٠ هـ)

دایپاوری باچاهم دلودیانو له کورنۍ څخه دی چه پرهندوستان ېې حکمرانی کوله ، داسلامخان تروفات وروسته ده استقلال وموند او تر دېروجنکو وروسته ېې په دهلۍ کښې پرخان خطبه وویلله او سکه ېې ووهله ، پانی پت اولاهور اوهانسی اوحصار اوناگور ېې دملتان ترڅنډو پوری و نیول ، اود هند وانو دراجگانو سره ېې سخت جنگونه کړل ، پواته دیرش کاله ېې پرهندوستان سلطنت وکړ ، دېرعادل او عالم باچاو ، په ٨٩٤ هـ کال وفات شو (١)
دې شهنشا ه دپښتو ژبی سره دېرمینه درلوده اوبخپله هم فی البدیهه ویونکی اوشاعرو ، وایی چه خلیل خان نیازی دهندوستان دبرسات په موسم کښې دالاند پنی ر باعی د سلطان په مدح کښې انشا کړه اود ده په مخ کښې ېې وویل :

خړی اور یخی ژلمی له پا سه   کوپله (٢) زغ کا پیلتون له لا سه
په ، هغه لونۍ گوهر په خول ستا   دا مرجبا کا ستا ز موړموا سه
سلطان سمد ستی دار باعی و ویله :
ملک به زرغون کړم په ور کړه راسه   کوره اور یخی ددا دله پا سه
خول می دعد له بدرو روڼ دی   جهان به زیب مومی زماله لاسه (٣)

٧: - دملی قائد میرویس خان پښتو پالنه (١١٩٩ هـ)

دې ملی قائد که څهم پرخان دشا ه نوم نه دی ایښی ، مگر ټولو پښتنو په مشرتوب منلی و ، دې قائد لیکه دپښتنو دویښ والی سره چه ېې مینه درلوده پښتو هم با ندی گرانه وه ، او دپښتنو شاعرانو قدر ېې کاوه . دپښتنو دلمړۍ مشردی چه پخپل مهم اقدام کښې ېې د رحمان بابا له روحانیه مرسته وغوښتله اولیکه ټول پښتانه چه رحمان بابا ته عقیده لری ده هم په مشکلو مشکلو ملی مسالو کښې رحمان بابا پوښتیده اود پتی خزانۍ لیکونکی دخپل پلار له خولې دافقه داسی لیکلی ده ، چه یوه ورځ ېې پخپلو ملی مقاصدو کښې درحمان بابا دیوان خلاص کا هسی شعرونه وو ،
زه مکتوب غو ندی په پټه خوله کویا یم   خاموشی لهما تیری کاتر غوغا لهما
کښت دعشق په توده زمکه امان چیری ؟   سمندر بویه چه زیست کا په صجر لهما
بله ورځ چه دقندهار په مانجه کښې ملی جرگه وه ، هغه وقت بیجا حاجی میرخان مغفور ،

له رحمان بابا څخه دا بیتونه ولوستل :
چه آسمان ېې مخ پټ کړی په سحابو
چه رقیب را ته تړلی په زنجیرو
خدای وماوته ښکاره کړهغه نمر بیا
خپل حبیب راباندی پرانیت هغه ور بیا

(١) پټه خزانه ص ٣٢ (٢) کوپله : په هند کښې یو خوش آواز مرغدی . (٣) پټه خزانه .

په وصال ټي منت بار او سه ر حمانه! (۱) په صدف کښې دخل نشته د گوهر بيا
زمونږ د ملي قائد ميرويس خان کورنۍ يوازي د پښتو سره مينه نه درلوده ، بلکه د پښتو
ادب ته ټي پښتو نه هم کړې دي ، علاوه پر دې چه ددې کورنۍ نرو پښتو ته په پښتو سترگه
کتل شو ټي هم خپله ژبه له نظره نه ده ايستلې ، ملا ميرمن نازو دمير ويس خان مور د پښتو يوه
زبردسته شاعره وه اود پښتو د ادب سره ټي د زړه مينه درلوده او د پښتو د ادبياتو په لړۍ ټولې
کښې درېزې ، وگورلې ، دې ميرمنې په دې لاندې رباعي کښې د ژوندون د بد بڼې او خوش
بڼې دواړې فلسفې څنگه شي لځای کړې دي چه وایې:

سحر که وه ، د نر کس لبعه لاند ه   څا څکي څا څکي ټي له سترگو څښيد ه
ماويل څه دي ، کښلې گله اول ژاړې؟   ده ويل: ژوند مې دی يوه خوله څنډه يده (۲)
نو د ملي قائد مير ويس خان کورنۍ د علم او ادب کورنۍ وه ، او خپله ژبه ټي
تر يوې او زدی دورې وروسته بيا راپا خوله اود دربار ژبه ټي کړه .

دده په مشرتوب کښې پښتانه شاعران:

۱- پښتون سپه سالار سيدال خان ناصر چه د ابدال خان زوی اوباري زوی ناصر و . بلار ټي په ټيله
کښې اوسيده چه د «وازی خوا» په سر يو لځای دی (۳) سيدال خان ناصر د توري سره علم هم
دراود اود خپلې ژبې پښتو شاعرو ، دا خو بيتو نه ده دبڼلی دی :

يار ما له هسې گران شو   را تير تر ټول جهان شو
نور نه وينم په سترگو   جهان ټول راته جانان شو

(۱۹) (۲۰) (۲۱)

دوې زلفې دی اوزدې کړې   پر مخ دی را خپرې کړې
سرې اشرې دې په تندې باندي سپرې کړې   گرزي په باغ کښې به گلو نو کښې نغرې کړې
په اور دی وسوم يا ره   را ته اور تازه بوستان شو

(۲۲) (۲۳) (۲۴)

شبنم پر گلو ښکاري   زما اوښکې داری داری
خوناب لځي ستاله غمه زما په مخکې لاری لاری   تما مه شپه کم تېره په ژړا په ناری ناری
ښکاره سوچه مجنون يم   لېو ټوب مې اوس عيان شو

(۲۵) (۲۶) (۲۷)

۲- ملايير محمد مياجي دملا سرور اخند زوی و ، چه ملا سرور له ميا فقرا الله صاحب څخه استفاضه
کړې وه اوملايير محمد له خپله پلاره فيض وموند ، ملايير محمد د حاجي مير خان سره ملگري و ، او

(۱) پټه خزانه - قلمي ص ۴۶ - ۴۷   (۲) پټه خزانه

(۳) پټه خزانه ص ۹۱ - ۹۳

بیادشاه محمود سره اصفهان ته ولاړ، او دروم علماو ده ته د «پیر افغان» لقب ورکړ (۱) ده یو کتاب په اخلاقو کې لیکلی چې نوم یې «افضل الطریق» باندی ایښی او بل یې «القرایض فی ردالرافض» کتاب تالیف کړی دی، دا کتابونه په پښتو او نظم دی. ملا صاحب د پښتو ښه شاعر و چې اشعار یې په پټه خزانه کې راغلي دي.

۳- ښابو جان بابی چې د کرم خان زوی و، په اتر کې اوسیده، دی هم د حاجی میر خان ملگری او د هغه له خوا په کلات کې حاکم و (۲) په ۱۱۲۹ هـ کال یې د «شاهو گلان» قصه په پښتو نظم کړه. او نو یې قصص العاشقین باندی کېښود. دده دا پښتو له پټی خزانی څخه راغلو و.

عشق

عشق یو هسی تو ر یالی دی	چه پرهر لخی یې بری دی
د عشق اور هسی سو زان دی	چه سو لخی یې جهان دی
زړه یی عشقه کله زړه دی	چه یی عشقه زړه دمر دی
نه دی عشق په یو هر ننگ	کله صلح، کهی جنگ
پښتانه کاندی متل	چه دی خو تر شات غسل
«چه یی عشقه سر کېو دی»	تش یی مغز ه یولا دو دی
زړه یی عشقه په کارنه دی	هم هر زړه سزاو ارنه دی

دیا کانو عشق سزادی

امانت دا دمولادی

۴- داؤد هوتک چې محمد هوتک د پټی خزانی د لیکونکي پلاردی د پښتون د حاجی میرویس خان سره ملگری او د هغه ملی مشر سپه سالار و.

داؤد هوتک د پښتو ښه شاعر و دار باعی دده ده:

چه دچا په زړه کی اورد مینی بل سی	په اور بل یی لمبی گدی حال یی بل سی
اور د مینی کله مری دزړه له مینی	داور بل مینه که تل دزړه په تل سی (۳)

دی په ۱۱۳۶ هجری وفات او په کوکران کې ښخ شو.

۵- ملانور محمد غلجی د ملا یار محمد زوی و او پر ملی فایده یې ډېر قدر درلود، هغه وخت چې ملانور محمد اتیا د دملی فاید میرویس خان په کاله کې د ښځو او کچنیو نجنو معلم واکل شو او هغوی ته به یې لوست کاوه لکه نو پر میرویس خان ډېر گران و، دملی فاید تر مرگ وروسته یی یو کتاب «نافع المسلمین» د شاه حسین په نامه و لیکه، چې ددې کتاب یوه نسخه ما پر و سړ کال پښتو ټولنی ته

(۱) (۲) پټه خزانه، قلمی. (۳) په دې رباعی کې د تجنیس صنعت ښه تحلیلېږی.

وراندې کړه او اوس هلته سته، دا عالم په احاديثو کېږي ډېر تکړه ؤ او د شاه حسين په عصر کېږي ئې په پنجواڼي کېږي د شرعي علومو تدریس کاوه په پښتو ئې شعر هم وایه شعر ئې صوفیانه رنگ لري دا مخس دده دی ،

ته دخدای له حکمه مغرې وه غاړه   نیک اخلاق کړه ته طلب اوښه خوی واړه
تضرع کړه خپل صورت کړه وچه ناړه   ته له ختو یې جوړه سوی تن و یچاره
بیداری کړه په سهار کې زما دلداره (۱)

۸- د زلمی ټولواک شاه حسین پښتو پاڼه (۱۱۳۵ هـ)

زلمی شاه حسین د ملی قاید میرویس خان زوی دی چه در بیع الاول په ۲۳ هـ (۱۱۱۴ هـ) کال د کلات په سیوری کېږي پیداشو. د ذیحجه الحرام په ۲۸ (۱۱۲۷ هـ) چه میریس خان وفات شو ، دی خورلس کلن ؤ او دخپل مشر ورور شاه محمود سره اوسیده په ۱۱۲۹ هـ ، چه عبد العزیز د شاه محمود اکامېر شو نو شاه محمود په قندهار کېږي باچاشو ، په ۱۱۳۵ هـ ئې خپل زلمی ورور شاه حسین باچا کړ چه له قندهار تر فراه بیا تر غزني پوری ئې حکمرانی کوله (۲) او تر ۱۱۵۱ هـ پوری ئې باچې وکړله (۳) دا زلمی باچا د پښتو خوږ ژبی شاعرو، د پښتو په خدمت کېږي ئې تر هر پښتون باچا ډېر زیار وکښ او خپله مینه ئې ورسره ښه څرگنده کړه .

دې زلمی پښتون له هغه وخته چه د مشرتوب واگې ئې پخپل لاس کېږي ونیولې، پښتانه ادبا او شعرائې پر لځان راغونډ کړه او هر کله به ئې ددوې سره ادبي جرگې او پښتنی مجلسونه کول، پخپله به ئې اشعار وویل، دنورو اشعار به ئې اورول. د پښتولیکونکي اشاعران به ئې نازول .

د زلمی شاه حسین دوره هغه لمړۍ دوره ده چه پښتو ته اساساً توجه شوې ده او په پښتو کېږي ښه ښه لیکونکي او شاعران میدان ته راوتلي دی، یا په بل عبارت لکه یارسو ژبه چه په غزنوی دوره فخر کوی همداشان باید پښتو په دې دوره وویاړی اومونږ هم باید دا دوره د پښتو د اساسي ژوند دوره وبولو . هو ، دادیوه پښتون باچا لمړی دربار دی چه محمد هوتک د پښتو بیاوړی ادیب ته امر ورکړ شو چه د پخوا اومعاصرو پښتنو شاعرانو تذکره ولیکي اودهمدې دربار برکت دی چه د پښتو ادب ۱۳ سوه کاله عمر وموند اودهغه وخت دادب ښکلی نمونې ئې په پته خزانه کېږي راته وساتلې، د پښتو بیاوړی ادیب هوتک ددې تذکرې باعث داسی لیکي: «... زه چه محمد هوتک یم او په اصل پښتون په قندهار کې اوسم ، له ډېره ده ، چه په ویلو د داسی ویناو ، بخت یم اودشې او ورځی می هم دغه کار دی اودا ډېر وختونه تېر شول، چه ماغوښته چه زه د پښتنو شاعرانو تذکره وکابزم اوددوی احوال سره راټول کاندم ، مگر زمانې ماته فراغ نه راکا ، او دا هیله می

(۱) پته خزانه - ص ۸۷ (۲) پته خزانه ص ۵۳ - ۵۴ (۳) پښتانه شعرا س ۲۱۸

په زړه کښی وچه سوه . . . . .

نوزما زړه فارغ سو له اندوهه او قلم می راواخیست، هغه وقت چه زما په اړادې خبرسوزمونږ د پښتونخوا دستورگو تور امام المسلمین . . . . . شاه حسین الطاف ئې ښکاره کا چه داخپله اراده پوره کاندې اود پښتو شاعرانو حال سره راټول کاندې، لڅکه چه زمونږ پادشاه اود ښاه خېلو د زړه سر شاه حسین خلد الله ملک و سلطنته پخپله هم د ښی و ښا خاوند اود پښتنو دشعر شوقمن دی، نو ما وغوښته چه ژر ژر دا کتاب و کښلی سی اود پښتنو دشاعرانو احوال ټول کړ سی . . . . (۱) »
نومعلومه شوه چه پته خزانه هم ددې زلمی پاچا په امر او تشویق لیکلې شوې ده. علاوه پردې دده په دربار کښې پښتو اشعارو ته هم هغسی جائزې ورکولې کېدلې لکه چه پخوا پارسی اشعارو ته ورکړې شوی وې.

د پتي خزانې مؤلف وایي: چه یوه ورځ د پاچا په قصر کښې مجلس و، فضلا و علما سره راټول وه ناڅاپه احوال وشو چه قاصد راغلی دی او پیغام ئې له لیرې لخواه راوړی. ملازعران چه ددې دربار ښه شاعرو، د باندی ووت، یو گړی پس بیرته مجلس ته راغی. اود یوې فتح زیری ئې وکا، اوڅو بیتونه ئې عرض کړل :-

زلمی پاچا د فتح په زیری کښې ژر زعفرانی شال ملازعران ته ورکا، اود دغه مجلس ټولو حاضرینو ته ئې شالونه وښودل (۲) او یا مثلاً ریدی خان مېمند چه څلور زره بیته یو کتاب لیکلی و اونوم ئې «محمودنامه» وه شاه حسین زرطلاوی صله ورکړه.
علاوه پردې به دې زلمی پښتون په هفته کښې یوه ورځ د قندهار علما او فضلا راغونډول، علمی او ادبی مجلسونه به ئې کول، چه محمد هوتک دا حال داسی لیکي:-

« . . . پادشاه عالم پناه په ارگ کی د قندهار، هغه قصر چه نارنج باله سی هلته په هفته یوه ورځ دربار کا، په کتب خانه کی، او په مجلس کی علما جمع کېږی او شعرا او فضلا ټولوی زه محمد هوتک کتاب ددې کتاب هم په دې مجلس کی یم اود پادشاه ظل الله اشعار او ابیات په قلم کاږم او کتاب د دیوان ئې مرتب سوی دی، کله په پښتو اشعاروایی او کله فارسی ژبی ته هم میل کا او استاد العلماء ملا یار محمد ته ئې قرائت کا. چه سهو وسقم لځنی زایل کا، اود پادشاه په اشعارو کی لږ سهو لیده شی او علمائې ټول په بلاغت او فصاحت قایل دی اوسماخ ته مایل . . . » (۳)
همداوه ددې دربار پښتو پالنه. دلته باید داهم هېره نشی چه ددې زلمی پاچا سره دوه منوره پښتنه خور هم د پښتو په پالنه کښې ټینګه ملګرې وه، او پخپله ئې هم ښه خواږه خواږه

(۱) پته خزانه - د کتاب مقدمه

(۲) پته خزانه ص ۵۶ (۳) پته خزانه ص ۵۵

پښتو شعرونه ویل او هر کله به ېې ورور ته په مېهو کې رو کښې شو ر و ور کو له ،
محمد هوتک وايي :-

بی بی زینه ، ډېره هوښیاره او په مهماتو دامورو عالمه ښځه ده ، او دیاد شاه جمعه
شاه حسین په امورو کې تد بیر کا ، او هر کله په رای صایب مشکلات د امورو حل کا ،
اویاد شاه د زمان ېې په خبرو عمل کا ، اونصایح ېې اوری . دا در شهوار د صدف عصمت
ښه ښه شعرونه هم وایي اودموزو نانو او شاعرانو قدر کا ، دواوین دشعرا هر کله لولی اوله
مضامین شیرین ېې کام شیرین کا ، عمر په عبادت د خدای او تلاوت د قران شریف تیروی ،
اومخدرا تو د حرم دیاد شاه ته درس او کښل اولوستل وربښی ... (۱) دې میر منی دخپل
ورور شاه محمود په مرگ یوه ډېره سولخوونکې اوله پښتنی احساساتو ډکه مرثیه ویلې ده
چې متأسفانه د خای د تنگوالی له کبله مودلته عرض نه کړای شوه . (۲)

اوس به پخپله ددې زلمی پښتون پاچا یوه بدله دنمونې دپاره له پتی خزانې څخه را نقل کړو:
بيلتانه دی دغو په چپاو چور کړم   په تيار وکی دهجران ېې له تا دور کړم
بيلتانه دی هسی اوښکی راخپري کړې   ستاد فکر په گر دا ب کی تل عبور کړم
د فراق پری می کښو و ت و مری ته   په جهان کی ېې رسوا لکه منصور کړم
په وصال دی هم نا ښا دیمه دلبر ی !   دیلتون فکر په ز مه کی ناصبور کړم
دبانو غشی می و خو د په نگر کی   غمازانو په غمز و غمز و مېجور کړم
خلق یا د ز ما ، د عشق په لېو نو کا

ز ه «حسین» محبت هسی مشهور کړم

اعلی حضرت شاه حسین د پښتو سره داسی مینه درلوده ، چې د پتی خزانې د مؤلف په قول ده
کاتبان پېښور ته واستول چې له هغه لخوا په در حمان با با دد بوان نقلو نه را و دی ،
چې له دغه څخه دده د پښتو مینه او ادبی ذوق ښه ښکاري .

ددې دربار پښتانه فضلا او علما:

- ۱- د شاه حسین استاد افضل العلماء ملا یار محمد هوتک چې لوی عالم و ، او په فقه کې ېې
د « مسائل ارکان خمس » پنامه یو کتاب لیکلی دی اود پښتو ښه ادیب و .
- ۲- دهغه وخت د قندهار د جامع امام ملا محمد یونس توخی و ، چې دملا محمد اکبر زوی
اود ډېرو علومو تدریس ېې کاوه ، او په پښتو کې ېې د « جامع فرایض » په نامه یو کتاب
تألیف کړی دی .

(۱) پته خزانه س ۱۰۰ - ۱۰۱ (۲) که ېې خو ک و یلو ته شو قن و ی

د آریا نا دمجلې په ۷ گڼه کېږي نشر شوې ده .

۳- محمد دداؤدهوتک زوی اودقادرخان لمسی دی ، چه په اصل د مرغې اونیکه ښی سبوری ته راغی . اوبیا دقندهار د کو کران په کلي کښې ښې هستوگنه کوله . دا محمد هوتک د پټی خزانې لیکونکی دی ، څنگه چه دې ادیب د پښتو دپاره بیخي لوی خدمت کړی دی ځکه نو دی تر که لخوا په چه راته معلوم وی پوره معرفي کوو . دی دخزانې په پای کښې خپل لځان داسی ښیي :-
 «... اوس چه می لږ حال دیلار اونیکه وکښی نو خپل حال هم کا ږم او دخزانې لیدونکی په خبرم ، زما راتگ دې نابودی دنیا ته یعنی تولد می واقع سوی و ، په ۱۳ درجې المرجب سنه ۱۰۸۴ هجری په کوکران کښی ، او سن ته د تمیز ور سپېدم ، نومی یلار درس راته شروخ کا ، او ترا تلمسه کاله د عمر می ولوستل احکام د دین اوفقه اواصول او تفسیر اود فصاحت علوم لکه قافیه اوعروض اوبیان اومعانی اونور چه زما یلار مرحوم وفات شو ، اوزه په تقاضا دپادشاه ظل الله شاه حسین راغلم دقندهار ښار ته تر اوسه په نظر کیمیا اثر دپادشاه اسلام ښادیم اوهر کله په احسان اومرحمت ددې خاندان عالیشان سر بلندیم . عمر می تیرېږی په لوستلو او کتیلو دکتا بو ، له نعمتو دجهان بله بهره نلرم ، اوزه می هم خوښی نکاپه دې اشغالو ، په بل څه . په دې اوقاتو د عمر چه می تیر کړل ، یو څو کتابونه می وکتیل چه یوه دغې څخه دغه خزانه ده ، اونور دادی : یو کتاب می کتیلی دی په بیان دعلوم دفصاحت چه «خلاصة الفصاحت» باله شی ، او په دغه کتاب می ټول علوم دفصاحت په پښتو د خپلو پښتنو طالبانو دپاره خلاصه کړل ، بل کتاب می کتیلی دی په بیان دطبابت او علاج چه «خلاصة الطب» ښی نوم دی . په سنه ۱۱۳۹ هجری چه می دغه کتاب دپادشاه عالم پناه مد ظله مخ ته پیش کا ، سل طلاوی ښی ماته سله کا ، اوهر کله داسی مراحم دپادشاه ددې فقیر غریب په حق ډېر دی ..... ماله یودیوان داشعارو هم سته چه په دې وقت کی مردف او مدون سوی دی او غز لونه اوقصائد اورباعی لری ، کله چه طبع قاصر میل دشعر اووینا کا ، شعرونه کا ږم اوموزو نان دروزگار ښی خوښوی ، ځکه چه دلخان ستاینه ښه نده اوپوهان له دې کاره عار کا ، نو په خزانه کښی می خپل احوال وکښی چه ددې کتاب ویونکی ماته دعاو کا ، اوهر وقت می په دعا یاد کا . خپله یوه غزل هم دلته دنونې په طور کا ږم ، چه پر صفحه دروزگار یادگاروی ، نور اشعار می په دیوان کښی یو لځای دی شایقان دعلم اوشعر ښی له دېوانه لولی ،

ساقی پاخه ، د سرو ملو ډک یو جام را	ستاله غمه نا آرامه یم آرام را
په یله میو د بهار نندارې څه کړم ؟	پسرلی سو د خوښی یو ښه پیغام را
دنیا پاته ده ښا دی مو یو کړی ده	یو کړی می خوښ که ، می کړی انعام را
د بیلتون په تاریکو کښی می زده شین سو	رڼا لمر د جام د میو په ظلام را
ناکا میو د دنیا می کام را تر یخ کا	چه می خوږ کا کام ، ترخه ومانا کام را

نه نشاط سته، نه مستی سته، نه رندی سته چه سم رندهغه اوبه علی الدوام را

په اوبو می سوړ زدگی، لږڅه را تود که

محمد ته دا ورځ یو هسی جام را

۴: - بل ښه عالم او مرتجل شاعر ملا زعفران تره کی و، چه د پټی خزانې مؤلف د مدارالمهام او صدر الافاضل په نامه یاد کړی دی او وایی چه: «د پادشاه ظل الله کبک لاس دی». داملا زعفران د بیاچا د زوی «محمد» نامی استاد هم و، په حکمت ریاضی او طب کښې ټیښه لاس درلود، او یو کتاب «گلدسته زعفرانی» ټی په حکمت او طب کښې لیکلی دی، دا کتاب د پټی خزانې مؤلف لیدلی او مطالعه کړی دی.

۵: - پښتون سالار بهادر خان، د شاه حسین په پاچهی کښې ډیر مشهور سالار اوزده ور پښتون و، محمد هوتک وایی چه: «د پادشاه ظل بازو دی» شاه حسین په «ورور» خطات ورته کاهو او عوامو «امیر الامرا» باله. د پښتون علاوه پرمړانه اوسخاوت د ښه علم خاوند هم و، اوبه خوند ورشعر ونه ټی ویل، هروخت چه به له جنگه فاتح راغی، نو علما او شاعران به ټی میلمانه کول او ادبی مجلسونه به ټی ورسره کړل (۱) دده دیوې بدلی خو بنده دادی:

لکه شبنم خاخی

په غم الم خاخی

خنکه پر خم خاخی

بیر بیلتون دی زور دی تر لیمو می سهار نم خاخی
دا سره یا قوت می به لمن کی ستا په غم خاخی
کو ره لیلی با ران د اوبو ستا پر چم خاخی

❦ ❦ ❦

په سرو منگلو کوی

کل په اوږدلو کوی

زیب په کجلو کوی

لکه شبنم خاخی

راغله لیلی په شینکی خال نغا په گلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی
ملا لی سترگی ټی کا ته په ویر ژلو کوی
دژ وبل زده وینی په هر گری هر دم خاخی

❦ ❦ ❦

عاشق رسوا مکوه

را شه جفا مکوه

نور ظلم بیامکوه

غم او الم خاخی (۲)

ښکلی نجلۍ! د باغ په لورمه لحه نغا مکوه
وریت سوی زده می دی مین پوری خندا مکوه
زه یم پتننگ ته یې د یوه ما جلیلا مکوه
یم ستا له عشقه لیو نی پرمه، ما تم خاخی

۶: - فصیح دوران ریډی خان مهمند چه د غیاث خان زوی اود مسعود خان لمسی و، اود قندهار د مهمندو کلي دده د نیکه په نامه یادېږی. ریډی خان په ۱۱۳۶ هـ اصفهان ته ولاړ او هلته لې د شاه محمود سره صحبتونه وکړه او بیا قندهار ته راغی. «محمود نامه» ټی ولیکله چه شاه حسین زر طلاوی صله ورکړه.

(۱) (۲) پټه خزانه ص ۶۳ - ۶۴

محمود نامه د پښتو ژبې یو غوره ادبی اثر ښکاري ، او محمد هوتک ېې په پټه خزانه کېږي یو بابر نقل کړی دی .

دا کتاب یو خورا خوږ مثنوی دی ، چه دریدی خان ادبی اقتد اړینه لځنی معلومېږي .
۷- نصرالدین خان اندر د محمد زمان خان زوی او د پښتون و ، چه په اصل د غزني او د شاه حسین په وختو کېږي قندهار ته راغی او دخپلې مړانې په اثر د پاچا په حضور کېږي د پښتو عزت خاوند شو . علاوه پر نورو ښیځو د پښتو ښه شاعر هم و ، او « نصر » ېې تغزل کاوه ، د اشعارو ښه دیوان لری ، نمونه ېې په پټه خزانه کېږي ذکر شوې ده .

۹- دا علی حضرت احمد شاه بابا پښتو پالنه (۱۶۱ هـ)

د شاه حسین تر دربار وروسته دا علی حضرت احمد شاه بابا په دربار کېږي هم پښتو ژبی لاره وموندله او د پښتون پاچا توجه ېې لځانته ورواړه وه ، د احمد شاه بابا په دربار کېږي د پښتو سره مینه څه ابتدایي مینه نه وه ، بلکه د دې پښتون بابا نیکه گانو هم دخپلې ژبې سره د زده مینه درلوده او پښتو ته ېې چوپړ واهه ، مثلاً کامران خان چه د احمد شاه بابا د نیکه گانو د سلسلې څخه دی او په (۱۰۳۸ هـ) کې ژوندی و ، د « کلید کامراني » په نامه ېې په پښتو یو کتاب لیکلی چه د پښتو په تاریخ کېږي ۳م کتاب دی او د پټی خزانه ېې مؤلف مونږ په خبروی .

پخپله پښتون بابا سره د دې چه د پښتنو د حکومت تأسیس او تشکیلاتو دده اکثره وخت نیوی ، بیا هم دده د پښتو مینې مجبور کاوه چه خپلې ژبې ته هم خدمت و کړی ، خو پخپله ژبه ېې خوږ د دیوان و لیکي او دخپلې ژبې پیادری شاعر شو ، دده دیوان په (۱۳۱۹ هـ) کال د پښتو ټولنی له خوا سره له یوې مفصلې مقدمې په ۲۰۴ مخو کېږي طبع او خپور شوی دی ، ده به د پښتو پرمختونو تور و هلي مگر دخپل وطن هسک غرونه ېې هم نه هېرول او په پښتو اشعارو کېږي به ېې سلامونه ورته را لېږل ، د دهلی تخت هېرومه چه را یاد کړم

زما د ښکلی پښتو نڅوا د غرو سرونه

د پښتو ژبې په تاریخ کېږي د احمد شاه بابا دربار ېې دربار دی چه د پښتو ژبې گرامر او صرف ونځو پکښې لیکلې شوی او منلې شوې ده . هو ، احمد شاه بابا خپل زامن هم د پښتنوالي په روح پالل ځکه ېې نو د پښتو خوږ ژبی شاعر پیر محمد کا که دوی ته معلم مقرر کړی و ، او پیر محمد کا که د شاه په امر د شهزاده سلیمان دپاره « معرفه الافغانی » د پښتو گرامر ولیکه او دهغه له رویه به ېې درس ورکاوه ، نو دا کتاب په افغانستان کی د پښتو لمری گرامر دی چه تر اوسه پوری زموږ نېرلاسته راغلی دی او افتخار ېې همدې دربار ته راجع دی . دا خو جملې د « معرفه الافغانی » دی :

« په ښکار پسې عبث عمر ضایع کېږي - ښکار که و کړی باک نسته - ښکار مباح دی - ښکار ښه دی کله کله - غم به دی لیری کړی له دله - بازار لږه ولاړسه ، چه پیسه نه لری هغه دی نه لځی - کښت

خواری غواړی - د کښت اوس وخت نه دی - د کښت وخت لاسپي دی - کښت ډېر مه کوه واک به دی په ونه رسېږي، اوبه به پروجی شي، حاصل به دی له لاسه ووژی. خواری به دی اېته شی سې کال پرېوانی ده - کښت دی رب نه راوولی . . . . » (۱)

علاوه پر دې د احمد شاه بابا زوی اعليحضرت تیمور شاه (۱۱۸۶ هـ) چه تردې وروسته پاچاشو دخپل پلار دشعر او ادب تر سیوري لاندې ټپي پښتو شعرونه ویل، لڅکه چه د احمد شاه بابا دېوان طبع شوی دی، نودلته دده داشعارونونه راوړل تکرار دی، فقط دا اعليحضرت تیمور شاه له دېوانه دهغه یوه پښتو بدله را نقل کېږي.

دا اعليحضرت تیمور شاه له قلمی دیوانه:

نن می بیا له تور وسترگو سره جنگ دی   پر لېانو ټپي د زړه دو ینو رنگ دی
که پرې کړی سر یلاس ورلره راسم   لایه داني باورنسی زړه ټپي سنگ دی
ستا د حسن لښکر راغي، لڅان ټپي بایلو   دعا شق د زړه میدان هر کوره تنگ دی
عشق دی مشک پټول نسی «تیمور شاه»
چه پخپله لڅان رسوا کړا هغه رنگ دی (۲)

دا اعليحضرت شاه زمان پښتو پالنه

د احمد شاه بابا په کورنۍ کېږي دغه ادبي پښتنی ذوق تر پایه موجود و، اعليحضرت شاه زمان هم خپلی ملي ژبي ته توجه درلوده، او هر کله ټپي روزله، پخپله احمد شاه بابا او تیمور شاه خويه پښتو خواږه اشعار هم لري، مگر د شاه زمان اشعار ندی لیدل شوي. خودده په عصر کېږي هغه ادبي تحریک چه دمخه و، ژوندی پاته سو، او ډېر شا عران او ادباء موجود وه، چه د دغه پښتو پالونکي پاچا په نامه ټپي کړا بونه په پښتو ولیکل، مثلاً رحمت داوی چه د قندهار و، په پښتو ټپي دلیلې او مجنون قصه نظم کړه، او دا کتاب ټپي په (۱۲۱۰ هـ) تمام کړ، د کتاب په مقدمه کېږي د پښتانه نایب الحکومه سردار عبداللہ خان چه په کشمیر کېږي و، ستاینه کوي، او خپل پاچاهم داسی ستایي:

سلطنت د شاه زمان دی   دی خاقان ابن الغا قان دی
پلار نیکه ټپي یاد شاهان و   دو په تاج د هرافغان و
شکر شکر شاه زمان   غنیمت دی دا زمان

بل شاعر چه دده معاصرو، میانیم متي زی دی، او بل هم گل محمد ابدالی، چه د دوی له اشعار وڅخه د دغه عصر د پښتو ادبي حرکت ښه معلومېږي، د تفصیل دپاره ټپي پښتانه شعراء لمری او دوهم جلد کتابی شي.

(۱) د کابل کالنۍ ۱۳۲۰ هـ ۲۷۶ مخ (۲) پښتانه شعراء - لمری ټوک ۳۳۹ مخ

د احمد شاه بابا د پښتو پالنې اغیزه په هند کېږي :

اعلیٰ حضرت احمد شاه بابا په هند کېږي یو رښتین ملگری و موند، چه دده سره ئې ښې ښې مرستې وکړې . داملگری حافظ رحمت خان و، چه هر کله به د احمد شاه بابا ملگری او ملاتړ و، د حافظ رحمت خان کورنۍ په هند کېږي له هره حیثه مشهوره کورنۍ وه، (ددې کورنۍ مفصل بحث په همدې کالنی کېږي د ښاغلي حبیبی په مقاله کېږي ولو لۍ) حافظ رحمت خان لکه په نورو کار و کې چه ئې د احمد شاه بابا ملگری کوله د ژبې په خدمت کېږي هم دده پیرو و، او په پښتو ئې خوازه خوازه اشعار ویل، دوکتور اسپرینگر مشهور مستشرق چه دده د کتا بغاني فهرست په (۱۸۵۴ع) کېږي نشر کړی دی وایی چه دا کتا بونه ترڅلو پښت صندد و په ډېر او اکثره پښتو وه دار مستشرق لیکي چه ماته په رامپور کېږي یوه پښتانه د پښتو داشعار و یوه مجموعه را کړه چه د حافظ رحمت خان او نورو پښتنو سردارانو اشعار پکېږي وه ، اودغه مجموعه اوس ډېر تش موزیم په شرقی آثارو کېږي ساتلی ده، یو د حافظ رحمت خان شعر په دغه مجموعه کېږي د هغو او غندنه وه . نو حافظ رحمت خان زموږ د ژبې ښه شاعر او لیکونکی و، علاوه پر حافظ رحمت خان دده ټولې کورنۍ د پښتو ژبې سره علاقه در لوده مثلاً نواب «مستجاب خان» د حافظ رحمت خان زوی چه «گلستان رحمت» ئې لیکلی دی د پښتو ژبې ښه لیکوال و، په عربی او پارسی کېږي ئې هم ښه قلم درلود همدارنگه نواب «مجتب خان» د حافظ رحمت خان بل زوی چه «ریاض المحبة» ئې پخپله خوزه ژبه پښتو لیکلی دی اودا کتاب راوړتی لیدلی دی اوداسی ئې معز فی کوی چه «د سراج بارلو» په خوا هښت په (۶-۱۸۰۵ع = ۱۲۲۰هـ) کیلی شوی او (۷۰۰) پاڼې دی چه کوچنی صفحی لری د پښتو مهم لغت دی اودا فعالو گردانونه لری معلومېږی چه دا کتاب د پښتولوی او گرامری کتاب دی نواب مجتب خان د پښتو ژبې خوږ شاعر هم و، چه له بده مرغه دده اشعار (۱۸۵۷هـ) په اړودود کېږي تلف شوی دی ، (۱)

۱۰. دامیر دوست محمد خان په وخت کېږي (۱۲۵۴هـ)

د اعلیٰ حضرت امیر دوست محمد خان په وخت کېږي پښتو ژبې د شاهي کورنۍ په زړه کېږي لځای نیولی و ، اود همدې مینې په اثر دامیر دوست محمد خان دوه وروڼه سردار مهر دل خان «شرقی» او سردار پر دل خان د پښتو ښه شاعران وه ، او پښتو ته ئې په خورادرنه سترگه کتل ، بلسکه سردار مهر دل خان علاوه پر شاعرۍ کم وخت چه په قندهار کېږي اوسېدی. دده لځای د ښوښو فضلاو اودا ډاو دروژنی او پالنې لځای و ، او هر لامل (مازیگر) به د قندهار نامتو ادبا لکه میرزا احسان حاجی عبدالله، صدیق اخوندزاده او نور شاعران دده په لځای کېږي سره راغونډېدل او هلته به ئې د پښتو

(۱) د حبیبی له مقالې څخه چه په دغه کالنی کېږي نشر شوي ده .

ژبې علمي او ادبي بحثونه او خپرنې كولې، چه د همدې سبب په اغېزه دده تر مرگ وروسته ميرزا حنان يوه مړينه دده پياد وويله چه خوب پتونه ئې دادې: (۱)

و جوار ته د مولاسردار قرين ولاړ   چه مرغوب د كل عالم و ، په تحسين ولاړ
د هنر او علم كان د حيا بحر   په خلعت د نيكنامي خهښه رنگين ولاړ
په جيفه ئې د دنيا لمان ككړ نكړ   د عمل په صابون پا كه جامه سپين ولاړ
وسخا ته ئې حيران حاتم طي و ،   تكيه گاه د هرقير او دمكين ولاړ
فيض رسانه لكه لرو كل جهان ته   مستقيم پر شريعت حامى د دين ولاړ
اعتماد باندې د كړو نه دى « حسانه » !

چه « سردار مهردل » له دې دنيا يقين ولاړ

همدارنگه ئې بل وروړو سردار پر دل خان دخپلې ژبې پښتوښه شاعرو، او اشعار ئې پر ملي وزن ويل .
نوله دې كبله مونږ ويلاي شو چه ټولې شاهي كورنۍ له پښتو سره د زړه مينه درلوده او دا ژبه ئې روزله.
اوش به ددې دواړو سردارانو د شعر دوي لنډۍ لنډۍ نمونې راوړو :

د سردار مهردل خان شعر :

پلسو واخله له سپوږمۍ مخه مېرمنې !   ستا بې مخه راته شېږى دى ورځى سپينى (۲)
ستا له وره څخه تللاى نسيم هورى دورى   درته ناست يم په دربار پرې مې دى سپينى
درست بدن مې د پيلتون په اور كې وړېت شو   په كوگل كې مې ويلېږى تورى سپينى
راته وگوره رقيب سپك په خهشان كرم   خداى دى سپك كړى ستا به مخ و دى وزى سپينى
زه پښتون يم نه وېرېږم له رقيبېه !   ورته و به كړمه بيا شې سپينى سپينى

« مشرقى » دى په تياره د پيلتون ژاړى

ورته لمر دمخه ښكاره كړه ، په مخ سپينى (۳)

د سردار پر دل خان شعر :

پر ملي وزن
وې كورى د كل په شان مې ژر رخسار دياردى   عالم ئې تمه دار دى
يودى بوى د گلاب راغى .   زړه مې په تاب راغى .
پروت په بېغمې وم يوېشرمى په خواب راغى .   پر مخ مې سيلاب راغى .

(۱) پښتانه شمراء - دوهم ټوك ۴۶۶ مخ (۲) په دې غزل كښې د تجنيس تام صنعت په ښه توگه
لغاى شوى دى . د « سپينى » لغت په هر بيت كښې جلا جلا معنې لري . (۳) پښتانه شمراء - دوهم ټوك ۴۷۰ مخ

وینځې کړم له خوبه بیا پری که انسان راغی، او پر مخ-مخ می باران راغی،
پرې خوبه ټپې نږدم چه په مینه کی می یار دی عالم ټپې تمه دار دی
ښه صفت دی رنگارنگ کوم هوا دی د پلنگ کوم
ستا پرتورو زلفو در فیه سره جنک کوم منگولی به په رنگ کوم
اودامی پیغور نه دی که شری در پسی لنگ که اوتر شا-تر شا به نام و ننگ که
نې لرم پروا «پردل» د عشق به تهمت باردی عالم ټپې تمه دار دی (۱)

۱۱:- د اعلیٰ حضرت امیر شیر علی خان پښتو پالنه ۱۲۸۵-۱۲۹۶ هـ، ق

دهوتکو د دورې راوډې خواته د پښتو د باره مهم خدمتونه مرحوم اعلیٰ حضرت امیر شیر علی خان
کړی دی اوده چه دخپلی پاچهۍ په دوره کښې هر خورمه مهم کارونه او وظایف د خپل پښتانه
قوم اودې وطن د باره کړی دی د ټولو په سر کښې د ملی ژبې خدمت دی. دې پښتون امیر خپلی
ملی ژبې ته مخصوصه توجه وکړه، ټول عسکری القاب او عناوین ټپې په پښتو کړه، ټولی عسکری
قوماندې او بولی ټپې په پښتو تبدیل او رواج کړې چه تر اوسه هم هغه عناوین او القاب اودا قوماندې
او بولی د افغانستان د عسکر په منځ کښې ویل کېږی (۲) چه له سپهسالار څخه نیولې تر حواله داره
پوری ټول القاب او عناوین په پښتو تبدیل شوه.
دلته ټپې د نمونې په توگه خوالقاب راوړو (۳)؛

رتبه :	پښتولقب:
سپه سالار	ټول مشر
نایب سالار	سر غټ مشر
جر نیل	غټ مشر
برکد	پنځر مشر (پنځه زر مشر)
کر نیل	زر مشر
کمدان	ناب
کبطان	سل مشر
صوبه دار	بولک مشر
حواله دار	لس مشر

(۱) پښتانه شعرا، دوهم ټوک ۴۴۴-۴۴۵ مخ (۲) البته څه تقریر به ټپې موندلی او یا به
نور هم پسی دېرشوی وی مگر اساس ټپې په هغه وخت کښې ایښوول شوی دی.
(۳) د آر یا نادمجلې یوولسمه شماره، د ښاغلی حافظ نور محمد خان مقاله.

داسې دېر القاب هغوخت په پښتو شوی وه، علاوه پر دې د کابینې تر پوره اوصحیح تشکیل وروسته د کابینې د اعضاو لقبونه هم په پښتو الیش اورسمی شوه په دې ډول (۱):

صدر اعظم	=	لوی مختار
مستوفی	=	لوی ملک
خارج وزیر	=	لوی مېن دباندي
حشمت الملك یا داخله وزیر	=	لوی مېن دغرو
دبیر الملك	=	لوی کتیل
سپه سالار	=	ټول مشر
د القبونه د شمس النهار په یوه شماره کېږي داسې نظم شوی دی:		
صدر اعظم که بزگان جهان ش خوانند	«ټول مختار» ملک قدر فلاتون تدبیر	
بعد مستوفی نام آور عالی همت	که بتا لید قلم کرد ه ما لك تسخیر	
نامنا میش حبیب الله و محبوب ب قلوب	«لوی ملکش» لقب از پادشه عالم گیر	
یسو وزیر دول خارج کز مصلحتش	کار دولت شده بیچون و چرا نظم پذیر	
«لوی مېن دباندي» پسندیده شدارسله خان	کرهر اقلیم بود جانب او روی سفیر	
حشمت الملك که «لوی مېن غرو» آمد لقبش	وانکه در مملکت از حسن خرد گشته مشیر	
اختر پنجم از آن هفت سپه سالار است	کز نه پیش بیدن آب شود زهره شیر	
«ټول مشر» آنکه بود نام گرامیش حسین	وانکه در نام خوشش هست بغایت تاثیر	

همدارنگه ټي عسکري بولي په پښتو کړي چه تر اوسه هم «تیارسی»، «ولایسی»، «درېڼی»، «خپور پروت» اونو ری قوماندی د پښتو عسکرو منځ کېږي سته چه مثال راوړ لوته ضر ورت نلری تردې اقداماتو وروسته ټي د نا لب الحکومه گانو او مستوفیانو القاب او عناوین هم په پښتو کړه (۲) او پښتو ژبی ته ټي هم عسکري هم ملکي لوړو موقعیت وړ کړ او ددی پښتو روزونکی باچا په وخت کېږي لڅینی کتابونه هم ترجمه او ولیکل شو ه مثلا دوست محمد خټک چه د حاجی محمد اکرم خان لمسی او د محمد زما نڅان کړوسی او د ملی شاعر خوشحال خان له کورنۍ څخه و، یو کتاب د «بحر العلوم» پنامه دده په وخت کېږي نظم کړ او په (۱۲۹۰) هجری کال ټي له نظمه فارغ شو، دا کتاب ۱۱۵۴ مخه او تقریباً شل زره او اتیا بیتونه دی (۳) او کتاب ټي هم دده پنامه داسی ختم کړی دی چه وایی:

د امیر د شاهی زور دی
په کابل کی جانشین دی

عالم دهو ته نسکور دی
حکمرانه ټي نسکین دی

- (۱) د آریانا دمجلې لسمه شماره ، د ښاغلی حافظ نور محمد خان مقاله
(۲) د آریانا مجله لسمه شماره - ۲۸ مخ د ښاغلی حافظ نور محمد خان مقاله وگوری.
(۳) پښتانه شعرا - دوهم ټوک، ۴۹۳ مخ

ښه دده حکونه وړینه   ښه دده او هرات دینه
تر خيبر ۰ بهر وړ ۰   پسي بلخ دی برا دره !
دی خلف دی قدر دانه   له امير دوست محمد خانه
لځکه تورې به هر چاده (۱)   ور پسي د پلار دعا ده

همداشان ئې په ۱۲۹۲ هـ کال « اخلاق احمدی » د عربي « طریقه محمدیه » په پښتویه یوولس زره بیتو کښې تر جمه کړ او پانور داسی آثار ....

علاوه پردې امير شير عليخان د پښتو له ادبه سره هم د زړه مينه درلوده او هر کله به ئې اشعار لوستل، بلکه پخپله ئې هم کله کله پښتو اشعار پر ملي وزن ويل چه مونږ ته ئې دالاندې خولندی- په لاس راغلی دی اودا لنډی- ئې هغه وخت ویلی دی چه له کابل نه مزار ته تې او د بد بختیو ورتنه مخو. په دې لنډیو کښې خطاب وطن ته دی ،

ماو یل په تا به زړگی ښا د کړم   اوس له تا ودم دارمانجن زړگی داغونه

❖ ❖ ❖

د غم لښکر ی را پسي دی   د پاچهی تاج مې پر سر له ملکه لځه

❖ ❖ ❖

نه له تا لخم نه مې هر بڼې   یابه زه مرم یابه دې و ساتم وطنه !

❖ ❖ ❖

د یار ی- لاس مې تا ته در کړ   پر تا با یلمه سرو مال هم اولادونه (۲)

❖ ❖ ❖

دده د پښتو پالنې تاثیر د اعلي حضرت امير عبدالرحمن خان تر عصره پوری هم و ؛ او لځنی نور کتا بونه لکه « نصیحت نامه » وغیره په پښتو کښې ولیکل شوه .

۱۲ : - د شهید امیر حبیب الله خان پښتو پالنه تر (۱۳۲۳ هـ ق) وروسته

د اعلي حضرت امير حبیب الله خان په عصر کښې پښتو یو بل غټ گام واخیست ، چه خوراد ستایلو وردی ، او هغه دا و ، چه پښتو په مکتب کښې پرېښودله شوه اود معارف په نصاب تعلیم کښې ئې لځای ونيو . چه په وروسته عصر کښې هم دارو په پسي ښه تعقیب شوه او د امير شهید تر مرگ وروسته بیا یو مجلس د « پښتو مرکه » په نامه چه د وطن د ډېرو پښتنو ادباو فضلاو څخه مرکب و ، اود پښتنو د هرې قبیلې یو یو نماینده په کښې و ، د کابل په مرکز کښې تشکیل شو ، دې مرکزې د پښتو قواعد ولیکل ، لغات او اصطلاحات ئې راغونډ کړل ، نوی نومونه او اصطلاحات ئې جوړ کړل ، لځنی ابتدايې

(۱) پښتانه شمرا . دوهم ټوک ۴۹۵ مخ (۲) د ښاغلي « حبیبی » له یاد دا پښتو څخه

كتابو نه ئې دمكتبو دپاره ترتيب كړه، يو كتاب د(ديوازيني پښتو) پنامه او بل د«پښتو پښويه» پنامه طبع او خپاره شول، په (۱۳۰۱هـ) كال چه د طلوع افغان جريده تاسيس شوه او په پارسي ژبه خير بدله دپښتو په مضامينو ئې هم پيل وكړ چه ورو ورو ټوله پښتو شوه دپښتومر كې دپښتو ژبي يو جامع قاموس هم وليكه، مگر متاسفانه چه طبع او نشر نه شو بلكه اوس ئې درك لاهم ورك دى دامير شهيد د عصر سراج الاخبار په جريده كښي هم پښتو جاري شوه او دپښتو په شاو خوا كښي به خبرني اومبا خښي كېدلې ، او ډېرو شاعرانو په پښتو اشعارو ويل . دښاغلي مولوى صالح محمد خان پښتو درسي كتب طبع شول .

په دې عصر كښي د مرحوم مستننى اوسردار عبدالرسول خان او مر حوم غلام محى الدين خان اونورو شاعرانو ادبي خدمات د يادولو وړ دى .

اوسنى عصر

دپښتون اعلي حضرت شهيد (رح) پښتو پالننه او دده په توجه دپښتو ژبي حقيقي ژوند او بيا د زلمى ټولواك ټينگك اولور عزم چه دپښتو ژبي د لوړ والى دپاره ئې كړى او هغه ملي خدمتو نه چه خصوصاً دپښتو درسمى كېدلو اودد نيا د ژوند يو لوړ وژبو په ډله كښي در بدل او دپاره دده په امر شوى دى ، هر چاته خر گند اود كالتى ښاغلى ويونكى ئې اوس پخپلو ستر گو ويني سر پيره پردې د هواد په ټولو جرايد واومجلو او اخبارو او په تېرو كالاو كښي د پښتو د لوړتابه او پر مخ ټينگ خبرى نشر شوى دى او اوس هم ورځ په ورځ نشر پېزى نو كه څوك دپښتو ارتقا په دې عصر كښي ليكي البته په يوه يادوو مقالو كښي نه لځاږېزى ، بلكه يو بشپړ كتاب لځنى جوړ پېزى ، ځكه نوزه خپله مقاله پردې لځاى ختموم او د زلمى ټولواك دپښتو پالننى خبرى هغه وخت ته پرېږدم چه فرصت لاس را كړى او دخداى په مرسته لكه چه ښائى دپښتو دا ژوندۍ دوره په كامل صورت وليكم ، او بل دا چه پښتو لا تر اوسه پر مخ روانه ده اود ټول پښتون ملت داميد سترگي دى چه پښتو ژبه به ددې زلمى ټولواك په توجه د ژوند لوړو مانپوته وخيژى ، ځكه نونه غواړم چه ددې شاهى كورنۍ داملى خدمت په يرڅو پانډو يا يوه مقاله كښي وليكل شى ، بلكه بايد دپښتو د احيا په تاريخ اود وطن د سعادت اولور تيا په تذكار كښي يو غنډ كتاب پرو ليكل شى .

دغه دى چه زه اوس په دغه لنډه يادونه خپل مضمون پاى ته رسوم ، او له خدايه غواړم ، چه هر كله دپښتو ملي ژبي مخ پر لوړ تيا او خپورتياوى .

يادونه : په دې مقاله كښي لځينى مطالب د پټي خزاني له قلمى نسخې اوقلمى تعليقاتو څخه را اخيستل شوى دى ، چه ښاغلى حبيبى ماته داستفادې لپاره را كړى وه ، ځكه چه هغه كتاب تراوسه ندى نشر شوى ، نومادغه يادونه لازمه وگڼله .

(بينوا)

زمونښ ادبي نهضت

پا

اوسنی ادب

گل پاچا « الفت »

کله چه د آسمان په لمن کېږي د سعادت او نیکمرغۍ ستوری زمونږ په فال را وخوت ، او د ازړه خرڅه د پښتون په مصلحت او مرام وگرزیده ، کله چه دلر اوسپو زموږ په دور انکښې ددې هواد بختوری ورځی راغلې اود زمانې په طبیعت کېږي بد لون و لیدل شو ، کله چه د بخان پیژند لو دیوه زمونږ په وطن کېږي بله شو ، او ملی شعور سترگی وغړولې ، کله چه دا حساس او تمیز غوږ ونه خلاص شوه اوله هر لوری زموږ د خپلو شپېلو خوازه اوازونه را غلها ونوی سترگی شرو ع شوې ، کله چه زمونږ د ښاغلو نیکو نوادوا گانو په خوب کېږي مونږ ته څه وویل او راوینږي کړو د وطن د غرو په څو کو یوه رڼا و تلخیده چه د پښتو او پښتو نولۍ ښکلی څیره پکښې ښکاره شوه اوز مونږ د زاړه مجد او عظمت تصویر ږي هم په څنگ کېږي نیولی و .

زمونږ د ادبي نهضت دغه رڼا چه د پښتو د عرفاني ژوند اساس یا آغاز ورته ویلی شو څوک چه ورته په اجتماعی نظر گوری راز را زملي او اجتماعی ښېکښې پکښې وینی اویقین کوی چه دا نهضت او حرکت د پرامن منافع او عمومی فواید لری .

له کوم وخته چه مونږ د دغه رو ستی نهضت په دوره کېږي خپل اصلي او اساسی ادب ته

مخه ڪري ڏيڻه اولهه مستعار ادب ڇڻه را ڪر زبدي يو ڪه ڇهه ڏهر لڙوخت تهر شو يدي اولهه اته
نپو ڪا اوڇهه تڃا وڙنه کوي مگر زمونڻ بڻهتني ادب ڊڪم و ڪيف به لحاظ ڻيڪا ره پيشرفت
اوزيات پر مخ تنگ ڪري يدي ، به همدغه لڙوخت ڪڻي ڇهه ڏنڊيا جگرو زمونڻ مطبوعاتي
فعا ليت ته هر ڪور ره صدمه رسولي ده ، بيا هم زمونڻ داد بي نهضت مظا هر
مونڻ خو شجا لوي اوز مونڻ دافتخار وڍ ڪيد لي شي .

ڊپنتو ڪوم ليڪونڪي اوشاعران ڇهه مونڻ به همدغه لڙهه زمانه ڪڻي پيدا ڪري هغه مونڻ به
يقين را ڪوي ڇهه ڊرڙ به ڊهر بيا وڍي ليڪوال پيدا ڪرو اوز مونڻ شعرو ادب به هر ڪوره يوه اود
اوعالي معيار تهور سينڙي ، ڪوم مطبوع اوغير مطبوع اثارا وٽا ليفا ڇهه مونڻ به دغه محدو ده
زمانه ڪڻي بڻه ڙ به ڪڻي پيدا ڪري يدي هغه شهادت ور ڪوي ڇهه مونڻ به ڊهر ڻه ڻه مؤلفين او
مصنفين پيدا ڪري شواوز مونڻ مطبوعات به ديوه ڻه علمي اوادبي وقار ما لڪ شي .

دانوي ادبي نهضت ڇهه به ڊپنتو او پڻتو ڪڻي شروع شو يدي مونڻ ته لڪه يورشتين استازي
ديوه عرفاني مستقبل مونڻ وڻو ڪوي او دا خبره ٿا بتوي ڇهه ڊپنتو ادبي
استعد اديولوي ظرفيت لري ڇهه هر راز هيله او توقع ورڻي ڪڻي .

ڪه مونڻ به دغه نهضت له شروع ڇڻه هغه خوا او داخو اوختونه د مقايسي به تو ڪو ڪورواو خيل علمي
سير به دغو دواو دورو ڪڻي له نظر لاندی ونيسود او رڻي او هغه ورڻي به هيڻ تله نه برا بر ڻي
اولهه ڇهه دهقانان والي به نپو مياشتو ڪڻي نه رسينڙي اوبه نپو ورڻو ڪڻي پڻيڙي دانه لس
ڪاله له هما غسي ورڻو ڇڻه دي ڇهه يوه ورڻ ٿي له مياشتي سره برا بر ده

له دغه نهضت ڇڻه وڻاندي زمونڻ دليڪ او تحرير ڙ به يوه داسي ڙ به يوه ڇهه ٿي مونڻ ڪرامري اصول
ٿا ڪلي و ، نه موور ته دلقاتو ڪوم قاموس جوڙ ڪري و ، نه مود ڪوم لود او عالي ادب ڇهه ڪتابونه
اور سايل ليڪلي و ڇهه يوه ليڪونڪي ورته داستقادي به وخت ڪڻي رجوع ڪري وای ، نه داڙ به زمونڻ
هغه راز مونڻ ڙ به يوه ڇهه به صحت ڪڻي بي چانه يا خهشي ته محتاج نه وای ، نوڻه ڪه مويه شعرو ادب ڪڻي
يوه سمه او صحيح لارهه نه موندله ڇهه يوه لڃاي ته رسيدلي وای او شعرو ادب عموميت پيدا ڪري وای .
له ڪوم وخته ڇهه دي نوي نهضت بها ر شروع شو او شعرو ادب ته توجه و شوه
به همدغو لڙو ورڻو ڪڻي ڊهر ليڪونڪي اوشاعران بلڪه مؤلفين او مصنفين پيدا شوه ڇهه به
دغو مره وخت او دغسي حالت ڪڻي ٿي ڊهر علمي او عرفاني خدمتونه و ڪره

به همدغه لڙهه مده ڪڻي مونڻ موقوف شو ڇهه به ڊپنتو ڪڻي دشاعران وٽه ڪري ، دلقاتو قاموسونه
ڊڙي ڪرامرونه ، ڪلي گاني ، قرائتي اوادبي ڪتابونه ڊپنتو اصطلاحات او مجاورات ڊپنتو
متلونه ، لغوي ڇپڻي يا لڻي شعري رسايل وليڪو او خيل تاريخي مشران او مشاهير لڪه لوي
احمد شاه بابا دغه ادبي نهضت به روڻانه هنداره ڪڻي هر چاته وڻيو ، ڪه چيري دمطبوعاتي

و سايو قلت مانع نه وای ښائی چه زمونږ نورو هغو آثارو چه تراوسه لانه دی طبع شوی او په الماریو کښې دی زمونږ د ادبی نهضت د سریع پیشرفت ښه نمایندگی کړی وای او زمونږ موقعت او بریالیتوب ېې ښه ښودلی وای .

که مونږ دخپل دغه نهضت معنوی ښیښگنې او تاثیرات په نظر کښې ونیسو ، پدې خوا کښې هم مونږ ډېری مهمې گټې کړيدي چه زمونږ په اجتماعی حیات او ژوندون کښې زښت ډېر قیمت لري همدغه نهضت زمونږ په هر فرد کښې د ملت احساسات او د وطنیت او پښتونولي جذبات ډېر قوی کړه او د ځان پیژندلو او اتکاء نفس غریزه ېې هم ښه ټینګه کړه . زمونږ په دغه اوسنۍ ادب کښې شاعرانه خیالات له اجتماعی احساساتو او ملی عشق سره داسې گډه او مزوج دی چه د یوه مفید معجون مثال لري او د هر ستر گور په نظر کښې دراز راز مادی او معنوی ترقیاتو تمهید او مقدمه معلومېږي همدغه ادب دی چه د پښتنو ذوقی شعور ورځ په ورځ روزی او ویشوی ېې ، او د علم و عرفان په څېر و او کښې ډېر خدمت کوی .

هو !! د هر ملت خپل اصلی او ملی ادب دی چه د هغه ملت د زړه کړ کړ د علم و عرفان لور ته پرانیزي او د یوه معنوی او ذوقی بهار له وېزو سره ېې اشنا کوی ، نو د یوه ملت خپله ملی ژبه د هر راز مفیدو تعلیماتو او افهام و تفهیم صحیح او اصلی آله ده چه په حقیقت کښې ېې یو فصیح او بلیغ مبلغ بللی شو ، د همدې لامله هر قوم ته د دوی پخپله ژبه خدائې تبلیغونه شوی او اسمانی معلمین هم د دوی په ژبه استول شويدي .

دایوه منلی شوی اورښتیا ښه خبره ده چه په یوه پردۍ ژبه کښې ادیب کېدل دومره گران کاردی چه نزدی نزدی له غیر ممکن سره اړخ لگوي او ډېر کم پېښېږي چه سړی په بله ژبه کښې داسې شاعر یا ادیب شي چه د هغې ژبې اصلی خاوندان پری کوم ادبی اعتراض ونکړي شي .

که فرضاً کوم سړی دخپل ادبی استعداد او شاعرانه فریحي به زور په بله ژبه کښې شاعر یا ادیب هم شي نو معلومه خبره ده چه په هغه ژبه کښې خودخپل کام او ملت ادبی ذوق ته څه مهم خدمت نشي کولی لږ که چه یو کام د بل کام په ژبه داسې نشي پوهیدلی چه په ادبی لطایفو او دقیقو تعبیراتو باندې ېې له زړه وپوهیږي او هغه راز استفاده وړ ځنې وکړي لږ که چه له خپلې ژبې څخه ېې کوی نو چه دغه ټولې غټې او وړې خبرې سړی په نظر کښې ونیسي ویلی شي چه د یوه ملت هغه ادبی نهضت چه د دوی پخپله ژبه کښې وی د هر راز ذهني او فکري ارتقا اساس کېدی شي او د یوه ښه روښانه سیام مطلع یا لکه دسهار ستوری درنه اور ځی پیغام بلل کېږي .

که مونږ دغه نهضت ته هر څومره خوشحالتیاو کړ و او د هر څومره امیدو او اسر و قبله ېې وبولو ورسره ښائی د همدې لامله مونږ په ډیره اعتنا دخپل ادبی بهار استقبال کوو او په غږ ولوسترگو خپل ادبی پیشرفت ته گورو چه له پخوا وختو څخه ېې څه تغیر او څه تحول کړیدي ؟ یعنی د پښتو

اوسنی ادب څنگه دی او پخوانی ئې څنگه و؟ څه پېښې پکښې زیاتې شويدي او څه صفات ئې بایللي دي؟

زمونږ دشعر و ادب تاریخ که څه هم د تخنیکي تاریخ اسنا دوه شهادت چه په پته خزانه کښې ئې مو موله زرو کالو څخه اوږدی اود بعضې صحیح قیاساتو په استناد ثابتېږي چه پښتني ادب له زرو کالو څخه هغه خوا هم ډېری دورې لیدلې دی اود ډېر عمر لري مگر دغه روستی نهضت هم یوه نوې دوره حسابېږي اونوی رنگت لري چه دلته ورباندی څه نه څه بحث کښي .

زمونږ په اوسنی ادب کښې شعر اوشاعری- لږ څه خپله مجرا بڼه له کړیده او هر راز مضامین دشعريه قالب کښې راوړل کيږي ، یعنی او سنی شعر یوازی ذوقی اواحاساسی شی نه دی بلکه تعلیمی اوتبلیغی حیث هم پکښې زیات ښکاری اوله پخوانه پکښې داجنبه زیاته شوېده لکه چه ددی عصر تقاضا هم دا ایجاب کوي چه شعر باید دیوازی جمال سندرې ونه وائي بلکه دفن او کمال منا دی هم شی دهمدی لامله دپخواوخت اشعارو غزل آغازوانجام درلود اودمضمون دتسلل مراعات به چانه کاوه ، هر بیت به لځانته مضمون وو، چه له بل بیت سره به ئې څه قریب ارتباط نه درلود یعنی په یوه غزل کښې به یوه بیت عشقی کیف درلود او په بل بیت کښې به اخلاقی یا عرفانی تعلیم و مگر په عمومی ډول به دغزل رجع دجمال ستاینی اودمینی کیف ته معلومیده او یوه نیم اجتماعی یا تعلیمی او انتباهی بیت به پکښې ضمني حیث درلود مگر اوس دا کثرو اشعارود پاره دمو ضوع او مضمون په لحاظ یو عنوان یا کل کيږي چه شاعر تر آخره پوری دهماغه مضمون مراعات کوي اومضمونې حیثیت پکښې ساتی نو کله دا سی هموشی چه دغه راز اشعاره شعر ی قیمت نلري او تش نظم ورتو و یل کيږي یعنی دیو ی منظوم می مقالی په جم کښې تیر یږي چه باید خطبه یا مو عظه ورتو و او یو مگر یاخه او مقتدر شاعران که څه هم پخپل شعر کښې دیوه مضمون تسلسل او ارتباط نه پرېږدي اوهمدغه هدف لري چه خپل مقصد اومطلب لکه یو تر لیکو نکي په ښه شان افاده کړي خو شعری ناموس هم ساتی اوشعريت په مضمون باندی نه قربانونی لکه زمونږ یو پخوانی شاعر کاظم خان شیدا چه یو لځای له خپل اسارت څخه شکایت کوي اودا اجتماعی مضمون په یوه داسی ادبی بیرایه کښې ادا کوي چه هېڅوک ئې له شعريت څخه انکار نشي کولی،

هېڅ خبر په سلیقه د یرواړنښوم لکه گل په اشیانه کښې ریخته یریم وگوري . ! پدی بیت کښې خومره رنگینی او شعريت لیدل کيږي ، یو رښتینانی شاعر که دغه راز مضمون ادا کوي نودغسی بیرایه هم ورته لټوی- په بل لځای کښې همدغه نوموړی اومقتدر شاعر ددنیا له ملوثاتو اوناپاکو څخه پدې ډول شکایت کوي :

طهارت به په کوم آب شیدار واشی داقتاب چشمه روزگار کره مستعمله

زما په گمان چه دغه مضمون که په همدغی شعری پیرایه کښې ونه ویل شی دو مره پڅونده به وی چه څوک به ورته هېڅ اعتنا ونکړی مگر دلته چه شعر ورځنی جوړ شوی دی نو څوک چه د دنیا په پلټنې او ورځ لکه مچ بېنېزې هغه به هم ددې بیت په اړه بدلو متحسّس شی اولځان به و څنډی نو دغه راز اشعار چه د مضمون او موضوع په لحاظ پکښې یو مهم مطلب ، ځای شوی وی او د پیرایې په لحاظ شعری سحر او اثر لری هغه داسی شعری چه یو خطیب ځی په منبر او یو سازنده ځی د بزم په مجلس کښې ، یو نطق ځی په کتفې انسو نو کښې او یو زاهد ځی په خلوت کښې له ځانه سره وائی زموږ ددې نوی نهضت د پڅو شاعرانو ځینې اشعار هم همدغی اشعار دی چه په غزل آهنگ کښې لوړ لوړ اجتماعی مطالب ادا کوی او د بلبلو په نغمه کښې ښه ښه تعلیمونه او تلقینونه ځایوی د مثال په ډول دالاندینی شعرونه وگوری .

زه

(۱)

نه غوتی په شان د زړه په ښورنگک یم	په مذهب نه د بلبل نه د پتنگ یم
نه د چاد ډډی لاندی پوست پالننگک یم	نه اغزی یم چه انگر شمه د گلو
چه می کېږدی په منگلو نه اترنگک یم	نه آینه یم چه منظور شمه د ښکلو
چه خوبان می کړی پر غاړه نه لورنگک یم	غوتی نه یم چه می جونی سرکښې کېږدی
نه پوهېږم چه زه څه اوڅه آهنگک یم	نه ژر ایم نه خندا نه زیر و یم
نه صاحب د باج خراج اود اورنگک یم	چه فلنگک را باندې نه وې ملنگک نه یم
نه د چاپه شان د بل په ځان پلنگک یم	نه د کوند ورنه ورنه سترانه کېږی
یو ساعت خفه خوشحاله په بل درنگک یم	نه اوزگار یم نه می کار لکه ماشوم شته
نه د نیا ځنی خبر لکه فرنگک یم	نه می روح د شرفیت ډېره ژوندی ده
دا ضدادو سره همیش ولی په جنګک یم	ددې هسی بېمعنی ژوند وند وند پار
زه له دی بی سوز و سازه ژونده تنګک یم	چه نه در دلرم نه در د لره دوا یم
چه د ژوند او د ژوند د پاره تنګک یم	خدا یې زودې ژوندون نور ستری کم ستومانه
د هر کس اودنا کس د پښونه څنگک یم	خاوری یسه خود با ده سره مل یم

تبت مې مه بوله غورځنگک را باندی مکره

زه پدې افتادکی کښې لوی کړنگک یم (مجروح)

غزل

(۲)

نه ډکه به تر خولې شی پیمانه د چاپه باد	نه زړه به د مین شی په وصال داشنا ښاد
شیرینه د خسرو شوه غرونه و کیندل فرهاد	رسېږی دازل کړه په قسمت نه په خواری

یوازې ژوند خوښ کړیدی هر چایه زمانه   که یو د خواری مړشی بل ځې نه رسی به داد
کلو نه عمر تېر شولا می وانخیست عبرت   هر جن یم چه خوب و وینم پانه راځی به یاد

په ښه چه سره ور نشو مخلص خوښ یم په دا
چه وڅېړی له پیڅه ددې هسی ژوند بشیاد

(مرحوم مخلص)

ژده پانه

(۳)

چه د منی سیلی راغله   تنگ مې شو په سیل باغله   د خندو نی کل سراغ له
نه شین باغ نه ښکلی بڼه و   نه د گل پکښی مسکن و

بڼه و ژده بڼه الو تې   نه غا تو ل ونه پیر و تې   نه بلبلې پر چار و تې
گل و مېر سپر ه سناو ه   غو تې پیغله نیمه خوا و ه

ابشا رهم ویلی ساندي   د بلبل دز دگي مر اندې   وی شلېدلی لاندی باندي
نی خو ښی نی مسرت و   و پر ژد لی په ز حمت و

زرغو نه پانه وه ژده   د ظالم خیز ان له کره   په گر ز و نو خره پره
نه و ر پاته اب و تاب و   نی ز رغا وه نه شباب و

ماول ښکلی پانه څه کړی   و لی هسی ر ژده کړی   له دې بڼه څخه واته کړی
مه څخه ښکلی گلا لی یی   په ښایست د لمر مخی یی

دی ول څخه وخت دیون دی   یو څو ور ځی موبیلتون دی   سبا پیر ته بڼه زرغون دی
چه بهار را شی دی باغ له   زه به راشم ستا سراغ له

پس له هر منی مسور شته   پس له هر ویره سرور شته   چه غم وی دخوښی لور شته
پس له هر منی بهار دی   د اقا نو ن د کردگار دی

چه لید لی چا خزان وی   د بهار به قدرت ان وی   په لور تیا کښی به د لځان وی
خو احساس د ذلت نه وی   هلته زیار در فعت نه وی

خیل خزان گوره بهار کړه   باغ د کلو دی سینگار کړه   زده د ژوند دودونه لار کړه
د غه سرد ژو ندا نه دی   د لته پت ر مز د ده دی

(حبیبی)

خوشې خوشې

(۴)

لاله وغږ وی سترگی له غبر ته په زړه داغ شی
 ردی سترگی سوسن گوری سا عتونه خوشې خوشې
 جوړشی لعل له غو او شکو چه تو لېږی و گوگل ته
 چپ شه ای ابشاره مېکه د اشورونه خوشې خوشې
 چه ژوندون لری مې کښی ښه هغه چه باشر ف مری
 که سبی زرکا له یایی وی کالونه خوشې خوشې
 لور همت په دام د طمع کښی څو کله شی نیولی
 دهمای دیاره مه زده دادامو نه خوشې خوشې
 دمرض علاج په کار دی څه لا مخکښی له شته
 پس له مرکه څه په کار دی ماتونه خوشې خوشې
 زده د عشق په پیاله مست یم محتاج نه یم د شرابو
 ساقی مه د کوه مال داجا مونه خوشې خوشې
 چاچا صله خپل مرام کې په قوت د خپلو متو
 څو کدی ناست کوی په زړه کښی ارمانونه خوشې خوشې
 په شهباز سره د شعر به تازه د ژوند نغمه کې
 د ارباب د زړه غږ یږی د پر عمر و نه خوشې خوشې
 دفرها د تیشه په لاس کړه که شیرینه معنی غواړی
 پراته کله وی ایرو کښی سره لعلو نه خوشې خوشې
 چه روان تر اوبه نه وی اوژور هم له دریاه
 نه یو هېږم څله و ائې دا شعر و نه خوشې خوشې
 دا نقصان د شعر نه دی له خپل ذوقه سراغ وکړه
 په خادم باندی مه وایه تهمتونه خوشې خوشې

(خادم)

د حیرایی گل

(۵)

یو هېږم بکتیا یا ښکر هار کښی
 په بخدی کښی نیسایا یا زرنکا کښی
 ارغنداویا دهری رود په کنار کښی
 کاپیسا کښی په واکان یا لپا کا کښی

ار يانا کښې دسوما ترڅنگ يوکل و
چې ا شانه دبورانه د بلبل و
پسرلی ته ټي خوله وازه په خندا کړه
چې دازه يم چې بياسته مې دا دنيا کړه
پيتو ن کام ته دازما يوڅېر يوسه
چې له ر ازدرو ندانه نه خبر اوسه
چې گل نه وي پسرلی کښې ژوندون نشته
هما غسې چې نن نه وي پرون نشته
که ژوندی وی تل بهار دی داجهان
دژوندی دپاره نشته دی خز ان

(۱۹) (۱۸) (۱۷)

لېژوندی شه سرد کانهونه بهر کړه
ددنيا په غوړه بدلې باغ نظر کړه
پسرلی کښې هم خزان دی بهار نه دی
پسرلی کښې هغه گل چې بيدار نه دی
کوم يوکل چې گلخانه کښې پرېوتلی
په هر فصل کښې تازه دی غوړه بدلې

له دنيا نه گلخانه جوړه کړه لځاته

نظر مکوه بهارته او خزان ته
(پژواک)

ملی مشرحاجی میرویس ته

خطاب

(۶)

ته پر مخکې او سپېد لې
خو نظر دی په آسمان و
ستا په خیال کښې یو رفعت و
ستا نظر کښې کپکشان و
دو ب په مینه د وطن وې
په نظر کښې دی افغان و
قا فله د ملیت مواو اړه په ور کښ ووه
یو ته ویش وی که ته نه وای بس قصه په ختمیدو ووه

د غزنی تمه د لسوز و
تادرو په لو یو غرو کښې
غز و له په شه د و ل
پیتوخوا په نیودرو کښې
ستا په غزاو په نغو کښې
مقبره کښې بیاد مړو دژوندو اذان دی ووی

دلودی دد ور قصه ووه خد سوز په شان دې ووی
دکنج کو په قیمت شی
که تعلیمی وی سره لملونه
خدای دی هچری شوک نه کا
دېل قوم په لاس مریونه
په آزاد وغرو دپیتو کښې
زرغو پېزی زمونځ کلو نه

تا ددی غرو په لملو غز و لی دا غز لی

ارغنداب درو دپه غلام د وطن د غم بد لې
(د طلوع افغان کالنی گڼه)

سپين غر

(۷)

مختصر شويدي

مارغه دخيال مې به سپين غره باندې سرشاره گړزی
 هوامې سرکښې نن تازه له دې کپساره گړزی
 وېشم هر لورته دېبلو شور ماشور دې پکښې
 په شنو نېټر وشنه طوطيان مست له چغاره گړزی
 زلفې دچا به کړې خوري په پستو گوټو سره
 زيبا نسيم ته ئې زر زړونه طمعه داره گړزی
 ستا په هوا کښې د ختن نافي سپر لي دې چا
 چه شنو وښو کښې دې شپو نښکې مست له عطاره گړزی
 زده ور بازان چه دهمت وزر خواره کړې کله
 ستا په اوچتو خو کو پاس له افتخاره گړزی
 سپين او سپېڅلې غر يادېږي په دنيا او جهان
 لڅکه جاېيره شنه زمريان ستا له درباره گړزی
 د اوستا تعمې خوزي شوی ستا له خوزه نومه
 د سوما بوتې څنگک په څنگک ستاله کناره گړزی
 نکر پيدا چه سکندر په بل يو لځای کښې چري
 دلي په ستا کښې هغه څيز پسي څو واره گړزی
 محمود ، شهاب درته کتل نظر د مينې سره
 د مينې سترگې ستا ولورته بي اختياره گړزی
 احمد چه ته په دغه لاره ستا نظرو په ده
 ستا له نظره په دنيا لڅکه نامداره گړزی
 چه ئې تاثير د بيخودۍ خوزو تعمې کښې وډېر
 هغه ارواح ستا په هوا کښې ننگر هاره گړزی
 وايه مطرب ته سرود نوي تعمې نوي ښايي
 زدي تعمې دې چه بښک له سره انکاره گړزی
 له نوي رنگه ئې خبر کړه د تعمې صاحبه
 دوی به تر کومه ناخبره له روزگارو گړزی

زړونه قوي اړو بېخده ستا د تېږو به شان
 بدخواه ته وايو چه دی اړی له گلزاره گزۍ
 پېتون به اړی ستا له خنځه په هېڅ شانی نشی
 کله مین پخپل ژو ندون کښې له دلداره گزۍ

تکره لخوانان به کړی سرو نه خپل له تانه قربان
 «رشتین» مین په تورو کله له خپل یاره گزۍ (رشتین)

دایوڅو نمونې چه دلته وښودل شوی ښایي چه زمونږ د تېرو خبرو تصدیق و کړی او اوسونکي دا
 ومنی چه اوسنی ادب د مطالبو او مضامینو په لحاظ زیاته تنوع پیدا کړیده او ډېر ښه پښه افکار او معانی
 پکښې لځلېږي مگر د اهرام باید ووايو چه دانمونی مونږ دا مختصار اولنډ والی په سبب اوردیدی
 که زمونږ ددی وخت په اشعار و کښې ډېری برجسته نمونې شته چه د پخوا وختو له اشعار و څخه
 د تصویر او تخیل په لحاظ، د مضمون او مطلب په اعتبار بیخي لځان بیلوی چه ددی وخت ادبي شاهکارونه
 ورته ویلي شو مگر دطوالت او او زردوالی په سبب ئی نشو لیکلی لکه د ښاغلي سید رسول
 (رسا) په دنیا - دخیبر له خو اما ښام - د پلټنه سندره - د ښاغلي سمندر بدر شوی، دایلم څو که
 د لخمیتوب ارماند - د ښاغلي سید شمس الدین خان (مجروح) له فلک سره - زه او سپوږمۍ - پریشانه
 خوب - د ښاغلي (حبیبی) (ملی پسرلی) د ښاغلي بینوا (بی وزلی شرق) د ښاغلي خادم د توری برښ
 د ښاغلي جلالی (دمشرق سیر) او داراز نور شعری آثار چه مختلفو شاعرانو په مختلفو موضوعاتو
 کښې لیکلي دی لکه د ښاغلي زمربالې (زه او دکلی خان) او دنورو... (زخمی زړه) (د پسرلی نغمه)
 یاداسی نور .. دایورتی اشعار چه هر یو ئی یو ژوندی شعر او مستقل اثر بللی شو څوږ ازه شعری
 او ادبی ښېگڼی اړی چه دغه واده محاسن د پخوا وختو په اشعار و کښې یو لځای نشو موندلی پدی
 اشعارو کښې ملی مینه، وطنی شعور، معنوی رفعت، شاعرانه احساسات حیاتی تعلیم پداسې ډول
 لځای شویدی چه بداعت او ابتکار، رومانټیکي رنگ او شعری خوندي په ډېر مهارت سره پکښې که
 شویدی چه سړی پخپل سحری کیف لوړو مطالبو او بل عالم ته بیائی، په پته دنیا کښې د پښتو نولی
 دنیا داسی تصویر شویده چه د جنت د باغ د بلبلو هوس هم ورته پیدا کېږي، دخیبر له خو اما ښام
 سړی ته له شاعرانه مناظر و سره یو لځای د پښتو زوړ عظمت او هغه جاه و جلال ښیي چه لخمکه او
 آسمان سړی ته بل راز ایسی همدا رنگه دایلم څو که د دو مړه لوړ او عالی تخیل نایندګی کوی چه زما
 په گمان هلمته به بلندېروازه طیاری هم نشی رسېدی د مجروح صاحب له فلک او سپوږمۍ سره شاعرانه
 راز و نیاز هم سړی د شعر او بصیرت په نړۍ کښې گرزوی او ډېر لوړ ئی بیائی، په پریشانه خوب
 کښې هم یو بل عالم او بله نړۍ سړی ته درښی او ډېر وحقا قوله مخې حجابونه پورته کوی .
 که سړی دمشق سیراوبی وزلی شرق وگوری یقین دی چه دنیا غلی جلالی او ښا غلی بینوا

شاعرانه خیالات به دهر راز ستایلو او نمانځلو وړو بولي او دابه ومنی چه دشاعرانو نظره غرو او رغوهغه خوادتورو شو دپردو ترشاهم هرهرخه وینی او کام ته ئی په ښه شان ورښی- دښاغلی حبیبی ملی پسرلی اودښاغلی خادم د توری بر پښ هم داسی ا شعار دی چه د پښتنو ملی او حماسی روح ورته زیات احتیاج لری اود پښتونولي مسیحا ئی بللی شو .

نویی له کوم ترددڅخه ویلی شو چه زمونږ اوسنی ادب په یوه ډېر ښه اساس روان دی اوددی عصر دهر راز مفیدو افکارو او خیالاتو ښی ښی جلوی پکښې وینو څسکه چه زمونږ پیاوړی شاعران یوازې دنظر بازی په دام کښې نه دی نښتی اونه دکورو کلی او خپل تبر له حاله فارغ ناست دی بلکه په راز راز تعمواو ډول ډول پیرایو کښې کله پاڅه پاڅه تنقیدونه کوی او کله دامیدواری- سندری وائی ، کله د سبوزمی په مشاعره کښې او کله دلیو نتوب په جامه کښې لږد لږد مطالب بیا نوی یادسین غره له سینو بازارو سره لږد لږد پرو ازونه کوی او راز راز الهامات له خپلو لورو غرو څخه اخلی مگر سره له دی ټولو ښېگڼو چه ددی وخت په شعر او اوسنی ادب کښې ئې کورو ځینی ادبی خسارې هم پکښې لیدلی شو چه باید دلته ورته یوه اشاره وکړو .

زمونږ په زاده ادب کښې ځینی شاعرانه تشبیهات اود ادبی اصطلاحات یا القاب او تعبیرات شته چه په اوسنی ادب اودن ورځی په شاعری- کښې ئې نه مومو لکه (دېرو گلو باغ) (دېنگو بیاله) (د گلولېته) چه په زاده ادب کښې دمعشوقې دپاره ډېر ځایو نه ویل شویدی یادزلفو تشبیه دچندرو له لیتو سره او د سترگو تشبیه له گولیو ، د کو تما نچو یادو و سره ډېر ځله شویده یا ورته ملالی او خناری ویل شویدی چه ددی وخت په اشعارو کښې ئې یا بیخی نه وینو یا ډېر لنډ په نظر راځی .

همدارنگه ځینی نور کلمات لکه لالی . ملاله ، ملوکه ، شهی ، ښارو ، نیمزالی ، چته ، سالوواله ، بی نیازه ، کبرجنه چه دپخوا وختو په اشعارو کښې ئې یوښه کیف اواثر ایښی دی اوس دغه راز ادبی اوعاشقانه کلمات نه لیدل کېږی .

په زاده ادب کښې دعشق اومینې دحالاتو دترجمانی دپاره هم ځینی مخصوص تعبیرونه شته چه شاعر دعشقی اغیزو بیان پری کړیدی لکه اور لیکول ، داورجامې ، په زړه ویشتل ، چه اوس ورځنی څوک دومره ډېر کارنه اخلی .

ددی وخت په شعر وادب کښې زمونږ ملی عروض هم خساره لیدلی ده اوډېره لنډه اعتنا ورته کېږی یعنی دپښتو په مخصوص بحرور او او زانو کښې څوک شعر نه وایی اوعربی عروض ته زیات تمایل لیدل کېږی ، نو هر کله چه زمونږ عامه طبقة له خپل ملی عروض اوملی موسیقی سره اشنا ده اودنوروله عروض څخه څه خوند نشی اخستلی نو اوسنی ادب هم ددوی په مذاق دومره زیاته اوقوی اغیزه نه کوی او بر سېره پدی چه مضامین ورته تر یوه حده نامانوس دی آهنگ ئې هم نه جلبوی .

په اوسنی ادب کښې یو بل چل هم شویدی چه دشعر دظرافت خوانیمگری پاته ده اودجدخوا

عموميت پيدا کړي، دا خساره ښايي چې تخنیکي کسان خسارونه بولي بلکې وني ستړي اوددی عصر تاثیرې و بولي مگر که سړی لږ څه د حیات ټولې خواوې او درست لوازم په نظر کېږي ونیسي هغه به هېڅکله پدی راضی نشي چې دیوه ملت ادب بشپړ جدی صورت پيدا کړي او د ظرافت ما لکه پکښې هېڅ نه وي . نوموړنږ بايد علاوه پر دې چې د خپل ادب پخوانی ښېگڼی وساتو او د ملی ادب خواړه مصطلحات اوعر وضی آهنگ له لاسه ور نېکړو د اوس وخت ښې اغېزې هم پکښې خوندي کړو یعنې د خپل شعر وادب ښېگڼی زیاتې کړو او تبدیلې نېکړو .

هو ! مونږ به د دنیا داوسنی ادب رنگه قبلو ومگر د خپل شعر اساسی تشکیل به نه بدلوو، د مثال په ډول وایم چې د پخوانو اوست یوشمېر له ماسره شته چې په هغه شعر کېږي یوه شاعر دیوه مړی له ککړۍ سره خبری کړي اود هغه د حال پوښتنه ئې کړېده، ککړی هم ورسره هغه شان خبری کړي چې د هغه وخت خلکو غوښتلې اوسنې ورته ښکارېده، سعدی هم پخپل بوستان کېږي یوشمېر لاری چې دیوه مړی د ککړۍ څخه حکایت او ترجمانی کوي مگر ددی وخت یوه شاعر چې دمصر مومیائی شوی مړی ئې لیدلای دی یانې دهغوئ حال ځانته معلوم کړېدی هغه یو ولاړ ودرېدلی مړی مخاطب کړي او هغسې خبری اتري ئې ورسره، کړېدی چې پدی اوسنی عصر کېږي ئې خلق خوښوی اوسې ئې بولي، د شاعرانه تخیل په لحاظ هم دا اوسنی شعر سره د موضوع د یووالی ډېر فرق لري ځکه چې یوه به خاورو کېږي پرته ککړۍ او یو ولاړ مړی اړومرو د شاعر په نظر کېږي فرق پيدا کوي اود شمر رنگ بدلوی، نوموړنږ به د غسې معنوی تغیرات پخپل اوسنی ادب کېږي قبلو ومگر د پخوانی ادب خواړه تعبیرات او تشبیهات به نه پرېږدو اونه به خپل عروضی بحر ونه ترکوو .

همدارنگه به د دنیا داوسنی ادب څخه تخنیکي ښایان اخلو او خپل ادب به پری بهای کوو مگر دنورو په تقلید کېږي به ئې نه ور کوو، یعنې جامې به ئې بدلوو، په موټرو او طیارو کېږي به ئې گرزوو، د سینما او تیاترونو سیل به پری کوو خود پښتونولی خوی وبوی، څېره او بڼه به پکښې ساتو - مونږ باید له غریبي ادب څخه ډرامې اوقصې لیکل زده کړو اوداروح د پښتو په ادب کېږي بیا پيدا کړو مگر دې قصو ته داسې رنگ ورکړو چې هر څوک ئې د پښتونخوا قصه و بولي اوداکان ونکړي چې مونږ دنورو خلکو افسانې وایو یعنې پخپلو قصو کېږي به خپل حیاتي رنگ ښیو او خپلو نقایصو ته به گوته نیسو. زمونږ به پخوانی ادب کېږي هم قصصی روح ډېر ښه روزل شویدی اوسنې ښې نمونې ئې پيدا کولی شو خو په اوسنی ادب کېږي دا ښېگڼه له لاسه وتلې غوندې ده او په نظم وثر کېږي ئې چندان نه وینو، زمونږ به زاړه ادب کېږي ډېری منظومې شته چې د قصې اودرامې رنگ لري لکه د ادم خان اودرخو یا د میمونې قصه چې د پخلی ئې خوښوی اوزمونږ د ملی ادب شاهکارونه بلل کېږي - پدی راز قصو کېږي کومه ادبي پانگه چې د زیاتو ستایلو وړ ده همدغه شی دی چې له پښتني تعبیراتو او اصطلاحاتو پکښې زیات کار اخستل شویدی لکه د میمونې د قصې پدی بند کېږي :

ته وی دگلو لښته - راپرېوتې د تخته - ښایست درېوری اورشو څنگه لارې په پخوانی ارمانده میونې .

ملی لوبی

ایکونکی ښاغلی محمد گل خان «نوری»:

ددې مقالې څخه زما مطلب خاص زموږ ملي لوبې دی ، منگر د یوې لنډې مقدمې پر ډول دمقالې لمرۍ برخه په لاندې عنوانو کې راږدو:-

د لوبو اهمیت- لوبې اوصحت- لوبې او تربیت .
دوهمه برخه ټي اصل مطلب او مقصد دی چه په

لاندې عنوانو کې راوړل شوی دی:-

زموږ ملي لوبې - زموږ د ملي لوبو اقسام
اوډول :

- ۱- کلا - ۲ : اتڼ - الف : د نر و اتڼ
- ب: د ښځو اتڼ ج : پرگ اتڼ- ۳ : د گیند (توب)
- لوبې او اقسام ټي الف: توب ډنگه : ب: د گیند اوږده-
- با زی- ۴: کبلی - ۵: څوسی - ۶: مر غومکي .
- ۷: خاته اوډلو بو دنومو او اقسامو فهرست .

ښاغلی محمد گل خان «نوری»

د لوبو اهمیت :

په دې کې شک نشته چه نورځ سپورټ یادښتو په عبارت سره لوبو دونه اهمیت موندلی دی چه اوس د ژوندون له مهمو عواملو او اسبابو څخه گڼلې کېږي - د سپورټ اولوبو پر اهمیت باندې نورځ لوی لوی متمدن دولتونه قائل دي ، او تل سمی کوي چه خپل هلسکان او زلمیان لوبو او ورزش ته تشویق کړي ، غواړي چه د پخوا زړو او معیوبو انسانو پر لځای باندې قوی او غښتلی او غلېج زلمیان او ځوانان تهیه کړي ، چه ددوی په ذریعه سره خپل وطن له غلیمانو وساتې او آباد ټي کړي .
هنه برک وېلی دی :

په کوم ملت کې چه سپورټ او ورزش وی نو د ضرورت په وخت کې ټول عسکر کېدلای شي او خپل وطن ساتلای شي .

اعلیٰ حضرت شهید محمد نادر شاه رحمه الله علیه هم چه د ورزش په اهمیت ښه پوهېدلی و ، ویلی یې دی :

« چه دلو بو او سیورېت وخت په لخواڼی کېږي دی ، دیوه ورزش کار دپاره لازم دی چه خپله ټوله قوه وساتي چه ددې قوې په ذریعه سره د ورزش وړانتیا درجې ته ورسیږي- نو هر کله چه دی دخپلو قواو په ساتلو سره مکلف سونو لازمه ده چه د هر ډول افراط او اصراف څخه چه دا خلکو دفساد سبب گرزی پرېهزو کړي- هر کله چه لخواڼ په لخواڼی کېږي خپل لځان په ښه ډول سره وساتي ، نودی به هم د صحت له لامله او هم دا خلکو له حیثه په آینه ژوند کېږي خوشاله وي »

په اتلسم قرن کېږي د اروپا په هوادو کېږي د وطن د لوړتیا اوساتنی دپاره دوي عقیدې څرگندی شولي- یوه د (فوشه) عقیده وه چه ده ویل باید د افرادو ذهنی قوا او مدارک او مشاعر پر کارولو یږي ، اودې دنتیجې څخه د وطن د ترقی او دفاخ وسایل لاسته راوړل شي . بله د (یان) عقیده وه ، ده داویل چه تر ټولو اول باید دملت بدنی قوا او اجتماعی ښه تقویه شي ، بیادی نو مدارک او مشاعر د علمی مطلبو دپاره مکلف شي .

همدارنگه لوروک ژان چه له پیاوړو وگړو څخه دی او ده دسیورېت اولوبو په رواجو لوبو کېږي دپرزیاړ کېږي دی وایی : یوه قوم اوتبر که څه هم هرڅونه د ترقی اوتمدن مدارج طی کړي وی یوه داسی ورځ به پر راشی چه د علم دعروج اود تمدن داعتلا په اثر دماغی کارونه دپرشې ، او په همدی سبب به ددوی دماغ اوروح سترې اوضعیف شي . اودوی به د ترقی د لاری څخه پاته اود پستی پرلاری به ولاړ شي - نوهغه شي چه دغه تېر ددې ستړیا اوضعیف څخه ساتی خاص سیورېت اولوبی دی .

لوبی په لمری سر کېږي خو پېړۍ تر میلاد دمخه په یونان کېږي رواج وي ، چه دالمیک لوبی یې ورته ویلې ، قدیمو یونانیانو دتسوس دزب النوع په معبد کېږي و آتن ته نژدې دآلمپ دغره په لمن کېږي دخپل رب النوع په نامه جشن جوړاوه ، په دی جشن کېږي به دوی خالصی لوبې او پهلوانۍ او خوشحالی کولې- دا جشن به څلرم څلرم کال وروسته په دغه لځای کېږي دالبیاد جشن په نامه جوړیده ، و دی جشن ته به دیونان دټولو ولایتو څخه لخواڼان او پهلوانان راتلل- دا جشن دوی یومقدس جشن باله او دخپل اتفاق او اتحاد سبب ټي گانه ددغه جشن په ورځو کېږي به دیونان په ټول مملکت کېږي عمومی صلح جاری وه هیچا به خفقان او خوابدی او جنگ نه سره کاوه .

علاوه پردې چه دې بازیو اولوبو د یونان په لخواڼو کېږي یومتحد قوی روح پیدا کړي وه ، ددوی لخواڼان به دبدن و عملو څخه ددی بازیو په سبب را گرزیدل لځکه چه دوی به دیوې بازی په سر کېږي تربلی بازی- پوری پخپلو رب النوعو قسم خوړ چه دوی به خپل روح پاک ساتی داسی بد عمل به نه کوي چه ددوی دلو بو او پهلوانۍ سره منافی وی .

لنډه دا چه دا بازی- اولوبی په یونان کېږي ودې حده رسیدلوی چه دغه وخت دمتمدنو ښارو ووگړوته به ټي دعوت ور کاوه چه دنماینده یادنندار چیانو په حیث په دې لوبو کېږي شریک شي ،

او هم به دغه وخت د متمدنو مملکتونندار چيان اوسيلانيان دالمپيا دلو بودنددار ي دپاره ويونان او اواتن ته تلل .

دالمپيا په لوبو کيې چه به هر خلقي په يونان کيې بريالي شو اول لمبر به شو نو هغه ته به يې يو دسروزرو امبل د آفرين پر ډول ورکاو په غاړه کيې به يې وراچاوه ، که به دغه سړی مړ شو هغه امبل به يې دننه دده په قبر کيې ورسره پټاوه .

داجشن دتوارث پر ډول ديونان په اخلافو کيې يوله بله پاتېدی خو چه دسکندر مقدوني په وخت کيې په شرق کيې لاهم به يو ناني سردارانو او عسکرو کيې معمول و ، تردې حده چه دسکندر دمقتوحه مملکتو په بومي نظام اوسر دارانو کيې لاد المپيک جشن رواج شو .

دالمپيا لوبی په يونان کيې دسني اوتا ريځ پر ډول استعمالېدې مثلاً ويل به يې چه پلاني واقعه وروسته تر پلاني لوبی پېښه شوله او پلانيکي د پلاني لوبی دمخه پيدا شوی دی يونانيانو به خائن سړی په دی لوبی کيې نه شريکاوه او نه به يې په دغه منطقه کيې پرېښو .

دې لوبو تر هغه وخته په يونان کيې اهميت درلود چه دوی په ترقی کيې وه ، هر کله چه دوی په انحطاط کيې وتل دالمپي هم ورو ورو پاتېدی خو چه دروميانو دسلطی په دوره کيې پر يونان باندی دالمپيا لوبی بالکل هیري شولې او دروميانو دلو بونوی طرز چه به دوی کيې رواج ودا لمپيا دلو بو لځای ونيو . دروميانو دلو بوا اساس پر مادی غټو جواړو ودروميانو لوبی خو عمر يې به ترقی کيې وې اودوی به دلو بودقهرمانانو مجسمی ددې برخه په حجارا نو جوړ ولې- بيا په دې سبب چه وهر چاته به داجاړی نه رسېدلی بېله خو کسو مخصوصو پهلوانانو چه خپله پهلواني اولوبی يې دخپل معيشت اورزق سبب گرځولې وې ددوی لوبو انحطاط وموند او هغه په زرو زرويو نانی پهلوانان له مينځه ووتل دلو بوشوق کم شو بيا په منځنيو قرنو کيې بيرته د تخنيواشرافو اورئيسانو په واسطه لو بوخه رونق وموند اودوی به کله کله غشي او نښانو نه ويشتل يا به يې آسان لغلول .

دنونسمی پېړۍ په آخر کيې ددنيا اکثر مملکتو وورزش اولوبو ته فکرسو اود ايې يقين شو چه بېله بدنی لوبو او ورزش څخه کار نه کېږی اود اټولو حس کړه چه لوبی اوورزش دژوندون له مهمو عواملو څخه دی ټولوملتو دالمپيا لوبو ته مخ وروگر زاوه اوڅه نواقص چه يې درلوده لکه دقدیمو يونانيانو تخنيو دالمپيا لوبو چه دهلاکت او مرگ خطر به پکيې وور ورو يې اصلاح کړه او پېل پېل مکتبه نور ته جوړ شول اود بدنی تربیې معلمان وهلکانونه مقرر شول تردې حده دلو بوا اهميت په دنيا کيې څرگند شو چه نن ورځ دټولې دنيا په مملکتو کيې دالمپيک جشن نیول کېږی په زياته بيا به غربي مملکتو کيې ودې جشن ته زيات اهميت ورکوی .

لنډه دا چه په اوسنی عصر کيې لوبو او سپورټ دونه اهميت موندلی دی چه څلرم څلرم کال وروسته ددنياد مملکتو په يوه پايتخت کيې بين المللی المپيا جوړېږی - لمړی ځل په ۱۹۳۲ع کيې

په امریکا یعنی په «لوس انژالس» کېنې جوړه شوه. بیاخلم کال وروسته په ۱۹۳۶ ع کېنې په برلن کېنې جوړه شوله. دالمان دالمیک په لوبو کېنې دو پنځوسو (۵۲) دولتو شرکت کړی اود شرق دملکتو څخه ترکیه، هندوستان، مصر، افغانستان او ایران هم پکېنې شریک و. په افغانستان کېنې هم ۱۳۱۳ دسرطان د۲۵ څخه دالمیک ملی انجمن جوړ اورسما وپیژندل شو. نن ورځ په زرو زرو هلکان اوزلمیان زمونږد گران حکمرمت په توجه سره په بدنی تربیه سره تر بیه کېنې!

لوبی اوصحت:

که څه هم لوبی پرته له صحت اود بدن دروغتیا څخه اجتماعي اومدني گټې نوري هم ډېری لري، مښکر دلو بومهمه نتیجه او گټه اول بدن، تربیه اود بدن دروغتیا اوصحت دی. وگوري! دنفسياتو پوهان دا عقیده لري چه لوبی د انسان دژوندون د طبعي کارو څخه گڼلی کېنې، اولوبی بدن اود روح په توازن اوتقويه کېنې ډېر کومک کوي، دلو بومهمه عزم او اقدام، سعی او غیرت، ثبات او استقامت، دمزاج استقلال، دفکر اوعقل رسايي اوسلامتی، د اعصابو فعالیت، دوينو جریان اودسترياخځه هوسايي اونور پیدا کېنې.

د«فيزالو جی دیوهانو» په عقیده سره لوبی دعضلا تو دتقوي اونو، دبنوددمحکمې، دوينو دزیاتوب اوتصفې سبب گزري، هغه څو که چه لوبی کوی به زده کېنې ئې دوينو فشار په معتدل ډول سره وي، داستراحت او کار انتظام ئې برابر وي، خوراک او چپښک ئې يو ډول او پر يوه خیال وي، اواندا مونه ئې په يوه تناسب اوسره وړ وي، اوبوه ښکلی منظره ئې تشکیل کړی وي. اجتماعيون وايي: چه دلو بومهمه اجتماعي بڼه قوی کېنې اولوبی دژوندون بقا اومدني او ملی شرف ساتی.

ودې پورته عقیدو اودلو بو گټو ته که سړی تحیر شي، ددی ټولو مبدا پرته له صحت بل شی نه دی، یعنی ددې ټولو اساس پر صحت دی اوبه صحت پوری اړه لري اوتول له پوره صحت څخه سړی ته حاصلېنې گواکي دلو بو گټه پوره صحت دی اولوبی دصحت له انتظامه څخه يوه پایه اومهم غړی دی، هر کله چه پوره صحت اوروغ صورت سړی ته حاصل شو، بیانونه دغه نوروشیانو سره هم کامیابید لای شي.

افلاطون وايي: هغه څو که چه مستعد او تکړه روح اوبدن ولري، هغه دهر ډول جمال او کمال څښتن کېدلای شي.

بل لځای يوه عالم ویلي دی چه سالم عقل په سالم اوروغ صورت کېنې دی؟ «ژان لوك» دا پورته مقوله دبدني تربیت شعار گڼي؟ ژان لوك دبدني تربیت په نظام کېنې لمړی مهم جز لوبی، اوسپورت بولی.

فیسو لوژی نامرس وایی چه ۱ - کار غری پیدا کوی .

دفرانس دجرید ویوه رئیس به فرانسه کښې داسوال طرح کړ چه : « سری بایدڅنگه په عافیت اوصحت کښې دهر عمر ژوندون وکړی ؟ » داکتر « روجه » چه په پاریس کښې دا علمی صحی مجلس اود طبی اکاډیمی عضو وو ، ددې جملی اوسوال په جواب کښې ئې وویل :

چه دمعیشت نظام باید درست شی ! دده دمعیشت دنظام لمړی شی سپورت اولوبی دی .

داکتر « هلوبو » هم په خپل نظام کښې سپورت اولوبی یادی کړلې داکتر « بقی بارد » خپل دمعیشت دنظام په جمله کښې سهارنی سپک ورزش یاد کړ .

داهر عالم چه داجواب وایه داویا ، پنځه او یا ، انیاوکالوو .

څرنگه چه دظاهری بدن یا کی لازمه ده ، همدغه څرنگه دداخلی بدن یا کی هم لازمه ده دداخلی بدن یا کی خاص په لوبو او اوریاضت سره کښې ، لوبی اوعضلاتی تمرین دموی انسجه مینځی او یا کوی ئې اودوینو دوره او گر زېده قوی او چابکه کوی ، سینه او زړې اونور اندامونه کلک او قوی کړ زوی سری د کړوپ توب اود هضم دفساد اود اشتها د ور کېدو ، او تنفس داضطراب څخه ساتی ، د چاغیت اود نفرس مرض قطعاً په لوبو ورک کښې .

لوبی اوبدنی تمرینات دعضلاتو نشوانما او قوه زیاتوی ، بدن ته نشاط ورکوی ، دلوبو او سپورت په سبب سری کلک امخته کښې ، که کله کله سخته اورې پر راشی وهر ډول سختی ته لځان نیولای شی ، کوچنی چه تی روی اولاسونه او پښې غورځوی پور ته کښته کوی ئې ، داد شوق دپاره نه دی ، بلکه په حقیقت کښې هم هغه مشق اوترین دی چه دده دصحت اولوینیت سبب گرزی . لنه ودا چه لوبی اوریاضت دهجن (علم الصحت) یوالوی باب تشکیلی ، دطب اود بدن دروغتیا کتابو نه که نن ورځ وکتل شی خامخا به یو مهم باب اوفصل دلوبو اوسپورت لری .

لوبی اوتریمت :

لوبی د کوچنیانو دپنځی وړو کوالی څخه لا طبیعی خوی دی ، ترخوچه لوبیزې دا طبیعی خوی ور سره وی ، هر کله چه لوی شی دلخیزنو وحوادثو اوعواملو اونوحوایجوپه سبب چه دی به ئې خامخا تر عهده وزی دا خو به نه لځنی پاته شی ؟ او کله کله چه لوی شی لاهم دا خوی دلخیزو سره وی .

وگوری ! لځنی هلکان چه لوبی نه کوی ، اولکه مړ ژواندی دخونی په کونج کښې یالیری گوښه دهلکانو څخه ناست وی ، اومور ویلار ئې وایی چه دغه زمر نېزوی حیانا که دی لوبی نه کوی ، په دې وضعیت ئې خوشاله وی ، مشگر په دې نه دی خبر چه دا هلك نا جوړه دی ، دلاسه ئې څه نه کښې ، که نه وای نا جوړه ولی به لکه قبی مرغه داسی مړ ژواندی گوښه ناست و ، اود خپل طبیعی نعمت څخه چه دده دصحت علامه اودده دلوینیت او و دی سبب دی محروم وو

دشمنلر په نظر کښې لو بی دژوندون دحوادثو څخه یو وړوکی تصویر دی .
مراد له اوبو څخه هغه اوبی دی چه پر منظم ډول په ډله ډله دکوچنیانو په مینځ کښې کښی .
سپنسر دا وایی : چه اوبی د کوچنی دروحي هیجان څرگندوونکی دی ، نو ځکه سالم
اوقوی کوچنی ترنورو و باز یو ته ډېره مینه لری .

هملک چه بازی-کوی، دده دبازیو اولوبو څخه دده ذاتی لیاقت اواستعداد ښه معلومېږی .
« ژان لوک » عالم به تل چه دخپلو خپلوانو اودوستانو اواشنایانو کره ورغی ددوی کوچنیانو
ته به ئې کتل ، اوددوی د کوچنیانو سره به ئې اختلاط کسوه ، اوددغو کوچنیانو دبازیو
اولوبو څخه به ئې ددوی روحیه آثار اوددوی تربیه تر مطالعې لاندی نیول ؛ ژان لوک وایی : کوچنیانو
ته به عین خور و اوبو کښې ممکن دی چه لیک او لوست وښوول شی او په دوی دی زده شی .
لسکه دمخه چه مو وویل : اسپار تیانو اوقدیمو یونانیانو خپل اولادونه د کوچنی والی څخه
دلوبو دلاری څخه تربیه کول ، اوددوی څخه ئې قوی اوغښتلی اوغښکیالی وگری جوړول ،
اودلوبو دلاری څخه ئې په دوی دآمر اطاعت او عسکریت پیژاند ، تردې حد . پوری
چه کم هملک به معیوب اود تربیې اودلوبو قابل او وړنه و ، هغه به ئې واړه .
همدغسی رومانیانو هم خپل زامن او زلمیان په اوبو امخته کول اوددې لاری څخه ئې
تربیه شوی وگری اوخوانان ته به کول .

لنډه داچه نن روځ توله دنیا په دې اخته ده چه دلوبو دلاری څخه قوی اوخوانان ته به اوتربیه کړی
اوخپل وطن له غلیمانو څخه په دوی سره وساتی .

زموږ ملی اوبی :

څرنگه چه له پورته بیان څخه ثابت شوه چه اوبی دصحت اوبدنی تربیت دعناصر وڅخه
یو مهم عنصر دی ، نومونږ پر دې اوس لنډ څه خبر نه کوو ، دملی روزنی اهمیت خونۍ دی ؟
په دې باره کښې مونږ ته اول دخپل ښاغلی همایونی زلمی اعلیحضرت محمد ظاهر شاه
حکیمانه مقوله اوویل بس دی چه ۱۳۱۸ کال د کوچنې اختر په ورځ ئې خپل گران ملت ته وویل :-
(هرڅو نه چه په ملی تربیه او اخلاقو کښې کوښښ وکو ، هغونه به په شرافت

سره ژوند ون وکول)

داپور ته دحکمت هڅه مبارکه مقوله باید دآینده تاریخ په پاڼه کښې په زروو لیکل شوی !!
تربیه په حقیقت کښې داده چه په کوچنیانو سره دجامعې دحرکت او فکر ډول وپیژنی
اوپه عادی اوپه وې منی ، هملکان باید په دې سره امر شی چه هغه افکار چه نن ورځ دده
دمحیط جامعې وهنوته تسکینه کړی وی اوپه مغزو کښې ئې ناست وی قبول کړی اوپه وې منی -

معارف او د تعلیم او تربیې صلاحیت داره وکړی باید د تعلیم او تربیې داسې اصول کښېږدی چې د دغو اصولو څخه داسې تربیه شوی وکړی راووزی چې د ملی ښو افکارو او عاداتو او عنعناتو سره سم د مملکت حواج رفعه کړی .

د اجتماعي علماءو د عقیده ده چې تربیه په حقیقت کېنې دې ته وایي چې یو شخص چه مرداخنی هملک دی ملی سړی وکړزی ، یعنی دی هم د هغه ملت یو صحیح فردو گڼل شی ، او ددوی سره په افکارو او عاداتو او عنعناتو کېنې شریک شی که ملت وغواړی چې په دې اوس وخت کېنې ښه ژوندن وکړی باید د هغه ملت ټوله افراد په یوه فکر او په یوه عقیده وی او یوقوی روح ولری ، او که د ملت په افرادو کېنې د افکارو او احساساتو او معتقداتو پوره وحدت نه وی د هغه ملت به هم مزه خړه وی .

وگوری ۱- اسپار تیا نوله خپلو او صافو اوسجايا او احتیاجاتو سره سم خپل او لا دونه تربیه کول او دوی به یې جنگیالی اوسخت سره اود زمريانو په لو بو امخته کول .
رو مانیاو هم سم له خپلو عنعناتو او قواو نینوسره سم خپل غوره زلمیان په جنگک او ثوره سره امخته کول .

جاپانیانو تر اوسه لادېخوا د دوزرو کالو دمخه عادات او عنعنات نه دی هېر کړی او مراعات یې کوی ، اروپایان سر پرېره پردې چه نوی تمدن یې لاس ته راوستلی دی منکر سره له دې یې د خپلو زده و افسانو او زده و عنعناتو او پخوانیو زده و ملی لو بو څخه لاس نه دی اخیستی . او د زده و کلو تخنیکي عادات یې ساتلی دی .

څرنګه چې زموږ پښتون ملت هم لځانته اوصاف او خصوصیات او ښکلی عنعنات لری چه د دنیا نور ملتو نه یې په دغو اوصافو او عنعناتو سره پیژنی ، باید هر فرد د خپل ملت ، ملیت ، ژبه ، عادات او ملی اوقو می ښه عنعنات وپیژنی ، او په دې ټولوشیانو سره لځان خبر او تربیه کړی .
یوله دغو عنعناتو او عاداتو څخه زموږ پښتنی او ملی لو بی دی چه په پښتنو کېنې خورا د پخوانی زمانې څخه په ددې کېنې په عنعنه سره رواج دی ، مثلاً لکه ملی اتښ ، خوشی ، توپ ښه او نوری نوری لوبې چه وروسته به یې بیان راشی - مونږ باید دا خپلی وطنی ملی دیلار او نیکه د وختو لو بی چه را پاته شوی دی هیر ی نه کړو ! او په همدغو خپلو معنعنو لو بو خپل زامن او ننگیالی زلمیان او لځانونه امخته او تربیه کړو .

په لو بو او سپورټ کېنې یوازی دغه مشهورې دفتبال ، اوهاکی او تینس لوبې او سپورټ مطلب نه دی بلکه د هر ملت لوبې او سپورټ ددوی ملی او اصلی لوبې او سپورټ گڼل کیږی .
دالمپیا لوبې هم داسې مخصوصی لوبې نه دی چه ټوله دنیا همدغه لوبې کوی وبس ، بلکه د المپیا یا المپیک نوم پردغو بین المللی لو بو دودو غه یونان له وخته د تاریخ د نقطه نظر څخه باندی

ایشو شوی دی ؛ دالاهم ده چه دین المللی المپیا به مجلس کښې کمال په کال یا څلرم څلرم کال وروسته نو ی نوی بازی-اولوبی طرحه کښې ، اودهغو زړدلو یو قوانین او اصولونه تفرور کوی . زما مطلب او مقصد دا نه دی چه فوټبال او هاکی او تینس او نوری بیسکا نه لوبی او عصری سپورټ دی نه وی یادې نه کښې ، بلکه مطلب می دادی چه اول خپلو ملی لوبو ته توجه وکړو ، هیرې ئې نه کړو ، بلکه چه داعینا داسی مثال لری لکه دسړی چه خپله ملی ژبه نه وی زده او هیره کړې ئې وی هغه نه زده کوی او په پردی ژبی پسی ، هڅه کوی .

نو اول باید خپله ژبه زده کړی ، بیاد نورو ژبو زده کړه هم کمال دی ؛ لوبی هم لمری باید خپلی ملی لوبی زده او عملی شی بیان و دیر دیو دلو یو زده کړه او کول هم کمال دي ؛ زموږ په ملی لوبو کښې هر ډول لوبی شته ؛ داسی ډیری لوبی شته چه تردغه عصری لوبو ئې فائده ډېره ده ، ځنی لوبی دی لکه اتڼ او توپ ډنډه او نوری . چه د بدن ټول غړی اود غړو ټول عضلات په حرکت راولی ، اود دې لوبو څخه فائده اخلی ، زموږ ډملی لوبو یولوی مزیت دادی چه د دوو او څلورو کسو څخه نیولې تر سلولا زیات بلکه هر څو نه کسان چه وغواړی پکښې شاملېد لای شی ، په اکثر لوبو کښې د بدنی تاوان او هلاکت خطر هم نشته اولېز اصلاح او تنظیم ته حاجت لری .

دلته زه نوری خبری نه شم کولای اونه څه لیکلای شم ، بلکه چه یو څو مقاله محو ده ده ، اول می اصلی مطلب پاتېږی ، اصلی مطلب او مقصد می ددې مقالې څخه لکه دعنوان څخه چه معلو میږی خپلی ملی لوبی او دخپلو ځینو ملی لوبو اقسام او د لوبو طرز دی چه و ئې بشپړ و بس .

زموږ ډملی لوبو اقسام او ډول:

زموږ ډملی لوبی د نارینه وداییلی اود ښځو داییلی ، دنجو نودا جلا اوده لکانونو لوبی جلادی ځینی لوبی د نارینه او ښځو سره شریکی دی ، یعنی هغه لوبی چه نارینه ئې کوی ښځی ئې هم کوی ، لکه ملی اتڼ ، ځینی لوبی شته چه نارینه او ښځی سره گډوی کوی لکه برگ اتڼ او نور .

پښتانه اکثره لوبی پس له درونیو یا څلورنیو وجود مایښ ، چه د کاره خلاص او فارغ شی کوی ئې . په نوره ورځ کښې په خپلو شخصی کارو هر یو ښت وی . ځینی لوبی شته چه هغه قطعاً دور ځی نه کوی دشی ئې کوی ، لکه مرغومکی ، او الاداد او نوری . . .

ځینی لوبی دی چه هر کله کښې ، په ښادی او معینه ورځ پوری اړه نه لری - او ځینی لوبی دی چه په ښادی او مهله او بانواړ پوری اړه لری که دانه وی نودغه لوبی هم نه کوی .

زموږ اکثره ملی لوبی منظمی او پر قانون سمی دی هیش خطر او نقص هم نه پکښې ایده کښې که وی هم په لنډه توجه سره اصلاح کېدلای شی ، اکثره لوبی د تعرض او مدافعی پر اساس ښادی

دهمداسی لوبو لوبچیان دوی دلی وی، اوهره ډله ځانته مشر او آمرلری چه د سرخان بامیراڼې بولی
هره ډله د سرخان او آمرته تابع وی اودده په امر او اراده سره په تعرض یا مدافعه پیل کوی
اوځان دلو بو په وړلو او گټلو کښې بریالی کوی.

د پښتنو د ټولو ملی لوبو تفصیل خودلته نه ځایښی ځکه چه د افغانستان د هر کښ پښتانه
به البته ځانته مخصوصی لوبی لری، یوازی د قندهار د پښتنو د لوبو اقسام چه هلته ښی کوی، چه زما
زده دی یا مالبدلی دی څلوېښت او پنځه څلوېښت ډوله لوبی دی، دنور وځایو د پښتنو په لوبو خوزه
نه یم خبر چه هغه به خود ډوله نوری ښی لوبی ممکن دی ولری.

اوس مونږ دلته دهنو لوبو تفصیل چه عمومی او قریباً په ټولو پښتنو او په ټول افغانستان کښې
ممکن دی چه رواج وی یوه یوه نمونه خو چه په دې مقاله کښې ځایښی ښیو.

۱- کلا:

کلا یوه لوبه ده چه په طرز اوشکل کښې عیناً د جمناسټیک یوه لوبه گڼله کښی - دالوبه بخوا
طالبانو په بانهارو کښې کوله، دالوبه په دوو ډلو کښی اوهره ډله تر ۸ کسو ځمکه نه وی چه
دواړی دلی شپاړس کسه شی، دادوی دلی د سرخانان هم لری، چه میرا هم ورته وایی، لیری
د سرخانان دغه کسان چه کلا کوی ښه ترله و کازی غښتلی او کمزوری سره معلوم کړی نو پر مخکته
دوه خطونه چه څلوېښت یا پنځوس گامه سره لیری وی کش کړی، نو هر د سرخان خپل ملگری
دوه ځایه کړی پر هغه خطو ښی ودروی، یعنی که ډله ۸ کسه وی نو هر یو خپله ډله ۴ کسه پر یوه خط
اوڅلور کسه پر بل خط ودروی وروسته نو د لوبی وړل په پچه سره معلوم کړی هر یوه چه یو وړه نو دهنه
بل مغلوب ملگری څلور څلور کسه پر هغو خطو ودریږی لاسونه یو د بل پر اوږو سزه واچوی چه
قوت او زور ښی سره یوشی، د غالب ملگری دوه دوه کسه دهنو څلور و کسو پر اوږو مخامخ
و دریږی لاسونه سره ونیسی، هر کله چه ښی پر اوږو ودرېدل نو یو د سرخان دیوې ډله سره وی
او بل د بلی ډلی سره وی د تگ حکم ور کړی، دا ډله تر هغه خطه او هغه بله ډله تر دې خطه ورو ورو
ځی - دوی ښی پر اوږو کلک ولاړوی، په عین تگ کښې دا غالب کسان د دې خوا اودهغی بلی خوا
پخپل وار سره ځینې د خندا فکاهیات په مخصوص نارو کښې سره وایی، اوچهرهم ورسره کوی
مثلاً د دې خط کسان چه پر اوږو ولاړدی دهنه بل خط خپلو ملگرو ته ورنار کړی

آها هاو! هغه نور په جو اب کښې، هاو! یعنی بلی! د دې پوتی په هاخوا، دهنه
بل پوتی په ها یوه نجلی ولاړه ده.....

وروسته متصل دواړه خوا وی چهر وکی نو په گډه دا وایی، دویر ناری که
مرجانہ مرجانہ لېونیه - دا مکرر مکرر وایی.

بیا هغه بله ډله چه پر اوږو ولاړدی ورته را ناری کړی، آها هاو!

(لېری دله په جواب کښې) هاو !
هانور: که کړا کی کړا کی به مانده کی زر که کړا کی اگی ئې نور وړدی دی دام او ته کړا کی
بیاجهر و کړی په گډه ناری کړې: د ویرناری که مرجانه مرجانه لېونیه .
هر کله چه دا دله تر هغه خطه او هغه دله تردی خطه راوړسیدله هغه سپاره څلور کسه دا وړو خغه
کښته شی او هغه نور څلور ملگری بیادوه دوه کسه پراوړو و درینزی بیاد تسک حکم ور کړی خه
سردی گرزوم همداسی وی خوبوله سپرو خغه غوزارینزی - هر کله که یو غوز ارسوراو لوبیده بازی
ئې بایلو وله بیا نودودی واردی دهنو غالبو کسانو پراوړو به همدغسی په دوه تقسیمه جگ درینزی
او هغه لاندی کسان به تر خطو پوری لخی وراخی - که ددغولاندی کسانو خغه یو غوزا رشی هم
هنسی مغلوب گڼل کینزی دسره خغه به کلا شروع کوی همدغسی دا لوبه کوی خوشتری کینزی
هر کله چه ستری شول بس ئې کی ، دا بازی ما په کوچنیوالی د طالبانو خغه لیدلی وه نور دولو نه دي
لوبې هم درلوده منگراوس می مېردی ، د هغه راهیسی می بل وخت بیانده لیدلی .

۲- اتڼ :-

د اتڼ تعبیر لښینی لښینی په نڅا او رقص سره کوی وایی چه دا د پښتنو ملی نڅا یا رقص دی منگرا
نه نڅاده نه رقص دی بلکه د اد پښتنو یوه مهمه لوبه او ورزش دی چه د بدن ټول غړی او هر عضله
په لوبه په حرکت او پرکارا چوی چنانچه د اتڼ د تفصیل خغه به تاسی ته معلوم شی .
دالوبه او ورزش دخوراښخو انبوزمانو خغه د بلار او نیکه خغه وپښتنو ته په عنعنه سره پاته شوې
ده چه دوی ئې په نیادیو او دود او ملو او نورو کامیابیو په وخت کښې دنو رولوبو په جمله کښې
لکه داسا نو خفلول ، نیزه بازی ، نښه ویشتل او نور وکښې کوی داڅو لوبی لکه نیزه وهل نښه ویشتل
داسانو او اوښانو خفلول او ملی اتڼ د الپیک د لوبو پرمنزله گڼل کینزی چه پښتانه ئې طبیعی په
دغه پورته وختواو مواقعو کښې کوی ، د الپیک لوبی هم قریبا همدغه لوبی وې .

رقص خوپه پیل ډول دی چه هغه ته پښتانه نڅایا ایشله وایی چه لښانه ناز او غنچ او عشقی معاملات
پکښې اجرا کینزی ، په ملی اتڼ کښې به هېڅ کله څوک د اعلامی ونه وینی - ملی اتڼ پر خورا
منظم ډول او پریوه ټاکلی قانون کینزی هر څوک دا اتڼ نه شی کولای خو چه زده ئې نه وی او
دېر مشق ئې نه وی پکښې کړی .

ملی اتڼ یوه لوبه ده چه هم ئې نارینه کوی او هم ئې ښځی کوی مگر دنارینه و اتڼ پیل اود
ښځو د پیل دی څرنکه چه په اتڼ کښې دوی جنپې لیدلی کینزی یوه جنبه ئې خو شجالی او ساعت
تېری ده او بل خوا ئې سپورت او ورزش او بدنی تربیت ده نو لکه په دغه اتڼ کښې که دنوروی
که دښځو د اتڼ هغه خپل مخصوص اشعار وایی او خپل پخوانی غازیان او نسکیان بیان ښځی پکښې
ستا ئې او هم عشقی او اجتماعی اشعار پکښې وایی چه وهنو ته د پښتو په اصطلاح د اتڼ نار وایی

داتې نارې ټوله یو بحر او یوه قافیه لري منځګر په بېل بېل وزن لیکل کېږي. ویلي کېږي داتې نارې نارینه په بېلو بیلو وزنو او ښځې ېې په بېل وزن وايي په اتمې کتېې پرته داتې دمغصو صوناروخغه ټکي او کسر لرونکي لشي هم وايي که نړوی که ښځی (۱)

په اتمې کتېې که دنارینه ووی که دښځو د نړیو د تعداد قید هم نشته بلکه په سو و نړی پکېښې شاملېدلای شي منځګر په عین حال کتېې هرڅه نړی چه وی بېله معلومولو ښه دوه طرفه کتل کېږي یعنی د اتمې نیمه قوسی داتړه یوه خوا او نیمه قوسی داتړه بله خوا کتل کېږي .

الف- دنارینه و اتمې او اقسام یې :

۱- ورو اتمې ۲- یو بڼله اتمې ۳- درست اتمې یادو بڼله اتمې ۴- دایشلی اتمې ۵- دنا ستي اتمې ۶- دپړوتی یو بڼله اتمې ۷- دپړوتی دوه بڼله اتمې ۸- دپړمخې اتمې ۹- چپه وراسته اتمې ۱۰- پټه اتمې . دالس ډوله اتڼونه په عین حال کتېې په یوه وخت او یوه مکمل اتمې په ښن کتېې په منظم ډول او ترتیب سره په واده یا مېله یا بله ښادی کتېې اجرا کېږي دالس ډوله حرکت کات چه پکېښې راشي دانوپوره او مکمل اتمې بولي ، اوس ېې مونږ دلته لاندی تفصیل لیکو :-

په واده یا مېله کتېې چه اتمې کوی نودغه ښه ښه اتڼی لخوا نان او زلمیان هرڅو چه وی سره راټول شي څوک ملاوی و تری څوک ښی نه تری منځګر هغه زیاتې جامی لکه بالا پوښ او ټواونوری وغورځوی (۲) وروسته نوداتې یوه او یوه قوسی داتړه تشکیل کړی ، لکه دمغه چه مو وویل په عین حال کتېې نیمه قوسی داتړه یوه خوا او نیمه قوسی داتړه بله خوا وی ، که ډول وی ډولچې په منځ کتېې و دروی یا په داتړه کتېې ورسره که وی ډول وهی ، دالخوانان لږی (ورواتې) یعنی ارام او منظم اتمې شروع کړی ، داتې دداتړې ښی خوا ته ټول په یوه سلا ارام حرکت کوی ، او په عین حرکت کتېې یو وار ټول درې درې قدمه پر مخ ځی بیا درې درې قدمه بیرته پر شا ځی ، داتې داتړه هره خوا په خپل وار سره دورواتې نارې سره کوی ، وروسته ترنارې ناره وال جهړ (۳) سره کوی خودقیقي وروسته ناره وال وروی دیوه بڼله اتمې پر ډول ، نو (یو بڼله اتمې) شروع کړی ، یعنی په عین ګرځېدو کتېې ټول په یوه سلا یو بڼل دد اترې ومنځ ته ګرځوی او بیرته سمیږي راسته پښه د مخکې وهی ، اودپښو وهلو سره سم لاسونه هم سره ټکوی ، خودقیقي همداسی وی ، بیا ناره ددرست یا د بڼله اتمې پر ډول وروی (درست یادوه بڼله اتمې) شروع کړی - یعنی ټول په یوه وار ، یو وار یو بڼل دد اترې ته ګرځوی بیا بېل بڼل ور ګرځوی بیا سمیږي ګرځی .

بیا ناره وال وروی (دایشلی اتمې) شروع کړی - یعنی چابک چابک بڼلونه و داتړې ته ګرځوی

(۱) تفصیل او اهنگ ېې دلته یوه کتاب کتېې وکړی (۲) یاسنی پښتانه ټول خولی او بګری غور ځوی

(۳) جهړا کتره طالبان کوی ، جهړ یو مخصوص غومبر او اواز دی او غوره چه ستونی وېر سوی کوی ېې

پرمخ لخی پر شارالخی وینی اړخ ته گړزی حرکت کوی ، لږ کړی وروسته بیاناره واده (ناستی اتڼ) شروع کړی ، دناری په آخر کښې «دای هم»

لفظ زیاتوی ، په عین کرږېدو کښې ټول په یوه وار کښې ټول بیر ته ولاد یږی بیاناره واده (یو بڼه د پروتې اتڼ) شروع کړی ، یعنی ټول په یوه وار دولاړی څخه پر یوه بڼل پریوزی او په بیرته بیرته ولاد یږی گړزی - بیا (دو بڼه د پروتې اتڼ) شروع کړی - یعنی ټول دولاړی څخه یو وار پر بڼی بڼل بیا پر کڼ بڼل پریوزی او په منظم ډول بیرته ولاد یږی بیا (پرمخې اتڼ) شروع کړی - یعنی ټول دولاړی څخه پر یوه بڼل او پر بل بڼل بیا پرمخې شی بیا چټک و لاد یږی - په آخر کښې سره ګمشی (چه وراسته یا ګه اتڼ) شروع کړی - یعنی دائره نه سره پرې کوی منکر دائره دوه پوره کړی ، یوه دائره کښې خواته لخی ، بله بڼی خواته لخی ، په نهایتی چا بڼکی په مخصوص ډول گر لخی خو سترې کښې ، هر کله چه یوه خوا یا ټول سترې شوه نو اتڼ ورو ورو بس کوی په یوه پلاټی نه بس کوی بلکه هر یو چه سترې کښې هغه لځنی راوړی ، کله کله داسی پښه شی چه دسلو کسو څخه لس کسه سره غور لخی اتڼ کوي ها ها څو ټول لې بس کوی . پته اتڼ :- دا اتڼ د شپې کښې منکر په دائره کښې ټول لاسونه سره نیسی لاسونه یو دبله نه سره ایله کوی ، اونه پښې ټکوی چه چپایی وی ، دا اتڼ په مینځ کښې اور بلوی .

ب- دښځو اتڼ :

دښځو اتڼ او دنارینه و اتڼ په لمړی سر کښې چندانی توپیر نه سره لری منځگر دښځو اتڼ فقط دغه دوه ډوله دی ، ورو اتڼ ، ګه اتڼ - ښځی په اتڼ کښې هره یوه هم دا اتڼ دریه وهی او هم دا اتڼ ناره کولای شی ، منکر اکثره دا اتڼ ناره یوه پڼه او پرمخ کرږېدلې ښځه اول اخلی او بیانوری ښځی په یوه سلاوا وزونه ورسره پورته کوی مسری - ورسره تماموی - ښځی دنارینه و دا اتڼ دنارو څخه پر خلاف دا اتڼ په ناره کښې لڼوی - او یو مخصوص کسر ورسره وایی ، او په کسر کښې اکثره دخپلو تور یا یو نوموړو پښتنو یا داوستانه کوی مثلاً وائی مسته صاحبجانه غازی ، - مرمه شې روه خانه ! تازه اوسې ! اونور . . .

ښځی خانه علاوه دنارینه و دا اتڼ پر نارو خپلی نوری مخصوصې نارې هم لری - ښځی لمړی وار ورو اتڼ شروع کړی بیا وروسته پر جوش راشی ناره واده و واده کښې اتڼ شروع کړی - ښځی په واده اوښادی کښې اکثره مازیګر یا نیمه شپه یا لوی سهار اتڼ اچوی ، د لوی سهار اتڼ لې اور لښکوی یو بل راز کف لری - بېله دریو و هلو څخه ښځی اتڼ نه کوی .

ج- برگ اتڼ :

په لځنیو قامو کېنې داسی لوبی شته چه دوی ځې برگ اتڼ بولی برگ اتڼ خپلوان سره کوی په دې ډول چه دا ټپ په دائره کېنې یو نړیوه ښځه سره دودېږی ، کله کله لاسونه سره ونیسی ، کله ځې نه نیسی اتڼ کوی .

۳- گیند (توپ) لوبی :

د کیند لوبی ډول ډول او جلا جلا نوم لری مثلاً : - اوږده بازی - توپ ډنډه - چه پارسو ورته میر بده کمان وایی - خانې خانې - شنبې شنبې - لاس کلب و کلبی ، ددې تو او تفصیل دلته نه لځایږی ، منکر داو ږدې بازی- او توپ ډنډې لنډ بیان به و کو :

الف- توپ ډنډه :

توپ ډنډه یوه ښه ملی لوبه ده چه قریباً نن ورځ تر دغه عصری لوبو د تر تیب او او تنظیم له حیثه کمه نه ده - دالوبه په ټوله افغانستان کېنې د پخوا وختو څخه رواج ده .

دالوبه لکه د نامه څخه چه ځې معلومېږی نور مصر ف نه لری پرته له یوه کو چنی کیند (توپ) او یوې ډنډې څخه ، همدغه یوه ډنډه د ټولو هلکانو بس ده چه توپ په وهی .

ددې لوبی مزیت دادی چه هرڅو هلکان پکښې شریکېد لای شی - لمړی دغه هلکان دوه کسه د سرخانان چه په پارسو کېنې (میر) ورته وایی سره وټا کی - دادر خانان به ښه غښتلی او چابک اوراستکار او پر خپلو ملگرو به وسیله لری - هر کله چه ځې دسر خانان وټا کل نودغه دوه دسر خانان داهلکان داسی دوه دوه سره جوړه کوی چه په قداو زور کېنې سره برابروی - دادر خانان یو لځای سره کېننی ، هره جوړه لځی پټ پر لځانو باندی پیل پیل نوم ایږدی مثلاً سره وایی ته ځې توره ، زه ځې توپک بیانو هره جوړه راشی دسر خانانو ته ودریږی ، یوه ته وایی : خانه خانه ایری ایری ؟

خان: دواړه می ورونه ۱- بیابل دسر خان ته وایی : - ته تو ره غواړی که توپک ؟

خان: توپک یا توره - هر یو چه ځې واخیست هغه سری دهنه دی (دې قانون ته لیرل وایی ، په اکثر لوبو کېنې چه تقسیم دسرو کوی همدغی لیری)

هر کله چه ټولوسره ولیرل اودهر خان ملگری سره معلوم شول وروسته نودلوبی اودتوپ وهلو وار په پله سره معلوم کی ، یعنی دسر خانان پر شاسره ولاړشی دیوه غیرمعین حد څخه دواړه یو یو بل پرمخ رااخلی . هر کله چه دهریوه پل دهنه بل پر پله سر بهرسو ، نو هغه بازی پوړه - بیاشپته کره بازیات او کم سره لیری یا له قابل اوږده خطو نه دسرحد پردول کش کړی چه ددی ته (سر)

وايي دغه ډله چه لوبه ئې كېتلې ده پر خپل سرحد يو لځای ودرينږي ميراثي دمغه ودرينږي او هغه بله ډله پر خپل سرحد ټول خپور و كازي، ميراثي دمغه ودرينږي، د سرخان يعني ميرادرې واره په اخر كې د توپ وهلو حق لري، اودانور سړي دوه واره د توپ وهلو حق لري.

داسې چې بازې ئې وړي ده يو يو پخپلو ارسره بالمقابل دهنې بلې ډلې په توپ وهلو شروع و كړي هغه نور بالمقابل سړي چه توپ ورور سپهه رااخلي ئې خپل د سرخان ته ئې ور كوي هغه ئې بيرته وډي بل خان ته راغورځوي هغه ئې خپلو ملگرو ته ور كوي چه بيا بيا هريو په خپل وار سره توپونه ور ووهي هر سړي چه دوه توپونه ووهي هغه مري چه د ټولو واري تمام شونو د سرخان خپل درې توپونه ووهي. لمړي توپ چه ئې وواهه خپلو كسانو ته حكم ور كړي چه ئې دهنو سرحدي خط ته دوي ټول په بيره لځلي خانونه تر سرحده رسوي. بيا چه دوه توپ ووهي هم حكم ور كړي چه بيرته خپل خط ته رالځي د كلا بندې څخه ئې خلاصوي خو توپ ور ورسپږي دوي بيرته په بيره را لځلي خپل سرحد ته خانونه رارسوي چه راورسپدل ټول پاڅه شول دريم وار چه ميراث توپ ووهي پخپله به تر هغه خپل خطه لځي ورانځي چه راورسپده نو ټول پاڅه او ژوندي شول بازې بيا د سرحد شروع كوي او بازې بيرته ددوي ده.

كه ميرادرې وار توپ ور وواهه او دهنو تر سرحد ددوي ورسپده او هغو ته توپ په لاس ورغی نو ولي ئې ميرانه لځلي كلا بند شو ددې خوا به ئې ملگري توپ ور ووهي دې به را لځلي د كلا بندې څخه به لځان خلاصوي.

دغه سړي چه د توپ وواړي ئې تېراو مړه شوي دي بيا د توپ وهلو حق نه لري مگر بيرته لځانونه ژوندي كړي، په دې سره ژوندي كېږي چه دده ملگري توپ ووهي توپ ليري ولاړشي نو دې په دغه حېن كې ئې الاكي دهنو تر سرحده لځان ورسوي بيرته خپل سرحد ته راو رسپږي او هغه ئې په توپ ونه ولي نو يوځا و ژوندي شو. يعني بيا د توپ وهلو حق لري. كه هغو كسانو په دغه ترڅ كې ئې چه كم سړي لځان ژوندي كوي يا دميراث د توپ وهلو په ضمن كې ئې كم سړي يا پخپله ميراث ددغود وو خطو په منځ كې ئې په توپ وويشت نو بازې ئې وگټله ناره كوي چه را لځلي بازې مويو وړه نو هغو ئې ټول ددوي سرحد ته په بيره را لځلي اودانور دهنو سرحد ته لځي كه دهنو دخوا لځيني كسان هورې ياته شول. كلا بند بلل كېږي بيا چه ئې ملگري ددې خوا توپ ورووهي هغه فرصت كوري چه كيند ليري ولاړشي دوي را لځلي لځان رارسوي.

د توپ په ويشتو كې ئې پر سراو لاس وويشتل نه دي حساب همدا بازې كوي او خپل ډېر يالي توپ واړونه هره ډله حسابي چه كه خوا ډېر كا ميا ب او بريالي كېږي.

ب- د گیند او زده بازی:

دا بازی لپړل نه غواړي نه د سرخان لري، هر څه هلکان چه وی سره راټول شی یو لځای ودر یږي یو هلک ټوپ په هوا او غور لځوی وایي (نیزه ولاړه!) هلکان چه دا واری خوتوب تر مخکې راځي ټول په بیره لبري لځلي تبت شي دا هلک چه گیندنې د هوا یا دمخکې واخیست زده شي دی چه هر یو په وای هغه په وای- هغه بل ئي په لاس او سر سره مدافعه کوي لځکه چه پر سر او لاسو ویشل حساب نه دی- که ئي پرته له سره او لاسو پر بل لځای وویشل نودا ویشلې به چوخ کینږي اودغه ویشلونکي به پر سپر یږي دانور هلکان به ټول ورته راځي ورته در یږي، به دی به گیند دمخکې و هی گیند چه دمخکې په هوا شی دانور ئي په هوانیسی بیرته ئي ور کوي دی ئي بیایا و هی هغه ئي بیایانیسی هر کله که د دغو هلکانو څخه گیندولو یډنو هغه سپور اونور ټول هلکان سره لځلي دغه چوخ هلک ټوپ اخلی بیایي په ډبره بیره په یوه پسی وغور لځوي په وای ئي که ئي وویشل بیایي همدغسی چوخ کی اودی باندی سپور گیندو هی هغه نور ئي نیسی- او که خطاشو نو هغه هلک په بیره ټوپ اخلی بیایا کم یو په وای بیایي هغه اخلی په بل پسی ئي غور لځوي- همداسله جاری وی خوبازی بس کوي .

۴- کبېدی :

د کبېدی لوبه خور اښه لوبه ده په دې لوبه کښي خور اغېزمنی او چټک زلمیان په کاردی بې لځانه او که زوری کسان ئي نه شی کولای په دې لوبه کښي د سرخانان معلوموی سره لپړي- هر کله چه هلکانو سره ولپړل- نو یو او زده خط په مینځ کښي کش کی یوه ډله دخط یوه خواته یوه ډله بلی خواته ودر یږي وروسته د تعرض اعلان وکړی لپړي- حمله د سر دځان دده هر یو د سرخان چه زده وړ او چالا که لځان بولی نارو پرو کړی وایي: (کت کبېدی) ورا لای تر خط ورواوی مقابل کسان خپور وکاږي لځان لځنی ساتی، لځکه که ده په چپلا څه هر یو ووا هه هغه مړ شو، لوبه به پر یږي دی هلته به گوشه کښی او هم دامتقابل کسان په عین حال کښي چه دد ښمنه لځان ساتی او لځان دده دچپلا څی څخه زغوری که ئي پرده وار پیدا شو ټول حمله پر کوی که ئي دی په خپل سرحد او خپله خوا کښي دننه ونیو ټینگ ئي کړ تر خط لځنی را وانه وښت نو دې ئي گوا کی مړ کی دنور و مړ یو به جمع کښي به کښی او که ئي څوک په چپلا څه ووهل مړه ئي کړل بیرته متصل تر خط را وښت یا ئي څوک ووهل او نه دی ونیو شو او بیرته تر خط را وانه وښت دده ئي خوا دستی متصل بل سړی پسی را وړی که ئي پرده چه جوړه شوه مړ ئي کړی هم او که ئي دده پر ملگرو چه جوړه شوه مړه ئي کړ هم، او که ونیو شو هم او که بیرته تر خط لځنی وا وښت، متصل بیاد دې خوا یو بل غټلی پسی ورا وړی جنگ کوي- همدابازی تر هغوی چه یاد یوې خوا ټول نفری مری یاد بلی خوا نفری مری، او یا دد وارو خوا وونفری مری .

هر کله چته تول مړه شول . یا یوه خوا ټوله مړه سو له نوبازی تما مه شوه - د نفر ژوندی کیده په تبادلې سره دمړه هم کینږی ؛ بریالی هغه کسان دی چه ټول ژو ندی یا په ژوندو کینږی تر هغو ډیر او په مړو کینږی لږ وی .

۵ - خوشی :

دالوبه دورځی لوبه ده ، دما پشین څخه بیا تر مازیگره وخت لری . دا لوبه هم داسی کسان کوی که لویان وی که کوچنیان چه غښتلی او چټک وی او په دې لوبه بلد اومشق ئی پکینږی کپړی وی .

دالوبه په ټولو پښتنو کینږی داسی رواج ده لیکه غښ ، پښتانه دالوبه خورا ډیره په کلو کینږی کوی او خوښه ئی ده - دالوبه بهارت اوفراخ پاک اوصاف میدان غواړی ، په دې لوبه کینږی هم به سوو نفری شرکت کولای شی په دې لوبه کینږی هم دسر خانان سره ټاکل کینږی ، او جوړه جوړه هلکان سره لپری چه ددوی زور او سن او غښتلتوب په پوره معیار سره تقسیم شی . هر کله چه دسر خانان معلوم او ټولوسره ولپړل دوی ډلی شول - نوهره ډله لپری وار پر میدان داسی مقابل سره ودر یږی چه خوگره فاصله ئی په منځ کینږی وی اوس نو دلته خپل زور او فتح اوشکست سره معلوموی ، یوه ډله و خپلی خواته یوه کوچنی دځاورو کوټی جوړه کړی چه دا کوټه کلاهم بولی - وروسته نو د کوټی مقابله ډله پخپل مینځ کینږی یو چابک سړی و ټاکي چه مونږ به جنگ کوی اوستاڅخه به دفاع هم کوو ته به ځی کوټه به وهی کلابه نیسې ، دا سړی چه کوټه وهی د کوټی دخوا وهلیکا نو ته هم معارفی او درو ئی ښی شی چه دغه سړی کوټه وهی ! هغه ډله هم خپلی خواته د کلا او کوټی د حفاظت اوساتنی دپاره یو کملک سړی و کوټی ته نژدې ودروی چه مونږ جنگ کوو ته دالته ولاړ اوسه کوټه کوره کهز مونږ تروس تېره شوله او هغه سړی راغی کوټه ئی وهله ته به جنگ ورسره کوی کوټه به ساتي ، دی به یو چوی .

پس له هغه دواړی ډلی هر یو خپله دښی پښی بټه کو ته دشاو خوا په په کینږ لاس ټینګه ونیسی نو پر یوه پښه یوه لاس جنگ شروع کړی ، د کوټی دخوا کسان دالمقابل نفریو سره جنگ کوی او په عین حال کینږی وس کوی چه هغه ټاکلی سړی ته لځانونه وروړسوی او هغه پوچ کی .

لځکه چه که دغه سړی پوچ کی گوا کی ټول ئی پوچ کړ .

ددې خوا کسان جنگ کوی او وس کوی چه خپل مقابل کسان به جنگ اخته کړی او خپل ټاکلی سړی ته فرصت په لاس ور کی چه ولادشی کوټه ووهی .

هر سړی که په دغه جنگ کینږی ښه ایله کړه پر دواړو پښو هغه پوچ یعنی مړدی ، دلو بو څخه به وزی گوښه به کښنی خونوي بازی شروع کینږی ، که د کوټی دخوا کسانو لځان

دمتعضينو ترهغه ټاکلی سړی ورساوه او هغه ئې پوچ کي گواکي ټول ئې پوچ کړه مشروطه بازی ئې يووړه ، بازی به يادسره شروع کوي داخوا به بيا بل سړی دکوتي وهلو دپاره ټاکي بيا به هسکه پورته ډول جنګ شروع کوي ، لنډه دا که ئې ټول نفری چه دوی ئې دکوتي وهلو دپاره ټاکي پوچ کړه نو بازی ئې مکمله په اعلی درجه سره يووړه .

اود کوتی دخوامقابل کسان چه يو ټاکلی سړی ئې درې واره پرله پسې په درو بازیو کي کوي کوته ووهی نودوی پوره بازی يووړه ، هغه مغلوب شوه ، که ئې لوبه بس کوله خوښه ، او که ئې نه بس کوله نو لوبه دسره شروع کوي ، دا پلا نو کوته دمتعضينو یعنی ددې بلې خوا کسانووی ، خپله کوته ساتي ، او هغه نور کسان چه د مخه کوته دوی وه کوته وهي او کلا نیسي .

٦- مرغومکي :

دالوبه هم دشپې کيږي ، په مرغومکي کيږي دسرخان معلومول اود هلکانو لپړل غواړي هر لښه چه دسرخانان معلوم او هلکانو سره ولپړل دوي ډلي شوي ، نودغه دسرخانان پچه سره واچوي يا پل سره وکړي ، هريوچه لاندی شو ، بازی دهغه نورو شوله .

نوری ډلي چه بازی بايلووله هغه دخپل ميرا په حکم دميراسره ټوله لپړی يو لځای پټ شي دا نورچه بازی ئې وړې ده ميرا يو غټ ملی هلمک انتخاب کړی پر مخی ئې سنگوت پريیاسی . يو ټو پکوسی پرواچوی چه څو کک ئې ونه پيژنی ، وروسته نودغه نورو ملگروته حکم ورکړی چه درې وغړي - ځی ټول يو کوښه ځای پټ شي چه څو کک مو ونه وینی ، هغه ټوله پټ شي نودغه ميرا دغه پټ هلمک ددو پښو په مينځ کيږي ونیسي نومقابل کسانو ته چه بازی ئې بايللي دناری کړی چه راځی ! هغه ټول سره دميرا ئې راشی ، هريو تړیټو لاندی پښه ور نناسی هغه پټ هلمک ئې پښه په لاسو ټينګه نیسي - نو هريوچه په قوه لاسه کيږي بحیر کوی هغه پښه نه لځيږي را ایسته کوی په اټکل سره ووايي چه پلانکی دی ! - که ئې ورو پښو نو بازی ئې يووړه - بيا به ددوی دخوا سړی ورته پټوی - او که ئې ورو پښو په خپل فکر کيږي خطا ووت نودغه دپټ هلمک مير اخپلو پټ ملگروته ناری کړی چه هلی را خفلي وهي یاستي ! - هغه ټول راشی نود مقابل ملگری په درو مضبوطه وهي - دغه هلکان داو هل په ډېر زړورتوب سره پر ځانو وړی وس کوی چه هغه خپل ملگری دهغه پټ هلمک دلا سوڅه خلاص کړی ترهغو دا هلکان وهل کوی خوددغه هلمک څخه د هغه بل پښه ايله کيږي - هر کله چه ئې پښه په زوره لځي ايله کړه ، دو هلو څخه خلاص شول ، منګر بازی ئې نه ده کتلې بيا به هغه مغنی کسان بل هلمک ورته پټوی ، همداسی بازی جاری وی خو بس کوی ئې . په دی بازی سره خلق ځانونه سخت سر او هر راز حمله ته مهیا کوی .

٧- خاتمه : - ښاغلی محتر مولو ستو نکو ! دپښتنو ملی لوبی خودېری دی ، دلته دټولو لوبو

تفصیل نه لخوا مېنې اوس مونږ دلته فقط دهنولوبو نومونه او فهرست ومچتر مولو ستونکو ته وړاندې کووچې مونږ په موفق اولاس ته راغلی اولیکلی مودی نو وروسته مضمون بس کوو:

۱- ملی اتڼ اود ملی اتڼ اقسام - ۲- الا داد - ۳- تنه - ۴- مرغو مېکي

۵- کلاشر تک - ۶- کلی - ۷- دوند چرک - ۸- په انکور وکی - ۹- تور ه و خکه

۱۰- درینه خط - ۱۱- دولادی درینه خط - ۱۲- ورت - ۱۳- خو سی - ۱۴- توپ دنه

۱۵- دگند او زده بازی - ۱۶- خانې خانې - ۱۷- شنبې شنبې - ۱۸- کبلی - ۱۹- غیچ

۲۰- په یو سه کی - ۲۱- غور لېدنک (توب) - ۲۲- کونډی - ۲۳- چال غار - ۲۴- زده گر که

۲۵- سور مېخ - ۲۶- ارغو نچسکی - ۲۷- دورینه شمال - ۲۸- اندوغوی (په لا مېو کی)

۲۹- خربه خر گردانه - ۳۰- دولا دنکه - ۳۱- او زده مېز یانه - ۳۲- کانی کرپ - ۳۳- مېزې

۳۴- اناکی او نور اقسام - ۳۵- کش با کش - ۳۶- هر کاره او چاره - ۳۷- شا کو کی - ۳۸- جنت

او دوزخ - ۳۹- زما د خور کوخی - ۴۰- ترغچی - ۴۱- باچاو زیرک - ۴۲- ابربر کرک

۴۳- خسکی - ۴۴- غېز - ۴۵- لا مېو - ۴۶- یخمالک - ۴۷- نیزه وهل - ۴۸- داسانو او اوښانو لېغلول

۴۹- د تېزې غور لېغلول او پورته کول - ۵۰- لېتیر - ۵۱- باندا سکی. لېغنی نوری وډې وډې لوبی.

«پای»

نوت : ددې مقالې ماخذ :

- ۱- د کابل کلنی ۱۳۱۳ - او ۱۳۱۷
- ۲- د کابل مجله ۱۱۳ - او ۱۷
- ۳- د تعلیم و تربیت مجله ۸ و ۹ - او ۱۳۱۵
- ۴- کیف تعیش مائة سنة تالیف نجیب مندرای مصری طبع مصر .
- ۵- کیف تحافظ علی صحتک تالیف داکتر سی - بورنوفسکی روسی - تعریب سلیم فیهین مصری .
- ۶- زما خپل یادداشتونه .
- ۷- د محمد نسیم خان نوری د قندهار مامور آژانس څخه ډېر تشکر کوم چې زما سره نې په دې مقاله کښې د ملی لوبې برخه کښې ډېر کومک کړی دی .

(نوری)

د پښتو ادب د دري د رښتین کورنی

ښاغلی صدیق الله « رشتین »

هغه وخت چې د پښتو کال د سالنامې د مضمونو د پاره د لیکوالو یو مجلس جوړ شو او هر چاته یې یو یو مضمون سپارل کېده ، نو ما ته دغه فکر د زغلو او راز غلو او خه وروسته دا پورته موضوع غوره وپریښېده او د مجلس په خو ښه می ددغې موضوع لیکنه په غاړه واخسته . که څه هم دا موضوع څه قدر د غوږونو سره اشنا ده او شاید ځینې کسان به یې د یوې زړې موضوع په نامه ستایي ، خو سره ددې هم امید دی چې د نوی لنت او خوند ، او نوی رنگ دغه به خالی نه وي کېدی شي چې ځینې خبرې به تکرار هم راغلې وي لیکن د یو جسم او کلا لپاره ، په بل عبارت ووايم د یو کلا په جوړولو کې دا جزا تکرار د هغه د تکمیل د پاره یو ضروري شی دی او شاید دا کوم نقص نه وي . مونږ لا تر اوسه پوری د پښتو ژبې د یو مکمل تاریخ د لیکلو په لاره کېږي روان یو او په دې لاره کېږي لا ډېرو قدمونو او خستلو ته ضرورت دی هر کله

ښاغلی صدیق الله « رشتین »

چې د هر دوهم قدم په اخستلو سړی د مقصد پر اوته نژدې کېږي نو په دې اعتبار ويلي شو چې هر قدم لمانځه موجودیت لري او دغه دا ول تکرار نه دی ، بلکه دغه مضمون او پوره کوونکي کښل کېږي .

زمونږ ددې قدم اخستلو او ددې لیکنې مطلب د پښتو ادب د دریو مشهورو کورنیو بیان دی د ادري کورنی دروېښان ، دروېزه ، او خوشحال کورنی دی . ددې دریو تنو عالمگیر شهرت د هر پښتون او په تېره د هر ادیب د غوږ پر دې خوځولای دی ، هر څوک یې پیژني ، او په هر چا ددوی د ممتاز نومونو اثر پروت دی . ددوی په کورنیو کېږي ډېر تکړه ، غښتلی او د نوم خاوندان خلق تېر شوی دی ، دارنگه ددوی په ادبي مکتوبونو کېږي پرته له خپل تېره نور ډېر کسان هم د پيروانو او شاگردانو په نامه لیدل کېږي . زه غواړم چې په دې مقاله کېږي ددغو کورنیو ادبي خدمتونه ، او د پښتو ژبې په لار کېږي ددوی کوششونه خوږه په معاونات مرسته لوی

بيان کړم ، او ورسره ورسره په لنډه صورت د دوی څه څه حالات هم وښیم ، هو ! دومره خبره ده چې زما د بحث مخه به زیاته ادبی خواته وي . خو لمړې پکار دی چې دغو کورنیو اودغه زمانې ته یوه عمومي کتنه وشي .

عمومي کتنه : تر ډېرې اندازې ثابت ده چې پښتو یوه پخوانۍ ، زړه اوقديمی ژبه ده ، دیورپ د ډېرو پوهانو په نظر په پښتو د آریائی ژبو په قطار کېږي د سانسکریت او اوستاسره اړخ په اړخ دودېدو وحق لري . د پښتو ژبې د دولسو سوه کالو ادبي شواهد دا خبره ښه زباتوي چې پښتو دومره زمانه پخوا لا دیو مکمل ، متین او پوخ ادب خاوند وه . هو ! دومره خبره وه چې څه وخت مې د لخنه او وقفې عمر هم تېر کړی دی ، او د دنیا انقلاباتو او د زمانې تودو سروښې په طبیعي حرکت کېږي څه قدر سستی راوستې وه - ښایي چې دارنیا کله غلې شوې وی خوسره ددې هم بېالکله نه ده مړه شوې ، او دایا که ډېره د فطرت په فانوس ، او د قدرت په فولادی غېږ کېږي د خپل سپېڅلي قوم دسترگوړنیا کولو د پاره تر اوسه پورې بله پاته شوې ده . دامیر کروند فولادی عزم ، د غوړیانو قوی متونه ، د غوړد فیروزي غرونه ، د بیت بابامنا جاتونه ، د ملکبار درجز سندرې ، د اتول داسی شیان وو چې هېڅکله مې دارنیا مړه کېدو ته نه ده پرېښودې . له کومه وخته چې د سپوږمۍ پېړۍ اودنور کشتۍ د آسمان په شنه دریاب کېږي په لاهېو هلو لاس پورې کړی دی ؛ له هغه وخته ورسره د ټولو کایناتو ؛ اوبو ، دریابونو ، قومونو ، ملتونو او ژبو د مدوجزرتېلۍ او یوځای راغلی ، دی . په هرڅي کېږي مدوجزرت د فطرت مقتضاه ده ، ژبې هم ددغه فطري قانون تر حکم لاندې دي ، پښتو ژبې هم شاید دغسې ډېر مدوجز راوټېت و پاس لېدلی وي او دا کشتۍ به ډېر لږله د ژوندون په دریاب کېږي د زمانې چېو کښته پورته کړې وي ، مگر مونږ چې اوس په کوم پورته والی کېږي خبرې کول غواړو ، هغه هاغه دی چې دیوزر هجری یا څه دمخه څخه راپدې خوا شروع شوی دی ، چې دا وخت د پښتو د تاریخي ژوند په لحاظ وروستی زمانه او وروستی وخت دی . ددغه وخت نه څلور سوه کاله پخوا یعنی د شپږمې پېړۍ په اول کېږي د مغلو سیلاب راووت ډېره زمانه پښتو په یو غیر طبیعي حالت کېږي برته وه . هاغه و چې پس له ډېره وخته فطرت په غوړ لخنګ راغی ، د زمانې د سیلابونو سره مې د غروو هلوته لځان جوړ کړ - سیلاب لاهه دغسې په چېو کېږي و خه شو ؟ ؟ روښان پیدا شو - د پښتو د ژوندونې دوره شروع شوه اوفطرت د خپل کار په تکمیل لگېاشو پر دوامظالمو اونا کړد و احساسات وښورول ، ژبه او توره دواړه په حرکت راغلل ، ژبې خپل اتوری خپل کار شروع کړ ، په دې شان د پښتو او پښتنو ملي ځمکې بیا په عظمت او وقار د سلیمان په غرو اوسپنو غرو ودرېدی ، اود ادب او شاعرۍ جنه ورپېدې . هم په دغه وخت کېږي د ادب یوه بله دروازه خلاصه شوه - خه شو ؟ ؟ درويزه ښکاره شو - ده هم قلم واخست ، ژبه مې پرانسته

په ویلو اولیکلو سرشو - مگر یواځې ژبه او قلم ئې په کار واچول ، اودغه سبب و چه د ادب او شعر
 او شاعری په خوا کې یوړه کار و شو خو د مشرۍ اوواکمنۍ خوا څه قدر نیمگړې پاته شوه .
 د (۹۵۰ هـ) څخه راپدې خوا د ادوره شروع شوه او تقریباً سل کاله هغه چنده چه روښان اوچته
 کړې وه نه بیا کښېنودل شوه اونه لځمکې له ولاړه ، او هغه قلم چه روښان اودرویزه په لاس اخستی و
 تر ۱۱۰۰ هـ پوری په پوره کامیابی وچلید . دې دورته مونږ په یقین د پښتو د نوی نهضت اور نسانس
 دور وایو . په دې وخت کې پښتو د علم او وسعت میدان ته راووته ، علمی ذخیره ډېره شوه ، مذهبی
 اودیني افکار په زیاته اندازه پښتو ادب ته راننوتل - د تصوف اوسلوک څخه د پښتو شعر زیاته
 برخه ومونده ، او په دې لحاظ د ادب یو روښان عصر معرفي شو . روښان اودرویزه دواړه د پښتو د علمی
 کولو ، پراخولو اوسرمايه دار کولو لوی پهلوانان دی ، اودامانۍ په دې دوو محکمو ستنو ولاړه ده .
 دمفلو او پښتو مقابلو ، مذهبی اودیني بحثونو پښتو دلیک او تحریر ډگر ته راوښکله ، په تېره
 مذهب په دې لاره کې لوی غونډونه ورغړول . په دې وخت کې دروښان اودرویزه په نامه د دوو
 مشهورو ادبی مکاتبو زنگونه وغږېدل . ډېر خلق د پښتو د ادب د کاروان سره ملگری شول
 دلیک او تحریر شعر او شاعری عمومی شوق پیدا شو ، هر طرف ته د پښتو ناری پورته شوی ، هر چا
 قلم په لاس واخست اوفطرت دخپل کار په چلولو کامیاب شو . د (۱۰۵۰ هـ) په خوا و شا کې
 یو بل لوی سړی په دې میدان کې ښکاره شو ، نوم ئې « خوشحال » و - نه یو هېږم چا - ؟ عبد القادر
 او که د تیر ، از مرو ، بازانو ، کوترو بلبلو ورته دروښان پیغام په غوږ کېښی ووي ، خوشحال شو
 توره او قلم ئې دواړه په لاس واخستل ، بلدی ئې راووهلې ، د عمل میدان ته راووت ، د پښتو
 ارمانونه ئې ورژول ، د پښتنخوا په غرونو ئې د پښتو او پښتنوالی بیرغ وریاوه ، د پښتو د ادب
 یونوی مکتب ئې جوړ کړ ، ډېر نومیالی اومشهور ادیبان ئې وپالل ، ټوله کورنۍ ئې د شعر او ادب
 په رنگ رنگ کړه ، په دې وخت کې د ادب او په تېره د شعر زمزمې اوانگازې پورته شوې
 اود پښتو د ادب یونوی دور وغږید . د (۱۱۰۰ هـ) څخه را ایسته په ټوله معنی د شعر او تر یونوی
 ادبی مکتب روان شو ، اود خوشحال اولاد او کورنۍ پکښې هسی طوفانونه وکړل . دادرې واړه
 کورنۍ تقریباً دوه سوه کاله د الهی گولي په میدان کې په پوره مړانه وچلیدې - پردو ظلمونو
 اوبېگانه لاسونو هېڅکله د دوی د جوش اورونه مړ نه کړی شول - کلونه کلونه ډېر د به مقابل
 کېدې د پښتنوالی بیرغ جگ و لاړه ، ټول شاعران دیوه درد په اثر په یوه آواز لیکيا شول حماسی
 اشعار له پخوانه زیات پښتو ته راننوتل ، د پښتو د شعر لمن د تصوفی ، اخلاقی ، اجتماعی اودیني
 اشعارو څخه ډکه شوه ، شعر او شاعری خپل لوړ مقام ته ورسیده ، ترهم وسعت بیاموند او تر
 اوشعر دواړه اوږه په اوږه یوشان پرمخ ولاړل . په دې دوه سوه زیات وکم کاله کېدې پښتو ادب
 سره ډېر ومقابلو او جگړو دیوز بردست موجودیت خاوند شو او په آخره کې په توره او قلم یو لځای

په کارولو بدل دوا کمنۍ کامیابې ټی هم په نصیب شوه چه آخر پر دې لاسونه ووتل. اود کارواکی د احمد شاه بابا په لاس ورغلې که فارسی په بادشاهی د لبارونو کښې له یوې خوا سغویانو اوله بلې خوا کورگانیانو روزله ، پښتو په غرونو او د فطارت په غښتو کښې د پښتنو همت او د قدرت لاسونو پالنه اوساتله . څه رنگه چه د هر بلای اوهرې زمانې ادب د طبیعي اومعنوی محیط د تاثیر څخه نشي خلاصېدل ، پښتو هم تردې اثر لاندې راغله ، دیني افکار ، اصطلاحات ، الفاظ ، کلمات پکښې داخل شول - عربي اوفارسی الفاظو اومذهبی اصطلاحاتو رواج وموند ، عربي اوزان چه د مخه فارسی اخستی وو ، پښتو ته هم راننوتل او په دې صورت پښتو په بل رنگ کښې را کړه شوه دادی پس لدې عمومی نظر څخه غواړم چه هره کورنۍ لځانله لځانله بیان کړم .

درویشان کورنۍ اومکتب

کومه کورنۍ چه دیوولسمې پېړۍ د پښتو ادب په ژوند کښې دا ولایت اودومېې ټوب حق لری هغه درویشان کورنۍ ده . که څه هم په دې کورنۍ کښې ډېر کسان د لیکوالو په نوم شهرت نه لری دارنگه په پیروانو اواتباعو کښې ټې هم داسی کسان تېر شوی دی ، چه یا خو په نویسنده کی مشهور نه دی اویا ټې په نامه څه آثار نه دی پاته شوی اویا مونږ ته نه دی رارسیدلی مگر سره د دې هم مونږ دا ټوله کورنۍ د پښتو ادب کورنۍ ګڼو او په دې تڼه کړه کښې ټې یادونه ضروری بولو . دوی تقریباً سل کاله د پښتو دمشري واګې په لاس اخستی وې ، اوتول سیاسی اومذهبی مشران وو طبعی خبره ده چه په دې مشري کښې به دوی په پښتو ژبه ډېرې خطابی ، نطقونه او وعظونه کړی وی چه دا د پښتو د خطابی تر دپاره لوی خدمت دی خو افوس چه دغه قسم ترونه لکه نورې خبرې په هوا کښې مجوه شوی دی اود کاغذ په پاڼو نه دی پاته شوی . داهم یقین دی به درویشان اولادې به ضرورت تحریری آثار هم لیکلی او پرې ایښی وی لکه څه به دا درویشان میراث و او دوی ضرور باید دغه میراث ټینګ کړی ، او دغه په قدم تللی وای ، مگر دا چه اوس د دوی هېڅ آثار نه دی پاته د دې لوی علت غالباً هم دادی چه د پیررویشان مخالفینو دده کتب او آثار محو کړل . دده په مقابل کښې د مغولو بادشاهانو زور ، اقتدار او پیسهم پوره کار کاوه ، نو په دې لحاظ ډېر کم به دده اولادې کتابونه دمخالفینو دسوزولو څخه بچ پاته شوی وی . په دې کار کښې درويزه هم شریک ګڼل کیږی ولی اول قوی مخالف ټی دی و ، نو معلوم کیږی چه رویشانان ټول د آثارو خاوندان وو خود نشتوالی دلیل ټې هم دغه دی چه وویل شو .

میارویشان

هغه وخت چه د پښتنو اودیوانو بادشاهی په وروستو وسله کو کښې وه ، وطن ډیر دوخلتو او میرغښتو دینجو سره مخامخ کېدونکی ، او سخت ځپار جی طوفانونه ، باد و باران ، زول ، سیلی

اوتیاره راتلونکې وه ، پښتو د پړوخت مړ ژواندې اونیم ژوبله پرتوه ، د لود هیانو په وخت کېنې
بې له یوڅو شعرونو څخه نورڅه نه و ولیدلې- پخوانۍ رڼا چه د غوریانو په زمانه کېنې بله شوې
اویا سلیمان ما کو اونورو بله ساتلې وه ایله ایله په نظر راتله ، په دې حال کېنې پښتو داوړی
غرمو وه لود غړې ندو اومر او بو توشان د ښکال د باران په انتظار و- په دې وخت کېنې دکاڼی گرام (۱)
په آسمان کېنې یو روښان ستوری پیدا شو - د مورځینو په حساب دا وخت ۱۵۲۵ ع او ۹۳۲۲ سن و
دا ستوری څوک و ؟ دا د عبدالله انصاری د زده ټوټه دسترگو تور لوی ، اود پښتو ژبی د ژوند
اولود والی راتلونکی نابغه و عبدالله انصاری یونیک اوصالح سړی و ټوله کورنۍ یی د علم ، فضل
اوضرقت خاوند وه درويزه وائی ؛ (د بایزید پلار ښکته دواړه عالمان وو دورمرو- هم رښتینی وو
په دین کېنې) وائی چه دا کورنۍ د لودیانو په نهضت کېنې د هند جا لنډ هر ته تلمی
ده اوسوری او لودی پادشاهان ئې معقد وو - ځینی مورځین د روښان تولد په جالند هر
کېنې بولی دده اصلی نوم با زیږد با زیږدی وروسته په بیر روشن میان روښان اود مغالینو له خوا
په پیر تاریک مشهور شو . دی په قام اورمې (۲) او انصاری دی- ټول تذکره والا ورته ورمې

(۱) کاڼی کرم په وزیرستان کېنې د غره لمنی ته یو لځای دی - ښاغلی خوگیاڼی د ۱۳۱۷ کال
په انیس کېنې لیکلی دی چه د غلته داوسپنی کانونه دی نو لځکه ورته د کانونو کرم یعنی کنده وایی
زما په خیال په دې نامه کېنې دوه توجیه صحیح دی یوه داچه دوهم جزئی گرام وی چه په
سنسکرت کېنې دکلی په معنی دی اود کلیو دنومو په آخر کېنې لکه (کلی گرام اونور) راځی
اول جزئی هم دده معنی ورکوی یعنی هم دکانونو کلی کیدی شی او هم دکانونو کلی - اوبل
داچه دوهم جزئی « کرم » وی چه په غره کېنې یو ژور لځای ته وایی - په دې صورت هم دکانونو
کرم یاد کانونو کرم دواړه صحیح ښکاري .

(۲) ورمې څوک دی ؟ د اتحاد افغان مجله دا سی لیکي ؛ (په دې وخت کېنې ورمې شته خوپه
کانهیکرام کېنې دېر آباددی وزیر او مسعود ئې قدر کوی اوستانه دار ئې بولی) د پښتنو دانسابو
کتابونو ورمې پښتانه بللی دی ، ورمې د غور له غرونو څخه د سلیمان غرونو ته راوتلی دی اولځای په لځای
خواره دی ژبه ئې په اصل کېنې پښتو وه مگر د پردو الفاظو د زیات استعمال په وجه ئې دیوې بلې
ژبی صورت پیدا کړی دی اخون درويزه وایی چه کاڼی کرم کېنې دورمې و او انصار و پښتنو
قبیلې سکونت اری- د دولت د دیوان په یوه زده قلمی نسخه کېنې دیوه بیت دیاسه لیکلی شوی دی
چه روښان به دیو مقصد- د پاره ځان ته انصاری وې که نه په تحقیق اورمې پښتون و (ښاغلی خادم د ۱۳۲۰
په سالنامه کېنې د انظر په منلی ده او ویلی دی چه دا انصاری لفظ د دی روایاتو سره داسی تطبیقیدی
شی چه انصاری په ورمې و کېنې کومه قبیله وئی) ددی ټولو څخه معلومه شوه چه ورمې پښتانه دی
اوروښان هم ورمې دی چه ځان ته انصاری هم وایی دا هم ثابت ده چه د پخپل مهر کېنې با زیږد انصاری
لیکلی و ددی په ستانه توب کېنې هم څه شک نشته ولی چه په میا کانونو مشهور دی .

وایی درويزه هم ورم بللی دی. داوړم وېر کی په وړو کتوب کښې دښه خوی خاوندو په تندي کښې ئې دهښیاری او پوهی نښی ځلیدل دهمدردی. کوم حس چه دده په زړه کښې پر وتو، هغه لاپه وړو کوالی کښې په کارلاس پوری کړی و. دهلیکانو سره به ئې مالونه پیول هغوی به لوی کولې اوده به ئې مال ته فکر او بام کاوه ورسې دده دتعلیم دوره شروع شوه دپلار ډېر کوشش داستاذانو توجه اوده خپلی فطری پوهی دده نه په لخوا ئې. کښې یوزېر دست عالم جوړ کړ په عربی، فارسی، هندی او پښتو کښې دپوره قدرت خاوند شو. په کور او بهرینې دعلم تحصیل نه پرېښوده خودده دعلمی تندي دمه، لو او لوی ظرف ده کولو دپاره رواجی تعلیمونو چیرته کسایات کاوه داماغزه دیو ډېر لوړشی پهلون پسی وودده هغه عالی فکر دژوند دیوې ډېرې لویې مسئلې په تیاره کوونو کښې لارید اکره یعنی دتصوف او بیادوحده الوجود په پیاله مخور شوی ده وخت کښې څرنگه چه امید کېده دیو لوی سړی اودلوی دماغ، فکر، علم او فضل خاوند شو دده بخارا اوهند سفرونه هم کړی دی په دې سفرونو کښې ئې له لویو خلکو سره ناسته ولاړه او صحبتو نه شوی دی وایی چه ددمشهور نانک سره هم مناظرې اراې (۱).

شخصیت: میان روښان دیو ډېر لوړ شخصیت خاوندو. ادب، سیاست او فلسفی درې واړو نابغه بلل کېږی دتاریخ او ادب مطالعه کوونکی او مبصرین ورته دسیاسی مبلغ اديب او فیلسوف دخطابونو حق ورکوی ډېر زمانه، ده دخپل فکر او تدبیر په وسله دمفتدرو مخالفینو په مقابل کښې خپله غلبه وساتله ده یوزېر دست فلسفی او معتول دماغ درلود اخون درويزه وایی چه دی په عقلی دلایلو کښې ډېر مړنی او قوی و لویو لویو عالمانو به ورسره بحث نشو کولی یوزیرک سړی و دبستان مذاهب ایکی چه دمرزا محمد حکیم دهامیون دزوی په مجلس کښې ډېر عالمان دده له مناظرې څخه عاجز شول ده به داسی خبری کولی چه هوښیار خلق به ورته حیران وو رښتیانی فضل هم هغه دی چه مخالفین پرې کواهی ورکړی. درويزه لځای په لځای داسی الفاظ ډېر ویلی دی (بازید په عقل پوره وهوښیاری اوزیر کی ئې ډېره زده وه) دده شخصیت مونږ په دی څو کلمو کښې لښلایو، روښان د فکر سیاست، قلم، شعر او ادب دمیدان پهلوان، او یومؤلف، مبلغ، واعظ، عالم، شاعر او تریلیکو نکي و. سرېره په دی قاید، سیاس، مفکر، دادب حقدار او یوزړه ورتوریالی عسکرو.

تبلیغ او اصلاح: روښان یومقتدر مبلغ و هرچاته به ئې په خپله ژبه ښوونه او تبلیغ کاوه چه دتبلیغ، اشاعت، وعظ او نصیحت اود قوم دبیداری، وخت راغی، ملانې وتړله اودې میدان ته

(۱) کورونانک دسکه دمذهب بانې دی، په ۱۴۶۹ دښجناب په شیخوپوره ضلع کښې پیداشوی دی

دتوحیدخوا ته مایل، او ۱۳۵۲ع پوری ژوندی و.

دستوله مقابلې څخه دروښان اوده دژوندو ن زمانه یوه ده په ۱۳۵۲ع به روښان تقریباً (۲۷) کالو و.

راووت ، د هېڅ مشکل پرواې نه کوله د خپلې ارادې د پوره کولو او د پښتو د بیدارۍ او پیاوړتیا په لار کې چې د پښتنخوا ټول غړونه ، لودی ژوری و غوښتې ، هر لځای ته چې دخپل تبلیغ آواز ورساوه مغولی با دشاها ن دده دارادې په مقابل کې را پورته شول سختۍ سختی جگړې وشوې خوداغبتلی او تکره مېړه له خپله عزمه وانه وښت او تر آخره چې خپل تبلیغ په مړانه وچلاوه او بیاني دا امانت خپل اولاد ته وسپاره چه تر دې وخته چې په پښه شان د پښتنو نوم ، عزت اوروح لوړ اوڅو شحال وساته . دده تبلیغ یوازی مذهبی نه و بلکه دی یو سیاسي مبلغ هم و ، د پښتنو د وحدت ، اتفاق ، خپلواکۍ یو صحیح آرزو منو - دایه چې ویل چه مغول پر پښتنو ظلمو نه کوی باید لځان دهنو له جفه خلاص کړو - دده ټول عمر د قوم د اصلاح دپاره وقف و ، دهغوښتل چه پښتانه دمغولی طاقتونو په مقابل کې کلمک ودر وی او د مقاومت روح پکښې واچوی .

ادبي خوا : زموږ دمطلب اصلی ټکی هم دادی ، میاروښان په یقین سره څنگه چه په سیاست او مذهب کې پوه و ؛ دغسی د ادب علمبر دار هم دی لوی کار چه د ادب په خوا کې تر سترگو کېږي هغه د پښتو په لار کې دده د قلم او ژبې خدمتونه دی د ژبې خدمت چې خطابي شرونه وو ؛ خوافسوس چه له هغه څخه زمانې څه نه دی ساتلی - هر څه چه تجریری تردی په دې حصه کې دده یو کتاب چه خیر البیان نوم یې موجود دی . دا خبره موږ په پوره زده وړتیا کولی شو چه د زرمی هجری نه راپدې خوا چه د پښتو ادب کوم نهضت پیدا شوی دی ؛ دهنه مؤسس اوسر لښکر میاروښان دی ؛ او ددرویزه د کورنۍ ادبی خدمتونه هم دده د میدان گر مولو په وجه دی ، دالویه اودا بازارده تود کړی دی ، اخون درویزه پخپله دخپلو تالیفاتو سبب د میان روښان تالیفات کې اواصلی علت چې دی شمیري - د روښان دنشر یا تو په رڼا کې پښتو ادبیانو پښتو ته توجه کړې ده ، د پښتو ادب رنگ اور ونق پیدا کړی دی او هر ډول تصوفی ، اخلاقی ، اجتماعی ، دینی اونور مطالب زیات شوی دی . په اسی ډول دغو مطالبو دروښان د تعلیم او پوښو په اثر د پښتو په شعر کې لځان ښکاره کړی دی . روښان د پښتو د ادب نوی دور شروع کړ ، داسی لارې روانه کړه چه وروسته ترده ، دده پیروان او اولاد په هغه لارسم ولادل ، لنهه دا چه د پښتو ادب دیونوی دور او ادبی دبستان مؤسس ، اود یو نوی ضرز اوسېک موجد وبلل شو .

تالیفات : ددرویزه اونورو مورخینو په قول روښان د دېرو تالیفاتو او کتابونو خاوند دی چه په پښتو ، فارسی ، عربی او هندی ژبو کې دی ، کوم چه مشهور او معلوم دی دادی ؛

- ۱- حالنامه دده دخپلو حالاتو په باب کې ده - ۲- مقصود الو منین په عربی لیکل شوی دی .
- ۳- خیر البیان په عربی پښتو ، فارسی ، هندی ژبو دی خو مطلب په ټولو کې یو شی دی .

مونږې ددې کتاب د تفصیل سره کارلرو - خیرالبیان د طریقت او شریعت او دیني مسئلو بحث کوی ، دا کتاب د ځینو مستشرقینو ګوتوله ورغلی دی لکه راورقی (۱) سره یښر اس - مارکن-تیرن هم لیدلی دی ، خو ښځې ئې کمې پیدا کيږي - دا اتحاد افغان مجله لیکي : چه دا کتاب د پښتو د سیاسي ، اجتماعي اصلاح او اتفاق دپاره په قرآن او حدیث موافق یو کتاب و ، دولت شاعر ئې هم په آیات او حدیث برابر بولی :

« په څلور لفظه ئې خیرالبیان روغ که — موافق ښه په آیات په حدیثو نه »

مصمم الدوله وایی : (چه خیرالبیان د وحدت وجود په اثبات د پخوانو لویو خلقو منتخب اقوال دی) د خیرالبیان یوڅه نمونی چه په پخوانو سالنا مو کښې نشر شوی دی ، هغه ټولی فتہی او شرعی احکام دی ، نو غالبه داده چه ټول خیرالبیان به هم دیني او مذهبي مسایل وی . اخون درويزه وایی چه دا کتاب ټول روښان نه دی جوړ کړی بلکه ملا ارزاني شاعر هم پکښې څه برخه اخستې وه .

خیرالبیان نظم و که تر ؟ : د درويزه له اظهاراتو څخه معلوميږي چه روښان په پښتو ژبه شعروايه او د پښتنو دپاره به ئې شعرونه جوړول (دروښان کوم بل پښتو کتاب پرته له خیرالبیان څخه نه دی معلوم ، نو څرګنديږي چه درويزه هم دې کتاب ته نظم وایی ، اودده په اصطلاح خیرالبیان نظم و . د خیرالبیان عبارات عموماً مقفی او کله کله موزون هم وی نسبت ترته د نظم رنګ پکښې زیات دی ، که څه هم د نظم په قانون او علمی تعبیر ورته سپری نظم نشي ویلی بلکه د تره (مرسل ، مرجز ، مقفی) قسمونو کښې دریم قسم نږدی ، البته نیم عروضی او یاداسی نیم کله نظم که ورته سپری ووايي کیدای شي مګر دا خو زموږ تعبیر او فیصله ده په خپله دوی اودهغه وخت اصطلاح ورته نظم وایی او تر ئې نه بولی . دا قسم شعر د دغسی دیني کتابو نو دپاره یو مخصوص سبک و ، چه تر دې پرته وخته پوری چلیدلی دی ، اودا چه دشعر پوره پابندی ئې نه لرله ، ځیني مسرې به ئې لنډې او ځیني به ډیرې اوږدې وی داصرف دآسا نتیا دپاره وو ځکه چه دېر ومطالبو د بیان په وجه ئې لفظي پابندی په ځان نه کښېښوده بلکه یو آزاد غوندي شعرو .

د خیرالبیان دلیک اوسبک خصوصیت : را ورتی داسی وایی (چه د خیرالبیان د املا طرز د دقت وړدی - دا خصوصیت لری چه خو کلمی سره نښتی لیکي لکه (پشپه پر ګرزی = په شپي ډېر ګرزی) د خیرالبیان ځیني حروف د درويزه د ځینو حروفو سره مطابقت لری ، دده داملا خصوصیات د مرزايه دیوان کښې هم لیدلی شي ، دی د وزیرستان دی مګر دهغه ځای د ژبې په طرز لیکل نه کوی ، دده ژبه زیاته د کلاسیکي مروجواد بیاتو سره مطابقت کوی اود لیکلو

(۱) د دویمه نسخه چه را ورتی لیدلې ده (۱۶۷) مخه ده ، خط ئې نستعلیق دی او دروښان مرید فقیر بهار طوسی د (۱۰۶۱ هـ) په رمضان کښې لیکلی ده .

معیاري خپله لهجه نه ده مثلاً د (لبار ، خلویر ، به نماي لاراو خلورليکي) دنور تفصيل دپاره د ۱۳۲۰ په سالنامه کښې دپښتو دشر مقاله وگوري .

دروېشان اولاده

دميارو ښان په اولاده کښې پرته دمزرخان څخه دبل چاکوم تحريري اثرمونږ ته به دي رار سیدلي اونو پرې علم اړو ، لکه چه دمخه مو هم وپای دی غالبه داده چه دمغالينو دمنافلت له لوبو به روغ نه وي پيا ته شوی . دده لحامن ، نسی سکروسی تولد اوی شان اونوم خاوندان تهرشوی دی دميارو ښان په لاس چه که مشري وه ، هغه دوی هم تشنگه کړه ، اونو دوی مغالينو په مقابل کښې ټپ تر آخره توره ، مړانه اومتاومت ښکاره کړی دی . دميارو ښان د خامنو په شهر کښې اختلاف دی ، څوک ټپ شپږ او څوک ټپ پنځه گڼي ، دغسی ټپ د کړوسواو نموسا سلی شمیر هم په یقین نه دی معلوم ، خو څومره چه معلوم دی لاندی ښوول کښې .

۱- شېخ عمر : شېخ عمر دروېشان تر ټولو مشر زوی دی ، دپلار د مرک نه وروسته دهنه په لحای کښېناست ، ښان ټپ دپښتوپاچا گانه ، اوخلسکو به غشراو خراج ورکاوه : اخواد پغوال ټپ ډېر جنگونه وکړل ، بیا ددلازا کو له لاسه مړ شو ، په تور بيله کښې دابا سیندنه پورې غاړه ښخ دی . دمرک تاریخ ټپ د (۱۰۰۰هـ) په خوا وشا کښې معلومېږي .

۲- خيرالدين : د ښان دروېشان زوی دی ، د شېخ عمر په جنگونو کښې شریک و ، بیا د شېخ عمر سره يو لحای و ټل شوی او له هغه سره يو لحای ښخ دی .

۳- نورالدين : دروېشان دریم لوی دی ، په اشتر کښې د مغولو په اشاره وژلی شوی دی د شېخ عمر په مشرۍ . کښې په ټپونو جنگونه شامل و .

۴- کمال الدين : دروېشان څلورم لوی دی ، دی د اکبر بادشاه په بند کښې مړ شوی دی .

۵- جلال الدين : دروېشان په ټولو خامنو کښې مشهور اود لوی شان اعزم خاوند دی ،

په ۱۴ کلنۍ کښې د مشرۍ اور یاست پاکۍ . کښېناست . د مغاړ سره ټپ سخت سخت جنگونه وکړل ، د هند مغلی مورخین و رته (جلاله) وایی ، د پښتنو اتول غرونه دده په لاس کښې وو ، دده د جنگ او توری سکرا ناسی ډېرې مشهوری دی ، د اکبر غوندي بادشاه دده څخه په ویره کښې و ، د ښان اونور کتابونه لیکي چه دی عادل او ضابط سړی و ، دوات خان داسی ستایلی دی :

په دیدن ټپ یارا ن مستوو بی شرابو
په هېڅ دود ټپ له غلیمه ویره نشوه
په ما تنه ټپ میخ دشو ر کسم فسر و
مړنی شیردل خوا نر د عادل سر ورو

جلال الدين په (۱۰۰۹هـ) کال د غزني په جنگ کې مړ شو او اکبرې په مرگ دېري خوشحالی وکړې .

۶- وحدت علی: دروېشان شپږم زوی چه په شک دی و حدت علی دی تاریخ فرشته لیکي چه دی د جلال الدين ورور و ، دولت خان هم دروېشان شپږ لځامن ښودلی دی مگر داشپږ م تن دده په دیوان کېږي «دولت شېخ» راغلی دی لکه چه وایي : (نورالدین خیرالدین کمال الدین و دولت شېخ) نو احتمال لری چه «وحدت شېخ» به وی ، «دبستان» ئې شپږم لځوی نه دی یاد کړی هو! دو مړه وای چه دا کبر بهادرانود جلال الدين آل و عبال و حدت علی نومی یوسری سره پایتخت ته بند یان راوستل غالبه اده چه دی هم دروېشان زوی دی لکه چه د جلال الدين دبال بچ سره خوبه پردی څوگ نه و- دی هم د مغلو په بند کې مړ شوی دی .

۷- کمال خاتون: دروېشان لورده ولوتنه کړه لیکونکو دده په زو زاد کېږي ذکر کړی ده نور معلو مات ئې نشته .

۸- احداد: د شېخ عمر زوی اودرو ښان نسی دی پس له جلال الدینه د پښتنو مشر شو د پلار نیکه دارشاد په مسند کې ناست دی هم دېر شهرت اونرم لری د مغلو سره ئې سخت جنگونه وکړل دپلار نیکه میراث ئې ټینک وساته دبستان لیکي : چه دی یو عادل اوصابط سړی و او د خلقو حق به ئې خلقو ته ورکاوه . احدات بیا په (لواغره) کېږي چه دریاست مړ کړو ، د مغلو له خوا قلابند او مړ شو دده سړي چه جهانگیر ته راوړه ، شکر ئې وویست اولاد ئې تیری شوی ، دده د مرگ ورلځي ته احداتیان دوصال ورلځ وایي . ملاست لځمند په یو لځای کېږي دده مرگ داسی یادوی :
نن خبر دا عالم وایي چه بادشاه دجهان مړ شو لکه دریا بهسی روښان و همه خپړ شو
په رعیت خلق به کله قراری وې وه بی بختو چه دتیر اله منځه وړک احدات ورمړ شو
دولت دا حادایه صفت کېږي وایي :

دا حاداد صفت هر گوره له حد تیر دی داسلام په کار تیر شوی تر خپل سرو

۹- میرزا خان: دنورالدین زوی او دمیا نسی دی دی د نیکه په تصرفی افکارور ننگ ، اوله هغه نه ئې فیض موندلی دی دتصوف پاخه افکار لاری عالم او ادیب سړی و په خیبر کېږي ئې هم استوگنه کړې ده دی د شاهجهان په وخت دد کن په جنگ کېږي په (۱۰۴۰هـ) کال شهید شوی دی مرزا په تصوف کېږي دیو لوړ مقام خاوند او د وحدت دباغ گل وټول ورو ستنی شاعران ئې پیژنی دی دروېشان دعلومو مظاهرو دهغه د علم دښارد وازه وه لکه چه دولت وایي :

دمرزا دنورالدین صفت به څو کړم میان روښان د علم ښه راودی ئې درو

په پښتو شعر کېږي دتصوف او سلوک علمبردار ، د علم او تصوف کان بلل کېږي خوشحال خان ورته د بخی اولملی وینا خاوند وایي دمرزا دیوان د عروضی شعر یوه غوره نو نه ده د خبر البیان

د سبک پيروې ټپې نه ده کړې بلکه هغه افکار ټپې په يوشه او بڼه قالب کېنې اچولې دي دده شاعري د معنی شاعري ده نو لکه ټپې په الفاظو د سختۍ او نامانوسۍ اعتراض کېنې په دې دوو بېتونو کېنې ټپې ښه تربيه وې او اخلاقي درس پروت دی .

که بهانه به د باغبان تربيت نه دی دغه دوو مره فيض به چا ورته په ليزه -
په ظاهر جامه فقير په خوي بخښل ټپې لکه تعبتی په اير وتازه سکر و ته
دده تصوفی جذباتو داظهار په نمونه کېنې دايو خوبته راوړل کېنې :

چه ديار په نامه مېنهدم په دم د کرم دغيا د به ټپې دخوږ خاطر ملهم کړم
عام و خاص په هسې حال را خبر نه دی چه په کومه تنگه کېل په کوم رقم کړم
په نېستی کېنې له هستيه تعجب دی چه دا خاڅکي له محيطه سره ښم کړم
په بېکته نظر به واره عا لم و ټپې شکل اشيا به ورته جام لکه د جم کړم

۱۰- پيرداد: د کمال الدين لخوا اود ميانوسې دې دولت ټپې داسې يادوي :

مست پيرداد د کمال الدين محب رښتيني په ساعت د حرب دلير شجاع زړه ورو

۱۱- الهېداد: د جلال الدين زوی اود ميانوسې دې ټپې د پير شهوراولوی سړی و دولت وايي:

الهېداد د جلال الدين غازی له صليبه انصافی عادل سختی صاحب نظرو

په بشاړت په خوي په خوان په ور کولر بل امير دده شوک چيري بر ورو

د مفعول ټپې رسېده کو نه ي یتيم نه مهر بان په درو یشان لکه په درو

صصام الدرله ليکي: چه دی يو زړه ور ، لخوا نمرود با فکړه اود ښو اخلاقو خاوتوب، الهېداد

په (۱۰۵۸هـ) کېنې مړ دی .

۱۲ - کریمداد: د جلال الدين زوی دی، هر چند سړی و، د مغلو په مخالفت کېنې بندي

شواو په (۱۰۴۸هـ) کېنې د شاهجهان په امر ووژل شو ، دولت ورته شهيد وايي .

۱۳ - هادي داد: د جلال الدين لخوا دی ، دخپلې کو رنې سره هند ته جلاوطن شوی ،

اوپه (۱۰۶۶هـ) کال کېنې مړ شوی دی .

دولت واي : په همدې ټپې ټپې د پير د پير په نظر لږ وو- په ديوالخی لڅان د درست لښکر په سر و

۱۴- ميا داد: د جلال الدين لخوا مړ شوی دی دولت وايي چه دده هم د شهادت مرتبه موندلې ده

لکه چه مغلو به وژل وې :

کریمداد ميا داد ټپې وروڼه و و باور کړه په هر هر يوه کېنې خو ډوله هنر و

مرتبه د شهادت و مړ نه د وارو په رحلت ټپې دلگير شوی يار اکثر و

علامت هم يرميا داد ياد کړی دی: (او ميا داد سړی د فقير يار و) د ميا داد په نوم يو شاعر هم شته،

اشعار ټپې نه دي ليدل شوي مگر ورو ستونو شاعر اثر لکه مرزا احسان دده نوم اخستې دی

(بل اخون مباداد د عشق په ميو مست و) دمطیع الله دقلبي دیوان له یوه لیکه ټپي هم پته لکې. نواختل اړی چه دا شاعر مباداد هغه درویشان نومی وی بیا هم یټین نه دی چه هم دی ، دی که بل؟
 ۱۵ - الائی : جلال الدین لور او داحداد مایینه ، او یوه بیالسته ، پوهه ، هوښیاره ، ښځه وه.
 ۱۶ عبدالقادر : داحداده لوی درویشان کړوسی کینزی ، دیلار دمرکټ نه وروسته دخلافت په مسند کېناست ، شاهجهان سره ټپي جنگونه وکړل او دنيکونو په قدم ولاړ .

دولت وایی : دښمنان په ورته ودرېدل نشو په لټې یارای په غلیم باندی ظفر و
 دی بیا دخپلی مورالائی سره شاهجهان په بند کېهوت او په (۱۰۴۶ هـ) کېنې مرشو او پېښور (۱) کېنې ښخ دی . هغه ده جاهدیت او پښتو الی بیرغ چه درویشان په وخت کېنې اوچت شوی و
 د عبدالقادر په مرکټ کېت شو ، دیو قرن دمجا هدا تو هنګیا مه په دغه ورځ سره شوه اودمفلو غوزو په آرام شول ، ددوی کورنۍ بیا هند ته جلاوطن شوه ، وایی چه په پانی بت کېنې منګی وړکړل شوی افضل خان خټک لیکي چه اوس ۱۱۲۳ هـ سن دی چه هغه وطن ددوی په لاس کېنې دی .

۱۷ دعبدالقادر خور : هغه وخت چه مفلو احداد قلابند کړ ، عبدالقادر وو تللی شو ، او خور ټپي په فلا کېنې پاته شوه ، دمفلو لیکر چه په قلعه ننووت داپه فلا کېنې وه ، یوه لیکری ټپي دنیواو قصد وکړ دې لمان خلاس کړی شو ، پرونی ټپي په منځ واچاوه او لمان ټپي له فلا نه کښته وغورځاوه او مړه شوه ، نه ئي غوښتل چه دناظر مودښمنانو لاس ته دې پاته شی ،

۲۰ صاحب داد : الهام الله اسد الله : داد ری و اړه ور و نه دی ، دا لېدا دلمان دجلال الدین نومی او درویشان کړوسی کینزی ، الهام الله او اسدالله په هند کېنې دباد شهاد له طرفه او پورتو ته رسیدلی دی : دولت یوازی صاحب داد یاد کړی دی او وایی : چه سخی سړی و .
 ۲۳ - خلو خان : عبدالواحد ، عبدالرحیم (۳) : دادري و اړه دهادیداد لمان او دجلال الدین نومی دی ، دولت صرف دخلو خان او عبدالواحد نومونه اخستی دی (خلو خان عبدالواحد له هادی داده ، دعبدالراحد تر پښ دپایست شوی ، خلو خان لمران ورد یو کران بها کوهر و)

۲۴ محمد زمان : دپیر داد لوی د کمال الدین نومی دی ، دولت وایی : محمد زمان صادق دپیر داد لوی - کم دده له لیکاره خلاص دتیراغرو

۲۷ - خدای داد ، حکیم خان ، زمان داد : دولت دادري نور ته هم یاد کړی دی لکه چه وایی : خدای داد خان حکیم خان و پښه خدای دواړه زمان داد سخی څرګند باند خترو

(۱) ۱۳۱۷ کال د اوس په شمار و کېنې دښاغلي خوکاني مقالې .

(۲) دمحمد مفلو تبار یخ لیکي چه هادی دادد یرش لمان لرل ، او عبدالرحیم ټپي دپیره موده په هند کېنې ماموریت دراو د .

داسې ښکاري چه دادرې ته يادالهد ادخامن دی او يا دهاديداد - په هر صورت په دې سلسله کېږي داخل دی . دولت غالباً هغه کسان ذکر کړي دي چه دده په ژوند مړه شوي دي .
 ۲۸ قبا در داد ، د محمد زمان لوی دی ، په يوه شجره کېږي ښودل شوی دی نور اوړو سته کسان ئې نه دي معلوم شوي .

دروښان پيروان

په دې لړ کېږي هم ډېر مهم کسان داخل دي ، چه ټولو دروښان مسلک چلولي دي او دده يادده اولادې په لارسم تللي دي ، ډېر يکښي ليکونکي او د آثارو خاوندان هم دي ، خو خومره چه معلوم دي وروسته بيانېږي :

۱- ارزاني ، دروښان يوفاضل ، يوه اوشاعر ملگري دی . ارزاني دپښتو ، فارسي ، عربي او هندي پوره عالم و . په قام خويشکي محمد اويوز بردست اديب ، شاعر او مؤلف دی . دروښان په مريدانو کېږي د لوی نوم اولوی شان خپتن گڼل کېږي درويزه وايي . « چه دی يوتيز فهم اوفصيح شاعرو ، په عربي ، فارسي ، هندي او پښتو کېږي به ئې اشعار ويل » وايي چه دی د خبرالبيان په ليکلو کېږي هم برخلري . ارزاني يومستقل کتاب هم ليکلی دی چه (چار رساله = چار زبان) نومېده . ارزاني ټولو وروستنو شاعرانو لکه خوشحال ، رحمان ، دولت ، قاسم علي افریدی ياد کړي دي ، دولت ئې د مرزا په ډله کېږي شمېري ، له بده قسمته ددې زبردست پياوړی پښتون اديب د کلام مرغلي تراوسه زمونږ لاس ته نه دی رارسيدلی .

۲- مخلص : دميان روښان مريد او خليفه و ، نوم ئې علي محمد دی ، ددرويزه په قول دارزاني ورور و . وروستنو شاعرانو لکه قاسم علي او نورو ذکر کړي دي - مرزا خان ئې دپاکي وينا او خوږ کلام خاوند بولي ، دولت دده تصوفي مقام ته داسي اشاره کوي :

چه ئې بخت از لي يارو   پير کمال ئې رهتو نڅو

عنايت پري تبتن وکړ   يوه په لوی علم لدن شو

بل لځای کېږي ورته همه دان اود مرغلو پيوندکي وايي :

شاه طبعانو ئې زده قدر   ښه کلام در عدن دی

همد ان مخلص دولته   ددې درو په سفتن دی

دولت دده ډېری مرثيې ويلی دي ، لنه دا چه دروښان دسلسلې يونوميالي متصوف شاعردی دده اشعار هم لاس ته نه دي راغلي .

۳- ملا عمر : دارزاني دريم ورور او دروښان له پيروانو څخه دی ، دده دشعر او شاعري - په باب چاڅه نه دی ويلی خو غالبه داده چه دی هم عالم ، فاضل اود قلم خاوند و . درويزه وايي چه يوه

ورځي زه دخواجه صدرا کوزی جماعت ته ږغلم گورم چه امام ېې ملا عمر خویشکی ودریزه ،
دوی درې واده ورونه درویشان مریدان او عقیدتمن گډی .

۴- ملا دولت مندزی : درويزه وائی چه دی دخپل وطن یو لوی غاښ او زاهدو ، خو ورځي
دمیا په صحبت کښې تیری کړی . اودهغه په طریقه کښې داخل شو ، دده بواسطه داشتوړ تول خلق
دمیان مریدان شول . پرته له دوی څخه ځینی نور خلق هم لکه ملا پایند ، امته خان اکوزی
دمیان مریدان او عقیدتمندان وو ، او ټولو په تنگه دده پیروی کوله .

۵- دولت : درویشان دسلسلی یو مشهور شاعر ، او په قام نوحانی (۱) دی ، درویشان
په مریدانو کښې یوالمی دده اشعار لیدل شوی دی ، دده دیوان درویشان دتصوفی مسلک اوافکارو
مظهر دی ، درویشان ټولې کورنۍ ته زیاته عقیده لری خود مرزا اساسی مرید معلومینزی وایی ،
مرزا گنج راته خپل کور وښودغنی شوم بیهو ده منت بهولی دبل چاکرم

تر (۱۰۶۶هـ) پوری ېې ژوند یقیني دی . داهغه سته ده چه ده پکښې دهادیداد مرگ
ښودلی دی . دولت دښتو یوقوی اوفصیح شاعرو ، ډېرو شاعرانو لکه خوشحال ، کاظم ،
قاسم علی ، مرزا حنان دده نوم اخستی دی . دولت دتصوف گران مسایل دمرزانه هم په آسانه
ژبه په ښتو شعر کښې بیان کړی دی ساده اوروان شعر لری ، دتصوف اووحدة الوجود په میدان
کښې ېې د فکر نیلی ز غلولی دی ، دده د شعر له باغه دمرزا او رو ښان دوحدت دباغ بوی
راخیژی . او مردول اشعار ېې لکه غزل ، قصید ، رباعی ، قطعه اونور ویلی دی . په اجتماعی
اوقومی خوا کښې ېې دایت ډېر قدر لری :

له خپل قام سره دوستی نه کا کم اصل به واصل ته رجوع لری اصیل دی

دده د اشعارو په نمونه کښې دایوڅو شعره لوستونکو ته وړاندې کېږی :

چېمی ډېر ډېر یاد اوه دلبر می بیاموند	لکه تېزی مستقی کوثر می بیاموند
یوه نور راته ښکاره کړ مخ خو ځایه	چه یو ځای می وپېژاند اکشر می بیاموند
سعادت را سره سل و له از له	چه کامل واصل دحق رهبر می بیاموند
دړانده په دود حبران وم په تیاره کښې	تیر خورشید نرماه تابان کوهر می بیاموند
مسافر په ډېر کلو نو وم بی سره	اوس هزارشکر کوم چه سرمی بیاموند
نداره د دواړو کونو په نفس کښې	هر سبا بیگنا کوم بصر می بیاموند

(۱) نوحانی یا الوانی یا الوی یوقوم دی ، چه دسوری ورور گڼل کېږی .

د درويزه کورنۍ او مکتب

کومه دوهمه کورنۍ چه دیوولسمی پیرۍ دپښتو ژبی په ژوند کښې حقداره گڼل کېږي هغه ددرويزه کورنۍ ده په دی کورنۍ کښې نسبتاً ډېر خلق لیکونکي او نویسندگان تېر شوي دی اوله ښه مرغه دزیاتو کسانو د کلام نمونې هم لاس ته راغلي دي . د روښان د کورنۍ پشان ددرويزه کورنۍ هم دپښتو ژبی مبلغین اووا عظیم گڼلای شو په خطابی او تجریری تردواړو کښې پوره حق لري دې کورنۍ په پښتو کښې دیني مسئلو، عقاید او نورو ته ډېره توجه کړې ده، او په دی اعتبار دپښتو دلیک میدان ښه وسعت پیدا کړی دی، که څه هم د محدودی موضوع څخه بهر قلم نه دی چلیدلی، چه لوی عامل ئی دمحیط اوما حول تاثیر اود مذهبی افکارو غلبه گڼل کېږي خوبیا هم څومره خدمت او کار چه په دی کورنۍ کښې شوی دی، هغه دپښتو ادب په تاریخ کښې دپوره یادو نې حق لري .

اخون درويزه

اخون درويزه د (۱۹۴۰هـ) په حدودو د ننګرهار يادپېښور په ټټو کښې د وجود ډکرتېر اوووت دایه نامه عاجز اوفقیر هلك وروسته د لوی نوم او علم خپتن شو د دین دیو ه اود مذهب ر نها وبلل شوه دپښتو یو معتبر لیکوال اودیو ادبی مکتب مشر اومؤسس شو. دشعراو ادب په میدان کښې د حق خاوند، د علم په ډگر کښې د فضیلت په نامه یادشو او په علمی او ادبی لحایو کښې ئی د عالم او ادیب نوم وگاته داخون درويزه دپلار نوم گدای اودنیکه نوم ئی سعدی دی دی وایې چه زمانیکونه له بل لحایه ننګرهار ته راغلی دی شپږم نیکه ئی چه جنتی نومیده لغمان کښې اوسېده جیون دجنتی لوی په مهمندره کښې و، ورنیکه ئی (درغان) د شنوار وپه پایین کښې استوګنه کوله بیا شیخ سعدی دده نیکه، دیوسف زوسره پېښور ته ولاړ کوم وخت چه ملک احمد او شیخ ملی ټولو قومونو ته لخمکی ور کولی دی ئی هم په ویش کښې را ووست اودمند یز وپه قبیله کښې ئی برخه ور کړه درويزه وایې چه گدای بیاله مندیرونه جداشو اودچفرزو خلقو ور له دلسو کسو برخه انعام ور کړه اوتر اوسه پوری دغلته اوسو ددی بیان څخه معلومېږي چه پخپله درويزه ژوند هم کښته په پېښور او یوسفزو تېر شوی دی خودی لغان ننګرهار ی گڼی او اولاده ئی هم په شیخ درويزه ننګرهار ی یادوی لخمکه چه ډېر وخت ئی نیکونه په ننګرهار کښې اوسېدلی دی. ددرويزه مور قراره دپایین اودملک نازو خان لو روه لخمکه دی لغانته یا پینی هم وایې ، داخون درويزه دقوم په باب کښې څه داسی سړیخ بیان نشته خو سره ددی هم د پښتنو په ملیت کښې داخل اوده ته مونږ یولوی پښتون اویاد پښتو ادیب وایو درويزه د (۱۰۹)

کاله ژوندنه پس شاه جهان په وخت کښې په (۱۰۴۸ هـ) کال مړ شوى دى اود پېښور نه يو ميل سويل ته په هزار خانې کښې درحمان بابا له قبرخني هورته ښخ دى.

مقام او شخصيت: درويزه په پښتو کښې دعام شهرت او عام مقبوليت نوم کښلى دى او هرڅوک ئې داخون درويزه بابا په نامه پيژني دى يو عالم سړى ودلو يو او مشهورو استاذانو څخه ئې لکه ملا مصراحمديا پښى، ملا محمد زنگى او ملا سنجريا پښى تحصیل کړى او علمي کتاونه لوستلى دى سر بېره پر علميت په طريقت کښې هم لوى سړى دى د ملازنگى په واسطه ئې دسيد على بنېرى (پير بابا) څخه لاس نيوه وکړه او بيا وروسته دهغه ماذون شو په زهد او رياضت کښې ټينگ سړى و عمر ئې په امر معروف او تبليغ کښې تېر کړى دى خپله د سلوک وينا دشيخ على خواجه بولى، دې فقير چه دا بيان کړله سلوک ته سکه موندلى ئې دشيخ على خواجه دى اخون درويزه يو صحيح مبلغ او صحيح محاسب و په طريقت کښې مقتدا او په ادب کښې دحق خاوند دى. دواعظ، خطيب، مؤلف، مصنف، شاعر او نثرليکونکى په نومو ستايل کېږي بر سېره په دى ټولو خبرو درويزه دپښتو ن دتاريخ په ليکلو کښې هم ډېر حق لرى تر کومى اندازى چه دپښتو دحالاتو په تاريخ کښې څه موجود دى هغه دده د کوشش او قلم له پر کته دى وروستنى پښتانه مورخين لکه افضل خان خټک دده څخه روايتونه کوي او دا حقيقتا ديو قوم دژوند دپاره لوى خدمت باله کېږي ددرويزه په شخصيت کښې دروښان مخالفت هم يو لوى شى په نظر رالځي ددى دوو لويو کسانو دمذهبي اختلافونو او بحث مباحثو په منځ کښې پښتو آثار اوتاليفات ډېر شوى او ميدان ته راوتى دى احتمال لرى چه ددرويزه او روښان په مخالفت کښې دې دمنلو لاس هم دا خلوى په هر صورت ددې خواوسره ئې مونږ په دى ليکنه کښې ډېر کار نه لرو دوى پوهېدل او کارنى.

ادبي خوا: دپښتو د ادب په خوا کښې داخون درويزه خدمت يو څرگند شى دى، دده د کوششونو اوليکنو په واسطه پښتو ښه ذخيره پيدا کړې ده کوم وخت چه درويزه ته په دې لار کښې قدم واخست، دده ټوله کورنۍ دده په قدم ولاړه، نور ډېر خلق دده په شاگردانو کښې دې خدمت ته تيار شول او پښتو دښوليکونکو خاونده شوه، يوه علمي کورنۍ ئې په خپل نامه پرېښوده، او ديو ادبي مکتب جوړ وونکى شو. کوم اساس او کوم سبک چه دهر روان کړى و، اولادې او پير وانو ئې دهغه په چلولو کښې ښه کوششونه وکړل، درويزه دپښتو دحروفو په اصلاح کښې هم لاس خوځولى اودمغزن په آخر کښې ئې دپښتو مخصوص او ثبيل توري په ښه شان بيان کړى دى. درويزه دخپلى ژبې اهميت په يوه ښه صورت داسى بيان کړى دى، وايي: هر سړى دې ته محتاج دى چه شرعي احکام وپيژني او ددين له اړکانو څخه خبر شي مگر په خپله ژبه - په هر وطن کښې خلق دېلى ژبې ديو لوى عالم څخه دخپلې ژبې ديو وړو کى عالم سره زياته مينه او محبت لرى، لڅکه چه دى ئې په خپله ژبه

کښې له هر څه څخه خبروی ددې مهم اساس او مسلم حقیقت نه وروسته چې دیو قوم د ترقیو او پوهو بنسټ دی وایی؛ (نولدي کبله زه هم غوړم په دیني او مذهبي مسايل او عقائد په پښتو کښې بیان کړم) معلومېږي چې دده د پښتو آثارو د لیکلو یو سبب هم دا خبره، یعنی په خپله ژبه دخپل قوم پوهول دی داخون درويزه او دده د کورنۍ د ادبي او دیني خدمتونو اثر په ټولو خلقو پروت دی، په دې باره کښې د لځینو لیکوالو او شاعرانو اظهارات دادی: اخون قاسم یایینی د پښتو یو مشهور سړی داسی وایی: (اخوان شهیدان واده خدای پیدا کړل چرانگونه - په پښتو لای دین بیان کړ) نور محمد غلجی په نافع المسلمین کښې وایی:

اخوان درويزه ستن ده د دین په پښتو کښې د چراغ په شان لای روښان دین که په دا افغانی لسان دالپوری - حافظ داسی اظهار کوی:

پښتو ته د دین لار اخون رڼا کړه   مرد وزن دې په خپل لځان بار دمنت ږدی
بروفیسر دورن (۱) روسی اخون درويزه د پښتو ژبی لمری مصنف، لیکونکی او د خوشحالخان همقطار کښې او د پښتو ژبی د ادب په ژوندانه کښې لای لوی رکن بولی. په دې ډول نور هم ډېر اظهارات پیدا کيږي.

تالیفات؛ داخون درويزه تالیفات چې نومونه لای معلوم دی دادی ۱- تذکره الابرار و الاشرار یو تاریخی کتاب او په فارسی دی د پښتو د تاریخ، انسابو او حالاتو بیان کوی او په (۱۰۲۱ هـ) کښې لیکل شوی دی. ۲- ارشاد الطالبین دا کتاب مائیدی لیدلی، وایی چې په پښتو دی لځینی لای وایی چې دده نه دی هسی دده په نامه مشهور شوی دی. ۳- مغزن الاسلام؛ دارمستور (۲) وایی چې داخون درويزه (۵۰) کتابونه جوړ کړی دی خو مونږ ته لای د نورو په او معلومات نشته.

مغزن الاسلام؛ زموږ مطلب هم په دې کتاب کښې دی، دا د درويزه تر ټولو مشهور او معروف کتاب دی، ټول په پښتو او په «مغزن درويزه» او «مغزن پښتو» هم یاديږي. دا کتاب د شرعی او عقیدوی مسئلو مجموعه ده، د درويزه په ټول د خیر البیان په مقابل کښې لیکل شوی دی. دی وایی (تیا یسته مغزن می و کښې پر په درويزه گوهر و) مغزن له درويزه څخه وروسته اول لکل دده لخوا کړی دد او بیا بل لکل د کړی دد انسی مصطفی محمد د کتاب په شکل ټول کړی دی. د مغزن په وروستو مجموعه کښې دده د کورنۍ او شاګردانو د ډېرو کسانو اشعار پیدا کيږي. مغزن بیا تشبیه د درويزه کسانو کښې هر یو چې راغلی دی یو یوه ټوټه لای ورپوری نښاوي ده. د مغزن د لیکلو سبک د خیر البیان طرز ته ورته دی، ددې کورنۍ ټولو کسانو په همدې سبک لیکلی کړی دی. د مغزن عبارات تر یوې اندازی آسان دی خو لځینی عربی، عرفانی او تصوفی کلمات پکښې زیات استعماليږي. مغزن په مذهبي او ادبي لایو کښې زیات شهرت لری، خو مره چې خیر البیان ورک دی، هغومره د مغزن قلمی نسخې ډېری پیدا کيږي. د مغزن په یوه نسخه باندې د کوهاټ حاجی بهادر

د مفتاح الدقایق په نامه یوه حاشیه لیکلې ده اوله دغې حاشیې سره په ډیلي کېنې چاپ شوی دی. خوشحال خان هم دمخزن شهرت یاد کړی دی. لڼده داچه مخزن د پښتو یو مشهور او غنیمت کتاب دی.

مخزن شعر دی که تر ټولو ښه د خیر البیان په بحث کېنې وویل شوه، د هغه وخت په اصطلاح او داخون درويزه په خپل اظهار مخزن هم شعر دی دی وایی (چه بايزيد به شعر ونه جوړول، نو ما هم دده پر خلاف شعر شروع کړ، تردې چه په شعر کېنې ور نه مخکېنې شوم) بل لځای وایی: چه د پښتو په اشعارو کېنې شاعرانو چندانی د قافيو د موافقت، فصاحت او په کلمو او حروفو کېنې د مطابقت خیال نه ساته، لڅکه مو اشعار دا ډول لیدلی شي نو څرگنده شوه چه دی مخزن ته شعر وایی ددی کورنۍ نور کسان هم دمخزن په سبک کلام اشعار بولي، دا د هغه وخت د دیني او مذهبي بیانو د پاره د شعر یو مخصوص طرز دی چه دیو قسم آزاد شعر رنگ لری. بله دا خبره هم ده چه د هغه وخت تر لځنله او بیل طرز لری لکه د کریمداد دا لاندی تر چه د تذکره الابرار په مقدمه کېنې راغلی دی: (ای خدایه ستا دعام کرم لځنی اوستا د قدیم لطف لځنی امید لرم چه دلته د سپهوی او د ښوید واثربری نږدی، او په نظر دمخزنو او اشر فوعلماو او پرهیز گارو او غوره شوو عارفانو لې قبول کړې چه په صحت ددې کتاب او په حفاظت دایمان زموږ ننې کېنې دعاو کړې. ای خدایه! ددوی دعا زموږ ننې په حق کېنې قبولی کړې او زموږ ننې په خطا گانو قلم د غوړ را کاږی او موږ ننې په حقه لار برابر کړې، موږ ننې به خپل قصور د علم او ادراک او په کم والی: استعناد اعتراف لرو) نو په دې اعتبار هم باید مخزن شعرو باله شی هواد شعر په قانون مخزن شعر دی مگر ښه کړی. د قافيو مراعات کوی وزن هم اکثره لری مگر د مسرو د لڼدوالی او اوږدوالی پروانه ساتی نو لڅکه یو کامل شعر نه بلل کېنږی خوشحال خان خو لې غالباً شعر نه بولی.

مخزن می داخون چه تمامی به نظر کېنوت په دهه کېنې نه عروض شته نه لې بحر ما مونډلی دمخزن او خیر البیان څه فرق دا دی چه دمخزن عبارات زیات موزون او د خیر البیان هغه یو لځی مقفی او اکثری وزنه وی.

د درويزه او لاده

د درويزه د کورنۍ د زیاتواشغا صوذ کلام نمونی له مخزن څخه لاس ته راغلی دی البته لځینی داسی کسان هم بېکېنې شته چه موږ ننې لې په کلام او اثارو علم نه لرو خودیوی ادبی کورنۍ په حیث د ټولو ذکر ضرور او لازم لیدل کېنږی.

(۱) عبدالکریم: داخون درويزه زوی اویدی خا ندان کېنې یو مشهور، عالم او فاضل سړی دی بر سره یو روحانی اود کرامت او ولایت خاوند همو په عرفان، سلوک، او طریقت کېنې لوی لاس لری دعارف اوسالک مقام داسی ښی:

ناقص ثبتی له اغیاره
او عارف له خپله لخواه تېښلېدلی
هر سالک له خپله سوزه څه وینېږي
چه بی سوزه گفتار نه دی چا لېدلی
په یو لخواه کښې لخواه د چشتیانو مرید گڼی :
کریمداد مرید دی د چشتیانو
د چشتیانو پیا له هسی ده رندانه
دی په کریمداد مشهورو درويزه زیات کتابونه ده جمع کړي او د کتاب په شکل غونډه
کړی دی - په مخزن کښې له خپله لخواه هم زیاته برخه لری زیات خلق ورته د پښتو محقق وایی
مصطفی محمدئی په امام الدین عبدالکریم شهید سره یادوی ده د پلار په سبک کښې څه اصلاحات
هم کړيدي دهغه شعر ترته نشی دی، و، او دده کلام د کامل عربی شعر رنگ ته نژدې دی،
شاعری یو دریاب بولی:

شاعری مثال بحر که پوهیږي
کم شاعر گڼي له گردابه راوتلی
کریمداد خپله وینا د پلار رحم ته منسو بوی :
کریمداد چه څه وینېږي
رحم شوی دخپل پلار دایم پرده دی
د اشعارو زیاته برخه گڼي توحید، سلوک، فقه او عقایدی په عشقی خوا کښې هم لځینی
اشعار لری لکه دا :

پرخپل جانان هسی عاشق یم
چه پر هر څه می یادینېږي
په هر لوری چه مخ کړم
دده مخ را جلوه کینېږي
یارمی زلفی شو شب رنگه
چه می تل پر مخ لگینېږي
خپل طالاب می دی ویشلی
خوږ گڼي دم پدم زیاتینېږي
کریمداد په (۱۰۷۲ هـ) کښې وفات شوی دی او (۱) د سوات دنسکېڅیلو په کانجو نومی
کلی کښې ښخ اویه کریمداد او شهید بابا مشهور دی دالیو ری حافظ دده علم، شهادت ،
اومدفن داسی بیانوی :

یو عالم وی بل شهید شوی
عجیبه در فرید شوی
د کانجو میا کریمداده
دانیو لی لهن ستاده
د کریمداد تالیفات دادی: ۱- تحفه الخانی (۲) په پښتو ترجمه ده شاید کوم عربی دینی
کتاب وی دا کتاب په ۱۳۰۲ کال په دیلی کښې چاپ شوی دی ۲- فقه کریمداد د فقهی مسئلو
یو کتاب دی چه دده په نامه مشهور دی یوه قلمی نسخه ما لیدلی ده ۳- په مخزن کښې هم یوه برخه
لری نور کتابونه گڼي را ته معلوم نه دی .

(۲) خالق داد: داخون درويزه زوی دی (۳) یو کتاب گڼي د (شرایط واحکام ایمان) په نامه
(۱) دالیو ری د حافظ دیوان مقدمه (۲) (۳) د ۱۳۱۸ په سالنامه کښې د ښاغلی زمربالی د کتاب بوله
فهرست څخه .

په بښتونظم کړي دي دا کتاب زما له نظره نه دی تیر شوی وایي چه د لندن په موزیم کښې شته دخالق دادنورڅه معلو مات په لاس نشته.

(۳) عبدالله: داخون درويزه زوی اودعبد الحليم پلاردی د شاعرۍ ذکر ئې چا نه دی کړی اونه ئې په مخزن کښې دکلام نه شته يواځې د عبدالحليم له اظهاره معلومېږي چه دده پلار او درويزه لمخوی دی .

(۴) نور محمد: د کریم دادلمخوی اوداخون نمسی دی دده دکلام او شاعرۍ په باب کښې هم چا څه نه دی ویلې صرف مصطفی محمد په مخزن کښې دومره وایي چه زما پلار اود کریم دادلمخوی دی .

د عبدالحليم د پورته عبدالله زوی اوداخون بابا نمسی دی ، د مخزن په نسخو کښې دده اشعار لیدل شوی دي خولیزدی دمخزن په ملحقاتو کښې سپیم دی ، اشعار ئې د عروض والا وسبک ته نژدی دي داشعرا ئې عرفاني اوتصوفی رنگت لري :

شپې د پر غشي روغ کړی	عاشقان ئې دې نوم وړې
دوی ویشتنی پر غونډیزه دی	پر میدان ورته ور غږی
واوی کان ته ئې را کازي	پر کر دن ئې باسی پری
لکه نېله مار چه څواک و خوری	نه پری دم کار کانه چری
د نا سوت تر مقام تیر شی	دلا موت پر مقام توری
عاشقان دا یم په کار دی	د وملت تار ونه غږی
د وحدت له شنه دریا به	شنه در ونه ئې راوړی
غا فلان وید د په خوب وی	په شپه پروت وی لکه مړی

۶- مصطفی محمد : د کریم ادنمسی اوداخون درويزه کړوسی دی ، دی هم دمخزن په ملحقاتو کښې برخه لري ، دمخزن جامع او دوهم ځل ئې په (۱۱۱۲) کښې ټول کړی دی ، (۱) دخپلو نیکونو په سبک ئې اشعار ویلي دي ، دی دمخزن په یونځای کښې وایي : هر کله چه دبا با امام الدین عبدالکریم شهید دحروف تهجی بیان معلوم شوی زموږ هغه مصطفی محمد په خپل فکر موافق دشرع بیان کړ . د مصطفی محمد یو دوه بیتونه چه دمخزن نه اخستل شوی دي دادی :

الاشو ندی تر غاړه	یگانه محبوب و غواړه
یگانه محبوب به مو مړي	که نه و شلېږي له واړه

(۱) مصطفی محمد وایي چه ددې ترتیب څخه ۱۱۱۲ هجری بم ۱۲ داسلام پور پدتنه جمات دبا با جیو په خلوت خانه کښې فارغ شوم نه یو غږ وچه دبا با جیو څخه ئې څواک مطلب دی ؟ دده په نیکونو کښې یو جیون نامی شنه شاید هغه په یادوی ، اواخون چالاک څخه کښت هم په اخون جیو مشهور دی .

۷- ملاصغر : ددرویزه وروردی، یومات کوډ غونډې شعرې د مخزن په آخر کې راغلې دي درويزه وايي يوه ورځ مي درويزان د يوه خليفه سره بحث کاوه ، د بحث په منځ کې مې د پښتو يو بيت ووايه چه د عالمانو بد هېکېښي وه په دې وخت کې زما ورور ملا اصغر دهغه په جواب کېښي څه بيتونه وويل ، يوڅوې دادی :

واروی ، يارانو نبی ناست په جماعت و

جبرئيل ويري راغلی له ښه خدايه پرې رحمت و

واروی عالمه عالمان د ملک د يوه دی

عام و خاص بي جلب نيسي ، دوی ناست د پاک رسول په مېرانه دی

عالمان گوره سوارو روغي لاري

دوی سواره د شريعت دی ، وسکه هر گمراه نه رسي د شريعت په پجاري

۸ - الله داد : داسې قاسم علی ذکر يمداد او درويزه سره يوځای ذکر کړی دی (الله داد

که کر يمداد که درويزه و) نو کيدی شي چه دا خون درويزه له کوله وي ، څه رنگه چه ده د شاعرانو په ډله کې راوړی دی نو معلومېږي چه شاعر هم و . دالپوری - حافظ ذکر يمداد او درويزه د ذکر څخه وروسته دده نوم داسی اخلي : ای چشتی ميا الله داد ده — ما نبولي لمن ستاده عقل ته خودا بالکل پرېوځي چه دی د درويزه په اولاد کې داخل دی .

ددرويزه شاگردان او پيروان

۱ - عبدالسلام : د مخزن په يوه نسخه کې ئې د کلام نمونه ليدل شوې ده ، ددرويزه

يادده د اولاد همصر معلومېږي ، دا احتمال هم شته چه ددرويزه له کورنۍ څخه وي ، مگر په يقين نه ده معلومه - شعر ئې عروضی خواته نژدې دی ، د کر يمداد د لځنيو شعاروسره اړخ لگوي .

دالاندی ابيات ئې د ۱۳۱۹ په سالنامه کېښي د ښاغلي حبيبي له مقالې څخه رااخلو :

ستا په تن کېښي دا پنځه څيزه گوهر دی ته ئې وساته عا قله

هر چه دا گوهر خوندي کړا د نبي لار ئې وسا تله

اول گوهر ايمان دی ، د ايمان زوال د روغ دی

لکه تول چه وړی کاري ، په ناگاه ئې ږلي ووهي پر بله

دو ښم گوهر ئې عقل بيا د عقل زوال قهر

لکه ما نښي کړا تبارو او ريري پوري کا په خپله

د ښم گوهر ئې علم بيا د علم زوال کبر

لکه نادان چه پر باغ گدشي او مه خبر بوزه پري کړاندې له گله

- څلورم کورنۍ سغاوت دی بیا زوال، ګې پښما نی ده
هر چه پښماني پر سغاوت کا، د کور و خزانه ګې شياطينو ولو تله
پنځم کورنۍ صبر بیا د صبر زوال خبر من دی
هر چه خبر من پرې غلبه شوی غیر لار ګې و نیوله
فتیر چه د ابیان پښتو کتې هر مؤمن دې په یا د کسا
هر چه داواړه برخای کا، د کور و خزانه ګې وساتله
- ۲- عمر خان : د مخزن په یوه نسخه کتې ګې نوم راغلی دی، داسې معلومېږي چه د درويزه له شاگردانو او پيروانو څخه دی، په خپله درويزه په تذکره الا برار کتې وایي چه ملا عمر شلماني زما شاگردو، نوا احتمال لري چه هم دا عمر خان به یا دوی .
- ۳- میر خان : دده نوم او کلام هم د مخزن په یوه نسخه کتې زما تر ستر کوشوی دی، دی د کریمداد شاگرد معلومېږي، مرزا حنان د مرزا او دولت په ډله کتې د سلوک شاعر بللی دی،
یو مرزا، میر خان دولت د علم کان وو د سړوک شعر ګې کړی دی افضل
- ۴- شیر محمد : ددې سړی اشعار د مخزن د یوې نسخې په آخر کتې راغلي دي، داسې ښکاري چه دی هم دا خون درويزه داو لا دې په شاگردانو کتې داخل دی -
دی له خاتنه کاتب وایي لیکه چه د مخزن کومه نسخه ګې لیکلې ده. د شیر محمد په اول جلد پښتانه شعر اکتې ذکر شوی او ښکړ هاری ګې بللی دی، دا احتمال هم شته چه دا خون درويزه له کورنۍ څخه وی، دا بڼه دده دی،
- شیر محمد دا منځګړی د علم اوسه
خوژوندی ګې ته طالب د علم اوسه
هر چه کاتب په نیکه دعا یا د کسا
خدا ی دی پرې آسان کا د قیامت عظیم سفر
- ۵- جان محمد : د جان محمد یو شعر هم د مخزن په آخر کتې لیکل شوی دی، نه ده معلومه چه دا خون درويزه سره دخپلوۍ څه ارتباط لري که په ښایي چه معتقد او شاگرد ګې وی، دی هم په اول جلد پښتانه شعر اکتې ذکر دی. داو د درويزه د مکتب او کورنۍ بیان !!

د خوشحال خټک کورنۍ او مکتب

دا کورنۍ د پښتو ادب، شعر او شاعرۍ در یوه مشهوره کورنۍ ده، ددې کورنۍ ادبی نهضت له (۱۰۵۰ هـ) څخه تر (۱۲۰۰ هـ) پورې په ډېر شور او زور چلېدلی دی. په دې موده کتې د پښتو ژبې د پاره هر ډول خدمتونه شوي او آثار لیکل شوي دي، تر اونظم دواړه اوږه په اوږه پرمخ تللی، اوای وی نو پښدگان، ادیبان او شاعران

میدان ته راو تلې دی اود پښتو د ادب دنیا ډېره رنگینه او بڼا گسته شوی ده. دا ټول ادبي نهضت دې کورنۍ ته منسوب دی. دشر او نظم هغه نیمګړی نیمکله سبک چې پخوا جاری و په دې کورنۍ کې اصلاح ومونده، تر خوږ والی پیدا کړ، د محاورې شکل ته را نژدې شو، خوسره ددې دنورو ژبو له رنگه بیخي ونه ووت. دافکارو اومضامینو له حیثه هم دپښتو د ادب دایره اړته شوه، دروېشان اودرویزه په وخت کېنې لاد نظم لیکلو باز اړه دومره ګرم نه و، هر څه چو و په مذهبي اودیني ماحول کېنې محدود و، مګر په دې وخت کېنې د ادب اوشاعري بازار ښه تودشو، عمومي شور او غږګامه پیدا شوه، په شعر کېنې دقادر، هجری او کسلاظم غوندې خوانان او په تر کېنې دافضل خان اوقادرپشان پهلوانان میدان ته راووتل، لنډه دا چې په دې کورنۍ کېنې دپښتو ادب نظم او تر د خپل کمال لوړی پوړۍ ته ورسیدل، او د ادب سټی کېنې کسلاکۍ او حکمۍ شوې. په دې لحاظ دا عصر دپښتو ادب یو روښان عصر او دتحول او تجدید دنوي دوره بلل کېږي، او خوشحال ددې دورې دمؤسس اوپلار په نامه یاد و.

خوشحال خټک

یوزرودوهو یشت کاله له هجرت ته تېروو، چه دخټکو په بڼه کېنې د شهباز خان کره یو خوشحال ټوټی پیدا شو، ورو لوی و، لوی شو په خبرو او چمنار راغی، دخټکو په باغونو کېنې وګرځېد، دتوتیانو یو لوی سیل ورپسی شو دوطن ټول بڼونه اودروه غرونه ټپي تر وزرو لاندې کړل. په هر بڼه او هر گلزار کېنې ټپي دخوازه چمنار خوندونه پرېښودل. د باغ مړاوی او مخ ټپي غوتی ورته وغوړېدې، مسکۍ شوې، په خندا شوې، په تازه نعمت او توازه نارو ټپي بلبلۍ په مستۍ راوستې. دروح خوشحالی زیاته شوه. خه وشو؟؟ دخوشحال دشاعري وژمه د غرند و او مړ او بوټو، کلانو او پانېو دنوازش دپاره په لګېدو شوه. دطبیعت مارغه ټپي وزرونه خواړه کړل، والوت، دتیرا په اوږدو وغرنو وګرځېد، په لوړو نښترو کېنې ست، جګو خو کوټه و خوت، په ښو ښاخونو کېنې پورته شو. په دې وخت کېنې ورته دهغه لځای بازارو او کوټو و دروېشان پیغام چه د عبدالقادر په لاس تردغه وخته رارسېدلی و، ورساوه، میدان ته راو ووت دپښتو او پښتوالۍ، دآزادۍ او مړانې جنې ټپي ورپولې. په کسلاک او ټینګک عزم دملت او قوم دلویۍ او وحدت دپاره اوسره تېره شو، دخپل لوی مقصد په لار کېنې په هیڅ ایسار نشو، دپښتو ملي مشر اوقاید شو، له دښمنانو ټپي خپل کسات واخست، دپښتون دآزاد ژوند او خپلو اکۍ دپاره ټپي له وینو سره لوبی وکړی، خپل همت ټپي دزمري په خو له کېنې له لاسه ورنکړ. دوطن په مینه کېنې له هر څه تېر شو، اوسره ټپي ودانګل، دوطن دمینی په نارو ټپي ویده زړو ته راویش کړل. دملت ساتندوی، دپښتو الۍ ګټندوی، دپردو دښمن، او د پښتو ژبی یو نو میالی ادیب

او ټينګيالی پښتون معرفي شو. دا جتماع او اخلاقو په ميدان کې يې هم وزغا ست دجا مې او محيط سره لږکيا شو. د پښتنوالي درانه خو يونه اوسپنځلی اخلاق يې بيان کړل. د ژوندانه دستور العمل يې وښود. دا اجتماعي حيات په مزه يې خلق پوه کړل. پښتانه يې د قوم او ملت خدمت ته راوبلل. د تصوف اوسلوک علم او دنيا به په دنيا کې يې هم وا لوت، دغه جد بات يې ښکاره کړل او د جهان او د آسمان په ننداره سر شو.

راشو غږ وه ستر گي
د جهان ننداره گوره
چه نيايست لاری په ستورو
د آسمان ننداره گوره

خوشحال هېڅ قسم مضمون پری نښود. حقيقت يې له مجازه سره ونيلاوه. عشقي، بزمي، اخلاقي اجتماعي، وطني، ملي، فلسفي، تصوفي، رزمي، حماسي، فکاهي اونور قسم قسم مضامين يې د شعر په جامه کې يې و تنقيت ل دهر چا د ذوق د پاره يې په خپل باغ کې يې رنگارنگ گلونه وکرل. دا ښکار په لاسونې د شعر ناوې ښايسته کړه. ساده او اسان شعر يې ووی په ساده تخيل يې شعر خو ندور کړ. د افکارو مرغلري يې د شعر په مزی کې يې وپييلی. د زړه د کترو ترجماني يې وکړه، د خبرو ملک يې فتحه کړ، او د پښتو ادب استاذ شو (۱).

په فصاحت کې يې حسان، په رزم کې يې فردوسي، په اخلاقو کې يې سعدی، په فلسفه کې يې خيام په عشق او تصوف کې يې حافظ، په عشرت کې يې بونواس، د قدرت د مناظرو په بيان کې يې استاد و بلل شو او د فطرت مصور او د جمال کښيده گر شو. دده له شعره د پښتو ژبه په آب و تاب شوه. د غره خټک يې ټول شاعران کړل د بلبلو دنارو د پاره يې د وينا او خبرو باغ جوړ کړ لکه چه وایي:

ماخو شحال چه په پښتو شعر بيان کړ
د پښتو ژبه به او س په آب و تاب بشی
د خوشحال سره که کښینی یوڅو کاله
داد غره خټک به واده شاعران شی
همیشه به پرې ناری و د بلبلو
دا چه ساز کړ نن خوشحال به ویل باغ
په پارسۍ ژبه که نور تر ما بهتروی
په پښتو ژبه می غواړه مثال

لنډه دا چه خوشحال خټک د پښتو ادب يو ډېر لوی اديب، تکړه شاعر، د مليت پټنگ، د پښتنوالي لېوال، د قوم او ملت خوږ من، يوزېر دست مفکر او سياست ومنل شو. د خپلو پر دو، لویو، ورو، په ذهنو کې يې دده د شهرت جلوه ښکاره شوه او د يورپ خلقو ورته د يو ملي، قومي لوی شاعر خطاب ورکړ. پرته له شعره د پښتو په تر کې يې هم د لوی لاس خاوند او د پښتو د نوي دور مؤسس شو. د نږدې آثار يې وليکل ديوفوی تر ليکونکي، يوه مورخ، لوی عالم، مشهور مؤلف په نوم و ستايل شو. دغه وجه ده چه خوشحال د پښتو ادب او مليت په تاريخ کې د يو ډېر لوړ مقام څښتن او جگ پات خاوند بلل کېږي.

(۱) خان استاد د تمام وهدی (کاظم)

تالیفات دده په پښتو ژبه د هر آثار لیکنې دې داروینا مستشرقین دې د سلو کتابونو خاوندگنې مستر راوړتې دده آثار (۲۵۰) شعري مکرله بده شامته چه دغه زیات آثار اوس ورک دې څه چه معلوم دی له اول ټوک پښتانه شعرا څخه دلته بشپړل کيږي ۱- د پښتو اشعارو دیوان چه تقریباً څاویشت زره بیته کيږي ۲- د پښتو تاریخ مکرله بیه ۱ کيږي ۳- عیار دانش دانوار سهیلې پښتو ترجمه ده راوړتې لیدلې دی ۴- د دیني متفرقو مضمونونو کوچنی کتاب دی داهم را وړتې لیدلې دی ۵- دیاد داشتونو کتاب افضل خان په خپل کتاب کښې ورته حواله کوي ۶- فر خنامه دتوري او قلم چکر ده ۷- فضل نامه، په شرعی مسا یلو کښې یو نظام دی ۸- ریاض الحقیقت، بادری هیوز انگریز لیدلې دی ۹- باز نامه، د ښکارېش دی ۱۰- هدایه له عربی څخه په پښتو ترجمه ده ۱۱- آینه له عربی د مذهبی بحثونو ترجمه ده ۱۲- دستور نامه ۱۳- سعادت لیدن ۱۴- زنجیری، د راوړتې په قول د خوشحال خان یو قسم مختصر نویسی ده، چه یوازی دده کورنۍ پری و هېده.

داردانش، د خوشحال د نثر په کتابونو کښې یو انځی ددی کتاب څه جملی او عبارات لیدل شوی دی، ټول مونه دی لیدلې نو لښکه ئې په اثر یو ره تېسره نشو کولی، ددې کتاب د نثر په دې لاندې ټوټه کښې لځینی فارسی جملې او ترکیبونه لیدل کيږي، د عربی او فارسی الفاظو استعمال هم پکښې شته، په دې لحاظ د فارسی رنگ پکښې پروت ښکاري سلا (قول چه دی له ماسره کړی و اوس دې رضاده چه مانت ئې کړی زده یو شیدم چه په نږ زمانه وفا هغه دار وده چه په د کسان کښې د دعا راوړه زکار موندنه شې) سره ددی هم عبارت ئې آسان او روان دی، د زیات تفصیل د پاره د ۱۳۲۰ په سال نامه کښې زما د پښتو د نثر مقالې کتلای شې.

د خوشحال اولاده او کورنۍ

په دې کورنۍ کښې (۱) دېر شاعران، ادیبان او د قلم خاوندان شته، لځینی کسان ئې په پښتانه شعرا کښې راغلې دی، او د ځینو اشعار او آثار نه دی معلوم شوی، دلته اوس نو نږ په لنډه ډول د هر چا د شان وړ بیان کوو، او کوم چه شاعران نه دی دهنوی به بیا په آخر کښې یو انځی نومونه وښیو خود کومو کسانو داشعارونو ئې چه په پښتانه شعرا کښې راغلې دې، هغه دلته بیا نه تکرار کيږي، یوازی د هغه چا اشعار چه نوي پیدا شوی دی را وړل کيږي،

۱- اشرف خان مجری، د خوشحال خان شوی دی، پس له پلاره د خټکو مشراوشان شو د پښتو ژبی یو غورځ ژبی اوفصح بیان شاعر دی، د شعر یو دیوان لری، په را چاپ شوی دی خو اوس نه پیدا کيږي. داشرف خان د شعر د طبیعت زور له ښکاره شو چه د کنډه بندی بوتل شو - خپل وطن او خپله خاوره دېر مخوږه ده په دې ارمان او جدایی کښې چه دده له خولی کوم اشعار و تلی دی هغه دېر دردمن، ویرجن او مؤثر احساسات دی. وایی:

(۱) راوړتې وایی چه ددې کورنۍ ښځې هم شاعرانې وې، لکه چه داشرف خان مور یوه مشهوره شاعره وه. (د خوشحال د دیوان، مقدمه د قندهار چاپ)

ما هاله دځان ماتم وکړ په وينو چه اټک وته می شا کره په ژړاشوم
هجري دخوشحال په ادبي مکتب کېږي دلوردمقام څښتن دی ، په لمړۍ درجه کېږي دودر بدو
حق لاری ، څه اشعار چه ټپي لیدل شوی دی هغه په عشقی ، اخلاقی او وطنی خوا کېږي دی - دایو
خوبه ټپي له یوه پخواني چاپي کتابة را اخلو ، دسپین زیرتوب څه ښه تصویر دی ؟؟

دارواح دکوچ نیلي په زړه کېږي زین شول چه په زړه می وېشته دشباب سپین شول
دځوانۍ بهار چه ولېښ له بدنه دپیرۍ په خزان تور وېشته زرین شول
هسی وینی می غم توبې کړی له سترگو چه می نمری د صورت همه رنگین شول
۲- عبدالقادر: دخوشحال لخوا اویو نومبالی ادیب دی ، په سلوک اوتصوف کېږي لوی
لاسراړی ، دخپلي کورنۍ یوروشان ستوری دی پس له خوشحال خان څخه دی دښتو ادب دوهم پهلوان
اوپه نظم او نثر دواړو کېږي غښتلی دی . دپرتالیفات لاری ، دخوشحال په ادبي مکتب کېږي اوله درجه
سړی دی ، رضوانی وایی چه دی یوشیرین بیان ، اونکنه سنج شاعردی ، دښتو په خدمت کېږي هم
لمړۍ درجه حقدار گڼل کیږي ، عشقی ، تصوفی ، اخلاقی او اجتماعی مضامین ټپي ویلي دی
خوبه شعر کېږي ټپي دتصوف رنگ غالب دی . شعر ټپي دساده والی ، روانۍ او آسانتیا په گانه
ښایسته دی ، په ساده طرز کېږي خوږ کلام لاری ، خپل اشعار دزړه وینی بولي ،
رنگینه شعر می مه گڼه ا لفاظ داروان زما له زړه دوينو روددی

عبدالقادر تر (۱۱۱۴هـ) پوری ژوندی و .

تالیفات: راورقی انگریز وایی چه عبدالقادر د (۶۰) کتابونو مولف دی ، مکر مونږ ته ټپي
دالاندی کتابونه معلوم شوی دی: ۱- داشعارو یودیوان ۲- گلدسته دگلستان ښتو ترجمه ده
۳- نصیحت نامه یوه خوږه مثنوی ده ۴- څلورښت حدیثه ، نظم دی ۵- آدم اودرخانی مشهوره
قصه ده ۶- یوسف زلیخا ، دا کتاب ټپي په (۱۱۱۲هـ) کال کېږي نظم کړی دی ، فلمی نسخی ټپي
پیدا کیږي یوه نسخه ټپي دکابل په موزیم کېږي شته ، (۴۲۰) پاڼی ده او په ۱۲۲۰ هـ کال
دامین الله خان مهمند دکشمیر د حکمران په وخت کېږي د ملاولی محمد په خط لیکل شوی ده .
۷- حدیقه خټک دا کتاب ټپي د«پتی خزانی» په واسطه پیژنو هلته ټپي نوم راغلی دی ، شاید
کوم تصوفی کتاب وی .

گلدسته : دعبدالقادر دتر په کتا بونو کېږي صرف دایو کتاب مونږ لیدلی دی ، ددې
کتاب تر دخپل وخت ښه او بهتر تردی عبارات ټپي صاف اوساده دی ، مقصد ټپي واضح او
څرگند دی ، تر کیبونه ټپي ښتو مجاورۍ ته نژدې دی مگر سره ددې هم فارسی رنگ پکېږي
معلومینږی .

۳- صدر خان : دخوشحال لخوا ، دښتو ژبی شاعر او دښی قر یجی خاوند دی . داشعارو

یو دیوان ټی پادری هیوز لیدلی دی او اقباس ټی هم ټخنی کړی دی، د خوشحال په ادبی مکتب کښې د هجری او قادر نه وروسته مقام لری د دیني دندې سره پر علاقه مند ښکاری وایی، د عشق یو سبق کافي دی نور د درست جهان دفتر هیڅ

د نظامی (خسرو او شیرین) ټی هم پښتو کړی دی خو کم پافت دی.

۴- سکندرخان : د خوشحال لخوا دی، دده په کورنۍ کښې ښه ادبی مقام لری، وایی چه دیوان ټی نه پیدا کښی. پادری هیوز ټی یو خوږ غزل په کلید افغانی کښې را وړی دی پښتانه شعرا لیکي چه ده د (مهر او مشق) په نامه یو بل کتاب هم نظم کړی دی خونا یاب دی. د ابیت دده دی : ستاد زانو مار چپچلی نه رغیږی - په ستا نو په ز یار تو نویه دم هم

۵- کوهر خان : د خټک لخوا دی، وایی چه د شعر دیوان ټی هم درلود او ښه ادیب دی خوشمر ټی نه دی لیدل شوی.

۶- بهرام خان : د اهام د خټک لخوا دی، شاعر اولیکو نکي و، په خپله خوشحال خټک وایی، عطار د دې نور قلم له لاسه کښی دی چه په دا خو بی بهرام انشا املا کړا دده اشعار هم نه دی لیدل شوی.

۷- حلیمه : د خوشحال خان لور او یوه ادبیه پښتنه وه، داپښتنه شاعره محمد هوتک په پته خزانه کښې بیان کړی ده، «پته خزانه» داسی لیکي : حلیمه دخان لور او د عبدالقادر سکه خور کېده، دخپل پلار په ژوند ټی مروج علوم و او سنل او بیاد شېخ سعید لاهوری مریده شوه روایت کړا چه حلیمه فاضله او عارفه ښه ده، او دخپل ورور عبدالقادر په کور کښې نورو ښځو ته لو ستل کړا، قرآن عظیم ټی هم په یاد دی، حلیمه یی یی په پښتو ښه اشعار هم وایی، او شعردانان د پښتو ټی اشعار خوښوی - د تصوف او طریقت کتب ټی ټول او ستلی دی د حلیمې په اشعارو کښې مجازی عشق نه ښکاری بلکه ټول شعرونه ټی د حقیقت پر لار دی او د محبوب حقیقی صفت کړا) دالاندې یوه بدله ټی په خزانه کښې ضمیمه ده : له غغه لخوا ټی را ټل کوو.

داشنا په فکر خو ښه هسی شان شوم	نور و هېڅم چه ممتاز که نور جهان شوم
چه ټی کړ مه ستا په مینه سر فرازد	تاخوانه په خو رنگه درحمان شوم
چه مجاز می دایا زولاړه له زړه نه	سر بلنده تر محمودغوندې سلطان شوم
وهر چاوته چه کورم و اړه دی دی	دخیال په انداره ټی شاد مان شوم
نیر فکر می له زړه نه را بهر شو	پرخلیل و برعدو باندی یکسان شوم
سایمی دغماز سکر زیات له سد شو	چه دې پیل له یاره نه کړا په گمان شوم

ویلی شو چه د خوشحال په ادبی مکتب کښې داپښتنه هم پوره مقام لری، په دې شعر کښې ټی دیني او عشق سوز څرگند دی.

۸- افضل خان، داشرفغان لوی اودخان نومی دی، دختکو د کورنی، یولمخاند ستوری اودتر دمیدان یووتلی سړی دی، دی د خورشحال دادبی مکتب په تر کښې تر ټولو اول او دشر په حصه کښې زیات حقدار گڼل کیږی دی دختکو د کورنی، یولایت ادیب، عالم، مورخ اوبوه مشرو، دپلاردرگ نه وروسته ټی (٦١) کاله ریاست کړی دی. کاظم شید اوایی چه په (١١٨٣) کښې مړشوی دی. آثار ټی دادی: ١- تاریخ مرصع، دادده یو مشهور شاهکار اودښتو په تاریخ کښې یو خوړ او اوږد کتاب دی، دا کتاب مکمل نه پیدا کیږی سرف انگریزانو ټی یو خوبابونه په «گلشن» وه. او کلید افغانی کښې چاپ کړی دی یا دری هیوز وایی چه تاریخ مرصع یو عمومی تاریخ و، او دښتنو او خټکو حال پکښې دی. ٢- داظم کوفی تاریخ- په ښتو ترجمه ده. دا کتاب نه دی لیدل شوی ٣- علمخانه دانش دادریم کتاب ټی «دکلمې اودمنی» څخه په (١١٢٨ هـ) کښې ترجمه کړی دی ددې کتاب سبک او طرز دکلمه ستی شان دی، دا افضل خان تر دهنه وخت غوره تر کڼل کیږی (نور تفصیل د ١٣٢٠ په سالنامه کښې دښتو دشر په مقاله کښې وکوری) داشعارو ددیوان ټی چاڅه ده دی ویلی خو په «علمخانه دانش» کښې ټی ځای په ځای ځینی اشعار اوښتو نه لیدل کیږی.

۹- علیخان: دختکو دښت یو خوشنو ابلبل، اوبونا ستو ادیب دی، د افضل خان زوی اودخان کړوسی کیږی، له علیخان څخه یو ورو کی مکر قیمتی دیوان یا ته دی، دخیال نیلی ټی د عشق او محبت په دنیا کښې زغلی، کله کله اخلاقی او اجتماعی خوا هم رانیسی، علیخان یو عالم سړی و، دده په دیوان کښې ډیر علمی اصطلاحات شته دی. علیخان په خپل قبر کښې دښه شهرت اونوم خاوند دی، ډیر وروستی شاعران دده داشعارو ستاینه کوی، ده ډېر وخت دختکو مشری هم کړې ده، اوبیاله وطن جلا شوی دی. له دیوانه ټی معلوم کیږی چه تر (١١٨٠ هـ) پوری ژوندی و، په ساده والی کښې سه خوړ او خوند ور کلام لری لکه چه نوایی نه نیایی بی نیازه چه داهسی بی پروایی هېر دې شوم څه خومی خبر په حال لره.

۱۰- کاظم خان شیدا: دعلیخان وروړدی، د خوشحال په کورنی، کښې دناز کښیالی، استاد، دلور تغیل پیشوا، اودجک ادبی مقام څښتن بلل کیږی، ده خپل شعر په ډېرو مزایاو اورنگارنگ خیالونو نیایسته کړ، دخیان په دام کښې ټی دهوامار غان ونیول. دبللو سره وچنید، دښتو تیانو په شان د ادب په جگو غوږ واورت. هر غزل او هر شعر ټی ته په وایی دیوه تغیلی ملک تصویر اونقته ده. په تشبیهاتو او احساناتو کښې طوفان کوی، دکلام په تراکت او لطافت کښې ډیر مهارت لری لکه ورته ادبی خالق دحمید ماشو خپل دناز کښیالی. دمکتب ملگری وایی. شیدا د عشق د دنیا سره کار لری، کر می او حرارت غوازی، دژوندون لوبه ټی بی له عشقه په بل څه نه کړ میږی، لهی درد او بی سوزه ژونده ییزاردی.

کله اجتماعي او اخلاقي خواته هم مخ اړوي ، کشران دمشرانو پيروي-اومشران د کشرانو غمخوړی- تهرابلی اودلوړمختی درس ورکوي- شيدادزده په وينولرلي يوله جوشه ډک ديوان لري ده هم لکه دخپل نيکه اشرف خان دوطن په بيلتون کښې ډېری شپې له در داوغم سره تېری کړې دي . تر (۱۱۹۱ هـ) پوري ژوندی و او بيا په هند کښې مړ شوی دی .

دارباغی ددهده : طرفه صحرا ده بنه مرغزاردی موسم دسبل هنگام دښکار دی
له خو به پاڅه غنو ده یاره زیبا گلونه بیا یسته بهار دی

۱۱ - اسدالله : دافضل خان مشر لوی او دخان کړوسی دی ، شاعر او ادیب ، دمستقل ديوان پته ټپنه لیکي ، دخپلو دوو وروڼو اکبر او اشرف په فراق کښې ټپي يو غزل ویلی دی ،
دالا ندي دوه بيته لحنی لاس ته راغلی دی : (۱)
رودمی خلغه نن له دواړو سترگو پرگر یوان دی

خدا یې وډ اشرف اکبر ماتم اورد نیران دی
نن د قیامت ورځ ده ، له قیامتو لا بد تر ده

تلمیسی هغه ښه بوستان د مینې په خزان دی
۱۲ - سعادت خان : دافضل خان بل لوی دی ، دی هم شاعر او ادیب دی ، دور ونو په بيلتون کښې ټپي يو غزل ویلی دی :

خلغه نن می په خاطر دغم نارې شوې	په بيلتون می دزړه مراوی منجرې شوې
دز دگي خو نه په غم زما تالاشوه	په نصیب می د غو نوا جا رې شوې
فلک څه ناکړ دې ما ته کړی دوخا رې	چه می سترگی په ژړا کښې فوارې شوې
نوی نوی غم راغی زما په خو نه	خبر نه یم دغم ما کره دیرې شوې
نه به بیا اشرف اکبر له قیده را شی	نه به کمی دازما خواړه شېگرې شوې
نه به زه اکبر اشرف دوباره وینم	نه څه کمی په دا کور زموږ سورې شوې
چه دا هسی نا زیر وروڼه می لامل	دو جو دوی من لځکه په اړې شوې
شعر نه دی دا کبر اشرف ماتم دی	دسعادت له خولې نه جوړی دامسری شوې

۱۳ - اشرف : دافضل خان لوی او دپښتو شاعر دی : په دیوان ټپي خبر نه یو ، دالاندې غزل ټپي له یوه پخوانی چاپی کتابه لاس ته راغلی دی :

مده وشو دچه سلام دیا رراتقی	خبر نه یم چه په څه ریا رراتقی
گلسته می د خاطر نن پړ مرده ده	چه خبر راته د ورور او پلار راتقی
ای فلکه غم بیا دی ستا په وار وار ده	چیرې ما بیا ندي د وصل وار راتقی

(۱) داسدالله - سعادت - اشرف - اکبر اشعار له یوه پخوانی چاپی کتاب څخه را نقل شول .

خو به زه د بيلتانې ستا يم ناسا زې به بوستان مې د خاطر بهار راغی
ماونه لیده هيڅوک داسې په عشق کېږي چه په دې بيلتانې کډار راغی
په بنا دی- پسي غمو نه وی ا شر فته کم يو کل دی وړ سره چه خار راغی
۱۴- اکبر: دی هم د افضل لخواي، او پښتون شاعر دی، د ديوان څه معلومات ئې نشته خو

دا بيتونه ئې په يوه چاپي کتاب کېږي ليدل شوی دی:

د سحر باده وړ شه يار ته ز ما دلورې

اکبر په شلم کړي يڼې مدام ستا ټنگ ټکورې

فلکه څه دي وکړه جدا دی کړم له ياره

زه کړم په قيد کېږي گډران اشنا به ناست په کورې

خدا په دا شپه به د غم ښکاره شي په ما که به مدام رابا ندي بل د غمو وړې

نه به بيا هغه مجلس جمع زمونږ شي سره نه به دخيال په بوستان چرې بلبل وښورې

۱۵- خوشحال شهيد: د سعد الله لخواي او د افضل خان نومي دی. دېشتو ژبی شاعر او ادیب

کڼل کېږي، پښتانه شمرا لېسې چه د پارسي په يو کتاب چه په (۱۱۶۶هـ) کېږي لېکل شوی دی،

دده يو څو بيتونه تحرير شوی دی، څه وخت ئې مشرې هم کړې ده، خوشحال خان د مستکتاب

يوشه شاعر معلومېږي. دی بيا دا حمد شاه با بيا په لېکنې دمر هانو په

جنگ کېږي په شهادت رسيدلی دی، دا بيت دده دی:

تمام تن مې وچ لرکې شو رک مې نار وړا ندي پر يو وخت

زير وبم آواز ترې خپري دېغ حالت در باب نشه

۱۶- دوست محمد: ددی کورنۍ وروستنی شاعر او ايسکوال دی د ساچې محمد اکرم لخواي

د محمد زمان کړوسی دی او محمد زمان د سيد الفادر خټک د لخواي پايښه خان کړوسی کېږي

دی تخمیناً په (۱۲۲۰هـ) کال په قندهار کېږي پيداشوی دی. پلرونه ئې له خټکو نه دند داره

تللی او هلته مېشت شوی دی، دوست محمد د نېکونو په شان په پښتو کېږي دد پرو تاليفاتو خاوند دی

تقریباً دېرش څلوېښت زره اشعار ئې ويلي دي په شعر کې هم ايسکوال دی، مذهبي او ديني مطالب

ئې په نظم کړی دی، عالم، فاضل او متدوف سړی، شمرا ئې ساده او اسان دی دی د امير شير عېض خان

په وخت کېږي پس له (۱۲۹۲هـ) څخه مړ شوی دی، دا آثار ئې معلوم دی،

۱- بحر العلوم، شل زره بيتونه دی. ۲- اخلاقا سعيدی، يو ولسي ژور ديکته متوی ده

۳- تفسير بدر منير، دواعظ کاشفی تفسير حسينی ئې په دې نامه پښتو کړی دی، ددې کتابی تر ساده

اوښه نږدی، د خټکو په سبک کېږي. دا څلار او په ترکيب کېږي ئې ددې اثر معلومېږي.

د خوشحال په کورنۍ کېږي ايسکوال او شاعران هم دا ووجه بيان شول، نورېکېږي په قېن

نمدی معلوم - هغه چې لیکوال نه دی ، تش نومو نه ئې ښوول کېږي . دخوشحال ټول تخامن دیرش تنه دی ، شپږ تنه پکښې شاعران وو چه ذکر شول او د تخینو نومو نه چه دخوشحال له دیو اته معلوم شوی دی دادی : (بهرام - سعادت - کامران - یحیی - مجاهد - سدو - مالو - جالو - عابدخان - خالد خان - نجو - شاکر - طاهر) په نسو کښې ئې افضل خان شاعر دی نور دادی : نامدار خان - عبدالله خان - دافضل خان وروڼه دی . پاینده خان د عبدالقادر لخوا دی - سرفراز د سعادت لخوا دی ، د قرآن حافظ او په خط کښې یې مثله و . په کړوسو کښې ئې شپږ تنه شاعران ، اوشپږ واده دافضل خان تخامن دی . مخکښې ذکر شول - دوه نور تخامن ئې سعدالله او حسن علیخان نومېږي . بل کړوسی ئې د پاینده خان لخوا دی . د سعدالله په اتو تخامنو کښې یو خوشحال شاعر دی ، نور ئې دادی : شهباز - سعادتمند - جعفر - افضل - شرافت - لطف الله هم دغسی ورپسې ډېر شوی دی ، زیاتې د ټولو د نومونو بیان ضروری نه ښکاري ! په دې لخوا باندې غواړم چه خپله مقاله ختمه کړم - دستي که ژوندو تر بله کاله پوری د خدای په امان - په دې مقاله کښې دا کتا بونه کتل شوی او اخسته تخنې شو ې ده .

- ۱- دمخزن الاسلام دوه درې قلمی نسخې = د اخون درويزه
- ۲- تند کورة الارار و الارار = » »
- ۳- مخزن افغانی قلمی = د نعمت الله
- ۴- خورشید جهان = د شیر محمد
- ۵- پته خزانه قلمی = د محمد هوتک
- ۶- دبستان مذاهب = دمحسن کشمیری
- ۷- تاریخ مغل هند قلمی = د ښاغلی حبیبی
- ۸- د ۱۳۱۷ کال دانیس په شمار و کښې د ښاغلی خو گیلانی مقالې
- ۹- پښتانه شعرا

۱۰- د ۱۳۲۰ په سالنامه کښې = د پښتود اثر مقاله

۱۱- د لودهيانی د ۱۹۴۰ ع د مارچ دا اتحاد افغان مجله

۱۲- د پروفیسر محمد شفیع تاریخ

۱۳- د ۱۳۱۹ سالنامه

۱۴- دخوشحال د دیوان مقدمه د حبیبی

۱۵- یو یغوانی چاپی کتاب چه غالب بهار گلشن به وی

۱۶- د دولت ، حافظ البوری مرزا ، علیخان او نورو دیوانونه

۱۷- تخین نور متفرق یادداشتونه

۱۸- د ۱۳۲۰ په سالنامه کښې د ښاغلی خا دم مقاله

د پښتني ځيښي شير نشري المشرکه

ښاغلی عزيز الرحمن «سيفی»

لکه چه تاسی ته کله کله خپله حافظه د ژوندانه خوازه خاطرات په یادوی یا د رته خپل تا ریڅ د پلرو او نیکو لوړی کارنامی ښی او تاسی پری افتخار کوی، دا کوچنی مقاله هم هغه خوازه کلمات او هېرشوی لغتونه در یادوی چه ستاسی د پلرو او نیکو په زړو کښې ئې لځای درلود او د دوی د افسکا روتر جمانی ئې کوله .

دا ارمان تاسی په خواړه ستر گه مه گوری، او په بی اعتنائی ور لځنی مه تېرېږی، لځکه چه دا کلمات ستاسی د اسلا فو به ژبه جاری و او په ډېرو غوږنو کښې ئې لځای درلود .

که تاسی له خپلو سپرو خواړو وڅخه ښه ښه لملو نه راوباسی، هغه به ستاسی مادی بانه گز یا ته کړی مگر که له خپلو زړو کتابونو او پخوانی ادب څخه ځینې لغات او کلمات را پیدا کړی، ستاسی د شعرو ادب ذخیره پری زیاتېږی او ښایسته کیږی .

هغه لملونه د پېغلو جونو امله اولونگین ښکلی کوی مگر د امر غلری د شعرو ادب قیمت لوړوی او رنکین کوی ئې، هغه ثروت به مو د ښارونو په آ بادولو او مدنی پېشرفت کښې په کارشی مگر دا جواهر به مو په عرفانی او ادبی نړۍ کښې زیب وزینت پیدا کړی .

زمونږ د ملی ژبی پښتو په زړو آثارو کښې ډېر داسې لغات شته چه نن ئې څو ک په معنی ښځی نه پوهیږی یا ئې د معنی په ټین او تحدید کښې سهوہ کیږی او واضح مطلب ور لځنی نشی اخستلی، نو ددی د پاره چه مونږ خپل دغه راز لغات او کلمات د ښایان او فراموشی له خپورا وباسو او پېرته ئې ژوندی کړو دلته دغه راز لغتونه راوړو او معنی ئې هم د ځینې ادبی شواهدو په استناد ښیو، گوندې د لځینولو ستونکو د پاره د استفادې وړو بللشی او د ژبی په ادبی خد متونو کښې حسابشی .

دلته باید دا خبره هم وکړو چه هېرشوی او غیر مانوس لغات هم په یوه لځای اوبل لځای کښې فرق کوی د همدی لامله ډېر لغتونه پیدا کولی شو چه د پښتنو په یوه خوا کښې نشته او څو ک ئې په معنی نه پوهیږی مگر په یوه بل لځای کښې ښه شهرت او عمومیت لری نو که زموږ پدی مقاله کښې هم ځینې داسی لغتونه وی چه بعضی لوستونکی ورسره اشناوی اونه ئې وې هېر کړې، ښائی چه په یوه بله لټه کښې به ئې څوک نه پېژنی یا به ئې په کومه بله معنی اړویدلی دې نو هیله کیږی چه لوستونکی دغه ښکته په نظر کښې ونیسی او په مونږ باندی اعتراض ونکړی وروسته له دی لټه تمه پد څخه اوس غواړم چه په اصل مطلب پیل وکړم :

بلوسیدل: دالت اوس هم مشرقی خواته مستعمل دی چه د تعرض معنی لری مگر زموږ ټیښی لیکوالوته به نوی معلوم او په ټیښی لخوا یو کټیښ به هر شوی وی. دالت دخوشحال خان په دیوان کټیښ هم خوشحالیه راغلی دی چه یو مثال ټیښی دادی:-

چه په خوژوزد و نر بلوستی سزامومی ښه چه خو ار شوبه دنیا غماز ما
تقوته: داشاری معنی افاده کوی او په زړه و آزارو کټیښ ټیښی ډېر لخوا یو نومو چه یو مثال ټیښی دا دی:
خوا رهنه چه د غلیم په تقوته در ومی مدعی غلیم د نیکو نصیحت کا
(خوشحال)

جوس: دکوخی او غوړی معنی ورکوی لکه بدی بیت کټیښ:-
دجهان خوښی همه دهغه کس ده چه ټیښی میشته د محبوبی په جوس ده
(خوشحال)

بدی بیت کټیښ میشته بدل هم داستو گڼی په معنی دی چه اوس دومره ډېر استعمال نلری.
ونډه: دبرخی معنی ورکوی او ونډې ټیښی جمع راحی لکه په بدی بیت کټیښ:
چه به ټیښی خدایه یقین په نورخه کسا ندی دنفوی دایمان یو وړی شیطان ونډې
(خوشحال)

بور: دپرانگ معنی ورکوی لکه چه بدی بیت کټیښ راغلی دی:-
هسی یار عبدالقادریه بخره بیا موند چه سورت ټیښی سری خصلت دبور
بکس: دډېر لږ او کم شی معنی ورکوی په لاندی بیت کټیښ په دغه معنی لیدل کېږی.
سافی زه دصافو میو لایق نه یم هزار شکر که دادو کړی د بکس
«عبدالقادر»

اودیوسفزو په معاوړه کټیښ په دې توری پوری دتغیر په ډول (کی) هم زیاتوی، او
«بکسکی» ویل کېږی هنوی عموماً دالفاظ ددارو په ډېر لږ مقدار کټیښ استعمالوی
اوداسی وائی «یو بکسکی داروسی و خوږل»

ډنډره: یوراز دغره ونډه، دمیو ددانو خښه شغه کونجی وړې وړې سوز ټیښی دانې کوی
چه دکوتوی په مساوو کټیښ هم استعمال کېږی اود دغه ونی لار کی غوتی غوتی وی، ټیښی مستانه
لملی ورشغه کوتک جوړوی اوله لخصان سره ټیښی دوسلې په لڼای گړلوی، لکه چه پدې
بیت کټیښ راغلی دی:

«متسب دی ټیښی لږی لږی گړلوی مست خوشحال شغه کوتک دی دډنډری
اود کوم سړی په وجود چه ډېری دانې اوتکی راوگرزی نو دتشیبه په ډول ویلی شی چه دفلانی
خښه دډنډرو لږگی جوړ شوی دی». اود ډنډره «کاوژ ټور» ته هم وائی چه معنی ډنډری راحی.

هور : - دخالي معنى افاده كوي لكه په دې بيت كښې :
 شيگر ك لكړ مكر له هوره هره
 يو يو هوردي چه شاهين لحنى الوحنى
 (خوشحال)

شاهدى ل : - دالفظ دشاهدى دور كولو او ادا كولو په معنى دى او پخوانو اد بيانو په خپلو
 آثارو كښې استعمال كړى دى لكه په دې مثال كښې :
 نه دى كا دمردى - لافه
 دروغچن وعده خلافه
 شاهدى لى د دروغو
 په خپل لحن باندې خلافه
 (عبدالقادر)

گېدى : - دخرمعنى افاده كوي او په پخوانو ادبياتو كېدى دخړه په لځاى ډېر استعمال شوى دى
 لكه دخوشحال خان په دې بيت كښې :
 په مادر كښې ټې بلاوى كه په پلار كښې
 چه د اهسى لځينى زېږزى گېدى خړ
 ورچانې : - دباندې معنى افاده كوي لكه په دې بيت كښې :
 زاهد ورچانې انكار كوي له عشقه
 نلد من ليلى مجنون لولى په كور
 (خوشحال)

او دسوات په علاقې كښې دالفت بېدو دباندې په لځاى په عامه مجاوره كښې استعمالوى مثلاً
 يو بل ته وائى رانځه چه ورچانې ولاړ شو - يعنى دباندې ولاړ شو .
 نمرى : - دكاليو په معنى راغلې دى لكه چه له دې لاندې بيت څخه معلومېږي :
 سپين واله نشى دزړه په سپينه زېره
 په سپين والى به دنمړيوشى لحن سپين
 دا لغت دسوات اوبښير په علاقې كښې داسې عموميت لري لكه زمونږ په مجاوره كښې چه
 ټې كالى لري . اوبالكل دجامو اودكالو په معنى استعمالېږي - په پخواني ادب كښې هم
 ډېر ليدل شوى دى .

څك : - دغوږ ايښولو اوتوجه كولو معنى ور كوي لكه په دې شعر كښې :
 خپل غوږونه ورته څك كړه گندى واورى
 راز د مېنى د بلبليو له لوزه
 (خوشحال)

تروته : - دتاوان او خسارې په معنى راغلې دى لكه چه په دې لاندې بيت كښې په دغه معنى كورو :
 چه سودا كبابى دښكليو له ټپه مخه
 عاقبت به دهغه سوداشى تروته
 او په لځينو مجاورو كښې دبار او تاوان ددواړو په معنى استعمالېږي لكه چه وائى فلانى
 په فلانى تروته شو يعنى بار او تاوان شو .
 وېله : - دسيند يوې وړې چرى ته وائى چه له لوى سيند څخه په بله غاړه بيله شوى دى ، اوبه مينځ

کښې ئې څه حصه وچه یعنی تاپو جوړ شوی وی لکه چه په دې بیت کښې دغه معنی ور کوی،
بهری گرځی په بېله کښې
په لازم گرځی چهار
(خوشحال)

کادر او تاپو او وړې جزیری به هم وایی :
کادر : - هغو کوچنیو او غټو کانونو او دېرونو ویل کېږی چه په یوځای کښې په زیاته اندازه
جمع شوی او پراته وی، یا سیلاب په یوه شپله کښې په ډېر مقدار غورځول وی لکه په دې
بیت کښې :

په خواړی موندنشی کام له ډېر زړونو به معنت سره سره زر خپری له کادره
رو کی بوگی : - روگ بوگ کول وروگی بوگی کول ددو اړو معاورو معنی او مطلب
دادی : چه دوه تنه به خپل منځ کښې جنگ وکړی او په جنگ کښې ورڅخه کالی و غیره
وشلوی او یا یو سید انسان کالوته حوله واچوی او کالی ورڅخه وشلوی نویه دې
صورت کښې وائی چه فلا نی فلا نی روگی بوگی کر او یا فلا نی سپوروگی بوگی کر او
دایت هم عیناً همدغه پورته مطالب افاده کوی :
درسته شپه دی په کوڅه کښې مرام سوکه لاسوهی مات شه که دی نکرم روکه بوکه
(خوشحال)

نموزه : - نموزل دېرمنځواو معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
یکښې زړه د خوار خوشحال دی چه نو ز نشی

د مښی ورو ورو د شهبی زلفینې نموزه
شومی : - شومل د شکاو په معنی په ځینو معاورو کښې مشهور لغت دی چه پخوانو ادیبانو هم
په خپلو ادبیاتو کښې استعمال کړی دی لکه په دې بیت کښې :
چه تر یخی ئې د بېلتون کره په شان تهره هم هغه به ئې د وصل بیا له شومی
(عبدالقادر)

کسه : - کسل او کتل دو اړه یوه معنی لری لکن په ځینو معاورو کښې یو لغت او په ځینو
معاورو کښې بل لغت ډېر عمومیت لری لکه به وگوره په یوه معاوره کښې عام او په بله
معاوره کښې نا اشنا لغت کتل کېږی همدغه شان په ځینو معاورو کښې وکسه عمومیت لری دا
لغت په پخوانو ادبیاتو کښې هم استعمال شوی دی لکه په دې بیت کښې :

دا زما زړه کی په شپل زړه کوکی نه چه د زړه دی زما زړه هم هسې کسه
(خوشحال)

پلا ز : - د تخت په معنی، او پخوانی ادبی لغت دی، دهلا مسکن په لاندی بیت کښې په دغه معنی
راغلی دی :

دجنت ښا ېسته حوری به اېښی خاندی هوسېږی چه ناستی اې دنورو نوېر پلا زوی

اوږم - سپوږمۍ ته وائی - دملامست په دې مسرۍ کښې نې وگوری :
«دوه ډیوې پکښې بلېږی اوږم نورستا»

پسو ایل : د آراستن په معنی دی، یعنی په گانه ښا ېسته کواو ته وائی، پخوانی لغت دی
په محاوره کښې اوس نشته، خو دېشتو په ډیو انونو کښې ډیر راغلی دی لکه چه مطیع الله وایی
(دنیاده ناوی ښکلي رسولې)

لواپه - پخوانی ادبی لغت، اود «سوخته تر» په معنی دی، مطیع الله وایی :
مست یم دمحبوبی دباهویه ترانه باندی و-سری لولپه شوې ددی مستی په جلوه باندی
توړ ېل - داوړېد لویه معنی مصد ږدی - تووړل دغوړله کلامی نه جوړ شوی دی، یو عجیبه
کیف لری، یعنی دغوړ کار ته چه اوړېدل دی تووړل وایی، مگر په تووړ او کښې په غور
اوړېدل زیات مراددی - پیر محمد وایی :

هر نادان دی د دانا خبره تووړی مرید حق ته دمرشد په ارشاد رسی
نیاو : دعدل اوداد په معنی او یو پخوانی ادبی لغت دی، حمید ډېر استعمال کړی دی لکه چه وائی :
دابی نیاوه بادشاهی دتر کوگوره چه په د رڼې نه قبلېږی د چا عرض
خو په محاوره کښې اوس بالکل نه معلومېږی.

ژمنه : - ژمنه دوعدې معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
هېڅ په ژمنه په سوگند پروادارنه دی په دروغ دروغو بلو افتخار کړی
(عبدالقادر)

شولانو نه : - شولانو نه دطعامو نواوخورا کونو معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
اون لون شولا نونه د شا ها نو دهر در را لره بس دی شوکنده
ونډی مار : - دالفاظ دفساد معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :

هې وکوشت مې شو خو راک د رقیبانو ونډی ماردی پرېکوی می بی پیونده
(عایخان)

بوښته : - د دلیل معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :
هسی رنگه په ډوب دغم په بوښته چه می طمع ور که شوی دده ژوند،
(علی خان)

په قند هار کښې تراوسه هم (بوښت) هغه شی ته وایی چه په دلیل کښې بند وی .

کروړه :- د قچین معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې ،
 چه خوړلی می د هجر کړ وړه ده   لا تر اوسه می په زړه روغه موره ده
 «علی خان»

اټال :- د معطلی معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :-
 خو شاه خو بان بالبت له رانه شی زما   ساه می په صورت کښې ترهغې اټال لره
 «علی خان»

تبل :- د بهارونو د معالجې معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې .
 دلپاس پهی پری مه زده دروغ نه   نه دی ما آموخته کړی . په تبل زړه
 «علی خان»

روک :- د نقد معنی افاده کوی لکه په دی بیت کښې ؛
 اوشی وینی روکی ورکوم په پور دوصل   شوم بایع درو کو پیرو دونکی دنسایم
 «علی خان»

په قندهار کښې اوس روک صاف صریح اوشکاره ته وایی .
 بیاسته :- د رسی او پری معنی افاده کوی ؛ لیکن د یوسف زو په محاوره کښې بیاسته
 غټ اوډېر لوی پری ته وایی لکه په دې بیت کښې ؛
 په غای د ننگ زدم سرو مال د واره   دا شنا بیاسته ز ما ده غاړه
 «علی خان»

پاوه :- هغو مالو چو ته وایی چه د پرهار د پاسه ئې زدی او پتی ور بانندی ترې لکه په دې
 بیت کښې ؛
 که د صبر پښه زدم په زخم سوزی   لا د لاسه اخلی پاوه او ر لیا
 (علی خان)

نیز :- د سیلاب په معنی دی لکه په دی بیت کښې :-
 زړه می سیند د فراق ډوب کړ ځکه ژاړم   چه نیز ډېر راغی کمروته زیم وخوت
 «علی خان»

اوزیم ته په فارسی کښې زا وایی ؛
 کا کوره :- د حنظل ته وایی لکه په دې بیت کښې ؛
 ما کښه له هند وانه مجازی مینه   چه می وځکله ترخه زار کا کوره ده
 «علی خان»

بله :- دغښتې او هدف معنی افاده کوي لکه په دې بیت کېي :
چه دسر په لځای سینه راته بده کا   هم هغه به دېو په غشو ولم
غلوڅه :- دشاتو مچي ته واځي لکه چه دابیت ددی مطلب افاده کوي .
که په رنگ کېي لکه غلوڅه هسی دوغ دی   دخوږ وهیا ډکړه له غو باری
«خوشحال»

لرغونی :- دپخوانی اوسابق معنی افاده کوي لکه په دې بیت کېي :
ځاک هو شیار دی زه ليو نی یم   نه او سنی یم لا لرغونی یم
«خوشحال»

کازمن :- دمشاق اوله وال معنی افاده کوي لکه په دې بیت کېي :
مور دشکرو حلواته نه کوری   رزی دسپوری دودۍ کازمن وی
ورسون :- داتوری دپند او نصیحت معنی افاده کوي لکه په دې بیت کېي :
پند دنيکخواه دی خدای دښه لری   ور سون دنيکو نیکان په زړه لری
«خوشحال»

مهمترین اختراعات مدنی و ایجادات عربی

میر علی اصغر شعاع :

موضوع ایجادات و ابتکارات علمی در هر دوره، آزاد و ارزندگی برجستگی و اهمیت مخصوصی دارد. آری دماغ حساس انسانی صدها و هزارها سال مصروف تتبعات و تحقیقات ساینسی بوده و اینک

امر وزما از ثمره آن همه مجاهدت ها و افکار قیمتدار آنها استفاد های زیادی مینمائیم. باری اگر به نگاه تأمل بنگریم و در صفحات تاریخ نهضت علمی بشر را مطالعه نمائیم بلین حقیقت معترف خواهیم شد که این همه مخترعات بصورت آبی بمیان نیامده و تنها محصول دست و دماغ پسران قرن بیست و نهم نیست. اینست که میگویند : (در تحت آفتاب چیز نوی وجود ندارد) . ولی قرن اخیر ازین لحاظ بیشتر از دیگر قرون جلب توجه می نماید که در خلال آن دو جنگ عظیمی رو داد و در آوان مجاریه و سنوات بین این دو حربه افکار علما و متخصصین فروتنتر از دیگر اوقات بطرف ساینس و تقدم علمی اولتراز همه متوجه گردید و تادرسایه جنبش علمی بتوانند آرزوها و

میر علی اصغر « شعاع »

مقاصد متعدده مدنی و حربی خود را بر آورند. بالاخص در ظرف این چهار سال جنگ پیشرفتهای فوق العاده مهم ، ایجادات بس بزرگی که اظهر حیث اهمیت و تاثیر مهمی در سرنوشت صلح و جنگ و ارد میکنند روداده و دول متحارب هر کدام منتهای سعی بعمل می آورند تا ازین راه بر رقباء غلبه و تفوق حاصل کنند .

امروز ، احتیاج و ضرورت آنها را و ادار نموده تادربدل مواد طبیعی نادرا و جود از اشیاى مصنوعی و کیمیاوی استفاده نمایند بنا بر آن علما و متخصصین آنها شب و روز به کوشش و سعی علمی میپردازند و تحقیقات خود را در خصوص مواد مصنوعی و ایجاد چیزهای نو ادامه میدهند و

بدرجه آن را تراید بخشیده اند که این عصر را اگر عصر مواد کیمیاوی هم بگوئیم جادارد چنانچه قبلاً لفظ آهن، حجر را به عصور قدیمه انسانها اطلاق می نمودند .

اینک مختصری از ایجادات و ابتکارات ممالک مهمه عالم را که در ظرف سال ۱۹۴۳ بمیان آمده و در ساعات مجاربه و غیر آن استفاد های زیادی از آنها نموده اند از مطالعه خوانندگان محترم کمالی میگذرانیم .

فریب دادن طیارات دشمن

در حرب هوائی عصری حبله های جنگی مهمی ابداع گردیده و این حبله ها عموماً با اصول علمی و ساینسی اتکاء دارد و بایشرفت های دیگر جنگی از قبیل ساختمان گلوله های جدید، بمب های مدش و آتش افروزدو ش به دوش پیشرفت کرده است . زمانیکه المانها طیارات مهاجم خود را جهت حمله متوجه انگلستان نمودند درین ضمن برای ارشاد و رهنمائی آنها امواج بی سیم را هم بطرف هدف های ایشان در انگلستان با اصول علمی توجه دادند . چون علمای انگلستان این ابتکار آلمان ها و تاثیر آنرا ملاحظه کردند آنها نیز برای خشی ساختن امواج مذکور داخل اقدامات شدند و باین عمل جواب دادند .

المانها از قاره اروپا و دوموج بی سیم را متوجه انگلستان می نمودند و این دوموج ازدو ناحیه مختلف که یکی از دیگر بعد تمامی دارند خارج میگرددید مخصوصاً این عمل در هنگام شب صورت میگرفت باین قسم که دوموج مذکور در یک موضع بالای برطانیه با هم تقاطع می نمودند در آن محل طیارات به بمباری شروع میکردند زیرا هدف آنها موضع تقاطع این دوموج به هم دیگر دانسته می شد علمای بیسیم برطانیوی این اختراع و حبله را کشف کرده و در نتیجه یک نوع تقاطع کاذب امواج بی سیم را بروی کار آوردند . زمانیکه المانها به حمله بالای برطانیه میپرداختند چون این تقاطع امواج را ملاحظه میکردند تصور می نمودند که هدف ایشان در همین موضع میباشد بنابراین به بمباری میپرداختند و حال آنکه بمب های ایشان باین نتیجه بالای میدانها و مزارع می افتاد بعد از آن متدرجاً برطانیوی ها این طریقه را ترقی داده و طول امواج بی سیم را برابر طول امواج بی سیم المان گردانیدند و در نتیجه طیارات را از مجری اصلی شان منحرف میساختند طیارات المان چون به پرواز میپرداختند این تقاطع امواج آنها را به تکلیف گرفتار ساخته و بعد از آنکه مدت مدیدی سرگردان هر طرف میکشیدند اخیراً یا در بحر یا مواضع دیگر بمب های خود را افکنده بدون گرفتن کدام نتیجه مراجعت میکردند .

ابتکارات مهم در طیاره

از ابتکارات مهمیکه در طیاره نموده اند یکی عبارت است از تغییر دادن وضعیت طیاره در هنگامیکه خود را به خطر مقابل می بندد باینطریق که یلوت کناری مینماید تا طیاره در حال احتراق و یا سقوط بنظر آید و بعد از اتمام از موقع خطر نجات حاصل میکند. چنانچه المانها بعضی از طیارات حربی خود را به مواد کیمیایی مجهز نموده اند و ازین مواد یک طبقه غلیظ دودمانند ابر کثیف تشکیل میشود. بیننده تصور مینماید که طیاره در حال احتراق است. عین همین وضعیت را در جنگ تحت البحرینا هم بکار برده اند به این قسم که مقدار نفت و مواد سوخت را در داخل خود خزینه نموده و چون وقت خطر رسید مواد مذکور را از خود خارج میکند. این مواد به روی آب می آیند عملاً جهازات ضد تحت البحری گمان میکنند که تحت البحری مذکور غرق گردیده است.

افروختن آتش برای گمراه نمودن طیارات حمله آور

در تابستان ۱۹۴۱ یکی از رجال امریکائی وارد برلین گردید و بالای یکی از طرق نزدیک برلین قدم بمزد در اثنای حرکت به مشاهدۀ ابتکار و حیلۀ عجیب المانها موفق گردید او ملاحظه کرد که بالای مزرعه شبکه سیمها بدون احاطه و دیواری ممتد گردیده است پس از آن خوب دقت نمود و چنین دریافت که سیمهای مذکور ازین یک خندق ممتد گردیده و ازین بناای بسیار کوچک که بفاصله نیم میل ازین خندق دور است باطراف منتشر شده است. این بنا هیچ سقف یا روزنه و غیره نداشت زمینهای اطراف این بنا از بوره چوب و باقی فضلات فرش شده بود و این سیمها بیک سوج برقی در داخل خندق بهم متصل شده بودند. چون سوج را میزدند جریان برقی بوره چوب را مشتعل کرده شعله های آن ازین سیمهای شبکه مانند آنجا خارج شده و عیناً به عمارات محترقه شباهت بهم میرسانید. این عمل طیارات مهاجم برطانیه را فریب داد و به آنها چنین می فهماند که در اثر بمباری ایشان حریق ها و آتش افروزی بزرگی رو داده است.

تقلید موجودات حیه و شهرها جهت فریب دادن طیارات مهاجم

این مخبر امریکائی در برلین طرق و راههای آهن، مصالح تقلیدی زیادی را جهت فریب دادن طیارات مهاجم ملاحظه کرده که چندین میل ممتد گردیده است. او میگوید که نفس های بسیار بزرگی در برلین تهیه کرده اند و نقل آن ها از جایی به جایی امکان دارد در هر نفس چراغ برقی وجود دارد و این نفس ها چنین بنظر می آیند که گویا تماماً

شهر برلین و عمارات آن میباشند در هنگام شب چراغ این ففس هارا بصورت خیره روشن میکنند و برای حفظ این شهر و فریب دادن دشمن چند عدد توپهای طیاره شکن و غیره هم در مواضع مختلفه آن تعبیه کرده اند. المانها همینطور یک شهر جعلی در کولون هم تهیه نموده اند و انحاء عجیبی را مانند انحاء رودر این در آن بروی کار آورده اند المانها قبل از حمله خود د بالای روسیه در شهر پلویستی رو مانیه هم فابریکه های تقطیر تیل و مواضع استخراج آنرا مصنوعاً درست نموده و باصول کیمیاوی دود سیاهی تهیه میکردند تا معلوم شود که بمب طیارات در آن خرابیهای زیادی وارد کرده و حالا نکه تمام آنها جعلی و تقلیدی بوده است.

فابریکه های جعلی

در انگلستان چون ملاحظه نمودند که نزدیک است مصانع مشهوره هدف بمب های المان قرار یابد بنا بران در قریب آنها بناهای جعلی ارزانی تهیه نمودند. در هنگام شب چراغهای حقیقی فابریکه هارا خاموش کرده و بعضی از چراغهای مصانع جعلی را برای فریب دادن طیارات روشن میگذارند و در نتیجه طیارات مذکور بدون تحصیل کدام نتیجه بمب های قیمتی خود را فرو میریزند یکی از ناظرین امریکائی که تازه از برطانیه مراجعت نموده است میگوید که تقریباً نلک میدان های فضائی برطانیه جعلی و دو نلک دیگر حقیقیست. المانها شکل برلین را کاملاً تغییر داده و آنرا از نظر طیارات بکلی پنهان ساخته اند مثلاً بالای با مهارا از گسل های برگ دار و سبزه ها پوشانده و بحیرات خود را کاملاً از سیم مخفی ساخته و امثال همچه اقدامات را در مختلف نواحی و شهرهای المان بموقع اجراء گذارده اند. ولی اخیراً وضعیت طبیعی و فو توگرافی ها تا حدی این تقلبات و امور جعلی را کشف نموده چه طبق مقتضیات فصول باید این تقلبات تحول یابد.

طیاره پلاستیکی در عرض فلزی

فابریکه های اتوموبیل سازی ولایات متحده امریکا چنین نظریه دارند که بعد از جنگ موترها تماماً از پلاستیک ساخته خواهند شد و موترهای مذکور نسبت به موترهای فلزی سبکتر، محکمتر و ارزانتر بوده و ترلینات بیشتری در آنها صورت خواهد گرفت یک کمپنی موتر سازی درین اواخر پیشتن و نمونه هم ازین نوع موتر پلاستیکی تهیه دیده است. مواد پلاستیکی که بلا استفاده افتاده اند به مقدار زیادی دستیاب میشود چنانچه کاغذهای ردی و یکاره، بته های جوار، کاه گندم، بوره چوب و امثال آن منبع بزرگ تهیه پلاستیک دانسته میشوند. هم چنان در باره طیاره پلاستیکی تجربه نموده و تجربه های ایشان کامیابانه

صورت گرفته است. اکنون شیشه طیاره، آله‌های مخصوص مطالعه و عینک‌ها از پلاستیک تهیه شده و حتی روزنامه‌ها به پلاستیک طبع‌گر دیده‌اند.

پروانه نوع جدید

نوع جدید پروانه را که درین فو تو ملاحظه می‌کنید از ابتکارات جدید به ده و درین اواخر آنرا درمیدان طیاره امتحان و تجرب به نموده‌اند. این اختراع عبارت است از دو پروانه سه پره که در طیاره یکی بعدد یگری نصب شده و بند ریمه یک انجنی بحرکت و گرج دشمی آیند یکی ازین پروانه‌ها از طرف چپ بر است در حرکت می‌باشد و حال آنکه پروانه دیگر بر ضد حرکت پروانه اولی بگرج دشمی آید طوریکه مبتکرین این اختراع اظهار می‌نمایند این تزئید پروانه در اثر جی و قوت طیاره می‌افزاید.

طیارات تارپیدو انداز بحری اتازونی

جدیدا در بحریه اتازونی طیاره تارپیدو و اندازی و سوم به او نجر را طوری آماده ساخته‌اند که بالهای آن قابلیت شدن را دارد در عملیات نمودن بالهای طیاره مذکور در ظرف چند ثانیه بذریعه یک ماشین مخصوص دیگر می‌تواند در صورت می‌گیرد این وضعیت به جهاز طیاره بردار تسهیلات زیادی فراهم می‌کند.

میسازد، این طیاره با خود تارپیدوئی را به وزن ۱۹۵۰ پوند بر داشته و ازار تفاع کم آنرا بالای هدف افکنده می‌تواند.

جهاز حامل طیاره

این فو توپکی از جهاز های مشهور حامل طیاره برطانیه را نشان میدهد. این جهاز از پس از آنکه در بدرقه قافله مشهور جهاز هائیکه بطرف مالتا اعزام شده بود خدمت های زیادی نمود و سپس در اشغال جزیره مدیترانه فعالیت های زیادی از خود

نشان داد باریک گرد ترمیم و اصلاحات قریب یافته و اینک استفاده های زیادی از آن می نمایند در فوتوی مذکور چیزیکه بیشتر بر جنگی دارد همانا طیاره ایست که از داخل جهاز بالا آورده میشود در حالیکه بالهای طیاره قات نمیشد این قات شدن بال طیاره البته از ابتکار جنگی جدید دانسته میشود.

طعام طیاره رانها و تمدد غاز معده

طعام بیلوتها و طیاره رانها اتصال و پیوستگی کاملی به قدرت آنها در قاتل دارد چنانچه از حقایق جدیدی که کشف نموده اند این حقیقت بخوبی واضح میگردد که فوق ارتفاع طیاره از سطح ارض غاز معده هم تمدد حاصل نمیکند مثلاً در ارتفاع ۱۸ هزار فوت حجم غاز مذکور دو چند حجم مستوی آن در سطح زمین دانسته میشود و در ارتفاع ۴۲ هزار فوت این حجم شش برابر حجم اصلی آن میگردد. این تمدد عوارضی را در عضلات تولید و آلامی را که تا ۲۴ ساعت هم دوام مییابد وارد میکند. لذا بهتر است که طیاره رانها روزانه پنجمین به طعام صرف نمایند. و در هر مرتبه مقدار طعامی را که صرف میکنند اندک ولی دارای خاصیت باشد. از مشروبات غازدار امثال سودا و غیره باید طیاره رانها خودداری کنند.

برج های اشعه بی سیم بجهت هدایت طیارات

در وقت شروع طیاران تجارتنی شبانه در ولایات متحده آمریکا برجها و مناره های مخصوصی که از ان شعاعات جهت هدایت طیارات منتشر میشد تعمیر نمودند و لی کثرت ابرها و غبار این اشعه را از نظر دور نگه میداشت اما ابرهای مذکور مانع شعاع بیسیم شده نمیتوانستند پیشبران درین اواخر برای هدایت طیارات از شعاع بیسیم استفاده نمودند لذا به عوض برج های نور افکن قدیمی از برج های شعاع بیسیم و کوتاه که از فوق ابرها هم دیده میشود

کار میگیرند. اینطریق در ارشاد کشتی ها بمقابله دمه و غبار کثیف هم بکار میرود.

بمب افکن های جدید

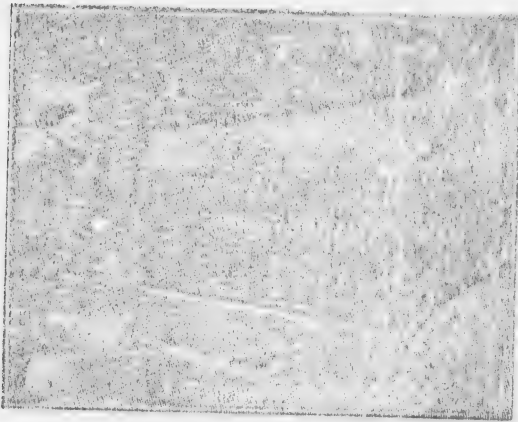
قوای بحری اتازونی جدیداً طیارات محاذی بحری نوی بمیان آورده اند که دارای اهمیت مخصوصی میباشد طیارات مذکور از نوع طیارات و تورا دانسته میشود و عساکر اتازونی و برطانوی از عرصه چندین ماه است که آنرا مورد استفاده قرار داده اند این طیاره بمقابل تحت البحر یها عملیات خیلی مهم و مؤثری را بموقع اجرا میگذارد طیارات مذکور با خود تارید و ویابمب های مخصوص بحری بر میدارند و دارای د و انجن و اسلحه مکمل تعرضی و تدافعی میباشد این طیارات نسبت به طیاره معروف امریکائی موسوم به د سن؛ تیز تر سنگین تر و مؤثر تر بشمار میرود و بعد از آنکه نتیجه اجراآت خود را ملاحظه نمود سا لمانه بهمر اگز خود مراجعت می نماید. این طیاره از رادیو مجهز بوده و انجن هائی دارد که ۲۰۰۰ قوه اسب را مالک است و در اثر تعبیه های مهم تخنیککی از سر یعتر ین طیارات بحری امریکا بشمار میرود. عملة این طیاره عبارت است از چهار نفر. طول بالهای آن از يك انجام به انجام دیگر (۶ انچ - ۶۵) فٹ میباشد و از ماشین گن های ثقیل مجهز گردیده و فاصله پرواز آنهم خیلی زیاد تخمین شده است.

کشتی نجات

جدیداً برای نجات دادن عملیه فضائی ذریعه سه عدد پاره شوت کشتی نجاتی را از فضا بروی بحر می افکنند. این ابتکار برای حفظ آن اشخاصیکه مجبور میگرددند طیاره را بر فراز بحر ترک بدهند خیالی مفید و مؤثر ثابت شده است این اختراع جدید برای اولین مرتبه در ماه می ۱۹۴۳ و قتیکه بمب افکن ها لیفکس راه خود را پس بطرف برطانیه بعد از عبور ۵۰ میل در بحر شمال طی کرده بود مورد استعمال و استفاده قرار داده شد.

بمبی که ۸۰۰۰ پاو وزن دارد

در این صورت د بمب را ملا حظه
میکنید که یکی به وزن ۵۰۰
پاود دیگری دارای ۸۰۰۰ پاو
وزن میباشد از نوع بمب ثانوی
جدید که طیارات بر طایفه
المان را تحت بمباری قرار
داده اند

شیشه نجات دهندۀ غریق

یکی از شرکت های شیشه سازی شهریتسبرگ شیشه اختراع نموده است که آنرا به اسم فومگلاس-
(Foamglass) یعنی شیشه آب باز یاد میکند چه این شیشه استعمال کنندۀ خود را از خطر غرق
شدن نجات میدهد و علت آن اینست که وزن شیشه مذکور $\frac{1}{10}$ وزن شیشه معمولی میباشد
این شیشه از خلایای زیادی تالیف شده که در آن هوا داخل نشده و آب آنرا بخود غرق
نمی نماید . استعمال این آله البته برای نجات مفروقین واسطه مهمه بوده و در زورق ها
از آن کار میگیرند . طوریکه اولاً نان را خمیر مینمایند این شیشه را هم اولاً آنها نظور
درست میکنند خمیره آن عبارت از یک مقدار کربن صاف است که با ماده مزوج شده
و در آثای گرم نمودن از آن بخارهایی متصاعد میشود و بدینریه این بخارها در بین شیشه سوراخها
تشکیل می یابد . ازین شیشه در ساختن پل ها و غیره هم کار میگیرند بر علاوه این شیشه
مانع دخول حرارت به مواضع سرد میکند و لذا در مصالح شیر و مشتقات آن از ماده
مذکور خیلی استفاده مینمایند .

تارهای شیشه در جراحی

یک شرکت دیگری از شرکت های شیشه سازی امریکا برای دوختن جراحات ها
تارهای شیشه ایجاد نموده است . چه طوریکه میگویند تارهای ابریشمی و یاروده کوسفند و اسف
و غیره بعضاً مصدر تعفن جراحات میکردند . بر علاوه به تارهای فولادی و نقره جهت دوختن

جراحات استخوانها و غیره بعضاً اعترافاتی بعمل می آید ولی در مقابل تارهای شیشه هیچ اعتراض صورت نمیگیرد چه این تارها از مواد عضوی مرکب نبوده و به مؤثرات کیمیاوی به متاثر نمیشود. در استعمال این تارها نه تعفن به روی کار می آید و نه تهیج جلدی به علاوه خطه میر سد و همچنان دوختن جراحات باین تار نسبت به ایریسم متین تر صورت میگیرد هر تار شیشه از ۲۰۴ فیتیله تکون یافته که چشم در اثر باریکی آنها تارهای مذکور را بخوبی دیده نمیتواند چه کلفتی هر کدام آن از $\frac{1}{10000}$ حصه انچ بیشتر نمیشود.

مگنیزیم از آب بحر

مگنیزیم دوثلث وزن الومینیوم را دارا بوده و سنگینی آن چارم حصه وزن فولاد دانسته میشود در ۱۹۱ یک رطل آن به ۵۵ دلار خریداری میشد و حالانکه در عما رات و غیره از آن کمتر کار میکردند مگر امروز با وجودی که مواد استعمال زیادی دارد و در صنعت طیاره هم از آن بسا استفاده ها میگیرند معیناً نسبت به سابق ارزانتر تمام میشود. فعلاً در اثر تجارب و تحقیقات کیمیاوی خودها در تحصیل مگنیزیم به مشقت گرفتار نمیشوند چه یک مبع فراوان قدرتی را برای استحصال آن کشف کرده اند. این منبع عبارت است از آب بحر که بذریعه اسلوب کیمیاوی عجیب و جدیدی از آن مگنیزیم استخراج می نمایند روزانه به اندازه ۳۰۰ میلیون گالن آب بحر را در یک آله مخصوصی داخل نموده و بواسطه عملیات مخصوصه ازین آب بحر جز عنصر مگنیزیم و بروم چیز دیگری خارج نمیشود و آنهم ذریعه عملیات ترسیب صورت میگیرد ممکن اگر ساحة عملیات توسعه حاصل کنند دیگر مواد و عناصر هم از آب بحر بدست می آرند.

گل و مهتاب

مجله (گلها) راجع بیک نوع گل عجیبی چنین تشریحات داده است. در ربع اول و اخیر وجوه قر درین نبات گل رو به تکرار میگذارد و در وقتیکه قمر بصورت هلال و یا بدر در می آید نبات مذکور کاملاً از گل مجرد میگردد این نبات اصلاً از افریقای جنوبی بوده و از خانواده زنبق بشمار میرود و نام علمی آن (موریا اریدایدس *Morea iridoides*) است. یکی از علمای روحیات کلیفورنیا به اسم نلاپ این خاصیت را در گل مذکور وقتی کشف کرد که به غوامض عقل و خفایای نفس بشر مصروف بوده و در نتیجه به کشف این مسئله مرفق گردید.

شیشه محکم

اخیراً از مواد کیمیاوی چنان شیشه اختراع نموده اند که اگر بمی بوزن ۱۵۰ پاو و بفاصله ۸ فوت در نزدیکی آن انفلاق نماید و یا رچه های آن باین شیشه اصابت نماید آنرا شکستنده نخواهد توانست.

زهر گشردم

در اثر تجارب جدید چنان کشف شده که عقرب‌ها خودشان را در اثر زهر خود کشته نمیتوانند چه اجساد آن‌ها طبعاً بمقابل این زهر مقاومت میتواند.

عاج و مواد کیمیاوی

در تجارت و صنعت احتیاج مردم به عاج فروتر گردیده و در عین حال قدرت جهت تر بیله فیل برای بدست آوردن عاج آن نداشتند لذا در صدد برآمدند تا مصدر جدیدی از این رهگذر بدست آورند از روی تجربه‌های علمی چنین ثابت نموده‌اند که مصدر اساسی عاج فیل نبوده بل مواد است که فیل آنرا تناول میکند و فیل گویا برای تولید آن حبشیت کیمیاخانه طبیعی دارد که گیاه‌ها و مواد را در داخل وجود خود به عاج تحول میدهد لذا مخترعین و موجدین در اطراف این موضوع فکر کرده و بالاخره بجهت استخراج عاج مصنوعی موفقیت حاصل کردند.

رادیوی مصور یا تلویزیون لیلیه

درین اواخر راجع به استخدام آل‌های رؤیت از مکان دور یا رادیوی مصور یا تلویزیون حربی سخن‌های زیادی شنیده می‌شود و دول مجارب می‌خواهند باین ذرائع و وسائل اهداف خود را خوب تحت تعرض قرار داده و حرکت دشمنان را تعقیب نمایند لذا هر دولت راجع به این آل و استفاده از آن اشتیاق و هوس مخصوصی از خود نشان میدهد در ۱۹۴۰ راجع به این موضوع چنین گفته شد که مهندسین شرکت دومون میدانهای جنگ عساکر و لایات متحده امریکا را ملاحظه نمودند و آل که بذریعه آن میدانهای مذکور را نگریستند عبارت از جهازی بود که مناظر را از دور نشان میداد این آل عبارت از آل‌های مصوره است که پوشیده از چشم رقهار خطوط میدان‌های جنگ آنرا نصب نموده بودند و ضبط و عساکری که در مرکز قوماندانی بودند تمام ساحه قتال را بذریعه آن مشاهده میتوانستند ازین آل در روز و شب و در وقت ابرو غبار میتواند استفاده کنند و باین آل جدید که شاخه از فروغ تلویزیون است اسم نوکتو ویزیون (Noctovision) یا تلویزیون لیلیه نام نهاده‌اند امروز ازین آل در طیاره‌های بمب افکن و کشتیاتی و میدانهای فضائی و غیره هم کار میکنند.

تعمین و درجه‌بندی خونهای حیوانات

تحقیقات و تتبعاتی که در گروپ‌ها و انواع خون حیوانات در موسسه (امپیریل و تیرتری واقع ایزاتناکر) صورت گرفته است دارای اهمیت علمی زیاد بوده و مخصوصاً تاثیر تحقیقات و کشفیات

آنها در تربیه انواع بهتر حیوانات خیالی مفید و مؤثر ثابت شده است در اکتشافات جدید آنها چیزیکه بیش از همه قابلیت تذکره را دارد عبارت از اینست که خون مذکور قابلیت تزریق را در وجود انسان داشته و بر علاوه از این عارضی را میتوان بدست آورد که در خون انسان از آن استفاده های زیادی نمود اگر این نظریه و کشف جدید آنها بیشتر صورت عمل بخورد بیکر دو عمومیت یابد البته در آن صورت مشکل تهیه خون برای انسانهای مجروح و مصیبت دیده جنگ مخصوصاً در شوق بغوی رفع شده و در نتیجه در تشکیلات بانکهای خون تغییرات و توسعه زیادی صورت خواهد گرفت. نویت و یادداشتیکه جدیداً در بن خضرس بمطبعه اشاعه گد آمده شده است نشان میدهد که در خون انسان و حیوانات بالاخص در ذرات سرخ و آب آنها عارضی وجود دارد که بیکه بالای دیگر تاثیرات انعکاسی تولید میکند مثلاً در خون یک صنف انسان ذراتی وجود دارد که در خون ذرات طبقه دیگر انسان همان تاثیر فوق را وار دهنماید عین این وضعیت را در خون طبقات حیوانات میتوان ملاحظه نمود اما این تاثیر را در خون یک نوع و جنس طبقات متذکره نمیتوان نگرینت از روی این اکتشاف نوع انسانی را میتوان بغوی طبقه بندی نمود و همچنان امکان دارد که مسائل و موضوعات مشکله وراثت را باین طریق بغوی حل کرد و عین همین وضعیت را به طبقات حیوانات هم میتوان تطبیق کرد.

خشک کردن مواد غذایی

متخصصین با کثرت و اوجی اضلاع متحده امریکا در اداره تجربه و امتحان مواد زراعتی مصروف خشک کردن البومین (سفیدی تخم) در یک اجافی که بهترین ذریعه خشک نمودن آن دانسته میشود میباشند امریکائی ها در اثنای سالهای اخیر به بالاخص در این ایام جنگ پیشرفت های مهمی در این خصوص نموده اند در اثر قانون فروش و اباره هر ارها تن مواد

غذائی خشک ساخته شده و برای استفاده ممالک و عساکر به نقاط لازم ارسال گردیده اند و بهارهای دول متحده دائماً از میوه جات و سبزیجات دیگر غذاهای خشک شده با اصول فنی عمل می گردند.

ماشین خورد کردن اتوم

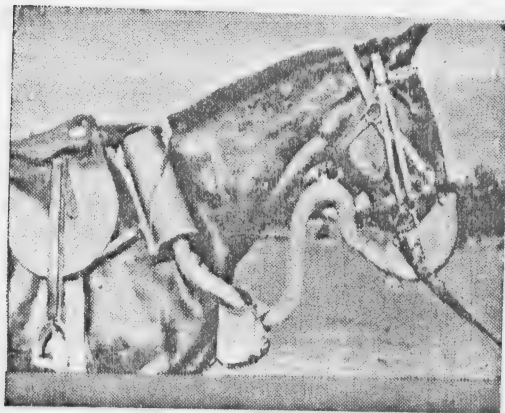
پرو فیسر یو نیور سٹی ایلیٹینس ولایت متحدہ امریکا باسٹم دونالد دبلیو کرست Donald W. Kerst جدیداً ماشین بیتو ترون Betotron را که برای تزیید الکترو نهامور د استفاده قرار داده میشود بجهت خورد کردن اتوم ها و تولید و اشیچ زیاد ماشین اکسریز مورد استفاده قرار میدهد در فو توی جانب مقابل پر و فیسر مذکور را با ماشین مو صوف ملا حظ میکنید . پرو فیسر مذکور یک بیتو ترونی را که دارای ۲۰ ملیون ولت است برای شعات اکس که دار ای و اشیچ زیاد میباشد مفید دانسته

و میگوید باین واسطه بخوبی باوقائع خطرناک جسم میتوان مقابله نمود و ستونهای شاع الکترون که ازین آله تولید میشود دالبته برای ممالجات درآینده فواید زیادی خواهند رسانید .

ماسک اسپ

درولایات متحدہ امریکا برای اسپ هاچنان ماسکه هایی ساخته اند که اسپ در وقت سیرود ویدن از هوای ماسک مذکور بخوبی میتواند استفاده کند درین فوتو اسپ را در حالیکه ماسک پوشیده ملاظه میتوان دید .

نقشه ها ئیکه قابلیت شستن را دارند

دروقت صلح و جنگ نقشه های آلات و ادوات ، محاذات و مناطق موارد استعمال زیادی پیدا میکند و خصوصاً در زمان محاربه بیش از دیگر اوقات احتیاجات جدی و مبرمی به آن حس میکنند در وقت صلح نقشه ها را بر روی کاغذ که بعضاً پشت آنها را یک پارچه مملول هم نصب میکنند بر رنگ سیاه و سفید و یا دیگر الوان تهیه میکنند ولی ضرورت های حربی چنین تقاضا دارد که باید نقشه ها و تصاویر جدیدی از تانک ها ، طیارها و امثال آن آماده سازند . تصور نمائید که اگر یک نقشه بدست های پر تیل در ایور یک تانک صحرائی برای چند روز باشد

آيا چطور كيف و خراب خواهد شته لد اخواش جدی و ضر وری برای چنان نقشه هاى كه قابليت شستن و صاف نمودن را داشته باشد خيلى حس ميشد، اين است كه جديداً چنان نقشه هاى ساخته اند كه آنها مانند يك دستمال دست ميتوانند قات نموده و خوب بشویند ماده كه ذريعه آن نقشه مذکور طبع گرديده عبارت از يكنوع است. پروف است.

روشنی غیر مرئی

از عجيب ترين نقشه ها نقشه است كه برای پيلوت هاى طياران تپه كرده اند مثلاً يك پيلوت طياره بمب افكن اگر بخواهد كه از انگليند بطرف ميلان پرواز نمايد البته در اثنای تاریكى شب اولتر از همه به نقشه كه با خود را دعتماد خواهد نمود در بصورت برای ميلان حفظه نقشه خسوداء بهر روشنى طبيعى احتياج دارد ولى حسب كشف جديدى كه نموده اند او هيچ گاه باین محتاج نمیشود تا برای روشن كردن چراغ سرج برق را بزنده ميكن است طياره دشمن آنها را دیده و باین واسطه پيلوت در تاریكى بمقصد خود رسيده تواند اينك پيلوت مذکور سرج يك چراغ كوچك را كه در كلاه خودش تعبيه شده زده و آنها را روشن ميكند از اين چراغ روشنى غير مرئى تابش ميكند شعاع اين چراغ عبارت از شعاع ماورای بنفش بوده و مشاهده آن از حدود رؤيت انسانى خارج است ولى چون ستونهاى اين شعاع به نقشه اصابت ميكند تمام چيز هاى آن را مرئى ميگرداند چهره رنگى كه در نقشه هاى مذکور بكار برده شده دارای چنان خاصيت ميباشد كه در مقياس بل اشعه غير مرئى حساسيت مخصوصى دارد.

اصول جديد بردن اشخاص

در انگليند اعضای بتاليون صحى و جينى را كه در اثنای مانور ها و غيره به راحت مى يابند با اصول جديدى از ميدان برداشته و به موضع محوطه آنها را انتقال ميدهند مريض بالاي نشستگاهى كه بذريعه تسمه ها به گرد كمر سپاهى وظيفه دار بسته شده است مى نشيند اين تعبيه جديد دست هاى برنده را آزاد و باز ميكند و بتاليون مذکور به ادوات و سامان زيادى مجهز بوده و عمليات انتقال دادن مريض با بصورت به سرعت و عجله و معيونيّت كامل صورت ميگيرد.

آله تعیین نقب

درین اواخر از یک آله جدید الاختراعی که مخترع آن یک افسر جوان یوانیست در میدان جنگ استفاده های زیادی نمود و انداین آله عبارت است از نشان دهنده نقب که در وقت پیشرفت و تقدم موقعیت و محل نقب گذاری شده را بخوبی آشکار میکردانند. البته، کوس مخترع این آله میباشد که متخصص سایش در یونیورسیتی وارسا بوده و حیثیت منور از (مؤسسه انجیران برقی یوانیست) دارا بود در تابستان ۱۹۴۱ و قتی که متخصص مذکور در سکاتلند متمرکز بود افسر بزرگتر از آن موضوع آگاه ساختن عساکر را از وجود نقب در میدان قبل از داخل شدن آنها در محل مذکور مورد بحث و مذاکره قرار داد و گفت باید آله کشف شود تا ذریعه آن عساکر را از وجود نقب ها با خبر نمود همان بود که کوس در اطراف این موضوع مصروف تحقیقات علمی گردید و یلانی برای آن طرح نمود اجرای این عمل کار آسانی نبود چه این متخصص پولیشی ذرائع و لوازم ضروری را در دست نداشت لذا مجبور بود تا اغلب اقدامات را بدست خود عملی گردانند سرچن آدم گارب هم با او همراهی کرد و برای چندین ماه دو نفر جدا مصروف زحمت و کوشش بودند امتحان های تجربوی خود را و لادر سکاتلند به پایان رسانیده و بعد آنها را برای امتحان و آزمایش تجربوی برطانیی احضار شدند تا به حضور متخصصین کشف و اختراع جدید خود را نشان دهند متخصصین فوراً اهمیت اختراع او را تمسیق نموده و امر تکمیل آن را دادند تا آنکه این اختراع برای عساکر نمبر ۸ و استفاده آنها فرستاده شده عساکر نمبر ۸ در وقت شروع عملیات تعرضی مهم خود از این آله استفاده های شایانی نمودند و باییل داران خود توانستند که موقعیت های تیم مذکور را کشف و آنها را جمع آوری نموده راه عبور خود را از خطر مسون سازند.

نل های چوبی در بدل نل های فولادی

کمپنی های بزرگ نل سازی امریکا اینک در بدل نل های فولادی نل های چوبی آماده میگردانند ازین نل ها در آب روها و مواضعی که آب آنها باید خشک شود استفاده می نمایند. این نل ها به عوض میخ های آهنی بواسطه میخ های چوبی بطریق مخصوصی باهم اتصال می یابند. نل های مذکور که مخصوص وقت ضرورت دانسته میشود بشریعه عملیات کیمیاوی خوب مشبوط و بادوام ساخته شده و حسب نظریه متخصصین در مقابل فساد و خرابی، صدمه حشرات و غیره لااقل ده سال مقاومت می توانند.

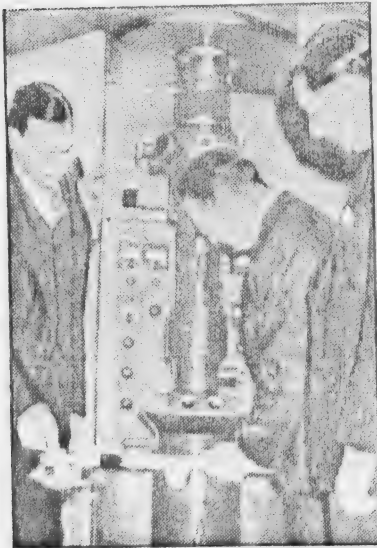
حفظ تایرها از پنچر شدن

در امریکا موترها را با ماشین های مخصوصه مقناطیسی مجهز ساخته اند ماشین های مذکور از روی سرک های شهر پارچه های فلزی، میخ و غیره را به خود جذب نموده و باین طریق تایرها را حفظ میکنند. طبق تجربه جدیدی که در فلادلفیا بعمل آورده اند موتوری که با این آلا مجهز بود در اثر طی نمودن فاصله دو میل راه توانست به اندازه ده پاو مواد و خردوات فلزی را با خود بردارد.

طبقه ایلیمتون

در ۱۹۲۶- ایلیمتون چنین کشف نمود که در ارتفاع ۱۵۰ میل در فضا یک طبقه وجود دارد که از آن شعاع انعکاس می نماید و این طبقه امواج کوتاه برقی را برای دور زدن در گرد زمین مساعدت می نماید. بنابراین امکان براد کاست باین طبقه ایلیمتون مربوط دانسته میشد طبق اطلاع مجله ماهانه (منتلی ساینس نیوز) تحقیقات مزید رادیوئی راجع به این طبقه جدیداً خیلی توسعه و انتشار حاصل کرده است و بر علاوه کشف بسا اسرار امواج رادیو و تحقیقات جدید علمی زمینه یک اختراع مهم عسکری را نیز تهیه نموده چنانچه فعلاً در اثر مساعی و جهد زیاد ایلیمتون، واتسون وات و سایر فنای آن چنان رادیوئی اختراع نموده اند که ذریعه آن موقعیت ها را بخود معلوم می توانند. این اختراع البته در مواقع بسیار مهمه فوائد بزرگی رسانده و در تاریخ تمدن اهمیت بسزائی دارد.

مکر سکوب جدید

علماء و متخصصین یونیورسیتی های مقامات صنعتی مکر و سکوب الکتریک جدیدی تهیه دیده اند که هر چیز را با اندازه ۱۰۰،۰۰۰ برابر قطر اصلی آن بزرگ میسازد، البته در ابتدای جنگ و بعد از آن این آله جدید خدمات بسیار بزرگ و مهمی برای پیشبرد ثقافت و علم بعمل خواهد آورد.

شعاع عجیب نباتات

از مزارع و سبزه زارها شعاع عجیب احمر در فضا تابش می نماید. ولی ما این شعاع را در اثر شعاع سبزی که از سطوح برگ ها تابش میکند دیده نمیتوانیم چه شعاع سبز شعاع سرخ را از چشم ما مستور میدارد. علما و مخترعین آله جدیدی اختراع نموده اند که در اثر آن این شعاع را دیده میتوانند. تحقیقات جدید علمی ثابت نموده است که این نور افکن وثیقه مهمی برای فهم افعال اجسام حیه در روی زمین دانسته میشود. هیچ پای شک و شبهه نیست که شعاع آفتاب مسدود مهم طاقت برای هر عمل طبیعی و حیوی میباشد. در اثر شعاع آفتاب برگ های نباتات حیثیت مهم ترین عملیات خانه های مواد کیمیاوی را در سطح زمین داشته و در اثر آن مواد غذائی و مواد سوخت تهیه میشود. مکتسرومیزر دوفر از علمای مشهور واشنگتن میگویند که اگر شبکه های چشم ما در مقابل رنگ سبز نباتات غیر حساس میرود البته شعاع سرخ را هم دیده میتوانست. علما قبلاً از وجود این شعاع در ترکیبات ضیائی بیخبر بودند.

سلفانیلامید و سل

در شفاخانه مونتویری نیویارک یک تعداد مسلولین را در اثر استعمال سلفانیلامید مورد مداوی قرار دادند و به آن مقدار زیادی سلفاتیازول و سلفاپیریدین را بکار بردند ولی نتوانستند که بر باسیل سل تأثیری وارد کنند اما اخیراً در مکتب طبی شیکاگو علما دوای دیگری را از خاندان سلفانیلامید که باسم پرومین Promin یاد میشود بجهت معالجه مسلولین بکار بردند و بالاخره در اثر تجربه که به حیوانات نمودند برای آنها ثابت شد که این دوا سیرم را متوقف میگرداند لذا در خلال سال گذشته علما این تجربه خود را درباره انسان ها هم عملی نمودند و نتایجی که از آن بدست آوردند قابل اعتنا و توجه بود. ولی هنوز موفقیت کاملی در آن حاصل نکرده اند.

رابر از باقلی و جواری

مجله علمی مفتخوار ولایات متحده امریکا نوشته است که در آن مملکت رابر جدیدی به اسم نورپول Norpol اختراع نموده اند که از یک نوع باقلی و جواری و بعضی از روغن های بانی ترکیب می یابد. این ماده بهر ابر طبیعی شباهت کامله بهم میرساند ولی به سبب کامل و به قوه آن کار داده نمیتواند رابر ترکیبی مذکور بیش از دویشت طول اصلی خود تمدد حاصل نمیتواند و حالانکه رابر اصلی شش بر ابر طول اصلی خود هم اعداد می یابد قدرت آن در مقابل فشار بیش از سدس قدرت رابر طبیعی نیست مع ذلک دارای مقاومت بوده آب و الکل در آن تأثیری

وارد نمیتواند. این را بر در ساختن کفش بوته‌ها و کریه‌های آن و انبوه وظروف و امثال آن مورد استفاده قرار داده میشود.

کشف سیاره جدید

مدهق معروف رصدخانه (موراد مور) به اسم ستراوند سیاره مزدوجی را ملاحظه کرده است. که هر کدام گرد یکدیگر گردش دارند بر علاوه ستراوند در صورت هائی که ازین ستاره گرفته ملاحظه نمود که فلک آن غیر منظم بوده و در آن‌ها اضطراباتی رو میدهد چنانچه امثال این اضطراب در فلک اورانوس قبل از کشف نیپتون هم ملاحظه شده بود، ستراوند وجود این اضطرابات را به وجود سومی مربوط میدانند که به یکی یا هر دوی این سیاره تاثیر وارد میکند، او کتله این جسم را از کتله مشتری ۱۶ مرتبه بزرگتر میگوید این کتله در گرد نجم مذکور در ۹۴ سال سنه شمسی گردش دارد.

اثر جنگ‌ها در طعام

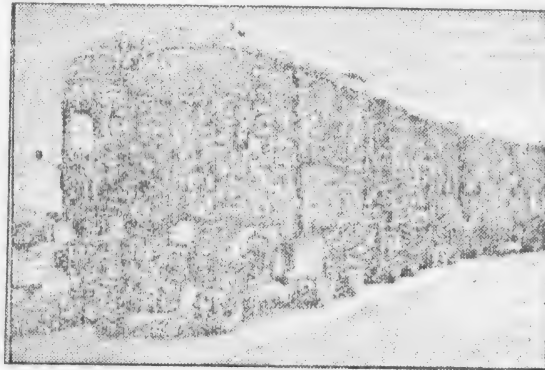
جنگ‌های گذشته تاثیر بزرگی در طعام وارد نمود و در آن تحولات مهم طاری ساخته انواع جدید در طعام را ایجاد نمود و طرق نوینی برای آن تهیه دید. در جنگ‌های ناپلیون علما طریقی حفظ طعام را در ظروفیکه هوا از آنها خارج شده باشد کشف کرده و باین واسطه طعام را از تعفن مدت مدیدی سالم نگاه میکرد و در جنگ عمومی گذشته علمای طریقه جدیدی را جهت حفظ شیر ایجاد کردند و آنرا بنام (لبن متبخر) یاد مینمودند که در اثر عملیات مختصری آنرا به مشروب مفیدی تحول میدادند که در حرب امروزی آثار علم در خشک نمودن طعام از آب بصورت بزرگتر و مهمتری نمایان میشود چون عساگرد در تمام قاره‌های زمین منتشر میباشند و اکثر کشتی‌ها و جہازات برای نقل عساگرد و لوازم حربی و استفاده قرار داده میشوند بنابراین ضرورت خشک نمودن طعام و ارسال آن برای عساگرد در میادین مختلفه از جمله ضروریات اولیه دانسته میشود تا حمل آنها به مقدار زیاد و در محل اندک صورت بگیرد و مستر کلود ویکارد سکرتر وزارت زراعت امریکا در موضوع این کشف علمی چنین تشریحات داده است: آب جزء مهم طعام را تشکیل میدهد و مناسله ربع تخم تازه و دوش گوشت و نه برده حصه فواکه و سبزیجات از آب تشکیل می‌یابد پس نقل دادن مواد مذکور با آن‌ها آیه که دارند در صحرای جنگ مشکل و بر علاوه بیفایده میباشد بنابراین تجارب و کشفیات جدید علم در نقل مواد مذکور در حالیکه از آب مجز اگر دیده باشند خیلی مفید ثابت شده و امروز به مقدار زیاد گوشت‌ها، سبزیجات، تخم‌ها و شیر را بعد از خشک نمودن به میدانهای جنگ میفرستند و در آنجا بعد از کمترین عملیات مزوج نمودن با آب بصرف میرسانند.

خارج کردن هوا از طعام های خشك شده

مستردوار دارستی تینس Mr. Edward RStetinis به کمیته سیاسیات خارجه مجلس سنا در واشنگتن اختراع جدید خود را راجع به خارج کردن هوا از مواد غذایی و جادادن مقدار زیاد آن ها به موضع کم معرفی نمود به ذریعہ این اختراع از ۳۵ الی ۸۶ فیصد موضع جہازات جهت انتقال مواد غذایی در ماورای بحار خالی بوده در آن مواد بیشتری را میتوانند بگنجانند طوریکه مسترستی تینس بیان نموده اصول جدید او بر علاوه در حفظ مواد غذایی بیشتر مفید بوده و قابلیت غذایی آن را نسبت به آن موادی که بطریق دیگری خشك میگردد بخوبی حفظ میکنند . در همان فابریکه هائیکه ماشین گن های کوچک میسازند ظروف مخصوصی که از هوا خالی باشند جهت این کار آماده میکنند .

هم ریل نهم مو تر

در امر یکا جهت امور ترانسپورت چنان مو ترهایی را بروی کار آورده اند که در تاریخ مناقلات سابقه نداشتند و از آنهم کار ریل را بالای خط آهن و کار مو تر را بر روی سرك میگیرند و این مو تر را بنام (اتوریلر) یاد میکنند .

اتوریلر دارای یک لوکرموتیف و دو واگون بزرگ میباشد و مجموعاً ۴۲ عرابه داشته و بالای معا بر بزرگ ذریعہ عراده و بالای خط آهن بواسطه عراده های مخصوص آهنی خود تردد دارد اگر بالای سرك تردد کند عرابه های ریلی آن و اگر بالای خط آهن روان باشد

عرابه های را بری آن برداشته میشود .

ماشین جدید رادیو جهت معلوم کردن وضعیت جوی

برای معلوم کردن وضعیت جوی ماشین جدید رادیو اختراع نموده اند که ذریعۀ آن وضعیت هوا از مقامات مرتفع براد کاست میشود. این ماشین عبارت از تیوب مخصوص ترانسیمتر رادیو است که حدود برود کاست آن (۲۰۰ میل) میباشد، در ماشین مذکور یک بالونیکه از هلیوم مملو شده تعبیه گردیده و با آن در هوا بلند میشود چون بالون مذکور به ارتفاع (۶۰۰۰ فوت) در هوا بلند گردید از هم پاره میشود و ماشین رادیو که در بین آن میباشد بطرف زمین ذریعۀ یک پارساوت فرود می آید ولی در آشنای فرود آمدن اندازه و وضعیت رطوبت هوا، میزان حرارت و فشار آنرا مسلسلاً براد کاست نموده و ریکارد های آنرا خود بخود منتشر میسازد. از هنگام اختراع تیلگراف به بعد این ماشین از مهمترین ماشین های میخانیکی بوده و در اثر آن از اوضاع جوی معلومات و اطلاعات بسیار کاملی بدست می آرند.

تیل از ملخ

عساکر رومل در صحرای لیبیا یک مقدار زیاد ملخ های آن موضع را جمع آوری کرده و به جرمنی فرستادند، در جرمنی از حشرات و صوفه یک نوع تیلی بدست آوردند که برای صانعین ساعت های دیواری و غیره خیلی مفید ثابت گردید. طوریکه معلوم نموده اند تیل ملخ برای رنگ کردن پرزهای نازک و نفیس ادوات کوچک ماشین فوائد زیادی دارد. بعد از آن که به اصول مخصوصه ازین حشره تیل بدست آوردند آنرا تصفیه نموده و تا ۱۲ ماه دیگر هم میتواند بوی ازان استفاده نمایند. تیل مذکور از حیث رنگ، خاصیت و بوی هم نسبت به دیگر تیل ها فوقیت دارد. بعد از آنکه از حشره تیلش را استخراج نمودند خود آنرا هم مررد استفاده قرار میدهند باین طریق که آنها را تیشار قرار داده و ازان کیک های زیادی آماده میکنند و بعد در عوض حبوبات و دانه ها بشوراک طپور خانگی و دیگر مرغها میرسانند.

سیت‌های ایستاده

برای اینکه در موتورها و ترام‌ها به تعداد بیشتر اشخاص گنجانیده شود اخیراً درواشنگتن و دیگر شهرهای امریکائی ابداع خوبی نموده‌اند باینطریق که سیت‌های ایستاده درین موتورها و ترام‌ها تعبیه کرده‌اند سیت‌های مذکور از همدیگر ۱۸ - انچ فاصله داشته و شخص میتواند که از دستک‌های مخصوصی محکم گرفته و پا‌های خود را به دسته‌های مخصوص یا محکم نموده و بالای سیت‌های مذکور بنشیند و بدون تسکلیف حرکت نماید .

تعیین جنس چوچه مرغ

مس دورتی هوگ صبیۀ ۲۵ ساله یکی از دهاقین که اینک در لندن مصروف تعیین جنس چوچه‌های مرغ می‌باشد شهرت بزرگ علمی داشته و درین زمینه تحقیقات عمیقۀ نموده است او میتواند که در یک روز جنسیت ۴۰۰۰ چوچه نوبر آمده از تخم را بذریعۀ این آلۀ جدید که اختراع نموده‌اند تعیین نماید طوری که تحقیقات علمی نشان میدهد اولین مرتبه چینی‌ها از روی نوعیت پرورنگ در وجود چوچه‌های نوبر آمده جنسیت مرغ را به خود معلوم میکردند ولی این عمل فیصد صد قضاعت بخش و کامیابانه نبود . جاپانی‌ها اصول چین را درین خصوص تعقیب کرده و آنرا اصلاح نموده و ترقی دادند و آنها

بودند که درین زمینه تخصص و شهرت دنیائی حاصل کردند . ولی حسب اصول جدیدۀ علمی طوری که درین فو تو ملا حظہ مینمائید امر وز انکلیس هاهم اهمیت و تاثیر آن را دریافته‌اند و جنسیت آنها را بخود معلوم کرده و بعد چوچه‌های ماده را به نسبت تخم تر بیه میکنند و چون تربیۀ چوچه‌های نر در اثر بحران مادی و مخارج زیاد تسکلیف دارد بنابراین از آن صرف نظر نموده‌اند

کشتی جدید را بری برای نجات

برای نجات عمده و بیلوت طیاره جدیداً کشتی
نجات را بری اختراع نموده اند که در هنگام سقوط
طیاره بر روی کشتی مذکور بصورت اتوماتیکی به مجرد
تماس به آب بجز از حصار طیاره بیرون میشود صورت
عملیات آن باین طریق است که چون آب داخل طیاره
گردد آن زمان یک سوچ مخصوص بصورت اتوماتیکی
کار نموده و گاز کاربن دای اکساید را از یک موضوع
که در آن جا جمع آوری گردیده است خارج مینماید
این دروازه گاز یک اطاق دیگر را میکشاید به مجرد
باز شدن دروازه کشتی را بری خود بخود بسطح آب
بیرون میگرداند کشتی مذکور بر روی یک صفحه هموار که
به صندوق کوچکی شباهت دارد بیرون کشیده میشود
چون بیاوت طیاره در هوا بوده و ذره پاشوت فرود
می آید و در بحر کشتی را بری مذکور را ملاحظه میکند
سلنندر و پرده پاشوت را بطرف آن متوجه میسازد
تا بار پاشوت را بطرف کشتی نجات روان گردد چون به آب
مواصلات جت آنوقت یک کشتی نجات را بری خیلی
مساعدی با خود خواهد داشت و باین ذریعه منتظر
کشتی بزرگ خواهد بود تا او را از بحر بردارد.

چراغ نجات

یکی از بزرگترین ابتکارات جنگ همانا چراغ
سرخ است که جدیداً آن را تهیه دیدند و در جا کت
نجات نصب نموده اند. مخترع این آله مستر وود متخصص
معروف است که نسبت باین چراغ خود شهرت تمامی
حاصل کرد، و قیاساً سوچ این چراغ در آب رد
شود فوراً وضعیت عملی بجزی را که در آب بوده و باید
نجات داده شوند نشان میدهد، قبلاً یک تعداد زیاد
اشخاص در اثر نبودن این آله و عدم تعیین صحیح
موقعیت آن ها در تاریکی بجز هلاک میشدند ولی
اختراع این چراغ جدید خیلی مفید ثابت شده است.

توپ جدید بحری

درا دارة بحریه و لایات
متحدہ امریکا توپ جدیدی مورد
استفاده قرار داده شده است که
توپچی آن میتواند با وجود اختلاف
سرعت پرواز خود و دشمن به غیر
آن مبادرت ورزیده به طیاره دشمن
خساره و تلفات سنگین وارد کند
اگر طیاره دشمن باین طیاره بیک
سرعت پرواز کند البته در آنوقت

توپچی نشان پیش رو و عقب توپ را بیک هدف برابر نموده و غیر خواهد کرد ولی اگر طیاره دشمن
ازین طیاره سریعتر و یا سست تر پرواز نماید در آن صورت توپچی مجبور میشود که بذریعہ
یک حلقہ مخصوص جانب مقابل و یا عقب خود را هدف تعرض قرار دهد، طیاره هائیکہ بمقامہ
۲۰۰ میل بحری بیشتر یابست تر پرواز داشته باشند بواسطہ یک حلقہ بیرونی تحت تعرض
و حملہ این توپ جدید قرار می یابند، رویہ هر وقت طوریکہ ملاحظہ میکنید این توپ از جدیدترین
توپست که در طیارات قوہ بحری اتانزونی تازه بکار انداخته شده است.

مادرها و دخانیات

از عادات مرذوله و پستی که اینک در بین فامیلی های طبقه عالیہ و متوسط و حتی دانیہ
شیوع پیدا کرده اعتیاد خانم ها به سگریست در صورتیکہ این عمل برای مرد ها مضر باشد
البته برای زن ها اضرار آن دو چند خواهد بود، نقائص آن از مادر به طفل سرایت میکند،
دکتر هاریس برامان استاد جامعہ فلادلفیای امریکا بحضور (جمعیت طبیہ امریکائی) اظهار
نمود که اطفال مادران دخانی دارای چنان وجودی میباشد کہ برای تدخین استعداد زیاد
حاصل میکنند و خون آنها در حالیکہ در بطن مادران خود میباشند و همچنان از بستان مادر نیکوترین
را امتصاص می نمایند عالم مذکور تجربه غورا در بارہ (۵۵) مادر عملی گردانید کہ بعضی از آن
روزانہ بین یک و چهار سیگار و جمعی بین ۵ و ۱۰ سیگار و دسته دیگر بین ۱۱ و ۲۰ سیگار
مکشیدند و از تحقیقات عالم موصوف این مسئلہ با ثبات رسیده است کہ در خون اطفال زن های
مذکور مقداری از نیکوتین وجود دارد و چون اطفال مذکور بسن تدخین رسیدند آنوقت برای
بر آوردن این احتیاج خود کہ در وقت جنین و شیر خوارگی به آن عادت گرفته اند طبعاً

به دخانيات ميل خواهند نمود . اين است كه علمای امريكازن هارا جداً از اعتياد به دخانيات ممانعت مى نمايند .

غده ذكاء

فورنوف راجع به غده ها و علاقه آن به اذلاله عمر و تجديد شباب اباحت زيادى دارد كه تا بحال مورد تتبع و شك و ريب علماء قرار گرفته است اخيراً او غده را كشف كرده است كه به ذكاء، شخص و غباوت آن تاثير مهمى وارد ميكند . مرض اين غده در مقدم عنق اسفل تعيين شده است او ميگويد : « ممكن است بدون مبالغه گفته شود كه موجوديت ذكاء و ياعدم آن تنها به اين غده ارتباط دارد . اگر غده مذكور در افزاز خود اسراف نمايد نتيجه آن جنونى است كه با ذكاء مصحوب ميباشد و خمود غده مذكور غباوت و كند ذهنى را بار مى آورد و باين دوعارضه اعراض جسمانيه از قبيل افتيدن مو، چين افتيدن بچهره و يادست هم توام است اهميت اين غده در سن صباوت و شباب الى منتصف عمر دانسته ميشود مگر بعد از ان در افزازات آن اثر مهمى وجود ندارد بهر صورت معروف است كه نوى ذكاء در سن طفوليت بيشتر بوده و در بين ۱۵ و ۲۰ هم آثار آن معلوم ميشود ولى بعد از ان مظا هر ذكاء به تجربه ، خبرت ، درس و ثقافت و تمرن به تفكير مربوط است .

خطر از عطسه

ميدانيد كه اگر انسان در وقت عطسه زدن دستمالى در مقابل دهن خود نگيرد چه مخاطراتى از اين وضعيت براى ديگران پيش خواهد شد ؟ جديداً كاريگران از قطرات و مواد منتشره از دهان در هنگام عطسه زدن فوتو ها گرفته اند . عين اين نوع فوتو كرافياها در انگلستان هم صورت گرفته است . نتيجه تحقيقات آنها را مجله عامى چين نشر نموده : اگر يك بشقاب صاف و ياك رابه فا صله ۳ فوت در مقابل دهان كسيكه عطسه ميزند بگيرد در آن صورت به تعداد ۱۹۰۰۰ كولونى بكتري يادر روى آن تشكيل يافته و اگر در مقابل دهان دستمال گرفته شود البته تعداد اين كولونى به مقدار خيلى محدود خواهد بود چنانچه اغلباً تعداد كولونى مذكور به يكي بالغ شده بود . غده از محققين ديگر انگليسى چنين كشف نمودم اند كه اگر انسان بشدت عطسه بزند به تعداد ۱۰۰۰۰۰ بكتريا بهمهرا ذرات عطسه منتشر ميگردد و اين بكترياها ميتوانند كه در هواى خاموش يك اتاق به اندازه بيش از يك دقيقه توقف نمايند ولى تقريباً به تعداد ۴۰۰۰ آن ميتوانند كه براى نيم ساعت هم در هواى يك اتاق گردش و هوا بازي نمايند . از اين رومعلوم ميشود در يك اتاق بعد از عطسه زدن براى نيم ساعت هم خطرات امراض مسرى متصور است .

کشف عجیب در جراحی

در اغلب مقامات طبی و بیولوژی اشخاص زیادی مصروف تحقیقات و تمیص میباشند تا ماده را کشف نمایند که جراحات هارا به زودی دراز آن معالجه کنند مثلاً در انگلستان ماده را مورد تجربه قرار داده اند موسوم به (ایکو تان) که آنرا از گوساله هنگامیکه در رحم مادر میباشد به دست میارند و برای معالجه مجروحین که در محاربه شدیداً جراحات برداشته اند بکار میبرند. یکی از اطباء شهر سنسنتانی امریکا چنین کشف کرده است که انساج موضع جراحات در اثر فعل جرح ماده از خود بیرون میکنند که در معالجه آن تاثیر بزرگی دارد. در مجله مشهوره نیچر چنین نوشته شده است که دواهای طبیه عسکری برطانیه در قدس به اشتراک علمای دارالعلوم عبریه چنین کشف نموده اند که در قلب چوچه های یک نوع مرغ به اسم (کتا کیت) ماده وجود دارد (در نمودن سر یعانه انساج موضع جراحات تأثیر عجیبی وارد میکند و ممکن است که این ماده را از قلب چوچه های مرغ و سایر حیوانات ، سنگ ها ، گوسفند ، گاو و خرگوش بدست آرند چنانچه این ماده را به مجروحین میدان جنگ مورد استفاده قرار داده د فواید بسیار مهمی از آن برداشته اند. این ماده در قلب اغلب حیوانات بزرگ هم وجود دارد. طریق تمصیل آن با طریق تمصیل مورمون شباهت داشته و بعد ادوای کیمیاوی آنرا مزوج میسازند.

ماشین اکسریز قابل حمل

اخیراً دو میدانیهای
چندین ماشینهای
قابل حمل اکسریز
را انتقال داده اند که در
معالجه و تدوی بیماران
از آنها استفاده های
زیادی نموده اند و توتولی را
که در اینجا ملاحظه می نمائید
یکی از ماشینهای
موصوف را نشان میدهد
که در میدان جنگ

تونس از آن فواید بسیار بزرگی بدست آورده اند.

از مهم ترین ابتکارات صحی

درین اواخر ذریعۀ رادیوی بی، بی، سی، براد کاست عجیبی که شنوندگان ماورای بحار هم آنرا استماع نمودند صورت گرفت و این براد کاست در تاریخ طب و رادیو البته بی سابقه دانسته میشود. داکتر ویل Weddell متخصص معروف طب ذریعۀ رادیوی مذکور از آواز عضلات شخص مجروح نمایش ذیل را برای همه نشان داد، ناطق را دیوی مذکور بیان نمود که تولید صدمه ها و جراحت ها به اعصاب خیلی عمومیت دارد و این وضعیت خصوصاً در وقت جنگ بیشتر اتفاق می افتد لذا در وقت حدوث حادثه این مسئله خیلی ضروری و مهم است که باید بدانند و بخود معلوم نمایند که آیا به اعصاب صدمه رسیده یا قطع شده و یا سالم میباشد. برای این عمل متخصصین آلۀ را اختراع نموده اند که ریکارد عکس العمل های عضلات را معلوم می نماید و بعد آواز هارا جمع نموده و از آن صدائی تولید میشود که بذریعۀ لود سیکر آن را میتوان بلند تر بسط و توسعه داد. از روی تجاربی که نموده اند چنین معلوم میشود که آواز های مذکور در صورت صدمه دیدن، قطع شدن و یا سالم ماندن اعصاب از همدیگر اختلاف حاصل میکند پس از اظهار این نظریه علمی و تجربی موقع نمایش فرارسید. مریض عبارت از سیاهی بود که ذریعۀ اصابت گلولۀ تفنگ به بازو صدمه دیده بود و اولاً بازوی صدمه دیده را ذریعۀ دوا بیپوش کنندۀ انجکسیون نمودند، سوزن در خود عصب داخل کرده شد و آوازی که ازین عمل تولید شد ریکارد گردید. پس از آن سوزن مذکور را از آنجا بیرون کردند و بار دیگر به بازوی مذکور در موضع غیر عصب مانند اول سوزن را فرو بردند و آواز یکۀ به این واسطه شنیده شد ثبت گردید، براد کاستی که ازین دو آواز بعمل آمد بصورت واضح اختلاف آن هارا نشان داد.

فتح درد

بعضاً دردها و ناخوشی های غیر قابل معالجه چنان انسان را تکلیف و زحمت میدهد که تحمل آن از عهدۀ انسان بیرون بوده و مریض اغلباً مرگ را هزار مرتبۀ نسبت به درد مذکور ترجیح میدهد. اطباء چنان دواهایی برای مریض تهیه میکنند که درد را برای چندی تسکین میدهد ولی فعلاً اطباء و متخصصین میگویند که مریض و بیمار آنیکه به امر اضنا قابل علاج مبتلا هستند اینک در اثر ابتکار جدیدی که نموده اند میتوان روزهای مدیدی بدون دوا و یا حس درد زندگانی کنند. هر یک تجریک درد ذریعۀ عصب هر موضعی که در آن درد تولید میشود حس میگردد و فوراً از راه نخاع شوکی که در بین ستون فقرات است به دماغ انتقال داده میشود.

اینک جراح به اصول جدید راه انتقال این درد را به دماغ حسب اصول جدید خود قطع می نماید. عملیات مذکور عیناً در آن محلی صورت میگیرد که اعصاب همان موضع درد دار داخل ستون نخاع شوکی میشود. اجرای این عمل البته مهارت فوق العاده بکار دار د چه باید عصب حسی قطع شود نه دیگر عصب. مریض از دیگر چیز به استثنای عدم حس درد از آن موضع و همچنان عدم حس گرمی و سردی محروم نمیشود.

(ترومبین برای متوقف ساختن جریان خون میباشود در روسیه کپیرالا استعمال است)

ترومبین عامل طبیعی برای متوقف ساختن جریان خون میباشد و در روسیه کپیرالا استعمال است بذریعۀ آن نرف الدم را از جراحات های مدش و غیره اصلاح مینمایند. «پوریس کپیر دیاشوف» متخصص روسی فواید زیادی از آن ذکر میکند. در ۱۹۴۱ در دارالعلوم های مسکود اطراف این ماده بحث و تحقیقات زیادی بعمل آوردند ماده مذکور چون با خون امتزاج حاصل کند فوراً آن را در بین ۳۰ ثانیه منجمد میگرداند. بعد از آنکه تجارب ایشان درباره حیوانات کامیابانه صورت گرفت استخراج این ماده را فروتر گردانیده و اینک در شفاخانه ها استعمال آن را زیادت بخشیده اند. پارچه های بم در بین مخ دو نفر عسکر فرورفته و آنها را مضطرب گردانیده بود جراح ملاحظه کرد که اگر پارچه های مذکور را بیرون نکند فوراً جریان خون صورت خواهد گرفت جراح با وجود آن پس از استخراج پارچه های بم برای مسدود ساختن جریان خون از ترومبین کما گرفت و موفقیت حاصل کرد در دیگر عملیات هم استفاد های مهمی از آن نمودند تا تاثیر ترومبین با تاثیر انجماد طبیعی خون فرق ندارد و از آن برای مریض ضرر و نقصان هم عاید نمیشود.

خون گاو و در عوض خون انسان

در جامعه هاروارد امریکا الان برای کشف مصدر جدیدی جهت توریذ خون برای مرض مجروحین مصروف بحث و تحقیقات علمی میباشد این تجارب به تهیه یک نوع پلازما که از خون گاو گرفته میشود منحصر و مربوط بوده و آن را در بدن خون انسان مورد استفاده قرار میدهند معتزخ این ضریقه ادوین کوهن متخصص دارالعلوم هاروارد در کپیای حیویه دانسته میشود ولی صورت تجرب های او تا بحال سری از اسرار حربی بوده و کسی نسبت به آن اطلاع ندارد او درباره ۲۷۱۴ مجبوس مریض تجارب خود را عملی نموده و موفقیت های زیادی از آن برداشته است و در ضمن اعلامیه که در این خصوص نشر نموده چنین متذکر شده است: خون گاو نسبت بخون انسان در علاج مرضی و بیماران بیشتر مفید و مؤثر ثابت گردیده است حفظ پلازما ی بشری مراقبت زیاد داشته و حرارت مخصوص و معینی بکار دارد و حال آنکه در خون گاو این مسئله رعایت نمیشود

وفیودی ندارد، هر ساله ملینوها کیلن خون گاوهای مذبحه را برای این مقصد تهیه و جمع آوری می نمایند بعد از این مورد استعمال این ماده مترازد خواهد شد.

ویتامین ها و نموی استخوان

در سنوات اخیر انواع جدید و متعددی از ویتامین ها کشف نموده اند ولی در ایجاد و کشف اسبابی که این مواد را برای صحت انسان دارای قیمت اساسی و مهم گردانند هنوز تقدم مهمی نکرده اند و تا به حال عمل مخصوص آنها را با تاثیر لازمه آن در وجود بصورت دقیقی بخود معلوم ننموده اند هر کشف عمل مخصوصی از ویتامین معینی را در جسم نشان میدهد لذا هر کشف و ایجاد دارای تاثیر بزرگی میباشد و اصول مقاومت با امراض را نشان داده و بر علاوه راه بحث جدید را بیشتر روشن میگرداند اخیراً سر ادوارد ملدینی یک عمل ویتامین الف را که خیلی اهمیت دارد تازه کشف نموده و چنین دریافته است که اگر حیوانات صغیره به مواد غذایی عادی بدون ویتامین الف و کارولین تغذیه شوند در استخوانهای انسان اختلال و تشویشی پیش شده و بعضی از اجزای آن نسبت به اجزای دیگر به سرعت نمومی نماید استخوانها دارای ترکیب دقیقی است مثلاً فقرات پشت خشن و درشت میگردد و حالانکه اطراف آن زائیل شده و خیلی نازک میگردد و این عمل در نموی استخوان جمجمه و مخصوصاً استخوان های نخاعی آن تاثیرات بزرگی وارد میکند و بعضی از اعصاب را تحت فشار گرفته و اعصاب مذکور را در فضای مرور بسوی مخ از کار می اندازد. چنین تجربه و تحقیق شده است که عصب هشتم یعنی عصب سامعه در اثر نموی استخوانی که در اسفل جمجمه واقع است مخصوصاً متاثر میشود و یک حصه مخصوص این عصب سامعه خراب گردیده و در اثر فشار زیاد استخوان نامیه حیوان به حادثه کوری مبتلا میگردد اگر نموی این استخوان بیشتر هم زیادت و توسعه حاصل کند جز دیگر آن عصب هم خراب شده آن وقت حیوان حرکات خود را بد رستی ندانسته و سر آن در فضای رفتار این طرف و آن طرف به حرکت می آید و همچنان دیگر اعصاب حس تحت تاثیر واقع شده و عصب با سراه از کار مانده بالاخر حادثه کوری با انسان رومیده و بعضاً عصب شاه هم بی حس شده و تمام این عوارض در اثر فشار زیاد بزرگی نموی استخوان رومیده و چون عصب سامعه مخصوصاً به تقویت ویتامین الف متاثر میگردد لذا با این اعضا کوری هم با انسان پیش میشود و چون ویتامین الف در طبعیت مشترکاً توزیع شده اند و در تخم، شیر، چربی حیوانات و ماهی وجود دارند و وظیفه ویتامین تسکین و سخت ساختن عظام نامیه است پس از این معلوم میشود که وظیفه یکی تنظیم و از دیگر تقویت استخوان هاست و از این اعضا جدید آچنین کشف شده است که روغن ماهی چون دارای هر دو ماده است لذا هم استخوانها را محکم و قوی و هم از حیث حجم و شکل متناسب و مستطیم بگرداند و در جسم به آن احتیاج شدید دارد.

مصدر جدید برای ویتامین الف

مجله ساینس امریکائی از روغن ماهی بال نقل عجیبی ذکر کرده است ، می نویسد که در روغن این حیوان ماده باسم کیتول kitol وجود دارد و ماده مذکور در اثر گرم شدن به حرارت ۵۰۰ درجه سستی گرید به ویتامین الف تحول می یابد . تا به حال کسی ازین خصوصیت روغن ماهی مذکور اطلاع نداشت و خود حیوان هم نمیتواند که به داخل وجود خود داین ماده راه ویتامین الف تحول بدهد . این روغن در جگر ماهی مذکور و انواع دیگر روغن های ماهی موجود میباشد .

طریقه جدید برای مقاومت انفلوانزا

درمجله تحقیقات علمی وزارت بحریه امریکا برای مقاومت انفلوانزا اصول جدیدی کشف کرده اند . با این طریق که از خون اسپیک ما ده را گرفته و بعد بر آن چیز دیگری اضافه میکنند و ذریعه استنشاق آن با انفلوانزا مقاومت مینمایند .

امواج برقی دماغ در قضیه قتل

جریده تاگز لندن و مجله طبیه فسه راجع به محاکمه يك عسکر جهت قتل فتنه گچ پر شخص و اظهار او باینطور که قبل از قتل حادثه در دماغ او حالتی روداده و خودش از جریان واقعه اطلاع ندارد تشریحات میدهد : ظاهر ادر قضیه مذکور شواهدی وجود داشت لذا محکمه شهادت چند نفر اشخاص خبرران نسبت باین حادثه که در دماغ متهم يك نوع امواج برقی بصورت شاذ و نادری تولید میشود قبول کرد ، بعد از آن در محکمه به قتل يك حیوان وحشی متهم قرار داده شد ، بالاخره اشخاص محکمه باین مسئله اعتراف نمودند که او به حالتی شبیه به صرع مبتلا بوده و اضطرابی در دماغش تولید میشود لذا او را در مقابل آله تسجیل امواج برقی دماغ آوردند و اشخاص دانسته میگفتند که صرع از روی امواج برقی دماغ خوبی تشخیص نمیشود ولی بعضی از علماء امریکا درینو ضوع با علمای انگلستان موافقت نظر ندارند در جامعه هارورد امریکا دو طبیب مدقق باسم جیرو لینوکس وجود داشته و اینها در کشف صرع مخفی و استناد آن با امواج برقی دماغ استطاعت دارند . باری اگر دقت رود معلوم میشود که موضوع (قوای برقی در دماغ) از مهمترین مباحث علمی طب جدید است و از تجاربی که جدیداً نوده اند این حقیقت کشف شده است که در دماغ انسان در وقت بیداری يك نوع تظاهرات برقیه تولید میشود و بین ضرب های توجیه برقی دماغ تمیز واضحی هم داده اند بعد خوا کشف نمایند که آیا این نشاط برقی در وقت خاموش شدن نشاط بیداری دماغ باقی میماند یا نه . چیز مذکور چنین اثبات نمود که اصابت صرع با ظهور يك نوع

امواج توأم است و قبل از حدوث نوبت آن امواج تشبیه مذکور از حدوث عارضه اطلاع میدهد و قبل ازین امواج اعراض جسمانی همرو میدهد که از نزدیک بودن نوبت صریح اشاره میکند هنوز ازین موضوع در ناحیه فشاریه بصورت کاملی استفاده نمیتوانند و این مسئله که مجرم در وقت ارتکاب جرم آیا بان عارضه مبتلا شده است یا نه مشکوک است ولی از روی سجل امواج برقی دماغ معلوم شده است که در وقت ارتکاب جرم این حالت روداده باشد.

امتحان جنید بر ای حمل

در شفاخانه مشهور نیویارک اطباء و مدققین برای امتحان حمل اسلوب جدیدی را که خیلی مثبت است تجربه نموده اند و اسلوب مذکور را در ۹۷ فیصد حوادث کما میاب دانسته اند مجله هفته وار علمی چنین نگاشته است که طیب و ممتنع در ظرف دو ساعت بعد اقل و شش ساعت بعد اکثر میتواند بداند که آیا زن حامله است یا نه و حالا آنکه قبلاً اثبات حمل از ۲ الی ۴ روز را در بر میگرفت کاشف این طریق جدید امتحان نمود را در عوض خرگوش به موشها تجر به نموده چه خرگوشها هر کدام تقریباً یک پوند قیمت داشته و تحصیل آنها مشکل است و موش چنان حفاظة موشها در عملیات خانه نسبت به خرگوشها سهل است. اصول عملیات جدید آنست که کاشف مذکور از مغز او کرد های حامله مادر را بدست آورده و آنرا در جود موش کو چک انجکسیون مینماید این ماده در اوقیه دموی تغمدان موش احتقانی بروی کنار می آورد و این عمل قبل از انقضای دو ساعت صورت میگردد کاشف موصوف در ۹۴ و ۸۸ حالت این عمل را تجر به کرد و در ۹۷ فیصد آن بطور صحیح راجع به حمل معرفت حاصل نمود و اگر زن حامله نباشد البته عدم تاثیر آن برودی و بدون تردید معلوم خواهد شد. این کشف در حالات نوی چنین در خارج رحم و اجرای عملیات جراحی برای نجات مادر خیلی مفید و مؤثر است. (استسها)

کورنی «سوم» و قایح

په ۱۳۲۲ کښې

لیکونکي «نظامي»

دلوی خدای په فضل او مرحمت، د حکومت په ښه پاملرنه او کړیا ست، د پښتون ملت په پښتنواله او هراد دوستي او خصوصاً دا علی حضرت المتوکل علی الله محمد شاهره په ښونیاتو زمونږ گران هواد او ښکلی مېنې په ۱۳۲۲ کښې هم اسکه تېر کړلو ته د سعادت او راحت په رڼا کښې شپې ورځې تېرې کړې . او د ملت و حکومت د صمیمی ملګر تیا او یو والی په اثر کښې ئې د هر راز مادی او معنوی ښېګڼو استقبال وکړ . نو لوی خدای اړه ډېر شکرونه دی چه په دغسې وخت او دغسې حال کښې چه د دنیا په امنو د جشک او جګړه او روڼه لېکېدلی دی او مونږ هم د بشریت او دنیا په عمومی دردو غم کړېږ و بیا هم په دې هواد کښې نه تر سره امن او فراری وینو او دخپلې کملکې بی طرفۍ او د صلح غوښتونکو مشرانو په زیار له هر راز ناوړو پیښو څخه ژغورل شوی یو او د دنیا آرامی او سعادت له لوی څښتن څخه غواړو .

ښاغلی یار محمد خان «نظامي»

وروسته تردې چه دغه لوی نعمت ته د شکر او قدر په ستر که گورو او دغه ستره ښکمر غی د هر راز ستایلو وړ بولو ، اوس د کمال همه مهم و قایح چه په رسمی احرا آتو کښې نه راځي دخپل تاریخ په ترتیب ښاغلو او ستونکو ته ښیو او بیا له لوی خدای څخه دخپل گران او ښکلی هواد هر راز سعادت او هر ډول مادی او معنوی ترقیات غواړو چه په راتلو نکو کړلو کښې هم دخپلو پو هو مشرانو او واکوالانو په زیار او کواښښ په هره خوا کښې ښکاره پر مخ تګ و کورو .

شاهانه او زه تو جه د مملکت

زرغون تیا اوسمور تیا ته

زمونږ خواخوږی او ملت پرور ټولواک الم توکل علی الله علیه حضرت محمد ظاهر شاه ، لکه چه د ټولوملی او مملکتی شتون او ترقيو سره علاقه او د زړه مینه لری ، دخپل هواد زرغو نېدو اوسمور بدو ته هم مخصوصه توجه لری او پر سپره په دې چه هر کال په دې مناسبت رسمی مقاماتو ته او امر صادروي ، خپل وفادار ملت ته هم ارشادات او توصیه کوی ، او د دې توصیې او شاهانه ارشاداتو په اثر زمونږ مملکت ورځ په ورځ سمسور او زرغون لیدل کېږی او د مملکت په ټولو نقاطو کې دز میندارانو له خوا نیالګی اېښودل کېږی ، سږ کال لکه تیر کلونه د کال په لمړۍ ورځ د همایونی علیه حضرت له خوا ټولونایب الحکومګیو او اعلی حکومتونو اولویو حکومتو ته د اھالیو په عنوان متحد المال فرمانونه صادر شوه چه په هغو کې ټی د نیالګیو کېښولو په شاوخوا کې خپل وفادار ملت ته تاکید او توصیه فرمایلی وه ، او لکه چه معلومه شویده سږ کال هم دېر نیالګی په مرکز او نورو ولایاتو کې د اھالیو له خوا اېښودل شویدی .

د تنګي غارو د سړک د کارونو

لیدل

د جوزا په اوله ورځ ، ج ، ع ، ج ، اشرف والا حضرت سردار محمد هاشم خان صدراعظم او ع ، ج والا حضرت د معارف وزیر او د صدارت عظمی لمری معاون او د فواید عامی وزیر چه د صدراعظم صاحب په معیت کې و ، د تنګي غارو د جدید سړک د کارو دلید او د پاره تشریف وړی و ، او د سړک کارونه او د مایې پر ټولنې وکتل .

د سړک د عمومي مدیر او د فواید عامی د سرمهندس له خوا لځنی لازمه تشریحات د ممد وحی والا حضرت په حضور کې عرض کیدل ، او والا حضرت صدر اعظم وروسته د کارونو او اجراآت د کتنو څخه خپل رضایت او خوښی اظهار فرمایله ، او په همدغه ورځ دخپلو ملګرو سره په څیر بیرته کابل ته راځی .

د همایونی علیه حضرت په حضور

د ملی شورا دو کیلانو مشرف کیدل

د شنبې په ورځ د جوزا په ۳ تاریخ په یوولس نیمو بجو د ملی شورا وکیلان دخپلې دورې

د ختمېدو په مناسبت د هایدونی اعلیٰ حضرت به حضور مشرف شول ، او ج ، ع ، ج ، ا ، ا نښان والا حضرت صدر اعظم صاحب هم حضور درلود .

د هایدونی اعلیٰ حضرت په حضور کېنې دوی د ملت دو کيلانو په حيث خپل تاوده احساسات ښکاره کړه ، او د خپلو معروضاتو په ضمن کېنې ټي د حکومت د اورو څخه او د هغه سیاست په نسبت چه د ملت له خوا تعین شوی او د حکومت له طرفه عاقلانه تطبیق کېنې ، د خوښ بینۍ اظهار وکړ او د شاهانه ذات سعادت او د افغانستان ترقی او اوږد تیاڼي د پاک خدای څخه وغوښتله .
ورو سته د دودۍ سرفولو څخه ټي دا اعلیٰ حضرت له حضوره رخصتۍ حاصله کړه او د هایدونی له حضوره د دوی د دورې د ختمېدو په مناسبت یو یو د عزت نښان هریوه ته ورکړ شو .

﴿﴾ ﴿﴾ ﴿﴾

د استقلال د ۲۵ کال

افتتاحی مراسم

د جوزا په (۶) تاریخ د افغانستان د استقلال په مناسبت د دلکش پهمانی کېنې دا اعلیٰ حضرت معظم هایدونی په حضور ټول وزیران او داعیانو او دشورا د مجلسو نمایندگان ، ملکي او عسکري مامورین او منصب لرونکي او د ګور د دیارو اتیک هیئت مشرف شوی او خپل تبریکات ټي د شاهانه ذات و حضور ته وړاندې کړل ، او لکه چه معموله ده د مقرر پر وګرام سره سم دا افتتاحی مراسم ختم شول .

دغه ډول په نورو ولایاتو کېنې هم د دې ټیکه رغی ورلخی په مناسبت د ملکي او عسکري مامورینو او منصب لرونکو په شمولیت مجلسونه منعقد شوي او افتتاحی مراسم ټي پر لځای شول .

﴿﴾ ﴿﴾ ﴿﴾

د ملی شورا د پنځمې دورې افتتاح

د پنځشنبې په ورځ د اسدیه پنځمه وروسته تر مارز پېښه په شاهي سلام خانه کېنې د افغانستان د ملی شورا د پنځمې دورې د افتتاح په مناسبت یو لوی مجلس منعقد شو ، په دې مجلس کېنې وکیلانو او د کابینې هیئت او نورو معجزو ملکي مامورینو تر مدیرانو پوري او عسکري منسبدارانو تر غنم مشرانو پوري شمولیت درلود . پر ټاکلې وخت ټي هایدونی اعلیٰ حضرت د ملی شورا پنځمه دوره پخپله مهمه وینا افتتاح و فرمایله .

دوالا حضرت اشرف صدر اعظم په حضور

د ملی شورا د وکیلانو تشرف

داسه په (۸) ورځ په یوولسو بجو د پنځمې د ورې نوي وکیلان چه د ملت له خوا مرکزي راغلي و د صدارت عظمي په قصر کښي دوالا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب په حضور او ملاقات مشرف شول ، په دې ملاقات کښي والا حضرت د صدارت عظمي معاون اود شور اړيس هم حضور درلود ، والا حضرت اشرف صدر اعظم صاحب د مملکت د اقتصادي او ضاعو په باب کښي ډېری اوډی بيانې وفرمايلي ، وکیلانو هم هر يوه پخپل وار د حکومت دنيو احساساتو او توجه څخه تشکر وکړ او د ملت او حکومت د يووالي په باب کښي ټي ويناگانې وکړې ، دا مجلس په يوه بجو وروسته د هودی- صرفولو څخه خاتمه ومونده .

د حبيبيې د لېسې د څلويښتم کال

جشن

داسه په ۱۲ تاريخ د مازديک پر (۵) بجو د حبيبيې د لېسې د (۴۰) کال جشن په مناسبت د نوموړی لېسې د مدیریت له خوا ، د لېسې په عمارت کښي خورا مجلل ترتيبات نيولي شوي او په مخصوص مراسمو سره د دې جشن افتتاح وشوه ، چه والا حضرت اشرف صدر اعظم ، والا حضرت غازي وزير حريه ، والا حضرت وزير معارف ، والا حضرت د مرکز د قواو قوماندان ، وزيرانو او اوډو منصبدارانو ، د حبيبيې د لېسې د مخنيو فارغانو ، د معارف دوزارت او د مطبوعاتو د مستقل رياست اراکينو او پخپله د لېسې زده کوونکو چه د ټولو تعداد (۳) زرو نفروته رسېده شرکت کړی و .

مجلس د ع ، ج ، غلي محمد خان د خارجه و وزير په ويناچه د نو مودی لېسې له پخوانيو فارغانو د تحصيلانو څخه دی او د دې مجلس رئيس ټاکل شوی و افتتاح شو .
د افتتاح په ويناڅخه وروسته مقرر پروگرام چه په هغه کښي د معلمينو او متعلمينو له خوا لودلو خطابي ، مضامين او تراني دارکستره ولوستلې شوې ، غملي کړ شواو د دې مراسمو په آخر کښي والا حضرت اشرف صدر اعظم د معارف اولادته يوه غوره وينا ايراد کړه او په هغې کښي ټي لمړي د حبيبيې د لېسې د څلويښتم کال د سالگرې په تقريب خپله زياته خوښي څرگنده کړه او دوی ته ټي په نېوي احاديثو او غوره دلايلو سره د علم او اخلاقو د ضرورت او اهميت په باب کښي د گټورک ارشادات او نصايح وفرمايل .

غازی والا حضرت وزیر حربیہ ، اووالا حضرت
دقوای مر کٹر قوماندان ، اورغیس ار کینان حربیہ
عمومہ درسم گذشت پوخت کنی دا عید حضرت پے شاہ
خیزر کنی .

اعید حضرت زمر نیر محبوب یاد شاہ داد استقلان گھوٹکی
اعید حضرت محمد قادر شاہ شہید دھڑا خوا تہ
د تعضیہ اولام رسم پے لہای کوی .

مہ یونی اعید حضرت د س پے سہری شاہ
عید کنی کوری اود عید کرو سلام قبلی .

مکسر پے اوپنی سہارہ تو ک درسم گذشت پوخت کنی د سہری کور د مہ .

د صحرایی توپو او ماشیندار و دفاع هوا توپونو یوه بطریه درسم گذشت په وخت کې .

هنگام اود نیوب حربه ها کی تیم د مسابقې په وخت کې سره یوځای .

دا توپ د استاد سیمان او استا ابراهیم له خوا په هرات کې د امیر شهنواز خان په امر (د هرات د محاصری وخت کې د امیر دوست محمد خان له خوا) جوړ شوی دی .
شهنواز خان د امیر دوست خان وراره دی او دغه توپ اوس هم د هرات په موزه کې شته .

وروسته ئې د حکومت د ښوونظرياتو په باب کښې چه د معارف خپرولونه ئې لری حاضرینو ته اطمینان ورکړ اود معارف زلمیانو ته ئې په دې خصوص کښې چه دوی خپل پښتنی زدوړ توب اوشاغلوتوب د علم او پوهې سره ملگری کړی او خپل ژوند د هوا او هوس بازیچه ونه کړی و چه د نافع عضو په عوض کښې به مضر عضو بخښی جوړشی ، د پلار گلوۍ مفیدی ویناوای ایراد کړی ، بیانودلبسې دمدیر له خوا ددې سالگرې مخصوص مدالونه او یوه یوه ښکلی رساله چه په دغه تقریب ئې نشر کړې وه حاضرینو ته وویشل او داجشن مراسم تر درو ورځو پوری د ډول ډول عرفانی نمایشاتو په ضمن کښې ختم شول

د خپلواکۍ د ۲۵ کال

جشن

سږ کال هم د تېرو کلونو په ډول د ښښلی په لمړیو ورځو د خپلواکۍ د (۲۵) کال د جشن دپاره ښه ترتیبات نیول شوي وه ، د جشن ټوله منطقه په ډول ډول او هر راز تزئیناتو ښکلی شوې اود دې ملی اختر په مراسمو کښې د حضوری چمن شاوخوا خورا ډېرو اهالیو شولیت کړی و . دې اجتماع او تظاهراتو ثابته چه ددې پاکې خاوری اوسیدونکی دخپل استقلال او خپلواکۍ سره خومره ډېره مینه او علاقه لری .

لکه چه مقرر شوې وه د ښښلی په لمړۍ ورځ د سهار پر (۷) بجو ټول ملکي او عسکری مامورین اومنصبدار اود شورا اود مجلس اعیان اعضا اونور مشران دخپل گران استقلال د (۲۵) کال د جشن دافتاحیه وینادار ویداو دپاره چه دا علیحضرت معظم همایونی له خوا ایراد کیدله په سلامخانه کښې راټول شوي و ، او پر (اوه نیمو) بجو همایونی اعلی حضرت تشریف راوړ اود (۲۵) کال د جشن ئې په یوه لوړه وینا افتتاح کړ ، او ټولو وگړو دخپل گران او زلمی ټولو اک وینا چه درادبو په ذریعه براد کاست کیدله په خوراشوق اومینه وارویدله .

وروسته تر دې شاهانه ذات د ټولو حاضرینو سره حضوری چمن ته د عسکر د تیریدو د کتلو دپاره تشریف ویوړد او ټول عسکر په خورا انتظام تېر شوه ، اود عسکر د تیریدلو منظره دخوښۍ اومسرت ویده وه ، لنډه دا چه تر (۶) ورځو پوری سم د ټاکلی پروگرام سره ډول ډول اوبی او نمایشونه وشوه اود ملی اختر په ډېره خوښۍ اومسرت پای ته ورسیده .

دوالا حضرت صدر اعظم په حضور تشریف

د ښښلی په (۲۵) تاریخ وروسته تر (۱۲) بجو د دارالعلوم فارغ التحصیلان دخپل رئیس اوخوا تنو علماء اوفضلاؤ سره دوالا حضرت اشرف صدر اعظم په حضور مشرف شوه او هر کله چه والا حضرت

د علماء اوفضلاؤ سره مخصوصاً توجه اود پر مهري باني اري ددوی سره ئې په ډېر لطف اوشفت سره کتنه وکړه دې مجلس دماز ديگر تر څلورو بجو پوري دوام وکړ، او والا حضرت ددوی له فارغ التمهيلي او کاميابي څخه ډېره خوښي څرگنده کړه اوښل نيك احساسات ئې ددوی دامثالو دزياتېدلو اود ديني علماؤ دډيريدو او نيار اظهار کړه .

دوالا حضرت وزير معارف دصدارت

عظمي معاون عزيمت

غ ، ج ، والا حضرت سردار محمد نعيم خان د معارف وزير اود دصدارت عظمي معاون دميزان په (۲۰) تاريخ د سهار پر (۷) بجو دولاياتو د نوري اود هندو د پرمخ تګ د معاينې په غرض دخوتنو ملګرو سره له کابل څخه حرکت وفرمايه او د قطن ، مزار شريف ، مېني ، هرات ، او قندهار له لاري بيرته په خير کابل ته راغلل ، اود دغو لجاړيو په ټولو نقاطو کښې ئې د اها ليو او ما مورينو له يادو په خورا مينه پذيرائي او هر کلي وشو او والا حضرت د ټولو اها ليو او ما مورينو سره ډېره مهرباني اوشفت وفرمايه او په هر حصه کښې ئې دمطابغاتو او معارف دواړو ، مکتبونه ، آثار عتيقه ، مزارات کلي اود علم او ادب خاوندانو اود سپين زيرو اونورو معزينو سره ئې په ډېر لطف او مهرباني ملاقاتونه وکړه .

داعلي حضرت المتوکل علی الله

د ميلاد (۳۰) کال

دميزان په (۲۲) تاريخ داعلي حضرت المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه دگران ټولواک دزو کړې سالګر وه چه دتېرو کليو په شان بغوا ترماز پېښه دلسو بجو څخه تر دوو بجو پوري د کور د بيلو ماتېک هيئت او دماز پېښه وروسته ددو بجو څخه تر درې نيمو بجو پوري لښکري او کشوري عالي رتبه امورين د کتاب د نمضا کولو اود داعلي حضرت همايوني د تولد ورځې د تبریک دپاره د داکشاماني ته ورغلي وو .

دوطن د نجات ورځ

دميزان (۲۳) تاريخ چه دوطن د نجات ورځ ده اوله مه وورځو څخه گڼل کيږي په دې نېکمرغه ورځ دافغانستان ملت دخيستن تعالي په مرسته اود تنگيالي اعلي حضرت سعيد شېبه دمدنادر شاه (رح)

د تورې او تېر په برکت او دهنه د فدا کارو ورونو په قوی متو دا انقلاب څخه (نجات) وموند، او پخپل نوی ژوند یې شروع وکړه. تردغې ورځې وروسته (۱۴) کاله کيږي چه د املت په اتحاد، اتفاق او امنیت سره د ترقۍ پر لور روان دی او خپل په خیر او شریفه یو هیږی له دی کبله د افغانستان قدر پېژندونکی ملت د دغې ورځې او د مملکت د صالحو زامنو د هغو خدمتونو په یاد کار چه هېڅکله به یې دا ملت هر نیکې په دې بختوره ورځ جشن کوی او ټول رسمی او ملي دواړ تری او ټول ملت د شهید اعلی حضرت پر روح دعا کانی لېږي، او دا ورځ په ډېر شکر گذاری تیروی .

سږ کال هم لکه نور تیرشوی کلونه په (۲۳) د میزان ټول رسمی او ملي دواړ تعطیل وو او په ډېر صمیمیت او احترام خلقو خپل خالصانه ادعیات د افغانستان د نجات ور کونکی روح ته تقدیمول او دخپل لعلی پاچا الملوکل علی الله محمد ظاهر شاه د بختور سیوری لاندې یې دخپل مملکت د پاره د پاک خدای څخه دائمی سعادت او آرامۍ غوښتله .

د شهید اعلی حضرت پر مزار د گلو

د کیدو اېښودل

د طب فا کولته چه د علم او معارف روزونکی اعلی حضرت محمد نادر شاه شهید له مهمو تاسیساتو څخه ده او د عقرب په اوله ورځ یې یوولسم کال نوی شوی و په دغه مناسبت ددی فا کولتی او د طبی او دواجوړولو د ښوونځیو شاگردان او تعلیمی او اداری هیئتونه د فقید اعلی حضرت (رح) مزار ته ورغلل او د خالصانه دعا او فاتحې ویلو په ضمن کښې د گلانو امیلونه دهنه سعید شهید پر مقبره کښیښوده او دخپلو احساساتو او قدریښ ندلو مراتب یې څرگند کړل .

❦ ❦ ❦

همدغه شان د عقرب په (۱۶) ورځ چه د افغانستان ملت ته یوه ترخه اونا گواره ورځ ده لکه چه په دی ورځ د ملت معنوی پلار او مهربان ټولواک غازی اعلی حضرت شهید هغه ذات وچه دې ملت ته یې د علم پلوشی راوړی او د دې مملکت هغه تیاره ورځ یې روښانه کړه .

د افغانستان ملت عموماً او د معارف علاقه مندان خصوصاً هېڅکله دخپل لوړ فائد خدمتونه نشي هېرولای په همدغه مناسبت د عقرب په (۱۶) تاریخ د ښوونځیو ټول شاگردان او تعلیمی او اداری هیئتونه د اعلی حضرت شهید مزار ته ولاړل او پس د قرآن کریم د څو آیتو تلاوت څخه یې خالصانه دعا کانی دهنه مرحوم په باره کښې کړی او د گلانو کېدی- یې دده پر مزار کښیښودلی .

❦ ❦ ❦

د عقرب په (۲۰) تاریخ والا حضرت دمر کړی قوا او د حری پوهنتون قوماندان او د پوهنتون طلاب او اداری هیئت دبا لاهصار د تاریخی تیز و لخی ته ورغلل او والا حضرت دمر کړی قوا قوماندان یوه موجزه خطابه ایراد کړه ، او د زده کوونکو له طرفه هم یوه شا گردڅه وویل

متعافاً تول زده کوونکي داغلي حضرت شهيد مزار ته ورغلل پس له تعظيم او احتراماتو ټي دعا گانې وکړې او د گلرو امل ټي ددې فقيد شهيد سميد پر مرقده کېښود .

عزیمت سمت جنوبی تہ

ع ۱۰ ج ۱۰ ، انشان والا حضرت سردار شاه محمود خان سپه سالار اود حریبی وزیر د عقرب
 په (۱۱) تاریخ د خوست د عسکری فاشلی د معاینې د باره عزیمت وکړ او پر (۳) بجو گر دېز ته
 ورسېده ، په گردېز کښې یې د ملکې او عسکری مامورینو او پېروا غوره او د معارف د صلاحو
 له خوا په خور احرار او کر مجبوشی استقبال وشو ، او د الاحضرت غازي په خور الطاف او هر بانی
 د حاضرینو څخه د حال ، احوال پوښتنه کوله او د دوی د بهر راغلي د صمیمی زغو و جواب یې
 په ډېر شفقت ور کاوه .

ممدارنگه په خوست ښکېني ډېر مشران او سپين ږيري چه له لېري او نژدې لځايو څخه دوالا حضرت غازي وزير حربه په ښارونو مشرف کېدل د گيلان ملا صاحب دمشرانو او سپين ږيرو د احساساتو نمايندگي کوله او غازي والا حضرت ته ټي هر کلي وايه او وروسته تردې ټي د حکومت لومړنيو او مهمو اقداماتو څخه تشکرو کړي والا حضرت هم د ملا صاحب تر مېنو طو بياناتو وروسته دو طان د حقوقو د افرادو د وطنپو او د وطن د زامنو د مسئوليت په باب کښي مفيد اولنه بيانات ايراد کړه او ددوی له احساساتو څخه ټي خوشحالي ښکاره کړه .

اويس د څو ورځو تېرولو او د جنوبی دولايت د عسکري او عرفاني چارو د کښني څخه ټي د عترب په (۲۵) ورځ د ماښام په مېښنيو وېجو کابل ته تشریف راوړه .

اعلیٰ حضرت ہمایونی پدھر بی

پوهنتون کښې

دجدي به (۳) ورخ به (۱۰ بجو او ۳۰ دقیقو) ترماز پېښه پخوا ملو کبانۀ ذات دحری
پو هنتون قوماندانی ته تشریف وړی اود والاستر سردار محمد داؤدخان له خوا ښی توشیحات

عرض کېدل ، او همایونی اعلیحضرت اداری اوتدریسی اومور وکتل اویه یوه بجه او ۳۰ دقیقې ئې مراجعت وفرمایه .

دبی وزلویه باره کښې شاهانه

مراحم

دنور وکلو په شان زمونږ زلمی او محبوب پاچا التوکل علی الله اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د شاهانه وزارت دربار په توسط د کابل د بلدیې ریاست ته کافي روپی ددې دپاره ولیږلی چه په فقراء او مستحقینو ئې ویشی .

دمیلاد النبی «ص» په احترام

دریبع الاول په ۱۲ تاریخ د میلاد النبی (ص) په مناسبت په مرکز اولایاتو کښې همومی تعطیل و . په دغه ورځ دسپار په ۹ نیمو بجو دسلامغانی په قصر کښې یولوی مجلس ددی نیکمرغي ورځ په مناسبت دتیر وکلو نو غونډی منعقد شو ، چه محترم وعلماؤ او عالی رتبه عسکری او مليکي مامورینو په کښې شمولیت درلود . په ټاکلې وخت ج.ع.ج.ه. انشان والا حضرت اشرف سردار محمد هاشم خان صدراعظم هم ددې متبرک مجلس د شرکت دپاره تشریف را وړی و امری فضیلت مآب مولوی یار محمد خان چه دمر کرد علماؤ شخصدی ، دا بختور مجلس وروسته تردعا اودروده دیو شراحادیشو شریفو په لوستاو افتتاح کړ اوددې مبارکې ورځې په اهمیت اودیاک رسول (ص) داود مقام اوشخصیت په شاوخوا کښې ئې یوه داچسپه وینا وکړه . له دېته وروسته جناب قاری محمد عمر خان دقرآن کریم شواتونه ولوستل . په خاتمه کښې دهمایونی اعلیحضرت اودافغانستان دسعادت او آرامی دپاره دعا کسانو وشړی اومجلس په لس نیمو بجو خاتمه ومونده .

یو ادبی ضایعه

وفیات:

جناب قاری عبدالله خان «ملک الشعراء» د مطبوعاتو د مستقل ریاست مشاور چه ددی مملکت له معمر و شعراؤ څخه و د نور په (۵) ورځ پر (۱۱) بجو او (۱۵) د قیو د مرمن مرض په سبب چه له څو میاشتو راودی خواته وریش شوی د (۷۵) کالو په عمر وفات شو «انا لله وانا الیه راجعون» د جناب «قاری» فقدان د وطن په مطبوعاتو او عرفانی نړی کښې دیوې وېرجنې ضایعې په توگه تلقی شو لځکه چه جناب «قاری» د افغانستان د معارف یو پخوانی خدمتگزار او (۴۰) کاله ئې په دې لاره کښې ډېر زیار ایستلی و نودده د تدفین مراسم په ښه ډول ادا شوه.

وېرجن وفات

غ. محمد آصف خان کشف اوب سید کریم خان بیلوټ چه د (۴) شنبی په ورځ (۱۶) د عقرب ئې د هو بازی مشق کاوه متاسفانه د دوی طیارې سقوط و کړ او دې دوو ناکامو زلمیانو د طیارې د سقوط په اثر د لوی څښتن و رحمت ته خپل لځانونه و سپارل «انا لله و انا الیه راجعون» د طیارې د قوماندانې له خواددوی د تکفین او تجهیز ترتیبات په رسمی ډول سره و نیول شوه. ج. ع. ج. ۱۰۱، نشان والا حضرت صدراعظم اولو د منصبه اړان او د طیارې د قوماندانې مامورین او علما او ددې فقیدو زلمو خپلوان سره دیوې تشریفاتی عسکری ټولی راغونډ شوی و او دادواړه زلمیان د هوا بازانو په هدیره کښې خاورو ته و سپارل شوه او زموږ د مهر بانه حکومت له خوا دفاتحې د مراسمو دا اجرا کولو دپاره مکفی پیسې ددوی ورثو ته اعطا شوی.

مونږ هم په خپل نوبت ددی ناکامو زلمیانو چه د عسکری مقدسې وظیفې په لاره کښې ئې خپل لځانونه پایملی دی بخښنه او ددوی دنورو خپلوانو او پاته شوو کسانو دپاره د زړه صبر او تسلیمت غواړو.

د دنیا واقعات

په ۱۳۲۲ کښې

لیکونکی ښاغلی «رښتیا»

په دې کمال کښې هم د دنیا دخون ریزی- لمن لنډه نشوه بلکه د جگړې میدانونو لا زیات پراخوالی وموند ، نوره به هم په جگړه اخته شول ، ډېر ښارونه او ودانۍ خرابې شوی . مشگر بیا هم د جنگ فېسله تر څو ورې معلومه شوی نه دی او نه هم څوک ویلای شی چه دا جگړه به کله تمامه شی او فتح به یې څوک وی ؟

په دې مینځ کښې لنډه خوشحالی چه لارو هغه داده چه زمونږ هواد د دې وین جنی جگړې څخه خلاص دی او که څه هم د دنیا د جنگ موانع او مشکلات زمونږ وکړو باندې څه نه څه تاثیر اچوی بیا هم د غومره وېلای شو چه کم از کم د دنیا په یوه گوښه کښې یو مملکت او یو ملت د جنگ د فحاشو څخه فارغ دی .

په عین زمان کښې د لوی خپتن څخه داغواړو چه دا قتل او قتل چه د پنځو کالو راهیسې گڼې د دنیا میدان په یوه خوښه صحنه بدله کړی ده په خپل خدايي قوت او قدرت سره ژر تر ژره خاتمه ورکړی چه د ملتو په مینځ کښې بیا د ورور والی احساسات قائم شی

ښاغلی سید قاسم خان «رښتیا»

د دنیا جگړه

ددې د باره چه زمونږ اوسنۍ په آسانۍ سره د دنیا واقعات تعقیب کړی ، بهتره ده چه د جگړې میدانونه جلا جلا په نظر کښې ونیسو او د هر یوه مهم واقعات په ترتیب سره بیان کړو نور ځکه مودنۍ- د جگړو میدانونه په څلورو برخو سره تقسیم کړه چه په لاندینی ترتیب سره دی :

۱- دمديتراني دحوزې ميدانونه .

۲- د اروپا دغرب محاذ .

۳- د اروپا دشرق محاذ .

۴- دشرق افصی محاذونه .

لمړنی محاذ د ۱۲۲۲ کال په سرکښې خورا دپراهميت پيدا کړی ؤ نوڅکه ددغه محاذ واقعات لمړی څرگندوو . په تيره سالنامه کښې موويلی وو چه د ۱۳۲۱ په آخر کښې دمتحدينو قوا په شمالی افريقا کښې کښته شوه اودمراکش او الجزيرې ترنيولو وروسته ئې په تونس هم حمله وکړه اودلته دالمان دنوو قواؤ سره چه په تونس کښې کښته شوی و په جگړه بوخت شوه او دبلې خوا دانگرېز اتم لبر اردو دمصر په العلمين کښې دمجوريانو په مقابل کښې په حمله پيل وکړ اودوی دمصره څخه وتلی دليبيا ټوله خاوره ئې ونيوله چه د کال په پای کښې دالمان قوا دليبيا څخه هم خارج شوه اودهغی خوا ئې هم په تونس کښې عقب نشینی وکړه .

دحمل په مياشت کښې ديوې خوا دمجور دواړه قوا په تونس کښې سره يوځای شول او دبلې خوا دمتحدينو دواړه قوا چه دهغوی تعقيب ئې کړاوه دتونس په جنوب شرقی برخه کښې يو دبل سره مخامخ شول . په دې صورت کښې دتونس په شمال شرقی برخه کښې دمحور قوا دمتحدينو دقواؤ دمحاصری په حلقه کښې راغلل بياهم ددوی مقاومت شديد اوپرهرې غونډۍ باندې ئې خوورځی کښکه مقابله کوله مخصوصا هغه جنگونه چه دتونس په جنوب کښې د (مرات) په استحکاماتو کښې وشو (د حمل ۳) او همدارنگه هغې جگړې چه دتونس په شمال کښې د (جسر الفاس) په منطقه کښې صورت وموند (حمل) دتعريف وړدی . بياهم دمجور قوا دمتحدينو دقواؤ په مقابله کښې په تعداد سره لنډواو دهغوی مواصلات هم دمتحدينو دمواصلاتو په مقابل کښې مشکل و نوڅکه د دوی مقاومت روځ په روځ لنډېدم ورو ورو دتونس مخکې ددوی دلاسه ووتلی - په پای کښې دثور په اوائلو کښې دمجوريانو په لاس کښې دتونس اودبیزرتا بندرونه اود (بون) جزيره نما پاته شوه . دلته هم دمجور قواؤ کښک مقاومت ښکاره کړ اوپس له هغه څخه چه دتونس اوبیزرتا بندرونو سقوط وکړ په تخليه ئې پيل وکړ اوبافي پاته قواو دثور په (۲۲) محاذونه متحدينوته وسپارل . په دې ضمن کښې (۱۷۵) زره کسه المانی او ایتالوی بندیان شول چه په هغوی کښې المانی جنرال (آرنيم) او ایتالوی مارشال (ميسي) هم شامل و په دې صورت کښې دشمالی افريقا جنگونو پس له څلو رو کالو خاتمه ومونده اوتوله افريقا متحدينوته تسليم شوه .

اښک دمديتراڼي دحوزې جنگونو دوام وکړ او دمتحدينو قواؤ په شمالی افريقا کښې پس له څو ورځو چه ددوی تربيات برابر شوه په هغو ایتالوی جزائر وچه دشمالی افريقا او دايتاليا داصلی

خاوري ترهڼځ پراته ویرغل وکړ . (پانتالاريا) د جوزا په (۲۰) او (لامپدوسا) د جوزا په (۲۳) ونيول شوه او د سرطان په (۱۷) د متحدينو معظم قوا د سسلي د جزيرې په جنوبی او غربي برخو کې په خوځایونو کې کيښه شول دلته هم د محوړ مقاومت لږو ځکه چې د ايتاليا د سواحلو استحکامات خورا ناوخته شروع شوي و . د متحدينو د قواؤ په مقابل کې يې صرف المانيانو کملک مقاومت کاوه . ليکن د دوی تعداد هم لږو - بيا هم دوی د سسلي په شرق کې د (کنانيا) د بندر پر سر او د سسلي په مرکزي برخه کې په دمه اتشاه کو هستان ياديزی او په پای کې يې په شمال شرقی برخه کې د (مسينا) د بندر پر شاوخوا کې خورا سخت جنگونه وکړه . په دې ضمن کې په ايتاليا کې د (موسليني) د عزل اود (بادوليو) دروی کار کېدلو واقعات پېښ شوه چې هغو هم د سسلي د جنگ په ختمېدو کې ډېر تاثیر و اچاوه او د ايتالوی د عسکرو زړونه مات شول . دارنگه د سسلي د جنگونو د اسدي په (۲۵) خاتمه ومونده او د المان باقیمانده عسکر د مسينا د تنګي څخه ځان ونه و ايتاليا ته ورسول .

د سسلي په جنگو کې د متحدينو فضائی قوې هم ډېر فوټ و موند او په جګړو کې يې خورا زیات تاثیر درلود ، د سسلي د جنگو د خاتمې څخه وروسته په (۱۰) د سنېلي د متحدينو قوا د ايتاليا په جنوب د کالابريا په ولايت کې هم پراخه شول او دلته هم جنگونه خورا ستړي ځکه چې ايتاليانو د جنگ ته ميل نه درلود او د المانيانو شمير لږ و بس له هغه څخه چې د متحدينو قواؤ د (ريجيو) اود (تارنتو) بندرونه ونيول (د سنېلي په ۱۳) د ايتاليا مصالحه پېښه شوه . د (سنېلي په ۱۵) او ايتالوی عسکر اسلاميه کېښوده او المانيان هم مجبور شول چې عقب نشینی وکړي . د متحدينو قواچې په دوو اردوگانو د اتم لمېر او د پنځم لمېر په نامه سره تفریق شوی و او په امری-اردو کې انګریز او او په دوهمه کې امریکائيانو اکثریت درلود ، د ايتاليا د جنوب څخه يې د شمال خواته په وړاندې تګ شروع وکړه . اتم لمېر او د دوو د شرقی ساحل په اوږدوالی په پرمخ تګ پیل وکړ او د افوځ د دې دپاره چې د المانيانو مقاومت د ايتاليا په جنوب کې ژر تر ژره مات کړي فيصله وکړه چې خپل مجاذير (نابل) پورې پرمخ یوسي نو ځکه د سنېلي په (۱۷) د پنځم لمېر فوج خودستی د سالرنو په بندر کې کيښه شوی او د المانيانو سره يې جنگ شروع کړ . اگر که په اول کې دوی و ضعیت بحرانی و او تلفات يې هم ډېر وړکړي و منګر اتم لمېر فوځ په ډېر ګرندی توګ سره خپل لځان و دوی ته ورساوه او المانيان مجبور شول چې خپل موقعیتونه پرېږدي او تر (نابل) پورې عقب نشینی وکړي دارنگه جنوبی ايتاليا د متحدينو لاس ته راغله او د نابل بندر هم د ميزان په (۷) سقوط وکړ . د بلی خواد متحدينو قواؤ د (ساردينيا) جزيره بې له جنگه ونيوه او د کورس په جزيره يې چې امری دفرانس د مقبوضاتو څخه وه او هغه وخت چې د متحدينو قوا په شمالی افريقا کې کيښه شوی و د ايتاليا دخوا نیول شوی وه د ميزان په اولو ورځو کې

حمله وکړه او په ۱۲ د دغه میاشت ټپي هغه جزیره هم د فرانسویانو په مرسته و نیوله لیکن
 د (دودیکانیز) جزیره چه د ایتالوی مستملکاتو شخړه اود تر کښې د ساحل په نزدی واقع وه
 او لاسی د انگریزانو دخوا واخستل شوه وروسته دمیزان اود عقرب په میاشت کښې
 د جرنیالانو دخوا پراته و نیول شوه وروسته نردی د المان مقاومت په ایتالیا کښې خورا
 کثبات شو مارشال (کسیرینک) د المان قوماندان خپلو قواوته د (اپناتن) په غبره کښې
 اود (کباریلانو) او (سانیکرو) د سیندو په شاوخوا کښې په ښه صورت موقع ورکړه اوشدید
 جنگونه شروع شوه (عقرب) د بلی خوا ژمی هم نردی شو او په اکثر و برخو خصوصاً د اتم
 لږ اړدو په منطقه ټپي جکړه معطله شوه . د فوس په میاشت کښې د متحدینو پنځم لږ قوا
 د کنا ټینو وپراته چه د (گوستاف) د استخباراتو په خط پروت دی ورسیده اودله شدید جنگونه
 پېښ شول . د متحدینو ډېر کوشنیو نوکره چه هغه خط مات کړی اود کاسینو کوهستانی
 ښار ونیسی لیکن د المانیانو مقاومت کثک و او په درې میاشتو کښې هم ددی ښار په کوڅو کښې
 جنگ فیصله نه شو . په دی ضمن کښې د متحدینو قوماندانی فیصله وکړه چه بیا لکه چه په (سالرنو)
 کښې ټپي کړی و خپل محاذ پورته یوسی اودروم جنوب ته لمان ورسوی او په عین زمان کښې
 د کوهستانی منځنۍ څخه لمان خلاص کړی په دی مقصد کښې د پنځم اړدو فوځونه د (ناو)
 په (دوم) دروم په ۲۵ میای کښې د (انسو) په منطقه کښې پیاده شوه اوڅو ورځی دجدي مقاومت
 سره مخامخ شوه لیکن وروسته چه مارشال (کسیرینک) خپل قوا په دی منطقه کښې په کار واچول
 وضعیت تبدیل و ونه او د متحدینو پیشرفت دروم وخوا ته معطل او بالمقابل دوی دخو خوا
 دموجودخوا معاصر شول او کهچېری د متحدینو فضائی قوېت نواي نور اوسه پوری به داعسکر
 تلف شوی وای . بیا هم ددی کال تر آخره پوری داعسکر ملته دمخامسری په حالت باقی پاته شو
 او نور څه فعالیت ددوی دلاسه ونه شو مشکر بیانی هم د المان دزیاتې قوی په مقابل کښې
 ښه مقاومت ښکاره کړ او د المان مکررو حملو ته ټپي په شدت سره جواب ورکړ . د نوی کال
 ۱۹۲۳ په سر کښې بیا هم د ایتالیا دمخادو وضعیت همغسې و لکه چه په تیر ژمی کښې و . یعنی
 دواړو خواؤ په ډېری سختی پوږېل باندی حملې کولی لیکن بیا هم قطعی کامیابی یوی خواته
 نه و . د شمالی محاذ (دانسو په جبهه کښې) متحدینو په یوه محدوده رقبه کښې دفاعی وضعیت
 درلود او په اساسی جبهه کښې چه د (کاسینو) دمخاد په نامه سره یادېږی المانیان
 په دفاعی حالت کښې و او متحدینو د (کاسینو) پر ښار باندی مکررې حملې کولې . نظامی
 مېسرین وائی څه هم متحدین خورا ډېر قوا په ایتالیا کښې جمع کوی (د متحدینو
 قواوی د ۱۹۲۲ په پای کښې په ټوله ایتالیا کښې ۲۰۰ فرقی او د مجور ۲۵ فرقی تعین
 شوی و) بیا هم ددوی پیشرفت په ایتالیا کښې خورا بېلې دی لکه چه المان په جدیت سره

دمتحدینو قوماندانان داروپا په محاذو کېږي

جنرال مونت گمري د متحدینو
د قواو قوماندان د فرانسې
په محاذ کېږي

جنرال آیزن هاور د متحدینو د قواو
عمومي قوماندان داروپا په غربي
محاذ کېږي

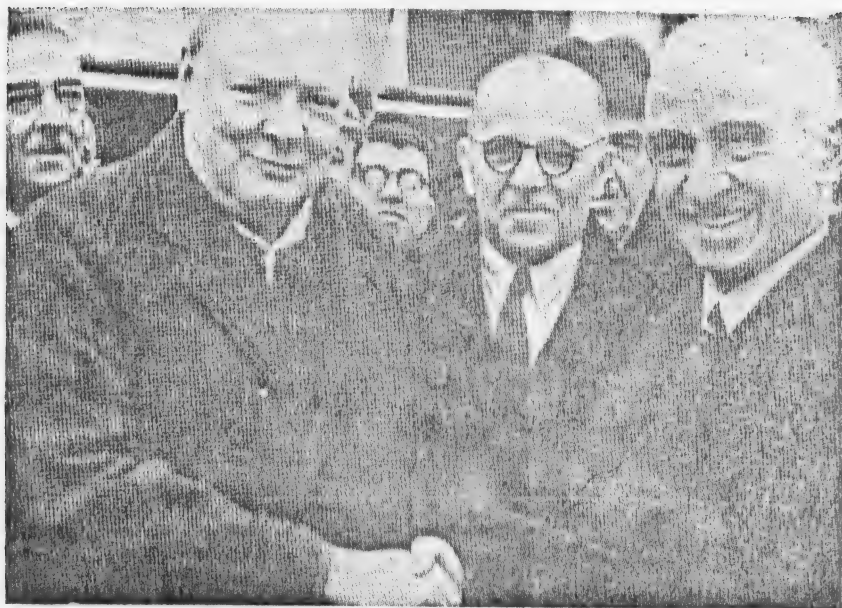

جنرال الکزاندر د متحدینو د قواو
قوماندان د ایټالیا په جبهو کېږي

جنرال ولسن د متحدینو د قواو
قوماندان د مدیریت لاندې په حوزه کېږي

د انگلستان او د ترکیې په واقعاتو پورې مربوط

عصمت انیشودتر کبې رئیس جمهور او چرچل د برطانیې صدراعظم د «ادانا» په کنفرانس کې
(د دواړو ترمنځ سراج او غلو د تر کبې صدراعظم)

ادمرال لارډ لوئیس مونت پیتن د متحدینو
د ټولو قواو قوماندان د آسیا د جنوب
شرق په حوزه کې

فیلډ مارشال وایکونټ لارډ واول
د هندوستان نوی نایب السلطنه چې
په تیر کال کې په دې عهده مقرر شو

د ایټالیا د مدافعې ترتیبات نیولی دی او پر هره ټوټه مخکې شدید جنګونه کوي د مدیترانې په بحري او فضائي جنګونو کې هم په دې کال متحدینو فوقیت پیدا کړی و خصوصاً په له هغه څخه چې د ایټالیا بېرېو خپل لځان متحدینو ته تسلیم کړ (د تسلیم شوو جنګي بېرېو شمیر تر ۳۰ زیات دی) د مدیترانې په حوزه کې د متحدینو بحري وضعیت خورا اصلاح ومونده او اوس تقریباً په دغه حوزه کې دوی رقیب نلري، صرف د ایجنین په بحیره او د یونان د جزایرو په منطقه کې اود فرانسې د جنوب سواحلو ته نژدې الماني بېرېو څه نه څه فعالیت او نفوذ درلود.

په دې ضمن کې چې په ایټالیا کې جنګ جاري و په یو کوسلاو یا کې هم هغه انقلابیو نوچه یو کوسلاو یا د نېولو څخه ئې وروسته دهغه مملکت په کوهستاني لځپونو کې د المان په مقابل کې مقاومت کاوه جرئت پیدا کړ او د المان د پاره ئې خورا ډېر مشکلات مېنځ ته راوستل او د دې کال په پای کې ۱۴- الماني فرقې د هغوی په مقابله کې خصوصاً د بوسینا په ولایت او د دیا تیک ولسوالۍ ته نژدې بوختې وې او متحدینو هم د ایټالیا د لاری او د دیا تیک د بحیرې په ذریعې هغوی بېرېو ارتباط قائم کړ او طیارې او نور حربی شیان ئې ورته استولی دي او استوی یې لیکن په دغه منطقه کې یو بل یو کوسلاو جنرال چې تیټو نومېږي د جنرال میخائیلوویچ په رقابت سره جګ شو او متحدینو هم هغه ته ترجیح ورکړه.

د اروپا غربي مجاذ :-

د اروپا په غربي سرحد و په دې کال کې هم دوهمه جبهه چې د ۱۹۴۳ راهیسې د متحدینو تر نظر لاندې وه تشکیل نشوه لیکن ترتیبات ئې په خورا شدت او چابکي سره نیول شوي او المانيان هم په خپل نوبت سره د اروپا په غربي او شمالي حتی په جنوبي ساحل کې ټینګ استحصکامات جوړ کړي دي چې د ۱۳۲۲ په آخر کې د المان د حکومت د رسمي اعلان په قرار تمام شوي او اوس د هر راز يرغل د مقابله کولو د پاره حاضر دي د متحدینو د بیاناتو او هم د المانيانو د نشریاتو څخه داسې معلومېږي چې هر دړوڅ امکان لري چې د امجاد تشکیل شي مګر تر اوسه پورې هیڅوک نه شي ویلای چې د امجاد به څه وخت او په کم لځای کې تشکیل شي.

په هر صورت چې وی په دې کال کې فضائي فعالیت په دې مجاذ کې ډېر شدت کړی دی خصوصاً د متحدینو بمباري د المان پر ښارواو متصرفه خاورو خورازیا ته شوی ده او تقریباً په ۲۴۰ ساعتو کې یې له وځي د هغوی طیارات په الماني مخکو باندې الوتته او بمباري کوي د بمباري د یوې معینې نقشې په قرار اجراء کېږي د المان ټول صنعتي ښارونه چې په هغه کې برلین هم خورا مهم موقعیت لري او همدارنګه د المان په متصرفاتو کې یې صنعتي او حربی بشپړونه او نور حیاتي موقعیتونه احتوا کړي دي. د ۱۳۲۲ په آخر کې په یوه شپه پر یوه نڅۍه تر ۲۵۰۰ ټنوزیات بمونه اچول شوي او په دې بمباري کې تر زرو زیاتوالو ټکو برخه اخستې ده د بلی خوا د المان ضد فضائي

ترتیباً نوهم څه رافوت او وسعت موندلې او په یوه شپه کې یې تر ۹-۱۱ او تڼو (دمتحدینو په تصدیق سره) په ښکته اچولې دی چې په سل کې یې تقریباً نسل کپړی سر بیرله هغه المانیانو هم خپل فضائی حملات پر لندن باندې تجدید کړي او د ۱۳۲۲ په ژمی کې یې تقریباً هره شپه پر لندن او د مشرقی او جنوبی انګلستان په نورو سیمو ټپاز او اوبندرو سرتېرې حملې او بمباري کړې دي مګر د دوی د ټپازو تعداد لږ او د بمباري مقدار هم محدود دی (په یوه شپه پر لندن کې المانیانو ۶۰۰ ټنه بمونه اچولې دي حالانکه متحدینو په یوه شپه په برلین تر ۲۵۰۰ ټنو زیات بمونه غورزولي دي).
د بمباري روځ په روځ شدت کوي اولکه چه المانی مسئول مامورین وائي خورادېری خرابي یې کړې دي امکان لري چه د متحدینو د بمباري شدت تردی هم زیات شی لکه چه متحدین فکر لري چه هر څه چه بمباري زیاته شی هغومره د المان مقاومت کمېږي او د حملې د باره زمینه آسانېږي.

د اروپا شرقی معاذ :

په دی کال کې د روس او المان جنګ یو فصله کوونکی لږای ته رسیدلی دی پس له هغه څخه چه په ۱۳۲۱ په پای کې المانیان په ستالینګراد کې مات شوه بیادوی ګڼم بری نه دی حتی حتی د بېرلي په وخت کې هم چه هر کال د المان د نوي حملې موقع وه ، روسانو دې ته فرصت ور نېکړ چه د مدافعې څخه و حملې ته تیار شي بلکه په بېرلي او دوی کې هم د روسانو حملاتو دوام درلود او دېر مهم موقعیتونه او موقعیتونه د دوی و. د حملې په میاشت کې روسانو د لیننګراد په منطقه کې په حمله پیل وکړ او د تور په میاشت کې یې دغه لوی ښار وروسته تر یونیم کال معاصرې خلاص کړ په دېن زمان کې روسانو په شمالي قفقاز کې هم خپلو حملو ته دوام ورکړ او د نو فوروسک او د تامان بندرونه یې ونیول (بېرلي او دوی ۱۳۲۲) او المانیانو د شمالي او غربي کو بان په منطقه کې عقب نشینی وکړه د بېرلي خوا د سکوپه معاذ کې د روسانو حملې شدت وموند او د اسد په میاشت کې (اوریل) او د میزان په میاشت کې (سولنسک) د المانیانو څخه مسترد شوه . داو کران په معاذ کې هم روسانو هری اېتکار وښود او د اسد په میاشت کې (وروشلوف کراد) او (خارکوف) او (پولتاوا) او په غېر کې یې (کیف) ونیو په جنوبی معاذ کې هم روسانو خپل فشار زیات کړ چه په هغه اثر کې د ستېلي او د غېر په میاشت کې د (تېکان روګ) بندر او د (ستالینو) او (ملتویول) ښار د دوی لاس ته راغله په دغه صورت المانیان د غربي خوا څخه د (دنیپر) د سیند تر شا شول ددی آخری موقعیتونه په دی برخه کې ګومل او (پولتاوا) و چه لمری ښار تر ژمی پوري مقاومت ته دوام ورکړ او پولتاوا په معنی کې سقوط وکړ . د دنیپر جنګ د ژمی په سر شل شول لمری (دنیپر ویشروفسک) ښار روسانو ته تسلیم شو او روسانو په دی ذریعه د دنیپر د سیند په پورتني حصه کې تېر شول . په دی وخت کې د روسانو حملو غوښت وموند . په شمالي معاذ کې دوی د لیننګراد او د مسکو په میشت کې په یرغل پیل وکړ . په هر کړی برخه کې په سپین روسه کې داخل شول او د (ویټبسک) د خوا ته یې پرمخ ټنګ وکړه د یرغل په کمانی کې هم د المانیانو په استحکاماتو

کښې رځته واچوله او المانيان د کوبان څخه ووتل (د مني په مينځ کښې) د جدي په ۱۳ کښې شوروي
 عسکر د سپين روس په جنوبی برخه کښې د يوليېد په ۱۹۳۹ سرحداتو کښې داخل شوه. اوبه دلو کښې
 د (جرکاشي) په غرب اود (کري واي روگ) په شمال کښې لس الماني فرقي محاصره ونيول شوي چه
 د دلو تر نيمايي پورې محاصره وه. او وروسته يوې برني لمان له محاصري څخه خلاص کړ او باقي ايي
 تلف شول او بس له خورغو د دنيېر په پيچم کښې د المان آخرني مرکز (کري واي روگ) هم
 دروسانو لاس ته ورغی او د ادروس دوروستو جنگونو شروع وکړه چه د جدي په آخر کښې روسانو
 داينسکراد په جنوب اود سپين روس په شمالی برخه کښې په فيصله کوونکي حمله شروع کړه او دا برخه
 ئې بېخي دالبا نيانو دو حوده څخه پاکه کړه. د دلو په مياشت کښې د المان د مقاومت
 مهم مرکز چه (لوگيا) و، روسانو تسليم شو او د دلو په مينځ کښې د استونيا په خاوره
 کښې داخل شوه. وروسته تردی د روسيانو کوشش ټول ودی ته متوجه شو چه المانيان مخپلې
 خاورې څخه بېخي وياسی ددی مقصد د پاره دوی په درې برخو کښې په تعرضي عمليات
 پيل وکړ امري دشمال معاذه څخه د لتونيا د سرحدو خواته چه د کال په پای کښې د (پسکوف)
 ونيار ته چه استونيا او د لتونيا (لتونيا) په سرحد کښې پروت دی ورسيدل، په مرکزي معاذ
 دوا کر اين په شمال اود سپين روس په جنوب کښې د دوی په مخ تګ د يوليېد په خاوره کښې او همدارنگه
 د (بوک) د سيندو خواته چه درومانيا د ۱۹۴۰ سرحد دی دوام درلود او د کال په پای (موت) کښې
 دروس عسکر د بوک څخه تير شوی اود (باسارابيا) اود (يوکوتينا) په ولايتو کښې ننوتل او همدارنگه
 دروسانو نور ورسکرو د جنوبی يوليېد په لاره دخپل لمان د (کاريات) ونيروته چه د چکو سلواکی
 د بغواني سرحداتو سره تماس لری نژدی کړ، په جنوبی معاذ کښې د کال په آخر ورغو کښې
 روسانو د المانيانو وروستنی مقاومت په جنوبی او کران اود دنيېر په (دلنا) کښې مات
 کړ او د (نيکولایف) او (خرسون) بندرونه ئې ونيول او د (اوديسی) د بندر وخوا ته ئې چه د المان
 آخری بندر په دی منطقه کښې دی وړاندی تګ وکړ (د اپندر هم ۱۳۲۳ کال د حمل په ۱۵
 سقوط وکړ).

د کال په پای کښې د المان قوا په روسه کښې صرف په دی خو لاندنيو لمانو کښې پاته دی
 چه مغوی هم د حربي نقشې سر د سم خپلې منظمې عقب نشینی ته دوام ورکوي. د سپين روس په جبهه کښې
 د (ويتسک) اود (منسک) په شاوخوا کښې په جنوبی برخه د (اوديسی) په اطرافو کښې د کرېما په
 شبه جزيره کښې -

د بېلخوا ۱۳۲۳ په لمر نيور وئو کښې دروس قوا (پروت) د سيند څخه هم تير شوی او لمان ئې
 د چکو سلواکی د ۱۹۳۸ و سرحداتو ته رسول دی همدارنگه د (اوديسی) بيار ئې نيولی اود
 (دنيستر) تر سيند څخه تير شوی دی او د بېلخوا ئې د کرېما اکثره برخه نيولی او د المانيانو هسا کر
 په (سباسټوپول) کښې محاصره شوي دی.

په دې صورت سره ویلای شو چه دروسیې جنگ خپلې خاتمې ته نژدې شوی او اوژر به دروس خاورې د المانیانو دلاسه بیخي واوړی او د المان هغه پلان چه خلور کاله دمخه ئې دروس د نیولو اود شوروی حکومت د سقوط ور کولو دپاره جوړ کړی و په قطعی طور سره ناکام شو او اوس المانیان بېخله په خپلو متصرفه او اصلی خاورو کښې دروسانو دهجو م تر تهدید لاندی راغلی دی چه په آینده کال کښې به ئې نتیجې ښکاره شی .

د شرق اقصی محاذونه :

په شرق اقصی کښې هم حربی محاذات دېر او مختلف دی چه تردی شو عنوانو لاندی خلاصه کیږی : د چین محاذ - د برما او هند محاذ - د بحر الکاهل د جنوب غرب محاذ چه بیا په هر یوه کښې خو محاذونه شته .

د چین په محاذ کښې په دی کال کښې کم مهم تغیر ندی پیش شوی - د میزان په میاشت کښې جاپانیانو کوشش وکړ چه د هوایی په ایالت کښې (د چانگکی) ښار اود (چانگشا) بندر چه د چین په جنوبی برخه کښې دی ونیسی او چونگ کسنگ وخوا ته لار پیدا کړی لیکن دا اقدام د چینیانو د شدیدې مقابلې سره مخامخ او په پای کښې ناکام ثابت شو اود چانگکی ښار چه د عقرب په اوآلو کښې د جاپانیانو په لاس ور غلی و د عقرب په واسطو کښې بیرته د چینیانو لاس ته ورغی تردی وروسته په چین کښې کم مهم عملیات نه دی اجرا شوی .

د برما او هند په محاذاتو کښې په ۱۳۲۲ کال خواره اخ و د ب پېښ شو ، لمړی انگریزانو د کال په سر (حمل) کښې دارا کان په دره چه د برما په جنوبی برخه کښې پرته ده په حرکت شروع وکړه لیکن هر کله چه د بارانو موسم ورسید او جاپانیانو هم متقابلې حملې وکړې دا عملیات معطل شوه بیا چه د برسات فصل تیر شو خوا کشفی عملیات له دواړو خواؤ څخه اجرا شوه مگر اساسی جنبه ئې نه درلوده خو په عین زمان کښې چه د منی په موسم کښې متحدینو فیصله وکړه چه یوه نوی قوماندانی (د جنوب شرق آسیا) په نامه سره د (لار د لوی مونت بېتن) تر اثر لاندی تشکیل او یوه مهمه اردود (خورلسمی اردو) تر عنوان لاندی د برما په سرحد کښې تشکیل کړی او په ۱۳۲۳ کال کښې د برما په شمالی برخه کښې په تعرضی عملیاتو پیل وکړی او د برما او چین په منځ کښې رابطه قایم کړی ، دی اقداماتو د جاپان تو جه ودی خواته جلب کړه خصوصاً هغه وخت چه چینی عسکرو د چین د جنوبی برخې له خوا او خورلسمی اردو د برما د شمالی حصې له لاری په حرکت پیل وکړ (حوت) په دې وخت کښې جاپانیانو هم په حرکت پیل وکړ د برما په منځنی برخه کښې ئې چه د (جن) د غره په څنګلی درو کښې ده په تعرضی اقداماتو شروع وکړه اود (آسام) په علائو کښې د (مانیپور) د ریاست په خاوره کښې ننوتل . انگریزانو د مخه تر دغو عملیاتو ددې دپاره چه د جاپانیانو توجه وبلې خواته وګرزی دی ددوی په میاشت کښې ئې د برما

په جنوب کېږي د اراکان په جبهه کېږي هم غېښي شدید عملیات وکړه او (بوتی دانګ) کې ونيو چه هلته جاپانيانو په شدت سره مقابلې کړي اود انګریزانو یوه فرقه یې د (ناچداک) په دره کې محاصره کړې وه لیکن انګریزانو خپل عسکر بیرته وکېښ او بیرته خپل اصلي موقعیتونه وګرځیدل (دلو) لیکن دی پورتنیو عملیاتو چه د خوت آخرو وړخو کېږي یې جريان پیدا کړ د انګریزانو توجه خورا په شدت سره جلب کړه خصوصاً پس له هغه څخه چه جاپانيان د (ایبال) په میدان کېږي لښه شوی دی او اوس یې د آسام اود ښکال اوسپنی لار چه د چین د مرستې دپاره یو ګاڼه لاره ده پر خطر لاندې نیولی ده. بیا هم انګریزان فکر کوي چه دا عملیات د جاپان دخوا یو اساسي حمله پر هند باندې نه بلل کېږي بلکه دا عملیات صرف ددی چه د متحدینو په پلان چه د چینانو سره د رابطې قانولو دپاره دی ، باطل کړی - نو لکه انګریزانو هم په دې زمان کېږي خپل مارش ته دبرما وشمالي خواته دوام ورکړی او چینی عساکر ورته چه ددوی په طرف روان دی ، سره نژدی کېږي حتی خوتولګی پاراشوتي عسکر یې هم په دې منطقه کېږي دبرما په خاوره کېږي کېته کړی دی چه تر ترزره ددواړو قواؤ په مینځ کېږي رابطه قائمه کړی .

لکه چه نظامی مبصرین وایی جاپان په دې وخت کېږي چه په بحر الکاھل کېږي د امریکایانو په مقابل کېږي په شدیدو جګړو بوخت دی اود بلې خوا د المان وضعیت هم په اړو یا کېږي خراب معلومېږي ، اراده نلري چه پر هند باندې هغه یرغل وکړي چه د ۱۳۲۱ په سر کېږي یې تصور کیده او هغه وخت انګریزانو بیخي تیاري هم نه درلوده مګر اوس انګریزانو امریکایي خورا ډېره قوه هند ته راوستلې ده (دافوډ یومليون کسه تعین کېږي) اود بارانو موسم هم نژدی کېږي . نوددې جبهه داسې فکر کېږي چه د جاپانيانو مهم او اساسي قصد دادی چه په دې موقع کېږي چه د عملیاتو وخت دی ، د متحدینو پلان هم پرهم کړی اودوی ته موقع ورنکړی چه د چینانو سره ارتباط قائم کړی .

د بحر الکاھل په محاذونو:

هغه تعرضی عملیات چه امریکایانو او آسټرېلیایانو د ۱۳۲۱ په اواسطو کېږي داسټرېلیا د جزایرو په شاوخوا کېږي شروع کړی و په ۱۳۲۲ کال کېږي یې خورا ډېر وسعت پیدا کړی او هغه امریې مقصد چه امریکایانو درلود چه باید آسټرېلیا د خطر وژغورل شی په دی کال کېږي تکمیل شو. د هغو عملیاتو په ضمن کېږي چه د تېر کال په مینځ کېږي د سلیمان په جزایرو کېږي شروع شوی و ، د سلیمان جزائر بیخي د جاپان - لاسه وواته همدارنګه په برطانوی نیوګینی کېږي جاپانیان عقب نشینی ته مجبور شول (موندنا) د اسد په میاشت (لی) د سنبله په میاشت او (فنش هافن) د میزان په میاشت کېږي ددوی د لاسه وواته - او اوس په نیوګینی کېږي صرف (مدانګه) پاته دی چه د متحدینو قواؤ پر هغه هم په یرغل پیل کړی دی. (دی مهم ښار و دتور)

په اوائلو کې چې سقوط وکړ) همدغه رنگه د عقرب په میاشت کې چې امریکائی قوای د (نیو برتن) په جزیره باندې چه د جاپانیانو یو مهم مرکز و حمله وکړه او په عین زمان کې چې د امریکا الوتکو پر (رابال) چه د دې جزیرې مهم بندر او د جاپانیانو عمده هوایی مرکز دی ، شدیدې بمبارۍ وکړه چه د کال تر آخر پورې دغو بمباریو دوام وکړ اولکه چه متحدین وائی اوس جاپانیان د (رابال) څخه د فضائی مرکز په حیث کارشواى اختلاى .

د کال په آخری برخه کې چې امریکائیانو خپل تعرضی فعالیت لازيات کړی او د جاپان پر نورو متصرفه جزایرو کې چې هم په حمله پیل کړی دی- مثلا د دلو په میاشت کې چې امریکائی قوای د (کرین) او د (گلبرت) په جزایرو او همدارنگه د (مارشال) په جزایرو چه د جاپان په حقیقی متصرفاتو کې چې دې کښته شول او د حوت په میاشت کې چې د (ادمیرالتي) په جزایرو باندې هم یرغل وکړ همدارنگه هوایی حملات د (کسارولین) د جزایرو په مقابل کې مخصوصاً د (تروک) د هغې جزیرې د مهم بحری او فضائی مرکز پر ضد شروع شوه چه د نوي کال تر اوله پورې چې دوام درلود امریکائیانو غواړی چه د دې بمباریو په اثر د هغو جزایرو مقاومت مات کړی او وروسته تر هغه چه هوایی میدانونه او بحری مرکزونه چې خراب شوه خپل عسکرې له زحمته او تلفاتو څخه هلته کښته کړی - د نوي اقدامات ښکاره کوی چه اوس امریکائیان د تدافعی عملیاتو څخه فارغ شوی او غواړی چه خپل تعرضی اقدامات د جاپان تر خارجي حصار پورې پرمخ یوسی او د جاپان پر اصلی استحکاماتو باندې په حمله پیل وکړی .

دېلى خوا داهم معلومیږي چه امریکائیانو غواړی چه ژر تر ژره لځان داسی لځایونه ورسوی چه د هغو لځایونو څخه پر جاپان باندې هوایی حمله ممکنه وي نو لځکه جاپانیانو دخپلو مهمو ښارونو په تغلیه شروع کړی ده نظامی مبصرین فکر کوی چه د امریکا قوای به د بحر الکاهل په جنوب غربی حوزه کې خورازر دېراستحکام پیدا کړی او په زیات قوت او شدت سره به پر جاپان نیولو جزایرو باندې یرغل شروع کړی او په ۱۳۲۳ کې چې دیوی خوا پر فلپائن باندې په حمله پیل وکړی او دېلى خوا به د جاپان هغه مواصلات چه د شرق الهند سره یی لری بیخي قطع کړی په عین زمان کې داهم باید هیره نشی چه د ۱۳۲۲ په اول کې امریکائیانو جاپانیان د (الوشن) د جزایرو څخه چه د لاسکا (شمالی امریکا) په غرب کې پراته دی او په ۱۳۲۱ کې چې جاپانیانو نیولوی اخراج کړی دی داحمله دنور په میاشت کې چې شروع او په اسد کې ختم شوه او جاپانیانو پس له شیدې مدافعی څخه هغه جزایر بیخي پریشوده امکان لری چه امریکائیان د دې جزایرو څخه هم سعی وکړی چه پر جاپان فضائی حمله شروع کړی .

همدارنگه د امریکا بحری قوای په بحر الکاهل کې په دې کال کې خورا ښکوالی ښکاره کړی او جاپانی بحریه چې مجبور کړی ده چه د جاپان په اصلی او بو کې عقب نشینی وکړی

دمجور ددولتو په واقعا نو پوری مربوط

مارشال رومل دالمان دقواو قوماندان
دفرانسی په مجاذ کښې

فیلد مارشال رونشت دالمان دقواو عمومی
قوماندان داروپا دغرب په مجاذ کښې

کونت چیانو دایطالیایخوانی وزیر خارجه
چه د فاشیت د جمهورتی حکومت
له خوا دملی خیانت په جرم اعدام شو

مارشال کسلرینک دالمان دتولاو
قواو قوماندان دایطالیایه مجاذ کښې

د ایتالیا په واقعاتو پوری مربوط

شہزادہ امبرتو د ایتالیا د سلطنت
نوی قایم مقام

دریم ویکتور ایمانویل د ایتالیا پادشاه
چه سلطنت ئې خپل لوی امبر تو ته
پر بنود

مارشال بادولیدو ایتالیا «مستغنی»
صدراعظم چه د موسولینی د سقوط
وروسته کابینه تشکیل اود متحدینو
سره صلح وکړه

بینی تو موسولینی د ایتالیا پخوانی
صدراعظم اود فاشیت د موقتې جمهورۍ
حکومت رئیس

د بالقان په واقعاتو پوری مربوط

ادميرال هورتی د مجارستان نایب السلطنه
چه د المان د دوستۍ په سیاست
تسقیم پاته شو

دوهم چارج دیونان شاه چه اعلان
و کړ چه دیونان د آینده حکومت
طرز به دیونان د ملت په خوښه وی

مارشال انتونسکو د رومانیایی رئیس-
الوزرا چه پنځل اتحاد کښي
له المان سره مستقیم پاته شو

فیلوف د بلغاریا مستعفی صدر اعظم
چه د بی طرفۍ سیاست په اثر یې
کار پرېښود

د جاپان او چین د واقعاتو پورې مربوط

مارشال چيانګ کای شيګ دچين نوي رئيس جمهور
او د هغه خانم

جنرال هيواکي توجو د جاپان
صدر اعظم چه پدی کال کښې ئی
د جاپان مستملکاتو ته د آسیا په جنوب
شرق کښې مسافرت کړی دی

مامور و شيګي متسو د جاپان نوي
وزير خارجه

کمازو او آؤکی د جاپان د
«لوی شرفی آسیا» وزیر

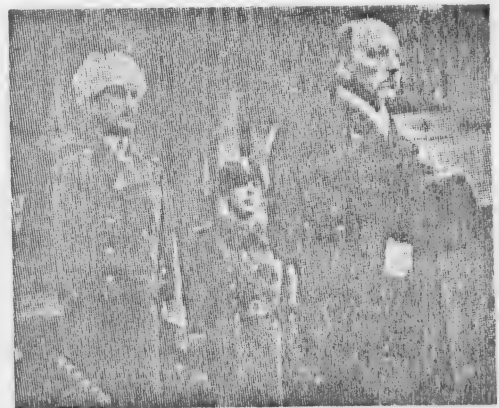
د طهران د کفرانس یوه منظره : مارشال سالیس ، فرانکلین روزولت ، اوونستن چرچل .

روز ولت د ممتاز خدمت نشان د جنرال دولتل په سینه ټو مېږي دی د هغې
دستی قوماندان دی چه په تېر کمال کښي ئې په توکیو بمونه غورځولي دي

توماس دیوی دنیویارک حاکم چه په اوسنیو
انتخاباتو کښي د امریکا دریاست جمهور
د پاره یاد شویدی

دیتی رئیس جمهور او مار شال میئر هیم د قنلیشند
د عساکرو اعلی قوماندان

په هغو بحري جنگونو کې چې د (بوکان ویل) په منطقه کې او بیا د (مارشال) په اوبو کې واقع شوه امریکایانو ثابت فتوحات وکړه بیا هم دواړو خواوو ته درانه تلفات ور رسیدلي دي .

اوس سیاسي واقعاتو ته یو نظر اچوو .

بین المللي کنفرانسونه :

په دې حال کې چې د متحدینو د خواوې مهم کنفرانسونه منعقد شوي دي چې د جنگ د اړخ او پلار کې خورا ډېر تاثیر لري همدارنګه د محوريه کیمې کې هم جري او سیاسي کنفرانسونه جوړ شوي دي .

د متحدینو کنفرانسونه :

لومړی کنفرانس ۱۳۲۲ په سر کې د ایډن او د اورډیل هل په مینځ کې په واشنگتن کې جوړ شو او د شمالی افریقا د جنگ د خاتمی دپاره پکېې مذاکرات وشوه (حمل ۱۳۲۲) پس له هغه څخه چې د تونس جنگ فیصله شو او پرايطاليا يرغل شروع شو چېرېل په لویه واښکتن ته ولاړ او هلته ئې د روزولت سره وکتل او څو روڼې ئې هلته تېرې کړې روزولت او چېرېل سره فیصله وکړه چې د ايطاليا سره باید بې له بلا شرط تسلیم په نور وشرایطو مصالحه وکړه شی (نور چوڼا) . بیا داسې په مياشت کې چې د مېو سولیني عزل او بادول او د ايطاليا اختیار په لاسی کې ونيوه او د صلح دپاره ئې آمادگی وکړه چېرېل بیا واښکتن ته ولاړ او هلته د ايطاليا د مصالحې په باره کې اوهم دارنګه د آئینده عملیاتو دپاره خبرې اترې وشوې او د اوهم فیصله شوه چې چېرېل اور روزولت د ستالین او چیانګ کائی شیک سره هم وويني او د جنگ د ختمولو او بیا د صلح د زمانې په شاوخوا کې مذاکری وکړي دوا شکتن تر کنفرانسو وروسته چېرېل اور روزولت کاناداه ولاړ او هلته بیا د (کیوبک) په کنفرانسو کې په دې مسائلو باندې دوباره غور وشو (اسد) .

د دغو کنفرانسو په سلسله کې تر فیصله شو چې د متحدینو د زمامدارانو مقدماتي کنفرانس په مسکو کې جوړ شي او دا کنفرانس چې د انګلستان او د امریکا خارجي وزیران په پکېې شامل وي د هغه بل کنفرانس چې د چېرېل اور روزولت او ستالین په مینځ تشکیل کیدو نکی دی زمینه آماده کړې دا کنفرانس د میزان په آخر کې په مسکو کې تشکیل شو او په هغه کې د مولوتوف او د ستالین په حضور د اروپا د آئینده تشکیلاتو په باره کې مذاکره وشو او د انګلستان خارجه وزیر هغه وخت چې د مسکو څخه انګلستان ته مراجعت کاوه په قاهره کې ئې د تر کې خارجه وزیر سره هم ملاقات او مقدماتي مذاکرات وکړه پس له هغه څخه چې ایډن لندن ته او کورډیل هل امریکاه مراجعت وکړه قاهره او د طهران د کنفرانسو د جوړولو دپاره فیصله وشوه او تر چېرېل اور روزولت د خپلو یا پتختو څخه رهي شول او په قاهره کې ئې

د چيانگ کي داي شيك سره چه هغه هم دهند په لار قاهرې ته راغلي و و کتل او د شرق اقصي
د جنگ په باره کيې اي دهنه سره مفا هم و کړه وروسته له هغه چرچل او روزولت طهران ته
راغلل حالانکه چيانگ کي داي شيك خپل مملکت ته مراجعت و کړ په طهران کيې ستاين هم
سره له موافق او مارشال ورو شيلوف راغلي و دلته دد رو ورځو کنفرانسونه منعقد شوه
او مهم تصميمات د جنگ د پيشرت دپاره او همدارنگه د صلح د مسائلو په باره کيې ونيول شوه
(فوس) پس له هغه څخه روزولت او چرچل بيرته قاهرې ته راغلل او دلته اي د عصمت اينونو د تر کيې
رئيس جمهور سره وکتل او د تر کيې او د متحدينو د زياتي مرستي په شاوخوا کيې اي بحث و کړ دا
خو کنفرانسونه چه مو شرح و کړه هغه سياسي او حربي کنفرانسونه و چه د جنگ د پرمختگ په
باره کيې د متحدينو دوا کوالانو په مينځ کيې منعقد شوي و ايکن سر بير له هغو ځيني نور کنفرانسونه
هم د متحدينو تر اتر لاندې قايم شوي دي چه لځانته خصوصي مقصد او غرض اي د راود مثلا غذايي
کنفرانس چه د (هات سرنګ) په منطقه کيې (په امريکاي شمالي) په جوتا کيې منعقد شو او په هغه
کيې د متحدينو ۴۴ مملکتو نوشرکت کړي او د جنگ د خاتمي په وخت کيې اي داغديو د تقسيمولو
په باره کيې مذا کړي او فيصلې و کړي يا هغه کنفرانس چه د جنگ د مصيبت رسيدونکو د حقوقو
امداد د دپاره پکيې خبري اتري وشوي او په دي کال د عقرب په مياشت کيې په واشنگتن کيې
منعقد شوي و يا هغه کنفرانس چه د مديراني د حوزي خصوصاً د ايټاليا د اداري او اقتصادي
مسائلو د مشوري دپاره په الجزيره کيې جوړ شو (جدي) يا هغه زراعتي کنفرانس چه د
متحدينو د دولتو او د شرق وسطی د ځينو ممالکو په شموليت سره په قاهره کيې افتتاح شو (دلو)
او داسي نور . . .

محوري کنفرانسونه :

په محوري ممالکو کيې هم ځيني مهم کنفرانسونه منعقد شوي دي سر له هغه چه د جاپان او
المان تر مينځ مستقيم مواصلات امکان نه لري بيا هم د دواړو مملکتو نه دخپلو سياسي او نظامي
نمايندگانو په ذريعه پر سياسي او حربي مسائلو کيې بحثونه کوي .
د حمل په اخر کيې موسولينی او هتلر د (برينر) په دره کيې سره وکتل او د شمالي افريقا
د جنگ په باره کيې اي مذا کړې و کړي بيا د سرطان په پای کيې چه د متحدينو عسکرو پر سلسلي
باندې يرغل و کړ د دواړو ديکتا تورانو په مينځ کيې په (برينر) کيې ملاقات وشود ملاقات
آخري ملاقات و چه د موسولينی تر عزل دمخه دده او هتلر په مينځ کيې واقع شو داسي معلوميزي
چه همدلته د ايټاليا د ضعف او دالمان د کليک تصميم چه د ايټاليا د مداخله پر اوږه واخلې فيصله وشوه لکه
چه وروسته تر هغه چه موسو لينی روم ته وگرزید دهنه د عزل معامله پيښه شوه .
د بلي خوا د حمل په مياشت کيې هتلر په خپل کامپ کيې د اروپايي دولتو زمامداران چه

محور سره ارتباط او اتحاد لري لکه مجارستان ، بلغاریا ، رومانیای ، سلواکی ، ناروی ، فرانسه او نور . . . وغوښتل اود دې سره ټولې ملاقاتونه وکړه چه موضوع یی د متحدینو احتمالی عملیات په اروپا کښې اود روسیې د نوي پشرفت مسائل و . همدارنگه پس له هغه څخه چه موسولینې سقوط وکړ د هتار اود د غوړاروپائی واکوالانو په مینځ کښې نوی خبری اتري وشوی (میزان) د کال په پای کښې بیا داسی کښفر انسونه د هتار په خصوصی مقر کښې جوړ شو چه په هغه کښې د جاپان لوی سفیر هم شامل و د بلی خوا په شرق اقصی کښې جاپان هم د خپلو متحدینو اودوستانو سره کښفر انسونه قائم کړه چه تر گردومهم کښفر انس هغه کښفر انس و چه د توژو د جاپان د صدراعظم د دوری په وخت کښې په هند چین ، سیام (تایلیند) برما ، فلپائن او نازیکنگک جوړ شوی و او بیا وروسته له هغه سفر څخه ددی مالککو واکوالان هم جاپان ته جلا سفر و نه کړی او د جاپانی مامورینو سره ټی حربی او سیاسی او اقتصادی کښفر انسونه قایم کړی دی توژو دوهمه پلاهم د سلطان په میاشت کښې د جنوب بحر الکاهل د دوری د پاره رسماً د تو کښو څخه حرکت وکړ او دایلا هم مهم کښفر انسونه د دغو پورتنیو مالککوپه خاورو کښې جوړ شوه اوددی سفر په پای کښې و چه د فلپائن آزادی د تو کښو څخه اعلان شوه (میزان) .

د مهمو مالککو داخلي اوضاع :

اوس به دغو مملکتونوهم واقعات چه د دنیا په جنگ او په بین المللی اوضاعو مستقیم او غیر مستقیم اثر لری بیان کو .

انگلستان :

دا مملکت په دی کال کښې خورا ډېر کوشش کړی دی چه په اروپا کښې تعرضی وضعیت پیدا کړی اود اروپا جنگ ته ژر تر ژره خاتمه ورکړی ددی د پاره د انگلستان کارخانې او وگړی ډېر فعالیت کړی او خورا زیاته اسلحه ټی جوړه کړی ده همدارنگه ټی ډېر عسکر د خپلو مستملکاتو اود امریکا څخه د انگلستان ته راوستلی دی او غواړی چه دوهم معاذ ژر تشکیل کړی د انگلستان اود امریکا روابط خورا صمیمانه معلومینږی او په ټولو مسائلو کښې یو د بله سره مشوره اودامشوری په اثر اقدام کوی د انگلستان د داخلی وضعیت په اثر هغو فتوحاتو چه په دی کال کښې د متحدینو په نصیب شوی دی خو را ترقی کړی ده که څه هم د ملت اعتماد پر خپلو واکوالانو زیات شوی دی . بیا هم ټینی سیاسی او اجتماعی مشکلات هم د انگلستان د حکومت په مقابل کښې پیدا شوی دی لکه د پولیند اود روسیې نزاع او د دواړو مخالفت ، د لبنان سیاسی بحران ، د فلسطین دیهودو اود اعرابو مسائل او داسی نور . . د بلی خوا د سکرو د کانو د کارگرانو اعتصابونه . . . چه هر یوه د انگلستان د حکومت افکار پریشان کړی دی تر گردومهم د پولیند اود روس نزاع ده چه د انگلستان غواړی دا دواړه مملکتونه سره موافقه ولری اولیکه چه د چکوسلواکی اود روس په مینځ کښې د اتحاد قرارداد د ۲۰ کالو د پاره منعقد شوی دی (فوس)

دېواليند او روس په مينځ کيې هم د جگړې د ختمېدو د څه داسې موافقه حاصله شې ليکن تر اوسه پورې پدې مقصد کيې کامياب شوي نه دي . د بېلې خوا د آزادۍ فرانسې د کوميټې په مينځ کيې چه پرو سېز کال موافقه شوې وه او د گول او ژيړ و سره موافق شوي و چه په نوبت سره د کميټې رياست و کړي بيا هم د کال په پای کيې ددوي په مينځ کيې مخالفت پيدا شو اولاً تر اوسه پورې دوام لري او ممکن دي چه ژيړ و بيغي د کميټې څخه استعفي و کړي . د سکرودانو د کارگرانو اعتصابات ددې دپاره دي چه ددوي زيات معاش غواړي او د جدي په مياشت کيې د څو ورځو دپاره تقريباً ۹۰ زره کسود کاره لاس اخستي و . اوس حکومت د غير مستقيمي لاري څخه اقدامات کوي چه دا اعتصابات چه د جگړې پر مساعيو باندي بد اثر لري بشدي . دمیزان په مياشت کيې انگلستان د پرتگال څخه د يو قرار داد په قرار د امتياز حاصل کړ چه د جنک تر آخره پورې انگرېزي بېړۍ د پرتگال د (آزور) د جزيرو څخه استفاده و کړي . او د اقرار داد د متعدينو په هغه مساعيو باندي چه د جرمني او بتلانو پر ضد ئي کوي خورانيه تاثير کوي . همدارنگه انگلستان د لويه مياشت کيې اسپانيې ته اخطار ورکړ چه ځايه همکاري د المان سره قطع کړي او د مطابق بيطرفي وضعيت اختيار کړي او دا يطاليا هغه جهازونه چه په اسپانيا کيې پټ دي بيرته د بادوليو حکومت ته ورکړي او خپل رضا کاران د شرقي معاذ څخه وغواړي او د اسپانيا نيا کارخاني د المان دپاره نور حربي لوازم جوړونه کړي . دا آخري خواشاني د پرتگال څخه او د نورو بيطرفو مملکتو څخه هم لږي دي .

پدې کال کيې د انگلستان حکومت هغه دميانجې کړي غير رسمي عرضه چه د اسپانيا د حکومت په ذريعه د حمل او د ثور په مياشتو کيې وشو رد کړ . همدارنگه هغه غوښتنې چه د پاپ په ذريعه دپاره ددې چه ورو غير نظامي ښار و بلل شي پيښ شو . د امريکا په موافقت سره ئې رد کړ او و ئې ويل چه تر څو چه بيطرف هېئت د اثابته نه کړي چه د روم څخه حربي استفاده نه کيږي ، متعدين حاضر نه دي چه روم غير نظامي ويژني د کال په پای کيې انگلستان دا کوشش هم وکړ چه (آزاد آير) خپلې سياسي روايت د مجوريانو سره وشلوي لکه د انکاپس په عقیده د هغو مملکتو د نمايندگانو او سیدل په آير کيې د متعدينو د هغو قواو دپاره چه په شمالي آيرليند او حتي د انگلستان په خاوره کيې دي خطر لري . او دا اقدام د امريکا په ذريعه وشو (حوت) ليکن د آير حکومت قبوله نکره . دلبنان په مسئله کيې چه دلبناني مامورينو او فرانسوي واکوالانو د مخالفت په اثر د عقرب په مياشت کيې پيښ شو او فرانسوي مامورينو لېناني رئيس جمهور او سردار اعظم او نور وزيران بنديان کړه انگلستان د امريکا په موافقت سره دلبنانيانو طرفداري وکړه او د فرانسې د نجات کميټې باندي ئې فشار راوړ چه هغوی سره بيا موافقت وکړي . همدارنگه انگلستان د اعرا يو اتحاد تحريک ته چه د مصر او د عراق په سرکردگي سره پدې حال کيې جاري شوي و په ښه سترگو وانه ليکن کم مستقيم اقدام ئې پدې باره کيې تر اوسه پورې نه دي کړي . د بالقان دنو و تشکيلاتو دپاره هم انگلستان داسې نظر په لري چه پس له جگړې

څخه هغو مملکتونو ته اختیار ورکړی چې خپل طرز حکومت وټاکي نو لکه اوس انګلستان د یونان او دیوګوسلاویا پاجاته لکه یغوا په رسمیت نه کوي - اودوی چې په قاهره کېني اقامت لري هم اعلان کړی دی چې د صلاح څخه وروسته دغه ملتونه هر راز حکومت چې خوښ کړي اختیار لري - لیکن انګریزان نه غواړي چې دغه تفرات اوس د ستی اجراء شي او د جنګ په مهاله عموماً کېني د اثر و اجوی د ایطالیاد آئینده رژیم د پاره هم انګلستان همنسی نظر په اری. پدی کال کېني په انګلستان کېني خور مهم اجتماعی پلانونه جوړ شوی دی چې د هغه درو په باند د جګړې وروسته د ټولو خلکو د پاره د صحت، خوراک، نور، د تعلیم بیهه تامین شي.

امریکا:

په دی کال کېني د متحده ممالکو وضعیت د جګړې د پرمخ بیولو په لاره کېني خورا تشکک والی موندلی او د حربی اوزمو د جوړولو په پاره کېني نئی زیات تر زیاته توجه کړې ده. د بلې خوا د امریکا لپاره ټوله توجه دی ته وه چې د جنګ نه وروسته باید یو اساسی نظام په دنیا کېني قایم شي چې د جنګو لاره د او زدی مدی د پاره بند کړي. په عین زمان کېني چې د امریکا او انګلیس داروینا د جنګ په شا وخوا کېني په متحده اقداماتو بوخت و بیا هم امریکانیان د جاپان ماتې ته زیات نگران و او ددی غرض د پاره د امریکا د حربی توجه مهمه برخه دی خواته معطوف وه - د بین المللی او ضاعو په پاره کېني او د جنګ د پرمخ تګ په نسبت امریکا بهر په زمینه کېني د انګلستان په همکاری اقدامات کړي منګریبانی هم دخپل اقتصادي - او ته د بې نفوذ د پاره مخصوصاً په نژدی شرق کېني جلا اقدامات کړي دی چې د هغی جملی څخه یو اقدام هغه قرارداد دی چې سعودی عربی سره د هغه مملکت د نفتو د استخراج د پاره شوی دی او بل اقدام یې د (پترکهرلی) خپل خصوصی نماینده لېږل دی شرقی ممالکو ته چې په هغه جمله کېني چین، افغانستان، ایران، عراق، سوریه، مصر، ترکیه او نور هم شامل دی. په دی کال کېني د اعتصابو د جلو کبړی په مقصد کېني په امریکا کېني یو قانون تصویب شو چې حکومت ته ډېر اختیارات ورکوي. د کال په پای کېني د قرش او اجاری قانون چې د درو کالو د پاره یې اعتبار درلود و پای ته ورسیده لیکن بیا د کال د پاره تمديد شو لکه چې د امریکا اخبارونو لیکلی دی، روسانو غوښته چې دا قانون د خپلو کالو د پاره تمديد شي لیکن امریکا د اشرط پېښ کړی دی چې لمړی به روس د جاپان سره په جنګ پیل کوي بیا به امریکا دا قانون د خپلو کالو د پاره تمديد کوي. بیا هم پدی کال کېني دروس او د امریکا روابط خورا ښه او دروزولت او کور د پیل ملقاتونه د ستالین سره صمیمانه و - په دی کال کېني د امریکا حربی بودجه لس ملیارد دلارو ته رسیدای وه چې په هغه کېني د طیارې او د بېرود جوړولو د پاره خورا مهم اعتبارات شامل وه - د کال په پای کېني دا امریکا په مجلس سنا کېني یو پېش نهاد وړاندی شوی چې د هغه د قراره باید امریکا د تصویب کړی وای چې فلسطین د یهودانو اصلی وطن و پېژندلی شي - پدی نسبت عربی ممالکو او د تیانور و مسلمانان دا احتجاج

زغو نه پورته کړل - لیکن تر اوسه پوری ئې نتیجه معلوم شوی نه ده او نه هغه پېښې د یو عملي شکل موندلی دی - د کال په آخر کې د نوو انتخاباتو زمزمه پېدا شوه - لکه چه تر اوسه پوری معلومه شوی ده ، ډېر امکانات لری چه روزولت بیا هم د څلورم وار دپاره به ریاست انتخاب شی د کال په آخر وړخو کې فیصله شوه چه دامریکا د خارج چه چارو د وزارت نوی معین (ستی تینیس) چه خومده دمخه د (سینر ویلز) په عوض مقرر شوی دی انگلستان ته ولاړشی او د چرچل او ایدن اونورو انگلیسی واکوالانو سره مذاکره وکړی فکر کېږی چه داسی به د اروپا د آئینده تشکیلاتو دپاره ځان سره که نقشه انگلستان ته یو سی منگر بیا هم اعلان شوی دی چه به دی ملاقاتو کې کم نوی قرارداد د دواړو مملکتو په مینځ کې نه لاس لیک کېږی بلکه دهغه سفر صرف یو مشورتي جنبه لری .

شوروی اتحاد :

شورویانو په دی کال کې د خپل مقصد د حاصلواو په لاره کې خورا لوی لوی فدرونه اخیستی دی . لکه چه د کال په پای کې معلومېږی په نوی کال کې به نه یوازی درو سې خاوره بیخی د المانیانو د لاسه خلاصه شی بلکه دروس عسکر به د اروپا مهمه برخه هم د المانیانو د لاسه واخلي . دروس حری پلان په ۱۳۲۲ کال کې کاملاً تعرضی ؤ او همدارنگه دهغه حری اوصفتی مساعی په خورا لویه پیمانه په پیشرفت کې و . د جدی په میاشت کې لمری-پلاروسی عسکر په خپلواصلی خاورو کې تېر شوه د پولیند ۱۹۳۹ سرحدو کې ننوتل او خورونځی وروسته د استونیا خاوره کې (دلو) اود کال په پای کې درومانی ۱۹۴۰ سرحدو کې داخل شول . د کال په آخر کې المان صرف د سپین روس په یوه برخه اود کریمیا په شبه جزیره کې پاته و ، حالا لکه دروس په پیشقدم عسکر درومانی د مجارستان او چکوسلواکی خاورو ته رسیدلی و .

د ادروسی نوو پیشرفتو نوو ښیښی-سیاسی مسائل مینځ ته واچول چه د انگلستان په وفاقو کې ورته اشاره وشوه - اودغه مسائل دادی چه آیاروس د اروپا د هرحدو مملکتو په باره کې خه فکر او اراده لری . آیا پس له هغه څخه چه دوی د المانیانو د لاسه نجات ورکوی ، ددغو مملکتو خاوره د خپل مملکت ضمیمه کوی ؟ او په سیاسی رژیم کې ئې تغیر راولی که نه ؟ داسوالونه چه ددی کال په دوهمه برخه کې ئې دانگریز او امریکا ټوله توجه ځان ته جلب کړی وه اگر که د مسکو اود طهران په کنفرانسو کې په دی باره کې عمومی مذاکره شوی وه بیا هم وروسته تر هغه چه روسی عسکر په پولیند او استونیا اورومانی کې داخل شول ، دی سوالو بیا جدیت پیدا کړ . تر گردوم په مسئله دروس او پولیند روابط دی . لکه چه د ۱۳۲۲ په شروع کې د پولیند اودروسی روابط خراب بلکه بیخی سره شلېدلی ؤ - علت ئې دا ؤ

چې د حمل په مياشت کې د المانيانو دخوا يوڅېر څېر شوی ؤ چې د (کاتېن) د خلکېل په شا
 وخوا کې چې د (سوانسک) سره نژدې پروت دی ، د لسو زرو پولېنډي صاحب منصبانو
 نغوته پيداشوی دی چې دوی درو سېي د عسکرو دخوا وژلی شوی - د پولېنډ حکومت
 چې په لندن کې دې ، د دې خبر د نشر په اثر پين الملی صليب احمر ته مراجعه وکړه او د دوی
 څخه يې غوښتنه وکړه چې هيئت مقرر کړي چې هغه ځای ته ولاړشي او نغوته وکړي . دروس
 حکومت د دې اقدام په اثر کې دې خوا بدې شو او پولېنډ ته يې وويل چې ايايې بايد د غليم
 پرو پاکنده اهميت ورنکړي - هر کله چې پولېنډ حکومت دا خبره ونه منله نو دروس حکومت
 د ثور په مياشت کې د پولېنډ سره روابط قطع کړه - دانگريز او دامريکا حکومتونو کوښښ وکړ
 چې د نزاع فيصله شي مگر رو سان راضي نه شوه چې بېرته هغه حکوميت رسمي وپېژني
 بيا چې دروس فوټونه د پولېنډ په خاورو کې ننوتل (جدي) د پولېنډ حکومت روسانو ته مراجعه
 وکړه چې بايد د پولېنډ په تماميت اعتراف وکړي - دروس حکومت بيا هم د دغه حکومت د پېژندلو
 څخه انکار وکړ ليکن وائي ويل چې مونږ موافقت لرو چې وروسته ترچگړي د سرحدو مسئله
 فيصله شي او هغه وخت هم زمونږ او د پولېنډ سرحد په هغه ځای کې وي چې په ۱۹۱۹

کې د جامعه ملل دخواد لار د (کرزن) په ذريعه بوسر حدی خط جوړ شوی او هغه خط تقريباً په هغه ځای
 کې راځي چې په (۱۹۳۹) کې د پولېنډ د تقسيماتو په وخت کې دروس په حق راغلی و - دې اعلاميې
 دانگليس او دامريکا ضمني موافقت هم حاصل کړې و بيا هم امريکا د ميانجی کړۍ - پېشنهاد روسانو ته
 وکړ بيا دروس حکومت ونه مانه (د جدي په اواخر وکې) مگر د بېلې خوا هغه وخت چې روسي
 عساکر په رومانيا کې داخل شوه (حوت) دروس حکومت اعلان وکړ چې روسيه دا اراده نه لري چې
 بې له (سارابيا) او شمالي (بوکوفينا) څخه چې په ۱۹۴۰ کې روسيې ته سپارل شوی و د رومانيا
 نوره خاوره ونيسي . همدارنگه هغه وخت چې د فنلېنډ حکومت د لويې پای کې د روسيې سره د صلح
 د مذاکراتو د پاره آمادگي وکړه روسيه دهغه مملکت سره د صلح کولو د پاره حاضره شواو دا
 شرطونه يې ورته پېښ کړه ، دروس او د فنلېنډ سرحد هغه سرحد دی چې په ۱۹۴۰ کال کې فيصله
 شوی و الماني عساکر بايد په فنلېنډ کې خلغ سلاح او نظر بند شي - فنلېنډ دې هغه تاوان جنگ چې
 په آينده مذاکراتو کې فيصله کېږي قبول کړي بالمقابل روسيه د فنلېنډ په استقلال او تماميت
 اعتراف کوي او د فنلېنډ په داخلي چارو کې مداخله نکوي او ترڅو چې د فنلېنډ حکومت د المان
 د عسکرو په باب کې دروسيانو ته امادونه غواړي ، دروس عسکر د فنلېنډ پر خاوره کې نه داخليږي .
 هر کله چې دا شرايط دانگريز او دامريکا د خلغو په نظر کې هم منصفانه ويا د فنلېنډ حکومت تراوسه
 پورې ورسره موافقه نه ده ښکاره کړې او گان نه کېږي چې په دې نژدې اوقاتو کې به دوی که
 موافقه وکړي . ليکن د بالتيک د مالمکويه باره کې اکر که تراوسه پورې کم رسمي خبر نه دی پېښ شوی

مگر عملاً داسې معلومېږي چې روس پر هغه الحاق باندې چې په ۱۹۲۰ کېې اجراء شوی و ټینګ دی او هغه مملکتونه په خپلو جماهيرو کېې حسابوي او انګلیس او امریکه هم په دې کېې څه اعتراض نلري. اوس راغلو دروسیې داخلي واقعاتو ته تړګرد و مهمه واقعه د کښتن د بین المللي تشکيلاتو افوه کېدل و چې د جوړا په اول کېې فیصله شوه. په دې ذریعه هغه موسسه چې بالشویکي پروپاګندې په خارجي ممالکو کېې کاوه منحل او هغه خوف چې د روس د مداخلې په نسبت په نورو ملتو کېې ونظر ارفع شو.

بله مهمه واقعه په روسیه کېې هغه فیصله ده چې د ۱۹۲۴ په شروع کېې د شوروي د حکومت د خوا وشوه او د هغې په قرار د شوروي دیمو ریټو هر یو ګولای شي چې ځانته عسکر واري او سیاسي مناسبات د خپلو همسایه اونورو خارجي مملکتو سره قایم کړي. چې د دې اقدام سیاسي هدف هر څه چې وی ظاهر او د خپلو جماهير و د داخلي استقلال دور ګولو مفهوم لري. دې خوا شوروي حکومت په دې کال کېې د چکوسلواکی دیمپورۍ سره د شلو کالو د پاره یو دوستي او اعتماد قرار داد امضاء کړی دی (فوس) او په هغه کېې ئې د اهم ویلي دی چې نور اروپايي مملکتونه عملاً (هالینډ) هم ګولای شي چې په دې قرار داد کېې شامل شي. همدا رنگه شوروي حکومت د اروپا دنورو مملکتو سره هم خپل روابضیات کړي دي مثلاً د فرانس د نجات لویه اود بادولېو حکومت ئې په ایټالیا کېې پیژندلې دی (عقرب-دلو) او خپل نمایندګان ئې د هغو حکومتونو سره وټه استولی دی چې دې آخری اقدام د انګریز او امریکا تصدیق نه دی حاصل کړی لکه چې دوی تر اوسه پوري د دواړو تشکيلات درسمي حکومتو په حیث نه دی پیژندلې. بیا له مقابل دانګلیس او امریکا حکومتونو دروسیې سره د اموافقه کړې ده چې هغه مملکت د مدیترانې د مشورتي کمیټې او د ایټالیا نګراني کمیټې ته خپل نمایندګان وټاکي چې د هغه په اثر روسیانو (ویشنسکی) د خپل خارجي کمیسار معاون د نمایندګۍ په حیث شمالي افریقا ته لېږلې دی همدا رنگه دروس حکومت دیو کوسلواویا د ملي قواؤ سره چې د مارشال ټیټو تر اتلانډې د قوس راهیسې دیو کوسلواویا د انقلابي خلق و قادات کوی خپل روابض قایم کړي دی او غواړي چې په ټولو اروپايي مسائلو کېې شامل وي د کال په آخر کېې دا خبر خپور شو چې متحدین غواړي چې د ایټالیا د بهر یو یوه برخه روس ته ورکړي مګر بس له هغه څخه چې روس د بادولېو حکومت په رسمیت وپیژانده دا خبره خاموش شو خوموده دا آواز هم و چې روسانو غوښتي دي چې دوی ته کم بندریه مدیترانه کېې ورکړ شي مګر تر اوسه پوري ئې حقیقت نه دی موندل بیا هم دروسانو د لچسې په مدیترانه کېې روځ په روځ زیاتېږي دروس اود جاپان روابضو په دې کال کېې تقریباً یو ممولي شکل درلود او هېڅ داسې یوه واقعه چې د هغو په روا بطو کېې کم تغیر پېښ کړی نه دی ښکاره شوی د کال په آخر کېې (حوت) هغه قرار داد چې دروس او د جاپان په مینځ کېې د (سغالین) د معادنو په باره کېې وجود درلود وپای ته

ورسېد او جاپانيانو موافقت وکړ چه آئېدنه به روس په پيله دهغي جزيرې په روسي برخه کښې به
نفت او نورو معادنو کار و اچوي او ماهکيري به هم دهغي جزيرې په اوږو کښې روسيان پخپله لري
دروس اود دچين روابط هم غاډي و- اگر که ستاين موافقت ونه کړ چه دچيا ننگت کاي شيک سره
ملاقات وکړي بيا هم دچين اودروس په روابطو کښې د کال تر پايه پوري کم نوي تغير پيدا شوي
هوترهغه پوري چه دحوت په آخر کښې د خارجي مفواستان په باره کښې ددوي په مينځ کښې يو
مختصر تصادم پېښ شو داتصادم داسي و چه چيني قواو نا خايه په خارجي مفواستان چه يو کمونستي
مستقل جمهوريت بلل لري د خپلواکي فوجو په تعقيب سره تجاوز وکړ او روسانو اختصار وکړ چه
که چيري داچيني قواو فوري د مفواستان له خاوري ونه اوزي نو به دروس مسلح قوا ددوي د خارج
کولو د باره اقدام وکړي مگر د واقعې ژر فيصله شوه او تر اوسه پوري ئي خه نوي عواقب پيدا
کړي نه دي .

په دې کال کښې ستاين په خپلورسمي بياناتو کښې څو وار دغه افواها ت چه دروس دجلا
سلح گواو په باره کښې په انگليس او امريکائي يا مجوري مطبوعاتو کې نشر شوي و ترديد لري
او ويلى دي چه هيڅکله روس اراده نه لري چه د المانيانو سره يوازي مسلح وکړي .

المان :-

په دې کال کښې د المان مملکت دخورا مهمو مشکلاتو سره مخامخ شوي دي لکه چه ديوې خوا
د متحدين قوا په ايټاليا کښې کښته شوي او د مجبور يوه مهم رکن لکه ايټاليا دچکي څخه لاس
واخت او د بېلې خوا دروس لیکرو المانيان په قواو جهاتو کښې تر شا کيدو ته مجبور کړي و
سر بير له هغي د بېلې خوا د متحدينو د حملې خطر په غربي اروپا کښې يوا ساسي وضعيت پيدا کړ چه
هره ورځ دا خطر زياتېږي او نژدې ليري بيا هم المان په دې کال کښې خورادر حربي اوسياسي
کوښښونه کړي او نه ئي دي پري ايښي چه غليم ديوي خوا هم د المان په ننني استحکاماتو کښې رڅخه
واچوي يا د المان سکرته قلمعي ماني ور لري يا د المان دولت ورو سيا تو ته که اساسي صدمه
ورسېږي لکه چه دانگلستان سدر اعظم په خپله وينا کښې ويلى دي د المان ملت لا تر اوسه پوري هم
خپلو قائدانو سره وفاداري او اعتماد لري او د المان حربي قوه هم مضبوطه او خورادره ده .
المانيانو په دې کال کښې خورادر کوښښ کړي دي چه ديوې خوا د المان د مملکت اونورو
متصرفه مملکتو مادي او معنوي منابع به آخری پيمانه په کار و اچوي او د بېلې خوا دارو ياد قلمي
قواي خواوي استحکام او بشپړ شى ددې مقصد دپاره هتله شخصيات دار و ياد واکوالانو سره
څو وار کلي او همدارنگه دارو په غربي اوشمالی او جنوبی ساحلو کښې خورا مضبوط استحکامات
جوړيد شوي دي چه د کال په آخر کښې قواو تکميل موندلي او ساحلي رقيبې دملکي وکړو څخه
تخليه شوي دي د موسو ايښى سقوط او د ايټاليا تسليم که هم د هتله دپاره خورا لويه صدمه وده بيا

همه المان دې سمدې سره په ډېره حوصله او جدیت مقابلې کړې او د هغو د خرابو عوافتو جلوكېړې
ئې کړې او خپل مو قعیت ئې ژر تر ژره اصلاح او ټینګ کړ. دمو سولینې نجات چود باداویو دیندی
ځانې څخه په یو اسرار آمیز طور سره د هتله د سیاسو سانو په ذریعه وشو. یو عجیب شاهکار دی چه
نویزې د هتله رسوخ او پېښ د ستمې ښکاره کوي بلکه روحایې هم د محور پر ممالکو خورا اویه
اغېزه کړې ده.

هر کله چه په دې کال کېني د متحدینو بمبارۍ پر المان او متصرفه ممالکو کېني خورا زیات
شدت کړې و داهم د المان د حکومت د پاره یوه اویه وظیفه وه چه د مصیبت رسیدونکو ملتو د پاره
لځاونه پیدا کړې او د لوړو ښارو د مدافعی د پاره جدې ترتیبات ونیسي چه په دې ځنېني هم د المان
حکومت خورا مهم او موثر ترتیبات نیولې دی چه د دغه زیاتې بمبارۍ په اثر بیا هم که داسې بی
نظمی چه د حربې مساعیه په لاره کېني سخته پیدا کړې ایدلې شوی نه ده او نه د المان د ملت لکه د ایطالیا
د ملت د ناراضی ږغ پورته شوی دی.

مخصوصاً هغه کله کوالی چه د ایطالیا په جګړه کېني د المان د خوا په ژمی کېني ښکاره شو.
ډېر د تعجب وړ دی. مشرک بیا هم د کال په پای کېني د المانیانو وضعیت په شرقی محاذ او د شرقی
اروپا په ممالکو کېني دفتراً خراب شو. د فنلیند د مصالحي خواهشات اگر که د المان پر مو افه سره
شروع شوی دی بیا هم د المان د ضعف علامه بلل ښېږي. همدارنگه په میجا رستان او په رومانی کېني
چه تراوسه پوری د المان رښتیني متحدین شمیرل کیدل هغه د بې اعتمادۍ روح چه د حوت په میاشت کېني
ایدلې شوی و، د ښکاره کوي چه اوس د اروپا هغه مملکتو نه چه د المان سره متحدو، لکه یخو
د المان پر فتح باندې اطمینان نه لري او غواړي چه لځانو ته د المان د اتحاد څخه وباسي. نو لکه المان
هم یو اساسی او په موقع اقدام وکړ او د دې مملکتو خاوری ئې د خپلو قواؤ په ذریعه کاملاً اشغال
کړې او په هغو مملکتو کېني ئې مخالف عناصر د مینځه څخه وړک کړه (حوت ۱۳۲۲) چه لیکه
ایطالیا هغه وخت چه روسان ورنژدی کړېني د مصالحي ږغ پورته نه کړې. سره له دې تدا بیرو بیا هم
د المان وضعیت په اروپای شرقی کېني مطمئن نه دی او د روس پیشرفت چه د نوي کال په سر کېني ئې
د جګړه اسموا ئې تر یخوانو سرحد او یعنی د جارجستان، رومانی، پولیند ژده ته ئې لځان رسولی دی
د المان د پاره ډېر خطرناک معلو میږي که چیرې المان په دې نژدی اوقاتو کېني موفق نه شو
چه د روس د پیشرفت مخه بنده کړې نو وضعیت به ئې وخیم شی. تراوسه پوری داسې علامه چه د روس
دیر مخ تګک د بند ولو د پاره په کم مخصوص لځای بیا په کم معین موقع کېني دلالت وڅیړي
په نظر نغوری بیا هم د حمل په آخر کېني د شرق په محاذ کېني سستې پیدا شوی ده د کال
په پای کېني بیا هتله د خپلو متحده اروپائی حکومتو لکه. مجارستان، ناروی، سلواکیا
یوهیمیا اومور اويا، کرواتیا، فرانسه، رومانی او نورو... واکوالانو سره یوه سلسله

کسفرانگونه شروع کړې دی چه په هغو کېې مهم او آخری تصمیمات داروېا دمدافعی په لاره کېې نیول کېږي .

جاپان :

په دې کال کېې جاپانیان هم لکه المانیان لځېنو مشکلاتو سره مخامخ شوی دی . هر کله چه امریکایانو د جنوب غربی بحر الکاھل په حوزه کېې په مقابلو حملو پیل کړې دی نو جاپانیانو ته دالازمه شوه چه خپله توجه ودی برخې ته معطوفه کړي او ضمناً څرنګه چه د امریکا فوډ روز افزونه ده او قدم په قدم د جاپان د خارجي مدافعی پر خط حمله او تصرف کوی او لځان د جاپان وداخلی اوحیاتی حوزی ته نژدی کوی ، دا هم ضروری ده چه جاپان دخلی خاوری دمدافعی دپاره ترتیبات ونیسی . ددې مقصد دپاره په دې کال کېې جاپانیان دیوی خوا هغو شرفی مدونو ته چه د شرق آسیا پر حوزه کېې پراته او د جاپان تصرف لاندی دی ، لځان نژدی کړي او د جاپان صدراعظم شخصاً دوه پلا په هغو مملکتو کېې دوره کړی ده او د برما او فلپائن د استقلال دپاره ټی اسلاتونه نشر کړي دی او د پلي خوا د ملی منابع ټی د حربي وزارتو تر اثر لاندی راوستلی دی چه دهغه پیمانه سره اقدامات کړي او ټول ملی منابع ټی د حربي وزارتو تر اثر لاندی راوستلی دی چه دهغه په اثر د کال په پای کېې د جاپان په حربي تشکیلاتو کېې هم تغییرات راغلي او توجو صدراعظم دریاست او ارکان حرب عهد هم په خپلو اوزو اخیستی ده . اکر که د جاپان د خارج چه چارو وزیر (تانی) د حمل په میاشت کېې تبدیل شو او (شیکی منسو) دهغه عهد په لاس واخسته مګر بیا هم د جاپان په خارجي سیاست کېې کم تغییر پیدا نشو . د جاپان روابط دروسیې سره په عادی شکل دوام وکړ او لځکه چه موډروسیې د واقعاتو په ضمن کېې ولیده ، د کال په آخر کېې جاپان او روس سره موافقه وکړه چه د (سخالین) د نقتو او ما هیګرې قرارداد بیا تجدید نه شی . لیکن دا معلومه نه شوه چه دا فیصله د دواړو مملکتو د نژدېوالی سبب دی یا د دوی دلیری والی . مګر تر اوسه پوری کم مهم تغییر د هغو په روابطو کېې پېښ شوی نه دی ، د کال په آخر کېې جاپانیان چه د امریکا ټیانو په مقابل کېې د بحر الکاھل په جنوب غربی برخه کېې په دفاعی چشمو نوږت وکړه د انګر یزانو ته پدیدائی د برما په شمال کېې هم حس کړي او د دې دپاره چه د هغو اقدام باطل کړي ، په یو لوی تعرض ټی د برما په وسطی جبهه کېې شروع وکړه او په عین زمان کېې ټی د اھم ټنګاره کړه چه د ایواساسی یرغل پر هغه باندی دی او دا اقدامات دهند د جدید التشکیل ملی عسکر په ذریعه چه د (سو باس چند را بوس) تر اثر لاندی په برما کېې تشکیل شوی دی اجرا کېږي . دا مظاهرات د دې دپاره دی چه دهند وکړه ته د انګر یزانو په مقابل کېې تعریات وکړي او انګر یزان په هند کېې د لځېنو مشکلاتو سره مخامخ شی او په پای کېې دخپل بلان د عملی کولو څخه لاس واخلی . دا کمان نه کیږي چه جاپان دې په دغه وخت کېې چه د امریکا فواوی د نړۍ خوا په بحر اوفضا کېې د جاپان واصلی خاورو ته نژدی کیږي په

هندباندی د کم اساسی حملی مجال ولری . بلکه برخلاف د افکر کینزی چه جایان خپل دفاعی وضعیت نه دوام ور کوی ترڅو چه دارو یاد کړی وضعیت معاوم شی وروسته بیا خپل پلان د متحدینو د همکاری د باره فیصله کوی . بیا هم د ثوریه میاشت کښې د جایان حکومت هغه امریکا ئی پیلوټان چه په تو کړو ئی په تیر کال کښې بمباری کړی اود جایانانو په لاس کښې اسیر شوی و اعدام کړه او د امریکادې اعتراض ته ئی چه دا اقدام د بین المللی مقرر اتوسره مخالف دی څه اعتنا ونکړه . وروسته تر هغه د جدی په میاشت کښې چه د متحدینو د فضائی حملو تهدید پر جایان د هغو د پېشر فتو نو په اثر زیات شو د جایان د لویو ښارو په تخلیه ئی شړه وخو کړه .

سره له هغه چه د جایان اود المان په مینځ کښې کم مستقیم ارتباط امکان نه لری بیا هم دوامه مملکتونه په سیاسی او حربی مسائلو کښې دائم په تماس کښې دی اود جایان حکومت د ایطالیا نوی فاشستی حکومت چه د موسولینی د خوا جوړ شو هم په رسمیت سره وپېژانده (سنبله) .

ایطالیا :-

په دې کال کښې ایطالیا د خورا ډېرو مشکلاتو او بد بختیو سره مخامخ شوی ؤ. چه د هغه مملکت سیاسی او حربی سقوط ته منجر شو . هغه وخت چه د محور فواؤ په شمالی افریقا کښې شکست وخور ، د ایطالیا داخلي وضعیت خراب شو . د ایطالیا ملت وېو هېده چه د متحدینو د فواؤ په مقابل کښې نور مقاومت امکان نه لری باید د متحدینو سره صلح و کړی یا خپله خاوره المانیانو ته وسپاری چه دوی د هغه مدافعه و کړی . ددی په اثر ؤ چه موسولینی وروسته له هغه څه چه د متحدینو فواؤ په سلسلی په حمله پیل و کړ . د هغې د ملاقات دپاره ولاړ لکه چه معلومېږی موسولینی هتله ته په پیشنهاد کړی و ، چه د ایطالیا هغه عسکر چه داروپا په متصرفه ممالکو کښې دی بیرته ایطالیا ته راشی او المان صرف د طیارې او نورو حربی لوازمو ایطالیا سره مرسته و کړی . منکر هتله د پیشنهاد قبول کړی نه و او خواهش ئې کړی و چه المانی عسکر باید د ایطالیا خاوره ټوله اشغال کړی او د هغه مملکت مدافعه د املاک په اوږه واخلی . موسولینی چه بیرته روم ته راغی دا خبره ئې خپلې کتابینې او پاچاته و کړه . دلته اختلافات زیات شول . او د هغه په اثر پاچا د مارشال بادولویو په موافقت سره د موسولینی بندی کړ (اول داسه) او بادولویو نوی کابینه جوړه کړ او فاشستی اساسونه ئې لغوه کړه او په خفیه طرز سره ئې د متحدینو سره په مذاکره پیل و کړ او په ضمن کښې ئې ځنګ ته هم دوام ور کړ . منکر هر څه چه د متحدینو د خپل اساسی شرط یعنی بلا شرط تسلیم څخه صرف نظر ونه کړ . نو بادولویو بلا شرط تسلیم شو او د سنبلی په ۱ تاریخ د ایطالیا عسکر اسلحه پرېښوده . المانیانو په چابکی سره د ایطالیا د مدافعی دپاره شانونه حاضر کړل د ایطالیانو حکومت د ایطالیا په جنوب کښې د (باری) په ښار کښې خپل مرکز و ټاکه او د میزان په ۱۹ ئې

د المان پر ضد د جنگ اعلان هم وکړ. بيا هم متحدينو د ايټاليا عسکرو ته د اسلحي استعمال تر اوسه پورې اجازه نه ده ورکړې. موسوليني چه ده تلر په مرسته دېش دې ځاني څخه ونيښته (۲۰ د سنبلې) په ۲۳ د سنبلې ېې په شمال ايټاليا کښې نوي حکومت د فاشست د جمهوري په نامه سره تشکيل کړ. اود شاهي حکومت د لغوي فرمان ېې هم صادر کړ. چه المان اود المان نورو متحدينو د انوي حکومت په رسميت سره وپېژانده. بيا هم تر اوسه پورې موسوليني موفق نشوي نه دی چه په جگړه کښې که مهمه برخه واخلي. په عين زمان کښې موسوليني د المان په مشوره سره هغه کسان چه د ايټاليا په تسليم ېې موافقت کړې او د موسوليني سره ېې مخالفت او فريب بازی کړې وه مخاکه او اعدام کړه چه په هغو کښې د موسوليني زوم (کونت چيانو) د ايټاليا پخواني وزير خارجه چه شوموده دمخه د مخالفت نظر په اثر د کابيني څخه استعفي کړې او په واتیکان کښې په سفارت مقرر شوی و. شامل و. ليکن د ايټاليا پخواني رئيس اړکان حرب (کاباليرو) د ايټاليا د تسليم د احتجاج د باره خود کشي وکړه.

د کال په پای کښې چه د ايټاليا مشورتي کمیته د متحدينو د خوا جوړه شوه. د هغو غلا فواداري چاري ېې چه د المان د لاسه وتلې وې، د بادوليو حکومت ته وسپارلې. د بادوليو حکومت د متحدينو د خوا د پور رسمي حکومت په حيث پېش نل شوی نه دی. صرف روسانو هغه حکومت رسمي پېش نل دی. د بادوليو حکومت د متحدينو په مشوره غواړي چه د ايټاليا ټولو اجزا يوه ته د ايټاليا په اداره کښې موقع ورکړي حتی دوی ته دا اختيار هم ورکړي چه د سياسي رژيم په باره کښې هم آزادانه فيصله وکړي. اوس د فاشست مخالفانولکه (کونت سفورزا) او (کروچي) چه په خارج کښې و ايټاليا ته ېې مراجعت کړې او د ايټاليا د آينده په باره کښې فکر کوي د ايټاليا پاچا هم د کال په آخر کښې فيصله کړې چه هغه وخت چه روم د متحدينو په لاس فتح شي، دخپلي عهدي څخه لاس واخلي او حکومت خپل لوی (امپراتور) ته وروسپاري.

نور مهمالکونه :-

شرقي مملکتونه :-

د افغانستان همایه مملکتونه :- په ايران کښې په دی کال کښې آرامی وه. اگر که اقتصادي او خوراکی مشکلاتو دوام درلوده مگر لکه پرو ستر کال فطحي نه وه. د طهران د کنفرانس په وخت کښې متحدينو په يوه مخصوصه اعلاميه کښې د اشکباره کړه چه دوی ايران د متحدينو په فرار پېژني او د جگړې وروسته به د متحدينو قوا د ايران څخه خارج شي او د ايران استقلال او تماميت پېش نې. د کال په پای کښې (سپېلي) دخپلي عهدي څخه استعفي وکړه او

(محمد ساعد مرغانی) پخوانی وزیر خارجې نوې کابینه تشکیل کړه. لیکن دا تغییر لکه چه نوې
 صدراعظم وویل د ایران په خارجي سیاست کېې کم تغییر نه اچوی .
 د ایران یو عرفاني هیئت هند ته تللی او د کابل په اخر کېې بیاد نوې کال تر لمړۍ مياشتې
 پورې دهند په ولایاتو کېې د عرفاني موسساتو او تاریخي لځیو په لید او مسروف و .

هند :-

دهند په اوضاعو کېې په دې کال کېې کم مهم تغییر پېښ شوی ندی . دهند په غربی او جنوبی
 غلافو کېې (مچغو) حمله کړی او فسلو ته یې څه نقصان رسول داسې په میاشت کېې مارشال و اول
 دهند پخوانی عسکری قوماندان دلار د (لنلنگو) په عوض چه د هغه د ماموریت میعاد پوره شوی و ،
 دهند د نایب السلطنه په حیث مقرر شو او جنرال (آکن لیک) د شرق وسطی پخوانی قوماندان دهند
 په قوماندانی وټاکل شو دهند په سیاسي اوضاعو کېې څه تغییر راغلی نه دی . د کانگریس د حزب
 مشران بندیان دی . د مسلم لیک حزب هر وخت د پاکستان مطالبه کوی د صوبو په سرحد او د آسام
 په ولایت کېې د مسلمانانو د خوا منی جوړی شوی دی . په هند کېې انگریزانو
 د جبره بندی اصول شروع کړی دی . په دې کال کېې د بشکال او آسام فقط یو څه تخفیف موندلی
 دهند حربي پېښې په خپل لځای کېې بیان شوی دی .

چین :-

د چین حربي واقعات مو د دنیا د جنگ په ضمن کېې مفصل وویل ، چینانو په دې کال کېې
 خپل حربي جدیت ته د پرمه ترقی ور کړی او امریکایانو هم د دوی دعسا لرو د تنظیم او تجهیز
 د باره د هوای لاری صاحب منصبان او حربي لوازم ورواستول . د چین یو دهیئت په انګلستان او
 امریکا او نورو مملکتو کېې دوره کړه او مادام چیانګ کای شک هم د خپلې دورې په وخت په
 امریکا کېې د امریکایانو د توجه په جلب کولو کېې د چین وخوا ته خوراک پر کوښښ وکړ خو اوس
 امریکا او انګلیس په اکرو سیاسي مسائلو کېې چین ته هم د لویو دولتو په حیث اهمیت ورکوی او وایی
 چه د آینه د دنیا په ترتیباً تو کېې به چین هم شا ېسته به لځای ونیسی . د کال په آخر صحنې د چین
 او افغانستان په مینځ کېې یو دوستی او حسن همجواری قرار داپه انتره کېې امضاء شو چه د هغه په
 اثر به د افغانستان او د چین په مینځ کېې سیاسي او اقتصادي روابط قائم شی . د افرار داد په
 افغانستان او په چین کېې خوراکه تلقی شوی دی ، د کال په آخری ورځو کېې د چین او د روس
 په مینځ کېې د خارجي منوستان به سر یو لټوه کشیدکی بداشوی و او زړر رفع شوه د سبیلې په میاشت
 کېې چیانګ کای شک د چین حربي قائد د چین په ریاست جمهور هم انتخاب شو چه اوس هم صدراعظم

دی هم - رئیس جمهور اوهم نظامی اعلی قوماندان .
(دروسیې واقعات موجلا بیان کړی دی)

تړکیه نه:

په دی کال کې تر کیمې یاخپلې بیطرفۍ تهرله هغو ټولو مشکلاتو چې د بین المللی اوضاعو په
ضمن کې پېښ شوی و دوام ورکړ - د قاهرې د کنفرانسو په اثر کې که ویل شوی و
چې تر کیمې به ژر د متحدینو سره په جریې زمینه کې هم مرسته وکړی - بیا هم تر کالو بیطرفۍ ته
تر حیح ورکړی اوله جنگ سره دې مستقیم یا غیر مستقیم تعلق نه دی پیدا کړی د دواړو په میاشت کې
دفعات هغه مذاکرات چې په انقره کې د اودانکلیس د ارکان حرب د صاحب منصبانو
په مینځ کې جاری و قطع شوه او دهغه په اثر انکلیسی مطبوعاتو پر تر کالو باندې تنقیدونه
شروع کړل او د ویل چې تر کالو زموږ ترڅخه ډېره اسلحه اخیستې ده لیکن بیا هم په جنگ کې
زموږ سره شرکت نه کوی . د تر کیمې جرائدو په جواب کې ویل چې هغه اسلحه نا کافي وه
او تر کیمې حاضر نه ده چې د خپلو منافعو څخه دنورم د مقاصدو دپاره جنگ ته داخل شی . بیا هم
د دواړو ملکونو په روابطو کې څه تغیر نه دی پېښ شوی - رؤف اورباي د تر کیمې لوی سفیر
په لندن کې چې په دې موقع کې استعفا کړې وه ، دهغه په عوض روشن اشرف چې پخوا په رومانيا کې
سفیر و مقرز اولندن ته اعزام شو . دواړه خواوې دوشین کوی چې دا کشیدگی رفع شی - دروس اوترک
روابط هم په عادی شکل سره دوام لري او د طهران او قاهرې د کنفرانسو په اثر لکه چې ویلی
شو و ، دوشین شوی دی چې هغه روابط زیاتره اصلاح شی - په دی کال د سرطان په میاشت کې
(د دیار بکر) خط آهن چې د عراق او د تر کیمې په مینځ کې قطاری روابطه قائموي - د عصمت اینونو
په ذریعه افتتاح شو - د بلې خوا تر کیمې خپل روابط د المان سره هم ښه ساتلي او د کال په پای کې
یونوی قرار داد د دواړو ملکونو په مینځ کې منعقد شو چې دهغه په قرار المان تر کیمې ته د ملاریا
دواړی او تر کیمې المان ته افیون ورکوي . لیکن دنوی کمال په سر کې د انگرېزانو او
امریکایانو د پېښ نهاد په اثر تر کیمې موافقه وکړه چې د (کروم) صادراتو جرمنی ته معطل شی
منکر بیا هم دافصله یوازی د کروم په معامله لاری او د تر کیمې او د جرمنی پر نورو قرار دادو
باندې اثر نه کوي .

عربی ممالک نه:

په دی کال کې په عربی ممالکو کې یونوی نهضت د اتحاد دپاره پیدا شوی دی چې محرک
لې عراق او مصر دی او دنورو عربی ملتو دخوا هم ښه استقبال شوی دی د جدې په میاشت کې
د دې اتحاد طرح کو او دپاره د عراق او مصر وزراو په قاهره کې سره مذاکره کړې او بیا

هېڅو نه د فلسطین او سوریې اولبناڼ او سعودي عربیې ته لېږلی شوی دی چه ددوی نظریات هم معلوم کړی لیکن تر اوسه پوری نتیجه معلومه نه ده د انگریز حکومت هم لکه چه معلوم میږی دی تحریک ته په مخالفت سره نه گوری منکر کم مستقیم اقدام هم نه کوی د عربستان سعودی روابطو د امریکا سره ترقی کړی ده او امریکا غواړی چه د عربستان د نفتو استخراج په خپل انحصار کښې راوای داهم تر اوسه پورې فیصله شوی نه ده. دلبناڼ په بحران او فلسطین او دیېهودوپه جگړه کښې نورو عربی ملتونو هم خپله همدردی دهنوعربو سره ښکاره کړی او په ممکنو طریقو سره یی پر مربوطو مملکتو باندی اعتراضونه کړی دی.

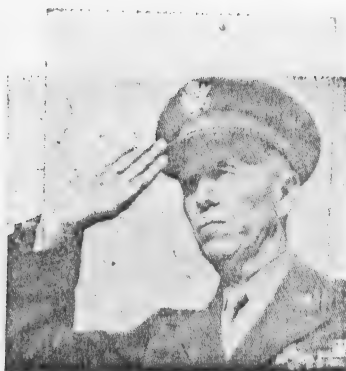
امریکائی مملکتونه :-

په دی کال کښې تقریباً ټول امریکائی مملکتونه د متحدینو سره په موافقت یوځای شول او هغو مملکتو چه لا تر اوسه پوری یی له مجوره سره روابط درلوده هم یی د مجوری دولتو سره خپل روابط قطع کړل چه آخری یی بولویا و (حمل) لیکن په ارجنټائن کښې چه هغه هم د مجور سره روابط اوڅه داچسپی درلوده ددلو په میاشت په کښې یو انقلاب پېښ شو او (رامیرز) رئیس جمهور استعفا ته مجبور او (فارل) د حزب وزیر د مملکت اقتدار په لاس کښې واخست لیکن هر کله چه تر اوسه پوری د هغه مملکت خطامتی معلومه نه ده د انګلستان او امریکا حکومتونو اعلان وکړ چه فعلاً د ارجنټائن نوی حکومت پدې سمیت نه پېژنی. د کال تر آخره پوری د ارجنټائن ددوی حکومت وضعیت واضح نه شو منکر په هغه مملکت کښې لځینی بی نظمی او جاسوسی تر اوسه دوام لری.

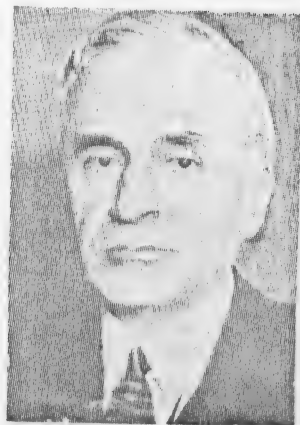
داو د دنیا مهم واقعات په به اختصار سره وویل شوه. او هر کله چه جگړه خپلی فیصله کیږونکی دوری ته رسېدلی و امید کوو چه تر آینده کال پوری به د دنیا دا خونریزی خاتمه پېدا کړی او د ملتو روابط به په عادی طرز سره بیرته جاری شی.

د امریکا په واقعاتو پوری مربوط

جنرال مارشال د امریکا د عمومی ارکان
حرب رئیس چه خومودی وڅخه اروپاته
راغلی او نوی محافظونه کتلی و .

کور دیل هل د امریکا د خارج
چارو وزیر او د مسکو په کنفرانس
کښې د اتازونی نماینده

اد میرال کنگک د امریکا بحری
رئیس ارکان

جنرال ارنولد د امریکا فضائی
رئیس ارکان .

د نورو ممالکو په واقعاتو پورې مربوط

مادام کولتای دروستی سفیر په
ستو کهوم کښې او د فنلینډ او
روس د صلح دمذاکراتو مهم عامل

یاسی کی وی د فنلینډ نماینده د صلح
په مذاکراتو کښې له روسی سره چه
په دغو مذاکراتو کښې ناکام شو .

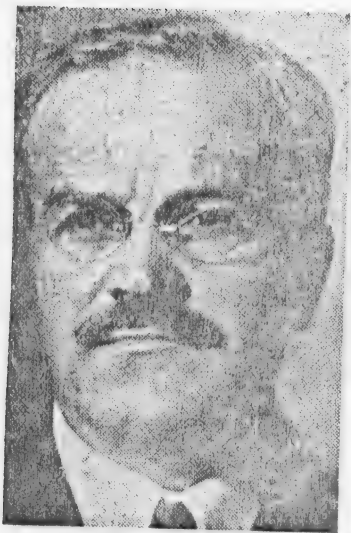
فارلډ ارچنتاین نوی رئیس جمهور
چهد «رامیرز» په عوض مقرر شو .

مارشال تیتو د یوگوسلاویا د ملیونو
قاید . چه د متحدینو د خواو پیژندل شو

د اتحاد شوروی په واقعاتو پوری مربوط

مولو توف د شوروی د خارجه چارو
کمیسار اود دغه مملکت نماینده
دمسکو په کنفرانس کې

مارشال ستالین د اتحاد شوروی د ملي کمیسرانو
د شورارئيس او د مدافعی کمیسر او مارشال
وروشلوف د اتحاد شوروی د مدافعی د کمیسر
معاون د طهران په کنفرانس کې

د اینین د قوې شوروی اتحاد د اجرائیې د هیئت رئیس چه (سووروف) نېانونه شوروی
مارشالانوته ورکوي. نېان اخستونکی : وروشلوف ، نورنفری له کېنې خوا وېنې خواته
شیرباکوف ، زندانوف ، شاپوش نیکوف ، (رئيس ارکان حربيه) او - بودیانې

د فرانسې او د تر کيڼې په واقعاتو پورې مربوط

مارشال فوزي جفريق د تر کيڼې پخوانی
رئيس ارکيان حر بچه په دې کسان
کيڼي متناعد شو

د کازابلانکا په کنفرانس کيڼي له کيڼي خواته شخړه خواته ولاړه چېرې ال
تير و او چېرې ال دو کول چه سره په جلا کيڼي ناسته: روزولت او چېرې ال

عجب خواندن دی!

یو کتاب یوه برته : درنځه دحاضری- ناوخته شو

هابل : یوه کړی ودریږه، چه عجب خواندن دی که غیر حاضر شم
په ارزی !! . . .

نوی مشق!

وروره ! معاف می که ، نوی مشق کوم .

فرصت نشته!

هوټل خدمتگار : خشی راوډم ؟

میلدانه : یوڅه فرصت را که ، چه زموږ خبری تمامی شی

تسکار : یو فرصت خونشته ، بل هرڅه غواړی را به ئی وډم .

کم غوړ دی خوږیږی!

هلمک : دا کټر صاحب پر غوړ می درد دی!

دا کټر : کم غوړ؟ راسته که چه ؟

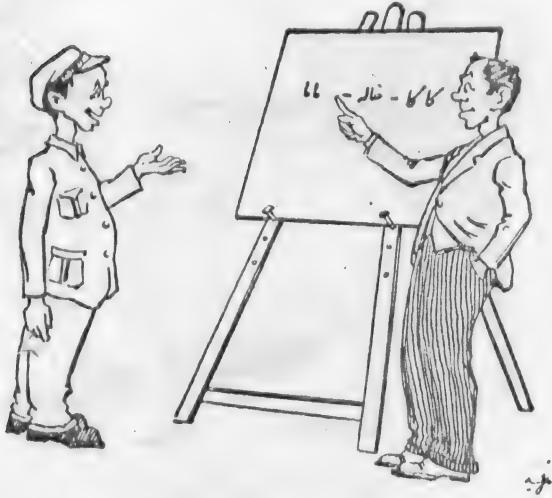
هلمک : راسته او چه ئی نه یو هیږم ، خوښه غوړ می درد

وی چه دشی ددیوال خواته وی .

پرانه بجی می ویش که!

بادار نو کرته، سهار می پر ۸ بجی له خوبه ویش که ۱
نو کر : صاحب زه په ساعت نه پوهینم ته پخپله پر ۸ بجی
زنگ ووهه، چه له خوبه دې ویش کړم

داخو ستالاس دی

دسوادخو انی معلم : دغه څه شی دی؟ ویلای سی ؟
زده کوونکی : صاحب! داخو ستالاس دی !!!

معافی غواړم ومی نه لید!

چاغ سرې راغی پرفتر والا کوچ کښیوست ، هابل دنگر
سرې می په هوا الوزاوه ویل :
معافی غواړم . ته می ونه لېدې !!

رسم ، غواړم : چه یو د خندا کار یکتاتور

انځور کړم
ملگری : ښه ، نو . . . خپله مبار که څیر رسم کړه !!!

فهرست مندرجات سالنامه

۱۳۲۲

الف : مضامین :

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۸	تشکیلات دوائر حضور (وزارت دربار)	۱	د کابل دوولسمه کالنی
۳۹	» دارالتحریرشاهی	۲	دافغانستان پادشاه
۴۰	» دافغانستان بانک	۳	تشکیلات مملکتی (صدارت عظمی)
	<u>اجرا آت دوائر مملکتی :</u>	۵	تشکیلات وزارت حربیه
		۱۰	تشکیلات وزارت خارجه
۴۱	امور حربیه	۱۲	تشکیلات وزارت داخله
۴۲	» خارجه	۱۴	تشکیلات وزارت عدلیه
۴۴	» داخله	۱۵	تشکیلات وزارت مالیه
۵۶	» مالیه	۱۶	تشکیلات وزارت معارف
۵۷	» معارف	۱۸	تشکیلات وزارت اقتصاد
۷۴	» فواید عامه	۲۰	تشکیلات وزارت فواید عامه
۸۳	» صحیه	۲۱	تشکیلات وزارت صحیه
۸۹	» پست و تلگراف	۲۲	تشکیلات وزارت پست و تلگراف
۹۳	» معادن	۲۳	تشکیلات وزارت معادن
۱۰۳	» ریاست زراعت	۲۴	تشکیلات ریاست زراعت
۱۰۸	» ریاست مطبوعات	۲۵	تشکیلات ریاست مطبوعات
۱۱۸	» مربوطه ولایت کابل		<u>ولایات و حکومتات اعلی :</u>
۱۲۰	» مربوطه ولایت قندهار	۲۷	تشکیلات ولایت کابل
۱۲۰	» مربوطه ولایت هرات	۲۸	» ولایت هرات
۱۲۲	» مزار شریف	۲۸	» مزار شریف
۱۲۵	» فطن و بدخشان	۲۹	» مشرفی
۱۲۸	» مشرفی	۳۰	» حکومت اعلی میمنه
۱۲۷	» حکومت اعلا میمنه	۳۱	» دوائر ملی (شورای ملی)
۱		۳۶	» مجلس اعیان

ددې کمالنۍ غلطنامه

مخ	کړنځه	غلط	صحیح
۱۰۸	۲۵	نوی حرکت	نوی خړاک
۱۳۲	۲۹	«ولکتس»	ولکش
۱۳۹	۱۵	پهلوان	پهلوانان
۱۵۲	۸	د محمد هوتک	ود محمد هوتک
۱۵۶	۱۲	له پشته	له پشته
۲۱۱	۱۴	پر	پر
	۲۱	درهم هم	درهم
۲۱۳	۹	کره	کرله
	۱۳	و کره	و کر
	۱۵	کښوت	کښووت
۲۱۴	۹	اپنژداونه	رېنژداونه
	۱۳	ویرهن سول	ویرجن سول
۲۱۷	۲	شمر د	شمر آ د
	۲۵	غونډه	غوره
۲۲۴	۴	پښتنو	پښتو
۲۲۴	۲۵	دوه	دده
۲۲۶	۶	خبر م	خبروم
۲۲۷	۱۱	خطات	خطاب
۲۳۳	۲۰	عناوین	عناوین ئی
۲۳۵	۱	ددیوازینۍ	دیوازینۍ
۲۴۹	۲۳	لخوانان	لخوانان

مع	کریه	غلط	سبح
۲۵۰	۱۱	اوبی	اوبی
۲۵۴	۱۷	زرد	زرد
۲۵۶	۲۰	دله	دلی
۲۵۷	۶	او اویده	او اویده
۲۵۸	یاورقی	اواز دی غوره	اواز او غورده
۲۶۲	۲۰	کوشه	کوشه
۲۶۳	۲۱	دش او خوا	دش او خوا
۲۶۵	۳	تله	تله خره
۲۷۰	۴	د نرندو او مړ او	غرنندو او مړ او
۲۷۱	۲۰	پوره و	پورو
۲۷۸	۴	پورا وروسته	پورا وروسته
۲۸۰	۱۲	په پتو کښې	په پتو کښې
»	۲۲	درویزه	درویزه
۲۸۸	»	د پیتو	د پیتو
»	۲۵	تیره شو	تیره شو
۲۸۹	۴	علم او دنیا به	علم او فلسفې
۲۹۰	۱۰	وهیده	پوهیده
۲۹۵	۲۷	کتابی	کتاب
۲۹۸	۱۶	تیرا	تیرا

